MARIN PREDA

RISIPITORII

Marin Preda

Curtea veche

MARIN PREDA

RISIPITORII

Prefață de Oana Soare

JURNALUL NAȚIONAL
București, 2011

Textul actualei ediții este reprodus după Marin Preda,
Risipitorii, vol. I-II, ediția a IV-a revăzută
Editura Minerva, București, 1972
Tabel cronologic de Teodora Dumitru
Referințe critice de Cătălin Sturza
Copyright © 2011 Elena, Niculae și Alexandru Preda
Fotografii din arhiva familiei
Prelucrare detaliu supracopertă: Bogdan Mitea
Copyright © 2011 Curtea Veche Publishing, pentru prezenta ediție

JURNALUL NAȚIONAL

Director general: Marius Tucă

Director executiv: Sorin Stoian
Director marketing: Adriana Ioniță

Piața Presei libere nr. 1, Corp D, etaj VIII, București,
Sector 1, tel.: 021-318 20 37, fax: 021-318 20 35
E-mail: editura.jurnalul@jurnalul.ro

Curtea veche

CURTEA VECHE PUBLISHING
str. Aurel Vlaicu, nr. 35, București
tel.: (021)222.57.26, (021)222.47.65;
www.curteaveche.ro; redactie@curteaveche.ro

Editor: Grigore Arsene
Redactor: Răzvan Petrescu
Tehnoredactor: Mariana Cristea

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI:
www.jurnalul.ro; www.bibliotecapentrutoti.ro
Coordonator colecție: Ana-Maria Vulpescu

Tipărit la G Canale București

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PREDA, MARIN
Risipitorii / Marin Preda ; pref.: Oana Soare
- București : Curtea Veche Publishing, 2011

ISBN 978-606-588-095-5

I. Soare, Oana (trad.)

821.135.1-31

CRONOLOGIE

1922 – La 5 august se naşte, în comuna Siliştea Gumeşti (judeţul Teleorman), Marin Preda, fiul Joiţei Preda şi al lui Tudor Călăraşu (căsătoria nefiind legalizată, băiatul va lua numele de familie al mamei). Părinţii mai aveau, fiecare, copii dintr-o căsătorie anterioară, tatăl – trei băieţi, iar mama – două fete. Împreună, mai au doi copii, Marin şi Alexandru (Sae). Modelul familiei moromeţiene de mai târziu.

1930-1934 – Urmează şcoala primară în comuna natală, protejat de figura fastă a învăţătorului Ionel Teodorescu.

1934-1937 – Ciclul secundar la aceeaşi şcoală. Susţine examenul de absolvire a clasei a VII-a în comuna Ciolăneşti (Teleorman).

1937 – Doreşte să se înscrie la Şcoala Normală din Câmpulung Muscel, dar este respins din cauza miopiei. Va fi însă primul admis la Şcoala Normală din Abrud.

1938 – Şcoala din Abrud desfiinţându-se, se transferă la Şcoala Normală din Cristur-Odorhei.

1940 – Consecinţă a Dictatului de la Viena, Cristur-Odorhei devine teritoriu ocupat, iar tânărul Preda se mută la Şcoala Normală din Bucureşti.

Mama scriitorului

În tinerețe
(fotografie din perioada războiului)

1941 – Intră în contact cu membrii grupării literare „Albatros". Interesat de scris, tânărul Marin Preda trimite două texte la revista *Albatros*. Din cauza suspendării publicației, proza aleasă de redacție (*De capul ei*) nu va mai fi tipărită. Scrie poezia *Întoarcerea fiului rătăcit*, pentru volumul colectiv *Sârmă ghimpată*, al grupului de la „Albatros", volum care nu trece însă de cenzură.

1942 – În aprilie, Marin Preda debutează în *Timpul* cu proza *Pârlitu'*. Tot aici îi vor fi publicate și povestirile *Calul*, *La câmp*, *Salcâmul*, *Strigoaica*, *Noaptea*.
Este corector la cotidianul *Timpul* (recomandat de Geo Dumitrescu) și la Institutul de Statistică.

1943 – Este întâlnit la cenaclul lui E. Lovinescu, „Sburătorul", unde citește *De capul ei* și *Calul*, stârnind entuziasmul scriitorului Dinu Nicodin, care cumpără manuscrisul prozei *Calul*. Își începe stagiul militar (1945). Îi apare, în *Vremea războiului*, proza *Colina*. Se angajează ca secretar de redacție la *Evenimentul zilei* (la recomandarea lui Ion Vinea).

1945-1947 – Corector la *Timpul* (1946) și la *România liberă*.
Publică prozele *Plecarea*, *Măritișul*, *Nepotul*, *Casa de-a doua oară*, *Întâia moarte a lui Anton Tudose*, ale căror nuclee vor fi valorificate în *Moromeții*.
În 1946, pregătește volumul de povestiri *Întâlnirea din Pământuri* pentru a participa la un concurs de debut organizat de Editura Cultura Națională – câștigat însă de Cella Delavrancea.

1948 – Apare volumul *Întâlnirea din Pământuri* (Editura Cartea Românească, București), receptat – pe fondul instaurării noului regim politic comunist – ca nesatisfăcător din punct de vedere ideologic. Antologia cuprinde nuvelele: *În ceață*, *Colina*, *Întâlnirea*

din Pământuri, O adunare liniştită, Calul, La câmp, Înainte de moarte, Dimineaţă de iarnă.
– Secretar de presă la Ministerul Informaţiilor; peste doar patru luni renunţă la slujbă.

Scriitorul împreună cu tatăl lui (Tudor Călăraşu)

1949 – Este editată, în colecţia „Cartea Poporului", nuvela *O adunare liniştită*.
Descoperirea vocaţiei de scriitor a avut-o, va mărturisi mai târziu Marin Preda, „în ziua în care am scris *O adunare liniştită*".
Apare nuvela *Ana Roşculeţ* (Editura pentru Literatură şi Artă, Bucureşti), care, deşi marcată de anumite concesii ideologice, va fi acuzată de „naturalism" – un reproş grav în contextul epocii.
– Membru al Uniunii Scriitorilor.
Proiectează romanul *Moromeţii*.

1952 – Prozatorul încearcă să corecteze impresia de inadecvare la realismul socialist, publicând nuvela *Desfăşurarea* (Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti) – o povestire „corectă" ideologic, încadrată în tematica agreată de regim; povestirea va fi distinsă, în acelaşi an, cu Premiul de Stat.
– Redactor la *Viaţa românească*.

1953 – Moare tatăl scriitorului, Tudor Călăraşu.

1954 – Nuvela *Desfăşurarea* este ecranizată.
Se căsătoreşte cu poeta Aurora Cornu.

1955 – Apare romanul *Moromeţii*, vol. I (Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti), o capodoperă a prozei româneşti. Nici acest volum nu va fi scutit însă de receptări ostile, care-i vor semnala diverse inadvertenţe.

1956 – Este publicată nuvela *Ferestre întunecate* (Editura Tineretului, Bucureşti).

1957 – Romanul *Moromeții* primește Premiul de Stat pentru Literatură, clasa I.
Devine membru în Biroul Uniunii Scriitorilor.

1958 – Divorțează de Aurora Cornu și se căsătorește cu Eta Vexler (de care se va despărți în 1966).

1959 – Apare nuvela *Îndrăzneala* (Editura Tineretului, București).

1962 – Apare prima versiune a romanului *Risipitorii* (Editura pentru Literatură, București). O a doua ediție, „în întregime revăzută", va fi publicată în 1965, iar o a treia ediție, „revăzută și definitivă", în 1969.

1963 – Se pronunță, în cadrul Conferinței Scriitorilor, pentru respectarea statutului scriitorului și a misiunii lui, împotriva modelului oferit de autorul Mihai Beniuc.
Este publicată nuvela *Friguri* (Editura Tineretului, București), inspirată de o călătorie în Vietnam.
Susține o rubrică la *Scânteia Tineretului*, în cadrul căreia răspunde la întrebările cititorilor.

1964 – Apare ediția a VII-a, revăzută, a romanului *Moromeții*, vol. I (Editura pentru Literatură, București).

1965 – Este ales deputat.
Traduce romanul *Ciuma* de Albert Camus (în colaborare cu soția sa, Eta Preda).
Călătorește la Paris, unde îi cunoaște pe Elvira Popescu și Eugen Ionescu.

1967 – Apare volumul al doilea al romanului *Moromeții* (Editura pentru Literatură, București).
– Vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor.

1968 – Este publicat romanul *Intrusul* (Editura pentru Literatură, București), distins în același an cu Premiul Uniunii Scriitorilor.
Se căsătorește cu Elena Mitev.
Scrie piesa *Martin Bormann* (Editura pentru Literatură, București), jucată la Teatrul Național din București în stagiunea 1967-1968.

1970 – I se naște primul fiu, Nicolae.

– Director al Editurii Cartea Românească.
Publică articolul de referință „Obsedantul deceniu", în revista *Luceafărul* (seria condusă de Ştefan Bănulescu), unde susține rubrica „În fiecare săptămână Marin Preda răspunde la o întrebare", răspunzând întrebărilor lui Adrian Păunescu.
Traduce romanul *Demonii* de F.M. Dostoievski (în colaborare cu Nicolae Gane).

1971 – Se naşte al doilea fiu al scriitorului, Alexandru.
Dezavuează „tezele din iulie", decretând în fața lui Nicolae Ceauşescu: „Dacă introduceți realismul socialist, eu mă sinucid!"
Apare volumul de eseuri *Imposibila întoarcere* (Editura Cartea Românească, Bucureşti), cuprinzând texte scrise în *Luceafărul*.

1972 – Publică romanul *Marele singuratic* (Editura Cartea Românească, Bucureşti), distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor.
– Este reales vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor.
Elaborează şi prefațează o antologie în două volume din literatura lui I.L. Caragiale.
La împlinirea a 50 de ani, este omagiat la Uniunea Scriitorilor.

1973 – Se documentează la Biblioteca Academiei pentru un viitor roman, *Delirul*.
Apare volumul de *Convorbiri cu Marin Preda*, realizat de Florin Mugur (Editura Albatros, Bucureşti).
Este publicată ediția definitivă a volumului *Întâlnirea din pământuri* (Editura Eminescu, Bucureşti).

Scriitorul împreună cu soția Elena Preda

1974 – Membru corespondent al Academiei RSR.

1975 – Apare prima ediție a romanului *Delirul* (Editura Cartea Românească, Bucureşti); în același an, va fi publicată o a doua ediție, revizuită. Romanul are un mare succes la public, dar va fi puternic

contestat în presa străină, în special în cea sovietică.

Publică şi ediţia definitivă a romanului *Morometii*, I-II (Editura Cartea Românească, Bucureşti). Într-un dialog cu Eugen Simion (*Gazeta literară*, nr. 3, 18 ianuarie 1968; reprodus în Marin Preda, *Opere*, ediţie îngrijită de Victor Crăciun, prefaţă de Eugen Simion, Editura Academiei & Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2003, vol. IV, pp. 954-955), chestionat asupra raportului adevăr – ficţiune în *Morometii*, Marin Preda răspundea: „Adevărate sunt sentimentele. Ficţiuni sunt împrejurările. [...] În fond, abjecţia sau sublimul nu sunt suficiente prin ele însele ca să pună în mişcare imaginaţia şi inspiraţia unui scriitor. Scriind, totdeauna am admirat ceva, o creaţie preexistentă, care mi-a fermecat nu numai copilăria, ci şi maturitatea: eroul preferat, Moromete, care a existat în realitate, a fost tatăl meu. Acest sentiment a rămas stabil şi profund pentru toată viaţa, şi de aceea cruzimea, cât şi josnicia, omorurile şi spânzurările des întâlnite la Rebreanu şi la Sadoveanu, şi existente, de altfel, în viaţa ţăranilor, nu şi-au mai găsit loc în universul meu scăldat în lumina admiraţiei. În realitate, în amintire, îmi zac fapte de violenţă fără măsură şi chipuri întunecoase, infernale, dar până acum nu le-am găsit un sens. Poate că nici nu-l au?"

1976 – Este ecranizat romanul *Marele singuratic*.

1977 – Reales vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor.

Iese de sub tipar romanul memorialistic *Viaţa ca o pradă* (Editura Albatros, Bucureşti), distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor. Volumul prezintă etape ale formării scriitorului, praguri ale biografiei sale interioare, dar şi aspecte ale vieţii literare şi culturale româneşti, cu relevanţă semnificativă în reconstituirea climatului din epocă.

1978 – Începe să scrie *Cel mai iubit dintre pământeni*, abandonând lucrul la *Delirul*.

Într-un interviu din același an (realizat de Geo Șerban și apărut în volumul *Timpul n-a mai avut răbdare*, 1981; reprodus în *Opere*, ed. cit., pp. 1177-1178), Marin Preda își expunea „fascinația" pentru noul proiect:

„Mă apropiu, am impresia, de sfârșitul unui roman pe care l-am început anul trecut: nu *Delirul* volumul doi, ci ceva din intenția de a duce cititorul pe alt drum. Va fi un roman scris cu acel sentiment adesea întâlnit la scriitorii ajunși la apogeul carierei lor, când îi copleșește ambiția de a dezvălui întreaga lor experiență. Pesemne, dintr-o neliniște. Nu putem fi siguri dacă marile noastre proiecte așezate și gândite calm, în care ceea ce ai acumulat se exprimă pe spații bine organizate, se împlinesc în totalitate. Ar însemna să te crezi mereu ca la treizeci de ani, când ai tot timpul în față. Poate că nu mă înșel dacă afirm că este un roman în care vreau să spun totul [...]"

1980 – Candidează pentru un loc în Marea Adunare Națională.

Apare ultimul roman al lui Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni* (Editura Cartea Românească, București), excepțional primit de public și de critică. Cozile la librărie în așteptarea romanului *Cel mai iubit dintre pământeni* au rămas până azi un reper în analizarea impactului avut de apariția unui text literar asupra publicului.

La 16 mai, Marin Preda se stinge pe neașteptate din viață la Mogoșoaia, la Casa de Creație a Scriitorilor, în împrejurări misterioase, care au format obiectul a numeroase speculații. Pe 21 mai, a fost înmormântat la Cimitirul Bellu din București și a fost condus pe ultimul drum de mulțimi impresionante de oameni.

1981 – Apare volumul de amintiri *Timpul n-a mai avut răbdare* (Editura Cartea Românească), prefațat de Eugen Simion.

*

La două decenii de la moartea scriitorului, academicianul Eugen Simion, dedicat şi pasionat exeget al operei lui Marin Preda, mărturisea:

„M-am bucurat de prietenia lui Preda mulţi ani, dar mai puternică şi mai complexă a fost, cred, prietenia mea faţă de el. Am venit relativ târziu în cercul său de prieteni (ştiu precis când: în 1967, după apariţia volumului al doilea din *Moromeţii*) şi, de atunci, nu l-am părăsit până la moartea scriitorului (1980). Am avut şi am încă prieteni buni din viaţa literară, cu unii dintre ei am copilărit (Nichita Stănescu), cu alţii am debutat împreună şi, ca să zic o vorbă mare, *am militat* împreună pentru aceleaşi idei (Lucian Raicu, Valeriu Cristea), în fine, pe Marin Sorescu l-am descoperit după debutul lui şi, tot aşa, am avut cu el până la sfârşit o relaţie puterică de prietenie şi iubire spirituală. Cu Fănuş Neagu vorbesc la telefon în fiecare dimineaţă, ne supărăm cam de două ori pe an, apoi ne împăcăm şi o luăm, bucuroşi, de la capăt... Pentru Marin Preda am nutrit şi nutresc încă, la peste douăzeci de ani de la moartea lui, un sentiment special în care intră, pe lângă afecţiune, stimă, iubire intelectuală, o puternică pasiune comună. Pe Preda *l-am înţeles* mai mult decât pe alţii, în Preda am avut cea mai mare încredere, în primul rând ca scriitor: am avut de la început impresia că el îşi asumă, în vremuri grele, nu *sarcina lumii* – cum zic filosofii existenţialişti –, ci sarcina umanului şi, totodată, *sarcina literaturii române*. Semnase şi el, ca şi Thomas Mann, un contract cu umanul şi ţin să spun că şi-a achitat nota de plată. Chiar dacă n-a avut parte de o viaţă prea lungă... Întâlnirea cu el a fost pentru mine un mare noroc. Pentru mine, ca individ, şi pentru opera mea critică... Am scris la moartea scriitorului că merită să fii critic literar într-o literatură în care există Marin Preda... Cred şi azi acelaşi lucru."

În alcătuirea acestui tabel cronologic, am coroborat sursele: Marin Preda, *Opere*, ediţie îngrijită de Victor Crăciun, prefaţă de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002-2003, vol. I-IV; Marin Preda, *Viaţa ca o pradă*, prefaţă şi *curriculum vitae* de Nicolae Bârna, Editura Gramar, 1999.

UN ROMAN GHINIONIST ŞI TOTODATĂ NOROCOS

O lectură obligatorie pentru cel care doreşte să înţeleagă *evoluţia* unui creator este cea a scrierilor sale de cumpănă (care au, uneori, chiar statutul de experiment), prin care autorul tatonează alte zone sau alte universuri decât cele cu care îşi obişnuise cititorul. *Risipitorii* este un astfel de *roman de ruptură,* cu un alt tip de discurs epic şi cu un alt stil, marcând astfel o separare temporară de universul ţărănesc (*Morometii I*). Pentru Marin Preda, *Risipitorii* este, în primul rând, o carte obsedantă şi un experiment chinuitor: scriitorul revine asupra ei în patru rânduri (1962, 1965, 1969, 1972), revizuirea însemnând, de fapt, rescrierea parţială a romanului. Mai mult decât atât, este singurul dintre romanele lui Marin Preda care are parte de acest tratament de rescriere parţială.

Dacă *Morometii I* şi *II, Viaţa ca o pradă* şi *Cel mai iubit dintre pământeni* sunt scrierile canonice ale lui Marin Preda, *Risipitorii* are un statut aparte în creaţia prozatorului. Reprezentând, prin cele patru ediţii ale sale, apărute pe parcursul a zece ani, un moment esenţial în evoluţia scriitorului, *Risipitorii* este, prin geneza atipică şi laboratorul de creaţie pe care îl încorporează indirect, un document literar de primă importanţă pentru înţelegerea operei lui Marin Preda.

Critica literară a intuit statutul aparte al acestui roman, dar s-a îndoit asupra valabilităţii sale estetice. *Ghinionul* acestei scrieri constă în faptul că este încorporată parţial în carcasa romanului industrial, gen cultivat în epoca în care apare prima variantă a cărţii şi care, prin clişeele sale tematice (mediul fabricii, profilul unor personaje), riscă să-l îndepărteze pe cititorul de astăzi. Dacă înlăturăm această parte ingrată, obţinem însă un bun roman psihologic, în care fiecare caz (personaj) în parte reprezintă o ilustrare a eşecului temporar sau a ratării posibile, acestea fiind, pentru Marin Preda, consecinţe sau forme de manifestare ale

risipirii de sine. De aici, desigur, și titlul romanului. Întreaga scriere este gândită ca o demonstrație a acestei simple axiome morale, expusă de unul dintre personaje: „Tinerii [...] își risipesc, într-un fel sau altul, tinerețea fără s-o știe." Principala cauză a acestui fenomen derutant ar fi inefabilul psihologic, manifestat sub forma unui rău obscur al firii, care obstrucționează împlinirea de sine și care se poate manifesta prin acte sau acțiuni ciuntite, neduse până la capăt, prin crize personale, prin eșecuri anticipate sau programate în mod obscur.

Scriitorul aglomerează mai multe cazuri, mai multe enigme morale sau psihologice, pe care le analizează, cărora le descoperă necunoscutele pentru a le găsi rezolvarea. Modificările dintre primele trei ediții (între a treia și a patra versiune există numai deosebiri de ordin stilistic) sunt, în primul rând, modificări de scenariu epic, antrenând însă și schimbări de structură sau de profil al diferitelor personaje. În fapt, este vorba de trei personaje, Constanța, doctorul Munteanu și doctorul Sârbu, cu un statut special în economia scrierii, a căror biografie fictivă suferă modificări de la o variantă la alta. Modificările de scenariu se datorează, așadar, unui demers, reluat în chip aproape obsesiv de către scriitor, de a găsi cea mai bună *soluție* de rezolvare a *enigmei morale*. Încă de la prima variantă a scrierii este furnizată, prin parabola tăietorului de lemne, o cheie de lectură a romanului: un ins cade într-o depresie profundă pentru că se lasă târât de pe banca pe care dormea de către colegii săi. Cele mai interesante personaje ale romanului (Constanța, doctorul Munteanu) sunt astfel de persoane care parcurg o depresie mai mult sau mai puțin profundă, pentru că nu știu cum să reacționeze într-o situație dată, care îi derutează tocmai pentru că le activează, indirect, temerile, complexele, inhibițiile neconștientizate și deci nerezolvate. Dacă nu parcurg astfel de crize interioare profunde, așa cum se întâmplă cu Constanța sau cu doctorul Munteanu, alte personaje trec printr-o serie de sincope interioare, cauzate în special de lipsa de comunicare, de neputința ajustării mesajului propriu la mesajul celuilalt: aici s-ar încadra cuplurile Vale și Anda sau Gabi și Mimi Arvanitache.

Cel mai semnificativ caz din roman este cazul Constanței, personaj gândit, parțial, ca *alter ego*; aici risipirea înseamnă parcurgerea unei nevroze și regândirea structurii sale interioare. Este zona cea mai rezistentă și mai tulburătoare a romanului. Drama personajului este aceea că, până la momentul depresiei, nu are acces la ființa sa profundă. Dintr-o stranie amnezie sau obnubilare a conștiinței, femeia nu este stăpâna propriului său eu, pe care nici nu îl cunoaște, ci doar o vizitatoare ocazională și superficială a acestuia. Adolescentă, avusese o evoluție interioară greoaie, încetinită, de unde și caracterizarea ambiguă că ar avea „două mâini stângi". Depresia prin care trece după divorț pune capăt acestei trăiri ca prin vis. Paginile în care sunt descrise casa neîngrijită, bucătăria murdară invadată de insecte, hainele nespălate sunt antologice. Refuzul de a se hrăni și atacurile de panică o aduc pe patul de spital, la secția de psihiatrie. Aici, îndopată cu insulină, tânăra femeie începe să-și găsească, încetul cu încetul, memoria, mai bine zis conștientizarea de sine, exact ceea ce îi lipsise până atunci. Revizitează umbrele, tonurile, nuanțele propriului ei trecut, vizualizează diferitele eboșe sau variante, toate ciuntite, ale ființei sale interioare, ia în posesie mentală șirul nefericit de Constanțe de diferite vârste, a căror ultimă variantă era femeia de nici 30 de ani zăcând pe un pat de spital. Constanța ajunge la cauza ultimă a risipirii de sine: înstrăinarea de propriul trecut, de acea viziune senină, luminoasă, solară pe care o avusese în copilăria ei, când era stăpână pe oameni, locuri, stări deoarece avea candoare: „Știu de ce m-am îmbolnăvit, își spunea, am uitat de copilăria mea, am uitat de viața mea trecută, am îngropat aceste lucruri prețioase și le-am schimbat cu altele, care n-au fost nici bune, nici curate." Personajul Constanța, unul dintre cele mai interesante personaje feminine ale lui Marin Preda, este, în același timp, și o dovadă a fascinației prozatorului pentru dostoievskianism; de altfel, personajul este comparat, la un moment dat, cu Marmeladov. Dacă în privința profilului psihic, a depresiei și spitalizării Constanței nu există diferențe între ediții, acestea apar *după* vindecarea femeii; țin, așadar, de evoluția sa ulterioară. În primele două variante, Preda alocă un loc important acestui personaj, dedicând o serie de

capitole relației sale de dragoste și apoi căsătoriei cu unul dintre medicii care o îngrijiseră, doctorul Sârbu, prieten al fostului său soț, doctorul Munteanu. Începând cu cea de-a treia ediție, prozatorul renunță la această poveste de dragoste (și, implicit, la câteva capitole de roman) pentru a conchide, mult mai semnificativ, evoluția viitoare a personajului într-o *singură propoziție*: „Constanța se căsători și făcu și copii".

Un alt caz interesant este cel al doctorului Munteanu, soțul Constanței. De astă dată, este vorba de un psihiatru cu vocație pentru profesia sa, care își abandonează, temporar, meseria pentru a se dedica unei misiuni diplomatice. Revenit din misiune, doctorul nu se mai poate încadra în colectivitate. Începând cu cea de-a treia variantă, pentru a conferi complexitate personajului, i se atribuie și o tentativă de suicid. Așadar, în cazul doctorului Munteanu, risipirea e înțeleasă în termenii angajamentului moral și e echivalată cu nearmonizarea temporară a scopului și a misiunii sale profesionale cu etica (hiba profundă a personajului ar fi carierismul său exacerbat). Acest proces coroziv are consecințe paradoxale, cum ar fi cheltuirea energiei în misiuni adiacente (funcția diplomatică la Roma), dezarmarea pripită (spaima pe care o încearcă la citirea articolului din revistă), dublate de pierderea încrederii în sine și în valabilitatea cercetării sale (studiul schizofreniei). Pentru a marca distanța polemică față de propriul personaj, autorul îl construiește în contrast cu doctorul Sârbu (acest procedeu de a găsi unor protagoniști *o pereche* distonantă, prin care prozatorul vrea să susțină indirect *teza morală* a scrierii, mai apare în roman în cazul cuplului Vale Sterian-Gabi Sterian).

Revenind la doctorul Munteanu, în primele două ediții, personajul este proiectat ca individ cu voință supradimensionată, dar fără scrupule de ordin moral. Prozatorul îi acordă o atenție specială, descifrându-i enigma atât direct, prin meditația despre „expansiunea eului", cât și indirect, printr-o evocare retrospectivă a istoriei personale a medicului, numită, poate ironic, „istoria geniului". „Expansiunea eului" este un proces bivalent, înțeles atât în sens pozitiv, ca vitalitate, energie constructivă, dar și negativ, ca hipertrofie a eului, favorizând egolatria, cinismul, parvenirea etc.

Mai interesantă este „istoria geniului", încapsulând fabula personală în jurul căreia personajul s-a construit pe sine: visul profetic al mamei despre destinul exemplar al fiului (existent doar în prima ediție a romanului). Aici, în varianta din 1962, doctorul Munteanu (al cărui prototip real era Petru Dumitriu) îi prezintă doctorului Sârbu povestea esențială a destinului său: „Te interesează o scenă care s-a petrecut în anul 1923 la Predeal, într-o noapte cu lună şi cu nori feerici, pe vârful unui munte? [...] Era cu bărbatul ei şi a ieşit din cabană, nici ea nu ştia pentru ce, a auzit un glas care o chema: «Marie-Alice, ieşi afară.» I s-a făcut frică acestei femei, şi-a adus aminte că bunica ei povestea că şi ea a fost chemată odată de un glas şi a zăcut şase săptămâni fiindcă l-a ascultat şi a ieşit afară să vadă cine o strigă. [...] Chemarea s-a repetat: «Marie-Alice, îți voi dezvălui o taină.» Tot n-a ieşit şi atunci a auzit şoapta chiar alături de patul ei: «Ai rămas, i se şoptea în ureche, chiar în seara asta însărcinată. Dacă ieşi afară, copilul tău va fi băiat şi va avea un destin excepțional. În clipa asta, alături, la stână, trage să moară berbecul turmei, şi spiritul lui este al unui zeu. Dacă ieşi afară, el se va reîncarna în copilul tău.» Atunci a ieşit afară şi a auzit din nou vocea: «Stai liniştită până ai să simți un vânt care suflă asupra ta: atunci să ridici fruntea şi să zici: *Fiul meu, tu vei fi un geniu!* Fiindcă aşa se numesc în zilele noastre zeii omenirii.» [...] apoi s-a întors în cabană, şi bărbatul s-a trezit. Când a văzut-o, s-a speriat: «Marilis, unde ai fost?» «Nu te nelinişti, am rămas însărcinată, o să avem un copil» a răspuns ea clănțănind. A vârât-o în pat mormăind, i-a luat pulsul. Era rece ca gheața."

Acest „fenomen al geniului" îl interesează în chip deosebit pe Marin Preda, care face câteva observații în acest sens în fişele pregătitoare ale romanului (existente într-unul dintre jurnalele sale de creație): „Interesează oare realitatea fenomenelor care ne stimulează spiritul? Geniul este un fenomen autentic, dar şi fenomen al voinței, care apare în urma stimulării continue a spiritului. Adolescent fiind, doctorul Brătescu eliminase cu ironie prevenitoare ceea ce era ireal în povestirile mamei lui şi păstrase ceea ce era real şi stimulator pentru el. Credința autentică a mamei

în destinul înalt al fiului ei. Adolescentul nu știa sigur că este sau nu un geniu, dar nu se îndoia că putea deveni."

În *Risipitorii*, acest motor neștiut al personajului devine o mașinărie distructivă. Imperativul datoriei, obsesia împlinirii de sine devin corosive pentru o personalitate cu o constituție interioară fragilă. Personajul doctorului Munteanu începe să vâneze circumstanțe care să-i înlesnească ascensiunea; în același timp, cauze imponderabile îl împiedică să depună un efort susținut pentru cercetările sale (a se vedea episodul studiului despre schizofrenie).

Începând cu cea de-a doua variantă a romanului, Marin Preda elimină această scenă a visului mamei și regândește statutul personajului său. La a treia variantă, doctorul Munteanu, proiectat până acum doar ca o concretizare a voinței exacerbate, este transformat într-un personaj dramatic, a cărui risipire temporară de sine îl aduce într-un impas existențial, pe care încearcă să-l curme printr-o tentativă (nereușită) de suicid.

La fel de interesantă ca această geneză, să-i spunem *concretă*, a romanului, derulată de-a lungul a patru ediții, este și *geneza secretă* a scrierii, esențială pentru evoluția scriitorului, cu atât mai mult cu cât etapa conceperii *Risipitorilor* se suprapune peste o dublă criză: una de creație și o alta interioară.

După mărturisirile scriitorului, această geneză *secretă* a romanului ar fi început încă din 1953, an în care ar fi încheiat, se pare, *Moromeții* (publicat în 1955). Intervalul de șapte-nouă ani care separă prima ediție din *Risipitorii* de romanul anterior (*Moromeții*) este extrem de semnificativ pentru cel care dorește să cunoască profilul scriitorului și evoluția sa. Apariția *Risipitorilor* este precedată de o criză, de un impas de creație, marcând desprinderea de universul și de modalitatea narativă care îl consacraseră. Ca orice roman puternic, *Moromeții* este o scriere care își putea devora autorul. Forța sa de hipnoză asupra propriului creator putea fi atât de puternică, încât să-l condamne la autopastișă. Pe de o parte, romanul se suprapunea integral peste mesajul profund al scriitorului, în sensul că era o carte pe care numai Marin Preda fusese născut să o scrie, iar pe de altă parte, acest mesaj esențial fusese

redat în chip genuin, să zicem, prin identificare și dizolvare plenară a creatorului în universul imaginat, ca și cum acesta s-ar fi aflat sub efectul puternic al unui miraj. Dacă aventura conștiinței sale a început în momentul în care a sesizat modulațiile unei *voci umane,* aventura conștiinței sale scriitoricești se conturează tocmai în momentul scrierii *Morometților* (retrospectiv, nu numai romanul a exercitat un puternic efect de hipnoză asupra creatorului, ci și geneza acestuia, a cărei evocare ia, indirect, forma atipică a romanului autobiografic *Viața ca o pradă*).

Identificarea cu tema și universul *Morometților* mergea până la contopirea, ca într-o stranie uitare de sine, cu stilul personajelor sale; de aici și capacitatea naratorului de a se dizolva în fiecare *voce* în parte. Acesta ar fi complexul „vocii lui Ilie Tăbârgel" (personaj din *Morometții*), la care se referă într-un rând (*Cum am scris* Risipitorii, *Creație și morală,* 1989, pp. 404-406): „Mă simțeam stăpânit de dorința imperioasă de a vorbi eu și nu personajele mele țărănești, de a gândi cu mintea mea și nu cu a lui Ilie Tăbârgel (era unul care mă obseda)." De fapt, „nu-mi plăcea ideea că nu pot să fac altceva decât să mă împleticesc printre picioarele personajelor mele, descriind într-un mod naiv psihologii naive" (fragment din intervenția menționată mai sus, din care vom cita și în continuare). Dorind să continue *Morometții I,* descoperă că „pur și simplu nu știam să scriu": „Stăteam în fața hârtiei și nu reușeam decât cel mult să descriu scene scrise deja în volumul anterior, reluate însă într-o formă penibilă [...]." Urmarea: „Mă îmbolnăvii de exasperare, seninătatea mă părăsi, apoi mă însănătoșii." Găsise soluția: „Și într-o zi îmi veni următoarea idee: foarte mulți oameni din vremea noastră pățesc ce-am pățit eu. Nu este oare exasperarea, provocată de neputința de a-ți atinge scopul dorit, o realitate a lumii noastre moderne? Șocurile la care suntem supuși din pricina pierderii seninătății și echilibrului sufletesc, seninătate și echilibru supuse unei continue agresiuni a mediului și de care nici măcar nu suntem totdeauna conștienți, nu sunt ele oare cauza unor mari tulburări în comportamentul omului de azi? Și așa am început să scriu romanul *Risipitorii.*" De fapt, descoperirea subiectului nu epuizează criza de creație, ci o rezolvă

numai în parte. Adevărata soluție apare odată cu găsirea a ceea ce prozatorul va numi „tema povestitorului", adică a unei teme morale consubstanțială scrierii și care să secondeze discursul fiecărui personaj în parte. Începând cu acest roman, discursul narativ se reflexivizează, vocea fiecărui personaj fiind dublată de comentariul indirect al autorului, presupunând „mai marea libertate [...] a autorului de a tulbura *discursul* epic prin reflecții personale" (Eugen Simion). În plus, în acest roman, „tema prozatorului" este încorporată și într-o parabolă (parabola tăietorului de lemne) prin care se propune o cheie de lectură a scrierii.

Lucrurile se complică atunci când criza de creație se îmbină cu cea interioară. După știința noastră, nu este încă publicat niciun document (jurnal de creație etc.) care să furnizeze date pentru perioada 1953-1958. Pentru anii 1958 și 1959 există însă documente (este vorba de două jurnale intime și de unul dintre caietele de creație ale romanului, publicate cu titlul *Jurnal intim. Carnete de atelier,* ediție îngrijită de Eugen Simion și Oana Soare, introducere de Eugen Simion, Editura Ziua, 2004, care arată că, în această perioadă, geneza *Risipitorilor* s-a suprapus peste o etapă nu tocmai fericită din biografia scriitorului, incluzând divorțul de prima soție, Aurora Cornu, și două spitalizări (pentru tratarea unei nevroze). Evenimentele sunt cu atât mai semnificative cu cât se vor regăsi, camuflate ficțional, în biografia personajului Constanța. Așadar, anul 1958 poate fi reconstituit începând cu 24 august 1958, când începe partea a doua a *Jurnalului intim* (jurnalul despărțirii de Aurora Cornu), care ar urma unei prime părți, incluzând un jurnal de spital încă inedit (este vorba de tratarea nevrozei amintite mai înainte; ultima notație ar fi din 28 iulie). Pe 21 septembrie, aflat la Sinaia, Marin Preda începe să noteze, într-un carnet de creație, diferite variante de scenariu (mai mult sau mai puțin complexe), ceea ce indică faptul că lucrul la roman nu se afla în stare incipientă. În anul următor, 1959, Preda continuă lucrul la *Risipitorii,* dar trasează, în paralel, scenarii pentru alte două proiecte, *Adam Fântână* și *Marioara Fântână,* care țin de proto-istoria *Moromeților.* Așadar, iată referiri la geneza gemelară care i-a provocat angoase de creație.

Lucrul febril îl trimite iarăși pe patul de spital; prima însemnare a părții a treia a *Jurnalului intim* este din 22 noiembrie (ultima, pe 23 decembrie). Documentația pentru cazul Constanței s-a făcut, așadar, pe viu. Iată câteva însemnări din acest din urmă jurnal, care trimit indirect la cazul personajului fictiv (citățm după Marin Preda, *Jurnal intim. Carnete de atelier*): „Mi se dă un tratament, *Nozinan,* ultimul strigăt (probabil) în ceea ce privește chimioterapia nevrozelor astenice, care pe de o parte mă «protejează» împotriva zgomotelor și a senzațiilor interne neplăcute (leșinuri intestinale, sensibilizări diverse), dar pe de altă parte mă năucește și mă slăbește cum nu se mai poate" (însemnare din 26 noiembrie, p. 241); „Azi mi s-a făcut în continuare insulină 40 unități. [...] Sufăr de o mare inerție psihică și fizică, zac, nu m-aș mai ridica din pat, iar în pat, iar nu e bine, mi-e rău după-amiezile, am senzații urâte, difuze, plasme de senzații, năclăială psihică și fizică, depresie, vagi dezesperări, idei de nevindecabilitate" (însemnare din 1 decembrie, p. 244); „Mă îndop cu pilule, Tofranil, Nozonan și dimineața insulină. Nici astăzi, la 79 u[nități], n-am transpirat, dar am câștigat în schimb câteva idei elementare, idei-sentiment, cum ar fi de pildă *a nu te grăbi* sau *a acorda o importanță proporțională lucrurilor, a-ți crea din faptele vieții tale un echilibru ca un leagăn în care să simți tot timpul beția de a trăi și să nu cunoști niciodată oboseala sufletului"* (4 dec[embrie], p. 246).

Însă nu numai Marin Preda trăiește anticipat secvențe din viața personajului fictiv Constanța, ci și Aurora Cornu, prima soție a prozatorului. Aurora Cornu va rememora astfel scena divorțului în convorbirile sale cu Eugen Simion (ediția a II-a, Editura Muzeului Literaturii Române): „Eu doream să plec, dar nu eram convingătoare. Probabil, inconștient, încetam să mai mănânc, slăbeam, eram extrem de fragilă, mâncam puțin și într-un an pierdusem multe kilograme, eram pe jumătate adormită. Reproduceam situația din care el m-a luat și m-a salvat. [...] Cert e că locuința mea era plină de praf, erau rochii nestrânse pe canapele și pe paturi și era peste tot un aer de dezolare nevrotică, pe care

Marin l-a descris în *Risipitorii.* De fapt, era forma mea de sabotaj nevrotică."

Prezența personajului doctorului Munteanu, al cărui profil încapsulează un eșec și o dilemă în privința eticii profesionale, și mai ales deconspirarea prototipului său real deschide încă un sertar în acest roman enigmatic care este *Risipitorii.* Așadar, la baza personajului romanesc se află recompus, rearticulat profilul real al lui Petru Dumitriu, scriitor din aceeași generație. Dintre cele câteva referințe despre prototipul real al personajului, existente în jurnalul de creație al *Risipitorilor,* alegem una singură: „II. Dr. Brătescu [primul nume al viitorului personaj, n.n.] medic. Jigniri și violențe. Istoria prieteniei cu dr. Sârbu, din punctul de vedere al dr. Brătescu. Schimbarea firii sale. Represiuni [vezi istoria cu doctorița Tiberiu]. Mat[erial] doc[umentar] P[etru] D[umitriu] – debutul și cariera sa" (p. 119). Sinuozitățile dintre personalitățile și biografiile celor doi prozatori sunt și ele elocvente. Romanele *Moromeții* și *Cronica de familie* (1956) îi plasaseră pe cei doi în două poziții de forță ale câmpului literar al epocii. În plus, personalitățile celor doi autori erau profund asimetrice. Mai mult, Petru Dumitriu, al cărui profil ajunsese să înghită în epocă sectorul prozei, dezertase încă și mai grav decât doctorul Munteanu de la etica profesiei sale: scriitorul alesese să trișeze cu ideologicul, executând sute de pagini de proză și de articole în conformitate cu cerințele realismului socialist. Dacă tributul plătit de Marin Preda ideologicului era unul derizoriu (în special nuvela *Ana Roșculeț* din 1949), Petru Dumitriu își asumase un „pact" cu tematica oficială, mergând până la camuflarea propriului mesaj în opere schilodite încă din față (el este, printre altele, autorul romanului Canalului, *Drum fără pulbere*). Faptul că Petru Dumitriu este proiectat aproape figural în acest roman cu o geneză atât de chinuită este fără îndoială semnificativ, putând fi citit ca o polemică indirectă în privința asumării conștiinței scriitoricești (chestiune la care Marin Preda se raporta în chip major, ca la asumarea propriului destin).

Oricum, personajul fictiv l-a preocupat pe scriitor, dovadă modificările surprinzătoare pe care le cunoaște biografia sa

începând cu cea de-a treia versiune. Marin Preda dorește să ofere inflexiuni dostoievskiene personajului, corelând sciziunea interioară cu o eventuală damnare; totuși, varianta finală a protagonistului nu este la înălțimea ideii inițiale, deși tentativa de suicid pe care o are acesta (începând cu cea de-a treia ediție) îi conferă complexitate.

Așadar, pentru a concluziona, fără a se ridica la nivelul unor romane ca *Morometii I* sau *II* sau *Cel mai iubit dintre pământeni*, *Risipitorii* reprezintă o lectură fundamentală pentru cel care își dorește să cunoască în profunzime opera lui Marin Preda. Efigia scriitorului ne apare aici cu atât mai tulburătoare. Cheltuind aproape zece ani pentru cizelarea acestui roman, Marin Preda a fost un risipitor norocos: acest stil indirect liber pe care învață acum să-l folosească se va regăsi, spre exemplu, și în *Cel mai iubit dintre pământeni*. Cu *Risipitorii* Marin Preda învață cum să fie un scriitor profesionist, adică, în esență, un scriitor care știe să-și gestioneze mai bine dilemele de creație și care este capabil să treacă mai ușor de la un tip de univers la unul opus, de la o tematică la alta.

Oana SOARE

RISIPITORII

PARTEA ÎNTÂI

I

Când Petre Sterian pătrunse în casa unui negustor de pe Calea Griviței și ceru în căsătorie pe aceea dintre fiicele lui care se numea Rodica, el nu avu atunci sentimentul că nu se va mai putea apoi despărți de fata aceea. Tinerii nu se simt turburați de gravitatea marilor acte ale existenței, și primul lucru pe care îl făcu el a doua zi când intră în secție și se opri în fața dulapurilor să-și îmbrace salopeta fu să se laude că a dat gata una bogată și că o să-și ridice o casă în cartier.

Adevărul era însă altul. Fata nu se mirase atât de tare că dinspre partea aceea a casei lor, dinspre *Ateliere*, îi venise ei un băiat. De când era foarte mică parcă îl cunoscuse. Stătea ca o pisică lângă geam și când suna sirena tresărea și deschidea ochii mari. Știa că acum o să iasă de-acolo, din spatele porților înalte, de sub acoperișurile lungi, valuri de oameni, își turtea nasul de geam și începea să se uite. Le urmărea mersul și le auzea ca prin vată și vocile. Treceau câte doi și câte trei, cu șepcile pe ceafă, cu mâinile băgate până la cot în buzunare, legănându-se. Urmărea un grup până nu se mai vedea, apoi alegea un altul, care îi plăcea ei mai mult, pentru un amănunt știut numai de ea, un nas mai lung al unuia dintre băieți, sau o ceafă mai netunsă. Când se făcu mai mare începu să coboare în prăvălie, și din prăvălie în stradă, chiar printre ei, privindu-i cu un zâmbet naiv și familiar. Și tinerii treceau pe lângă ea ferindu-se să n-o atingă, fără s-o ia în seamă, legănându-se mai departe cu mersul lor liniștit și egal.

Într-o după-amiază lungă de vară, la ora când cumpărătorii erau foarte rari și părinții urcau sus în odaia lor, începu să apară în prăvălie un domn. Era, după cum aflară curând, fiul proprietarului unui magazin de fierărie, „La omul de fier". El călca pragul și dădea bună ziua într-un fel aparte, având aerul că săvârșește o ispravă pentru care trebuie negreșit să fie remarcat și admirat, iar

de după tejghea, cu metrul în mână, îl întâmpina cea mai mare dintre surori, cu aceeaşi expresie; buzele li se subţiau la amândoi, privirea le sticlea, vocea căpăta accente străine, şi cuvintele pe care le schimbau împreună se ciocneau între ele într-un fel foarte vesel: „Domnişoara vrea să-mi acorde câteva minute întreţinere?" începea de obicei tânărul. „Pardon, domnule, răspundea atunci fata, întreţineţi-vă cu cine v-aţi mai întreţinut." „La cine faceţi aluzie?" „La dumneavoastră." „Mă confundaţi." Şi asta dura minute şi uneori ceasuri întregi. Se pândeau şi triumfau unul faţă de celălalt într-un fel de neînţeles, parcă ar fi făcut cunoştinţă anume ca să se poată înfrunta. Deseori el se despărţea de ea cu un aer trufaş şi muşcător, pentru ca în ziua următoare, revenind, să plece ofensat şi bătos, iar sora cea mare rămânea după tejghea furioasă şi roşie de jignire sau jubilând de răspunsul cât mai usturător pe care i-l dăduse. Voiau parcă să-şi dovedească unul altuia ceva, dar ce anume nu se putea şti şi se supuneau acestei porniri cu convingerea cea mai liniştită că aşa face toată lumea şi că aşa se poartă un cavaler şi o domnişoară. După ce se căsătoriră, fata venea deseori pe-acasă, se închidea cu mama în odaie şi ceasuri întregi i se auzeau de acolo smiorcăiala şi drăcuielile. Continuau, se pare, aşa cum începuseră. Venea apoi bărbatul după ea şi o lua acasă cu „scuze", dar se vedea după ochi că n-o ierta pe soţia lui decât pentru moment.

Fata mijlocie coborî la tejghea în locul celei mari şi într-o zi un alt tânăr începu să întârzie şi el în prăvălie ca şi celălalt. El nu voia însă să-i dovedească fetei nimic, nu era deloc bătos s-o invite astfel: „Domnişoară, vreţi să împărtăşiţi două scaune cu mine diseară în grădină?" Nu se pricepea, şi surâzând în sinea ei, fata găsea că acest domn era cam plicticos. Totuşi, nu uita nici după atâţia ani acest unic curtezan al ei, pentru care, cu vremea, începuse să aibă o curioasă nostalgie. Scena pe care o povestea despre el ajunsese să capete cu timpul o mare precizie şi în acelaşi timp o neclaritate afectivă turburătoare, căci sugera copiilor tinereţea mamei, tainică şi plină de farmec. „Stăteam în prăvălie, când văd că intră cineva, mi-am dat eu seama că nu era un client, începea de obicei mama. A spus bună ziua şi a întrebat dacă avem nu ştiu ce.

N-avem, zic. Şi a plecat. A doua oară când a venit a rămas aşa, pe gânduri: Dumneavoastră, zice, staţi la tejghea? Da, zic. Şi, zice, părinţii dumneavoastră, domnul Petraşincu, unde este? E sus. Şi dumnealui, zice, stă dimineaţa şi dumneavoastră după-masă? Nu, stă şi după-masă, dar numai după ce doarme niţel. Dar de ce, zic, aveţi ceva cu el? Nu, zice, n-am nimic..." Şi aici mama se oprea pufnind în râs, nedumerindu-i pe copii, şi niciodată nu trecea mai departe, ca şi când ar fi ajuns la o poartă prin care nu putea să intre decât singură şi despre care nu se vorbeşte nimic nimănui. Într-adevăr, după câteva săptămâni, curtezanul ei o invitase la un bal, şi acolo se petrecuse acel ceva despre care ea nu voia să mai povestească. La numai câteva minute de la sosire, intrase pe uşă un tânăr cu mustaţa deasă, răsucită în sus, şi cu nişte ochi mari şi strălucitori, şi dintre toţi, deodată nu-l mai văzuse decât pe el. Era îmbrăcat ca şi fiii de negustori care organizaseră balul, cu ghete negre, pantaloni rotunzi, fără dungă şi fără manşetă, jiletcă, guler alb şi ţeapăn, ridicat sub bărbie şi cu cravată cu nodul enorm, cum era moda pe-atunci... El îşi plimba privirea peste sală, căuta parcă pe cineva. „Pe mine mă caută", a gândit ea atunci cuprinsă de veselie, şi tot privindu-l îşi spunea, fără să creadă prea mult, că numai pe ea putea s-o caute, fiindcă numai ea, dintre toate fetele care erau acolo, îşi dădea seama cine era el, cu mâinile lui mari, cu costumul lui de împrumut, cu privirea lui îndrăzneaţă, căutând nici el nu ştia pe cine, dar prefăcându-se că ştie, ca să-şi ascundă stingherealа. Deodată, el a văzut-o şi a pornit spre ea. I s-a făcut frică, a cuprins-o brusc ameţeala şi au început să-i tremure picioarele. A vrut să se refugieze sub protecţia cavalerului ei, dar era prea târziu, necunoscutul i se şi plantase în faţă, şi o invita, printr-o înclinare mută, la dans.

„Dacă vrei să te nenoroceşti, mărită-te cu el, spuse tatăl după ce Sterian le făcu o vizită şi o ceru, câteva luni mai târziu, în căsătorie, îl vezi aşa subţirel şi cu mustaţă, dar nici măcar hainele de pe el nu sunt ale lui. Şi încă asta n-ar fi nimic, e băiat tânăr şi calificat în meserie, ar putea să-şi facă şi să trăiască bine, dar eu îi cunosc pe ăştia, sunt beţivi şi curvari. O să se poarte bine cu tine un an sau doi, şi pe urmă, după ce o să faci copii, o să-ţi dea cu

piciorul. De la *Ateliere* o să tragă direct la cârciumă şi o să se întoarcă acasă la miezul nopţii, plin de noroi şi cu chenzina pe jumătate. O să se trântească în pat să-l descalţi şi să-i tragi pantalonii şi dacă o să scoţi o vorbă o să-ţi umple gura de sânge. Iar bruma de zestre pe care o să ţi-o dau o să ţi-o toace şi pe aia şi o să fie vai de capul tău. Ce-ai să faci dacă ajungi în mizerie şi nenorocită, cu copii în braţe? continuă tatăl, posomorât şi potrivnic. Unde ai să te duci cu ei? Că altceva de la mine n-o să mai ai parte, că nu eşti numai tu!"

Şi la această întrebare se oprise şi se uitaseră la ea toţi care mai erau de faţă, mama, surorile, cumnatul şi două mătuşi. Se lăsase o tăcere grea. Ce avea să facă? Unde avea să se ducă? Aşteptau s-o vadă şovăind, cuprinsă de îndoieli, renunţând, sau dacă nu, apărându-se, încercând să-i convingă că ea îl cunoaşte bine şi ştie că n-o să fie aşa cum îi proroceau ei. Ea parcă tresări, îşi îndreptă umerii şi deodată întrebă cu o voce limpede: „Atunci, cu cine să mă mărit?"

Răsuflară uşuraţi. Asta era altceva. Tatăl făcu un gest: se găsesc destui băieţi buni. Şi după câteva clipe, aruncă un nume din lumea lor de mici negustori. Fata surâse şi ascultând numele rămase parcă pe gânduri, apoi deodată spuse iarăşi cu aceeaşi voce distinctă, având însă ceva în plus, care te putea face să crezi că e beată: „Nu, mai bine mor!" Şi nu mai adăugă nimic, nicio explicaţie care măcar să le fi uşurat înţelegerea şi să poată, la urma urmei, s-o lase să se mărite cum voia ea.

O lăsară, totuşi, în pace vreun an, să-şi vină în fire, să-şi facă loc spre mintea ei sfaturile şi ameninţările lor. Dar pe urmă înţeleseră că nu era nimic de sperat; minte avea, dar ea nu era o fată prea frumoasă, şi îi *căzuse* rău băiatul acela ochios; orice încercare de a o sili să nu-l mai vadă n-ar fi făcut decât s-o lege şi mai tare de el. Consimţiră, dar îşi luară toate măsurile de prevedere: zestrea fetei să rămână pe numele ei, casa pe care aveau să şi-o ridice şi mobilierul dat de părinţi. Spre uimirea lor, tânărul dădu din umeri acceptând. „S-o văd şi pe-asta, zise el, să mă dea ea pe mine afară din casă; plec şi mă însor cu alta!" Rubedeniile protestară: n-o să-l dea nimeni afară din casă, dar e bine aşa cum zic ei, fiindcă

femeia este aceea care face copii, şi copiii trebuie să fie la adăpost de un tată care ar lua-o razna. Şi lui Sterian i se păru firesc acest răspuns, şi nu zise nimic.

II

Pe vremea aceea, cartierul nici nu exista, Bucureştiul se oprea undeva prin spatele *Atelierelor*, după care veneau gropi, rampe de gunoi, câmpie întinsă, bătea crivăţul iarna şi spulbera zăpada. Au ales un loc şi au început să muncească să-şi facă o casă. Bătrânul Sterian veni anume de la Olteniţa, să-i ajute fiului „să-şi dureze un cămin". Era dulgher. Casa a fost ridicată într-un an, cu fundaţia de cărămidă, „solidă", cum spunea bătrânul, părând mică pe din afară, dar spaţioasă înăuntru, cu trei odăi, dintre care cea din mijloc sufragerie şi salon, primind soarele în ferestre de la răsăritul până la apusul lui, cu bucătăria în spate şi o mică verandă în faţă.

În al doilea an, întorcându-se într-o zi mai târziu de la nişte prieteni, Sterian îşi găsi soţia afară stând tăcută pe un scăunel. O întrebă ce are. Ea nu-i răspunse nimic. I se întâmplase ceva, nu mai vorbea. „Am fost la club", îi spuse el, şi cum ea nu dădea nici un semn de recunoaştere: „Rodico, s-a întâmplat ceva la voi, a murit cineva?" Tăcerea ei era însă prea îngheţată ca să confirme o nenorocire de acest fel. Atunci el folosi cuvintele care exprimau bucuriile ştiute numai de ei doi. Drept răspuns, ea avu un gest de dezgust cu înţelesuri care lui îi scăpară. El dădu din umeri: n-avea decât să tacă, dacă asta îi plăcea!

Dar zilele treceau şi se părea că puterile ei în această tăcere erau foarte mari. Atunci el se mohorî, se înfurie, începu să bea, şi gândul despărţirii fu cel dintâi care i se strecură în minte când se întrebă unde avea să ajungă traiul cu ea. Când se întorcea de la *Ateliere* ameţit de zgomotele asurzitoare ale ciocanelor de la cazangerie şi ştia că în pragul casei îl aşteaptă o tăcută, i se părea uşor şi de neînlăturat să se despartă de ea, şi gândul că această căsătorie care începuse atât de bine avea să se strice curând îi apărea firesc,

obişnuit, şi fără urmări pentru cineva. Ba chiar începu să se simtă mândru şi să-şi bată joc în sinea lui de cei care, în aceeaşi situaţie, făceau tărăboi mare, îşi ameninţau femeia cu moartea şi altele asemănătoare. „Da' de unde, îşi zise, nici de un fir din părul ei n-o să mă ating. Nu mai vrea să trăiască cu mine, treaba ei, nu pot s-o ţin cu sila. În ce priveşte casa, o să i-o las, să nu spună pe urmă rubedeniilor ei c-am vrut să-i mănânc zestrea; dar copilul mi-l iau."

Astfel au trăit câteva luni. Între timp, casa începuse să arate jalnic; odăile erau murdare, rufele împrăştiate prin colţuri, pereţii plini de păianjeni, bucătăria murdară şi rău mirositoare, patul conjugal veşnic desfăcut, copilul nespălat şi flămând... Mai ales acest pat, cu pernele storcoşite şi încreţite, cu albiturile neschimbate de multă vreme, arăta cu prisosinţă starea de decădere în care ajunsese şi se complăcea femeia lui. „Uite ce e, se pomeni spunându-i într-o dimineaţă de duminică, uite ce e, dragă Rodico – şi înainte de a pronunţa ceea ce avea să urmeze, el făcu întâi un gest tăindu-şi gâtul cu palma foarte aproape de bărbie –, mi-e până peste gât, zise el, de aerele tale de fată de negustor care nu ştie ce e munca. Asta e, dacă vrei să ştii, mi-e până peste gât."

Şi pentru întâia oară ieşiră din gura lui înjurături pe care ea nu le mai auzise. Femeia se uită la el cu un ochi imobil, contemplând parcă înjurăturile şi cuvintele lui lipsite de sens, străine de ei doi, din care reieşea că ea a avut aerele acelea de fată de negustor care nu ştie ce e munca încă de la început şi că el le-a tot răbdat... Cuvinte prosteşti de bărbat tânăr care nu mai ştie nici el ce-i iese din gură. „Mai bine să ne despărţim", zise ea cu un glas istovit şi cu o expresie de silă disperată pe chipul ei neatins până atunci de suferinţă.

Pe neaşteptate, venind nu se ştie din ce zonă ascunsă a sufletului, a urcat în clipa aceea în el o senzaţie de spaimă proaspătă şi cumplită ca o tăietură de brici adâncă şi rece. Cum adică? Rodica lui, pe care a văzut-o... ai cărei ochi i-a întâlnit când a intrat în sala aceea de bal... să nu mai fie, să n-o mai vadă?...

Ea începu să-şi clatine capul într-o parte şi-n alta, fără o lacrimă, fără un geamăt, suferind de un rău adânc şi inexplicabil, care secase totul în sufletul ei, parcă chiar şi suferinţa însăşi. Seceta nu se

abate numai asupra pământului, când moare iarba şi tânjesc plantele şi copacii, ci şi asupra simţirii oamenilor, când se ofilesc şi se usucă toate sentimentele. În asemenea epocă, totul este chinuitor pentru cel lovit de această calamitate naturală, şi adesea cei mai apropiaţi şi cei mai iubiţi, tocmai ei sunt cei care sporesc prin prezenţa şi devoţiunea lor chinurile celui care nu mai poate absorbi nici această dragoste şi nici această devoţiune. Abia acum, văzând-o cum suferea, a înţeles el ce se întâmplase în seara aceea la bal: ea era a lui pentru totdeauna, n-o mai putea părăsi; nu numai el o dăduse gata pe ea, ci şi ea pe el. „Nu, mai bine mor, dar de tine nu mă despart", răspunse tânărul cazangiu venindu-şi în fire.

Aceste cuvinte îi făcură însă ei parcă cel mai mare rău, dar el nu se lăsă înşelat, înţelese că prin preajma lor dă târcoale nenorocirea şi că trebuie să rămână numai la ce simte el pentru ea, şi nu la ce simte ea pentru el. Ea începu să zacă, mânca puţin şi dormea tot timpul. O ridica în capul oaselor şi îi căuta privirea. Rareori tresărea, îşi oprea o clipă ochii asupra trăsăturilor lui îngrijorate, stătea o clipă cu braţele aninate fără vlagă de gâtul lui, apoi braţele îi alunecau în jos, privirea i se stingea, îşi întorcea faţa de la el şi aceeaşi expresie chinuită de disperare şi dezgust schimonosea trăsăturile ei cunoscute. În epoca aceea el se îndrăgosti parcă a doua oară de braţele ei subţiri şi de trupul ei care zăcea cu genunchii la gură ca un animal în culcuş... În somnul ei nesfârşit avea adeseori coşmaruri. O auzea gemând şi atunci o lua în braţe. Ea se trezea şi se desfăcea din îmbrăţişare, se ghemuia şi mai mult în singurătatea aceea a ei căreia îi căzuse prizonieră.

O toamnă şi o iarnă a ţinut-o această boală fără să-i fie bine dintr-odată fiindcă o chinuia tristeţea, plângea, tresărea la cel mai mic zgomot, îi era mereu frică de ceva.

Abia o dată cu primăvara îşi reveni şi se vindecă. Se îndrăveni atât de bine, că deşi adevărata greutate a vieţii abia după aceea se lăsă asupra casei lor, ea nu numai că n-o resimţi, dar făcu deseori, când umerii lui slăbiră, să treacă pe ai ei mai mult decât putea să îndure o femeie. Născu de patru ori şi crescu trei copii.

III

Răbdarea aceasta care îl făcuse să-şi cucerească şi apoi să-şi păstreze soţia era la el ceva înnăscut, dar nu-i venea din familie, fiindcă fratele său, deşi semăna fizic cu el, era pe undeva mai uşuratic, îi plăceau femeile şi petrecerile şi avea un instinct al familiei mai slab, lipsindu-i acel dramatism necesar în a presimţi şi preîntâmpina primejdiile care o pândesc. În schimb, instinctul social era mai slab la fratele cel mare şi mai puternic la petrecăreţul cel mic. Cazangiul nu-şi dădea de pildă seama de primejdiile care puteau ameninţa din afară o familie şi mulţi ani n-a înţeles care era pricina că administraţia nu voia în ruptul capului să-i adauge la salariu un anumit spor de care cazangiii de-o vechime cu el se bucurau. Şi nici alţii nu i-au spus tot pentru că nu-şi putuseră închipui că el n-a înţeles singur un lucru atât de la mintea oricui. Faptele erau simple. O dată Sterian părăsi locul său şi în văzul tuturor se opri în faţa unuia pe care toţi îl ştiau că se duce la direcţie şi toarnă. I se întâmplase unuia dintre ei o neplăcere, unui cazangiu care pe mulţi îi învăţase meseria; îl învăţase şi pe el; fusese amendat de un funcţionar nou şi zelos şi bănuiau bineînţeles că acest funcţionar deţinea informaţiile de la turnătorul acela, şi nu atât amenda, cât desconsiderarea făcuse ca obrazul bătrânului să rămână atât de lungă vreme împurpurat şi să nu poată trece peste jignire. Nici marea vechime într-o meserie aşa de grea nu poate obţine respectul patronului şi mai ales al funcţionarilor săi? „Ascultă, mă, se adresă Sterian turnătorului, ce-ai făcut tu nu e faptă de om! Pentru mine, omul dacă nu e om, eu nu-l respect şi-l bag în... mă-sii de om!"

Şi îi întorsese spatele să nu-i audă răspunsul şi nu făcuse apoi nicio legătură între această scenă şi sporul acela de salariu de care fu lipsit apoi o vreme atât de îndelungată. E drept însă că reacţia de moment a cazangiilor nu-l ajutase în ziua aceea să înţeleagă gravitatea faptului, trecuseră când unul, când altul pe lângă el şi foarte degajaţi îi confirmaseră că avusese dreptate şi că bine făcuse. „Aşa e, ai dreptate, spuneau ei cu aerul cel mai firesc, turnătorul nu e un om, e un căcat, bine ai făcut că l-ai băgat în mă-sa." Dar că

mulţi dintre ei nu îndrăzneau totuşi să-l blameze pe faţă pe acest turnător, asta se fereau să spună, creându-i lui Sterian impresia falsă că atitudinea lui va fi lipsită de urmări.

În preajma unei mari greve care urmă câţiva ani mai târziu, lipsa lui de instinct ieşi din nou la iveală. Era membru în Partidul Social-Democrat şi în epoca aceea Partidul Social-Democrat făcuse alianţă cu un partid nemuncitoresc, pentru a-l sprijini pe acesta să vină la putere. Drept recunoştinţă, acest partid, care îşi zicea „ţărănesc", ordonă, scurtă vreme după ce formă guvernul, masacrul minerilor din Lupeni. „Ce facem, Toma? Ce fel de socialişti suntem noi?" îşi întrebă Petre Sterian fratele. „Nu ştiu ce fel de socialişti sunteţi, răspunse Toma, nu sunt membru al acestui partid, şi nici n-o să fiu vreodată. (Toma nu era membru al niciunui partid, dar în discuţiile cu fratele său simpatiza cu comuniştii.) Nu vezi, zise mai departe Toma, cu cine faceţi voi alianţă şi pe cine aprobaţi să tragă în noi cu puşca?" „Care în noi, răspunse Petre supărat, de unde ştii tu ce s-a întâmplat acolo?" „O să vezi când o să se întâmple şi-aici, atunci o să ştii" răspunse Toma fără să-şi dea seama ce profeţie sinistră făcea.

În sinea lui, Petre îi dădea dreptate, dar era ceva de care Toma nu ştia şi care cazangiului îi plăcea, o slăbiciune a lui: cluburile. Îi plăcea să se ducă acolo, să citească ziare şi broşuri, să discute... (mai ales să discute).

Când greva izbucni însă, cazangiul înţelese şi învăţă multe. Conducerea partidului său le cerea de pildă să nu ia parte la ea, şi ce era de făcut? Scopul final urmărit de grevişti nu mai era acum numai revendicarea economică, ci şi greva politică, manifestarea unei demnităţi care se cerea verificată: „Suportăm dominaţia acestor legi din laşitate, sau pentru că suntem puţini şi prost organizaţi?" Când împrejurările coboară sub o anumită limită preţul vieţii, oamenii nu mai ţin la această viaţă în aşa măsură încât să evite lupta de teama înfrângerii. (Înfrângerea era lucrul care speria conducerea partidului său.) Nu totdeauna victoria imediată este scopul final al unei lupte.

Greva avu loc în februarie, în acelaşi an în care în Germania venea la putere partidul lui Hitler, şi cu toate că urmă imediat

represiunea sângeroasă, greviştii îşi atinseră scopul fiindcă lupta lor avea să fie retrospectiv considerată unul dintre evenimentele culminante ale activităţii politice comuniste până la luarea completă a puterii, care începu după 23 August '44. Copiii cazangiului cunoşteau în toate amănuntele istoria marii greve precum şi felul cum se purtaseră tatăl lor şi unchiul Toma în acea perioadă. Uneori însă evenimentele mai mici sunt mai neclare şi par chiar mai dramatice decât cele mari. Prin '51, adică la câţiva ani după naţionalizare, i se întâmplă lui Petre Sterian ceva. Era preşedinte al comitetului de întreprindere al *Atelierelor* şi, spre uimirea tuturor, la noile alegeri sindicale el se retrase pe neaşteptate şi ceru să fie pensionat ca vechi cazangiu. În aceeaşi perioadă se răciră şi relaţiile lui cu fiul cel mare, Anghel, şi cu soţia acestuia, Filomiţa. Ce i se întâmplase acolo la sindicat? Nu se destăinui nimănui. Copiii nu-l înţelegeau: dacă nu-i mai plăcea activitatea socială tocmai acum când, după cucerirea puterii, erau atâtea de făcut, n-avea decât să se uite la cei tineri, care urcau cu energie pe scenă, şi să surâdă filozofic, aşa cum îi stă bine unui om mai în vârstă. De ce nu surâdea?!

IV

Dar cum ar fi putut el să surâdă şi să se uite liniştit la cei tineri? Oare nu tocmai de la o vârstă în sus, după ce terminaseră de întemeiat familiile lor proprii, cei maturi urmau să înceapă să se ocupe de familia cea mare, societatea? Nu trebuia deci tânărul să înveţe întâi să-şi dirijeze mica lui barcă, să se însoare şi să-şi facă o familie, şi abia după aceea să ridice pretenţii, dacă se va dovedi că merită, să se urce pe marea corabie?

E adevărat că această descoperire o făcu cazangiul abia după ce părăsi *Atelierele*, dar o făcu aşa de repede, încât în afară de faptul că toată lumea înţelese că i s-a mai întâmplat încă ceva pe lângă ceea ce i se întâmplase acolo (ceva în legătură cu fiul său cel mare), el însuşi rămase cu credinţa că totdeauna gândise aşa despre rolul

celor tineri şi celor maturi în noua societate. Iar la întrebarea, de o logică nemiloasă, a fiului său mai mic, de ce, în acest caz, ceruse totuşi să fie pensionat, Petre Sterian răspunse că asta se datora situaţiei fără ieşire care i se crease în preajma alegerilor sindicale, şi nu schimbării sale de orientare. O dublă furie răzbătea din cuvintele lui, şi Vale, fiul său cel mai mic, îşi permise să râdă, căci naivitatea nu e totdeauna trăsătura oamenilor lipsiţi de experienţă sau slabi de spirit, ci şi a celor foarte puri, şi anume de o puritate atât de intratabilă, încât în ochii tinerilor (cărora vârsta le dă un soi de beţie care îi face îndrăzneţi până la cinism), ea capătă altă denumire, adică prostie... Tatăl credea că frământările lui sunt la adăpost de privirea ultimului său copil care îi mai stătea în casă şi era convins că furia lui era atât de complicată, încât putea să se înşele chiar pe sine închipuindu-şi că totdeauna gândise cu aceeaşi claritate ca acum despre rolul generaţiilor în viaţa socială.

Fără să ştie însă absolut nimic despre ceea ce i se întâmplase tatălui său la *Ateliere*, Vale ghicise totuşi natura reală a conflictului în care fusese el vârât acolo. Imediat după ce se pensionă, tatăl său se duse să se sfătuiască nu cu frati-său Toma, care era un om cel puţin mai experimentat, ci cu fecioru-său mai mare, Anghel, la care ţinea cel mai mult... De ce ţinea el la Anghel? Vale nu putuse să înţeleagă asta niciodată, şi dacă mai târziu, după ce trecu de adolescenţă, avu o vagă idee că explicaţia ar putea fi căutată în faptul că Anghel muncise din greu cot la cot cu tatăl său în perioada când el, Vale, şi sora Constanţa erau mici, şi că deci îşi ajutase părintele să-şi ţină familia – ceea ce în mintea şi în inima unui om cum era tatăl lor putea lăsa urme de neşters. După ce Anghel se însură şi mai ales după ce începu să fie ridicat în diverse munci de răspundere, Vale nu mai înţelese chiar nimic din relaţia tatălui său cu Anghel, din natura afecţiunii lui pentru el. Fiindcă la această afecţiune, care în loc să se limiteze la ceea ce fusese, având ca sprijin şi argument moral trecutul, dimpotrivă, trecutul nu mai conta, tatăl avea aerul că ţine la el pentru ceea ce era el în prezent şi bineînţeles pentru ceea ce promitea să fie în viitor. Dar cum se potrivea o astfel de afecţiune pentru Anghel, la un om atât de curat, cum era tatăl său? Şi mai ales cum erau posibile, la el,

credulitatea şi surzenia de care dădea dovadă ori de câte ori Vale îi aducea la cunoştinţă felul cum se comporta fratele său în funcţiile pe care le îndeplinea? (Funcţii, deoarece era schimbat mereu, avansat sau transferat, avansări sau transferări care urmau de fiecare dată când Anghel se înfunda în situaţii fără scăpare.) Tatăl asculta în tăcere istorisirea şi nu auzea nimic, şi în clipele acelea Vale avea revelaţia că nu este iubit, că tatăl nu-l auzea. Era surd! Pur şi simplu nu înţelegea ce i se spunea. Şi Vale alegea cea mai rea dintre soluţii când încerca să-i ofere o imagine a ceea ce era de fapt Anghel în familia lor şi în funcţiile prin care trecea ca un câine prin apă. „Ai auzit, tată? începea el de obicei. Nenea Anghel iar a fost transferat!" Şi cu anii, Vale ajunse să-i dorească fratelui său căderea – căderea şi nu îndreptarea – spunându-şi în sinea lui că între tată şi frate îl alesese pe tată, că tatăl său se putea trezi din părtinirea lui ciudată, pe câtă vreme fratele nu avea nicio şansă. Anghel se purta fără nicio frână şi cum din afară frâna nu vine decât foarte târziu, Anghel ajunsese şi el să creadă că acţiona în mediul său natural. La început se speriase şi el; avusese momente când se temuse că o să fie tras la răspundere, dar asta durase atât de puţin (fusese, ca urmare a acelei acţiuni de care se temuse, nu sancţionat, ci avansat), încât în anii următori se şterse până şi amintirea acelei temeri. Iar Vale observă în aceiaşi ani cum se producea sub ochii săi un fenomen inexplicabil: cu cât se înmulţeau şi sporeau în gravitate faptele reprobabile ale lui Anghel, cu atât acelaşi Anghel creştea în ochii unora şi cu atât mai mică era indignarea altora şi propria lui indignare. Fratele său devenea un fel de personaj exterior, ca într-o comedie, unde arta te face să admiri creaţia, scoţându-te din cauză şi aşezându-te pe un plan superior, de contemplare, unde ceea ce este reprobabil nu mai este ceva acut, experienţa aceasta fiind trăită în subtext, în conştiinţa creatorului, care prin creaţie a învins şi a redevenit senin. Vale redevenise însă senin abia după un număr de ani. Căpătase în sfârşit convingerea că în cele din urmă fratele său o să fie trimis la munca de jos, dacă nu chiar şi mai rău, să nimerească chiar în vreo închisoare. Nu izbutise însă să descifreze la fel de bine ce avea să i se întâmple tatălui său ca să poată să-l ajute. Părtinirea de care dădea el dovadă cu Anghel

era neliniştitoare. Iar surzenia morală, mai mult decât atât. Fiindcă însemna că putea fi la fel de părtinitor şi de surd şi acolo la el, la *Ateliere*, în calitatea lui de preşedinte de sindicat, când inşi care i-ar fi plăcut ca şi Anghel pentru cine ştie ce virtuţi inexistente i-ar fi intrat la un moment dat sub piele. Şi Vale ştia că în asemenea situaţii surzenia morală putea fi de-a dreptul vinovată, fără nicio circumstanţă care să i-o atenueze. În privinţa asta îşi amintea totdeauna cu un resentiment turbure de prima lui ciocnire cu această inerţie oarbă a tatălui, cât de furios fusese şi cât de vinovat îl socotise el în clipa aceea pe bătrân. Vale îi făcuse pe vremea aceea fratelui său o vizită la Olteniţa, unde Anghel era secretar al Sfatului popular raional, şi la întoarcere îi povestise tatălui ceea ce văzuse. Anghel îl luase la un fel de petrecere de nuntă a unui prieten de-acolo, unde venise multă lume, şi în timpul petrecerii el l-a pus pe acest prieten să-l aducă şi pe un anume tânăr inginer, un corespondent voluntar al unui ziar din Bucureşti, corespondent care îl tot sâcâia mereu pe Anghel cu criticile lui. Tânărul a venit şi i s-a dat să bea vin amestecat cu scrum de ţigări, pregătit chiar de Anghel. I s-a făcut, bineînţeles, foarte rău şi a început să vomite, iar Anghel s-a arătat foarte indignat şi a luat imediat un număr de declaraţii de la cei de faţă care atestau că numitul corespondent e un individ descompus, alcoolic în ultimul grad, declaraţii care urmau să fie expediate chiar a doua zi ziarului central unde apăreau corespondenţele tânărului. „Şi?" a întrebat tatăl, agresiv. „Cum şi?" a răspuns Vale. „Şi? Le-a trimis?" „Ce, declaraţiile? Sigur că le-a trimis!" a zis Vale, după care tatăl s-a posomorât şi a tăcut.

Dar nu era o tăcere turburată, ci una rătăcită parcă într-o lume în care atât Anghel cât şi bătrânul trăiau într-un fel de continuă luptă cu o societate duşmană lor şi în care acţiuni cum era cea povestită de Vale constituiau dacă nu o victorie, în orice caz un lucru despre care nici măcar nu se aduce vorba, dată fiind lipsa de sens a oricărui fel de reproş. „Cum, tată, ţi se pare că nenea Anghel face bine că procedează în felul ăsta? l-a întrebat Vale. Crezi cumva că merita corespondentul ăla să i se facă o asemenea figură? Că avea ceva personal cu el, era un duşman de clasă camuflat? Sau crezi că dacă cineva n-a lucrat la *Ateliere* şi n-a luat

parte la greva din '33 n-are dreptul să zică nimic de Anghel? Nici nu ştii ce urlă pe-acolo, cum se poartă ca un ţigan care a ajuns boier! Îţi convine chestia asta la Olteniţa, în oraşul în care bunicului toată lumea îi dădea bună ziua şi îşi scoteau toţi pălăria când treceau pe lângă el? Du-te şi-l vezi, dacă nu mă crezi!"

Dar fostul cazangiu nu auzea. Pur şi simplu tăcea cu capul în jos şi avea în clipa aceea pe chip unica expresie impenetrabilă, singura pe care Vale nu reuşise s-o descifreze, şi o muţenie potrivnică celor ce auzise, dar din care nu răzbătea nici cel mai mic indiciu care să arate natura acestei împotriviri. Era cumva îndârjit că Vale îl asalta cu dovezile acestea crude despre reaua purtare a lui Anghel? Era cumva bănuitor că fiul său mai mic, gelos că tatăl ţinea aşa de tare la fratele cel mare, sporea gravitatea comportării acestuia cu acea abilitate inconştientă de care numai gelozia copiilor este în stare? Nu se putea şti.

V

Relaţiile dintre tată şi cei doi băieţi ajunseră prin urmare de aşa natură, încât în ziua când fostul cazangiu nu se mai duse la *Ateliere* Vale avu imediat bănuiala că pensionarea aceasta a lui nu era normală, iar când îl văzu că pleacă de-acasă şi se duce să-l caute pe Anghel făcu deducţia că a păţit-o rău de tot.

Numai că se întoarse de la Olteniţa turburat şi cu ideile acestea furioase despre cui i se cuvine şi cui nu să se urce pe scena activităţii sociale. Era limpede: din moment ce venise tocmai de la fiul său iubit cu astfel de idei însemna că în mod neîndoielnic Anghel îşi dăduse arama pe faţă chiar şi faţă de ultimul om din lume care ar fi fost dispus să rămână pentru totdeauna fără auz la acuzaţiile care i se aduceau, fiindcă altfel nu se putea explica starea în care ajunse bătrânul în scurtă vreme, remuşcările lui naive, refuzul lui încăpăţânat de a se destăinui şi mai ales de a face apel la forurile superioare sindicale sau de partid unde să-şi explice situaţia; nu voia să se ducă nicăieri, deşi cunoştea şi era cunoscut de o mulţime de

oameni, dintre care unii ajunseseră sus şi ar fi fost suficient să se ducă numai la unul dintre ei pentru ca situaţia lui să se limpezească: însemna că stăruia mai mult în el surpriza pe care i-o făcuse Anghel decât problema propriu-zisă în care îi ceruse sfatul. Iar pentru Vale nu era niciun mister ce putuse Anghel să-i spună de îl îndurerase atât de tare: cu îngâmfarea lui, s-o fi apucat să-i dea sfaturi tâmpite şi jignitoare care să fi subliniat situaţia creată între un tată ajuns să fie silit să plece din aceeaşi întreprindere unde altădată făcuse grevă şi un fiu ajuns foarte rapid în fruntea unui raion pe baza tocmai a acestor merite ale tatălui. Şi tocmai ăsta, care pe vremea grevei abia învăţa abecedarul, şi îl învăţa atât de prost încât mulţi ani unchiul Toma îşi bătuse joc de el spunându-i *Anghel-pâsâică*, fiindcă aşa silabisea el abecedarul, împrumutând fiecărei litere un *î*, şi nu înţelegea cuvântul nici după ce operaţia asta se termina, fiindcă ieşea în loc de pisică, *pâsâică*...

Şi acum tăcea, supărat pe toţi. Nu voia să scoată un cuvânt. Toma, care era şi el activist de partid la unul din raioanele Capitalei, ar fi putut să-l ajute, dar cum să procedeze dacă nu ştia în ce sens? O asemenea reţinere îi dădea lui Toma de gândit, căzuse, poate, Petrică în vreo istorie încurcată, făcuse poate vreo prostie acolo la *Ateliere* cu felul lui de a fi intransigent în mod nedibaci, cheltuindu-şi intransigenţa în lucruri nu aşa de grave ca să rămână apoi cu sângele în obraji de neputinţă şi dezarmat în faţa celor cu adevărat grave. Nu părea să fie bun Petrică pentru frecuşul acesta zilnic al activităţii de mase, unde ai de făcut faţă presiunilor celor mai diverse şi mai lipsite de greutate perceptibilă, unde semnalele obişnuite, de la om la om, nu mai sunt valabile ca să-ţi dea măsura exactă a intenţiilor cu care cineva vine la tine, unde o greşeală de apreciere are consecinţe nebănuite şi unde din pricina asta e necesară o armătură de principii atât de solidă, încât nu-ţi este permis să nu înţelegi atât de multă vreme că fiul tău se află, din punct de vedere politic, pe un drum nesănătos. Astfel gândise Toma în această perioadă, fără să poată face nimic, neputincios în faţa îndârjirii cu care fratele său mai mare se menţinea în tăcere, şi pe care tăcere Toma nu îndrăznea s-o forţeze din prea mare respect pentru cel care îşi întemeiase şi îşi scosese la liman într-un

fel atât de reuşit familia. Constanţa era profesoară, Vale inginer, copii buni amândoi şi crescuţi aşa cum se cuvine. Pe copii însă nu-i mai striveşte de la o vârstă în sus un astfel de respect paralizant pentru părinţi, şi Vale se hotărî să forţeze el mutismul furios în care se închisese tatăl său. Nu ştia că la oamenii mai în vârstă vanitatea nu se diminuează cu trecerea anilor, ci dimpotrivă, creşte, şi uneori apare chiar şi acolo unde nu existase deloc în firea cuiva. Se trezi repezit de la primele cuvinte cu care i se adresă, sfătuit „să-şi vadă de treaba lui" şi „să facă pe deşteptul la el acasă, când s-o însura şi o să aibă copii mari, de la care să primească sfaturi". „Lasă, că ştiu şi eu pe unii care s-au dus la Olteniţa după sfaturi", zise atunci Vale cu o gelozie ranchiunoasă, sugerându-i astfel tatălui că n-are nicio justificare să facă pe părintele autoritar, care n-are nevoie de sprijinul copiilor, când îşi mâncase singur această autoritate, cerându-i sfaturi tocmai lui Anghel, căruia mai bine i-ar fi tras palme.

Reacţia tatălui fu însă neaşteptată, şi Vale regretă pornirea care îl făcuse să-i dea acest răspuns. Fostul cazangiu se făcu roşu de jignire, nu răspunse nimic şi nu-i mai vorbi fiului câteva săptămâni în şir. Vale se duse atunci pe la unchiul său, îl vizită chiar la el în birou la comitetul raional, şi îl luă şi pe el la rost. „Unchiule, începu el cu o voce măsurată, fără niciun fel de introducere, tata nu mai poate sta în situaţia asta şi nici dumneata nu mai ai voie să te uiţi la el şi să nu ridici un deget ca să-l sprijini. Nu ştiu ce-a făcut el acolo la *Ateliere*, dar eu pot să jur că cel mai grav e nu ce-a făcut, ci că s-a retras acasă şi stă. Poţi dumneata să nu pui mâna în foc că ce-a făcut el acolo e de zece ori mai puţin grav decât ce face nenea Anghel mereu? Şi atunci, de ce să fie el pus în situaţia să-şi dea demisia, când acum ar învăţa şi el ca şi alţii să activeze şi să câştige experienţă, când alţii fac greşeli mai mari şi sunt sprijiniţi mai departe în activitate şi trimişi la şcoli şi aşa mai departe? Tata are cincizeci şi trei de ani, e în puterea vârstei, cum să stea el acasă? Pentru că eu nu înţeleg pasivitatea dumitale, nu ştiu, parcă ţi-e frică de el, sau parcă cine ştie ce crimă ar fi făcut! N-a făcut nimic, unchiule. Uite, îţi garantez eu că nu numai că n-a făcut nimic, dar că alţii i-au făcut lui... Te rog să stai cu el de vorbă şi să lepezi

mănuşile! Eu am încercat, dar pe mine nu mă iubeşte, nici măcar nu mă aude, iar mama nu ştie de unde să-l ia în problemele astea şi ce-i spune ea nu nimereşte bine. Nu mai sta pe gânduri, nu e nevoie aici de nicio dădăceală, pur şi simplu sileşte-l să-ţi povestească ce s-a întâmplat şi trimite-l la forurile superioare! Ştii dumneata ce trebuie să faci şi unde să te duci cu el mai departe în caz că nu reuşiţi chiar de la început."

Spre uimirea lui Toma, fostul cazangiu se comportă aproape cum prevăzuse Vale, povesti într-adevăr totul, şi fratele mai mic putu astfel, în câteva zile, să-l urnească de-acasă şi să-l pună pe drumuri. Se duseră întâi, amândoi, la forul sindical superior al *Atelierelor* şi plecară repede de-acolo. Tovarăşul care îi primi, un ins foarte zâmbăreţ şi binedispus, nu ştia nici măcar cine sunt şi Toma îl călcă pe fratele său pe picior când acesta fu gata să se apuce să-i spună despre ce era vorba, se ridicară şi ieşiră. Se duseră a doua zi la comitetul raional de partid superior al *Atelierelor*, şi aici, primul-secretar le spuse deschis că problema îl depăşea. Da, cunoştea, era foarte bine informat şi, după părerea lui, tovarăşul Sterian nu greşise în fond, ci numai într-o anume chestiune, că ezitase când nu trebuia şi fusese intransigent după ce totul se rezolvase, dar acum era prea târziu ca raionul să-l mai ajute. Trebuia să meargă mai sus.

VI

Aşa se face că în această perioadă Constanţa, care tocmai se căsătorise şi se mutase de-acasă, şi care era în familie copilul cu vârsta mijlocie, aşa cum fusese odinioară şi mama la părinţii ei, era considerată de toţi fericită... Constanţa se căsătorise vara trecută, prin august. Pe la sfârşitul lui aprilie în anul următor, după ce Vale vorbi cu unchiul său şi îl urni pe tatăl său să-şi rezolve problema, într-o dimineaţă mama lipsi de acasă mai mult ca de obicei şi se întoarse abia spre prânz fără să ia în seamă reproşurile tatălui, că dacă mai întârzia nitel pleca Vale nemâncat la uzină.

Plecase de dimineaţă la piaţă, ca totdeauna, dar se făcuse ora unu şi nu se mai întorcea. „Probabil, se gândi Vale, s-o fi dus iar pe la tanti Cecilia (asta era sora ei mai mare, măritată cu acel prăvăliaş sclifosit care îi făcuse pe vremuri curte în felul lui băţos în magazinul părinţilor ei), da, îşi spuse Vale, dar de ce n-a pregătit nimic de mâncare?"

Ştia că din când în când, şi foarte rar, deodată o apuca pe maică-sa dorul de surori şi se ducea pe la ele fără să mai ţină seama nici de timp, nici de nimic, lucru care îl scotea pe tatăl lui din sărite. „Ho, că o dată m-am dus şi eu pe la ele, nu te mai uita aşa la mine", îi răspundea ea la întoarcere, desgătindu-se. „Du-te, creştino, şi stai cât vrei, dormi şi acolo, dacă ai chef, dar nu poţi să spui dinainte unde te duci?! exclama de fiecare dată Petrică Sterian, cu glas moale şi blând, dar cu ochii măriţi de furie. Te doare gura să spui unde te uită Dumnezeu?" „Mă doare!" răspundea mama fără să-i pese şi se pregătea să ia de coadă treburile care în lipsa ei umpluseră casa de neorânduială.

În dimineaţa aceea, Vale era în schimbul doi, stătea în odaia lui şi citea. În cartier şi în casă era o linişte atât de mare, încât pe la ora zece, când se aducea pâinea la chioşcul din colţ şi se începea descărcarea, zgomotele camionului, uşile trântite, motorul care mergea în gol, vocile căpătau proporţii de parcă ar fi năvălit pe mica străduţă o formaţie de tancuri. Apoi liniştea se restabilea şi Vale putea auzi din odaia lui cele mai mici mişcări pe care le făcea dincolo tatăl său, după cum acesta putea număra fără greutate filele cărţii pe care le întorcea Vale citind.

De un an de zile, de când era inginer, din douăzeci şi patru de ore, cel puţin cinci Vale citea. A citi fără a avea în cap ca un cui ideea că ceea ce citeşti va face, mai devreme sau mai târziu, obiectul unui examen, fusese o plăcere pe care el n-o cunoscuse nici ca student şi nici ca elev. Şi nu pentru că ar fi semănat cu sora lui – nu semăna deloc, învăţase mult mai uşor şi fusese mult mai adaptabil, nu se speria ca ea cu un an înainte de o materie nouă –, ci pentru că plăcerea propriu-zisă a lecturii libere nu i se trezise, aşa cum unora nu li se deschide decât târziu ochiul pentru natură, sau nu li se trezeşte simţul moral decât după ce au fost zguduiţi

de o întâmplare dramatică. Examenul de stat şi numirea ca inginer într-o uzină mare nu constituia pentru el o cotitură în preocupări, ci doar o eliberare de grija învăţăturii.

Există un mod de a pierde pe nesimţite timpul fără să faci nimic. Cel mai mic dintre copiii lui Sterian avea şi el senzaţia că nu face nimic, dar nu o avea pe aceea că pierde timpul. Sentimentul care îl stăpânea în epoca aceea era de aşteptare, şi în această aşteptare îşi petrecea zilele citind, apoi la uzină, apoi din nou citind, ca într-o alunecare imperceptibilă şi fără întoarcere şi, în afară de grija trecătoare pe care i-o pricinuia tatăl său, acest sentiment de aşteptare nu era însoţit nici de grabă şi nici de inerţie, nici de semne dramatice de întrebare, dar nici de acel sentiment amorf al acelor tineri care nu puteau gândi şi simţi nimic deosebit până nu se adunau în grupuri, pe străzi sau în localuri, sau la aşa-zise ceaiuri dansante. Fără să ştie de ce, Vale continua să înveţe, dar fără program şi cu toată puterea minţii desferecată, simţind poate că singura satisfacţie durabilă care se potrivea cu sentimentul lui de aşteptare era aceea pe care i-o dădea asimilarea de cunoştinţe. Despre rest, nu avea idei formate şi cu atât mai puţin originale, căsătoria, de pildă: oamenii care se căsătoresc sunt în general nişte persoane cu care nu mai e nimic de făcut. Au strâns din viaţă tot ce puteau strânge, şi după căsătorie încep altă viaţă, când e prea târziu să mai înveţi ceva şi când tot ceea ce ţi se poate întâmpla rămâne bun întâmplat, nu-l mai poţi schimba. Aşa gândea el.

Constanţa ducea, până la căsătorie, o viaţă aproape ca şi a fratelui ei mai mic, ca şi el era foarte liniştită şi bucuroasă că şi-a luat în cele din urmă examenele, că are un post la o şcoală de prin apropiere (nu trebuia să taie Bucureştiul în două şi să schimbe trei tramvaie până acolo), că era tânără şi se făcea din ce în ce mai frumoasă, spre uimirea tuturor şi a lui Vale însuşi, care o urmărise cu nelinişte şi cu o durere secretă de-a lungul adolescenţei, cum se făcea din ce în ce mai bleagă şi mai deşirată şi mai ales cât de departe era ea de a-şi da seama că o să fie în viaţă o femeie fără nicio îndoială urâtă. Şi apoi adolescenţa ei se apropiase repede de sfârşit. În mod vizibil, sub ochii tuturor, începuse să se împlinească, privirea ei, care la început lui Vale i se păruse bleagă, deveni întâi

imobilă şi scrutătoare, apoi se lărgi şi se înnegri de o intensitate liniştită, sprâncenele i se arcuiră ca ale mamei, părul începu să-i crească bogat şi se nuanţă şi el cu acel amestec de culori şi de mirosuri care este al vârstei bogate a celor douăzeci de ani şi Vale începu să se simtă înaintea ei intimidat, ca orice frate în faţa sorei lui mai mari căreia nu mai avea nimic să-i reproşeze. Citea ca şi el acum aproape tot timpul şi nu ieşea decât din când în când, la un cinematograf sau la o plimbare.

Până într-o zi de vară, anul trecut chiar, când se întoarse de la o astfel de plimbare sau cinematograf cu un aer parcă preocupat... Da, asta era înfăţişarea ei, a cuiva preocupat, căruia i s-a întâmplat sau i se întâmplă ceva la care nu ştii ce să faci... Nu părea să fie nimic grav la mijloc, mai degrabă unul din acele lucruri care stârnesc femeilor o curiozitate extremă chiar şi la firile cele mai apărate, parcă se strâmba ea însăşi de uimire că e atât de curioasă şi că faptul o preocupa atât de tare. Faptul că arăta ea însăşi nedumerită de propriile reacţii era un semn liniştitor pentru Vale şi pentru părinţi, însemna că luciditatea îi era trează şi că ştia bine încotro o duc paşii. Nici fratele şi nici părinţii nu se înşelau, avea într-adevăr mintea trează şi paşii foarte siguri, numai că aşa, cu mintea aceasta trează şi cu înfăţişarea asta a ei preocupată le aduse, într-o zi, în vizită, un tânăr medic cu care spuse că vrea să se mărite. Era chiar trează de tot, făcu, cu acest prilej, sau mai degrabă reluă o veche glumă a ei, pe care o repetă într-o versiune potrivită situaţiei, glumă care totdeauna o scosese pe mama din sărite. Despre ce era vorba? Cum se întâmplă adesea între fraţi, Vale atinsese cu ea odată, într-o discuţie despre un film, acel gen de idei care excită foarte tare gândirea adolescenţilor, referitoare la caracterul unic al iubirii sau al căsătoriei... De fapt, discuţia nu era decât proiecţia unei stări de spirit de exuberanţă din partea lui şi de negare plină de maliţiozitate şi chiar de un fel de cinism camuflat din partea ei, fiindcă în realitate Vale se întorsese cu sufletul turburat de frumuseţea şi jocul actriţei, iar sorei lui, neplăcându-i actorul, rămăsese indiferentă. În film actriţa îl iubea atât de tare pe nepotul ei încât, spre a-l feri de moarte face un sacrificiu şi cedează insistenţelor unui prinţ şi nepotul scapă astfel

cu viață. „Hm! a chicotit atunci Constanța, ce mai sacrificiu!" Fapt care îl lăsase pe băiat literalmente înmărmurit, căci el nu înțelegea cum poate cineva gândi așa cum gândea ea. Părinții, care asistau la această discuție, nu înțelegeau nimic din ce își spuneau ei, dar înțelegeau pozițiile: fata își bătea joc de emoțiile de care era în stare fratele ei în fața femeilor și încerca să-l convingă, ca o probă vie, dezvăluindu-și propria ei gândire, cum e și cum gândește în realitate o femeie, în realitate însă, nu în închipuire. „Când o să-l cunosc pe primul meu viitor bărbat, ai să vezi, Vale, cum o să mă port cu el; complet indiferentă", spusese ea. „Vezi să nu-ți dau eu vreo două acuma", spusese mama, și discuția se încheiase în felul acesta.

Mai târziu însă, ea repeta mereu gluma. „Tanța, mai schimbă și tu rochia aia de pe tine, îi spunea mama (păstra încă de pe vremea adolescenței ei ingrate aceste urme de neglijență și neștiință vestimentară care pe mama o supărau încă foarte tare, fiindcă îi aminteau de câte pătimise ea cu această fată a ei unică). Tu nu vezi că nu mai are niciun Dumnezeu pe tine?" „Lasă, mamă, răspundea ea, primul meu viitor bărbat o să mă placă și așa!" Sau când pleca de-acasă la ore cam nepotrivite: „Un' te duci?" se pomenea mama răstindu-se la ea, dintr-o inerție mai veche. „Mă duc să mă plimb, mamă!" „La ora asta?" „De, răspundea ea, poate că acum îl întâlnesc pe primul meu viitor bărbat, nu trebuie să scap ocazia."

Mama tăcea fiindcă n-avea încotro, fata era acum mare și dacă n-ar fi fost vorbele și glumele astea ale ei pe care nu numai că nu le înțelegea, ci îi stârneau chiar bănuieli, ar fi răsuflat ușurată. Îi stârneau bănuieli, ghicea parcă în dosul lor mintea încă proastă a unei fete care crede, Dumnezeu știe de ce, că poate să spună orice bazaconie îi trece prin cap și că poate să-i mai stea și bine spunând-o. Nu-i stătea bine deloc, era singurul cusur care îi mai amintea de ceea ce fusese Tanța în anii aceia când creștea așa de greu, de îți venea să crezi că era o fată care o să rămână urâtă și proastă toată viața și n-o s-o ia nimeni. Nu rămăsese urâtă și nici proastă nu mai era, și soția fostului cazangiu nu înțelegea de ce nu se dezbăra fata ei de acest cusur. Până ce se pomeniră că într-adevăr

le aduce în vizită pe viitorul ei bărbat, să-l cunoască, şi spuse iarăşi gluma ei, cu atât mai nepotrivită acum, când chiar era vorba de un bărbat cu care avea să se mărite: „Vă prezint, zise ea fără să zâmbească, pe primul meu viitor bărbat". Bineînţeles că n-a râs nimeni. Tânărul medic a rămas absolut senin, ca şi când nici n-ar fi auzit, părinţii s-au uitat la ea severi, iar Vale, posomorât, a avut atunci senzaţia ciudată că sora lui se înstrăinează de el şi de toţi şi că nu se vor mai înţelege.

Medicul îi făcu o impresie de neuitat, avea figura senină, cu trăsături de o mare distincţie, era frumos la înfăţişare, cu privirea imensă, limpede ca un cristal şi care te fixa în întregime, fără să clipească, fără să te întrebe nimic, dar şi fără să-ţi destăinuie ceva, elegant şi subţirel, sugerând o energie comprimată până la a-ţi stârni neliniştea. Şi Constanţa, alături de acest necunoscut, cu care avea de-aici înainte să stea la masă, să doarmă cu el, să-i facă mâncare...

Se căsătoriră aproape imediat şi Vale nu cedă chiar de la început înstrăinării, încercă să se împrietenească cu acest cumnat care era la originea lui fiul unui medic oculist, un domn cumsecade şi cam demodat, purtând mustaţă ca şi fostul cazangiu, ochelari fără rame, mici numai cât rotunzimea ochiului, semăna cu Victor Babeş. O cunoscu şi pe mama soţului Constanţei, o femeie de o politeţe cam exagerată, dar care îi făcu lui Vale o impresie la fel de puternică, însă în cu totul alt sens; parcă era o sfântă Paraschiva trăind într-un apartament din vremea noastră, păstrând însă în suflet ciudate extazuri care îi luceau încă în priviri. Cu greu trebui să recunoască Vale că îi plăcu această femeie şi că se gândea adesea la ea, nu-i putea uita figura, gesturile, expresia chipului şi mai ales ochii, care erau foarte frumoşi, foarte vii şi tremurând parcă, vibrând de generozitate şi delicateţe. Nu se mira că dăduse naştere unui fiu atât de interesant cum era acest doctor Munteanu, soţul sorei lui. El era membru de partid şi avea o situaţie strălucită în profesia lui. I se repartiză imediat un apartament foarte bun într-o vilă lângă un parc. Constanţa arăta bine şi parcă se schimbase şi mai mult, devenise femeie în toată legea şi părea aşternută să trăiască din plin bucuria primilor ani de căsătorie. Într-adevăr,

rămăsese imediat însărcinată. Totuşi nu născu; întrerupse această sarcină, şi foarte repede ea arătă din nou schimbată, de astă dată în rău, parcă se urâţi şi deveni foarte tăcută. Dar Vale clasă toate acestea printre surprizele care îi privesc doar pe cei căsătoriţi şi nu i se părură lucruri nefireşti.

Şi veni apoi dimineaţa aceea când mama lipsi de acasă.

– Ce fac eu, trebuie să plec, zise Vale. Unde s-a dus, de ce nu se mai întoarce?

VII

Mama apăru în sufragerie chiar în clipa aceea. Nu se auziseră nici poarta, nici paşii ei pe verandă. Intră în bucătărie şi se auzi de acolo zgomot de farfurii şi de tacâmuri, iar după câtva timp se întoarse şi intră în odaia din dreapta, care fusese altădată a copiilor şi în care se mutaseră apoi ea şi bărbatul, lăsând vechiul dormitor lui Vale. Pe peretele de lângă pat se aflau câteva fotografii, care arătau perechi în ziua căsătoriei, erau acolo toate rubedeniile, Toma cu nevasta lui, cu Veronica, îmbrăcată mireasă, cu beteală şi voal, Anghel şi Filomiţa, apoi ea, nevasta cazangiului, aproape o fetiţă, cu sprâncene arcuite, lângă Petrică, purtând mustăţi negre. Şi iat-o şi pe Constanţa, această fată pe care o crescuse atât de greu, alături de bărbatul ei. Mama arătă fotografia, o arătă pe Constanţa cu degetul, puse degetul pe chipul ei. Şi rosti cu o voce ciudată, care îl aduse pe Vale în odaie:

– Frumuşică fată.

– Ce este, mamă? o întrebă băiatul deodată atent.

Şi atunci mama spuse că a avut o bănuială ieri când s-a dus pe la ea şi i-a făcut curat în casă.

– Ce bănuială? întrebă Vale.

A avut o bănuială, a găsit-o în pat şi a crezut la început că e bolnavă, zise mama povestind. Când intrase în casă, ea stătea nemişcată în pat şi zăcea şi se răsucise doar cu spatele şi se uitase la mama ei cu o privire netedă, goală de orice expresie, aşa cum te

uiți, fără să te miri, când se deschide o ușă, să vezi cine a venit, și a cărui venire nu-ți spune nimic, poate să vină sau să plece, tot aia e.

„Ce e cu tine, fetițo?"

O apucase de umăr și o ridicase în capul oaselor, îi dăduse apoi drumul și ea se lăsase la loc pe pernă fără pic de viață în ea. Se întorsese iar cu spatele, își trăsese genunchii la gură și stătea nemișcată, nu i se simțea nici măcar respirația. Părul îi era răvășit pe pernă, iar perna era încrețită și urâtă. Cearșaful, de asemenea, neschimbat de multă vreme.

Mama se ridicase de lângă ea și începuse să se miște prin casă. Mobila era plină de praf și, părăsită acolo unde fusese împinsă, o masă cu cristal deasupra stătea lângă geam, cu o pâine mâncată pe jumătate, un pahar de iaurt murdar și cu coji de salam uscate pe ea. Pe brațul unui scaun, în dezordine, zăceau o rochie de jerseu galben, o bluză albă nu prea curată, o pereche de ciorapi... Peste tot se vedeau scame, bucăți mici de hârtie, cu care fusese șters un cuțit și aruncate pe covor, urme de încălțăminte pe parchet... Un soare deformat și pătat bătea în ferestre, în bucătărie, când deschisese ușa, o mulțime de libărci negre fugiseră care încotro de-a lungul și de-a latul mozaicului. Dubla chiuvetă era plină până sus de farfurii murdare, cuțite și furculițe sleite, pâine mucegăită, castroane cu fundul ars, pahare cu dungi uscate, uitate acolo de săptămâni, iar mașina de gătit, pătată de supă și lapte vărsat și uscat pe ea. Un miros grețos, rânced, plutea peste tot. Deschisese geamul și revenise în dormitor.

„Voi nu mai aveți bucătăreasă?"

Nu mai aveau. Mama întrebase de când. Fiica se gândise câtva timp și răspunsese:

„De vreo două luni."

„Bărbatul tău unde mănâncă?"

Nu-i răspunsese nimic. Tăcea liniștită, se freca la ochi, parcă ar fi fost un pisoi care înțelege cuvintele ca pe niște zgomote ce se produc mereu în jurul lui, dar care n-au pentru el nicio semnificație.

„Eu te-am crescut fără bucătăreasă, zisese mama. Când te-ai măritat n-aveai bucătăreasă. Unde e bărbatu-tău? Întoarce-te cu fața când vorbești cu mine."

Se întorsese cu faţa, încet, se ridicase chiar în capul oaselor şi întinsese braţul spre chipul mamei. Mama îi lovise pe neaşteptate braţul cu toată puterea.

„Ia mâna de pe mine."

Atunci ea se întinsese la loc pe pernă şi voise iarăşi să-i întoarcă spatele, dar se răzgândise şi se ridicase la loc în capul oaselor, de astă dată ceva mai trează.

„Mamă, zisese cu milă şi parcă cu dispreţ, o să-ţi spun totul altă dată... Acum lasă-mă."

„Să-mi spui altă dată? Ce să-mi spui?"

Soţia fostului cazangiu, femeie care născuse de patru ori şi care rămăsese cu chipul încă tânăr, începuse să-şi privească fata neclintit. Glasul îi coborâse deodată cu un timbru mai jos şi cuvintele începuseră să curgă ameninţător:

„Ce vrei să-mi spui tu mie altă dată? Dacă ai să deschizi gura şi ai să-mi spui vreo prostie te cârpesc cât eşti de mare. De când zaci tu aşa? La şcoală te duci?... Şi ce îi înveţi tu pe copii? Că locul şi patul în care dormi tu nu mai seamănă cu al unei femei? Că totul în jurul tău miroase şi pute? Că îi e scârbă omului să intre în casa ta? Că nu mai ai în tine nici urmă de ruşine? Ţi-ai pierdut de tot ruşinea! Nu ţi-e ruşine?"

„Mamă, strigă deodată fiica, parcă ar fi fost atinsă cu biciul, încetează!"

„Ce vrei să-mi spui? continuase mama. Cine te-a învăţat pe tine să trăieşti aşa? Eu?!! Mâine-poimâine o să mor, toată viaţa trebuie să te învăţ? Mie să mi te scoli dimineaţă la ora şase, să te pui cu brâncile pe treabă, să mi te speli, să faci curat în casă, să înghiţi ceaiul şi să te duci la serviciu. Şi să nu te prind că patul tău nu e proaspăt, rufa ta şi a bărbatului nespălate şi bucătăria ca o cocină. Dă-te jos din pat!" Se dăduse jos din pat şi se apucaseră amândouă să cureţe şi să frece şi atunci băgase de seamă că în biroul lui rafturile erau goale şi hainele lui lipseau din şifonier şi n-a avut puterea s-o întrebe nimic. După ce singură o oprise să spună ceva, azi-dimineaţă s-a dus la socrii ei şi a aflat.

– Constanţa e divorţată de aproape trei luni, zise mama cu un glas care se stăpânea din greu să nu fie deznădăjduit, bărbatul ei

s-a însurat cu alta, se mirau că noi nu ştim nimic. E ambasador la Roma, a plecat acum câtva timp, ambasador sau ajutor de ambasador, n-am înţeles bine.

Foarte posomorât, Vale spuse:

– Să-i fie de cap!

Şi se apropie de mama lui, îi sărută mâna şi rămase într-o tăcere care voia parcă să sugereze că nu mai aveau ce să discute pe acest subiect. Să n-o facă să sufere.

– Şi nouă de ce nu ne-a spus nimic? E supărată pe noi, ce are de se fereşte? zise şi tatăl într-un târziu, dar cu un glas din care s-ar fi putut deduce că ăsta era singurul lucru pe care nu-l înţelegea din ceea ce se întâmplase, încolo totul era foarte clar.

Mama răspunse că nu se fereşte, aşa e firea ei, s-o lase în pace şi să n-o întrebe nimeni nimic.

– Când ai timp, Vale, n-o lăsa singură. Mi-ar fi spus ea mie până la urmă, că mie îmi spune, dar în casă era aşa de murdar, că n-am răbdat s-o văd cum zace... Dar acuma să n-o lăsăm singură!...

VIII

„Parcă şi-a cobit Tanţa, când ne-a spus atunci în prima zi că ne prezintă pe primul ei viitor bărbat", gândi Vale în timp ce se dădea jos din autobuz şi se pierdea în valul miilor de salariaţi ai uzinei, care intrau şi ieşeau din schimb. Acum n-o mai vedea căsătorită, era iarăşi sora lui ca şi mai înainte şi se întreba, foarte intrigat, şi cu o vagă îngrijorare, ce se întâmplase acolo în viaţa ei cu acel doctor, de trebuise să se întoarcă îndărăt şi să redevină din nou fată, purtând însă de astă dată, pentru un timp oarecare, bineînţeles ca pe un stigmat, denumirea de *divorţată*. Asta înseamnă, oricât de blând ai vrea s-o iei, o nereuşită. Cine era acest doctor Munteanu cu care ea se măritase, nu se împlinea nici măcar un an? Acum, că el nu mai exista pentru sora lui, Vale se simţea cuprins de o vie curiozitate să afle totul despre el şi să poată apoi să afle şi ce s-a întâmplat între ei ca să poată s-o şi înţeleagă. Fiindcă altfel

n-o să-i fie de niciun folos să se ducă doar să-i facă vizite, fiindcă o cunoştea bine, de la ea nu afla nimeni nimic dacă apuca să nu spună de la început, era încăpăţânată într-un mod cu totul absurd, şi singurul lucru pe care îl puteai obţine de la ea în astfel de situaţii era doar s-o exasperezi... „Cu cine să vorbesc eu să aflu cine e doctorul ăsta Munteanu?" se întreba el având senzaţia aceea neobişnuită că prin apropierea amintirii, printre cunoscuţii lui mai îndepărtaţi, vede pe cineva care ar fi putut să-i spună tot ce dorea, dar nu reuşea să-şi fixeze imaginea acestui ins şi să-şi dea astfel seama unde îl cunoscuse şi cum l-ar putea acum reîntâlni. Îşi reîncepu ziua de muncă preocupat de această idee, spunându-şi că trebuie neapărat să-şi aducă aminte...

Şi într-adevăr îşi aminti, era tot un doctor, îl cunoscuse cu câteva luni în urmă la Tanţa acasă, îl găsise la ea, îl căuta pe doctorul Munteanu, cu care era prieten şi care, zicea el, lipsea în mod inexplicabil de la spital. Venise să-i facă o vizită să afle ce e cu el. Din scurta conversaţie avută atunci, Vale înţelesese că era şi el, ca şi doctorul Munteanu, psihiatru la acelaşi spital, că erau foarte buni prieteni – şi felul cum pronunţase el aceste cuvinte *foarte buni prieteni* avea ceva neobişnuit şi îi rămăsese în amintire tocmai datorită acestui fapt – şi că nimeni nu ştia unde dispăruse doctorul Munteanu, toată lumea îl întreba pe el, pe doctorul Sârbu (ăsta era numele lui), şi el nu ştia ce să le răspundă. „E într-o delegaţie în străinătate, v-am spus", repetase Constanţa cu o voce atât de naturală, încât Vale se arătase foarte nedumerit de lipsa de reacţie a musafirului. Ar fi trebuit să se arate edificat sau dacă nu, să-şi fi exprimat îndoiala, dar el rămăsese exact cu acea expresie pe care o au totdeauna oamenii când se prefac că n-au auzit nimic şi schimbă vorba ca să nu pună pe cineva dintre cei de faţă într-o situaţie jenantă. Îi displăcuse această nepoliteţe, Vale îşi amintea acum bine, îi făcuse o impresie neplăcută felul cum tăcuse de două ori acest doctor Sârbu când Constanţa spusese şi apoi repetase ce e cu bărbatul ei. Ştia el cumva unde era de fapt doctorul Munteanu la ora aceea şi i se părea penibilă minciuna Constanţei? Atunci de ce mai venise la ea s-o mai întrebe?

„Ăsta trebuie să știe tot" își spuse Vale și intră în biroul secției și îi căută numele în cartea de telefon.

– Alo, zise Vale după ce formă numărul, domnul doctor Sârbu?

– Da, i se răspunse de la celălalt capăt al firului. Ce doriți?

Vale zise că la telefon era inginerul Sterian și îi reaminti medicului în ce împrejurări îl cunoscuse.

– Da, repetă celălalt, și ce doriți?

Doctorul Sârbu locuia pe o arteră paralelă cu Calea Griviței, într-un cartier vecin cu hipodromul, și a doua zi pe la orele cinci după-amiază Vale sună la intrarea unui bloc cu două etaje și fu primit de acest medic, care după primul schimb de cuvinte de la telefon, auzind ce se dorea de la el, se arătase neașteptat de cordial și îl invitase imediat fixându-i ora și explicându-i adresa. Vale urcă niște trepte mici de ciment negru foarte curate și care se opreau în fața ușii medicului, pătrunse într-un antreu tot așa de mic și curat ca și scările și își urmă gazda într-o odaie cu un geam mare, care dădea spre câmpia hipodromului. În fața casei medicului cineva semănase pe hectare întregi ceva verde, făcând să apară astfel aici o priveliște neașteptată și izbitoare, dând celui ce o contempla o neliniște bruscă ce apare adesea în conștiința orășeanului care trăiește cocoțat la etaje și nu mai simte de mult puterea germinativă a pământului. În depărtare, dincolo de acest covor verde, sub streașina uriașă a orizontului, se vedea marginea orașului, cu coșuri și uzine și clădiri înalte, ocolind într-un semicerc larg această peninsulă ciudată pe câmpie. Se vedea grâul acesta verde, sau ce era, de la prima aruncătură de ochi. Odaia doctorului era foarte sumar mobilată, sau mai bine zis era aproape nemobilată, căci, în afară de un studio și un taburet de lemn negru, nu conținea decât rafturi cu cărți și reviste și un aparat de radio cu încă o cutie anexă, probabil un pick-up. Nici birou, nici scaune, nici fotolii, nici dulapuri. Parchetul era foarte curat, galben ca lămâia, și peste el, în mijlocul odăii, un covor industrial colorat ieftin, dar care dădea totuși interiorului un aspect atrăgător. Fără să spună vreun cuvânt, doctorul își lăsă musafirul să aștepte în picioare în mijlocul odăii și dispăru pentru câtva timp pe o ușă mascată, care semăna cu zidul, de unde se întoarse apoi cu un scaun-fotoliu, pe care îl

depuse aproape de fereastră, invitându-l pe Vale să ia loc. Era un ins mai degrabă scund, cu păr puțin și de un castaniu-deschis pe creștetul capului, voinic fără să fie gras și creându-ți prin felul lui de a fi o senzație de mare liniște, ca și când te-ai fi avut în față pe tine însuți: asta venea, fără îndoială, din inexpresivitatea vie a chipului său, care alunga din cel cu care vorbea orice stinghereală sau complex de inferioritate.

– Eu am aici un așa-zis apartament, zise el, mai am două odăițe, unde stau părinții mei; acolo am și un birou... dar eu lucrez în pat, ca pe vremea studenției...

– Foarte curios, spuse vizitatorul, la ce poate să *lucreze* un psihiatru!

– La lucrări de psihiatrie, spuse medicul zâmbind. Ești tot atât de ignorant ca un rural, dar îmi face plăcere când am de-a face cu ignoranții. Oamenii care știu mă plictisesc, orice discuție cu ei cade în apă, pe aia o știe, pe-aia e pe cale s-o știe, despre aia a citit, pe-ailaltă o cunoaște... Despre ce să mai stai cu unul ca ăsta de vorbă? Îmi amintesc cu o încântare extremă de un coleg al meu de facultate, un rural pe care l-am invitat odată la restaurant. El a luat o ciorbă, dar în timp ce mânca, se uita curios în farfuria mea. Ce te uiți? zic. Ce e aia, ce-ai luat tu? Cum ce-am luat, zic, neîncrezător, dar și stupefiat: omletă! Nu știa ce e o omletă, toată viața în satul lui mâncase ouăle doar jumări, în tigaie, sau fierte. Dar așa galbene și înfășurate în farfurie, nu mai văzuse... încât o să-ți explic cu dragă inimă ce înseamnă un psihiatru. Un medic de nebuni! Ce s-o mai încurcăm!

Vale își dădu vesel capul pe spate.

– Aveți dreptate, zise el, la asta nu m-am gândit. Mă faceți să râd, înseamnă că mă simpatizați?

– Bineînțeles, dar nu trebuie să ai încredere în mine decât dacă ești bolnav. Bolnavii mei m-au învățat să recomand, în materie de încredere, celor sănătoși prudența, ca să nu vină pe urmă la mine să-i internez. Și pentru că fără încredere nu se poate trăi, eu le recomand *prudența deschisă*, sau mai bine zis *prudența afectuoasă*, fiindcă pe lângă nebunii curați eu tratez și alți bolnavi, dintre care un număr considerabil sunt șocați tocmai în acest sentiment,

încrederea, pe care n-au ştiut s-o ferească şi au expus-o, imprudenţi sau naivi, loviturilor. Hristos zice că fericiţi sunt cei săraci cu duhul! Ei, să viziteze un creştin modern salonul meu şi să vadă cât de fericiţi sunt aceşti săraci cu duhul! O să aibă îndoieli că a lor va fi împărăţia cerurilor. Numai o conştiinţă complicată şi păcătoasă poate, prin exerciţiu moral, să atingă o anumită treaptă de puritate, la care face Hristos aluzie, şi nu cum credea Tolstoi, că inocenţa pierdută e fără întoarcere. Săracul cu duhul e slab şi suferinţa lui nu e deloc curată: îi plac, în adâncul fiinţei lui, oamenii ceilalţi, puternici şi păcătoşi, şi ar vrea să se zică şi despre el: beţivu-ăla, sau curvaru-ăla, băga-l-aş în mă-sa; ticălosu-ăla... aspiră să ajungă ca ei. Să-ţi povestesc un caz... Într-o întreprindere forestieră, pe un băiat socotit foarte de treabă îl apucă deodată o stare curioasă, în plin lucru lăsa ferăstrăul jos, se ducea mai încolo, se aşeza pe un butuc şi stătea aşa ceasuri întregi. Mă, cutare, cutăriţă, ce e cu tine, treci la lucru, du-te acasă, nimic. Mă, i-a făcut cineva ceva, i-o fi suflat cineva fata, i s-o fi întâmplat ceva cu părinţii, nimic. Mă, l-o fi durând ceva şi nu ştie să spună, să chemăm doctorul, nimic. Vine doctorul, îl consultă, nu suferea de nicio boală. Mă, te dăm afară dacă nu lucrezi, nimic. Chiar aşa şi făcură, îl concediară, dar a doua zi el veni la lucru ca şi când nimic nu i s-ar fi întâmplat, se aşeză pe un butuc şi stătu aşa nemişcat, cu capul în jos, cu înfăţişarea celui care se gândeşte la ceva şi e atât de copleşit de gândirea sa, încât nu mai aude şi nu mai vede nimic din ce se petrece în jur. Ce să facă cu el? Până la urmă au chemat iar medicul, şi ăsta, având o intuiţie şi folosind un truc, l-a adus la mine. L-am examinat. N-avea nimic, atâta doar, că nu mânca şi slăbise foarte tare. Asta m-a alarmat înainte de orice şi i-am făcut, cu titlu de încercare, două unităţi de insulină. Asta înseamnă doza cea mai slabă care se poate face pentru poftă de mâncare. Tocmai cu scopul ăsta, întâi să-l înzdrăvenesc puţin şi pe urmă văd eu şi ce e cu starea aceea a lui. A intrat în comă insulinică, m-am şi mirat, din două unităţi?! În sfârşit, cu oarecare trudă l-am pus puţin pe picioare şi l-am luat la întrebări. Să-mi spună ce e cu el, să-mi povestească ce i s-a întâmplat şi îi promit că după aceea o să-i fac eu ceva care să-l aducă iar la starea dinainte. Totul are să

fie în regulă, cu condiția să-mi spună. Nu voia, nu mă înțelegea, nu pricepea ce doresc de la el. Nu e nimic, am eu nevoie să știu de pildă cum și-a petrecut el ziua dinainte de a-i fi venit cheful să lase lucrul și să se așeze pe un butuc. Ia să vedem. S-a dus la lucru ca de obicei... Asta a fost dimineața. Cum a mers lucrul? Și e o mare satisfacție în profesiunea noastră să vezi cum mintea bolnavului în sfârșit te urmează, cum începe să te ajute, ca s-o poți și tu ajuta... Cum însăși această minte se trezește din starea de șoc în care se afla și în care gândirea nu mai producea gândirea, ci doar o stare de gândire, cu un declic profund între sistemele superioare de semnalizare și începe ea însăși, întâi doar curioasă, apoi uimită și în cele din urmă indignată, să descopere cauza care o șocase. Ce era? În ziua aceea care precedase primul lui impuls de a părăsi lucrul, așa pe seară, intrase în cabana unde erau cazați și se așezase frumos și cuminte pe o bancă în fața sobei. Era ger mare, și în cabană, deși focul duduia, era foarte frig. Venise primul și se așezase în fața ușii deschise a sobei, în curând căldura îl toropi și băiatul, trudit și singur cum era, ațipi. Se gândea și el la părinți, la surori și la frați, la faptul că avea aproape douăzeci de ani și încă nu cunoștea o fată cu care să se însoare. Nu era de prin partea locului și nu prea îi plăceau fetele care nu semănau cu cele din satul lui, se gândea că peste un an sau doi o să strângă ceva parale și o să se întoarcă în sat... Ei, da, în sat la el, acolo unde copilărise, unde era gârla natală, cu „soarele care albea bătătura"... Și deodată aude un fel de bubuit și se trezește pe jumătate și apoi iar bum, bum, la intervale regulate, apropiindu-se de el. În clipa următoare, o lovitură puternică peste picior îl face să sară din amorțeală și un corp greu se așază lângă el împingându-l în același timp mai încolo. Un râs gros: „Ce faci, cutare, adormișI?" Nu trece multă vreme și din nou ușa se deschise și se închise cu aceeași bubuitură, alți pași pe podea și un alt muncitor înfrigurat se apropie de banca lungă din fața sobei. Ăsta pune o mână pe umărul băiatului, alta pe a celuilalt și se bagă între ei grohăind: „Frig, zice ăsta, mi-a înghețat..." (și băiatul a spus cu naturalețe pe nume organului procreativ). Tăcere și după câtva timp ușa cabanei se deschise din nou și un alt înfrigurat se apropie de bancă. Ca și ceilalți, și ăsta

pune mâna pe umărul băiatului, desface trupurile şi se vâră între ele grohăind ca şi cel dintâi. Figura aceasta se repetă până ce banca se umple şi băiatul se trezeşte deodată că a ajuns la capătul ei, departe de foc. Nu şi-ar fi dat seama de asta dacă n-ar fi simţit că frigul îi dă aşa, „nişte fiori". Ce bine era în dreptul sobei şi ce frig era acum! Îi era aşa de frig, încât a început să dârdâie. „Eşti friguros din fire?" l-am întrebat. Nu era. „Atunci de ce tremurai aşa?" l-am întrebat cu blândeţe, dar imperios. Şi am repetat: „De ce tremurai? Spune! Trebuie să spui imediat de ce tremurai şi cu asta nu mai ai nimic de povestit. Răspunde: De ce tremurai?" Vedeam după expresia lui cum i se formulează în minte adevărul acela care întârziase să i se impună în zilele care au urmat după istoria cu banca şi acum trebuia să-l aud şi eu ca să mă conving că, odată exprimat, el şi-l va însuşi şi va face din el o armă. „Ei, ai de gând să vorbeşti? nu l-am slăbit. Dă-i drumul!" Deodată a izbucnit în plâns. Dar ce plâns, încreţit şi chinuit, şi ce trufie rănită ieşea din el la iveală! „Încetează, i-am spus, nu ţi-e ruşine să plângi înaintea mea? Eu nu sunt maică-ta şi nici tu nu mai eşti copil. Dă-i drumul. Spune de ce ai început să tremuri!" A stat aşa o clipă fără să mai verse lacrimi şi deodată a pronunţat următoarele cuvinte: „De ce p... mă-sii să mă dea ei pe mine la o parte de pe bancă!?" Asta era! Dacă e posibil să-ţi imaginezi că un om poate fi şocat atât de teribil de o atât de mică întâmplare... Şi acum, că ţi-am satisfăcut curiozitatea şi ai aflat cam la ce „lucrează" un psihiatru, spune-mi ce mai face doctorul Munteanu? Tot nu l-am mai văzut de-atunci, continuă medicul, dar e drept că am fost aşa de ocupat, că nu mai ştiu nici ce am făcut eu, darmite alţii... S-a întors din străinătate?

– Nu s-a întors, zise Vale, e în diplomaţie, s-a despărţit de soră-mea şi s-a şi însurat cu altcineva... Cu fata unui ministru sau ministru-adjunct de Externe, nu ştiu precis.

Vale vorbise uitându-se ţintă la doctor, să-şi dea seama dacă toate acestea erau sau nu noutăţi pentru el şi dacă să continue sau nu pe aceeaşi temă şi văzu că doctorul Sârbu nu se arătă cine ştie ce expresiv, dar ceva din privirea lui, prin care trecu parcă o vagă umbră de nelinişte amestecată cu surpriză, îl făcu să înţeleagă că în orice caz medicul nu ştiuse nici atunci de sora lui şi nu ştia nici

acum nimic precis despre prietenul său, dar că avusese, în acest sens, bănuieli. În clipele care urmară, această expresie i se modifică într-un mod neaşteptat, îşi aplecă fruntea şi rămase vreme îndelungată tăcut, devenind parcă treptat alt om, în a cărui metamorfozare n-ar fi fost posibil să crezi cu câteva minute mai înainte.

– Scuză-mă o clipă, spuse el cu un glas amorţit şi trase telefonul alături de el pe pat şi cu o expresie şi cu nişte mişcări reculese formă un număr.

– Vă rog cu doctorul Stamate, ceru el. Când vine, adăugă după ce ascultă răspunsul, spuneţi-i că îl rog să-mi dea un telefon.

Închise, puse aparatul la locul lui pe raftul cu cărţi şi după aceea mai rămase aproape un minut în aceeaşi tăcere care ameninţa fie să se adâncească şi celălalt să fie astfel silit să-şi limiteze vizita şi să plece, fie să înceapă să se explice, şi tăcerea aceasta să se transforme într-o destăinuire. O privire lungă, deschisă pe care doctorul Sârbu i-o aruncă apoi musafirului îl făcu pe Vale să înţeleagă că efectul produs de ştirea sa fusese mare şi că în minutele sau orele care vor urma acest efect nu se va micşora, ci va creşte.

– Îmi închipui ce vrei acum de la mine, zise în sfârşit medicul, dar să ştii că nici eu nu înţeleg ce s-a întâmplat, cu toate că sunt prieten cu doctorul Munteanu de mai mult de zece ani. Dumneata nu ştii probabil ce s-a întâmplat cu el şi sora dumitale, şi eu nu ştiu ce s-a întâmplat între medicină şi el, cu toate că dumneata îţi cunoşti bine sora şi eu cunosc bine relaţiile lui cu medicina.

În acest timp, mușchii bărbiei şi gurii i se împingeau încet în sus, în semn de neştiinţă totală şi de scepticism că nu va reuşi, oricât de mult ar vorbi, să-şi explice măcar într-o oarecare măsură lui însuşi sensul celor auzite.

– O să-ţi spun, zise el, dar e bine să păstrezi doar pentru dumneata ce o să afli nou de la mine, fiindcă sora dumitale ori ştie, şi atunci n-are rost să-i arăţi că ştii, ori nu ştie, şi atunci chiar că nu e bine să ştie. N-ar avea niciun rost! În ce priveşte lucrurile pe care ai să le auzi, pune-le la urmă pe toate sub semnul întrebării, fiindcă dacă în mine n-ar stărui îndoiala, nu ţi-aş povesti nimic... Când înţelegem cu adevărat ceva, mai înţelegem că nu ştim niciodată totul până la capăt...

Se opri brusc şi îşi împinse iar bărbia şi gura în sus, ca sub impulsul unui nou val de neştiinţă şi scepticism.

– Am fost prieteni, declară el, şi îi arătă musafirului o expresie nedumerită, vrând parcă să spună că el şi acuma i-ar mai fi rămas dacă... Şi sublinie cu o mişcare scurtă a gâtului că în sfârşit el o să povestească şi o să vadă că... Istoria prieteniei noastre, începu el, în faza ei bună, e lipsită de interes, a început la douăzeci de ani, când nu ştim încă să iubim femeia şi când toată afecţiunea noastră se revarsă în prietenie, şi s-a maturizat când ne-am maturizat şi noi. Învăţam împreună, ne făceam vizite, cunoşteam împreună fetele... Sentimentele, în faza aceasta, sunt alimentate mai mult din ele însele, au puţină gravitate şi cunosc prea puţin gelozia şi suspiciunea. Să trecem peste asta. Destul că nimic n-a umbrit această prietenie pe toată perioada cât a durat studenţia şi încă mult timp după aceea. Ceea ce o să-ţi spun acum e relativ proaspăt, de doi-trei ani... Am fost amândoi repartizaţi la Spitalul unificat şi în curând... Dumneata eşti inginer, nu ştiu cum e la ingineri, trebuie să ştii că în medicină nu e deloc uşor să te remarci, mai ales că, între altele, o ucenicie sub pulpana unui mare specialist este aproape inevitabilă. Cât trebuie să ţină această ucenicie, cât e de necesară, când încetează de a mai fi ucenicie, şi mai ales ce i se poate întâmpla unuia care nu are şansa sau poate nu vrea să fie sub pulpana cuiva, asta e altă chestiune. Destul că doctorul Munteanu se afla departe de toate acestea, şi profesorul meu, când se referea la el, o făcea ca şi când doctorul Munteanu ar fi fost de o generaţie cu el. Asta înseamnă mare succes, să treci, adică, pe plan profesional, de la o generaţie la alta... Nu ştiu dacă îţi dai seama... Eu lucrez de aproape doi ani la un studiu despre neurastenia bătrâneţii şi sunt nevoit din ce în ce mai mult să mă restrâng şi să mă limitez de la alte activităţi fiindcă trebuie să-ţi spun că acest lucru care pare atât de firesc la prima vedere – adică să te dedici problemei pe care vrei s-o studiezi – în realitate nu e deloc atât de firesc, fiindcă nimeni nu e obligat să fie convins că dumneata nu vii la şedinţă din pricină că eşti ocupat. Dumneata crezi că noi nu suntem? Crezi că noi n-am şti ce să facem cu timpul liber? Doctorul Munteanu are o activitate ştiinţifică la fel de

importantă ca şi a dumitale, şi cu toate acestea vine la toate şedinţele şi nu refuză nicio sarcină... Sunt membru de partid şi am obligaţia să execut sarcinile de partid care mi se încredinţează, aici nu încape nicio discuţie, în acelaşi timp, însă, eu mă simt în stare să fac ca profesiunea pe care o practic să câştige ceva... adică în afară de munca mea zilnică la patul bolnavului, pentru care statul îmi plăteşte un salariu. Dar oare ştie cineva că am luat-o pe acest drum, în afară de profesor, care mă cunoaşte din facultate şi al cărui sprijin nu-mi mai e suficient? Fiindcă în timp ce doctorul Munteanu trece radios pe coridoare în suita savanţilor, pe mine mă persecută împrejurările meschine şi îmi dau seama ce bine a făcut el creându-şi o astfel de situaţie şi cum dracu' a reuşit... Se supăra că sunt atât de timorat, îmi dădea sfaturi şi se înfuria când în săptămâna următoare îi mărturiseam că n-am putut să le urmez... „Eşti un fleţ, cum poţi să fii atât de fleţ?" îmi spunea. Din când în când mă îndemna: „Dă-i drumul la studiul tău, ce faci cu el? Îl pritoceşti prea mult." Nu înţelegeam aceste îndemnuri, iar când într-o zi mi-a spus, cu un aer foarte îngrijorat pentru mine, că colegul meu D. pregăteşte o comunicare la Academie, am început să râd. „Râzi tu, dar habar n-ai ce pun ăştia la cale. Am vorbit despre studiul tău cu profesorul Nicolicescu, am aranjat să ţi-l publice imediat, dă-i drumul mai repede, pierzi prea mult timp. Şi trebuie să vorbeşti şi tu cu profesorul, du-te într-o zi la el, chiar mâine." Nu înţelegeam de ce să mă duc la el, în ce scop să-l deranjez. „Fă cum spun eu, zice, du-te şi cere-i o audienţă, spune-i cine eşti, spune-i tot." „Bine, dar pentru ce? Să-i spun tot? N-am nimic să-i spun." „Ba ai! Spune-i despre studiu... Eu aşa am făcut şi a fost foarte bine..." Trebuie să mărturisesc că m-am frământat zile întregi cu problemele acestea şi mereu veneau altele. „Sârbule, îmi spune el într-o zi, se pregăteşte o şedinţă importantă, ce facem?" „În ce sens?" „Ce facem cu tine? E o şedinţă extraordinară, cu cineva de la Capitală, acum e acum!" Şi îmi relatează o istorie cu preşedintele sindicatului, că sunt anumiţi inşi care vor să-l schimbe, i-au făcut acestui preşedinte, care e medic de laborator, următoarea figură: i-au trimis la analiză, în loc de urină, ceai de muşeţel, şi acest medic a analizat ceaiul de muşeţel şi a diagnosticat

hiperglicemie, a aflat toată lumea şi se râde peste tot şi că au vrut să-l compromită ca să-l schimbe. „Acest preşedinte de sindicat a reuşit într-adevăr să-şi atragă antipatia tuturor, foarte bine că va fi schimbat", i-am răspuns. „Da, dar nu acum, nu în şedinţa asta atât de importantă", a zis el. „Ba dimpotrivă, zic, găsesc că e unicul prilej, fiindcă în nenumărate alte şedinţe a fost criticat, şi voi, biroul organizaţiei, n-aţi vrut să-l schimbaţi, l-aţi apărat şi l-aţi susţinut." „Am greşit, o să-l schimbăm, dar nu acum." „Bine, înţeleg, dar tot nu pricep ce legătură am eu cu chestia asta! Nu cumva vrei să iau cuvântul şi să-l apăr pe acest preşedinte?" „Ba da, tocmai asta trebuie să faci, fiindcă vor să dea şi în tine." „O să mă apăr, şi nu înţeleg să mă apăr susţinându-l pe preşedinte." „Nu pe preşedinte îl susţii, ci biroul organizaţiei de partid, care va fi atacat indirect." „Nu văd ieşirea, fiindcă mai mare prejudiciu o să suferiţi susţinându-l pe preşedinte decât recunoscând că aţi greşit." „Ai dreptate, dar din păcate nu la nivelul ăsta se pun problemele acum la noi, e un moment greu, nu pot să-ţi explic, e necesar ca preşedintele sindicatului să fie *apărat acum.* Imediat după şedinţă o să-i dăm ceea ce merită, dar e foarte important ca *tu* să iei cuvântul..." Toate aceste enigme sfârşeau cu acelaşi laitmotiv: „Fă cum zic eu, eu aşa am făcut, şi a ieşit foarte bine". Am făcut cum a zis el şi a ieşit foarte prost! M-am dus la profesorul Nicolicescu şi m-am comportat ridicol, savantul m-a primit cu bunăvoinţă, dar n-a înţeles deloc ce voiam de la el, iar la şedinţa aceea importantă am stârnit cea mai mare confuzie prin cuvântul meu. Faptul că preşedintele sindicatului a fost totuşi înlocuit, şi biroul organizaţiei, criticat fiind, n-a păţit nimic, faptul că nu m-a criticat nimeni, cum îmi prezisese doctorul Munteanu, şi faptul că a doua zi era foarte radios şi totul se rezolva fără urmările catastrofale pe care le prevedea el m-au trezit parcă dintr-o năuceală... Ne vedeam ca şi înainte, el continua să mă sfătuiască, eu ziceam că aşa o să fac şi bineînţeles că nu mai făceam... Ţi-am dat aceste câteva detalii sumare numai ca să-ţi faci o idee că în timp ce eu mă zbăteam în tot felul de probleme false şi complexe, el trecea, profesional, din generaţia noastră în cea următoare şi trebuie să-ţi spun că e meritul lui că prietenia noastră nu s-a rupt din această pricină, fiindcă

ținea la mine și mă lăuda peste tot, făcea adică singurul lucru potrivit în asemenea situații care împiedică doi prieteni să-și separe drumurile.

IX

...Numai acum vreo doi ani, pe la sfârșitul primăverii, prietenia noastră a trecut printr-o criză. Deci cu câteva luni înainte ca el să se însoare cu sora dumitale. Îl văd la un moment dat însoțit de o femeie, o tânără doctoriță nou-venită la neurologie, și îl întreb cine e. Mi-a răspuns că a fost numită de vreo lună de zile în locul doctorului Strihan, detașat la alt spital. „E foarte drăguță", i-am zis. „Nu-i așa? a zis doctorul Munteanu, parcă tresărind. Vrei să-ți fac cunoștință cu ea?" „Da", am răspuns. „Știi ce, propune el, o invităm deseară la masă la Athénée Palace și faci cunoștință cu ea". „Bine", am convenit... N-am înțeles de ce ținea să vină și el la Athénée Palace, nu mai eram studenți să cunoaștem o fată împreună, dar mi-am zis că mă crede atât de timid, încât vrea să-mi facă cunoștință cu ea, dar să-mi ușureze și primele ore de conversație ca unul ce o cunoștea mai dinainte și îi era mai familiar. Mie mi-ar fi convenit să fiu singur cu ea, să mi-o prezinte pur și simplu la spital, și în ceea ce privește invitația, în sfârșit, invitația să nu intre în discuție, dar dacă el a ales modalitatea aceasta n-aveam cum să-i pun condiții, cu atât mai mult cu cât ideea i-a venit în treacăt, putea foarte bine să-i vină alta... Seara, m-am îmbrăcat cu grijă, m-am dus la restaurant și am făcut cunoștință cu această fată. La restaurant, ea mi-a plăcut mai puțin, nu era potrivit îmbrăcată și avea, mai ales, ceva schimbat în expresie, n-am putut să-mi dau seama ce. Există în asemenea împrejurări aceste expresii care sugerează intrarea pe scenă a personajului, a femeii care simte că începe să joace un rol în existența cuiva și nici ea nu știe cât de extins e acest rol și ce să facă, să fie cu grijă să nu scape ocazia, sau dimpotrivă, să nu-și facă niciun fel de griji și să aștepte ca și mai înainte o suită nesfârșită de admiratori? Indecizia aceasta n-o

favoriza, în orice caz mi-am dat seama după felul cum se purta că hotărârea se lua totuşi fără ştirea ei undeva în forul ei interior şi faptul că ea nu ştia ce se petrece în fiinţa ei intimă, că nu-şi dădea seama ce alegere face, m-a dezamăgit, n-avea de unde să mă cunoască şi faptul că îmi ieşea în întâmpinare cu atâta bunăvoinţă dovedea că feminitatea ei e prea accesibilă... Într-adevăr, se purta cu mine cu o atenţie aproape excesivă, ca şi când nu ea îmi plăcuse mie, ci eu ei. Dacă doctorul Munteanu vorbea, şi eu spuneam apoi la rândul meu ceva întrerupându-l sau doar completându-l, cum se întâmplă în orice conversaţie, ea îşi dizloca rapid atenţia de la el ca să asculte ceea ce spuneam eu, chiar dacă pentru asta trebuia să-l lase cu o frază neterminată care i se adresa chiar ei. Bineînţeles că dacă vorbeam eu, mă asculta neîntrerupt şi nu trecură nici cincizeci de minute şi între noi trei începu deodată să se întâmple ceva... Comandasem felurile şi în timp ce eram serviţi, fata avu un gest stângaci şi vărsă sarea. Doctorul Munteanu îndreptă prompt solniţa şi foarte familiar zise că nu e nimic, sarea înseamnă bogăţie. „Asta în cazul dumitale, adăugă el, fiindcă de pildă în cazul doctorului Sch. înseamnă cu totul altceva. Îl cunoşti pe doctorul Sch.?" „Nu", zice fata. „Doctorul Sch. stă la masă într-o braserie sau într-un restaurant şi vrea să-şi aprindă o ţigară. Băţul se rupe însă şi zboară în aer aprins şi cade pe rochia unei femei de vizavi. Atunci, doctorul Sch., speriat, se ridică să-l stingă, dar trage după el faţa de masă. Se întoarce să dreagă faţa de masă şi răstoarnă scaunul vecin." Colega noastră râdea. „Şi ce semnificaţie are faptul? îl întrebă ea pe doctorul Munteanu. Nu înţeleg sensul." „Nesiguranţa! exclamă prietenul meu. Nesiguranţa asta îl omoară", continuă el ocolind de fapt explicaţia (făcea aluzie la faptul că doctorul Sch. era cunoscut în spital prin aceea că nu înţelegea nimic din marxism şi că la conferinţe sau la cercuri politice stârnea veselia tuturor prin expresia de totală nesiguranţă şi aiureală care se citea pe chipul lui, ascultându-l pe conferenţiar). „Apropo de nesiguranţă", continuă doctorul Munteanu, şi începu să-i spună fetei o anecdotă, şi în clipa aceea începu să arate ca şi când eu n-aş fi fost de faţă, ca şi când mi-ar fi sugerat că devenisem inoportun şi că trebuie să mă ridic şi să plec. Mi s-a părut ciudat... Chelnerul ne

întrebase ce fel de vin dorim, şi doctorul Munteanu alesese vinul şi-l comandase. „Doriţi poate altceva?" am întrebat-o eu pe fată, şi ea s-a uitat la mine şi a zâmbit: „Aş vrea să beau un pahar de bere" a răspuns ea confirmând că îi ghicisem gândul. Doctorul Munteanu, cu un gest, un fel de pocnitură produsă de izbitura degetelor de podul palmei, a întors chelnerul înapoi şi a comandat bere. Ni s-a adus berea şi a luat el însuşi sticla din mâna chelnerului şi a turnat în pahare. Promptitudinea gesturilor şi iniţiativelor lui începu să-mi atragă din ce în ce mai mult atenţia. Prima sticlă n-a ajuns să umple paharele, doctorul Munteanu a luat-o pe a doua, a turnat mai departe şi a lăsat apoi sticla jumătate plină pe masă. Retrăgându-şi însă mâna, sticla s-a culcat pe masă, gâlgâind. El a vrut s-o ridice şi atunci a vărsat paharul meu. M-am retras să nu-mi curgă berea pe pantaloni, şi am izbucnit în râs. Mă aşteptam să râdă şi el, dar n-a râs, iar colega noastră, nu ştiu de ce, a roşit foarte tare, ca şi când ea ar fi vărsat sticla. În cele din urmă, el a zâmbit rece, am observat însă că era foarte afectat, iar fetei îi displăcea vizibil veselia mea şi îmi spuneam că nu e rău că mă comport astfel: dacă îi displăcea profund această trăsătură a firii mele, cu atât mai bine, căci nu vom fi prieteni şi eu nu mă voi îndrăgosti de ea. (N-aş putea să afirm că eram convins că fetei îi displace chiar atât de profund felul meu de a fi şi bineînţeles că nici nu-mi trecea prin cap să retrag cât de puţin din sentimentele mele pentru ea.) Îmi spuneam că acum, după ce vom pleca, doctorul Munteanu ne va zice la revedere şi eu voi rămâne singur cu fata şi o voi conduce acasă. Pe drum, gândeam eu, îi voi explica fetei cât de lipsit de umor a fost doctorul Munteanu neobservând figura pe care firea noastră ne-o face chiar în clipele când ne credem atât de deosebiţi şi feriţi de ceea ce povestim că li se întâmpla altora. Doctorul Munteanu a chemat chelnerul şi a plătit fără să-mi arunce măcar o privire, având aerul ca plăteşte fiindcă ignoră prezenţa mea, fapt care, în loc să mă supere, cum ar fi fost cazul – cu atât mai mult cu cât în fond fata era invitata mea, şi el ştia acest lucru –, a continuat să mă facă să mă simt binedispus. Ne-am ridicat şi am ieşit. Am ajuns până la cheiul Dâmboviţei, şi eu m-am oprit. Fata stătea pe bulevardul Mărăşeşti şi îmi spuneam că

doctorul Munteanu ne-a condus destul. Acum o să-şi ia la revedere şi o să ne lase singuri. Eram foarte absorbit de prezenţa fetei şi eram gata să-i întind doctorului Munteanu mâna, când el îmi atrage atenţia că nu se face s-o lăsăm pe colega noastră singură... Asta nu mi-a plăcut deloc, dar mi s-a părut că n-aveam ce face şi mi-am zis că până la urmă poate are dreptate, n-o fi, cine ştie, elegant să petrecem seara împreună, şi la un moment dat fata să rămână numai cu unul din noi. S-ar putea ca ea să se simtă stingherită. Bine, fie, mi-am mai spus, lasă c-o s-o văd eu a doua zi fără martori. Şi am condus-o împreună acasă.

X

...Eu voiam să mă căsătoresc, şi cum ştiam că nu mă înşel că fata îmi place, voiam s-o cunosc bine. Era frumoasă şi îmi spuneam că nu trebuie să scap prilejul, acum, când mintea mea era limpede, s-o cunosc bine, să nu fac vreo prostie. Trebuia să-i verific intenţiile. Voia ea, ca şi mine, în acel moment al vieţii ei, să se căsătorească? Dacă da, atunci se va observa la ea, cum cred că se va observa şi la mine, acea concentrare a gândului care ascunde o concentrare a sufletului, şi care se petrece în fiinţa noastră totdeauna în momentele decisive... Am trecut de câteva ori prin salonul unde lucra ea, şi în cele din urmă i-am sugerat că aş vrea s-o văd într-o zi şi, dacă n-ar supăra-o propunerea mea, să-i fac o vizită acasă. Am adăugat că vizita mea s-ar produce duminica viitoare după-amiază. A acceptat roşind foarte tare, n-am înţeles de ce... Până duminică mai erau cinci zile şi în acest timp am căutat să n-o mai văd. Duminică dimineaţă telefonez unui văr de-al meu, pictorul Manea, şi îi spun că aş dori să mă însoţească într-o vizită, „Vrei să-mi arăţi vreo fată?" m-a întrebat. „Da, zic, cum ai ghicit?" „E în glasul tău ceva care în acest caz e uşor de interpretat." „Aşa e, i-am răspuns, dar e vorba de o fată care nu pare obişnuită cu ideea unei vizite acasă la ea. În doi, faptul e mai puţin frapant." „Bine, zice, te însoţesc." Am ajuns la ea, am sunat. Ne-a deschis o femeie,

foarte jenată, mama ei, fapt care m-a surprins, deoarece vizita mea, presupun, nu era neanunțată, n-avea de ce să adopte aerul acela stupefiat, și pe undeva cam servil. „Vă rog să ne scuzați, a zis ea foarte confuză, fata mea e plecată, dar se întoarce, poftiți, îmi pare rău că trebuie să așteptați..." Am intrat; colega mea locuia cu părinții, într-un fel de mansardă neterminată, într-un fel de pod... Am trecut printre niște frânghii de rufe, printre niște lăzi, în timp ce mama colegei mele se scuza mereu. „Poftiți", zice, și ne descuie ușa. În fața noastră apare o odaie largă, confortabilă, cu un geam mare, prin care se vedea cerul. În mijlocul odăii, o masă cu fotolii, și într-unul din fotolii, un domn cu o revistă în mână. Domnul ridică fruntea și amândoi ne privim în ochi. Cine crezi că era? Doctorul Munteanu! Mă apropii de el și îi șoptesc: „Ce dracu cauți tu aici?" „Am să-ți spun mai pe urmă, zice el. Are niște necazuri cu D. (un medic) și m-a rugat să-i fac o vizită, s-o sfătuiesc cum să se descurce..." Hm! Nu trece mult și apare fata. S-a scuzat de absență, ne-a servit cu cafele... Mama ei vorbea necontenit. Pictorul Manea tăcea și observa scena. „Dacă fac vreo prostie, el o să observe, cum ne-am înțeles, și o să-mi spună mai târziu..." Gândeam totuși că de astă dată doctorul Munteanu o să se care repede și o să pot să rămân singur cu fata. Timpul trecea însă, mama fetei isprăvise de povestit istoria familiei lor de funcționari, și iată că mama iese și nu mai revine și rămânem toți patru în odaie. Dar doctorul Munteanu nu pleca. Am propus să ieșim. În stradă, el își apropie fața de urechea mea și îmi șoptește amical, dar și hotărât: „Nicule, ia-o tu puțin înainte cu prietenul tău, că eu am ceva de vorbit cu fata asta." N-am zis nimic, am luat-o înainte, pe chei, cu pictorul. La un moment dat mă uit în urmă. Fata îi vorbea doctorului Munteanu și avea într-adevăr un aer îngrijorat. „Ce e cu prietenul ăsta al tău?" îmi șoptește pictorul. „Are ea nu știu ce să-i spună" răspund. „E foarte drăguță" zice pictorul. Da, dar nu mai terminau de vorbit. Meregeau în urma noastră și timpul trecea. Am observat cum ei au devenit apoi tăcuți și intimi, iar fata avea o expresie cam ciudată... Ne-au ajuns din urmă și au luat-o înainte, unul lângă altul, ca și când eu și cu pictorul nici n-am fi existat. M-am apropiat de ei. „M-am plictisit de atâta

plimbare, am zis, e timpul să ne luăm la revedere." Doctorul Munteanu tăcea. M-am uitat la fată. Ea şi-a ferit privirea şi am înţeles că eram inoportun, că mă vârâsem, fără să am nici cea mai vagă bănuială, într-o istorie din care abia dacă mai aveam timpul să mă retrag fără ca prietenia mea cu doctorul Munteanu să se rupă. „Verificarea intenţiilor s-a soldat cu un eşec, m-am gândit eu. Îi place doctorul Munteanu, între mine şi el l-a ales pe el." Le-am spus la revedere şi am plecat. Eram foarte liniştit... „Ei, te mai întreb o dată, ce e cu prietenul ăsta al tău?" zice pictorul. „Nu ştiu", zic. „De ce te-ai lăsat? îmi spune el. Nu vezi că s-a băgat pe fir?" „Ba da, văd, dar aici femeia are şi ea un cuvânt de spus şi după cum vezi fata l-a plăcut pe el. Întrucât mă priveşte pe mine chestia asta?" „Poţi s-o iei şi-aşa, zice pictorul, dar trebuie să-mi povesteşti şi mie cum s-au întâmplat lucrurile, fiindcă impresia mea e că dimpotrivă, ţi-a dat un picior în spate, şi tu dai vina pe fată." Când am auzit aşa, am văzut roşu. Dacă oamenii ar fi lăsaţi în pace cu impresiile lor prime! Dar au totdeuna grijă alţii să te pună la curent cu implicaţiile actelor tale, de a căror gravitate puţin îţi pasă. Când eram adolescent primeam picioare în spate fără să mă sinchisesc, acum asemenea întâmplare ar aduce în conştiinţă o arsură care nu s-ar vindeca decât printr-un duel. Dar cum duelul este oprit de lege, lupta se dă pe terenul invizibil al conştiinţei, unde adversarul poate fi ucis tot atât de bine, transformându-l însă într-un cadavru viu: îl poţi ucide interior, iar după aceea el continuă să mai mănânce şi să se mai plimbe, nu va mai fi însă decât un intestin ambulant. Cum adică, prietenul meu să-mi fi dat un picior în spate şi eu să continui să-l cred prieten? Dacă e aşa, o să mi-o plătească... Mergeam pe Calea Victoriei, foarte animată la ora aceea, şi am ajuns la Capşa. Am intrat la Capşa, am cerut cafele şi am început să-i povestesc pictorului istoria. Mi-era prieten intim, pe lângă că mi-era văr, dar în asemenea situaţii curiozitatea din privirile celui care te ascultă te apropie de el şi mai tare şi îi dai drumul fără să te gândeşti prea mult. Ăştia sunt oamenii deschişi – aşa cum pari să fii şi dumneata –, prevăzuţi parcă cu un paratrăsnet, le spui ce ai pe suflet şi prin ei se scurge... observam însă cum el ascultă din ce în ce mai puţin atent, ca unul care şi-a

format deja părerea şi îi este prea de ajuns. „Nu cred că e bine pentru tine să ai un astfel de prieten" a zis el. „De ce? Ce găseşti reprobabil la el? După cât se pare, s-a îndrăgostit de fată şi are asupra mea avantajul şi dreptul celui care e îndrăgostit, eu nu sunt îndrăgostit". „Dacă n-aş fi atât de sigur de ceea ce spun, nu mi-aş permite să-ţi bag pile contra celui mai bun prieten al tău, mi-a răspuns pictorul. Sunt absolut sigur că întreaga lui comportare e premeditată." „Premeditată?! Nu înţeleg!" „Poate că eşti un bun psihiatru, a zis el, dar eşti un slab psiholog, am să-ţi explic îndată punctul meu de vedere." Am cerut din nou cafele, şi văru-meu a făcut următoarea ipoteză: Doctorul Munteanu urmăreşte ceva în ceea ce mă priveşte, încordarea lui la masă, când a vărsat sticla de bere când a observat că ea mi-a zâmbit, faptul că el nu m-a lăsat singur cu ea, cum era şi normal – era foarte normal să se retragă, era chiar obligatoriu –, întreaga lui comportare după ce am sosit noi, şi minciuna, fiindcă era evident o minciună, că fata l-ar fi invitat din pricina unor aşa-zise necazuri... Cum de nu-mi dădeam seama?... Am plecat acasă turburat. Când intru pe uşă, pe cine găsesc aşteptându-mă aici în fotoliul acela? Pe doctorul Munteanu. „Nicule, zice, uite despre ce e vorba, am impresia că m-am purtat cu tine într-un fel inadmisibil, am lăsat-o imediat pe fată şi am venit la tine să mă explic." „Explică-te", i-am răspuns. „Tu ai să crezi că m-am băgat pe fir, dar poţi să verifici că ea m-a rugat să trec s-o văd duminica asta, că are necazuri mari în familie şi ar vrea s-o ajut. Asta e, şi nimic altceva." „Bine, îi zic, dar tu ştiai de ce am venit eu la ea în vizită şi, cu toate că ştiai, ai rămas." „Ea m-a rugat să nu plec, când mergeam pe drum." Am fost ispitit să intru în explicaţii, dar deodată am avut bănuiala că doctorul Munteanu nu e satisfăcut de succes şi că încearcă acum să şteargă totul... De ce, nu înţelegeam... Totuşi, n-a vrut să plece, mi-a vorbit îndelung despre aceeaşi temă, cu explicaţii noi, relatându-mi o istorie a unui conflict între fată şi părinţi, că părinţii o presează să se mărite şi să-şi facă un rost, mai ales mama, care la prima vedere pare atât de inofensivă, dar e o scorpie, îşi înşală bărbatul şi de aceea vrea să scape de fată, care e o aliată a tatălui. Şi n-ar fi nimic numai atât, dar doctorul D. îi face fetei o curte asiduă şi

amenințătoare etc. În timp ce îmi vorbea mă simțeam din ce în ce mai turburat, simțeam că el știa ceva pe care nu voia însă să mi-l comunice, orele treceau și continua să stea și să-mi vorbească. Nu-mi mai aduc aminte ce-mi spunea, dar știu că la un moment dat am avut o senzație bizară de dedublare, eram doctorul Munteanu și îi vorbeam așa cum îmi vorbea el mie, și el asculta și îl înțelegeam și îl aprobam, fără să știu de ce, până mi-am dat seama că eram fascinat de ideea să aflu ce voia el de la mine, și că n-o să aflu oricât l-aș asculta, n-o să-mi spună, tocmai de aceea a venit la mine, ca să mă împiedice să rămân singur și să ghicesc ceea ce el nu voia ca eu să știu. M-a apucat furia, mi-am dus mâna la guler și am tras și mi-am rupt cămașa de pe mine. „Nu pot să te mai ascult, i-am strigat, ce dorești, să nu mai fim prieteni?" „Nu." „Atunci, cară-te și până nu-ți vorbesc eu, nici măcar să nu mă saluți."

XI

...Ipoteza pictorului Manea nu mi s-a părut apoi atât de verosimilă când am auzit, scurtă vreme după aceea, fără să mă mir, că doctorul Munteanu se va căsători curând cu doctorița T. Ce legătură avea asta cu mine, adică întrucât urmărea el prin asta ceva în ceea ce mă privea? E drept că eu nu am bătut de tot în retragere și am încercat să recuceresc fata. Rezultatul a fost că ea a cochetat puțin cu mine și mi-a acordat chiar o întâlnire, la început, când nu trăia încă cu doctorul Munteanu, și la întâlnirea aceea mi-a declarat că doctorul Munteanu a cerut-o în căsătorie și dacă mi-a acordat acest *rendez-vous* a făcut-o pentru că se simțea vinovată față de mine și voia să se explice. „Când te-a cerut în căsătorie? am întrebat-o. Înainte, sau după ce te-am vizitat eu?" „Înainte, a răspuns ea, dar eu trebuia să te anunț să nu mai vii să mă vizitezi." „Doctorul Munteanu știa că îți voi face o vizită?" am întrebat-o. „Da." „E adevărat că aveai sau ai necazuri în familie?" am mai întrebat-o. „Doctore, mi-a spus ea, mă tem că ți-am făcut un mare rău... Ai fost atât de drăguț cu mine și mă tem că din pricina mea prietenia

dintre dumneata şi doctorul Munteanu... Da, aveam şi am necazuri în familie, dar asta nu înseamnă că eu trebuia să fiu atât de neghioabă şi să te pun într-o situaţie penibilă." „Da, zic, aşa e, nu trebuia să faci chestia asta, acum nu ţi-a mai rămas decât o singură şansă ca s-o dregi, să te îndrăgosteşti de mine." Şi m-am uitat atent la ea şi mi-am dat seama clar că îi eram mai departe străin, ca şi la început, slăbiciunea ei fiind doctorul Munteanu... Ultima dată am vorbit cu ea după o adunare a noastră, unde eu am făcut o comunicare. La ieşire mă aştepta doctorita T., şi atunci am avut cu ea o ultimă explicaţie. Mi-a făcut un compliment, care avea cam următorul sens: că nu se cunoaşte pe faţa mea că sunt un cercetător, cu alte cuvinte nu par ceea ce sunt, ceva de acest gen. „Mai bine să vorbim despre dumneata, i-am răspuns, ce mai faci? Poţi să-mi spui, am întrebat-o, dacă în seara când am ieşit împreună de la Athénée Palace doctorul Munteanu şi-ar fi luat la revedere de la noi şi am fi rămas singuri, te-ai mai fi îndrăgostit totuşi de el, sau m-ai fi preferat pe mine?" „Te-aş fi preferat pe dumneata şi m-aş fi îndrăgostit de el" a răspuns ea, vrând să mă lase să deduc că în prezent, deşi e îndrăgostită de el, m-ar prefera totuşi pe mine. „Ce doreşti acum?" am întrebat-o după câtva timp de tăcere, foarte rece. Nu mi-a răspuns. Se făcuse seară şi mergeam pe jos, eram obosit şi voiam să ajung mai repede acasă. „Uite, i-am spus, sunt obosit şi diseară am intenţia să mai lucrez ceva, n-ai vrea să luăm totuşi autobuzul?" „La ce lucrezi?" m-a întrebat în şoaptă, fără a lua în seamă dorinţa mea de a curma plimbarea. „La ceva foarte neinteresant, i-am răspuns, şi m-am oprit şi am repetat întrebarea: Ei, acum ai să-mi spui ce doreşti de la mine?" „Da, a zis, să te împaci cu doctorul Munteanu." „Doctorul Munteanu mi-e prieten vechi şi suntem în cele mai bune relaţii, i-am răspuns, n-am cum să mă împac, fiindcă nici nu sunt certat." „Nu-i adevărat, a zis ea, eşti gelos pe el şi-l deteşti." „Mâine dimineaţă, când o să-l văd, o să-l îmbrăţişez şi o să-l pup ca să-ţi fac plăcere" i-am răspuns. „Ba eşti gelos şi nu-l ierţi că m-am îndrăgostit de el." „Ba sunt foarte încântat, i-am răspuns, altfel mă îndrăgosteam eu de dumneata, şi n-ar fi fost bine." „E logic ceea ce spui, dar nu e adevărat! I-ai interzis să te mai salute!" Am tresărit. Avea o voce cam alarmată,

ceva ca o presimțire. Poate că își dădea seama că actul întâi și al doilea din mica ei piesă se jucaseră și voia să evite deznodământul, complicând intriga. Oboseala mi-a pierit și am continuat plimbarea. „De ce te-ai grăbit să trăiești cu doctorul Munteanu?" am întrebat-o în șoaptă. S-a oprit pe loc și a protestat, spunând că nu e adevărat. Acest protest mi-a confirmat că deznodământul se apropia încet de ea și că inima ei nu mai era curată ca să reziste. Așteptarea loviturii o neliniștea. „Te-ai grăbit, am continuat. Ce nevoie aveai să te grăbești? Dacă nu te grăbeai aș fi putut să te ajut, am ținut la dumneata și mai țin și acum și aș vrea să-ți fiu de folos, dar nu mai am cum. Îmi ceri să mă împac cu doctorul Munteanu, dar ți se pare cumva că relațiile mele cu doctorul Munteanu te privesc?" Tăcea, mergea cu capul în jos, și din când în când se împiedica în câte ceva. Am luat-o de braț și am continuat: „Doctorul Munteanu mi-a fost foarte bun prieten și te asigur că n-am absolut nimic împotriva lui, dacă această asigurare poate să însemne ceva pentru dumneata. În orice caz, dumneata n-ai modificat chiar cu nimic natura relațiilor noastre, fii liniștită în privința asta." „Doctore, te ascult, a zis ea, și nu înțeleg nimic din ce-mi spui, și apoi, deodată, înțeleg totul. Când sunt singură și mă gândesc uneori la dumneata, mă așez în pat și îmi vine să-mi muște pumnii până la sânge pentru jignirea pe care ți-am adus-o, iar alteori, când mă gândesc cât de tare îl urăști pe doctorul Munteanu fiindcă m-am îndrăgostit de el, simt o satisfacție cumplită..." Așa credea ea, că îl urăsc pe doctorul Munteanu, sau așa ar fi vrut să creadă, ca eu să mă îndrăgostesc totuși de ea și ca doctorul Munteanu să fie gelos și astfel să câștige mai mult teren. Încerca mereu să complice artificial intriga și, ca să fiu sincer, dacă nu s-ar fi grăbit să trăiască cu doctorul Munteanu, aș fi fost atras în jocul ei și ea poate că ar fi evitat lovitura care avea să urmeze, dar acum era prea târziu... Deznodământul s-a produs repede, după câteva săptămâni, într-o ședință sindicală importantă. Se pronunța din ce în ce mai des un nume, al unei domnișoare *șefă de lucrări*, o femeie de vreo patruzeci de ani, medic primar, cunoscută în cercurile medicale și cu oarecare merite științifice, și-mi aduc aminte că era tot mai des acuzată de lucruri foarte grave

pe care le-ar fi comis, de întreținerea unei atmosfere reacționare, cu întâlniri acasă la ea, unde se urzeau tot soiul de intrigi. Domnișoara *șefă de lucrări* lua parte la ședință și nu dădea nicio explicație și, atunci, un medic, acum secretar al organizației, a acuzat-o deschis, cu dovezi, că a simpatizat cu legionarii. Atmosfera era foarte turbure, și de unde la început cei care se temeau de această persoană având ei înșiși ceva pe conștiință tăcuseră, deodată, în urma acestei dezvăluiri, au început să vorbească. „Cine a mai fost de față când tovarășa *șefă de lucrări* a spus că va da afară pe infirmiera cutare fiindcă e membră de partid?" a întrebat de pildă cineva din prezidiu. Cine a mai fost de față? S-au citat nume, și la un moment dat cineva îl pronunță și pe al fetei, doctorița T. Am tresărit, m-am răsucit în bancă și am văzut-o pălind. Ceea ce se spunea, dacă avea să fie dovedit, nu mai era nicio îndoială că avea să ducă la sancționarea ei în organizație (era membră de partid) cu vot de blam, dacă nu și mai rău. Ce se spunea? Că o vizita foarte des pe *șefa de lucrări*, că era prietenă bună cu ea și că lua parte la toate acțiunile și intrigile acestei personalități. I s-a dat cuvântul, dar a uitat că numele ei a fost pronunțat într-un anumit context și nu a dat explicații convingătoare. I s-au pus întrebări. „De când o cunoașteți pe tovarășa *șefă de lucrări*?" „De când eram studentă." „Ce părere aveți despre dânsa?" „N-am știut nimic despre activitatea ei dușmănoasă, eu am cunoscut-o doar ca profesoară." O altă întrebare: „Cine a adus-o aici pe doctorița T.? Cine i-a obținut numirea?" „Tovarășa *șefă de lucrări* mi-a spus ce trebuie să fac ca să fiu numită aici" a răspuns fata stârnind rumoare semnificativă în adunare. Întrebare din prezidiu: „Ați fost acasă la tovarășa *șefă de lucrări*?" „Am fost." „Cu ce chestiune?" „M-a invitat la dânsa și m-am dus..." „Și ce v-a spus tovarășa *șefă de lucrări* în discuțiile pe care probabil le-ați avut împreună?" „Chestiuni de serviciu, am și uitat, n-a fost nimic care să-mi atragă atenția. Mi-aduc aminte, a continuat fata, că ea și-a justificat astfel invitația: că e o femeie în vârstă, care iubește știința și că vrea să lase în urma ei elevi buni" (rumoare veselă în adunare). „Bine, mulțumesc" i s-a răspuns de la prezidiu. Au mai urmat la cuvânt trei persoane, apoi i-a venit rândul doctorului Munteanu.

Tensiunea în sală crescuse... Doctorul Munteanu fusese secretar al organizației de bază, și acum era membru în birou. El trebuia să explice cum a fost posibil ca organizația de partid să tolereze astfel de acțiuni ca acelea ale *șefei de lucrări*, dar, spre uimirea tuturor, n-a explicat nimic, a vorbit despre cosmopolitism, subliniind pericolul cosmopolitismului. Întrebare din sală: „Ce părere are tovarășul doctor Munteanu despre doctorița T.?" „Cred că doctorița T. n-a dat dovadă de vigilență ascultând cântecul de sirenă al domnișoarei *șefă de lucrări*" a răspuns doctorul Munteanu degajat și cu sânge rece. Liniștită și palidă, fata a ridicat mâna; vrea să pună și ea o întrebare. „Poftiți", a zis președintele binevoitor. „Aș vrea să precizeze doctorul Munteanu la ce se referă el când mă acuză că n-am fost vigilentă." „S-au arătat aici acțiunile domnișoarei *șefă de lucrări* și cred că tovarășa T. avea datoria să aducă la cunoștința organizației de bază ceea ce știa despre aceste acțiuni" a răspuns viitorul soț, neturburat. „Altă întrebare! a cerut colega noastră. Doctorul Munteanu, a zis ea, cunoștea aceste acțiuni?" Tăcere mare în sală. Dacă doctorul Munteanu răspundea că nu știa de aceste acțiuni, spunea o minciună care ar fi fost imediat dovedită, iar dacă răspundea că știa, în ce măsură a prevenit-o pe viitoarea lui soție să nu asculte cântecul acela de sirenă la care se referise? Până să răspundă doctorul Munteanu a intervenit un ins de la raion care asista la ședință. „S-a lămurit aici, a spus el, că unii tovarăși au dat dovadă de slăbire a spiritului de partid și a vigilenței în problema *șefei de lucrări*, încetați cu aceste acuzații reciproce și gândiți-vă mai bine cum să vă îndreptați greșelile ca munca dumneavoastră în slujba sănătății oamenilor să meargă din ce în ce mai bine." Întrebările au încetat. Fata s-a apropiat de prezidiu și a cerut voie sa iasă. În pauză am găsit-o în fundul coridorului, singură, rezemată de perete... Plângea fără nicio reținere, uda podeaua... M-am apropiat de ea și am sfătuit-o să se ducă acasă, să nu mai aștepte, doctorul Munteanu n-avea să vină după ea s-o caute. Astfel s-a sfârșit idila lor, sau ce dracu' a fost, că n-am înțeles nici atunci și nu înțeleg nici acum... Fata n-a pățit nimic... S-a dovedit și de astă dată că doctorul Munteanu a exagerat importanța evenimentelor. Domnișoara *șefă de lucrări* a fost, firește,

dată afară din spitalul nostru, dar în ceea ce îi priveşte pe cei implicaţi în intrigile şi abuzurile ei, s-a deschis o anchetă care a scos din cauză de îndată pe toţi cei care fuseseră acuzaţi fără dovezi. Doctoriţa T. nici măcar n-a fost chestionată, socotindu-se pesemne lipsită de importanţă relaţia ei cu numita domnişoară.

XII

Doctorul Sârbu tăcu, aruncă o privire fugară musafirului, apoi se scuză şi dispăru pentru câteva clipe din odaie: mama lui apăruse încă mai dinainte, în cadrul uşii aceleia mici, invitându-l fără cuvinte probabil să-i spună ceva. Vale stătea liniştit în fotoliu şi se gândea. Povestirea medicului nu i se păru prea plăcută. În general, când povesteşti lucruri atât de intime unui om pe care îl vezi a doua oară, înseamnă că eşti dominat de nevoia de a te destăinui, că lucrurile au mereu un caracter acut şi că nu te mai interesează prea mult cui povesteşti. În ce consta caracterul acesta acut? Nici el nu spunea tot ce ştia şi Vale îşi aminti de recomandarea lui să pună la urmă tot ce a auzit sub semnul întrebării. Sau poate mai voia în continuare să-i povestească? Doctorul Sârbu se întoarse şi, din înfăţişarea lui, Vale înţelese că un pretext îl determinase să vorbească şi tot un pretext îl oprise.

– Lucruri de acest gen, spuse el şi din nou îşi înghesui muşchii bărbiei şi ai gurii în sus, semn că nu limpezise cu ceea ce povestise aproape nimic şi că n-avea rost să mai continue.

– Şi dacă mai pun şi sub semnul întrebării tot ce mi-aţi spus, ce mai rămâne? zise Vale.

– Rămâne, zise medicul. Rămâne să vedem. Mai dă-mi un telefon într-o zi, poate ne vedem împreună cu sora dumitale.

– Bine, domnule doctor, zise Vale ridicându-se.

Şi după ce musafirul plecă, doctorul Sârbu începu să se îmbrace de oraş, cu o expresie de parcă s-ar fi grăbit, ca şi când vizita aceasta i-ar fi stricat cine ştie ce socoteli, sau, în orice caz, le-ar fi modificat serios şi acum trebuia să plece şi să le pună în ordine. Arăta ca şi

când n-ar fi povestit nimic şi nu i-ar fi rămas în minte decât primele minute ale vizitei, când Vale îi spusese ce era cu doctorul Munteanu şi pusese mâna pe telefon şi căutase pe cineva, pe acel doctor Stamate. Îmbrăcându-se, s-ar fi zis că se ducea la el sau în orice caz undeva în vizită. Îşi legă cu grijă cravata după ce îşi alesese cu aceeaşi grijă costumul şi cămaşa. Îl întrerupse telefonul.

Ridică receptorul şi răspunse. După ce ascultă câteva clipe, fruntea i se încreţi, contrariat şi nedumerit...

– Nu cred, zise el. După voce... Bine, am să vin, dar staţi liniştită, că nu puteţi să aveţi nimic grav... Da, vin îndată, staţi liniştită în pat şi citiţi ceva... Luaţi o carte şi citiţi...

Era Constanţa, spunea că i se făcuse deodată foarte rău şi îl ruga să vină s-o vadă imediat. Doctorul Sârbu puse receptorul în furcă şi din nou se strâmbă: parcă ar fi vrut să spună că aceste coincidenţe nu sunt deloc pe gustul lui şi sta şi se gândea ce hotărâre să ia... În fine! Se hotărî, luă cu el o servietă în care băgă un aparat de tensiune şi un stetoscop şi ieşi îndreptându-se spre Piaţa Domenii, unde se urcă într-un autobuz.

Se făcuse seară şi circulaţia se înteţise. Constanţa locuia într-un cartier de vile lângă Parcul Independenţei, şi ca să ajungă la ea, doctorul Sârbu străbătu pe toată lungimea lor principalele bulevarde ale Bucureştiului, din Piaţa Domenii, până jos în Piaţa Mare; de aici o luă pe jos prin spatele clădirii Marii Adunări Naţionale şi în curând începu să urce un deal paralel cu parcul. Ajunse apoi pe aleile tăcute ale acestui cartier, şi urcă unicul etaj al vilei, pe o scară largă, din lemn galben, care dădea într-un coridor la fel de larg, comun celor două apartamente de deasupra. O mochetă curată, verzuie, cu pânză pe mijloc urca şerpuind de la intrare şi se prelungea prin alta de-a lungul coridorului.

Nu trebui să sune. A doua uşă din fundul coridorului se deschise îndată, şi medicul se grăbi să intre. La lumina din antreu, doctorul Sârbu aruncă o privire fugară femeii şi pătrunse în apartament fără să spună nimic.

Odaia în care se afla dădea în dormitor, de care era despărţită printr-o draperie. Draperia acoperea o arcadă de lemn şi era dată la o parte, se vedea, în cealaltă odaie, patul. În peretele opus ferestrei

mari, o uşă dădea probabil în birou. Deşi odaia şi dormitorul erau relativ mici, mobilierul dădea impresia de lărgime. Se vedea că a fost ales cu grijă, tocmai în vederea acestui scop, cu scaune-fotolii cu braţe subţiri pe un covor persan de culoare deschisă, odihnitoare.

– Întâi să-mi spuneţi cum vi s-a făcut rău, zise doctorul Sârbu aşezându-se. Acum tot vă mai e rău?

– Da, răspunse femeia.

– Ce vă supără?

– Îmi bate inima.

– Inima trebuie să bată, murmură medicul neîncrezător că asta ar fi pricina răului. Am să vă examinez, duceţi-vă în dormitor şi culcaţi-vă pe pat. Doctorul Munteanu, presupun că în calitatea lui de soţ şi de medic, ştia că în general n-aveţi nimic, nu e aşa? De ce, atunci, sunteţi atât de fricoasă? Sau poate pentru că e plecat? Totdeauna vă e rău când el e plecat?

Şi râse pălăvrăgind în felul acesta nesărat şi protector pe care îl adoptă uneori medicii ca să-şi dea importanţă. Dar femeia nu-i răspunse. Doctorul Sârbu apucă unul dintre scaunele-fotolii, îl ridică şi o urmă pe bolnavă în dormitor, unde se aşeză lângă patul ei. Privirea ei exprima îndoiala. „Credeţi într-adevăr că sunt bolnavă?" parcă îl implora.

Doctorul Sârbu îi ceru să-şi scoată capotul şi aşteptă până ce femeia se pregăti. Medicul se aplecă apoi şi-i controlă inima cu aparatul, îi spuse să se întoarcă pe-o parte, o ascultă din nou, o ciocăni... îi cercetă ochii, fundul gâtului... O întrebă dacă are poftă de mâncare, dacă doarme bine, şi alte amănunte care se refereau la viaţa intimă, dar fundamentală a organismului. Femeia avu o ezitare, reflectând ce să răspundă, ca şi când nici n-ar fi fost atentă până acum la toate acestea, îngăimă ceva, dar medicul, cu stetoscopul în urechi, nici n-o auzi.

El îi cercetă apoi şi cu urechea, direct, activitatea inimii, apoi rămase nemişcat, contrariat parcă, nemulţumit şi aproape enervat de ceea ce aflase.

– N-aveţi nimic la inimă, zise el tăios, şi ea îl învălui atunci cu o privire lentă şi întrebătoare, parcă ar fi vrut să-i explice că n-avea nicio vină că o găsea sănătoasă.

– Doctore, zise ea, te rog să mă crezi că mi-a fost într-adevăr rău.

Doctorul Sârbu ieşi din dormitor şi nu răspunse. Deschise servieta şi-i dădu câteva pastile.

– Dacă se întâmplă să vă fie iar rău, luaţi o pastilă din astea. Luaţi chiar preventiv una, culcaţi-vă şi dormiţi. N-aveţi nimic. Doar faptul că mi-aţi telefonat ar fi de luat în consideraţie, dar să sperăm că n-o să se mai repete.

Şi se înclină, îi sărută mâna ceremonios şi ieşi. Iar fosta soţie a doctorului Munteanu rămase singură şi îl ascultă pe medic, intră în bucătărie, dădu drumul la robinet, îl lăsă să curgă, umplu un pahar şi îl bău cu poftă, până la ultima picătură, după care înghiţi una din pastile. În jurul ei era foarte curat peste tot, ca într-un mic laborator. Se duse apoi în dormitor şi se vârî în pat.

XIII

Dimineaţă se sculă devreme şi începu să se pregătească de plecare. Pe deasupra copacilor din parc soarele intra în baie prin fereastra largă şi aprindea oglinda de deasupra chiuvetei într-un joc de lumini feerice. Scânteierile aurii ale răsăritului jucau în apele oglinzii, se vedeau cerul albastru de primăvară şi vârfurile înmugurite ale copacilor din parc.

Intră apoi în bucătărie şi, în timp ce apa fierbea, făcu ordine în casă, se întoarse apoi din nou în bucătărie, bău ceaiul şi începu să se îmbrace.

Când ieşi pe coridor, în uşa celui de-al doilea apartament, vecina aranja preşul dinaintea intrării şi nu răspunse la salutul Constanţei, se întoarse înăuntru cu spatele şi îşi văzu de treabă. Avea probabil ceva să-i reproşeze, lucruri legate de îngrijirea casei, la care Constanţa, după cât se pare, nu voia sau nu ştia că trebuie să ia parte.

În clipa aceea se auzi de jos, atins doar o fracţiune de secundă, un claxon. Constanţa tresări şi se opri o clipă din mers pe scări. În

stradă, în faţa vilei se odihnea un autoturism mare, strălucitor, negru, de şapte locuri. Constanţa se urcă în faţă. Şoferul întinse mâna şi închise el însuşi uşa, pe care femeia n-o trântise cu vigoarea necesară. Ea dădu bună dimineaţa, dar şoferul, cu mâinile pe volan, puţin aplecat, cu privirea înainte, trează şi atentă, nu răspunse. Făcu maşina să duduie şi porni manevrând cu mişcări puţine şi sigure. Ieşi din cartier şi porni pe un lung bulevard.

– Ţi-am spus să nu mai vii, zise femeia fără reproş, cu o voce parcă stinsă, a cărei severitate părea din pricina asta timidă şi obosită.

Şoferul era un băiat în preajma a douăzeci de ani. Nu-i răspunse nimic. Se uita mereu prin parbriz, tăcut şi atent, şi maşina aluneca uşor printre camioane şi tramvaie. Ieşiră din nou pe un bulevard. Acum, el păstra doar o mână pe volan şi se rezemă câteva clipe pe banchetă, mâna cealaltă rămânându-i pe genunchi. Apoi piciorul i se mişcă încet, apăsând. Luă din nou volanul în amândouă mâinile.

– Nu goni! zise femeia.

El zâmbi parcă în extaz, piciorul slăbi apăsarea, apoi zâmbetul i se stinse, redeveni atent şi rămase nemişcat, cu privirea aţintită înainte. Deodată, ea tresări:

– Ascultă, Iliuţă, îi zise, am să te rog ceva. Vino după-masă la ora şase la Fabrica de cărămizi şi aşteaptă-mă la ieşire. Spune-i portarului că mă aştepţi pe mine, intră dacă vrei înăuntru şi stai acolo până vin eu. Ai să poţi?

El avu o privire ciudată care străluci parcă de ironie sau de bucurie.

– Numai dacă n-o să-mi mai spuneţi să nu mai vin, îi răspunse el şi parcă făcu un efort considerabil de gândire pronunţând aceste cuvinte.

– Ţi-am spus să ai grijă, se eschivă femeia. De astă dată, expresia chipului lui se schimbă, parcă n-o mai auzea. Asculta totuşi ca şi înainte şi tăcea.

– Dacă mă sileşti să-ţi spun încă o dată să ai grijă, până la urmă o să mă supăr şi n-o să ne mai vedem deloc.

– Nu trebuie să-mi mai spuneți, zise el posomorât. Unde să vă duc?

– Du-mă în cartierul Obor.

Constanța era profesoară, dar nu preda la școală, ci mergea pe teren. Drumul ei spre învățământ nu fusese cel obișnuit cum fusese al fratelui ei mai mic, Vale, fiindcă în '45, când avea nouăsprezece ani și lucra la serviciul central de dispeceri al *Atelierelor*, nu absolvise decât trei clase de liceu și era greu de crezut pentru cine o cunoștea că mai avea la vârsta aceea suficientă voință să înceapă iar să învețe și să mai dea examene care să-i acopere cel puțin zece ani de învățătură, adică restul liceului și trei ani la Școala pedagogică superioară. Avusese însă această voință. După război energiile rămase în viață se trezesc cu o putere uimitoare, ca și când ar dori să suplinească pe cele pierdute și de unde până atunci Constanța păruse că se resemnează la cele patru clase de liceu cât mai făcuse și la postul de tehniciană din *Ateliere* pe care îl obținuse nu cu ușurință, îndată după război se reînscrise la liceu în particular și începu să dea chiar câte două clase într-un an, în timp ce înainte abia reușea să nu rămână repetentă... Își luă diploma... Asta uimise întreaga familie! Fusese un copil cu mintea greoaie și lipsită de acea vioiciune care îi încântă atât de mult pe părinți și de aceea, la unsprezece ani, când îi rugă s-o dea la liceu, toți se mirară și nu înțeleseră și nici nu știură ce să-i răspundă, căci nu din ambiția de a ieși din mediul familial sau social părea ea să-și manifeste dorința de a învăța mai departe. Nimeni nu înțelegea de ce. Pe de altă parte însă, era așa de neîndemânatică în casă, că îi cădeau lucrurile din mână, „parcă avea două mâini stângi", cum îi spunea mama, și în afară de asta era și uitucă și manifestarea acestei dorințe de a merge mai departe la liceu fusese singurul ei act de voință care îi putuse până atunci pune pe gânduri pe părinți.

Și îi pusese. Fiindcă deși viața se mai ieftinise și era mai ușor de trăit – Petrică Sterian avusese noroc cu socrul său, care îi ajutase să-și ridice casa, și salariul lui era ușurat deci de greutatea chiriei, care înghițea pe vremea aceea o foarte mare parte din câștigul oamenilor –, totuși cazangiul se simțea din ce în ce mai apăsat, căci

familia lui trecea prin perioada ei cea mai grea, când copiii nu erau nici mari ca să poată munci şi câştiga, dar nici mici de tot ca să nu ceară să fie îmbrăcaţi şi încălţaţi. Se impunea o schimbare, o încordare în plus a puterilor, până ce copiii vor creşte şi vor începe să se întreţină singuri. Peste patru ani Anghel avea să înceapă să câştige, trebuia făcut ceva ca fata să nu întârzie nici ea mai mult de trei-patru ani. Era însă foarte greu pe atunci ca o fată să câştige bani atât de timpuriu.

Sterian se sfătui cu fratele său mai mic, Toma, care lucra la secţia de tâmplărie, ce să facă cu copiii. Toma, în afară de faptul că şi el avea casa lui şi nu plătea chirie, o ducea ceva mai uşor, fiindcă nu avea decât un copil, pe Gabi, de vârsta lui Vale, iar nevasta lui era manichiuristă într-un salon din centrul Bucureştiului şi câştiga bine.

Deşi fără un instinct prea treaz al familiei, Toma o ducea totuşi bine cu soţia lui. La un pahar de vin însă, când discutau despre femei, prietenii săi făceau glume groase pe socoteala soţiei lui, care, ziceau ei, „nu poţi să juri dumneata că femeia, când ţine ea o palmă aşa frumoasă, nu bătătorită ca a dumitale, în mâinile ei, să nu-i placă!" Toma ridica din umeri. „I-o fi plăcând, nu pot să jur, răspundea el. Dacă s-ar întâmpla, n-aş avea nimic contra, numai să aibă grijă, să se ducă şi ea mai încolo, să n-o vadă cineva." Răcnete de veselie, răguşite, zguduiau cârciuma. Ceilalţi nu ştiau însă că, înainte de a se căsători, Toma o urmărise de câteva ori pe Veronica prin geamul salonului unde îşi câştiga ea leafa, cu şapca trasă pe ochi şi se liniştise; cum lucra el cu rindeaua la scândurile şi materialele lui pentru vagoane, aşa lucra şi ea la mâinile tipilor ălora; era o meserie şi asta... Sentimentele lui pentru ea se manifestau printr-un fel aparte de uşurinţă şi detaşare glumeaţă, având tot timpul aerul că pe el nu l-ar supăra cine ştie ce dacă ei i-ar veni cheful să-l părăsească, fapt care nu displăcea deloc femeii, dimpotrivă, se lăuda cu el peste tot şi nu mai putea după el. Înainte de căsătorie, el îi spuse: „Ştii, dragă, tu ai încă timp să... vezi, aşa cum eşti tu... cum devine cazul, poate ar fi mai bine... în sfârşit, poate că ţi-ar plăcea unul mai bogat şi mai..." Şi spunând aceste

fraze, le însoțise cu o mimică expresivă, mișcând din palmă și din cap, vrând să arate cum stăteau lucrurile pe față și pe dos, rămânând apoi tăcut și serios și așteptând efectul destăinuirii sale, oricare ar fi fost el. Voise să sugereze, chipurile, că grija lui pentru viața unei femei la care ținea era atât de mare, încât simțea că poate să renunțe totuși la ea dacă ea ar fi astfel mai fericită. Mai sigur era că în clipa aceea era el însuși plin de un farmec natural, pe care ea i-l știa încă de la Oltenița, când intra peste el în atelierul tatălui, și el o prindea și îi vâra talaș pe spinare. A înțeles din prima clipă ce voia el să spună, a izbucnit în râs și l-a tras de păr într-un fel parșiv, mușcându-l de ureche și șoptindu-i amenințător: „Nu, Tomiță, nu scapi tu de mine cu una, cu două." Ținea la el atât de mult, încât sentimentele ei se revărsau parcă și asupra fratelui lui. Așa se explică de ce în ziua când Petrică veni la ei să discute cu fratele său ce să facă cu copiii, ea produse asupra bărbatului și a cumnatului o surpriză... Îndoiala și îngrijorarea se refereau mereu la Constanța, care voia să fie dată la liceu. Petrică nici nu se gândea la asta, dar se întreba totuși ce să facă, unde s-o dea, ce soartă să-i pregătească. Unde s-o dea? Ce să-i facă? „De ce, nene? întrebă Veronica, amestecându-se în discuția bărbaților, de ce să n-o dai la liceu? Unde ai vrea s-o dai? Lasă, pe Constanța am s-o ajut eu..."

Uimiți, frații se uitaseră la ea bănuitori, stăpânindu-și posomorâți bătăile puternice ale inimii. Sunt bucurii mari care trebuie frânate cu grijă, căci adesea pornirile prea generoase se retrag tot atât de brusc precum au țâșnit. „Da, dragă cumnată, spuse Petre cu un glas răgușit, dar vă trebuie și vouă, aveți și voi un copil și știu eu că așa ar fi frumos, și fata n-ar uita ea cine a ajutat-o, dar..." „Nene, îl întrerupsese femeia, ne ajutăm cu ce e. Când n-o mai fi, s-a sfârșit! Gabi al meu are de toate, nu trebuie să-ți faci griji."

Adevărul era că femeii îi plăcea mult viața de familie, să facă copii mai mulți, să-i îngrijească, să-i facă mari și să le dea drumul în lume, însă visul acesta nu i se împlinea, după nașterea lui Gabi rămăsese cu un beteșug.

XIV

Intrând la liceu, Constanța se arătă și mai puțin strălucită la învățătură, spre uimirea tatălui, care se aștepta, judecând după dorința ei de a urma liceul, s-o vadă de astă dată scânteind de inteligență și cunoștințe. Dimpotrivă, se făcea parcă și mai molâie, mai neîndemânatică și mai uitucă. „Ce înveți tu, Tanța, acolo la liceu? o întreba tatăl. Înveți ceva, sau cheltuim degeaba cu tine?" „Învăț, tăticule!" răspundea copilul. „Ce înveți? Ia spune-mi și mie! Hai, spune, ce înveți? Păi dacă nici tu nu știi ce înveți, atunci de ce mai tocești degeaba încălțămintea?" încheia cazangiul cu o nedumerire și pentru el însuși că o mai lăsa să se ducă în loc s-o țină acasă să învețe măcar gospodăria. (În realitate, în aceste nedumeriri se amestecau și șoaptele lui Anghel care ucenicea sârguincios la secția de tâmplărie a *Atelierelor* și spunea că el n-are nevoie de liceu și nu vede la ce-i poate folosi cuiva liceul.) „O mai lăsăm anul ăsta (era în al doilea an), îi spusese cazangiul nevestei, și pe urmă gata! Ce să facă ea, la urma urmei, cu liceul? E plină țara de *bacalaureați*, o s-o dau la Fabrica de tutun, să învețe o meserie ca lumea."

Fata nu zise nimic, nu plânse, nu dădu niciun semn că hotărârea o lovea, și continuă să se ducă la școală, și cum tatăl nu plăti taxele de înscriere și nu-i cumpărară cărți, o mai lăsară să se ducă atât cât o mai primeau, dacă aveau s-o mai primească mult fără taxe. Îi trase însă pe sfoară, căci ea știa că tanti Veronica și unchiul Toma o ajutaseră încă de la început, și se duse la ei s-o mai ajute „măcar un an, numai un an, tanti, și n-o să uit toată viața".

Veronica gândea: „Săraca, nu se pricepe la nimic, îi place cartea, dar nici la carte nu se pricepe; trebuie ajutată, asta e, este un copil care are nevoie de ajutor, altfel se prăpădește... Toma, îi spuse ea bărbatului, s-o mai ajutăm un an, ce zici?" „O mai ajutăm, dar de ce nu învață și ea mai bine?" zise Toma, care știa că fratele său era dezamăgit de această fetiță. „Auzi ce zice unchiul, spuse Veronica. De ce nu înveți mai bine?" „Învăț, tanti!" „Cum înveți? Păi așa se învață? zise unchiul. Un copil de muncitor trebuie să fie spirt la

învățătură, că noi n-avem altă avere decât mintea! Ar fi trebuit să fi luat câte două clase într-un an, nu așa ca tine, care abia te târâi pe la coada clasei. Lasă, că știu eu, ți-am văzut eu ție notele..."

Astfel că mai urmase un an la liceu... În anul acela însă, mama n-o mai cruță de la treburi, și adesea lipsea de la cursuri. Nu se prindea nimic de ea și era ciudat câtă bătaie putea să rabde, căci cu cât intra mai adânc în treburile gospodăriei, cu atât o zăpăcea parcă și mai mult taina lor. Priceperea întârzia să apară la acest copil și pricina bătăilor era tot ea, căci o înșela pe maică-sa cu străduința ei, făcând-o să-i încredințeze treburi care, când încerca să le ducă singură la capăt, pricinuiau pagube familiei. „Tanța, ai grijă de mâncare până mă întorc de la prăvălie" zicea mama, și mâncarea se afuma. „Uită-te la mine cum se calcă o bluză" spunea mama, și copilul se uita, și când fu lăsată singură, uită fierul încins și arse rufa. „Măcar spune-mi că nu ești în stare: Nu pot!, și atunci te-aș lăsa în pace" zicea mama exasperată.

O dată o descusu o vecină și divulgă astfel secrete de-ale familiei. Mama strigă la ea: „Să pleci de-acasă, să te duci, că mi-ai mâncat sufletul." Dispăru și o căutară noaptea pe uliță, întrebând lumea, o găsiră în magazie, ascunsă în dosul lemnelor. Stătea lângă stivă cu tâmpla firavă rezemată de un butuc și dormea, împăcată și părăsită.

În cele din urmă, mama înțelese: copilul ăsta creștea greu. Începu să-i ghicească sufletul prin ochii ei mari, adesea speriați sau poate prea uimiți în fața acestei lumi necruțătoare care cerea de la ea parcă prea mult și prea de timpuriu s-o cunoască. N-o mai pedepsi, dar nu încetă s-o țină lângă ea și s-o învețe și nici nu mai băgă de seamă că pe lângă toate mai era și urâțică și slăbuță și că hainele stăteau rău pe ea, iar pieptănătura, oricum i-ai fi făcut-o, stătea pe capul ei străină și lipsită de farmec. Foarte rar îi mai era necaz mamei că niciodată acest copil nu reținea atenția cuiva când vorbea, întârzia în creștere ca un pom ciudat care, deși e destul de mare ca să dea roade, lasă să treacă peste el primăveri după primăveri și tot nu înflorește. Ce se va alege de ea? Vale, parcă din milă, făcea unele treburi în locul ei, dar pe furiș, să nu-l vadă cineva, ca și când i-ar fi fost rușine.

Într-o după-amiază, mama se duse pe la părinți, dar găsind prăvălia închisă se întoarse acasă. Tatăl și Anghel erau la *Ateliere*, în odaie auzi glasurile copiilor și ceva îi atrase atenția, nu făcu zgomot, se așeză pe sofaua din sufragerie și începu să asculte. „Încă o dată, Vale", spunea fata. Vale începu să spună ceva cu glas tărăgănat de școlar: „Cauza pentru care a izbucnit războiul Troiei a fost din cauză că..." Fata îl întrerupse: „Cauză din cauză nu se poate. Mai spune o dată!" „Războiul Troiei a izbucnit din cauză că Elena a fost furată de Paris și atunci *Manelaos*..." „Vale, eu îți pun ție întrebări, și tu spui lecția ca un papagal." Mama dădu puțin la o parte perdeaua care acoperea glasvandul și începu să se uite la copii. „Repet întrebarea, Vale, fii atent: Care au fost cauzele războiului Troiei?" „Tanța, dar am răspuns." „Răspunde frumos și limpede: Cauzele războiului Troiei au fost următoarele; repetă!" Vale repetă și începu să înșiruie cauzele acelea unele după altele. „Bine, zise ea apăsat. Să știi că cel mai greu examen e când ți se pun întrebări. Atunci se vede dacă ai *înțeles* lecția, că de învățat e ușor să înveți ca un papagal. La cursuri e mai lesne, că te ascultă în fiecare zi, dar în particular o să-ți fie greu la examen, că o să-ți pună numai întrebări." „Tanța, o să mă asculți în fiecare zi?" „O să te ascult eu, Vale, cât o să pot, dacă o să mai am timp, că dacă tata mă dă la Fabrica de tutun, când o să viu acasă trebuie s-o ajut pe mama..."

„Trebuie s-o ajut și eu să învețe mai departe, își spuse mama hotărâtă, având sentimentul că se află în fața unui copil care mai putea fi încă sprijinit să-și găsească drumul lui adevărat. O s-o las mai încet cu treburile casei și să urmeze liceul în particular..."

Dar fusese cu neputință s-o ajute, în anul următor, cazangiul, după străduințe și rugăminți îndelungate în dreapta și în stânga – „are trei clase de liceu", insista el –, izbuti să facă să fie angajată nu la Fabrica de tutun, ci într-o muncă mai ușoară și mai bine plătită, la *Ateliere*, la controlul tehnic al secției de strungărie. Numai pe Vale îl lăsară să urmeze liceul în particular, mai ales că promitea să dea câte două clase într-un an. Constanța încercă și ea, dar acasă, de trudită ce era, adormea cu capul pe carte. Izbuti să mai dea un an, dar la examenul pentru cursul superior căzu.

XV

Îndată după război află de la una dintre fostele ei colege, cu care se întâlni într-o zi, şi care, ca şi ea, nu izbutise să treacă în cursul superior, că acum cu patru clase de liceu putea să fie numită foarte uşor suplinitoare la o şcoală primară, trebuia doar să facă o cerere la minister ca să-i aprobe numirea. Cu toate că între timp se calificase la serviciul central de dispeceri şi avea un salariu destul de bun, Constanţa părăsi imediat *Atelierele* şi intră ca suplinitoare chiar într-o şcoală din cartier. Ministerul aprobă numirea fără greutate, căci învăţătorii erau de obicei ofiţeri de rezervă şi mulţi dintre ei pieriseră pe front, lipseau cadrele din învăţământ. Acelaşi minister aproba pe vremea aceea ca aceşti suplinitori să-şi continue studiile şi să devină învăţători titulari. În doi ani, Constanţa depăşi aceste studii şi în anul naţionalizării industriilor urma cursurile serale de trei ani ale Şcolii pedagogice superioare. Examenul de diplomă ca profesoară îl trecu cu succes. Căpătase în cinci ani de învăţământ atâta experienţă, încât la proba de aplicaţie reuşi fără emoţii. Avea în faţă elevi pe care îi vedea pentru întâia oară, dar îi fură de ajuns câteva minute de conversaţie cu ei ca să-şi dea seama cum să le predea lecţia şi cum să obţină de la ei reuşita.

Lecţia ei plăcu, şi acest examen fu primul ei succes neîndoielnic, care o încălzi şi o făcu să ridice fruntea după atâţia ani de efort.

În anul următor îl cunoscu pe doctorul Munteanu şi se căsători. Asta se petrecuse vara trecută. Când reîncepu noul an şcolar, primi într-o zi la şcoală un telefon de la secţia de învăţământ a raionului, care o invita să se prezinte chiar atunci, la şeful secţiei. „Ce-o fi având cu mine, tovarăşe director?" îl întrebă ea pe directorul şcolii. „Nu ştiu, vezi şi dumneata despre ce e vorba, răspunse acesta. Cine ştie ce-o fi! Te pomeneşti că te avansează!" adăugă el cu acel glas al celor care ştiu despre ce e vorba, dar din motive binecuvântate nu vor să spună.

Constanţa se gândi că era posibil să fie într-adevăr detaşată de la şcoala elementară ciclul doi, unde era, la o şcoală medie. Dorea de mult acest lucru, era profesoară şi socotea că i se cuvine.

Nu spunea însă nimic nimănui, aştepta să fie apreciată fără să intervină nicăieri.

Şeful secţiei de învăţământ o primi cordial şi prevenitor, o invită să ia loc şi începu prin a-i face confidenţe referitoare la situaţia învăţământului din raionul său. „Sunt mulţi învăţători şi învăţătoare care fug de sarcinile care li se încredinţează şi care consideră că misiunea de a înfăptui revoluţia culturală nu le revine lor, ci..." Vorbea cu un glas coborât şi prietenos şi spunea că pentru lucruri care ar trebui să meargă de la sine trebuie de fiecare dată să se depună un efort special. „Tovarăşe Nicula, despre ce sarcini e vorba?" „Am să-ţi spun îndată despre ce e vorba" răspunse şeful secţiei. „Tovarăşe Nicula, vă rog să nu mă scoateţi din învăţământ!" zise ea neliniştită. I se mai făcuseră astfel de propuneri, nu era prima oară când i se spunea că partidul ar avea nevoie de ea în conducerea învăţământului, dat fiind faptul că era bine pregătită şi că era şi fiică de muncitori, dar refuzase mereu, spunând că ea pentru învăţământul propriu-zis s-a pregătit şi la altceva nu se pricepe. „Nu, nu e vorba de scoaterea dumitale din învăţământ, zise Nicula şi adăugă: Colegii şi colegele dumneavoastră vă consideră o profesoară bună. Directorul e de părere că dumneavoastră predaţi cel mai bine, aveţi bune metode pedagogice şi elevul vă iubeşte... Ei, tocmai de metodele astea avem şi noi nevoie. Trebuie să lichidăm odată plaga analfabetismului din ţara noastră, despre asta e vorba."

Urmase o tăcere. Era vorba deci să fie numită în munca de alfabetizare. Asta era sarcina celor din ciclul întâi, a învăţătorilor. „Pe şantierele oraşului, continuă Nicula, vine mână de lucru analfabetă, ţărani şi flotanţi, trebuie învăţaţi carte. În marile uzine industriale, nici nu există astfel de cazuri... Dar sunt aceşti flotanţi şi mai ales sunt o mulţime de întreprinderi mici, unde stau ascunşi..." Şeful secţiei avea un tabel nominal întocmit pe întreprinderi şi pe străzi, cu numele, prenumele, vârsta, profesia şi situaţia şcolară a fiecăruia. Fabrica de lanţuri, Fabrica de cărămizi, Fabrica de jucării, Fabrica de frânghii, Fabrica de iaurt, Fabrica de fum (negru de fum), Fabrica de gheaţă, centre de pulpare, depozite, cooperative, centre de congelare. Din toate acestea i se

repartizaseră numai câteva, la celelalte fiind detaşate alte cadre din învăţământ.

Constanţa plecă pe teren. Conducătorii acestor mici întreprinderi erau într-adevăr avizaţi şi gata s-o ajute. Cei mai mulţi dintre ei nu ascundeau însă că păstrau o amintire puţin favorabilă colegelor ei care munciseră aici în anii precedenţi. Îi povesteau istorii neverosimile şi dădeau din cap cu dispreţ. Cutare învăţătoare căra gaz cu duba în timpul dimineţii la domiciliul elevei, care zicea că n-o să vină ea la lecţie după-amiază fiindcă, vezi dumneata, pierde bonul de ulei, iar o altă învăţătoare plătea din buzunarul ei o spălătoreasă ca să-i spele analfabetei rufele, fiindcă şi asta răcnea: „Îmi speli dumneata rufele?"

Tot aşa se va comporta şi noua învăţătoare? O sfătuiră în orice caz să fie foarte severă şi să nu repete aceste greşeli dacă vrea să facă vreo treabă ca şi când n-ar fi ştiut că nu pentru că răcneau analfabetele la învăţătoarele lor se speriaseră acestea din urmă aşa de tare, încât se apucaseră să le care gaz sau să le angajeze spălătorese. Şi nici pentru că le prinsese cine ştie ce pasiune de a se umili ca să lumineze poporul. Şi nu spuseră nici că ei, în calitatea lor de directori care aveau aceşti salariaţi analfabeţi în întreprinderea lor, nu dăduseră dovadă de mai mult curaj, preferând să scoată castanele din foc cu mâinile acelor învăţătoare. Analfabetul era călare pe situaţie! Constanţa începu cursurile având în minte aceste sfaturi şi promisiuni de ajutor. Dar cum să fie severă? Avea în faţa ei cinci, şapte sau zece elevi, între optsprezece şi cincizeci de ani. Se uita la chipurile lor, buimăcite parcă de efortul de a înţelege, şi simţea cu nelinişte că aceste chipuri refuză să se lumineze şi să se lase cunoscute, cum se întâmpla cu cei mici, şi avea o senzaţie de singurătate, ca şi când ar fi explicat unor pari, sau unor dovleci, sau unor momâi înţepenite şi uluite. După un sfert de oră, una dintre aceste momâi o întrerupea şi îi spunea că „la cinci şi jumătate se deschide la mălai". Numai atâta spunea, propoziţie stranie, cu sunet nepotrivit, la distanţă uriaşă de procesul de gândire al celui mai slab elev dintre toţi elevii cunoscuţi de ea mai înainte şi, până să-şi dea seama ce avea de făcut într-o astfel de situaţie, momâia ieşea pe uşă fără un cuvânt. Aici exista totuşi o

explicație, se întrevedea un univers, undeva se făcea o coadă și dacă lipseai de la coada aceea pierdeai un anumit aliment. Dar de cele mai multe ori explicația nu se producea, momâia se ridica pur și simplu de pe bancă, arăta o privire albă, complicată în opacitatea ei simulată și în care hotărârea de a pleca nu părea măcar să fie rezultatul unui proces interior determinat, și ieșea pe ușă fără un cuvânt. „Mă duc! Plec", atâta tot. Ce i se putea spune? Când începu să-și revină din surpriză și încercă să-i oprească, severitatea ei nu avu niciun efect. Doar o ușoară pâlpâire în priviri: „Dacă eu plec, dumneata de ce zici să rămân?" „Nu e voie să plecați!" încercă să-i amenințe și nu obținu decât o umbră de nedumerire și umilință pe chipurile lor: „Știm că nu e voie... dar plecăm." „De ce îi lăsați să plece?" se miră directorul. „Dar ce pot să le fac?" „Cum ce puteți să le faceți? întrebă directorul și mai nedumerit. Să nu-i lăsați să plece!" Și profesoara, lipsită de experiență, nu știu nici ea să-i răspundă directorului: dar dumneata, care ești director, de ce nu intervii să le atragi atenția că fără știință de carte n-o să mai poată să-și câștige pâinea? Ar fi fost mai convingător decât tot corpul învățătorilor din Capitală la un loc. Totuși, pe căi știute numai de ei, elevii aflau că profesoara căuta sprijin la direcție și o săptămână sau două stăteau cuminți și se sileau să învețe semnele acelea pe care profesoara aceasta voia, nu se știe în ce scop, să le vâre în capetele lor. Dar apoi iarăși începeau să plece, făcând zadarnică și chinuitoare peregrinarea ei pe urmele lor. O năpădi îndoiala. „Îi trebuie cu adevărat omului învățătura? se întrebă. Este într-adevăr cultura o lumină? Există oare o deosebire esențială între un om cultivat și unul care trăiește în afara cunoștințelor pe care i le oferă cărțile? Ce sunt cunoștințele?" Și continuă să rumege zile întregi aceste idei care o obsedau. Un om de serviciu, o lucrătoare, își spunea, îndată ce iese din această mică încăpere în care i se arată niște semne cabalistice la tablă, se duce acasă, redevine vesel, se simte bine, își crește copiii, îi face dacă nu-i are, petrece de sărbători cu rudele și cu prietenii, există independent de cultură, într-un fel natural, într-o lume în care satisfacerea trebuințelor dă bucurie și fericire. În ce măsură cultura schimbă cursul fundamental al acestei curgeri? (E vorba de cultură,

şi nu de calificare, fiindcă fără cunoştinţe nu s-ar fi făcut nimic din tot ce există.) Un învăţător sau un profesor reprezintă media între un analfabet şi un erudit. Ce reprezintă de pildă viaţa colegului ei cutare? În trecut el a provocat moartea unui elev, persecutându-l cu abilitate până ce copilul s-a sinucis. Un ins făţarnic. După 23 August nu numai că a continuat să rămână în învăţământ, dar a fost multă vreme chiar director al şcolii. Era căsătorit şi avea copii mari, botezaţi cu nume neaoşe, romane: Romulus, Remus, Titus, Ulpius, îşi bătea soţia cu cruzime şi nu se sfiise s-o ameninţe pe colega lui, Fierbinţeanu, că o zboară din învăţământ dacă nu vrea să se culce cu el. Şi o zburase. Cum se comportaseră unii colegi de-ai ei din corpul didactic al şcolii faţă de acest director? Se acomodaseră cu el, îl linguşeau şi se temeau de el, ba ajunseseră chiar să-l respecte. Printre ei se afla un tânăr profesor, inteligent şi foarte bine pregătit, îi făcuse la început curte Constanţei şi ea fusese cât pe-aci să se îndrăgostească de el. Descoperise însă curând că şi tânărul acesta, deşi îl detesta pe director, se arăta totuşi curios să descopere în ce constă forţa lui, zicând că e „o forţă" şi, fără s-o afirme vreodată deschis, se putea ghici din felul lui de a gândi că această aşa-zisă forţă e ceva firesc şi real, în ordinea naturală. Astfel că până şi acest tânăr cu adevărat luminat şi subţiat de cultură se comporta şi el ca şi ceilalţi, învăluindu-se însă într-o ceaţă de formulări mai subtile.

Fu invitată la raion, şi şeful secţiei de învăţământ, tovarăşul Nicula, se supără aşa de tare, încât Constanţa se gândi pentru întâia oară cum ar putea să facă să se întoarcă îndărăt la *Ateliere* la serviciul de dispeceri. „Dumneata nu-ţi faci datoria, îi spuse el. Ai uitat ce ţi-am spus data trecută, să vii la mine dacă se ivesc greutăţi care te depăşesc, aşa ţi-am spus. De ce n-ai venit?" „Tovarăşe Nicula, astea nu sunt greutăţi care mă depăşesc" răspunse ea îndârjită, dar fără să mai dea alte explicaţii. „Atunci de ce merge prost treaba? Văd că dumneata nu procedezi cum a făcut colega dumitale, să dai certificate false, dar nici altceva mai bun n-ai găsit!" „Nu, n-am găsit", răspunse ea în acelaşi fel şi şeful secţiei se mai potoli şi o luă mai domol. „Tovarăşă Munteanu, după câte ştiu eu, elevii dumitale vin la lecţie, dar pe urmă pleacă. De ce îi

laşi să plece?" „Ce pot eu să le fac?" „Închide uşa, reazemă-te cu spatele de ea şi spune-le: De ce fugi dumneata, tovarăşe, de învăţătură? Dumneata ştii că statul este condus astăzi de muncitori şi ţărani? Ce crezi dumneata, că un stat poate fi condus de oameni care nu ştiu nici măcar să citească un ziar? Cine vrei să conducă treburile statului, stimate tovarăş, dacă dumneata nu vrei să înveţi!? Ia loc în bancă şi pune mâna şi învaţă, că nu e glumă! Asta să le spui şi ai să vezi că o să meargă!"

Bineînţeles că n-a mers. Unul a răspuns astfel: „Ei, dacă e vorba că o să ajung să conduc treburile statului, o să vin să învăţ" şi pe loc s-a şi cărat. Tovarăşul Nicula a început să râdă când Constanţa i-a relatat acest răspuns. „Acum îmi dau seama ce e cu dumneata, a spus el uimit privind-o cu multă simpatie: eşti un copil. Lasă, că o să trec într-o zi să-ţi dau o mână de ajutor."

S-a ţinut de cuvânt şi a trecut în inspecţie. „Care e capul acela de lemn care vrea să ajungă ministru şi nu ştie să se iscălească? Ia arată-te la faţă" a cerut el. Întâmplător, elevul era acolo. „Ce meserie ai dumneata?" l-a întrebat. „Paznic de noapte!" „Vezi să nu-ţi măresc leafa, i-a spus tovarăşul Nicula. O să fii atunci un mare şef! Tovarăşul director nu ţi-a spus până acum că s-ar putea să-ţi mărim leafa?" „Nu mi-a spus, dar n-ar fi rău!" a răspuns paznicul cu un zâmbet prostesc. „Eu zic că n-ar fi rău să pui mâna să înveţi, să nu te pomeneşti într-o zi că nu mai eşti bun nici de paznic de noapte, darmite de zi! Ce părere ai?"

Argumentul ăsta ar fi trebuit adus mai demult, dată fiind eficacitatea lui, care nu întârzie să apară. Pe de altă parte, ea însăşi începuse să se obişnuiască cu ei. Că feciorul e bolnav şi se prăpădeşte cu băutura, se plângea una, că iubeşte o fată care iubeşte pe altul fiindcă acel altul e îmbrăcat mai bine şi câştigă mai mulţi bani – Dumnezeu ştie cum îi câştigă, e un pungaş care de două ori a fost prins cu gestiunea lipsă –, iar fiul ei nu se pricepe la de-alde astea, că l-a crescut băiat cumsecade şi cinstit, îl bătea bietul tat-său cu bâtul când îl prindea că nu se ţine de meserie. Acuma e singură şi n-are putere asupra lui, îl vede zi de zi cum se omoară cu băutura şi nu ştie ce să-i facă, să nu se mai gândească la aia, şi uite-aşa... uite-aşa!... Şi femeii bătrâne îi dădeau lacrimile la tablă, şi mâna

ei, ciudată, mărită, umflată şi crestată de miile de rufe şi duşumele spălate în decursul vieţii, nu mai ştia cum să ţină creta în mână, o mişca cu un gest retezat şi rămânea cu ea în aer, ca un simbol al neputinţei chemată să poată.

XVI

Intuiţia acestor existenţe şi drame obscure o avusese de mai înainte, când ea însăşi abia împlinea douăzeci de ani, dar din pricina copiilor le uitase, fiindcă creierul copiilor era ca aluatul şi făceai ce vrei cu el, pe câtă vreme al analfabeţilor era asemănător unor pietroaie. Ce poţi să le faci unor pietroaie? Cel mult poţi să le spargi, pe câtă vreme copilului, chiar când îl vezi pentru întâia oară şi chiar când el îşi ţine cu grijă ascunsă taina lui, sufletul îi rămâne dezvelit şi sensibil la educaţie. Pe vremea când era suplinitoare şi în acelaşi timp studentă se dusese o dată în târgul Moşilor, cu Vale şi cu mama, să vadă târgul şi mama să cumpere o stropitoare, şi cunoscuse acolo un astfel de copil.

Era înghesuială mare, mirosea a ulei prăjit şi a gogoşi şi aerul ţipa de sunetele ascuţite ale trompetelor şi în depărtare zburau în aer scaunele tiribombelor, cu oameni în ele, însoţite de cântecul clarinetelor. Se vedea şi „zidul morţii", desenat în culori ţipătoare, cu o femeie pe motocicletă urcând în jurul unui fel de puţ de scânduri. Era răcoare, aproape frig, plouase toată noaptea. Ocoliră şi ajunseră la marginea târgului. Zgomotele bâlciului păreau că se amestecă şi se agaţă unele de altele, ca un ghem care nu se mai desfăcea şi rămâneau acolo prizoniere ale propriului lor vârtej. Aici era însă linişte. Stăteau înşiruite grămezi de oale şi străchini, ulcioare, farfurii de pământ înflorate, borcane de sticlă întinse pe pământul gol. În spatele unei asemenea grămezi, pe marginea unei gropi, dormea un copil.

– Puştiule, scoal' în sus, că răceşti, e pământul umed, zise Constanţa. Ai să răceşti, nu dormi aci, repetă ea.

Era îmbrăcat într-un trening albastru şi era desculţ. Se trezi şi se uită în sus la femeia care îi vorbea.

– Văd că eşti băiat mare, de ce nu dormi acasă? Du-te acasă şi te culcă, în ce clasă eşti? Câţi ani ai?

El nu spuse nimic. Nu era un copil vagabond, treningul de pe el era curat.

– Din ce pricină nu poate un copil să doarmă acasă la el? îl întrebă Constanţa pe Vale. Îi e somn. Ai dormit azi-noapte acasă?! îl întrebă tare pe băiat.

El negă din cap. Spuse însă unde stătea. Era prin apropiere. Avea doisprezece ani. Şi câte odăi aveau ei acasă? La început nu vru să răspundă. Apoi, deodată, îşi ridică ochii la ea şi spuse că aveau o singură odaie.

– Şi n-aveţi loc, sunteţi mai mulţi fraţi? întrebă Constanţa, şi fiindcă el îşi feri privirea în lături nu-l mai întrebă nimic.

Fusese gonit de-acasă, sau fugise el? Era din pricină că erau mai mulţi fraţi şi n-aveau loc? Asta era puţin probabil.

Părea cu totul subjugat de acest secret al său. Se uita în sus la ea şi parcă dorea ca vocea ei să se audă din nou. Umerii lui abia căpătau formă prin treningul larg. Avea o frunte de o puritate izbitoare şi tâmple parcă din petale sidefii. Constanţa îi cumpără o gogoaşă.

– Fiindcă nu vrei să-mi spui de ce nu dormi noaptea acasă, acum am să te las, zise Constanţa.

El rămase nemişcat şi tăcut. Se uita la ea fără să clipească, cu privirea încărcată de taina aceea a lui care îl oprea s-o divulge. Era o taină care nu-l chinuia deloc, dar care coborâse parcă prea adânc în el şi încetinea acolo ceva, împiedicându-l să vorbească.

Femeia se pierdu în mulţime.

Şase ani mai târziu, băiatul lucra la o gospodărie de stat, la o fermă, şi într-o dimineaţă îi adună brigadierul în dormitor. Erau el, o fată pe care o chema Ileana, unul căruia i se spunea nea Costache, un ţăran proaspăt angajat şi un paznic. Lângă o fereastră, magazionerul aşezase o măsuţă şi alături o tablă neagră.

– Staţi acilea, că acuşi vine, zise brigadierul, e în birou la director.

Constanța intră după câtva timp, dădu bună ziua și se așeză la măsuța aceea. Făcu apelul.

– Da, prezent, zise acel nea Costache și se pregăti să facă ceva sau să se supună la ceva, dar străina, după ce îi aruncă o privire, citi alt nume.

– Burlacu Ilie, zise ea.

– Răspunde, Iliuță, ce-ai rămas așa holbat? zise directorul.

El răspunse *prezent* și se roși foarte tare. Privirea femeii avu o lucire. Strigă și celelalte nume, apoi directorul plecă.

– În fiecare joi și vineri dimineața la orele zece să vă găsesc pe toți adunați aici, zise ea. Trebuie să învățați carte. Se uită la Burlacu și rosti cu alt glas: e mică lumea, nu-i așa, Iliuță?

Inginerul zootehnician intra adesea în dormitor în timpul lecțiilor și se uita la această necunoscută îmbrăcată bine, care se ocupa de muncitorii lui. Era un tânăr cu fața arsă de soarele și vântul câmpiei, cu o expresie de provincial la marginea Capitalei.

Elevii aceștia erau răbdători, chiar și țăranul, deși nu arăta deloc convins. „Eu învăț, părea el să spună, dar la ce mi-o fi folosind învățătura asta numai dracu' poate să știe." Îi absorbea însă pe toți prezența ei, și după terminarea lecției nu se grăbea niciunul să plece, ca și când mirajul ce li se deschidea odată cu însușirea acelei științe ce te făcea să poți citi și aștерne pe hârtie gânduri care până mai înainte se pierdeau în vânt ar fi fost unul și același lucru cu existența particulară a acestei femei, care se afla în posesia deplină a tainei.

– Puteți să plecați, zise profesoara într-o zi. Rămâne doar tovarășul Burlacu, care dă examen.

Nu voiau însă să plece, erau veseli și curioși și asistară la micul examen la care băiatul răspunse fără șovăieli.

Constanța îi întinse certificatul. El îl ținu câteva clipe în palme, apoi îl îndoi cu grijă în două și în patru și îl vârî în portofel. Când profesoara se pregăti de plecare și dădu bună ziua, o umbră trecu prin privirea lui. Se întoarse cu spatele la ceilalți și o așteptă, o însoți deschizându-i ușa. Afară continuă s-o însoțească mergând alături de ea, cu o jumătate de pas mai în urmă, călcând agale, cu capul plecat, ca și când o greutate i-ar fi apăsat grumazul.

Îi deschise poarta. Elevul ridică asupra ei aceeaşi privire de odinioară, senină, descoperită, intensă.

– Acum pot să mă înscriu la A.V.S.A.P., la şcoala de şoferi, zise el, şi în aceeaşi clipă o expresie de triumf îi inundă faţa.

Ea rămase câteva clipe tăcută, parcă reflectând. Îi zise:

– Bine, îţi urez succes.

Se îndepărtă apoi spre şoseaua asfaltată. El rămase în poartă urmărind-o cu privirea. Nu se clinti din locul său nici când silueta ei nu se mai văzu deloc.

Şapte luni mai târziu, după trecerea iernii, acest băiat o aştepta la ieşirea din fermă, într-un autoturism mare şi negru. Ajunsese şofer.

O duse acasă şi ea îi spuse să urce. El se dădu jos şi deschise capota. Drese sau controlă ceva, apoi închise la loc şi se uită în sus. Începu să urce scările, în prag îşi aruncă privirea asupra interiorului. O uşă deschisă făcea să se zărească de la intrare o odaie cu un birou în ea. În spatele biroului se vedeau rafturi înalte. Ea se duse şi închise uşa aceea şi îi spuse să ia loc.

– Vrei să iei masa cu mine, Iliuţă? Ai cumva treabă, trebuie să pleci undeva? A cui e maşina?

– V-am spus, a Academiei, lucrez la Academie.

Îşi puse un şorţ peste rochie, se spălă pe mâini, şi aprinse aragazul. Băiatul se aşeză pe un scăunel şi se uită la ea cu privirea pe jumătate închisă.

– Acum poţi să-mi spui de ce dormeai în ziua aceea când te-am găsit eu, pe un maidan în Obor? îl întrebă Constanţa. Era adevărat ce mi-a spus mie o vânzătoare de-acolo de la Obor?

– Ce v-a spus?

– Că te dădea maică-ta afară din casă.

– Nu, nu mă dădea.

– Atunci de ce ai fugit de la ea?

O roşeaţă violentă i se urcă băiatului în obraji şi avu un gest vag cu palma, parcă ar fi vrut să gonească de pe frunte ceva care îl dogorea.

– Pentru că a vrut să mă omoare, spuse el. Constanţa spărgea ouă şi, auzindu-l, rămase o clipă înmărmurită.

– E adevărat ce v-a spus fata aia, continuă băiatul, plecam de-acasă ca să rămână noaptea cu omul ăla al ei. Dar nu era nevoie să mă dea afară, plecam singur. Şi într-o seară am plecat tot aşa, dar m-am întors şi m-am pitit după colţul geamului, să-i aud ce vorbesc. Şi el zicea: „Trebuie să-ţi intre-n cap că eu cu viţelul altuia nu te iau" (adică eu eram viţelul ăsta), şi trece un timp lung şi pe urmă o aud pe ea cum zice foarte hotărâtă: „Scap eu de el!" Am început să tremur şi am fugit. Dumneavoastră m-aţi întâlnit chiar atunci, a doua zi!

Constanţa se uita la el încremenită. Nu apăruse în sufletul lui, după atâţia ani, nicio urmă de îndoială asupra înţelesului pe care îl dăduse el cuvintelor mamei sale. „Un copil de obicei îşi iubeşte mama şi nu se naşte în mintea lui gândul că ea poate să-l omoare decât dacă o spaimă teribilă însoţeşte acest gând, îşi spuse Constanţa. O fi el un copil slab, sau ea o mamă ucigaşă?"

– Şi de atunci n-ai mai văzut-o?

– Nu.

– Eşti un băiat fricos?

El surâse liniştit şi sigur de sine. Nu răspunse nimic, înţelesese la ce făcea ea aluzie, dar convingerea lui era aşa de nezdruncinată că maică-sa voise cu adevărat să-l omoare, încât nu simţea nicio nevoie s-o dovedească.

– Du-te, totuşi, s-o vezi, insistă Constanţa.

El clătină din cap: Nu. Deloc. Şi minute în şir nu mai vorbiră nimic, timp în care ea pregătea dejunul.

Se aşezară apoi la o masă mică lângă geamul bucătăriei. El se uita afară. Se zăreau în depărtare parcul şi bulevardele oraşului.

– Iliuţă, eu vreau acum să dorm, zise ea la sfârşit. Dacă poţi să mai mergi cu mine undeva departe, unde am eu treabă, cu sau fără maşină, bine, mă aştepţi sau te întorci peste două ceasuri, dacă nu...

El zise că o aşteaptă. Ea se închise în dormitor şi băiatul rămase în hol, într-un fotoliu. Stătu câteva minute nemişcat, apoi se ridică în vârful picioarelor şi începu să se uite la acuarelele de pe pereţi. Ajunse în dreptul uşii prin care se vedea de la intrare biroul. Apăsă încet pe clanţă, şi uşa se deschise, se rezemă de canat şi îşi plimbă

privirea peste obiecte. În rafturile înalte erau prea puține cărți, ca să nu se înțeleagă că fuseseră golite... Casa era prea mare ca să nu-ți dai seama că cineva lipsea din ea, bărbatul ei, al fostei lui profesoare... Închise ușa la loc, se întoarse în fotoliu și nu se mai mișcă. Numai privirea îi lucea absorbită, întoarsă în sine.

Din ziua aceea începuse să vină regulat dimineața cu mașina și o ducea în punctul cel mai îndepărtat unde avea ea lecții atunci. La început ea nu zise nimic, dar apoi se supără și îi spuse să nu mai vină. El nu mai veni în mod regulat, dar venea totuși din când în când și atunci ea nu mai zicea decât de formă că se va supăra dacă îl va mai vedea că vine...

XVII

– Atunci ne-am înțeles, Iliuță, la ora șase mă aștepți la Fabrica de cărămizi, zise Constanța în timp ce el oprea. Vino fără mașină că nu e a ta... N-are niciun rost să ai vreo neplăcere, abia intrat în serviciu.

Constanța merse apoi pe jos până ce ieși la câmp deschis. Deși circulația pe șoseaua asfaltată se scurgea neîntrerupt, cu uruit de camioane grele care cutremurau aerul și cu zdrăngănit persistent de căruțe cu roți care se îndepărtau greu de ureche și zgomotele orașului se auzeau încă înapoi, tăcerea câmpiei începea să domnească și întinderile verzi și bolta cerului parcă se lărgiră și rămaseră încremenite. Constanța își continuă drumul încet, ca o furnică singuratică pierdută în aceste spații mari, și curând o luă pe un drum lateral care o ducea printre niște așezări izolate, case mici, cu garduri și grădinițe, cu străzi pietruite rar, cu trotuare de pământ. Dispăru pe o poartă înaltă, care ascundea privirii ceea ce era dincolo de ea și pe care scria *Fabrica de frânghii*.

După un ceas reveni în oraș și intră într-o brutărie. Îndată ce trecu pragul în marea încăpere unde zăceau întinse în copăi corpurile uriașe de cocă, unul dintre lucrători sări de la locul lui

şi dispăru repede undeva. Se întoarse curând împreună cu alţii pe care îi adunase de prin curte şi magazii.

La orele unsprezece Constanţa ieşi de la Fabrica de pâine şi porni din nou pe străzi. Intră pe poarta unei clădiri modeste, cu ziduri vechi, aşezată la rând cu clădirile obişnuite, pe una dintre şoselele cu circulaţie intensă care treceau prin preajma cartierului Obor; în spatele ei se ridicau schele. Pârâiau picamărele, un escavator încărca şiruri de camioane cu pământul scormonit. Se turnau fundaţiile, se vedea la cinci metri adâncime cimentul proaspăt alb-cenuşiu şi pânza de jgheaburi cu sârma cu desenul retezat de la bază al viitoarei clădiri.

Avea aici patru elevi, tineri ţărani proaspăt angajaţi, care deşi semnaseră statul de salarii prin punere de deget, pretinseseră că ei ştiu totuşi carte şi nu vruseseră să se prezinte la lecţii. Până la urmă se prezentară şi dovediră că nu mint, ştiau să scrie şi să citească, dar în felul lor, amestecând literele de mână cu cele de tipar şi folosind alandala minusculele cu majusculele. Deformau chiar şi cuvintele, ca şi când nu le-ar fi plăcut cum sunau în limbajul vorbit.

La ora douăsprezece trebuia să vină toţi patru, mai avea o jumătate de oră, şi Constanţa intră în fabrică. Dintre salariaţii neflotanţi ai întreprinderii – fabrică de jucării – mai rămăseseră trei: o vopsitoare de vreo patruzeci de ani, un om de serviciu şi o lucrătoare foarte tânără, de la secţia croitorie, o fată cunoscută bine de toată lumea. Constanţa asistase într-o zi la o scenă care se petrecuse în faţa întreprinderii. Soţia instalatorului fabricii o pândise la ieşire pe această Jeni şi-şi înfipsese mâinile în părul ei coafat. Ţipetele ei de spaimă, mulţimea care se adunase şi sărise în ajutorul ei nu-i mai foloseau la nimic. Fusese trântită pe bordura trotuarului şi soţia înşelată îi smulgea din rădăcini cârlionţii. Jeni răcnea şi se zvârcolea jos sub mâinile pricepute, necruţătoare şi îmbătrânite ale soţiei, până ce venise bărbatul, care printr-un singur gest o redusese pe răzvrătită la ascultare şi o luase de-acolo acasă.

Constanţa se întâlni cu Jeni la poartă; venise la lecţie mai devreme şi aştepta în cabina portarului, stătea de vorbă cu el. Se spunea că portarul îşi pierduse capul după ea, voia să-şi lase nevasta,

cu care avea doi copii, şi să se însoare cu Jeni. Portarul era însă membru de partid şi se pare că acolo în organizaţie cineva ridicase problema lui, îl puseseră în discuţie şi îl sfătuiseră că ar fi mult mai folositor pentru el dacă şi-ar băga minţile în cap. Fusese şi el, trei luni de zile, elevul Constanţei, şi lecţiile se ţineau în a doua cămăruţă a pazei; el păstra cheia şi avea grijă să fie întotdeauna curat şi să nu lipsească nimic din materialul didactic.

Se ridică în picioare şi o salută tăcut şi respectuos, dar posomorât la faţă, întunecat şi parcă chinuit de ceva. Jeni era cu el şi împrumutase şi ea ceva din îngrijorarea lui, se vedea că puneau ceva la cale împreună sau se apărau de ceva care îi ameninţa pe amândoi.

– Bună ziua, zise Constanţa răspunzând la salut. Tovarăşa Coliban a venit?

Portarul spuse că nu. Ea îl rugă să fie anunţată îndată ce se strâng toţi.

– Bine, zise portarul.

Constanţa pătrunse în sala mare a fabricii şi se pierdu printre secţiile ei. O secţie însemna aici nu mai mult decât o masă de câţiva metri. Zăceau pe ea rochii minuscule, colorate, cărucioare de-o palmă, sau vapoare mari de pasageri, şi tramvaie, şi camioane de mare tonaj, împrăştiate ca într-o catastrofă. Doi sau trei Guliveri le întorceau cu roţile în sus, contemplându-le minute întregi mecanismele, vârându-le câte ceva înăuntru... Mai încolo, parcă strălucea soarele peste o pădure cu o colibă galbenă cu geamuri albastre şi se vedeau prin preajmă iepuri şi măgari, piţigoi, câini, pelicani, trăind laolaltă. Un urs aplauda pocnindu-şi labele în care avea fixate nişte plăcuţe de aramă, zbuciumându-se parcă de entuziasm. Constanţa privea totul, fascinată. Şi cum nimeni nu se uita la ea, şi toţi îşi vedeau de lucru absorbiţi, nu se feri când brusc lacrimi mari îi ţâşniră din ochi şi i se rostogoliră pe obraji... „Ar fi avut acuma două luni copilul meu“ gândi ea.

Se întoarse acasă pe la orele două. Soarele bătea pieziş în ferestre şi arunca până în mijlocul odăii umbra celor doi plopi tineri care străjuiau în faţa casei. Se vedea cum vârfurile lor abia înmugurite, proiectate pe bolta cerului, se legănau din când în când şi umbrele

lor se încurcau pe covorul roşu care, luminat de soare, căpăta reflexe violete.

Intră în bucătărie şi mâncă o felie de pâine cu brânză albă şi bău un pahar cu apă. După o oră plecă. Se dădu jos din tramvai într-un centru aglomerat. Circulaţia era foarte vie, maşinile se îngrămădeau la stopuri, căruţe cu ţărani cu expresii înţepenite şi parcă buimăcite treceau în goană printre maşini, goană care, printre aceste viteze mari, părea să ilustreze esenţa însăşi a încetinelii, iar tramvaiele se încrucişau din patru direcţii, pocnind la intersecţii din roţile lor bătrâne şi dominând toate zgomotele cu uruitul lor, care nu se putea distinge dacă e al motoarelor, al şinelor sau al osiilor. Pe trotuar, fete cu părul în coadă de cal treceau cu paşi repezi spre direcţii necunoscute, tineri în grupuri nediferenţiate, cu creste de cocoş şi îmbrăcaţi în costume cadrilate şi pantalon burlan, staţionau în faţa cinematografelor... La un bufet, afară, excitat de ţuica gălbuie care îi stătea înainte şi de mişcarea zgomotoasă şi monotonă din jurul său, un individ cu privirea dilatată şi calmă ţinea un discurs bombastic şi incoerent stând liniştit pe scaun la masa lui.

După o jumătate de oră, Constanţa intră într-un cartier cu străzi liniştite, cu garduri de lemn şi cu orătănii prin curţile strâmte şi nepavate, cu odăi mici, aşezate în şir, cu pragurile la nivelul pământului. Intră într-una spaţioasă, o adevărată bătătură ţărănească, plină cu frânghii de rufe şi troace pentru păsări şi purcei. O mulţime de copii între şase şi zece ani, cu obrajii aprinşi, băteau cu ardoare o minge de cârpă. Puse ochii pe unul dintre ei, care nu alerga, şi îl întrebă unde stă tovarăşa Coliban, dar întrebarea ei căzu tocmai în clipa când echipa adversă se îndrepta ameninţător spre poarta marcată cu şepci, pe care el o păzea, şi nu căpătă niciun răspuns. El reveni însă îndată ce pericolul trecu şi Constanţa repetă întrebarea.

– Onică, strigă el, treci încoace, o caută cineva pe maică-ta.

– Nu e acasă, se auzi un glas din învălmăşeală. E la biserică.

– Auziţi, e la biserică, repetă cel întrebat şi se încordă iar, fiindcă din nou atacanţii ameninţau spaţiul său dintre cele două şepci.

Se apropie o fetiță și-i explică necunoscutei că madam Domnica a plecat cu madam Dumitrache și cu madam Lazăr la biserică, a trecut domnul Chiricuță și le-a luat... Acum un ceas au plecat.

– La care biserică? întrebă Constanța. E departe de-aici?

Nu era departe, fetița ieși în stradă și îi arătă în depărtare cupola unei biserici. Când ajunse acolo avu o ezitare, deschise totuși portița și intră în curte. Ușa bisericii era dată de perete, se vedeau înăuntru mișcări de umbre, femei tăcute aprinzând lumânări sau îngenunchind în fața icoanelor. Se pregătea o slujbă și un om se urcă în clopotniță și începu să bată toaca.

Constanța urcă cele câteva trepte de piatră de la intrare și pătrunse în biserică. I se făcu parcă frig, își mișcă umerii și rămase lângă zid cercetând cu privirea femeile îngenuncheate. Erau și fete tinere cu basmalele legate peste gură și bărbați și cucoane cu pălării de modă veche pe cap, în taioare negre, și cu pantofii scâlciați, care îmbătrâniseră odată cu ele. Un om de vreo treizeci de ani, înalt de statură, într-un costum cărămiziu de stofă groasă, îngenunche lângă Constanța și oftă greu, închinându-se necontenit. O fată aprinse o lumânare și se apropie de Constanța cu ea în mână. Ea se feri într-o parte, intimidată, dar fata lipi lumânarea într-un sfeșnic mic, care se afla chiar alături, se dădu un pas înapoi și începu să bată mătănii.

Se auzeau șoapte undeva în față, lângă altar. Deodată începu să cânte încet, la unison, un cor de femei. Constanța își îndreptă privirea într-acolo, schimbă locul și, ferindu-se cu grijă de cei care băteau cruci și îngenuncheau, se dădu mai aproape. Femeile stăteau în jurul stranei și cântau cu ochii îndreptați spre un bărbat de pe podium, care dirija cu capul. Erau îmbrăcate îngrijit și aveau o expresie comună de destindere și împăcare.

Portița catapetesmei se mișcă ușor, omul care conducea corul își îndreptă privirea într-acolo, mai continuă să dirijeze câtva timp, apoi se ridică din strană și intră pe ușa din dreapta altarului.

O femeie se desprinse din cor și Constanța se răsuci și o luă spre ieșire. Femeia o urmă. În curtea bisericii Constanța se opri și se așeză pe o bancă de lemn de lângă clopotniță. Femeia rămase în picioare.

– Tovarăşă Coliban, spuse Constanţa, ce e cu dumneata de nu te-ai dus azi la serviciu?

– Uite că nu m-am dus, am ostenit şi eu de-atâta muncă, răspunse femeia.

– La lecţie de ce n-ai venit?

Nu răspunse. Uşa bisericii era deschisă, se vedeau înăuntru licărind luminile şi umbrele, într-un clarobscur liniştit şi misterios.

– Tovarăşă Coliban, spuse Constanţa cu o voce fără ocol, de ce crezi că eu trebuie să mă gândesc la dumneata, şi dumneata nu trebuie să te gândeşti la mine? Mă întorc şi eu acasă de pe teren şi vreau să mă odihnesc şi mă culc în pat şi sunt gata să dorm. „Ce-o fi cu ea, de ce n-o fi venit la lecţie? mă pomenesc că îmi trece prin cap. Se apropie sfârşitul anului şi ea tot n-a învăţat să scrie şi să citească, ce să fac cu ea?" Şi mă gândesc cum să fac să-ţi fie mai uşor, să înţelegi mai bine, şi vin la fabrică pregătită să te învăţ, şi când colo dumneata lipseşti.

– Ce mai îmi trebuie mie să învăţ? se împotrivi deodată femeia.

– Nu ştiu, răspunse Constanţa ridicând glasul. Trebuie să înveţi.

– S-a întors băiatul meu din militărie şi mi-a spus să nu mă mai duc la serviciu, că o să mă ţină el, mărturisi deodată bătrâna lucrătoare. „Acum ţi-ajunge, mamă, zice, m-ai crescut mare, m-ai învăţat meserie, mai odihneşte-te." E electrician, să-i ajute Cel-de-sus să nu-l strice vreo muiere.

– Să nu-l strice, dar de ce nu te-a învăţat să scrii şi să citeşti? zise Constanţa cu un glas mohorât.

– Păi mă învăţase el odată, dar nu m-am ţinut, că pe vremea aia trăiam cu sifiliticul de taică-său, şi toată ziua mă bătea, putrezi-i-ar mâinile.

Constanţa rămase tăcută timp de aproape un minut.

– Bine, spuse ea parcă tresărind, de astă dată cu o voce mai blândă. Şi adăugă: Nu mă mai face să vin după dumneata, ne-am înţeles? Vii sau nu vii la serviciu, dar de la lecţii te rog să nu mai lipseşti.

– Bine, maică, o să viu, promise lucrătoarea. O să viu, ce să fac?

XVIII

Burlacu aştepta la Fabrica de cărămizi în cabina portarului, venise cu maşina, pe care o lăsase prin apropiere, lângă o cofetărie, şi acum stătea pe banchetă şi fuma. Din când în când arunca pe gemuleţul mic al pazei câte-o privire în direcţia maşinii.

– Am întârziat puţin, zise Constanţa intrând, mai am un sfert de oră de aranjat ceva la direcţie, poţi să mă mai aştepţi?

El răspunse că poate, şi ea, cu un foşnet al rochiei proaspete, se întoarse şi dispăru. Şoferul se aplecă înainte, îşi rezemă coatele de genunchi şi cu palmele îşi frecă ochii şi faţa. Arăta stăpânit de o oboseală care parcă îi plăcea, murea parcă de poftă să se culce şi să doarmă. Constanţa reveni.

– Haideţi, tovarăşe Burlacu.

Se ridică şi ieşiră în stradă.

– Iliuţă, te invit la cofetăria aceea, zise ea. Şi continuă mergând: Eu trebuie să mă duc pe strada cealaltă încă un ceas şi o să dau iar ochii cu nişte derbedei, de-aia te-am chemat. Ies de pe undeva nişte derbedei şi se leagă de mine.

El nu zise nimic, parcă n-ar fi auzit. Intrară şi se aşezară în colţul cofetăriei. Constanţa ceru îngheţată.

– Ce fel de derbedei? mormăi el în cele din urmă, parcă neatent sau neîncrezător.

– Sunt de vârsta ta, poate ceva mai mari, zise femeia. Eu n-am fost crescută pe Calea Victoriei şi cunosc mahalaua, am auzit multe. Dar ce iese din gura ăstora!... La început nu-i auzeam, o femeie se învaţă să nu audă pe stradă ce nu trebuie, dar ei au observat că ies cu regularitate la o anumită oră şi mă aşteaptă. Mergi cu mine? Am să te rog însă să nu te legi de ei, fiindcă atunci or să cheme miliţianul şi o să fii tratat drept huligan şi dus la miliţie.

– Nu vă promit, zise el după câtva timp uitându-se pe geam. Mergeţi singură.

Ea îl privi neclintită şi încetă să mai mănânce. El zâmbi.

– N-aveți nicio grijă, zise. N-o să ajung în niciun caz la miliție, mă descurc eu! De ce nu mi-ați spus până acum?

– Am crezut că or să se plictisească și or să mă lase în pace.

Deschise geanta și plăti. El nu prea era atent. Pe cât de treaz și concentrat arăta în mașină, pe atât de absent și de o nepăsare neserioasă arăta afară.

– Nu v-au făcut nimic? zise el ca din întâmplare.

– Ba da, răspunse ea. Unul din ei, care e un fel de șef al lor... Dar mai bine nu-ți mai spun!

Și nu-i mai spuse. Burlacu își plecă fruntea și mâna care se juca cu lingurița de înghețată își încetini treptat mișcarea. Se strâmbă: chestia asta îl cam supăra.

Se ridicară și ieșiră. Nu făcură nici zece pași și Constanța îl apucă pe băiat și îl strânse ușor de braț.

– Pe trotuarul celălalt, la capătul străzii, lângă Alimentara, e un bufet. Acela care se așază acum la masa de lângă câinele care dormitează cu botul pe labe. El e! Când o să mă întorc eu de pe strada cealaltă, or să fie adunați toți acolo.

– Duceți-vă, zise el. Vă aștept aici să vă întoarceți. Cât durează?

– Peste un ceas sunt înapoi, ți-am spus. Unde ți-e mintea?

El se înveseli parcă, o luă îndărăt și începu să se plimbe. După câtva timp reveni și se apropie de bufet. Intră înăuntru, ceru o halbă de bere, pe care o bău în picioare, plăti și ieși. Nu aruncă nicio privire nimănui. Lângă cel dintâi mai venise încă unul, stăteau afară la o masă. Burlacu se îndepărtă. Trecură două fete, îmbrăcate în ținută sportivă. Cel dintâi le urmări cu privirea și deodată strigă:

– Mă, hanorac! Mă, n-auzi? și rosti o înjurătură trivială. Una dintre fete chicoti, însă grăbiră pașii amândouă. Unde fugi, mă hanorac? Mă, n-auzi? Nu râde, mă! Vino încoace, hanorac... și repetă înjurătura.

Burlacu traversă, o luă spre cofetărie, se urcă în mașină, porni și dispăru pe după colț. Făcu un ocol pe străzile învecinate, se opri, se dădu jos și căută ceva în portbagaj. Se urcă la loc la volan și, făcând același ocol, se întoarse pe strada cu bufetul și opri lin în dreptul celor doi. Scoase capul pe geam:

– Măi, frate, care e strada Clăbucetului?

Cel dintâi care se aşezase la masă întoarse capul, se ridică, se apropie de şofer şi arătă cu mâna.

– A treia la stânga şi pe urmă la capul ei, la dreapta şi la stânga e Clăbucetului. Ce număr cauţi?

– Caut strada, mă învârtesc p-aici de vreo jumătate de oră. Nu vrei să te urci? Te-aduc înapoi.

Celălalt ocoli şi se instală cu o veselie afectată lângă şofer. Burlacu închise bine uşa. Deodată luă viteză.

– Nu pe-aici, zise celălalt după câtva timp, ia-o la stânga.

– N-am voie, e sens interzis.

Stătea uşor aplecat pe volan, cu privirea înainte. Maşina şerpuia acum pe asfalt, ieşise la şosea şi gonea cu viteză.

– Ia ascultă, mă, şobolane, de ce te legi tu de sora mea pe stradă? zise Burlacu pe neaşteptate. Pe tine te caut, bine că te-am găsit.

– Care soră? zise celălalt deodată alarmat.

– Aia îmbrăcată în hanorac, răspunse Burlacu cu întârziere şi continuă: Ai călcat pe bec, am să te nenorocesc.

Conducea fără să părăsească o clipă parbrizul şi oglinda laterală, prin care defila drumul în spate. Arăta celuilalt un profil nemişcat, atent şi absorbit. Albul ochiului îi strălucea.

– Unde lucrezi? Ia mâna de pe uşă, fiindcă n-o să opresc şi o să-ţi rupi gâtul. Ce meserie ai?

În aceeaşi clipă cu întrebarea, mâna de pe volan se desprinse şi se opri cu un sunet plin peste gura celuilalt. Acesta sări şi năvăli întâi asupra şoferului, căruia îi dădu câteva lovituri dezordonate în cap, apoi se întoarse la uşă, hotărât s-o deschidă. Burlacu, conducând cu o mână, căută la spate şi scoase de sub pled o cheie franceză. Celălalt se înmuie şi se rezemă, ca un beţiv, cu tâmpla de aparatul de radio.

Între timp maşina ieşise din periferie. Burlacu încetini viteza şi de astă dată începu să se uite încet la dreapta şi la stânga. Rămase cu privirea aţintită spre stânga, şi deodată răsuci volanul şi coborî de pe asfalt pe un drum de ţară, plin de troscot şi de urme adânci de căruţe. De o parte şi de alta a drumului se înălţa viţă-de-vie pe

araci, în depărtare se vedea o perdea de lăstăriș. Șoseaua asfaltată nu se mai zărea.

Lângă lăstăriș frână. Deschise ușa și împinse cu piciorul corpul celui leșinat. Acesta alunecă moale lângă roți și se întinse, bătând pământul ca o păpușă mare, dezarticulată. Deschise ochii gemând, apoi îi închise la loc. Se vedea că se trezise, dar de frică nu mai mișca, rămase întins cu un picior sub burtă, cu brațele întoarse și cu obrazul gras, imberb, lipit de zgrunțurii de pământ ai drumului. Burlacu se dădu jos, se apropie și deodată piciorul lui zvâcni și izbi de trei ori la rând în figura celui de jos, care brusc, ca un animal, se chirci și își feri capul. Burlacu îl contemplă și câteva clipe se scurseră astfel în liniște. Se înserа, în largul câmpiei se profilau în amurg țărani călcând rar în urma cailor. Soarele asfințea printre lăstari...

Băiatul se întoarse la mașină, se urcă și porni motorul. Manevră o singură dată și întoarse ambalând lung, făcând motorul să geamă ascuțit. Apoi o luă încet, aproape domol, spre șoseaua asfaltată.

PARTEA A DOUA

I

A doua zi după audiența sa la prim-secretarul raionului de partid în raza căruia se aflau *Atelierele* și care se arătase foarte binevoitor și îl sfătuise pe fostul cazangiu să se adreseze cu problema sa comitetului orășenesc, Petre Sterian se adresă într-adevăr unuia dintre secretarii comitetului de partid al Capitalei și fu primit chiar în ziua următoare, în cursul dimineții. Cu jumătate de oră însă înainte, acest secretar chemă la el în birou un alt activist, un ins voinic și negricios, cu capul mare și sprâncenele enorme și a cărui întreagă înfățișare ar fi putut face pe cineva care ar fi intrat în birou și n-ar fi știut care dintre ei e secretar să creadă că el era secretarul, iar celălalt un activist mărunt, și stătură de vorbă îndelung, până se făcu ora când trebuia primit fostul președinte de sindicat al *Atelierelor*.

În biroul spațios, lumina dimineții pătrundea prin toate cele trei ferestre înalte ale acelei clădiri de modă veche, cu pereți groși, prin care din zgomotul străzii nu parvenea decât foarte rar, ca prin vată, claxonul câte unui automobil. Era zece dimineața și la ora aceea soarele cădea din plin asupra biroului, supărându-l pe secretar; stătea acum la o masă din fund – o mică masă de ședințe, cu șase scaune – și îl asculta pe activist. Pe masă scrumierele erau goale și curate, niciunul dintre ei nu fuma. Erau rași proaspăt, în costume bine croite, și secretarul părea foarte tânăr, avea un zâmbet subțire pe buze și o strălucire rece în priviri. Vorbitorul îi dădea înainte... Avea o frază care se înlănțuia reluând neobosit ideile celei precedente. Din pricina asta, ceea ce spunea el părea să fie expresia unei vechi indignări cu toate că în ton se ferea cu grijă, se străduia chiar, să șteargă până și urma unei bănuieli că n-ar fi obiectiv în cele ce relata.

– ...Nu era ușor pentru el, dar sunt împrejurări când nu-ți mai rămâne altceva de făcut... Când nu poți lua decât o singură

atitudine, spunea el exprimându-se de parcă ar fi citit o dare de seamă sau un raport de cadre. Sunt lucruri care se impun de la sine, şi dacă nu te orientezi în direcţia lor, toată lumea îşi dă seama că nu mai eşti omul potrivit în funcţia pe care o îndeplineşti şi trebuie să te retragi. El a considerat că trebuie să se retragă şi a făcut foarte bine! Dar se punea problema dacă retragerea lui nu era pripită. Fiindcă era mai bine dacă lua o atitudine hotărâtă şi să recunoască...

În această clipă, tăcerea secretarului se aţinti parcă brusc asupra activistului şi acesta schimbă imediat şi tonul şi ideile:

– Am şi ajuns la subiect! A fost vorba de-un păcătos, era responsabilul financiar al sindicatului. Organiza „reuniuni tovărăşeşti", cu bufet şi tombolă, cu bere, şi mititei, şi prăjituri, şi sandvişuri şi le vindea cu un mic suprapreţ, pe care îl băga în buzunar fără bătaie de cap, cu bonuri mai puţine. Găinar!... Organiza excursii în acelaşi fel. Tovarăşul financiar începu pe urmă pe nesimţite să nu mai dea timbre pentru cotizaţiile pe care i le vărsau sindicaliştii, fapt care la început nu fu observat de nimeni, fiindcă ştiţi că timbrele nu se emit matematic chiar îndată ce sindicalistul îşi depune cotizaţia responsabilului de grupă. Uneori trec chiar două săptămâni şi nimeni nu se îngrijorează din pricina asta. După ce trecu însă o lună de zile, muncitorii cerură timbrele, şi responsabilii de grupă începură să-l caute pe tovarăşul financiar să li le dea. Financiarul însă chefuia cu telefonistele, lipsea... Se mai scurse o lună de zile şi, în sfârşit, preşedintele sindicatului află şi el de toată povestea şi îl trase pe responsabil la răspundere. Se descoperi că păcătosul cheltuise optsprezece mii de lei pe ceasuri de aur, pe care le făcuse cadou celor două prietene ale lui, telefonistele, şi cu restul acoperise gestiunea lipsă a unui frate, care lucra la o alimentară. În loc să procedeze energic şi să-l predea justiţiei, tovarăşul Sterian încercă să muşamalizeze istoria, dându-i termen şi ducând chiar discuţii cu el să pună banii la loc. Ăla, când a văzut aşa, nu s-a grăbit să acopere suma, chefuia mai departe şi organiza „reuniuni tovărăşeşti", aşteptând să fie iertat. Am intervenit eu, sesizat de tovarăşii din uzină, şi am chemat miliţia şi l-au arestat.

– Care tovarăşi din uzină?

– Poftim?

– Ai spus: sesizat de tovarăşii din uzină. Care tovarăşi?

– Am primit o sesizare din partea direcţiei, un tovarăş Stanciu, lucrează acum la Bicaz... Ce avea de făcut Sterian în urma lichidării acestei afaceri? Un singur lucru, să recunoască deschis greşeala. N-a făcut-o! Ca şi când nu el ar fi fost acela care a încercat să-l acopere pe hoţ. A cerut să fie pensionat ca vechi cazangiu şi s-a retras...

– De ce?

– Poftim?

Celălalt nu repetă întrebarea. Pe chipul mare, viril, negricios, al povestitorului se aşternu timp de câteva clipe o expresie derutată. Apoi îşi reveni.

– De ce s-a retras?! se miră el însuşi. El n-a spus propriu-zis că se retrage. Toamna trecută, în timpul alegerilor sindicale, după câte am aflat, spunea în dreapta şi în stânga că se simte cam bolnav şi bineînţeles că n-a mai fost propus în comitetul sindical.

– De ce n-a mai fost propus?

– Poftim?

– Ai spus: ***bineînţeles*** că n-a mai fost propus. Bineînţeles în ce sens: fiindcă zicea el că se simte cam bolnav, sau fiindcă s-a considerat că nu mai e bun?

– Asta nu mai ştiu, n-am urmărit îndeaproape chestiunea, zise celălalt, nemaiştiind ce să spună.

– Ai spus: „a vrut să-l acopere pe hoţ", „s-a retras." Astea ce sunt, opiniile dumitale personale, sau fapte obiective, stabilite pe bază de cercetare?

– Sunt fapte obiective, răspunse celălalt, cu o voce atât de hotărâtă, încât avea nuanţe de protest.

– Ce fel de fapte obiective sunt ele, când singur recunoşti că n-ai urmărit îndeaproape chestiunea? zise atunci secretarul, cu un zâmbet subţire şi o licărire ironică, tăioasă, în priviri. Şi Stanciu ăla care zici că lucrează acum la Bicaz, tot pe baza unor fapte obiective a făcut sesizarea? Adu-mi-o s-o citesc şi eu!

– Să v-o aduc acuma?

Celălalt nu răspunse. Se lăsă tăcerea, care apoi se prelungi. Secretarul se ridică din fotoliu, se duse la birou şi apăsă pe un buton. Apăru o femeie.

– Să poftească tovarăşul Petre Sterian, zise el. Femeia se retrase şi Petre Sterian apăru în cadrul uşii. Cel care povestise mai înainte întârzie câteva clipe în birou, apoi merse degajat spre uşă şi se încrucişă în drum cu fostul cazangiu. Ieşi fără să spună nimic.

– Ia loc, tovarăşe Sterian, zise secretarul de după birou, aşezându-se el însuşi.

II

O oră mai târziu, fostul cazangiu se afla în biroul fratelui său, la Comitetul raional de partid. Stătea pe canapea îndârjit, cu o expresie de împotrivire pe chipul său cu obraji care se păstraseră nepătaţi de vârstă, ca şi când briciul n-ar fi trecut peste ei, şi cu mustaţa sa groasă, de modă veche, acum amestecată cu fire argintii.

– Totdeauna mi se întâmplă aşa când mă iau după alţii, zise el. Eram gata să-ţi dau dreptate şi simţeam o părere de rău că am stat atâtea luni şi n-am încercat şi soluţia asta. „Tovarăşe secretar", zic, şi încep să-i spun. Dar n-am apucat bine să încep că mi-a pierit cheful. Nu ştiu de ce, uite aşa, n-am mai avut niciun chef să-i spun nimic.

– Petrică, parcă ai fi un ou care te uiţi la tine şi nu mai poţi de frică să nu cazi jos şi să te spargi, zise Toma supărat. Cum ar fi trebuit să decurgă, după părerea ta, audienţa, ca să nu-ţi piară cheful?

– Tu poţi să mai faci ceva când ştii sigur dinainte că nu iese nimic? Poţi? zise Petrică.

– Dar de ce, ce ţi-a venit, explică-mi. Te rog să-mi explici, uite, nu pleci de-aici până nu-mi explici.

– Pătraşcu Vasile lucrează acum la Comitetul orăşenesc. Când am intrat eu acolo în birou, eu intram şi el ieşea. Ai înţeles acum? Pătraşcu Vasile, de la raionul de partid, pe care l-a îmbrobodit Stanciu...

Fratele îl privi câtva timp în tăcere.

– Ai dreptate, zise Toma. Gata, nu mai e nimic de făcut. Mergem la tovarăşul Lungu, poate ne primeşte chiar azi, mergem amândoi.

Şi puse mâna pe telefon şi ceru Comitetul Central. Pe Lungu, despre care vorbea Toma, îl cunoşteau din timpul alegerilor din '46, când plecaseră împreună la ţară, lucrase şi el în '33 la *Ateliere*, dar apoi dispăruse... De la cabinetul lui li se răspunse că tovarăşul Lungu îi primea după masă la orele şase şi cei doi fraţi se aflau la şase fără zece la Informaţii, după care intrară înăuntru şi Lungu îi întâmpină. Era un om mic de statură, cu o privire de un albastru-cenuşiu, neclintită şi ferită parcă cu pleoapele de uimiri sau surprize: pleoapele rămâneau clipe lungi coborâte peste ochi, primind numai pe jumătate lumina şi impresiile. Parcă asculta cu ochii. Nu-şi ascunse răceala şi le spuse celor doi fraţi că numai fiindcă îi cunoştea şi bănuieşte despre ce e vorba i-a primit chiar azi, altfel nu i-ar fi putut primi, era foarte ocupat, avea de lucru. Şi pleoapele i se lăsară peste ochi şi arătă prin tăcere şi nemişcare dovada: pe biroul lui se vedeau, împrăştiate, hârtii şi broşuri, pagini bătute la maşină şi pagini scrise. Băuse cafele şi fumase mult, şi în încăpere stăruia mirosul specific, ascuţit al acestor stimulenţi care se solicită şi se anulează reciproc şi succesiv în organismul celui care îi foloseşte. Apoi tăcerea sa deveni şi mai elocventă: cât le trebuia ca să spună de ce au venit? Un sfert de oră le ajungea? îi întrebă apoi direct, cu o privire din care se putea lesne deduce că el ştia despre ce e vorba şi considera inutilă toată istorisirea. Nu, un sfert de oră în niciun caz, răspunse Petre Sterian cu o indignare care părea hotărâtă să meargă până la cap, nemaiavând ce pierde şi simţind din răceala acestui şef că nici de câştigat nu mai avea ce. Mai bine pleca dacă nici el nu voia să-l asculte.

– Uite ce e, Petrică, zise Lungu adresându-se la fel de supărat fostului cazangiu. Am şi eu ceva de vorbit cu tine, dar acuma n-am timp, o să te chem eu. Acuma ascultă aici: eu presupun că ai avut motive serioase să nu-mi dai un telefon atunci când s-a întâmplat istoria aceea, aşa că să trecem la fapte, uite ce-ţi propun: pune pe hârtie cum s-au petrecut lucrurile şi peste două sau trei săptămâni

te chem să stăm şi de vorbă, îţi convine soluţia? Sunt foarte prins acum, altfel, din moment ce tot ai venit, te-aş fi ascultat şi aş fi căutat să văd cum stau lucrurile şi în ce sens pot fi soluţionate, dar sunt foarte ocupat. Ai primit vreo sancţiune în organizaţie?

– Nu, spuse Petre.

– Halal! murmură Lungu posomorât. Ar fi trebuit să primeşti, dacă ne orientăm după unele declaraţii, în orice caz, nu te îndoi de părerea mea; ştiu că ai fost presat din toate părţile, de către directorul *Atelierelor* şi toţi şefii lui, să-l acoperi pe porcul ăla... Nu trebuia, Petrică, să accepţi... Tu erai preşedintele sindicatului şi obrazul tău, nu al lor, era pus în discuţie... acuma să nu mai discutăm despre asta... Du-te acasă şi stai liniştit. O să te chem...

– Trebuia de la început să fi venit la el, recunoscu Petrică afară, aproape tremurând de emoţie. Ai auzit? Halal, aşa a zis! Cred şi eu! Le...

Şi aici fostul cazangiu îşi trase adânc răsuflarea şi înjură crâncen pe cineva, cu privirea lui naivă sticlind de furie.

III

Ajuns la uzină, Vale îi dădu sorei lui un telefon şi o întrebă când putea să-i facă o vizită. Săptămâna asta lucra după-amiază, ce făcea ea săptămâna viitoare, luni, de pildă? Nimic, zise ea, nu făcea nimic deosebit, putea să vină s-o vadă luni după prânz. Avea o voce foarte liniştită. „Foarte bine! gândi Vale şi închise telefonul. Foarte bine că e liniştită."

Se afla în biroul secţiei, erau orele trei fără un sfert după-amiază, începea schimbul. Vale îşi scoase haina, deschise uşa unui dulap de metal şi îşi îmbrăcă salopeta. Căută în buzunarele ei şi scoase o vizetă albastră cu ramă de piele. Tot atunci intră pe uşă cineva şi salută cu două degete la ureche. Această ureche, chipul însuşi al omului, şorţul lui de azbest aveau toate culoarea fumurie, neagră, a materialelor de fier.

– A plecat Răducanu? îl întrebă Vale.

– Nu, v-a aşteptat.

Un al doilea se ivi în birou şi salută.

– Ce aşteptaţi, tovarăşe, de ce n-ai plecat? zise Vale.

– Vreau să văd şarja.

Acest al doilea om era foarte tânăr. Privirea lui strălucea. Se legăna alene când pe un picior, când pe celălalt, plutea parcă în beţia propriei lui oboseli.

– Ce material aţi avut?

– Ţevi de tun. Pe la orele...

Dar nu se mai auzi ce spuse, un al treilea deschise uşa şi aerul sub presiune parcă astupă cu palma gura omului. Cel care intrase era un ins de vreo cincizeci de ani, cu mişcări elastice. Se vedea că toată viaţa lui făcuse sport. Paşii i se întindeau ca şi când ar fi schiat. Uşa se închise şi noul-venit, care era de fapt şeful lui Vale, fu informat despre ceea ce vorbiseră înainte cei trei.

– Să vedem, zise el.

Ieşiră cu toţii afară. Omul cu mişcări elastice făcu un gest: uşa cuptorului se înălţă. Cei doi care îl întâmpinaseră pe Vale se precipitară cu o imensă lingură în adâncul incandescent al masei lichide şi luară o probă; Vale şi şeful său mai în vârstă scrutau cuptorul prin vizete; începură apoi să scruteze lichidul de probă, care, vărsat într-un tub, producea artificii scânteietoare.

– Ce ziceţi? strigă Vale.

– E în regulă, mai băgaţi var, zise inginerul-şef. Topitorii puseră mâna pe lopeţi şi începură să arunce var, apoi uşa cuptorului se lăsă rapid peste şuieratul intens al flăcărilor, şi oţelarii se împrăştiară pe platformă, ştergându-şi frunţile de sudoare.

Deasupra lor, pe o bară transversală, se vedea o pancartă, pe care scria cu litere de hârtie *Brigada tineretului*, iar jos, pe peretele din stânga, o hârtie în chenar lipită pe o tablă de lemn arăta o săgeată roşie, frântă întâi, apoi urcând şi coborând şi în cele din urmă ţâşnind spre extremitatea chenarului, ca o foaie de temperatură sau ca un semn magic. Niciun indiciu nu arăta ce semnificaţie practică aveau acele litere, prin ce se deosebea, datorită lor, cuptorul acesta de aici de celelalte. Această brigadă avea totuşi o istorie...

Cu opt luni în urmă trecuse pe aici cunoscutul inginer-şef cu ochelarii lui fumurii tăiaţi sub formă de hexagon, însoţit de directorul tehnic al uzinei şi de încă unul nou, un băiat voinic şi tăcut, care mergea docil, dar atent, alături de ei, şi care arunca din când în când, pe sub sprâncene, priviri în dreapta şi în stânga, se vedea că mai fusese pe aici, îi erau cunoscute figurile pe care le întâlnea şi aşezarea secţiei.

– Iată cuptorul numărul unu, spusese directorul tehnic. O să intre peste câteva săptămâni în reparaţie generală, n-a dat randament!

Şi trecuseră mai departe, până ce se opriseră în dreptul celui din urmă, la care noul inginer fusese repartizat.

A doua zi, Vale (el era acela) urca scara secţiei cu haina pe braţ, prima lui zi de proaspăt inginer, era ora şapte dimineaţa. Când ajunse pe platformă, o pereche de ochi îl şi luă în primire şi-l urmări măsurându-l de jos de la picioare până în creştet. Stătea pe o grămadă de metal îngheţat şi mânca un sandviş. Tot atunci se apropie un altul care ţinea un vătrai în mână, pe care îl aruncă departe pe podea, făcând un zgomot asurzitor. Se prezentă:

– Îmi daţi voie, prim-topitorul Mateescu. Arătă cu braţul o uşă în stânga şi, făcând semn cu capul, strigă: tovarăşe inginer, veniţi, vă rugăm, două minute...

O luară câteştrei într-acolo şi intrară în birou. Nu era nimeni. O masă acoperită cu carton roz, plin de iscăliturişi cifre, un grafic mic pe perete, un calendar, un telefon, un singur scaun. Prim-topitorul se aşeză pe colţul mesei şi nu spuse nimic; se uita afară prin uşa rămasă deschisă şi după ce văzu că vine şi celălalt, îşi întoarse privirea spre inginerul cel nou şi explică:

– Vrem să vă întrebăm ceva.

În birou intră cel aşteptat, un ins mic de statură, în costum sport, cu şapca pe cap. Se recomandă: maistrul Săndulescu, iar cei doi topitori se mişcară în aşa fel încât inginerul cel nou să-l aibă în faţă pe acest om mic de statură. Gesturile sale reţinute şi o anumită fixitate a privirii cu vagi labe de gâscă la colţul ochilor trădau pe omul căsătorit, având chiar copii.

Avu o scurtă ezitare, se opri şi se consultă din priviri cu cei doi. Aceştia clătinară din cap imperceptibil, dând din umeri: dă-i înainte fără ocoluri!

– Ieri, când aţi trecut pe aici, tovarăşul director tehnic a spus: cuptorul unu n-a dat randament. Uite ce vă rugăm noi, dumneavoastră aţi fost repartizat la cuptorul cinci: foarte bine! Aţi putea să treceţi pe la noi peste vreo trei săptămâni, aşa, de curiozitate?

– Nu înţeleg despre ce e vorba, dar am să trec, dacă asta vă interesează, zise Vale.

„Am să trec peste trei săptămâni pe la ei, să văd despre ce poate fi vorba, gândise, probabil că au ceva cu directorul tehnic al uzinei şi vor să probeze ceva împotriva lui. Sau poate că n-au nimic cu el, ci poate cu altcineva, o să vedem..."

Nu se împliniră însă aceste trei săptămâni. Într-o dimineaţă, când trecea ca de obicei spre echipa sa, cel numit Mateescu îi tăie iarăşi drumul şi îi arătă cu mâna cuptorul său, care acum tăcea, se vedeau uşa deschisă, focurile stinse, şi zidari călare pe el lovindu-l cu ciocanele şi dezvelindu-i schelăria metalică. Mateescu îşi arătă oamenii împrăştiaţi pe platformă, cei mai mulţi adolescenţi, în salopete, cu mâinile încă subţiri, cu gâturile parcă prea lungi şi golaşe. Era foarte supărat.

– Acum trebuie să stăm şi să ne uităm.

Se apropie şi omul cel mic, cu şapca pe cap, care parcă înţelese ce trebuia făcut ca să-l explice pe Mateescu.

– Să vă spunem despre ce e vorba, zise el cu un glas potolit, ca şi când ar fi vrut să arate că dacă supărarea lui Mateescu poate să facă impresia că exagerează, glasul său calm exprimă adevărul curat. Serviciul aprovizionării şi alţi tovarăşi şi-au concentrat toate forţele la cuptorul cinci şi le creează lor toate condiţiile. Dumneavoastră ştiţi că o şarjă de şpan durează mult şi trebuie să te lupţi cu ea ore întregi să nu-ţi găurească vatra, se face mămăligă în cuptor. Ei, ştiţi că tot şpanul ni-l trimit nouă? Şi cu toate astea, cuptorul a fost bine îngrijit şi a dat randament. Acum, uitaţi-vă, ni-l dărâmă! Vreţi să veniţi până jos?

Coborâră jos sub cuptor, printre gurile de aer şi coşuri. Vale se uită prin ele câteva minute, scrutându-le cu atenţie.

– Sunt destul de arse, zise el.

– Îmi pare rău, tovarăşe inginer, rosti maistrul cu o voce netedă, totuşi explicativ, să nu-l jignească pe tânărul specialist, dar noi mai puteam da aici cel puţin treizeci de şarje. Au fost aruncate milioane pe fereastră. „Răspunzi dumneata dacă se prăbuşeşte vatra cu şarjă în ea?" m-a întrebat inginerul-şef. „Răspund, tovarăşe" i-am spus. „Nu răspunzi dumneata, eu răspund" a zis şi nici n-a vrut să mai stea la discuţie.

Urcară. „Ce doresc de la mine? se întrebă Vale. N-au dreptate, cuptorul trebuia dărâmat. Dar ce doresc?!" Ei îi mărturisiră atunci fără ocol: inginerul lor e un om care se mulţumeşte să ia situaţia aşa cum e, nu-şi ajută oamenii, vine, se uită, asistă la elaborarea şarjelor, face tot ce trebuie, într-un cuvânt, e un inginer bun, afară de un singur lucru: nu vrea să insiste. Să insiste în ce sens? întrebă Vale, şi după lungi explicaţii ocolite află de la ei că vor să lucreze bine şi să câştige şi n-au un şef pe placul lor, care să-i ajute. Li se distribuie materia primă care le creează ore moarte, în timp ce alţii sunt favorizaţi. „Trebuie să verific dacă e adevărat, gândi Vale. Dacă e, o să lucrez cu ei şi o să-i sprijin. Nu e admisibil ca producţia să sufere pentru că nu ştiu cine favorizează, nu ştiu de ce, cutare sector, în dauna altora."

Verifică şi află că era adevărat. Cuptorul fruntaş era sub atenţia şefului secţiei şi a serviciului aprovizionării, iar prim-topitorul, elogiat în presă. Era un topitor bun, Vale îşi dădu seama, dar nu-l plăcu. „Celui ce are, răspunse acest oţelar când Vale îl întrebă de ce e favorizat, i se mai dă, iar celui ce nu are i se mai ia şi ce are." „Da, văd eu că eşti un cititor pasionat al Bibliei", zise Vale, şi se uită cu atenţie la el să-şi dea seama dacă nu cumva chiar şi era, dar îi fu imposibil să ghicească, credincioşii moderni deosebindu-se de cei clasici prin aceea că nu li se mai putea citi ca altădată exaltarea pe chip sau în priviri. „Da, repetă Vale, cunosc parabola, dar aşa nu se poate! Am să plec de la voi. Şi atunci o să vedem noi cui trebuie să i se mai dea şi cui nu."

Comitetul UTM al uzinei îl anunţă în acest timp că dosarul său de utemist a sosit de la facultate şi că Sava Petre, secretarul comitetului, îl invită să treacă pe la el să stea puţin de vorbă împreună.

Vale se prezentă. Sava nu-i spuse nimic deosebit, deşi avea aerul. Că, zise el, îi pare bine că tovarăşul Sterian face parte din organizaţia uzinei. Şi spera să găsească în el un utemist bun, care să răspundă la toate chemările organizaţiei şi nu numai să răspundă la chemări, ci să aibă şi iniţiative. Mai mult, nu se îndoia că tovarăşul Sterian nu va ocoli comitetul UTM şi dacă o să aibă vreodată o problemă pe care n-o să poată s-o rezolve singur, să vină aici, la el, la Sava în persoană. Cum se simţea de când lucra aici? Avea ceva de spus, vreo nemulţumire, vreo sesizare?... Nu, nimic! Îşi întinseră mâinile şi se despărţiră.

Coborând scările, Vale se opri deodată brusc şi vru să se întoarcă imediat înapoi. „Trebuie să rumeg ideea la rece, îşi spuse în timp ce inima îi bătea de emoţie. O să mă gândesc şi o să văd. Mi se pare că am găsit. Dar de fapt n-are niciun rost să mai mă gândesc."

Şi se întoarse îndărăt pe scări şi intră iar în biroul activistului. Îi venise imediat în minte istoria celor de la cuptorul unu şi parcă îi văzuse înaintea lui pe adolescenţii aceia necalificaţi cu gâturile lor golaşe privindu-l de departe cu speranţa în luminile ochilor, în timp ce şefii lor, Săndulescu şi Mateescu, îi explicau lui despre ce era vorba, şi Mateescu striga că el trebuie să crească şi cadre, să-şi califice singur oamenii... „De ce singur? se întrebase Vale. O s-o facem împreună, în mod organizat", şi îi trecuse prin minte ideea înfiinţării unei brigăzi de tineri, chiar la cuptorul acela. O brigadă sau un cuptor al tineretului, după cum va găsi de cuviinţă şi acest Sava, denumirea n-o să fie o problemă.

– Şi care ar fi obiectivele? îl întrebă Sava după ce îl ascultă. Eu am înţeles, dar trebuie să formulăm obiectivele în aşa fel încât să fie clar pentru comitetul de partid şi direcţie de ce e necesară înfiinţarea acestei brigăzi şi să ne sprijine, altfel n-o să iasă nimic. E nevoie de o mişcare de cadre, să grupăm utemiştii şi de la alte cuptoare şi să organizăm o discuţie de constituire. Lasă-mă să pregătesc terenul.

Sava pregăti acest teren şi Vale află, nu fără uimire, şi obiectivele care urmau să fie atinse de brigadă, formulate pe puncte, astfel: întâi, producţie peste plan, doi, calificarea tinerilor în condiţii organizate prin brigadă, şi trei, intensificarea activităţii utemiştilor

în rândurile tineretului. Punctul acesta din urmă era cam, hm! Nu se putea spune că era abstract, fiindcă era de fapt concret, dar parcă nu de tot concret, cum adică intensificarea activității utemiștilor în rândurile tineretului? Vasăzică exista o activitate a utemiștilor și brigada urma s-o intensifice? Bineînțeles, era foarte clar! Și intensificarea aceasta urma să aibă loc în rândurile tineretului neutemist? „Nu, tot despre utemiști e vorba, dar nu numai despre ei, las-o așa, zise Sava, e foarte bine așa, punctul acesta e cel care a plăcut tovarășului Negoescu, secretarul comitetului de partid, și el ne-a susținut la direcție. E bine așa cum am lucrat eu; va trebui să iei cuvântul la constituire și să dezvolți aceste puncte. După aceea trecem la treabă."

IV

Organizarea dură două săptămâni, timp în care se termină și rezidirea cuptorului la care lucra echipa lui Mateescu. Se dădu drumul la focuri și „Brigada tineretului" luă astfel ființă. Ciocnirea ei cu cei care favorizau cuptorul fruntaș se produse însă din primele ore. Vale refuză să încarce cuptorul numai cu șpan. Focurile ardeau în gol și oțelarii stăteau în așteptare. Primul care apăru pe platformă fu inginerul-șef al secției, care îl avertiză pe tânărul șef de brigadă că s-ar putea să fie sancționat. Vale evită însă ciocnirea cu el, îi dădu de înțeles că el consideră că toată vina o poartă aprovizionarea, deși știa că nu era așa, și îl rugă să-l cheme pe platformă pe șeful serviciului aprovizionării. Inginerul-șef îl chemă.

– Eu alte materiale nu vă dau, strigă șeful aprovizionării. V-o spun din capul locului. Mergeți și reclamați, faceți ce știți, nu mă privește.

Dădea din mâini, răcnea, trântea ușile și izbea cu vârful bocancului în obiectele pe care le întâlnea în cale, deși înfățișarea lui solemnă nu prea se potrivea cu aceste izbucniri dezordonate ale corpului. Fără să se uite la Vale, îl arătă cu mâna înapoi, strigând:

degeaba aşteaptă, alea sunt materialele; să pună mâna şi să încarce cuptorul, dacă vrea să nu i se întâmple cine ştie ce.

– Ce ai dumneata cu mine? zise Vale mirat. Dumneata trebuie să repartizezi în mod egal materia primă, nu ţi-a dat nimeni dispoziţie să-mi trimiţi mie tot şpanul.

– Mergeţi şi reclamaţi, strigă şeful aprovizionării ca un surd.

– Am impresia că-ţi face plăcere să te reclam. Am să te reclam, n-ai nicio grijă. Sabotezi „Cuptorul tineretului".

Această propoziţie îl făcu pe ins să se holbeze: ce mai era şi asta, „Cuptorul tineretului"? De unde mai răsărise şi ăsta cu aşa-zisul lui cuptor al tineretului? Dispăru de pe platformă gesticulând mai departe, nedumerit şi dispreţuitor.

Maistrul Săndulescu şi prim-topitorul Mateescu stăteau lângă Vale cu ochii strălucind de tensiunea ciocnirii. Ce avea să iasă?

– Să nu vă lăsaţi, zise maistrul urmărindu-l pe Vale pe platformă încoace şi încolo. Dacă vă lăsaţi acum, nu mai e nimic de făcut.

Al treilea care apăru pe platformă fu omul cu ochelari fumurii, care se închise cu Vale în birou şi îi atrase atenţia că atitudinea lui poate să aibă consecinţe neplăcute. Şi îşi scoase ochelarii hexagonali, descoperind nişte priviri dure şi reci care îl intimidară pe tânăr.

„Mă intimidează, gândi Vale, vrea să mă facă să simt exact care e locul meu în ierarhia conducerii producţiei şi vrea să-mi sugereze că nu sunt nimic şi că nu trebuie să fac nimic fără el şi fără toată ierarhia, dacă vreau cumva să fiu ceva. Nici nu fac, dar n-am de gând să înţeleg prin ierarhie ceea ce vrea el să-mi sugereze."

– Cine v-a spus să vă luaţi angajamente care nu se pot respecta? Pe mine m-aţi întrebat când v-aţi luat acest angajament? zise directorul-adjunct.

– Tovarăşul director general a fost de faţă la şedinţa UTM când s-a înfiinţat „Brigada tineretului", răspunse Vale. Am crezut că sunteţi la curent. Pe urmă, vă rog să mă scuzaţi, ce părere aveţi dumneavoastră de felul cum lucrează serviciul aprovizionării? Oare materialele pe care le primeşte uzina sunt proprietatea personală a acestui şef de serviciu, ca să le manevreze cum vrea el? Nimeni n-are acest drept.

Spunând acestea, Vale îşi feri privirea de aceea a acestui şef, se posomorî şi nu mai zise nimic. Se agăţase de serviciul aprovizionării, deşi ştia că şeful secţiei SM este acela care emite bonurile de materiale şi distribuie materia primă cuptoarelor. Voia însă să deplaseze conflictul în afara secţiei pentru a-i da şefului său direct posibilitatea să se desprindă şi dacă nu să-l susţină, în orice caz să-l neutralizeze. Manevra reuşea, inginerul-şef al secţiei se făcuse nevăzut. Maistrul Săndulescu intră în birou şi anunţă că au sosit pe platformă tovarăşul Negoescu, secretarul comitetului de partid, şi Sava de la UTM. Vale şi omul cu ochelari fumurii se ridicară şi ieşiră.

– Unde e şeful aprovizionării? zise Negoescu. Să vie încoace.

Cel chemat sosi şi începu să se bâlbâie: că n-are altă materie primă, că de unde să ia el materia primă pe placul fiecăruia? (Într-un fel ciudat, insul lua asupra lui învinuirea care de fapt plana asupra conducerii secţiei oţelăriei.)

– Tovarăşe, zise secretarul comitetului de partid prevenitor, aici s-a înfiinţat „Brigada tineretului". Nu zic să-i protejezi, ar fi nejust, dar de ce le faci greutăţi? Nu-ţi mai place această funcţie? Spune-ne limpede, te eliberăm şi te numim într-un loc mai potrivit.

– Primeşte şpagă de la cuptorul cinci, se auzi atunci glasul cuiva.

Cel care rostise aceste cuvinte le rostise cu jumătate voce, să-l audă, şi în acelaşi timp să nu-l audă secretarul, în orice caz, să-l audă bine şeful aprovizionării. Acesta auzi, întoarse capul, îi aruncă o privire atentă, scurtă, sfredelitoare, apoi privirea sa reveni, ca şi când n-ar fi văzut nimic, nepăsătoare şi plină de dispreţ.

Atunci apăru de unde se ascunsese inginerul-şef al secţiei şi, prefăcându-se că nu ştie despre ce e vorba, ceru lămuriri. Cum se poate?! sări el indignat după ce i se explică. Imediat să se încarce altă materie primă şi şpanul să se distribuie egal la toate cuptoarele. Cum, dar asta se întâmplă pentru prima oară, aşa ceva n-o să se mai... şi cine va mai încerca să-i calce dispoziţiile, va fi...

Arăta indignat la culme în timp ce vagonetele cu şpan, aglomerate pe platforma cuptorului unu, porniră şi spre celelalte cuptoare. Supraveghe el însuşi operaţia reproşându-i lui Vale prin mişcări din cap faptul că nu i s-a plâns lui din prima clipă. Echipa

începu încărcarea cuptorului cu materia primă proaspăt primită. Adolescenţii erau radioşi. Bătălia se terminase.

„Cuptorul tineretului" începu astfel să dea oţel şi graficul său urca încet, crescând de la o lună la alta, în ciuda faptului că din când în când tot se mai aglomera şpanul pe platforma lor, mai ales când Vale ieşea din schimb. Din nou trebuia să fie atunci ridicată chestiunea în şedinţă şi din nou criticat şeful aprovizionării. Faptul începea să devină proverbial, capra, adică inginerul-şef al secţiei, făcea ceea ce spune proverbul, şi oaia, adică şeful aprovizionării, o păţea, numai că Vale, uimit, află că acesta din urmă nu era deloc oaie, că era într-adevăr implicat în această acţiune arbitrară de favorizare într-un fel care lui Vale îi scăpa, dar oţelarii îl asigurară că aşa stăteau lucrurile şi că individul era foarte obraznic: îl urau, iar cu inginerul lor şef n-aveau nimic.

Vale se încrucişa adesea cu prim-topitorul fruntaş, cel cu citatul din Biblie, şi acesta îşi apropia faţa de a lui şi striga înţelegător: „Fiţi atent, tovarăşe inginer, că Mateescu o să dărâme într-o zi cuptorul peste dumneavoastră; păziţi-vă!"

Era şmecher acest oţelar, dar era într-adevăr foarte priceput, şi nu se supără şi nu purtă pică nimănui când începu să nu mai câştige chiar atât cât câştiga înainte. „Principalul e să dăm metal mult, zise el când graficele atinseră cam aceeaşi înălţime; de când aţi venit dumneavoastră, oţelăriile SM şi-au depăşit planul."

Părea să fie sincer. Drept răspuns, Vale râse.

Pe platformă, oţelarii preparau un fel de pastă de culoarea cenuşii. Cu lopeţile, începură să arunce din această pastă pe gura deschisă a cuptorului. Se urmăreau unul pe altul în cerc, ajungeau în dreptul flăcărilor, aruncau, îşi fereau faţa şi apoi reveneau înfigându-şi din nou lopeţile în grămada cenuşie. Vale părăsi platforma şi începu să urce scările din fund. Pătrunse în laboratorul oţelăriei.

– Proba de la unu? întrebă.

– Proba de la unu, tovarăşă Iliade, răspunse chimistul-şef.

Din fundul laboratorului, dintre recipiente şi eprubete, întoarse faţa spre el o fată pe care Vale n-o mai văzuse acolo. Când o privi, rămase câteva clipe nemişcat, apoi începu să se apropie încet de ea.

– Ce e cu tine aici? o întrebă.

Ea nu răspunse nimic, mâna îi tremura vizibil pe o eprubetă în care tocmai se precipita ceva. Nu se uită la el, iar mişcarea mâinilor îi deveni parcă şi mai nesigură, îi era teamă să se uite la el, părea evident cuprinsă de panică. Avea talia ca de trestie, umerii mici, părul blond, tăiat scurt în bucle împrăştiate; fruntea ei era ceea ce avea deosebit, era descoperită şi uşor bombată şi dădea întregii ei înfăţişări noblețea vârstei. Se îndepărtă apoi cu paşi uşori, continuând să tacă, revenind şi îndepărtându-se iar, străduindu-se vizibil să fie atentă doar la lucrul ei. Nu i se vedea rochia la gât şi nici la genunchi şi părea goală sub halatul alb.

– Mi-am luat examenul de stat şi am fost numită aici, zise ea în cele din urmă.

Ceva îi scăpă atunci din mână, o eprubetă, care se sparse cu zgomot. Tânărul îşi feri privirea. O întrebă cu un glas rece când a venit, probabil de curând, fiindcă... Venise de o săptămână şi lucrase noaptea, răspunse ea întrerupându-l, şi îi spuse că în sesiunea din vara trecută căzuse, abia în ianuarie reuşise să-şi ia examenul de stat. Vorbind, îşi revenise cu totul şi lucra acum la descompunerea probei cu mişcări sigure şi calme. Vale tăcea. Prin geamul din faţă, de la înălţimea la care se afla laboratorul, se vedea în depărtare Capitala, un oraş parcă necunoscut, întins pe câmpie, strălucind sub razele soarelui de primăvară. În laborator era linişte desăvârşită şi afară se vedeau pâlcuri de ciori negre zburând şi aşezându-se pe întinderea verde, presărată ici-colo cu gropi. În stânga se întindeau livezi pe uşoare coline, vagi unduiri care se topeau în depărtare.

Vale se smulse ca dintr-o inerţie şi se îndepărtă. Pe platforma oţelăriei, sub supravegherea maistrului Săndulescu, pregăteau materiale pentru repararea vetrei. Se dădu semnalul de chemare a oalei de turnare. Vale şi inginerul-şef al secţiei urcară pe brâul cuptorului şi îşi scoaseră vizetele din buzunare în timp ce oţelarii se împrăştiară la posturile lor. Mateescu izbea în spatele cuptorului cu un drug ascuţit la cap. În aşteptarea eliberării, cuptorul parcă îşi întetea căldura. Tot izbind, apăru deodată o şuviţă albă care se coloră brusc în roşu-crud. Grumazul prim-topitorului se încordă,

izbiturile se înteţiră. Firişorul crescu şi deveni şuvoi, începu să curgă în oala imensă, între jgheab şi fundul oalei se revărsă în aer o jerbă de scântei, care inundă şi parcă dilată, făcându-i imateriali, pereţii halei. Mateescu se retrase, ferindu-şi faţa cu braţul, Vale, inginerul-şef şi tehnicienii duseră vizetele la ochi. Radiaţiile luminoase pătrundeau chipurile şi dezvăluiau, în fulgerări scurte, expresii de triumf, parcă demonice.

Doctorul Sârbu comunică abia la spital doctorului Stamate, cel pe care îl căutase imediat la telefon după ce Vale îi relatase ce era cu fostul soţ al sorei lui, ştirea că doctorul Munteanu evadase din lumea medicală. În aceeaşi dimineaţă primi însă un telefon de la redacţia revistei *Neurologie, psihiatrie şi neurochirurgie*, revistă în conducerea căreia lucrase până de curând şi unde trimisese un fragment din studiul său despre *Neurastenia bătrâneţii.* Redacţia îi cerea acum studiul ca să-l publice în întregime. Studiul întreg se afla însă la acelaşi doctor Stamate, care îl ţinea de o săptămână acasă şi întârzia să se pronunţe.

– Te rog să-mi aduci studiul, indiferent dacă l-ai citit sau nu, zise doctorul Sârbu supărat.

– Studiul e la mine, ţi l-am adus de ieri, dar am uitat să-ţi spun, zise doctorul Stamate. Poftim studiul.

Trase sertarul biroului şi scoase afară un dosar. Avea gesturi moi, istovite. Suferea parcă de ceva. „Tu ai preocupări ştiinţifice şi îngrijorări înalte, în timp ce pe mine mă părăsesc puterile, nu mai pot să suport", părea să spună privirea lui.

Era adevărat că în general doctorul Stamate avea această figură, adică te aşteptai ca dintr-un moment într-altul puterile să-l părăsească şi să cadă leşinat la picioarele celui cu care stătea de vorbă. Parcă abia sufla, glasul îi era mic şi tărăgănat, pleoapele istovite, pe jumătate închise, gesturile moi şi puţine şi avea şi o anume paloare. Totuşi nu căzuse niciodată, deşi statura lui mică se flencănea cu adevărat în mers şi picioarele doar că n-o luau razna, ba mai mult chiar, odată ţinuse o comunicare atât de lungă, de minuţioasă şi de documentată, încât alţii au fost gata să leşine în bănci, în timp ce el stătea în picioare la pupitru şi nu mai termina

de citit. Era foarte erudit, dacă la acest cuvânt, care şi aşa spune destul despre capacitatea de a înmagazina a unui creier, se mai poate adăuga cuvântul foarte. Colegul său, doctorul Sârbu, nici nu se mai obosea să se ducă la bibliotecă, îl întreba direct pe doctorul Stamate şi acesta îl călăuzea fără efort. Tot aşa îi dăduse şi studiul său, cu deplina certitudine că va obţine de la el cea mai exactă apreciere. Numai că din când în când i se întâmpla doctorului Stamate câte ceva în spital, care îl arunca literalmente în afara oricărei preocupări ştiinţifice.

– Ce e cu tine, dragă Stamate? îl întrebă doctorul Sârbu după ce sfârşiră vizita în saloane. Iar te-au chemat să muţi cărămizi dintr-un loc în altul?

Doctorul Stamate era încă utemist şi într-o zi organizaţia din spital îi chemase pe toţi utemiştii la muncă voluntară, la căratul unor cărămizi care trebuiau mutate din locul unde se aflau, într-alt loc. Utemiştii erau binedispuşi, spre deosebire de doctorul Stamate, căruia îi cădeau cărămizile din mână, şi stârnea astfel veselia nestăpânită a tinerelor surori, care parcă se jucau cu ele. Odată, se afla singur în birou şi a intrat cineva peste el, o femeie pe care doctorul Stamate n-o cunoştea. „De ce păstrezi dumneata acest portret aici?" l-a întrebat ea arătându-i singurul portret existent pe pereţii micii încăperi, o copie după o gravură a domnitorului Dimitrie Cantemir. Doctorul Stamate s-a uitat şi el la portret şi a dat din umeri. „Nu l-am pus eu şi habar n-am cum a ajuns aici!" a răspuns. Femeia i-a replicat: „Aşa înţelegi dumneata să te alături clasei muncitoare?" „Repet, nu a fost pus aici de mine" i-a răspuns doctorul Stamate cu o voce blândă. „Şi dacă ai fi găsit aici portretul lui Hitler tot aşa ai fi spus, că nu l-ai adus dumneata?" „Mai întâi, Cantemir nu e Hitler, şi în al doilea rând, află că n-am să-l mai scot de aici, fiindcă nu văd motivul. Cantemir a fost unul dintre cei mai mari învăţaţi ai timpului său şi, în plus, a fost un domnitor român care a luptat împotriva jugului turcesc. Ridică-ţi nivelul înainte de a veni aici să mă insulţi pe mine." „Nu te insultă nimeni, dar alte portrete n-ai mai găsit să pui?" „Într-adevăr, a remarcat şi doctorul Sârbu după ce a ascultat relatarea incidentului, alte portrete mai

apropiate de epoca noastră n-ai mai găsit?" „Dar nu l-am pus eu acolo", i-a răspuns doctorul Stamate deprimat.

Astăzi arăta la fel ca în ziua aceea.

– Ce este? insistă doctorul Sârbu.

– Ai citit gazeta de perete?

Doctorul Sârbu dădu din umeri. N-o citise. Ce putea fi într-o gazetă de perete?! Porniră amândoi spre holul pavilionului. Se opriră în dreptul gazetei de perete şi doctorul Sârbu citi în ea un articol semnat de o soră: se critica atitudinea duşmănoasă a unor doctori care nu înţeleg să se alăture maselor, cum era doctorul Stamate, care la manifestaţia de 1 Mai a lăsat steagul lângă un pom şi a părăsit rândurile.

– Nu e adevărat, ştii şi tu, zise doctorul Stamate. O să ridice chestiunea şi în şedinţă.

– Bine, o s-o ridice, aranjez eu chestia asta. Spune-mi despre studiul meu, ce părere ai, zise doctorul Sârbu. Am impresia că tonul meu e nepotrivit, ca şi când aş fi descoperit leacul împotriva cancerului. Nu ţi se pare?

– Nu, nu mi se pare. Tonul e adecvat, răspunse doctorul Stamate mai vioi, auzind promisiunea prietenului său că va aranja el problema aceea.

Apăru apoi, după câteva minute, *profesorul*, căruia i se spuse în treacăt noutatea despre doctorul Munteanu, apoi se ridicară şi ieşiră cu toţii pe coridor. În fund, ceasul electric arăta ora unsprezece, când profesorul, însoţit de medici şi surori, îşi începea contravizita...

După-amiază aveau plenară sindicală. Doctorul Sârbu se dădu jos din tramvai şi intră grăbit într-unul din nenumăratele pavilioane ale spitalului, unde se ţinea şedinţa, coborî scările spre subsol aproape alergând şi pătrunse în sală.

Se apropie cu paşi hotărâţi de o femeie care stătea în banca din faţă:

– Tovarăşă Vintilescu, vino puţin, te rog, vreau să-ţi spun ceva, îi şopti el poruncitor.

Şedinţa întârzia ca de obicei cu o jumătate de oră, „mireasa", adică preşedintele sindicatului, se lăsa totdeauna aşteptată. Vinti-

lescu, soră la secția neurologie, se ridică, și doctorul Sârbu se retrase lângă geam.

– Tovarășă Vintilescu, începu doctorul, dumneata erai prea nervoasă și iritată în ziua aceea la manifestație – și pronunțând aceste cuvinte, privirea medicului stărui câteva clipe asupra gâtului puțin umflat al femeii – și n-ai înțeles când doctorul Stamate ți-a explicat cum stau lucrurile. Steagul era la mine, tovarășă Vintilescu, nu l-a aruncat nimeni nicăieri.

Sora Vintilescu rătăci cu privirea în părți.

– He, zise ea cu o voce joasă, încărcată parcă de furie, eu am găsit steagul lângă pom, tovarășul doctor Stamate l-a lăsat acolo. Dacă el lasă steagul, ce să-i fac eu?

– Dumneata nu înțelegi că steagul era la mine? șopti medicul. „Hipertiroidism, gândi el. Nici astăzi, după atâtea zile, nu i-a trecut iritarea împotriva doctorului Stamate." Era la mine steagul, tovarășă Vintilescu, n-ai văzut că îl duceam eu? repetă.

– Dumneavoastră duceați alt steag, am văzut eu, cum să nu văd, că nu sunt oarbă.

– Tovarășă Vintilescu, eu, inițial, nu purtam niciun steag. (L-ați găsit dumneavoastră pe doctorul Stamate, un bărbat foarte vânjos, să-i dați să poarte atâtea ore un steag.) M-am înțeles deci cu el să-l purtăm amândoi cu rândul. Steagul găsit de dumneata lângă pom era altul, l-a pus acolo altcineva, că stătea coloana pe loc și ne odihneam. Nici măcar nu te-ai uitat să vezi că tovarășul care l-a lăsat acolo lângă pom, când s-a urnit coloana, și-a adus aminte de el, a ieșit din rânduri și s-a întors fuga îndărăt și l-a ridicat. Dar dumneata n-ai văzut, că erai ocupată să-l jignești pe doctorul Stamate, să faci atmosferă neplăcută într-o zi de sărbătoare.

– Dumneavoastră să nu vă bateți joc de mine, că eu știu cum s-au petrecut lucrurile!

– De ce nu-ți tratezi gușa? o întrerupse medicul. Vrei să se facă mare, să intri sub cuțit? Eu te rog pe dumneata să iei cuvântul și să-ți retragi acuzația, iar mâine să scoți articolul de la gazeta de perete și să-i ceri scuze doctorului Stamate. E posibil, tovarășă Vintilescu, să aruncăm acuzații asupra oamenilor fără să ne gândim măcar o clipă că am putea să greșim? Ce ți-a făcut dumitale

doctorul Stamate? Ia cuvântul şi fă-ţi autocritica, altfel iau eu cuvântul şi ia cuvântul şi doctorul Horia, fiindcă el era acela cu steagul lângă pom. (Nu era el, dar doctorul Sârbu se gândi în clipa aceea că în cazul unei discuţii, acesta nu va şovăi să dea explicaţii în favoarea doctorului Stamate, fiindcă fusese de faţă.) Te ridici şi spui în două cuvinte că ai greşit, pur şi simplu, şi nimeni n-o să ţi-o ia în nume de rău. Ne-am înţeles? La revedere.

În sală se auzeau şoapte. Se deschisese uşa din fund, din dreapta prezidiului, şi apăruse preşedintele, un doctor jovial, care intră zâmbind. Şedinţa începu şi decurse ca de obicei. Sora Vintilescu nu luă cuvântul, dar la sfârşit veni şi se scuză, repetând doctorului Stamate că ea aşa a crezut, când a văzut steagul lângă pom...

– Nu e nimic, o întrerupse docotorul Sârbu, se întâmplă, scoate şi dumneata articolul acela... Şi nu mai sta cu tiroida netratată, că o să-ţi dea turburări mari.

Era târziu. Doctorul Sârbu se despărţi de colegul său şi luă tramvaiul spre casă. În tramvai găsi un scaun liber, se aşeză şi începu să răsfoiască nişte vechi reviste medicale pe care i le adusese cineva. O femeie se apropiase între timp de scaunul său, stătea în picioare lângă el şi îl privea cu atenţie.

– A, bună seara! exclamă tânărul, surprins, doctoriţa Tiberiu!

Şi se ridică în picioare, dar femeia nu se aşeză, rămase şi ea în picioare şi continuă să-l privească în tăcere. Avea un surâs care voia parcă să reamintească ceva petrecut demult, dar nu cu scopul de a stărui în acea amintire, ci pentru a sugera doar că timpul nu e ireversibil, cel puţin atâta vreme cât o femeie rămâne tânără şi frumoasă. În ceea ce o privea pe ea, aşa cum îi apărea ea în clipa aceea tânărului, nu numai că nici timpul (de altfel nu prea lung, trecuseră doar doi ani de la aventura ei cu cei doi medici prieteni), dar parcă nici întâmplarea în sine nu lăsase vreo urmă în viaţa ei. Îşi revenise cu totul, aşa cum îşi revin plantele tinere culcate de o furtună, şi s-ar fi putut chiar spune că furtuna îi priise, arăta liniştită, sigură de sine şi deloc dispusă să se mai lase ispitită să joace roluri care nu i se potriveau. În privinţa aceasta se părea chiar că acumulase un anume dispreţ pentru femeile care, în urma ei, neştiutoare, continuau genul de comedie de natura celei în care

doctorul Munteanu o atrăsese pe ea. Avea un rictus de dispreţ, abia perceptibil, în colţurile gurii tinere, ceea ce la vârsta ei nu făcea decât să-i sporească farmecul.

– Ce mai faci, doctore, nu te-am mai văzut de mult, zise ea dându-i mâna, pe care acesta i-o sărută. Uite, acuma îmi dau seama că mi-a fost dor de câteva ori de dumneata, aş fi vrut să mai stăm de vorbă...

– Oricând o să stau de vorbă cu dumneata cu emoţie, zise el familiar şi curtenitor. Auzisem într-o vreme că te măriţi cu doctorul Zahariade, e adevărat?

– Să vorbim despre altceva decât despre măritişuri şi altele de acelaşi gen, zise ea fără răceală, dar cu adevărat neinteresată de asemenea subiecte.

„Să vorbim, dar despre ce?" gândi, cu o undă de veselie, tânărul.

Nu sunt însă greu de găsit subiecte de conversaţie şi vorbiră despre tot ce se putea vorbi într-un sfert de oră în tramvai. Şi pe el îl intriga foarte tare această schimbare, mai ales fizică, cu rictusul acela al ei în jocul bărbiei, care a fi putut să-i dea lui deplină satisfacţie, fiindcă oricât de mare ar fi farmecul de acest gen pe o figură plină de tinereţe, el este totuşi semnul unei îmbătrâniri, creanga uscată din pădurea verde, care nu mai e de mult numai din lăstari. Şi cu ce se alesese ea trecând prin aceste vârste? Ar fi trebuit măcar să fi fost măritată, şi când colo, ea nici nu voia să discute despre aşa ceva. Dar el nu simţi în conversaţia cu ea decât o bucurie care nu era nouă, dar care se intensifica în clipele acelea. Se simţea în faţa ei exact ca şi cu doi ani în urmă, când o cunoscuse, fără însă ca tresărirea inimii să-i mai fie direct adresată ei. Asta însemna, în gândirea lui din clipa aceea, că el era mai tânăr decât ea cu cel puţin doi ani, cu toate că în realitate era mai mare.

VI

Ajuns acasă, puse revistele pe noptieră, se descălţă, se întinse pe pat şi continuă să răsfoiască revistele vreme îndelungată. Începea să se înnopteze bine. În curând se lăsă întunericul, se aprindeau

luminile în depărtare. Se trezi ca dintr-o buimăceală, se frecă la ochi, şi aruncă revistele. Se îmbrăcă şi ieşi.

Trecu pe lângă staţia de tramvai şi o luă pe trotuarul larg, la vale, spre Piaţa Victoriei. Mergea cu fruntea plecată şi intră drept într-un grup de fete care se feriră în lături cu veselie alarmată. Trotuarul foarte lat, mărginit de arbuşti proaspeţi şi de curţile largi, îngrijite, ale cartierului CFR, era la această oră plin de astfel de grupuri, care turburau liniştea cu exclamaţii afectate şi râsete sparte. Doctorul Sârbu se dădu la o parte, părăsi trotuarul şi traversă. La Piaţa Filantropiei o luă la stânga şi ieşi la Şosea. Coborî şi intră în cartierul care se învecina cu Piaţa Victoriei. Străbătu câteva străzi şi intră apoi în curtea unei case tip vilă, cu pereţi încărcaţi de cornişe; tot cartierul acesta vechi era plin de astfel de case. Apăsă de două ori la rând pe unul dintre butoane şi aşteptă. După câtva timp se făcu lumină înăuntru şi se deschise uşa de la intrare.

– Te deranjez, doctore? Bună seara, zise vizitatorul.

– Nu, răspunse gazda cu o voce hotărâtă. Poftim.

Urcară o scară mică şi, dintr-un antreu, doctorul Sârbu deschise o uşă la stânga şi pătrunse într-un salon. Era o încăpere luminată puternic, însă cu o lumină ocrotită. Pereţii erau lungi şi înguşti, şi pe ei tablouri, iar într-un colţ, deasupra unei etajere cu cărţi, o maternitate de lut, o ţărancă în picioare, cu doi copii lipiţi de genunchii ei. În fund în faţa mesei, pe un covor care bătea în galben de câmpie, fotolii cu spătarul mult aplecat.

Gazda se opri şi prezentă cu un gest musafirului un ins care la intrarea acestuia se ridicase în picioare. Doctorul Sârbu, fără să dea mâna, se înclină şi nu spuse nimic.

– Doctorul Palade, zise gazda.

Se aşezară.

– Discutam care e originea zicalei populare „De ce ţi-e frică, nu scapi". Eu o aud foarte des, oamenii o folosesc fără să observe că ea conţine o mare cantitate de nelinişte. Să nu scapi de lucrul de care ţi-e frică! E neliniştitor, nu e aşa?

Vorbise insul. Gazda nu zise nimic, tăcea foarte hotărât, ca şi când n-ar fi pus niciun preţ pe musafir, şi nici pe idei în sine.

Doctorul Sârbu se ridică din fotoliu şi se duse lângă etajeră, unde începu să contemple statueta de lut.

– Zicalele populare n-au avut la originea lor pretenţia de a exprima adevăruri totale, zise gazda cu o voce înţelegătoare, şi în paranteză fie zis, un bun cunoscător în ale zicalelor ţi-ar servi una care să exprime o idee exact contrarie, de pildă: „Paza bună trece *obejdia* rea." Aşa zice mereu bucătăreasa noastră. *Obejdie* înseamnă *primejdie*, prin urmare dacă ai presentimentul unei obejdii e suficient să te păzeşti!

Doctorul Sârbu zâmbi. Omul la care venise în vizită neanunţată avea ironiile lui, pe care numai cine îl frecventa mai des le cunoştea şi le aprecia. Vizitatorul pe care îl găsise la el nu făcea parte dintre aceştia şi îşi dădea silinţa să-i atragă gazdei atenţia, fără să reuşească însă, ironia cu care era întâmpinat fiind o dovadă că n-avea nicio şansă. Îl chema doctorul Ionescu şi era cunoscut ca medic al medicilor, alţi pacienţi nu prea veneau să se trateze la el, iar ceilalţi, numai când sufereau de ceva mai aparte, de acele afecţiuni care nu cedau la tratamentul obişnuit. Fireşte, cine avea apendicită sau tuberculoză nu afla nimic de la el, dar cine suferea de pildă de ficat sau de turburări generale în nutriţie şi de încă alte maladii, care fără să pună viaţa omului în primejdie îi creau totuşi o aşa stare de spirit că o vedea în negru, avea ce se „pricepe", după propria expresie a acestui medic, care la rândul lui, după cum o declara des, împrumuta aceste expresii de la bucătăreasă. (Am fost la cutare medic să mă tratez şi nu *„m-am priceput nimic"*, spun în genere ţăranii, adică tratamentul n-a atins exact boala şi n-a avut niciun efect, organismul nu s-a resimţit cu nimic.) Publicase o carte populară intitulată *Despre alimentaţie*, şi lucra dimineaţa la un spital unde nu se remarcase în niciun fel. Acasă la el însă, cu pacientul în faţă, medic ca şi el, îşi arăta din plin priceperea, îşi începea de obicei consultaţia printr-o manieră curioasă, punând o mulţime de întrebări, ca un judecător de instrucţie sau ca un preot la spovedanie. Stătea în spatele măsuţei-birou, cu capul într-o parte, cu coatele pe masă şi îşi privea pacientul drept în ochi. Avea parcă întrebările în minte dinainte pregătite, deşi ele decurgeau aparent din răspunsuri; de fapt, şi

răspunsurile erau parcă premeditate tot de el, şi pacientul nu făcea decât să le rostească. Îl ducea pe pacient undeva, cu un anume scop, cu îndemânare şi siguranţă, cu o gravitate aproape ridicolă, şi acesta se supunea cu un scepticism îngăduitor, hotărât să meargă până la capăt, să vadă ce dracu' o să iasă.

Ieşea în general bine, spre uimirea suferindului. Unii se enervau, se ridicau în picioare, şi nu mai dădeau pe acolo. Aceştia nu erau însă cine ştie ce suferinzi sau în orice caz suferinţa lor era cu mult inferioară puterii lor de rezistenţă. N-aveau, într-adevăr, ce căuta acolo. Asta însemna că majoritatea pacienţilor lui prezentau o rezistenţă scăzută faţă de boală, ceea ce era şi adevărat, dar bineînţeles că acest medic n-ar fi recunoscut acest lucru decât dacă ar fi luat în acelaşi timp hotărârea să renunţe la felul lui de tratament. Ar fi însemnat însă să rămână fără clienţi şi care medic ar renunţa să mai practice medicina din pricină că ar descoperi că tratează doar un anume gen de bolnavi? Dimpotrivă, din moment ce genul există, trebuie să existe şi medicul potrivit pentru ei.

Doctorul Sârbu se prefăcea că se tratează la el de o durere de cap (rebelă, care îi mai apărea şi acum după oboseli mari), ca să-l poată vizita şi vorbi cu el. Îl considera un om interesant. Prima dată însă, cu ani în urmă, îl adusese la el într-adevăr o durere insuportabilă de cap şi nu făcuse decât să se enerveze şi mai tare auzindu-l ce-i spune.

– Durerea de cap poate fi pricinuită de o răceală, de o tumoare, un cioculeţ de papagal pe şira spinării, o sinuzită, sau de o proastă irigaţie a creierului, începuse doctorul Ionescu după ce îl anchetase în felul acela al lui, care pe tânărul psihiatru aproape că îl înveselise. Dumneavoastră suferiţi de cea din urmă şi trebuie găsită pricina. Conflictele de conştiinţă pot foarte bine da turburări vasculare care iau această formă. Omul modern suferă adesea fără să aibă cea mai slabă idee de cauzele suferinţei. El o alungă prin pilule, şi prin alungare ea se întăreşte, pe câtă vreme remediul împotriva ei este acceptarea. Suferinţa cere să fie acceptată, e dreptul ei. Odată acceptată, ea cedează, puterea ei slăbeşte.

– De ce are suferinţa dreptul să fie acceptată? întrebase tânărul medic stupefiat. Nu înţeleg, noi suntem medici tocmai ca s-o calmăm şi pe cât posibil s-o eliminăm, nu s-o acceptăm.

– Pentru că există! răspunsese celălalt.

– Ei, şi? Tot ce există trebuie acceptat?

– Dumneata înţelegi prin acceptare abandonare. Prin acceptarea a ceea ce există, inclusiv suferinţa, eu înţeleg angajare, care e o acţiune şi nu un abandon. În general oamenii luptă împotriva suferinţei, dar ceea ce înţeleg ei prin luptă nu e acţiune, ci sustragere.

– Vă jucaţi cu cuvintele, răspunsese tânărul psihiatru iritat. A accepta înseamnă a fi de acord, a nu fi împotrivă. Întrucât asta înseamnă angajare? Angajare la ce?

– Angajare faţă de suferinţă sau faţă de realitatea cu care eşti în conflict, răspunse doctorul Ionescu. Înainte de orice trebuie să fii de acord şi să accepţi ca pe o realitate, care este a ta, suferinţa sau conflictul care te chinuie. Această durere este a mea, sunt proprietarul ei, există şi n-o pot nega. În felul acesta se produce singura conciliere posibilă între fiinţa noastră şi suferinţă şi datorită acestei concilieri suferinţa dezarmează. Dacă continuăm s-o acceptăm până la cap, ea va fi chiar anihilată. Au existat oameni cărora li se sfâşia carnea cu cleştele şi ei surâdeau. Au existat, nu puteţi nega! Erau Sfinţii Părinţi! Omul modern nu e inferior acestor oameni, dar el dispune în prezent de metode atât de subtile de sustragere, încât tuturor li se pare firesc să nege suferinţa. Au ambiţia s-o alunge cu totul din viaţa lor, ca şi când ar fi nemuritori.

– Ceea ce spuneţi dumneavoastră acum e valabil şi pentru durerea mea de cap? întrebase tânărul. Simt un fel de cuţite uite pe-aici, sunt de acord cu ele (adică nu sunt de acord, constat că există), le accept existenţa, sunt ale mele... Dar văd că nu trec!...

Îl durea capul aşa de tare, încât asta îl silea să fie la fel de grav ca şi medicul.

– O să vă prescriu contra cuţitelor acelora un calmant, răspunsese doctorul Ionescu, dar de ce când sunteţi fericit sau foarte bucuros nu vă trece prin cap să luaţi un calmant? Aşa ar fi normal!

Tânărul izbucnise în râs. Omul din faţa lui avea în voce un reproş adevărat, credea în ceea ce spunea aşa, cum crede un credincios în Dumnezeu. Şi îl dăscălea părinteşte, cu înţelegere

pentru ignoranța sa, dar străduindu-se, cu devoțiune parcă, să inventeze pilde ușor accesibile înțelegerii și convertirii.

– Când te afli la un *rendez-vous*, continuase el, și aștepți și o vezi că vine și te inundă din creștet până în tălpi, așa, ca un fel de lumină, de ce nu te duci repede la farmacie să ceri ceva contra acestei stări care te zgâlțâie mai rău ca orice?! Cred că nimănui nu i-ar trece prin cap să facă așa ceva, ar trebui să fie nebun. Din contră, caută prin toate mijloacele să păstreze această stare, nu s-o combată. De ce n-am face același lucru cu suferința?

Și continuase în același fel, fără ca doctorul Sârbu să-l mai poată urmări. Mai târziu află despre el lucruri incredibile, era evreu și fusese deportat într-un lagăr, era membru de partid. Nu se potriveau deloc teoriile lui despre suferință cu marxismul, dar el nici nu pretindea că se potrivesc. Pe vremea aceea doctorul Sârbu nu se înscrisese încă în partid și îl întrebă pe doctorul Ionescu motivul pentru care el se înscrisese.

– Pot să-ți spun doar motivul aparent, răspunsese doctorul Ionescu. Am citit o carte de reportaje în care se relatau la un moment dat următoarele: înaintând în iarna anului 1942 împotriva armatelor sovietice, nemții puneau la răscrucile de drumuri soldați ruși prizonieri în uniformă, îi împușcau în ceafă și îi lăsau să înghețe așa, în picioare, cu brațul întins pe care puneau pancarte: *Spre Leningrad* sau *Spre Moscova*. Și tancurile germane treceau și se orientau în felul ăsta în ofensiva lor... Mi-am imaginat o clipă că eu aș fi un astfel de prizonier și atunci am plecat de-acasă și m-am dus și mi-am dat adeziunea. Ăsta e motivul aparent. Cel de fond nu ți-l mai spun, dar să știi că e cam de același fel, mai spusese doctorul Ionescu și făcuse apoi o declarație aparent foarte ciudată. Am stat în lagăr aproape un an, nu spun ce este și ce se poate vedea într-un lagăr. Un lagăr e un lagăr, nu se poate descrie. Dar când am citit, la un an după ce-am ieșit de-acolo, pasajul pe care ți l-am relatat, mi-am dat seama că nu există ceva mai groaznic, mai umilitor pentru umanitate, o crimă mai josnică la care se poate coborî o armată decât asta, cu prizonierii înghețați. Poate că n-am dreptate, fireşte că s-au comis crime și mai abominabile, dar așa s-au petrecut lucrurile cu mine, asta mi s-a părut mie cea

mai abjectă şi mi-a păstrat vii toate ororile trăite de mine însumi în lagăr...

Doctorul Sârbu, cu toate că trăise şi el în atmosfera războiului, scăpase fără să-i păstreze în vreun fel imaginile de oroare, deşi văzuse şi el oameni îngropaţi sub dărâmături şi lucrase ca student în spitalele înţesate de şocaţi şi mutilaţi. Era însă foarte tânăr şi nu se lipise nimic de el. Tot atât de tânăr era şi pe vremea când doctorul Ionescu îi răspunsese la întrebarea pentru ce s-a înscris în partid. Răspunsul acesta avusese darul să întârzie propria lui înscriere, căci descoperise cu acel prilej că el nu avea un motiv atât de extraordinar ca al doctorului Ionescu care să-i susţină actul de adeziune. Voise la început să se înscrie fiindcă prietenul său, doctorul Munteanu, se şi înscrisese şi îl sfătuia să facă şi el la fel (formula pentru întâia oară acele sfaturi ale sale pe care avea să le repete şi mai târziu, în alte împrejurări: „Înscrie-te, Nicule, fă cum fac eu şi ai să vezi ca o să fie bine." „Bine, dar de ce să mă înscriu?" răspundea el, nu atât pentru că nu ştia de ce, cât ca să afle de la prietenul său pentru ce se înscrisese el însuşi. „Întâi înscrie-te, zisese atunci doctorul Munteanu, şi pe urmă o să vezi tu de ce te-ai înscris!"), dar, după cum avea să-şi dea într-adevăr seama mai târziu, când avea să analizeze mai detaşat acest eveniment din viaţa lui, vrusese să se înscrie fiindcă simţise că se fac asupra conştiinţei lui apeluri dintre cele mai diverse, de la cele directe, practice, constând în discuţii în care era atras, acţiuni în spital la care era chemat să participe, până la cele imponderabile, care îi sugerau toate ideea că e nevoie şi de el în atingerea unui ţel care avea în vedere o creştere şi o înflorire a vieţii oamenilor pe altă cale decât cea cunoscută de el înainte. Că el nu cunoştea bine viaţa dinainte, asta n-avea nicio importanţă... Ceea ce e nou e mai bun decât ceea ce e vechi... Şi deodată venise doctorul Ionescu care avea în sprijinul adeziunii sale o experienţă tragică. Se simţise parcă intimidat şi lipsit de însemnătate să facă parte dintr-un partid în care oamenii aveau astfel de motive să adere la idealurile lui... Doctorul Ionescu însă nu se simţise răspunzător de această şovăială. „Dacă ai vrut cu adevărat să te înscrii, răspunse el, atunci înscrie-te imediat. Uneori argumentul afectiv e mai de preţ decât

ideea, pentru că ideea circulă pe toate drumurile, pe câtă vreme dorința dumitale de a construi o lume nouă se naște în inima dumitale."

Tânărului psihiatru îi plăcuse acest îndemn, cu toate că dorința lui de a construi o lume nouă îi fusese insuflată, și nu se născuse chiar în inima lui... Doctorul Ionescu făcea foarte rar caz în relațiile sale cu colegul său mai tânăr de faptul că era membru de partid, dar făcea totuși, și știa, într-un mod surprinzător de exact, când să fie medic curant, și când prieten și confident în probleme mai complicate privind relațiile tânărului psihiatru acolo la el, în spital. Astăzi el ghici imediat că nu durerea de cap l-a adus pe doctorul Sârbu în cabinetul lui și se grăbi să-l expedieze pe celălalt, cu discuția lui despre proverbe cu tot. Apoi sună și ceru acelei bucătărese a lui, la a cărei gândire și exprimare era atent, să servească niște cafele, după care se așeză și el în fotoliu și își împreună mâinile în față. Involuntar, semăna în asemenea clipe cu un duhovnic sau cu un om bătrân. Dar doctorul Sârbu se învățase de mult să nu-i mai observe ticurile.

– Doctore, i se adresă el stând drept în fotoliu, cu coatele pe genunchi, există sentimente neînscrise încă pe tabela unui Mendeleev al moralei, dar care nu sunt mai puțin rele și ne țin gândirea prizonieră. Prietenul meu, doctorul Munteanu, a părăsit lumea medicală și a intrat în diplomație; am rămas fără prieteni și singurătatea mă apasă... iată de ce am venit azi la dumneata.

Spunând acestea, se ridică și începu să se plimbe prin cabinet.

– Ce e cu lucrarea? zise doctorul Ionescu cu o expresie și cu o atitudine de grabă filozofică față de timp, nu atât pentru că asta îi lipsea sau pentru ca tânărul venise în vizită la o oră nepotrivită, ci pentru că în felul acesta îi dădea un răspuns mult mai profund decât dacă și-ar fi exprimat părerea în cuvinte. Naivitatea acestei manevre nu displăcu însă deloc tânărului, dimpotrivă, parcă făcu ordine în gândirea sa, parcă se mai însenină.

– Da, și cu lucrarea, continuă el. Am trimis-o la revistă, va apărea, dar un coleg în care am încredere (cel mai erudit dintre noi) a citit-o și nu mi-a spus nimic, n-a făcut nicio remarcă.

Voia deci să-i spună că e copleşit de sentimentul că viaţa nu-i merge bine şi că nu ştie de ce. Se aşteptase ca lucrarea să facă o impresie bună colegului său, dar iată ca acest coleg, pe care îl preţuia, nu exprimase nicio opinie şi de aici neliniştea amintirii, sentimentul că îi scapă ceva, un sentiment sau mai bine zis un presentiment că în curând i se va întâmpla ceva grav şi primejdios, exact senzaţia care îl sperie pe un om câtva timp înainte de a deveni conştient că a greşit drumul şi că s-a rătăcit.

– Nu trebuie să doreşti să te recompenseze alţii pentru munca ta mai mult decât o poţi face tu însuţi, zise doctorul Ionescu. Trebuie să-ţi ajungă bucuria care te-a stăpânit în timp ce lucrai şi să rămâi numai la ea. E singura care contează şi numai pe ea trebuie s-o cauţi. Dacă bucuria de atunci nu-ţi revine în ceasurile astea de oboseală, înseamnă că ai lucrat prost şi să te înveţi minte altă dată să mai lucrezi prost: înseamnă că nu ţi-ai cunoscut măsura şi te-ai înhămat la ce nu poţi duce. Cât despre prietenul tău... Cred că nu s-a schimbat nimic între voi, tu continui să ţii la el şi, fiindcă nu vrei să recunoşti acest lucru, de aici îţi vin toate aceste... Ai crezut că nu mai ţii la el, şi acum ai descoperit că ţii, că ai jucat, în prietenie, rolul doi... Ei?! Recunoaşte acest lucru şi vezi-ţi de treabă... Ce importanţă are faptul dacă doctorul Munteanu a părăsit sau n-a părăsit lumea medicală?! exclamă medicul medicilor despreunându-şi mâinile cu o uimire sinceră şi rămânând apoi tăcut şi fixat pe această uimire, ca şi când ar fi vrut să dovedească astfel că mai mult decât atâta nicio semnificaţie nu se mai putea scoate din cele ce i se relataseră, că, adică, trebuia să ţină la el mai departe, fiindcă nu-l împiedica nimeni s-o facă şi cu asta să pună liniştit punct acestui conflict sufletesc...

Doctorul Sârbu se opri din plimbat şi rămase în picioare. Se scurseră câteva clipe.

– Asta vreau să ştiu şi eu, şi tocmai asta nu pot să-mi dau seama, zise. Îmi scapă ceva, sau mi-a scăpat de mult ceva. Surpriza pe care ţi-o produce un om pe care îl cunoşti bine nu e prea departe de una asemănătoare pe care ţi-o poţi produce tu, ţie însuţi. Şi în cazul în care consideri această surpriză ca o eroare, cum am impresia că a comis doctorul Munteanu, această eroare nu te pândeşte şi pe tine?

– Ne pândesc tot felul de erori, zise doctorul Ionescu deodată supărat. Ar fi însă bine să fii mai puțin subtil, avem treabă, n-avem timp să ne ocupăm de genul acesta de erori. De ce nu-ți vezi mai departe de lucrare? Doar ți-am citit cât ai scris din ea și ți-am spus că e un lucru foarte bun și util. Ce mai dorești?

VII

Săptămâna următoare, Vale trecu în schimbul de noapte, și luni după-amiază porni spre sora lui să-i facă o vizită.

Constanța îl primi cu aerul așa-zis „natural" pe care Vale i-l cunoștea de mult și nu o dată îl enerva, arătând, de pildă acum, ca și când totul ar fi în regulă în viața ei, dar pregătită în același timp și să facă imediat față în cazul în care cineva ar încerca s-o ia prin surprindere, având totodată aerul că de fapt ea e alta, e străină de evenimentul sau istoria în care e implicată. Avea o silă înnăscută să dea prea multe explicații. „Bine, Tanța, ție nu ți-e rușine să-i spui mamei că am luat eu banii ăia?" o întrebase odată Vale indignat, într-unul din obișnuitele conflicte dintre frați. „Care bani?" spusese ea. „Cum care bani? Pe care-i strânsesem împreună să ne luăm alt radio. De ce i-ai spus mamei că i-am cheltuit eu?" „Fiindcă am vrut eu să-ți cumpăr ție un ceas" a răspuns ea numai-decât, fără să mintă, dar fără să spună întregul adevăr. „Și mi-ai cumpărat?" a zis Vale. „Nu ți-am cumpărat, că nu mi-au ajuns pentru ce-am vrut eu să-ți iau și mi-am plătit eu niște datorii." „De ce ți-ai plătit ție niște datorii când nu erau toți banii tăi?" „Cum, a exclamat ea surprinsă, aproape scandalizată, nu mi i-ai fi dat?" „Ba ți i-aș fi dat, a răspuns Vale scos din sărite, dar atunci de ce i-ai spus mamei că i-am cheltuit eu?" Și crezuse că la asta ea n-o să mai aibă ce spune și o să-și recunoască lașitatea și ipocrizia. „Intenția contează" a zis ea cam absentă, fără să se deranjeze din citit. „Care intenție?" a mai întrebat-o el, neînțelegând. „Că am vrut să-ți cumpăr ție un ceas de aur. Hai, Vale, las-o moartă" a mai spus, și n-a vrut să explice de ce a ținut ea să creadă mama lor că

Vale a fost cheltuitorul, când de fapt erau banii lor, ai amândurora, şi puteau să facă ce voiau cu ei fără să dea socoteală părinţilor.

Dacă Vale ar fi luat-o în clipa aceea la rost, chiar de la intrare: „Ce e cu tine, Tanţa, eşti divorţată de atâta vreme, nu eşti în toate minţile?" „De ce, dragă?" ar fi întrebat ea mirată. „Cum de ce, nu spui la nimeni?" „Cum, ar fi zis ea, păi n-aţi aflat?!" Şi dacă Vale sau altcineva apropiat şi-ar fi pus mintea cu ea şi ar fi insistat până în pânzele albe, nu în situaţia de faţă, ci cu alt prilej, mai puţin dramatic, tot nu s-ar fi putut obţine de la ea reacţia dorită. Odată Vale încercase, câtva timp mai târziu după istoria cu banii, dar tot pe acelaşi subiect şi nu din răutate, ci pur şi simplu fiindcă el nu înţelegea ce nevoie a avut ea să-i spună mamei o minciună, că doar ţinea la el şi n-avea obiceiul pe care îl au unii, să pârască încă din familie: „Tanţa, vreau să ştiu, aproape că se rugase el. Ce nevoie ai avut tu să spui că eu am cheltuit banii? Fă-mă să înţeleg, fiindcă nu înţeleg." Şi o tot pisase aşa minute întregi, având din ce în ce mai aproape senzaţia că ea o să spună de la o clipă la alta ceva extraordinar... îl asculta, corecta nişte caiete, până ce deodată a lăsat caietele la o parte şi a izbucnit în plâns. Băiatul s-a apropiat de ea şi i-a cerut iertare şi mai mult a intuit decât a înţeles că nu întotdeauna e cu putinţă să-l faci pe om să spună un lucru care ţie ţi se pare atât de firesc că trebuie să-l spună. Şi când s-a certat odată cu ea şi i-a spus un cuvânt din pricina căruia nu şi-au vorbit apoi aproape două luni, Vale a avut sentimentul că nu i-a adresat o insultă convenţională, ci că imaginea i s-a impus prin forţa asemănării. Ea era atunci încă la *Ateliere*, la serviciul de dispecerat, şi îi făcea curte un electrician, un frate al unui coleg al lui Vale. Faţă de acest coleg, Vale avea o admiraţie aparte, era cel mai bun din clasă, dar nu unul dintre acei tocilari ambiţioşi şi antipatici, ci unul cu adevărat foarte dotat şi generos, părinţii săi, fără să fie bogaţi, aveau oarecari venituri şi băiatul îl invita adesea pe Vale la cofetărie. (Era foarte spiritual, îl întreba de pildă pe Vale pe cine vrea să apuce de picior, pe Dumnezeu sau pe sfântul Petru, asta însemnând, respectiv, că dacă ia o sarailie, atunci îl apucă pe Dumnezeu, dacă ia un trigon, ceva mai puţin, doar pe sfântul Petru.) Tot acest coleg, cu prestigiul său, potolise odată un anumit

avânt al cuiva într-un moment când câțiva dintre ei fuseseră cât pe-aci s-o ia razna. Într-o dimineață unul dintre ei venise în clasă îmbrăcat în cămașă verde și făcuse o impresie foarte puternică asupra celorlalți. Se înscrisese în „frățiile de cruce" și în tăcerea uimită a clasei începuse să țină, până la venirea profesorului – care era tot un legionar, el aranjase scena, după cum s-a aflat ulterior – un discurs. Vorbea bine, i se trezise, spre surprinderea celor mai mulți, această pricepere și fusese cât pe ce să devină erou. Din păcate însă, clasa îl cunoștea cum învăța, și asta, la o anume vârstă, este esențial, nu poți cuceri altfel respectul colegilor decât prin capacitatea de a asimila materia și de a stârni laudele profesorilor. Or, acest elev, cu statura mare și impunător în cămașa lui verde cu diagonală, învăța atât de prost, încât majoritatea profesorilor se plictiseau să-l asculte și unii, mai spirituali, îl scuteau și pe el și pe toată lumea de un spectacol atât de rizibil de ignoranță: „Tănase, să te mai ascult, sau nu?" „Cum credeți, domnule profesor!" „Păi știi?" „Nu prea, domnule profesor." „Bine, atunci să-ți dau un patru și să trecem mai departe" spunea profesorul cu privirea sticlind de un umor pe care toată clasa îl gusta și care nu se tocea prin repetare. Astfel că în toiul discursului său se produse ceea ce nu era de așteptat – dat fiind faptul că legionarii erau la putere și era primejdios să ignori acest lucru, chiar și într-o clasă de elevi –, dar ceea ce era totuși în firea lucrurilor să se producă, din același motiv. Se auzise deodată vocea acestui elev pe care Vale îl admira atâta, rostind cu putere și cu un dispreț plictisit într-un moment când colegul lor legionar tocmai își trăgea răsuflarea: „Hai, mă Tănase, mai du-te în p... mă-tii cu cămașa ta!" Și clasa izbucnise în râs și după câteva clipe de derută începuse ca prostul să râdă și Tănase însuși.

Și fratele acestui elev strălucit era electrician la *Ateliere* și îi făcea curte Constanței. Constanța îi cunoștea pe amândoi, și cum curtea electricianului începea să capete o întorsătură care ei îi displăcea, îi făcu lui Vale confidențe și îi ceru părerea. „Tanța, zise Vale, eu o să-ți spun ție ceva, dar cu condiția să-ți ții gura. N-aș vrea s-audă frate-său, care ține la el foarte mult, și înțelegi tu cum m-aș simți dacă unul dintre ei ar afla." „Bine, bine, desigur, zisese ea, mă

ştii pe mine vorbăreaţă?" Ceea ce era adevărat, discreţia ei era un lucru sigur. Şi Vale îi povesti: acest electrician, cu un prieten al său şofer, luaseră două fete cu ei în maşină, erau două vecine, le duseseră într-o pădure şi acolo le violaseră. Fetele erau eleve de liceu şi ca să nu fie eliminate din şcoală tăcuseră, dar părinţii lor tot aflaseră şi cu greu se înăbuşise scandalul. Era băiat bun acest electrician, dar uite ce fusese în stare să facă. Era bine ca ea să ştie acest lucru, dar încă o dată, să nu-i spună lui ceva... Cu toate astea, câteva zile mai târziu, Vale veni de la şcoală furios şi uitându-se lung la sora lui pronunţă acest cuvânt care este grav sau inofensiv, după împrejurări (în cazul lor era grav, fiindcă nu se obişnuia): „Eşti o măgăreaţă."

Ar fi putut să spună ceva, să dea explicaţii care tot ar mai fi dres ceva, dar ea nu scosese un cuvânt şi nu explicase nimic nici mai târziu, după ce se împăcaseră. De ce totuşi se folosise ea de informaţiile pe care Vale le ştia de la prietenul său, fratele electricianului, ca să rupă cu acela...

Uneori, când se supăra pe ea, Vale parcă îi dorea răul, nu de altceva, dar ca să se înveţe minte... Ca mai pe urmă să i se facă ruşine şi să-i dorească să ajungă tot ceea ce dorea ea să ajungă (fiindcă nu prea îi era nici lui limpede care erau, în afară de profesiunea ei care îi plăcea, visurile ei de viitor). Stupefiat, o auzise odată pronunţând următoarea frază, atât de bizară, dacă stăteai să te uiţi la cine-o spunea, încât Vale o şi uitase imediat, ca şi când creierul lui ar fi acţionat, selectiv, împotriva voinţei lui: „Eu sunt cea mai interesantă femeie din Bucureşti."

– Ei, ia spune, Vale, ce mai faci? îl întâmpină ea parcă veselă, cu un glas de parcă rolurile ar fi fost inversate, adică Vale avea nevoie să fie sprijinit în suferinţa lui şi nu ea. Cum te mai simţi?

– Eu?! exclamă Vale surprins. Nu prea bine. Dar tu?

– Destul de bine! zise ea. Ce face mama?

– Bine, ce să facă?

– Dar tata? Tot acasă stă?

Vale se aşeză şi răspunse cu o mişcare elocventă a degetelor pe braţul subţire al fotoliului, adică e în ordine şi cu tata, deşi sunt posibile şi surprize.

– Hai să ieşim pe balcon, zise ea şi ieşiră pe balcon.

– Mare baftă ai şi tu! zise Vale uitându-se peste împrejurimi. E aşa de frumos aici la tine, de câte ori vin, parcă vin în alt oraş, parcă aş veni lângă o pădure!

– O nimerişi, zise ea, uită-te în partea aceea şi vezi parcul.

Ea reintră şi aduse întâi scaune mici, apoi se întoarse cu nişte prăjituri de cofetărie şi cu o sticlă cu vin, pe care i-o dădu fratelui s-o desfacă. „Bravo ei, gândi Vale, se ţine bine, s-a dus să cumpere vin..."

– Tanţa, hai să-ţi spun de ce am venit pe la tine, începu apoi Vale după ce mâncară prăjiturile şi ajunseră la sticla cu vin. Anul trecut, înainte de examenul de stat, făceam practică tot la uzina asta unde am fost pe urmă repartizat, şi am cunoscut acolo o fată.

– Nu cumva e vorba de istoria aia cu Gabi, de e supărată şi acum tanti Veronica pe tine că nu vrei să te împaci cu el? zise Constanţa.

– Ba chiar aia e! răspunse Vale.

– Ei şi ce s-a mai întâmplat tocmai acuma, după un an?

– Stai să vezi, zise el, şi începu să povestească.

Ea îl asculta rezemată de peretele casei, cu călcâiele sprijinite pe una din barele balconului, şi nu zicea nimic, asculta cu atenţie şi plăcere, bucuroasă vizibil că fratele îi face confidenţe. Nicio altă stare sau preocupare sau absenţă nu părea s-o distragă. Din când în când numai îşi schimba poziţia şi foarte rar Vale surprindea ceva ciudat în ochii ei, parcă îi creştea privirea, parcă i se măreau globurile ochilor şi ea parcă uita sau nu mai putea să lase pleoapele peste ei. Atunci se vedea că şi slăbise foarte tare, şi în asemenea clipe Vale se oprea din povestit şi se uita în jos, posomorât, ca pentru a-şi aduna gândurile. Uita atunci de el şi făcea un efort să alunge, să înghită din gât un nod care îi altera vocea. Apoi relua cu naturaleţe firul povestirii.

Îi dăduse, chiar de la început, acelei fete pe care o cunoscuse, o întâlnire, nu era nimic grav, începu el, voia pur şi simplu s-o cunoască, şi dacă nu i s-ar fi părut că dintre toţi care erau acolo numai lui îi aruncase ea o anumită privire, bineînţeles că nu s-ar fi încurcat tocmai atunci, în preajma examenelor, cu o fată care

trebuia negreşit cucerită împotriva voinţei ei. Numai că se înşelase de la bun început şi iată cum decurseseră lucrurile. Erau numai ei doi, ceilalţi din grupul lor se duseseră jos, la oţelăriile speciale. Ea tocmai îşi spăla mâinile sub un robinet pe platformă şi se uita la el peste umăr, conversa cu el în felul acesta. Cine era ea? Era studentă la Chimie, făcea, ca şi el, practică la laborator. Voia să se întâlnească cu el după-masă, să se recreeze împreună? o întrebase el. Cum să nu, i-a răspuns ea şi a dat din cap, parcă ar fi vrut să arate cât de mult îi convenea propunerea. Acasă, Vale şi-a schimbat costumul, şi la ora convenită s-a dus s-o întâlnească. Locul fixat era Grădina Botanică şi ea a venit foarte punctuală, dar arăta parcă schimbată. Adică tot ea era, dar parcă nu-i mai plăcea ceva, mergea alături de el parcă ar fi avut un cui în pantof. L-a întrebat de unde vine. De unde putea veni, şi ce sens avea o astfel de întrebare?

– Tu ce părere ai? exclamă Vale uitându-se la sora lui cu o anume nedumerire, cu sensul că putea fi şi ea convinsă că nu există răspuns la o asemenea întrebare.

– Nu ştiu, zise Constanţa zâmbind. Ce i-ai răspuns?

– Ce puteam să-i răspund?

– Depinde!

– I-am spus, bineînţeles, că vin de-acasă, de unde puteam veni? „N-aş zice", o aud că-mi răspunde. Şi deodată mă pomenesc prins în următorul dialog: „De ce, zic, ce te face să crezi că nu vin de acasă?" „De! o aud şi începe să se hlizească. Ai venit, zice, pe jos sau cu autobuzul?" „Cu autobuzul." „N-aş crede!" „Dar de ce?!" „Îmi face impresia că ai venit pe jos." „De unde această impresie?" „Se vede după mutra ta." Mutra mea! Cu asta m-a făcut pilaf! M-am oprit din mers şi i-am spus: „Scuzaţi-mă că v-am deranjat (şi am făcut o plecăciune), nu sunt capabil să susţin cu dumneavoastră un dialog atât de subtil, permiteţi-mi să vă conduc în acel loc de unde să vă pot spune adio şi să uităm amândoi simultan că am făcut vreodată cunoştinţă. Unde să vă conduc?" Ea se uită la mine foarte indignată şi ce crezi că îmi răspunde? „După ce că m-ai adus tocmai aicea, zice, acum vrei să şi pleci. Nu puteai să-mi spui să vin la Şosea, mai aproape de cartierul meu?" „De unde era să ştiu eu care e cartierul dumneavoastră?!" zic eu.

Vale tăcu, se posomorî şi începu să se uite în depărtare pe deasupra acoperişurilor. Tăcu multă vreme, cu o expresie deodată dramatică, până ce vocea Constanţei îl făcu să-şi revină.

– Ei, şi? Mai departe, Vale.

– Da. Unde rămăsesem?

– Dar ia spune-mi, zise Constanţa, câţi ani are fata asta?

– Peste douăzeci! zise Vale.

– Cam mult, zise din nou Constanţa. Dar cum e, cum arată?

– Aşa... subţirică, blondă. E bine făcută... Eram foarte prins cu pregătirea pentru examene, continuă Vale, dar până sâmbătă tot ne-am mai văzut de câteva ori. De ce zic sâmbătă?

Sâmbătă voia s-o ducă la Ateneu la un concert şi a cumpărat două bilete. Invitaţia i-a făcut-o marţi. Vineri, în timpul unui curs, Cosma Dante, un prieten al său, îl înştiinţa printr-un bilet că a doua zi seara avea să aibă loc la Antracit acasă (un alt coleg) un aşa-zis ceai şi că va veni şi Anda – aşa o chema pe fată. „Fii atent, vărul tău Gabi s-a băgat pe fir, îi scria Cosma Dante. Toată lumea ştie." Vale zâmbi, mototoli biletul şi îl aruncă sub pupitru. Era, pesemne, o glumă care încerca să reuşească prin intermediul lui Cosma Dante, cu care era prieten bun. Prietenii cei mai intimi se pretează adesea la astfel de farse, cel mai vesel lucru fiind, după cum li se pare lor, să vezi un coleg îndrăgostit pierzându-şi capul de gelozie.

Sâmbătă seara Vale se duse cu cinci minute mai devreme la Ateneu. Era un concert rar, se executau cantate laice de Bach, acele mici piese care lui îi plăceau atât de mult, compuse să fie executate la clavecin, cu instrumente cu coarde, cu orgă şi cor, şi gândul că timp de aproape două ore va asculta această muzică îl făcu să nu-şi dea seama că Anda întârzia. Când văzu că încep să se închidă uşile, vându biletul în plus pe care îl avea şi intră. După concert îşi aminti însă că fata nu venise şi fu prins de bănuiala că nu era vorba de o farsă. Porni repede spre casa lui Antracit, urcă scările gâfâind şi sună. Era ora zece jumătate, îi deschise Antracit (acest Antracit se numea de fapt Popa Viorel, dar era negricios şi ciupit de vărsat, semănând într-adevăr cu un cărbune, şi porecla i se prinsese).

– Gabi e aici? zise Vale indiferent.

– Nu, n-a venit încă, răspunse Antracit.

Intră înăuntru. Stăteau pe o canapea şi pe scaune, iar parchetul era gol, se vedea că până atunci dansaseră şi acum făceau o pauză. Unul dintre ei, comentând întârzierea celui numit, îşi dădea cuvântul de onoare că Gabi e un tip plin de surprize şi de mistere, iar Cosma Dante întreba cu dispreţ ce înseamnă mister în cazul lui Gabi? Voia să i se explice.

– De când l-au ales pe Cosma în birou (era vorba de biroul organizaţiei UTM din facultate), a devenit un determinist agasant, spuse Antracit cercetând teancul de plăci de lângă pick-up cu acel aer blazat pe care şi-l iau adesea tinerii, blazarea fiind semnul unor experienţe bogate care au trecut peste capul lor.

– Un determinist vulgar, completă un altul, care fuma cu ţigara „uitată" în colţul gurii.

– Gabi cunoaşte, dintre noi, cel mai bine materia, o să ajungă un mare specialist, zise din nou primul student, cu o intonaţie elogioasă şi admirativă.

– Asta e adevărat, conveni Cosma Dante, dar am impresia că el cunoaşte atât de bine materia, încât nu-l mai interesează. Nu fac un paradox.

Pe uşa din fund intră o fată cu părul coafat şi miţos, cu un cuţitaş în mână şi cu mânecile suflecate.

– Câţi suntem cu toţii? întrebă ea. Mai vine cineva?

– Sigur că mai vine, vine Gabi cu Anda, răspunse întâiul student.

Antracit se smulse de lângă picup, străbătu odaia spre bucătărie şi în trecere îi dădu gafeurului o palmă peste cap. Intră apoi în bucătărie, uitând uşa deschisă. Vale văzu siluetele a încă două fete, care stăteau în jurul mesei şi spălau şi aranjau nişte farfurioare şi pahare.

Antracit reveni în odaie cu două sifoane în mână şi o sticlă înfundată. Închise uşa cu piciorul.

– Ah! se auzi un strigăt din bucătărie, după care urmă zgomotul unui pahar spărgându-se pe mozaic.

– Valeria, strigă Antracit printre râsetele care izbucniseră în odaie şi în bucătărie, te omoară mama.

Între timp, o motocicletă se oprise în stradă şi continua să pârâie şi să trosnească, jos, lângă bloc. La un moment dat încetă şi atunci se auzi din stradă un glas strigând:

– Antracit!

– Ăsta e Gabi, zise din nou gafeurul, şi se repezi la geam. Gabi, strigă el, aplecându-se, de unde ai motocicleta aia?

– Ce faceţi voi acolo? se auzi glasul de jos.

– Vă aşteptăm, veniţi sus?

– Mai facem un tur şi ne întoarcem.

Vale se ridică din fotoliu şi se duse la geam. Se uită în jos. Se vedeau capul şi umerii motociclistului. În spatele lui, o fată subţirică se ţinea de inelul de cauciuc dintre genunchi şi se uita în sus spre geamul deschis de la etaj. Motociclistul făcu o mişcare energică cu piciorul, motocicleta izbucni în pârâituri şi pieri pe după colţ. Vale continuă să rămână la geam încă multă vreme, până ce pârâiturile nu se mai auziră deloc, topindu-se în zgomotul îndepărtat al oraşului. Cosma Dante venise între timp lângă el şi îi atinse braţul.

– Te-am avertizat, zise, de ce ai mai venit?

– De ce să nu vin?

– Mai bine pleacă, merg şi eu cu tine, zise tânărul în şoaptă. Gabi o să vină aici cu Anda. Îţi convine?

– Nu, am să stau, vreau să-i văd! Cred că e o glumă tâmpită de-a voastră!

– Nu e nicio glumă, să ştii.

În odaie, Antracit pusese o placă şi ceilalţi dansau. Fata cu părul miţos, ajutată de gafeur, aranja farfuriile şi umplea paharele cu vin.

După un sfert de oră soneria ţârâi şi apăru Gabi însoţit de fată. Erau foarte veseli şi se acomodară imediat, băură câte un şpriţ şi începură să danseze. Vale şi Cosma Dante nu se întoarseră de la geamul deschis, stăteau cu spatele la cei din odaie şi continuau să şoptească între ei. Se răsuciră după câtva timp şi, ocolindu-i pe cei care dansau, se aşezară în fotolii. Anda se făcuse roşie şi o

licărire parcă de mânie străluci în ochii ei. Fata cu părul mițos se apropie de Vale și îl servi cu o felie de tort și un șpriț.

Curând, placa se sfârși și se împrăștiară la locurile lor, servindu-se cu fursecuri și vin. Gabi voia să dea senzația că n-are nicio legătură cu fata și că chiar dacă ar avea, lucrul e prea puțin important. Mult mai important era altceva: îl preocupa ceva care fără să fie rostit stârni dinainte curiozitatea nedefinită a celor ce îl cunoșteau îndeaproape.

– Ce e cu tine, Gabi? zise numaidecât gazda, acest Antracit care, după felul cum se uita la el se vedea că îl admiră sincer, sau că în orice caz ținea ca Gabi să observe acest lucru.

– Ah, exclamă acesta furios, formidabil cum mi-au trecut pe sub nas opt mii de lei. Opt mii de lei, cumpăram motocicleta, era acum a mea; unsprezece rezultate exacte i-am dictat individului ăluia și ai să vezi că tot n-o să mi-o lase mai ieftin.

Nimeni însă nu se arăta prea curios să ceară amănunte, toți fiind la curent cu așa-zisul lui fler la pronosport, fler a cărui caracteristică era că se adeverea numai dacă nu cumpăra și nu completa el buletinul.

– Gabi, îți dau o idee, zise Antracit. Joacă mai departe la pronosport, dar pe buletinele noastre. Joacă de pildă pe buletinul meu.

– Parcă tu o să fii fraier, dacă câștigi, să împărți cu mine câștigul! Ah, dacă aș câștiga acum cinci mii de lei sunt sigur că individul mi-ar vinde motocicleta cu cinci mii, fiindcă el a câștigat acum opt și vrea să-și cumpere una nouă.

– Gabi, zise fata, joacă pe un buletin pe numele meu.

Vale întinse mâna și luă paharul de pe măsuța din fața lui. Degetele îi tremurau. Vru să-l dea peste cap, dar se opri și mâna sa mare, ca o cazma, strânse paharul și îl sfărâmă ca pe-o coajă de ou. Cosma Dante sări de la locul lui. Din palma tânărului picura sânge pe parchetul gol. Se făcuse palid și înțepenise în fotoliu, tăcut și cu o expresie cruntă pe chip. În odaie se așternu tăcerea. Gabi își turnă o jumătate de pahar cu vin, îl umplu cu sifon și îl dădu peste cap. Fata se uita spre fotoliul unde stătea Vale, răsturnat și nemișcat. Se ridică și pieri în bucătărie. Cea cu părul mițos o

urmă şi ieşind aruncă o privire întrebătoare spre cei din odaie: Ce se întâmplă aici?

– Vale, ce înseamnă asta? interveni un băiat pe care îl chema Amariţei. Avea aerul să spună că s-a mers prea departe şi că toate acestea i se păreau lipsite de interes şi exagerate. Vale, Gabi, hai, bă, lăsaţi, fiţi serioşi, daţi-vă mâna! Apoi se adresă lui Gabi, ridicându-se şi împiedicându-l să-şi toarne un nou pahar; astâmpără-te, îi zise, mai suntem şi noi aicea, ai băut trei pahare, du-te dracului, uite cât vin a mai rămas!

Tăcerea continua. Amariţei îi prinse pe toţi într-o privire circulară, se opri apoi asupra lui Vale, la pândă. Vale se mişcă din nou în fotoliu, tuşi iarăşi, ca şi mai înainte, şi deschise gura să spună ceva; în aceeaşi clipă, Amariţei, care îl pândise, insistă, acoperindu-i cuvintele înainte de a fi rostite, cu vocea lui supărată:

– Bea el singur trei pahare! Bă, frati-meu, dar egoist mai eşti! Ia ţine, Cosma! Valeria! Adu un alt pahar, pentru Vale.

– Mulţumesc, Amariţei, nu beau, şopti Vale şi se ridică şi porni spre uşă.

Cosma Dante îl urmă pe scări până jos, la colţul străzii. Se opriră amândoi. Alături susura apa unei mici arteziene. Era târziu, se lăsase liniştea peste oraş. Vale desfăcu batista şi întinse mâna deasupra ţâşniturii de apă.

– Aşa de teribil te afectează chestia asta? întrebă Cosma, surprins şi îngrijorat, speriat parcă nu atât de ceea ce se întâmplase, cât de ceea ce se putea întâmpla.

– Da, teribil, şopti Vale şi tuşi iar.

Îi lipsea parcă aerul.

– Hai la o farmacie, să nu-ţi fi rămas cioburi în palmă, îţi curge mereu sânge, zise Cosma.

– Nu-i nimic, uşurează creierul.

– De fapt tu eşti de vină, zise Cosma. Te-am prevenit.

– Ei, şi? Voiam s-o văd! Nu mi-am închipuit c-o să se uite aşa la mine. Cosma, fă-mi o plăcere, întoarce-te îndărăt... Amariţei ăsta e băiat deştept, m-a oprit de la sinceritări penibile, fă şi tu ca el şi spune-le că n-a fost nimic, am spart paharul din greşeală...

– Nu te mai şterge cu batista aia, zise Cosma, uite-o pe a mea, e nefolosită.

– Mulţumesc! Hai, du-te, la revedere.

După plecarea lui Vale au continuat să danseze, şi apoi Antracit coborî, câteva minute mai târziu, la tutungerie şi cumpără vreo zece buletine pe care Gabi le completă după sistemul lui, scandalizându-i pe toţi; înscrise un pronostic favorabil pentru o echipă slabă de mineri, care avea să joace chiar a doua zi cu o echipă de militari, una dintre cele mai puternice formaţii din categoria A, şi puse semnele de meci egal la o echipă care nu suporta aşa ceva.

A doua zi se întâlniră cu toţii spre prânz şi porniră spre stadion mai devreme. Spre seară alergară în centrul oraşului, în spatele Universităţii, unde staţionau zeci de inşi în faţa tabelei de pronosport, care se schimba din zece în zece minute, pe măsură ce funcţionarii agenţiei centrale primeau telefonic rezultatele din provincie. De fiecare dată se auzeau exclamaţii simultane de dezamăgire sau de triumf. Funcţionarii mai greşeau şi, când veneau să modifice rezultatul, cei care mai înainte înregistraseră cu satisfacţie scorul ridicau acum braţele, excedaţi.

– Aţi văzut? strigă Gabi cu entuziasm, nimeni n-a prevăzut victoria Minerului.

Pe unul dintre buletinele sale apărură în curând douăsprezece rezultate exacte: după câte se părea, avea să câştige o sumă neobişnuită.

Se întâmplă însă că un număr de câteva sute de inşi completaseră şi ei ca şi Gabi aceleaşi buletine cu toate cele douăsprezece rezultate exacte şi, astfel împărţit, premiul reveni fiecăruia la ceva mai mult de cinci sute de lei. Să fi fost oare din pricina asta că Gabi, furios, rupse aproape imediat legătura cu fata sau poate că scena din casa lui Antracit fusese prea violentă faţă de ceea ce simţea el pentru fată?

– Ca şi când, zise Vale pregătindu-se să-şi încheie istorisirea, ar mai fi avut vreo importanţă ce-ar mai fi făcut el sau ea după ce i-am văzut împreună şi am văzut-o pe ea cum se uita la mine cu ochii sticlind, parcă tot eu aş fi fost vinovat. Fapt e că s-au despărţit

a treia zi, mi-a povestit Cosma. Eu nu mai vorbesc cu Gabi de-atunci, dar pentru mine nu Gabi e o problemă, cu toate că a venit după aia la noi tanti Veronica, să mă caute să ne împăcăm. Eu i-am spus lui tanti că nu sunt supărat, n-are decât să vină domnul Gabi şi să se împace, dar după câte îl cunosc eu, n-o să vină, şi să nu se supere tanti, dar nu e cazul să mă duc eu să alerg după el şi să-i cer scuze. În sfârşit, Gabi, după cum ştii, le-a dat el pe urmă lui tanti şi lui unchiul Toma o problemă ceva mai gravă pentru ei de rezolvat decât istoria asta a noastră de studenţie. Ceea ce am descoperit eu însă în seara aia n-o să uit niciodată şi ţi-am povestit toate astea ca să pot pe urmă să-ţi pun o întrebare. Mi s-a mai întâmplat mie o dată ceva asemănător, dar nu cu o fată, şi în orice caz nu mi-am putut închipui că o să se repete... Dar mai bine să-ţi explic despre ce e vorba. Mă ia o dată de braţ un coleg cu care eram prieten şi iese cu mine de la curs şi foarte afectuos îmi propune să intrăm undeva şi să bem o bere, că are ceva să-mi povestească. Eu aveam treabă în ziua aia, mă aştepta mama să mergem undeva, i-am dat un telefon că întârzii şi am intrat cu băiatul ăsta într-o berărie de alături, unde aveam noi toţi obiceiul să intrăm după cursuri. De ce? Ţineam la el, de ce să nu recunosc, şi aş fi dorit ca prietenia noastră să devină din ce în ce mai exclusivă, nu fiindcă simţeam neapărat nevoia ci din instinct, prietenia e o forţă, nu? Eşti mai puternic când ai mulţi prieteni, nu e aşa?... Hm? Ce zici?

– Să zicem, conveni Constanţa. Şi?

– Şi am intrat cu el bucuros în berărie. Pe scurt, colegul ăsta al meu mi-a spus de la început, cu un anume patetism care îmi făcea plăcere, despre ce era vorba. Că îl cunosc pe cutare? Îl cunosc. Dar ştiu ce fel de om e? Nu prea. E un porc, zice. Şi începe să-mi povestească ce i-a făcut lui... Într-un cuvânt, figuri porceşti ca răspuns la dovezile de prietenie pe care el i le arăta... servicii făcute, cum i-a luat apărarea în organizaţia UTM când a fost atacat etc... Era adevărat ce spunea, auzisem şi eu că acest coleg al nostru îşi permitea să procedeze în felul ăsta, şi m-am indignat împreună cu el, iar el mă lăsa să înţeleg că numai eu ştiu să preţuiesc o prietenie şi că numai pe mine mă consideră un adevărat... Nici n-a apucat

însă el să spună şi cuvântul din urmă, adică prieten, că ne pomenim la masa noastră, cu cine crezi? Chiar cu acest al treilea de care se plângea colegul meu. Îl văd că trage imediat un scaun, se aşază foarte în largul lui, cere o bere, îl bate pe-ăsta care se plânsese de el în faţa mea peste umeri, îl întreabă ce mai face, îi spune că are chef după-masă să meargă cu el nu ştiu unde. Ce văd? Băiatul cu care eu voiam să leg o prietenie exclusivă se topise în faţa celuilalt, clipea des şi, de emoţie că acela îl bătea pe umeri şi îi propunea să petreacă cu el după-amiaza, uitase complet şi de mine şi de ceea ce spusese mai înainte... Chestia mi-a provocat greaţă... N-am înţeles despre ce era vorba, ce i se întâmplase sau ce se întâmpla între ei, fapt e că la plecare, pe stradă, mai înainte ca eu să am timp să-mi iau la revedere de la ei, colegul ăsta al meu care mă făcuse să-i dau mamei un telefon că nu vin acasă se grăbeşte să-mi întindă mâna şi să-mi arate el drumul încotro s-o iau („tu o iei pe-aici?", zice), adică o direcţie contrară celei încotro o luau ei, ca şi când i-ar fi fost frică nu cumva să rămân cu el şi să-l împiedic în felul ăsta să fie singur cu celălalt. Nici măcar nu i-am mai spus *hai sictir*, atât de tare m-a surprins comportarea lui. În cazul cu fata a fost parcă mai rău. Fata, când m-a văzut în casă, s-a înfuriat. Am văzut cum i-a ţâşnit ura din ochii albaştri, s-a grăbit adică la fel ca şi colegul acela să fie furioasă că îi stric socotelile, închipuindu-şi că o s-o împiedic să facă ce doreşte. Te întreb: e în mine ceva care să-i îndreptăţească pe alţii să mă considere atât de asemănător cu ei şi de dependent în acelaşi timp? Las eu această impresie? Iată întrebarea.

– Nu laşi, răspunse Constanţa foarte senină, deşi fratele ei nu arăta prea destins. Nu laşi, repetă ea, dar oamenii nu sunt prea atenţi la ce fac şi tu cam exagerezi, cel puţin în ceea ce o priveşte pe fată. Aşa cred. Tu ştii însă mai bine, poate că nu te înşeli. Şi ce-a mai fost? Ce s-a întâmplat de ţi-ai adus aminte de toată chestia?

– Săptămâna trecută dau de ea în laborator, exclamă Vale. Au repartizat-o şi pe ea, ca şi pe Gabi şi pe mine şi încă pe alţii, la aceeaşi uzină unde am făcut practică, dar pe ea mai târziu, fiindcă a căzut la prima sesiune. Ei, ai să râzi, arată complet schimbată, era să nici n-o mai cunosc...

Constanța se ridică, intră în casă și întârzie câtva timp. Se întoarse apoi îmbrăcată de oraș.

– E șase, zise ea. Mă duci la un cinema? Vorbim pe drum...

„A fost foarte atentă la povestirea mea, dar nu pare să-i treacă prin cap să mă imite, gândi Vale când se întoarseră și luară masa împreună. N-am fost deloc molipsitor..." Fusese ideea care îi venise în minte, venind la ea, s-o facă astfel să vorbească, dar nu-i reușise, Constanța nu-i povesti într-adevăr nimic despre ea tot timpul serii, și Vale, care o cunoștea, nici măcar nu se gândi să facă vreo aluzie...

VIII

De la sora lui, Vale se duse direct la uzină. Erau orele unsprezece noaptea. Găsi pe birou o notă în care era invitat a doua zi dimineața la ora zece să treacă pe la cadre, la tovarășul Mânăfoaie, într-o chestiune de serviciu.

Se prezentă pe la două. Tovarășul Mânăfoaie îl primi cordial și supărat.

– Dumneata nu poți să respecți ora de audiență?

– Ba pot, dar la ora șapte dimineața ies din schimb, ar fi însemnat să vă aștept trei ore, răspunse Vale. Nu știu dacă asta a fost intenția dumneavostră!

– N-a fost... conveni tovarășul Mânăfoaie. Ia loc, avem o chestiune de soluționat.

Vale se așeză și șeful cadrelor începu să-i pună întrebări minuțioase și inutile... Avea această manie, și o dată o pățise cu cineva când lucra la Ministerul Industriei Alimentare, tot ca șef de cadre și se prezentase la el un inginer zootehnician. „Ce studii ai dumneata?" îl întrebase pe acela, deși avea dosarul omului chiar la el pe birou, stătea cu coatele pe el. „Sunt inginer zootehnist" răspunse acela. „Și te pricepi la animale?" îl întrebase tovarășul Mânăfoaie. „Mă pricep, răspunsese zootehnistul, știu să disting un bou de o vacă."

Era cunoscut în toată uzina prin luările lui de cuvânt. Vorbea ca un şcolar care psalmodiază o lecţie din care nu înţelege nimic şi, oricare ar fi fost obiectul dezbaterilor, ideile lui erau aceleaşi: „Tovarăşi, iau cuvântul pentru propunerea adusă... care depăşirea producţiei este una din problemele de bază ale uzinei, serviciul de cadre, profund preocupat de aceste probleme, asist cu interes la această şedinţă interesantă... Închei, câteva cuvinte urându-vă..."

Îl întrebă de pildă pe Vale, între altele, dacă era utemist, deşi luase şi el cuvântul la şedinţa de constituire a „Brigăzii tineretului" şi le urase utemiştilor succes.

– Ei, uite, zise el după aceea, fiindcă eşti utemist şi zici că îţi place metalurgia, noi ne-am gândit că un element de valoare, facem un schimb de experienţă cu uzinele din N. Adică ei ne trimit un tânăr inginer, şi noi le trimitem din partea noastră. Şi dumneata fiind tânăr în producţie îţi va fi de mare folos să pleci pentru câteva luni. Noi te-am recomandat ca un cadru cu origine foarte sănătoasă şi sperăm că ai să ne reprezinţi cu cinste la N. Personal îţi urez mult succes...

Vale îşi plecă fruntea uitându-se la picioarele scaunului. Nu răspunse nimic. „Câteva luni înseamnă toată vara" gândi el.

– De ce te-ai întristat aşa? zise Mânăfoaie preocupat. Nu cumva eşti din ăia care nu vor să plece din capitală?

– Eu? Nu, nicidecum. Din contră!

– Din contră? Bine, atunci du-te sănătos. Şi întoarce-te de acolo cu o mireasă, o bănăţeancă de alea, adăugă şeful cadrelor şi începu să râdă singur de gluma lui.

– V-aş ruga însă să notaţi ca la anul să mi se dea concediul în iulie sau august. Dacă se poate.

– Asta o să aranjezi dumneata cu sindicatul, zise Mânăfoaie binevoitor.

– Da, dar dacă sunt trimis în schimb de experienţă tocmai în lunile astea, n-am ce să mai aranjez, oricât de sănătos aş pleca, răspunse Vale. Perspectiva unei mirese bănăţene nu este obligatorie chiar în aceste luni.

Mânăfoaie, auzind această întorsătură de frază, se înveseli brusc; parcă tot corpul îi tresări, îi plăcuse, nu era obişnuit să i se răspundă

astfel. Se aplecă peste birou şi îl bătu pe tânăr zdravăn pe umăr, mai ales că avea şi în ce da, Vale fiind, stând pe scaun, tot aşa de înalt cât Mânăfoaie ridicat în picioare.

– Păi de ce nu ne-ai spus? zise şeful cadrelor.

– Ce să vă spun? îl întrebă Vale mirat. Păi acuma, când ştiţi ce vreau, de ce nu amânaţi acest schimb de experienţă pentru la toamnă? De ce neapărat tocmai în aceste luni?

– Nu se poate, răspunse Mânăfoaie tot binedispus, însă hotărât.

Vale trecu, aşa cum îi spusese şeful cadrelor, pe la serviciul de muncă şi salarii, şi aici, constatând că hârtiile şi formele de plecare erau deja făcute, zise:

– Ce siguri aţi fost dumneavoastră că o să plec la N. de mi-aţi şi făcut formele fără să mă întrebaţi!

Şeful serviciului dădu din umeri mirat.

– Ordin de la direcţie. Nu vi s-a comunicat? „Are dreptate" gândi Vale şi tăcu, şi fiindcă îşi dădu seama că era privit de funcţionari, răspunse:

– Ba mi s-a comunicat...

Şi nu mai spuse când i s-a comunicat, ieşi şi se îndreptă spre secţia sa călcând îngândurat, cu capul în pământ, peste pietrişul de pe aleile care întretăiau din toate părţile curtea uriaşă a uzinei. Se gândea însă acum la altceva.

Traversă platforma fără să se uite la nimeni, deşi în clipa aceea îi trecu prin minte că „Brigada tineretului" era acum ameninţată prin plecarea sa, dar îşi spuse numaidecât că n-avea decât să aibă grijă direcţia şi Mânăfoaie să nu se întâmple nimic, şi începu să urce scările mici, în spirală, ce duceau spre laboratorul uzinei.

IX

Când intră, ea stătea în picioare la locul ei, în faţa mesei lungi şi înguste încărcate cu eprubete, şi se uita pe geam. Nici când se apropie de ea nu făcu vreo mişcare, şi Vale îşi aruncă şi el privirea afară şi rămase şi el nemişcat. În depărtare se formaseră nori groşi,

acoperind jumătate din capitală, în timp ce cealaltă strălucea încă sub lumina soarelui. Un vârtej uriaş făcea legătura între cer şi pământ şi se răsucea lent şi ameninţător apropiindu-se de oraşul descoperit. Pe şoselele asfaltate se vedeau şerpuind camioanele ca nişte jucării, ieşind sau intrând din periferie, grăbite şi parcă alarmate de apropierea furtunii.

– Nu te plictiseşti deloc, zise Vale în cele din urmă.

Fata tresări, se întoarse şi făcu ochii mari. Nu se aştepta să-l vadă aici, şi ceva de pe chipul lui îi lărgi brusc privirea, ghicind cu acel instinct sigur al fetelor că trebuie să fie atentă acum şi că în orele care vor urma toate clipele vor fi decisive.

– Nu, deloc, cum o să mă plictisesc?! zise şi se concentră din nou pe ce făcea, scoase din priză o instalaţie mică electrică şi turnă un lichid într-o eprubetă. Arăta acum mult mai liniştită decât ar fi trebuit să fie.

Şeful laboratorului se apropie şi începu să se uite şi el pe geam. Se vedeau norii acoperind cu rapiditate bolta cerului, urcând parcă cu intenţie spre sursa de lumină. În clipa în care discul solar fu încolţit şi acoperit din trei direcţii, o săgeată vie, de o luminozitate orbitoare, spinteca în trei frânturi aglomeraţia neagră de nori şi, timp de câteva secunde lungi, uşile şi geamul laboratorului se cutremurară, zgâlţâite parcă de mâna furioasă a unui uriaş.

Un oţelar se apropie şi întrebă dacă e gata proba. Fata nu răspunse, se deplasă spre alte eprubete şi dădu doar din cap, afirmativ. Între timp, văzduhul se înceţoşase şi valuri succesive de apă cutreierau câmpia şi înecau orizontul. Afară nu se mai vedeau clădirile, parcă se înserase.

– Proba de la trei! zise cineva intrând în laborator.

– Patru luni n-o să mai urc aici, zise Vale. Plec la N.! Am venit să-ţi spun la revedere.

Ea parcă nu auzi. Geamurile se aburiseră, şi în laborator pătrundeau curenţi de răcoare, mirosind a ţărână udă şi a ierburi.

– Înainte să pleci aş vrea să-ţi spun ceva, zise deodată fata.

El întoarse capul şi o privi. Timp de câteva clipe nu mai făcu nicio mişcare. Îi vedea pupila mărită şi albastrul ochilor aţintiţi asupra lui.

– ...Am ceva să-ți spun, repetă ea. Invită-mă după-masă unde vrei tu și...

– Bine, zise el, să plecăm împreună la ora trei. Am să urc să te iau.

La ora trei ieșiră împreună și porniră pe jos pe marginea șoselei asfaltate. Ploaia încetase de mult și soarele strălucea din nou pe cer. Merseră în tăcere un sfert de oră, și la un moment dat el părăsi bordura înaltă a șoselei și o luă peste câmpia înverzită, care mustea de apă. Traversară un drum lăturalnic și urcară o mică movilă de pietriș peste care iarba se țesuse într-un strat gros, acoperind-o ca pe un gorgan vechi. Vale se sui pe ea, își scoase haina și o invită pe fată să se așeze.

Tăcea, n-o vedea deloc, se uita peste câmpie cu un ochi neclintit și total, absorbind parcă adânc, până la împrăștierea și dispariția atenției, depărtările și luminile. Se gândea în clipele acelea că o uitase și că acum se simțea bine și ar fi trebuit, poate, să plece, în loc să stea aici de bunăvoie lângă o ființă pe care n-o mai cunoștea și care îl făcuse o dată să sufere. Ce mai voia acum de la el?

– Uite despre ce e vorba, zise ea cu o intonație curioasă, parcă agresivă și în același timp speriată, tu crezi că sunt chiar atât de vinovată pe cât ți se pare ție?

Și auzind-o pronunțând această frază, Vale o simți parcă mai înstrăinată de el decât dacă ar fi tăcut, dar nu zise nimic, o lăsă să vorbească. Și ea își începu destăinuirea înfruntând cu bună-știință acest risc, care părea oricum mai mic decât dacă ar fi tăcut, nimeni în afară de ea neputând să-i explice lui ce se întâmplase cu un an în urmă și mai ales ce se întâmplase după, fiindcă dacă n-ar mai fi fost nimic după, nici n-ar mai fi fost nimic de destăinuit, chiar dacă ea rămânea în amintirea lui vinovată. Cui îi pasă de asemenea amintiri dacă ele nu mai sunt legate de nimic?

– Vale, începu ea deodată, cele mai proaste fete sunt cele care, deși nu cunosc deloc bărbații, au deja despre ei păreri și preferințe. Ele nu știu că înainte de orice un bărbat trebuie cunoscut în sine, ca specie, și că abia după aceea vine preferința.

Trebuie deci, continuă ea, înțeles așa cum se cuvine faptul că el nu i-a plăcut ei deloc când l-a cunoscut, fiindcă nu era pe gustul ei! El era mare, cam lălău, se încrunta și avea aerul că gândește, iar ei îi plăcea, dimpotrivă, ca un bărbat să fie de statură mai mică, vioi, senin, vesel și să nu se gândească în general decât la lucruri care fac plăcere. De ce acceptase atunci întâlnirea cu el, deși nu-i plăcea? Întâi pentru că un băiat așa cum i-ar fi plăcut ei nu prea găsea și se cam îndoia că o să găsească, celor pe care ea îi întâlnea le lipsea ba una, ba alta din trăsături; un Gérard Philipe e greu de găsit, și pe urmă, chiar dacă îl găsești undeva întâmplător, altcineva mai înainte l-a și cucerit... în al doilea rând a dorit deci să se vadă cu el și pentru că nici ea nu era foarte convinsă de preferințele ei, și în al treilea pentru că o cunoștință nouă te duce într-un anturaj nou, și în anturajul acela nou șansele de a întâlni bărbatul preferat sporesc... Ceea ce îi spunea ea era o istorie neinteresantă a unei fete care a pățit apoi exact ceea ce a meritat, e adevărat, recunoaște singură, dar fata asta nu mai există, sau în orice caz dacă există e o soră a ei nereușită și, oricât i-ar fi de soră, nu vrea cu niciun chip să fie solidară cu ea și să-i împărtășească aventura. Dar să continue povestirea... Iată că lucrurile s-au petrecut cum prevăzuse: în anturajul lui l-a cunoscut pe Gabi și din prima clipă când l-a văzut i-a și plăcut de el. Singurul lucru de remarcat în toate acestea e faptul că acolo, la serată, el, Vale, nu trebuia să vină. El trebuia „să se retragă la depou cu farurile stinse", cum spuneau ceilalți cu veselia lor gregară, și trebuia să facă asta de la bun început, ea însăși gândise că așa ar fi fost potrivit și, de aceea, când l-a văzut acolo făcând pe victima a cuprins-o mânia, mai ales că el a mai spart și paharul în mod penibil și îi curgea sânge din mână.

După istoria asta n-a ieșit din cămin câteva zile. Apoi lucrurile s-au întâmplat așa: fără s-o dorească, mintea ei a păstrat două imagini, luate în două momente diferite, prima în Grădina Botanică, pe o bancă unde stătuseră împreună în acele zile când se cunoscuseră, și a doua când l-a văzut plecând pe ușă după scena cu paharul. Dintr-o imagine formată din pete negre și albe și contururi fără înțeles, a apărut deodată un om atrăgător, deloc urât, având în el ceva care îi inspira o mare încredere. E adevărat

că nu-l bănuise impulsiv şi pus pe soluţii radicale, dar aici era vina ei... Însă ea aşa l-a redescoperit: ca pe un om care a venit spre ea cu sufletul deschis, şi faptul acesta a izbit-o şi a turburat-o atât de tare, încât a luat imediat măsuri de prevedere. Când avusese ea timp să-l cunoască atât de bine? Şi atunci apărea a doua imagine, care spulbera această îndoială, momentul când sub ochii ei furioşi, acolo, la serata aceea, sufletul lui se închidea. O dorinţă în care zăcea îndoiala că poate se înşală a împins-o să vină într-o zi la uzină să-l vadă. Era prin toamnă, prin septembrie. Voia să se încredinţeze dacă ea nu este genul de femeie care trăieşte după cum bate vântul, dacă nu se înşală şi acum cu privire la el, cum se înşelase crezând că îi place Gabi. Venise să se uite la el şi să vadă dacă îl plăcea pe el cu adevărat, aşa, simplu, făcând abstracţie de aşa-zisa ei vinovăţie. Restul nu avea nicio importanţă, chiar dacă trezirea aceasta a ei se producea, poate, printr-o pierdere.

Şi-a ridicat gulerul paltonului şi şi-a strâns bine, să nu se vadă, părul sub batic. Era o zi frumoasă, dar între timp vremea se stricase şi ploua mărunt, se plimba la distanţă de poartă, aşteptându-l. Îşi spunea că dacă va fi necesar îl va opri şi îi va vorbi. N-a fost necesar.

L-a văzut imediat coborând din autobuz, cu mersul lui legănat, cu statura lui mare. Arăta deschis la faţă, dar parcă ferit, şi după cum i s-a părut ei (aici nu mai putea să spună precis), întristat. Atunci şi-a dat seama că chiar dacă Gabi s-ar fi îndrăgostit de ea, schimbarea ei tot s-ar fi produs şi legătura tot s-ar fi rupt.

– Am avut atunci convingerea că între noi nu s-a petrecut nimic grav, continuă ea, fiindcă situaţia care se crease prin faptul că deşi te cunoscusem pe tine mai înainte şi mă plimbasem cu tine de câteva ori n-am venit totuşi la întâlnire şi m-ai văzut pe urmă cu Gabi a fost singura prostie pe care am făcut-o şi nu mi s-a părut deloc că e prea târziu s-o repar. Dar asta o gândeam eu. Ce gândeai tu? reluă ea după ce tăcu câteva clipe. Mi-am dat seama că plimbările noastre şi ziua aceea când am fost în parc şi pe care eu o şi uitasem au fost pentru tine cu totul altceva decât pentru mine şi că tu nu puteai trece – şi probabil că nu poţi să treci nici acum – peste ceea ce a urmat fără să mă disprețuiești.

Tăcu şi nu mai continuă. Nu arăta deloc bine. Tenul ei, cât timp durase explicaţia, luase culoarea părului, şi sângele îi fugise tot mai mult din obraji. Gura i se albise. Apoi, glasul i se auzi din nou:

– Ascultă, Vale, n-aş fi avut curajul să-ţi spun ceea ce ai auzit dacă n-aş fi fost convinsă că sentimentele descrise nici nu mai există! De-aceea mi-a şi fost uşor să-ţi povestesc. Uite ce vreau să te rog: fă în aşa fel ca scena asta să nu se mai repete. Ştii?! Ne întoarcem cu un an îndărăt... Suntem în Grădina Botanică... Mă inviţi la un concert... Am să vin...

Vale nu răspunse, tăcu multă vreme cu o expresie care dădea de înţeles că nu va vorbi. Apoi se ridică.

X

Peste un sfert de oră intrară într-un restaurant şi se aşezară la o masă. Ea aruncă o privire piezişă în jur şi îşi încheie nasturii jachetei, ascunzând bluza de lucru, cu care venise de la uzină. Vale alese felurile. Nu schimbară împreună niciun cuvânt. Ea îşi ţinea obrajii în palmă şi se uita la el cu privirea lărgită. I se vedeau ochii mărginiţi de palme, ca şi când ea nu voia să mai vadă şi să mai ştie decât ceea ce se afla înaintea ei. Nu mâncă nimic şi refuză din cap îndemnurile lui.

Ieşiră apoi pe Calea Victoriei şi Vale se uită la ceas. Se făcuse ora cinci. În dreptul magazinului Muzica, el se opri şi intră. Cercetă catalogul şi o întrebă pe vânzătoare când vor mai primi noi înregistrări.

– Nu-ţi place muzica, zise apoi pe stradă, fără s-o privească. Trebuie să încerci, să vezi, poate îţi place. S-ar putea să-ţi placă, şi atunci...

Nu mai spuse ce s-ar fi întâmplat în acest caz, dar ea roşi, fiindcă după vocea lui era greu de ghicit dacă el se gândea în clipa aceea cum o aşteptase atunci seara la Ateneu şi ea nu venise, sau pur şi simplu o îndemna doar să asculte muzică pentru că îi plăcea lui.

Porniră apoi mai departe şi cotiră pe Edgar Quinet, în spatele Universităţii, întârziind, ca şi alţii, în faţa vitrinelor încărcate ale magazinelor Consignaţia. Apoi îşi continuară drumul, mergând înainte pe Academiei, spre fostul cartier al băncilor, acum gol de lumea sa financiară şi locuit de oameni obişnuiţi sau ocupat de întreprinderi de stat. Cupolele Bisericii ruseşti străluceau în soarele bucureştean, îndepărtat şi parcă străin de aceste străzi aglomerate şi de această viaţă închisă în beton armat şi ţevi de scurgere.

Ieşiră din nou pe Calea Victoriei, oprindu-se adesea în dreptul vitrinelor, până ce ajunseră la Cheiul Dâmboviţei, cu apa ei puturoasă şi cu peisajul ei sordid. Luară autobuzul, care făcu cu ei calea-ntoarsă şi îi duse departe, în apropierea Arcului de Triumf.

– Eşti obosită?

Ea clătină din cap: nu, deloc.

Intrară în marele parc şi o luară pe alei cunoscute care duceau spre lac. Nici măcar pe lac, când obosi vâslind timp de aproape un ceas, tânărul nu deveni mai comunicativ. O întreba: „Vrei să vâsleşti?" sau: „Vrei să mergi acasă?" sau: „Ţi-am stricat cumva programul?" Când urcară din nou pe alei se făcuse seară şi el se opri şi o întrebă brusc:

– Vrei să mergem la Pescăruş?

Ea clătină din cap: nu. Se aşezară pe o bancă şi ea se zgribuli. Se făcuse răcoare. Era o zi de lucru, şi pe alei se plimba puţină lume. Boschetele miroseau a frunză crudă, adia vântul. Vale se uită pe cer şi rămase nemişcat, cu privirea întoarsă în sus. Fata se uită la el şi după câteva clipe şopti:

– Mi-e frig!

El tresări şi se ridică în picioare; porniră din nou. Peste un sfert de oră ieşiră din parc şi el o întrebă:

– Mai ţi-e frig? Mai poţi să mergi?

Ea zâmbi; clătină din cap: nu! Nu mai putea merge.

– Te conduc până acasă.

Trecură pe străzi vechi, cu vile tăcute, cu mici grădiniţe pline de verdeaţă, luminate la rare intervale de becuri galbene, care nu reuşeau să împrăştie întunericul odihnitor şi tainic care învăluia acest cartier. Fata cotea la răspântii şi de astă dată el o urma. Ieşiră

într-o piață cu barăci de lemn închise și zăvorâte, intrară prin niște ulițe cu garduri de lemn, care alternau cu ziduri și porți de metal, cu case mici, printre care răsăreau blocuri subțiri cu două sau trei etaje, și după ce merseră astfel vreme îndelungată, deodată ea se opri și zise:

– Aici stau eu.

Era o casă cu grilaj de fier, cu o curte în linie dreaptă trecând prin fața a trei imobile vechi, masive și cufundate în întuneric. Fata deschise poarta și o luă înainte. Se opri în dreptul celui de-al doilea imobil și scoase o legăturică mică de chei din geantă. Era liniște peste tot și, căutând cheile, respirația ei se auzi ușoară și înăbușită. Tânărul tuși, așteptând lângă ea, foarte aproape de umerii și de fruntea ei plecată, în timp ce ea căuta broasca ușii. Urcară un etaj călcând cu grijă pe scările de ciment, și clipele de afară se repetară în dreptul unei alte uși, în fața căreia fata se oprise, alegând altă cheie.

Tot timpul care dură de la oprirea în stradă și până aici sus, ea nu-l privi nicio clipă și nu-i adresă niciun cuvânt, nu-i șopti nimic și nu făcu niciun gest. Totuși, deschise cea de-a doua ușă cu fermitate și, după ce pătrunseră într-un mic hol, porni cu aceiași pași fermi spre o ușă din dreapta și o lumină, făcând să se audă zgomotul comutatorului. Era o odaie simplă, cu un studio fără ladă, o masă rotundă cu două fotolii într-un colț și cu o fereastră prin care se vedea stâlpul electric din stradă.

– Vale, iartă-mă un minut, spuse fata.

Ea se așeză pe divan și-și ridică picioarele pe cuvertură, le trase sub ea, fără să-și scoată sandalele. Luă o pernă și se întinse, ascunzându-și fața cu brațele. Era istovită. El se așeză în fotoliu. Rămase nemișcat câtva timp, și în tăcerea neturburată de nimic a acelei ore târzii, el se ridică, se apropie de divan și se așeză la picioarele ei. Întinse mâna și îi desfăcu catarama sandalei, întâi de la un picior, apoi de la celălalt, i le scoase apoi pe amândouă, le așeză jos, lângă stinghia patului, iar picioarele ei mici și alungite, mirosind a praf de atâta umblat, se strânseră și mai tare, ca două vietăți care nu mai aveau unde să se refugieze. Mâna fetei dibui stofa subțire a fustei și le acoperi.

– Anda, şopti tânărul.

Ea îl privi de pe pernă fără să se mişte, cu nişte ochi cutreieraţi de neliniştе şi trupul subţire i se încordă şi începu să tremure.

El îi şopti din nou numele şi veni spre ea şi o luă în braţe, ridicând-o în capul oaselor. Deodată o frânse şi îşi lipi faţa de a ei.

– Vale, nu mă speria, se rugă ea cu aceeaşi voce şoptită cu care îi spusese mai înainte că îi e frig.

– Te iubesc, rosti el, şi rămase deasupra ochilor ei, privind-o de aproape şi continuând să repete ca într-o beţie numele ei.

Se îndepărtă apoi, se ridică şi se aşeză din nou în fotoliu. Dar trecură minute întregi şi nici ea, nici el nu-şi mai reveniră, parcă le-ar fi fost cu neputinţă să-şi mai ia privirea unul de la altul. Încercară amândoi să vorbească, dar nu reuşiră, cuvintele pe care le scoteau se împiedicau parcă de scaune şi pluteau, în odaie, intensificând prin şoapta cu care erau rostite ceea ce nu se putea rosti, dar era mai real decât cuvintele.

Rămăseseră totuşi în mintea lui Vale câteva idei care din cauza muţeniei lui îndelungate ajunseseră să-l obsedeze şi erau atât de puternice, încât îi alungară, încetul cu încetul, turburarea. Dar tocmai de aceea şi tăcuse, ca să nu le dea glas, crezând că va reuşi singur să le descifreze înţelesul. Şi iată că nu reuşise.

– Ce-ai înţeles tu, spuse el în cele din urmă, când ai spus că înainte de orice un bărbat trebuie cunoscut în sine, ca specie? Adică cum?

Ea tăcu mult înainte de a răspunde. Îl privea neclintită, de acolo de unde era întinsă şi se vedea parcă fizic cum întrebarea aceasta îi lua oboseala cu mâna şi îi aprindea în ochi lumini scânteietoare. Parcă triumfa, fiindcă ghicise deodată genul de gânduri care îl frământaseră pe el în timpul după-amiezii şi nu se grăbi să-i răspundă, iar când îi răspunse se făcu că nu înţelege.

– Ţi-am explicat, Vale, a fost exact prostia pe care am făcut-o eu cu preferinţele mele.

– Nu înţeleg, i-o întoarse el, n-ai vrea să-mi explici mai amănunţit?

– N-am ce să-ţi explic, zise ea, dacă tu înţelegi prin asta ceva personal.

– Nu, ce înțelegi ca idee.

Din nou ea lăsă să treacă un timp.

– Uite, să-ți explic, mi-am adus aminte de o prietenă care m-a scos totdeauna din sărite, să-ți spun despre ce e vorba... Dar nu vrei mai bine să vorbim despre altceva?

– Ba da, zise el încurcat, dar mi-am adus aminte şi m-ai făcut curios...

Se vedea însă că nu-şi adusese deloc aminte, aşa cum zicea el, ci fusese una din ideile pe care o rumegase cât tăcuse şi că avea s-o rumege şi acum, dacă ea nu-i răspundea. Şi ea nu-i răspunse.

– Cum ai găsit odaia asta? zise el.

– Am avut noroc, să-ți spun cum. După ce mi-am luat examenul şi am fost repartizată la uzină, mi-am spus aşa, că pe oricine aş întâlni, indiferent cine ar fi, înainte de a schimba o vorbă să întreb: „Nu cunoaşteți pe cineva care are o odaie liberă?" Fiindcă la o repartiție de la Spațiul locativ nici nu mă gândeam, şi ce crezi? Chiar a doua zi după ce mi-am pus în aplicare metoda mea, o colegă din laborator îmi răspunde: „Ba da, cunosc eu pe cineva, un inginer care are o fată care s-a măritat, i-a lăsat o odaie liberă şi îi e frică să nu-i trimită Spațiul locativ cine ştie ce beţiv." Şi mi-a dat adresa.

– Şi mobila? zise Vale.

– Mi le-am adus de-acasă.

Vale se uită în jur, apoi privirea i se răsuci pe pereți. Ea nu se mişca din poziția aceea a ei, ghemuită, întoarsă pe-o parte cu fața la el şi privindu-l mereu.

– Şi de ce, zise el, nu m-ai chemat în ziua aia când ai venit la poarta uzinei?

– Ți-am spus că aşa hotărâsem eu, dacă o să fie necesar.

– Adică?

– N-a fost necesar. N-aş mai fi putut învăța şi nu mi-aş fi luat examenul de stat.

– Şi de unde-ai ştiut că o să ne mai vedem? Vreau să spun de unde ai ştiut...

Şi se încurcă şi făcu un gest care trebuia să fie elocvent, adică tot restul, de unde a ştiut ea, sau cum de a fost sigură că după atâta timp o să-l mai găsească pe el neschimbat, aşa cum îl cunoscuse?

– Numai dacă rămâneai aşa cum te-am cunoscut ne-am mai fi întâlnit, răspunse ea. De întâlnit, adică, ne mai întâlneam noi, dar tu nu te-ai mai fi întors în laborator azi să-ţi iei la revedere de la mine şi nici eu nu ţi-aşi fi cerut să mă asculţi dacă n-ai fi rămas neschimbat.

– Şi atunci cum rămânea? întrebă el.

– Cum rămânea ce, Vale?

– Cum rămânea cu faptul că n-ai socotit necesar să mă chemi în ziua aia când zici că m-ai aşteptat dacă eu m-aş fi schimbat?

– Eu ştiu? Nici eu nu ştiu. S-ar fi întâmplat altceva.

– Eu te întreb cum rămânea cu faptul că m-ai lăsat să trec pe lângă tine şi nu mi-ai spus nimic. Nu te-ai gândit că ai fi fost de vină dacă nu ne mai vedeam?

– Nu, Vale, m-am gândit mai degrabă că aş fi fost de vină dacă din pricina asta aş fi dat peste un om care n-ar fi putut să mă asculte ca astăzi. Nu trecuseră decât câteva luni de când ne cunoscuserăm şi poate că în amintirea ta era mai proaspătă scena din seara aceea decât prezenţa mea care ţi-ar fi apărut fără veste, şi, în cel mai fericit caz, străină...

– Singurul lucru care m-a durut, zise Vale destăinuindu-se, a fost că am avut impresia că tu îţi închipuiai că venisem să-ţi cer socoteală, n-ai aşteptat să vezi de ce am venit şi te-ai uitat la mine cu ură...

– Da, ştiu, ai intuit bine ce simţeam atunci. Nici acum nu pot să-mi dau seama cum tremuram de furie când mă uitam la tine cum stăteai acolo în fotoliul acela şi te prefăceai că nu mă vezi. Şi pe urmă când ai spart paharul nici n-am putut să stau, am intrat în bucătărie, fetele alea spuneau că mă făcusem vânătă.

– Dar de ce? tresări deodată Vale cu o expresie chinuită de suferinţă.

– Nu ştiu, răspunse ea senină. Dar ştiu că a doua zi şi văru-tău mi s-a părut un ins nesărat, cu pronosportul şi cu anturajul lui de linguşitori – ia spune-mi, în paranteză, de ce îl linguşeau aşa toţi?

– Nici eu nu ştiu, probabil că din pricină că tatăl lui, unchiul meu, e secretar la un raion de partid...

– Şi?

– Şi credeau ei că cu ajutorul lui Gabi ar fi putut să rămână în Bucureşti, să nu-i trimită la Hunedoara, ăla negriciosu' în special. Şi? Spune mai departe.

Ea se ridică în coate, îşi schimbă poziţia şi îşi înveli din nou picioarele goale cu poalele fustei.

– Şi a doua zi, nu, că să mergem la meci, continuă ea. Mie nu-mi place sportul ca spectatoare, îmi place să schiez şi mă duc iarna la Predeal aproape în fiecare sâmbătă. Tu ştii să schiezi?

– Nu, zise Vale.

– Am să te învăţ eu... E foarte uşor...

– Şi cu cine te duci iarna?

– Mă duc cu tata, răspunse ea, dar nu înainte de a fi lăsat să se scurgă iar o pauză, ca şi când ar fi meditat dacă el merita să-i dea acest răspuns. El m-a învăţat, continuă ea, a fost chiar la concursuri când era tânăr, se ducea la Sinaia şi mă lua şi pe mine... Tata e profesor în Ploieşti, ţi-am spus, mi se pare, e un om aşa, înalt, foarte înalt, mai înalt ca tine, abia intră pe-o uşă, noroc că natura nu m-a făcut să semăn cu el în mod exagerat, cum se întâmplă câteodată, tatăl are nasul mare şi fiul îl are aşa, ca o caricatură, şi mai mare. La mine a fost o asemănare inversă, adică în moderaţie... Şi mi-a făcut foarte bine, fiindcă eram totuşi înaltă şi aveam muşchii de la picioare cam slabi... Stăteam eu pe schiuri, dar mi-era o frică îngrozitoare să nu cad, fiindcă nu puteam să mă mai ridic... Pe urmă mi s-au întărit cu anii şi acum merg foarte bine... Nu-mi plac răcnetele astea pe stadioane, mai ales pentru o femeie, un bărbat treacă-meargă, mai înţeleg... Nu, că să mergem! I-am spus că eu nu merg, dacă vrea el să se ducă singur, să se ducă, dar fără mine. „Nu, că o să-ţi placă, să vezi ce interesant e" îmi promite el că o să-mi placă. „Ce e de promis aici, i-am răspuns eu, ştiu despre ce e vorba şi mă plictiseşte, şi nu înţeleg să merg acolo unde mă plictisesc, în loc să vii tu acolo unde să ne placă la amândoi." Ei s-au uitat atunci toţi la mine cu figurile acelea de viţei entuziaşti contrariaţi pe care le au unii din amatorii ăştia când le spui că aşa

ceva te poate plictisi, nici măcar nu pot să conceapă! Faptul că sunt mulţi acolo pe stadion le dă certitudinea că sportul ăsta nu e o simplă distracţie, vorbesc de privitori, ci ceva, ehe, mult mai mult!... În fond le umple vidul sufletesc şi în clipa aceea am avut senzaţia că şi băiatul ăsta, altfel plin de calităţi şi care era, ca înfăţişare, atât de mult pe placul meu, era împins într-acolo de un asemenea vid şi că în fond eu nu-i plăceam deloc, lucru care deodată m-a scârbit, fiindcă mi-am adus aminte că tu şi cu el eraţi totuşi rude, veri buni, şi că uşurinţa lui nu mai avea justificarea pe care ar fi avut-o în alt caz. Mi-a părut deodată rău şi mi-am luat la revedere de la el şi toată ziua aia am stat singură la cămin şi am învăţat. Nu mi-am dat seama de tot ce s-a întâmplat decât încetul cu încetul...

Vale rămase tăcut şi îşi plecă din nou fruntea, ca şi când ar fi înţeles că nu trebuia să-i smulgă ei aceste mărturisiri, pe care i le mai făcuse odată sub altă formă, acolo pe dâmbul acela, când îl rugase ca scena să nu se mai repete. Îl rodea însă gelozia, acest sentiment neaşteptat, care însoţeşte adesea într-un mod atât de acut începuturile unei iubiri şi cu care el, neînvăţat, nu ştia ce să facă. Fiindcă putea să-i şoptească cu vocea sugrumată de emoţie *te iubesc*, dar nu putea să-i repete cu aceeaşi şoaptă *sunt gelos*.

Pe cine era gelos? Pe vărul lui, pe tatăl ei, pe toţi cei care o cunoşteau, chiar dacă el nu-i cunoştea, sau poate tocmai de aceea... Cine era ea? Cum era sufletul ei? Mai iubise până atunci?

– Trebuie să plec, spuse el deodată şi se ridică hotărât. Trebuie să mă duc la uzină, am întârziat.

Ea se ridică şi îl conduse. Ieşi cu el afară, ca şi la început, în aceeaşi tăcere şi din nou se opriră la toate uşile, foarte aproape unul de altul, ca şi când ar fi săvârşit ceva tainic. Şi aceste ore îl apropiară pe Vale de fată mult mai mult decât dacă ar fi rămas cu ea până dimineaţa, cum mai rămăsese cu fete sau femei pe care nu le iubise.

Călcau foarte încet pe pavajul de cărămidă al curţii şi când ajunseră la poartă se opriră fără s-o deschidă şi în umbra ei el o îmbrăţişă. Rămaseră astfel încremeniţi vreme îndelungată, în timp ce din liniştea nopţii oraşului nu se mai auzeau decât foarte rar paşii

vreunui trecător punctând un trotuar îndepărtat sau uruitul periferic al tramvaielor care se retrăgeau.

Într-un târziu, Vale ieşi şi se pierdu în noapte. Era atât de fericit, că mai merse încă o jumătate de oră fără să-şi dea seama că merge pe jos şi că până acasă, dacă nu lua un tramvai sau un taxi, i-ar mai fi trebuit cel puţin două ore până să ajungă...

XI

După o tăcere de aproape o lună, doctorul Stamate dădu în sfârşit la iveală pricina rezervei sale faţă de studiul pe care doctorul Sârbu îl rugase să-l citească.

– Doctore, îi zise, după vizită vreau să-ţi spun ceva.

Avea aceeaşi voce, cu suflu puţin şi tărăgănat, şi doctorul Sârbu, auzindu-l, gândi: „Iar o fi intrat în vreo încurcătură cu vreo infirmieră sau vreun tâmplar şi nu mai ştie ce să mai facă. Acuma însă să mă slăbească!" Şi, fără nicio jenă, îl evită. Doctorul Stamate îl aşteptă însă la plecare.

– Te rog să mă scuzi că am întârziat cu studiul tău, începu el, de astă dată cu o voce neobişnuit de hotărâtă, dar a trebuit să citesc nişte comunicări făcute în străinătate în ultimii ani cu privire la maladiile bătrâneţii. Chiar dacă şi altcineva ar fi descris sindromul neurastenic, şi studiul tău tot ar rămâne bun, prin varietatea cazurilor cercetate şi exactitatea descrierii. Am vrut însă să fiu sigur şi acum pot să-ţi spun că sindromul îţi va purta numele. Uite, dacă te interesează, am notat aici nişte autori şi dacă vrei, ţi-i dau să-i citeşti. Poţi să te referi la ei şi să te delimitezi, dacă crezi că e cazul.

Închise geanta şi îi întinse nişte note. Doctorul Sârbu le răsfoi, apoi fluieră a pagubă.

– Vreau să-ţi fac o propunere, continuă doctorul Stamate, dacă îţi convine, gândeşte-te şi dă-mi răspunsul. Am făcut şi eu unele observaţii cu privire la epilepsie. Dacă vrei, să cercetăm împreună mai departe chestiunea şi să semnăm împreună!

– Da, mă interesează, zise doctorul Sârbu. Îţi mulţumesc.

Ieşiseră în curtea spitalului şi se îndreptau spre staţia de tramvai. Doctorul Sârbu se opri.

– Ascultă, zise, n-ai impresia că trebuie să sărbătorim acest eveniment? Ai un program de la care nu te poţi abate? Te invit la mine la masă să bem un pahar.

– Nu te grăbi, se auzi atunci o voce din spate. Se răsuciră. Era doctoriţa Tiberiu. Doctorul Stamate îşi scoase pălăria şi salută într-un fel familiar, care atrase numaidecât atenţia celuilalt.

– Doctorul Stamate m-a invitat azi la cinema, zise ea.

Şi îi aruncă o privire. Doctorul Sârbu se uită la ea, apoi la colegul său şi înţelese: n-o invitase, se invita acum singură. „Trebuie să intervină totdeauna o femeie..." gândi el furios. Surâse, se aplecă la urechea ei:

– Tu nu trebuie să-mi faci mie niciodată niciun rău, îi şuieră. Nu eu sunt acela pe care trebuie să te răzbuni.

Ea roşi. Se vedea cum sângele îi cucereşte treptat faţa. Îşi muşcă buzele, îl privi drept în ochi şi reuşi să zâmbească.

– Te rog să mă scuzi, zise ea, n-am ştiut că vrei să sărbătoreşti ceva.

– Dar nu se bat cap în cap, zise doctorul Stamate descurcându-se.

„A pus ochii pe el şi îl va cuceri fără doar şi poate" îşi spuse doctorul Sârbu pe drum, observând schimbarea care se petrecuse cu colegul său şi care stărui şi după ce doctoriţa Tiberiu zise la revedere şi se dădu jos din tramvai. Doctorului Stamate îi sticleau ochii şi era parcă absent, dar nu în maniera lui leşinată, ci într-un fel nerăbdător şi obsesiv. „Ce trebuie să simtă cineva care stârneşte interesul unei femei în aşa măsură încât să se inverseze rolurile, femeia să-l cucerească pe bărbat? îşi spuse doctorul Sârbu observându-l mereu. În orice caz, numai aşa putea fi dat gata doctorul Stamate. Numai să nu-l ţină sub papuc şi să nu se bage să facă ordine în relaţiile lui din spital, fiindcă atunci o să fie un dezastru: l-ar îndemna numai la lucruri de care el nu e în stare."

La masă reluară discuţia despre studiu şi doctorul Stamate făcu observaţii noi în legătură cu valoarea lui. La un moment dat, spuse:

– Am ceva de spus şi de ordin negativ, dar care nu se referă la tine în mod particular. Un neamţ, de pildă, ar fi conceput lucrarea ta în trei volume, cu aceeaşi idee, fără să spună mai mult în ce priveşte valoarea observaţiilor şi în acelaşi timp să spună totuşi ceva în plus. N-aşi putea să precizez în ce constă acest plus şi nu poate fi vorba de o atitudine de epuizare a subiectului, caracteristică la cercetătorii nemţi, ci de ceva care scoate în evidenţă... cum să-ţi spun exact? De ceva care atrage atenţia că lucrul de care are nevoie ştiinţa germană s-a înfăptuit. Întâmplarea face însă ca în momentul acela ştiinţa mondială să aibă nevoie de acelaşi lucru. S-o numim întâmplare? Dar am deviat de la ştiinţă. De fapt am vrut să-ţi spun ceva cu mult mai simplu, dar am uitat...

Şi o expresie de regret se aşternu pe chipul lui. Doctorul Sârbu nu mai mânca de mult, asculta absorbit. Cuvintele doctorului Stamate produseseră asupra lui un efect neaşteptat. Un soi de împotrivire obosită şi neagră îi lungise trăsăturile. Nu rupse tăcerea şi nu păru să observe cum celălalt se străduia, fără să reuşească, să-şi aducă aminte de lucrul acela simplu pe care voise să i-l spună.

– M-am ramolit, zise el cu glasul lui subţire, care acum voia să fie spiritual. Se uită la ceas. Trebuie să mă duc, zise şi se ridică.

– Mulţumesc, doctore, zise gazda conducându-l. La revedere.

În zilele următoare, doctorul Sârbu fu văzut cu o umbră crâncenă şi scârbită pe chip, nevorbind aproape deloc, agresiv şi strivit parcă de o surdă nemulţumire de sine. Abia spre sfârşitul săptămânii se mai înseninâ. Sâmbătă după-amiază ciocăni la uşa părinţilor.

– Ce este, domnule, cărui fapt datorăm preţioasa dumneavoastră vizită? zise tatăl din pat, cu o afectare care se vede că ajunsese la el o obişnuinţă – îşi închipuia probabil că se exprimă ironic.

Scoase de sub braţ termometrul şi îl citi. Avea treizeci şi şase cu patru.

– Nu urcă, spuse el nemulţumit şi nervos. Ieri mi-au ieşit cilindri la analiză, ar trebui să urce.

– Ce filme sunt în oraş, mamă? zise fiul.

Mama îi spuse câteva titluri şi câteva nume de actori.

– Fiindcă n-ai ţinut regim. Mi-a telefonat ieri tanti Yvette că alaltăieri seară ai fost cu ei la restaurant şi ai mâncat măsline, zise fiul.

– Nu-i adevărat, mârâi tatăl agresiv, te pricepi tu la medicină cum mă pricep eu la astronomie. Nici ce e aia temperatură nu ştii. Lasă, că o mai iau eu mai târziu... Mai bine duceţi-vă după nişte penicilină, să nu trebuiască pe urmă să umblaţi la miezul nopţii cine ştie pe unde după ea.

– Dacă n-ai temperatură, ce-ţi trebuie penicilină? Ţi-am mai explicat că organismul e mai inteligent decât tine, şi ar trebui să ai mai multă încredere în el.

– Mai inteligent e al tău, eu prefer să judec cu capul, răspunse tatăl parcă ofensat, ca şi când i s-ar fi spus că judecă cu şira spinării sau cu picioarele. Acuma n-am temperatură, dar îmi garantezi tu că la noapte nu sare la un moment dat la treizeci şi nouă de grade?

– O să sară!... Dar ce zic eu: o să ţopăie! zise fiul supărat. Şi nu la treizeci şi nouă de grade, la patruzeci şi nouă de grade!

Şi se sculă apoi şi se duse să vadă un film.

XII

Poate că în cele din urmă Gabi s-ar fi dus să-i ceară scuze vărului său dacă în preajma examenului de stat hotărâri mult mai grave nu l-ar fi stăpânit cu putere. Dintre acestea, pe una o şi puse în practică imediat ce îşi luă examenul: îl rugă pe tatăl său să-i facă rost de un bilet la mare, fiindcă îi plăcea marea, fusese o dată într-o excursie pe litoral şi de-atunci nu o mai uita. Iar ultima dintre hotărâri o puse în practică toamna, după ce fu angajat la uzină şi începu să câştige, şi anume îşi anunţă părinţii că ar dori să aibă o odaie sau un apartament al lui în afara casei părinteşti şi îl rugă pe tatăl său să nu se supere şi să nu i-o ia în nume de rău, dar o să aibă oricum nevoie să se mute în cazul în care, acum sau mai târziu,

ar dori sau ar trebui să se căsătorească. Iar între aceste două hotărâri (marea şi mutatul) se aflau sumedenie de alte hotărâri, mai importante sau mai puţin importante, care însă îl stăpâneau atât de tare, încât ele se traduceau în tot ceea ce făcea, aproape chiar în toate gesturile şi cuvintele sale, având pentru ele o justificare nu într-un sistem de idei, ci într-o stare de spirit. Iar starea aceasta de spirit era atât de acută, încât nici măcar în faţa părinţilor nu era capabil s-o exprime lămurit. Ce voia? De ce se grăbea să plece de-acasă, când acest lucru nu-i crea, în mod practic, decât neplăceri? Cine să-i ia locul maică-sii, cel puţin atâta timp cât avea să trăiască singur, ca să-i gătească, să-i spele şi să aibă grijă de el? El însuşi? Nu părea să aibă calităţi de acest gen. Dacă tatăl său, convenind să-i facă pe plac, ar fi putut în acelaşi timp să-l urmărească îndeaproape, ar fi căpătat foarte curând răspuns la toate aceste întrebări. Dar şi ăsta era un lucru care făcea parte dintre hotărârile lui Gabi, şi anume dintre cele grave, de a nu mai da voie nimănui să-i urmărească existenţa şi să-şi facă astfel vreo idee despre ea. Încât chiar dacă ar fi putut, dacă ar fi avut, adică, timpul, tatăl său tot n-ar mai fi reuşit să se ţină aproape de el. La mare Gabi cunoscu chiar în prima zi pe plajă o fată. O chema Anny Hollinger şi nu părea să aibă mai mult de paisprezece ani. Avea un obraz îngust, lunguieţ şi nişte ochi cafenii. Era acolo cu mama ei şi cu un frate mai mic, şi Gabi se duse la ea chiar în după-amiaza aceleiaşi zile şi o găsi singură. Stătea la marginea staţiunii, în plină câmpie, într-o casă particulară, făcută din piatră calcaroasă. Pe sub geamuri şi în dreptul uşii roiau muştele, în ciuda vântului. Fata îi deschise şi îl invită să ia loc. Îi spuse că mama şi fratele sunt plecaţi, se întorc târziu... Era zăpuşeală înăuntru, mirosea aţâţător a sare şi a căldură de piele încinsă. Nu mai ziseră apoi nimic niciunul. El fuma şi se uita din când în când peste umăr, pe fereastră. Era pustiu de jur-împrejur, bătea cu putere briza dinspre mare. Ea se ridică de pe pat şi îşi dădu din abundenţă cu spirt pe picioare şi braţe. Apoi se apropie de el cu o ţigară în mână şi aprinse de la el. Avea mâini netede, înnegrite de soare, cu unghiile roşii, mâini parcă mai mature şi mai pricepute (se vedea după felul cum ţinea ţigara între degete) decât vârsta pe care o arăta.

Întâlnirile continuară la Bucureşti ca şi la mare, aşa cum începuseră, fără declaraţii şi fără angajamente. Când nu se întâlnea cu Anny, se ducea la cinematograf sau se plimba pe bulevarde.

Se afla odată pe Lipscani să-şi cumpere o cravată şi văzu cum un individ cu motocicletă intră în mulţimea aglomerată şi loveşte, trântind la pământ, un ins slăbuţ şi pipernicit, care mergea cu un copil în braţe şi cu soţia de mână. Nevrând să scape copilul, insul căzu şi cei din jur îl ajutară să se ridice ameninţându-l în acelaşi timp pe motociclist. Motociclistul ascultă liniştit apostrofările lor, dar deodată înfipse mâna în gulerul celui cu copilul şi începu să-i care la pumni în cap.

– Atinge-l, şefule, strigă Gabi, să se înveţe minte!

Oamenii săriră. Motociclistul se urcă, îşi luă viteză şi mai trânti vreo doi dintre ei. Gabi nu mai asistă până la cap, să vadă sfârşitul scenei: la apariţia miliţienilor care se apropiau, se îndepărtă cu o expresie plictisită.

Altădată era în tramvai şi un grup de studenţi urcară gălăgioşi şi rămaseră pe platformă nevrând să scoată bilete. Taxatoarea începu să le facă morală, amintindu-le că statul le pune la dispoziţie cămine gratuite şi burse, şi că pe vremea ei ar fi vrut şi ea să înveţe, dacă ar fi avut norocul pe care îl au ei acuma. Opri tramvaiul, invitându-i pe băieţi să coboare. Aceştia se făceau că nu aud, stăteau pe platformă, vorbind tare şi afectat între ei. Gabi se făcu palid, se ridică de la locul lui, se apropie de taxatoare şi începu să strige la ea cerându-i să dea drumul la tramvai.

Întâlnirile cu Anny aveau loc la el acasă şi durau puţin, un sfert de oră sau douăzeci de minute. Uneori o lua de la coafor, sau o însoţea în cine ştie ce vizite, unde o lăsa pentru un ceas sau două, revenind s-o conducă în odaia lui din cartierul Sf. Apostoli. Ocupa o cameră spaţioasă într-o locuinţă de tip vechi, cu uşi grele şi cu etaje fără lift, construită pe un teren larg, împrejmuit cu un grilaj gros şi ruginit, cu vârfuri ca nişte pumnale.

Într-o zi, Anny nu veni la întâlnire. Gabi ridică din umeri. După o săptămână însă, îi telefonă.

– Eu zic să nu ne mai vedem, îi explică ea când el o întrebă ce s-a întâmplat.

– Bine, bună ziua, spuse el şi închise telefonul. După o săptămână însă, îi telefonă din nou.

– La urma urmei, de ce te retragi? o întrebă. Ea nu răspunse şi închise telefonul. El rămase lângă aparat, mut, cu privirea tulbure. Vârî o fişă şi formă din nou numărul. Se afla într-o tutungerie.

– Anny, te aştept în faţă la Dalles. Încearcă să nu vii, că-ţi arăt eu ţie. Dacă nu vii, te pândesc şi o păţeşti.

Gâfâia de furie. Ieşi şi începu să se plimbe agitat pe trotuarul din faţa Fundaţiei Dalles. Ea veni şi porniră spre casă şi în acelaşi fel firesc şi necomplicat legătura se refăcu.

Dar numai pentru scurt timp. O conducea într-o zi ca de obicei la o prietenă a ei, cu care plecară apoi împreună în altă parte, într-o casă pe Schitu Măgureanu, unde Anny şi prietena sau cunoştinţa ei (nu se înţelegea care erau relaţiile dintre ele două) luau lecţii de limba engleză de două ori pe săptămână. Anny stabilise acest program ca, după terminarea orei, el să vină s-o ia şi să încheie ziua împreună la el acasă. Anny îl prezentă acelei prietene, care, dându-i mâna, rosti cu seriozitate următorul nume: Odette Brătianu, la care Gabi începu să râdă şi răspunse: Iuliu Maniu.

O conduse la imobilul acela, apoi coborî în Cişmigiu şi începu să se plimbe pe alei. La un moment dat se simţi apucat de braţ şi în aceeaşi clipă un glas jovial îi şopti la ureche:

– Dragă domnule Sterian, numai o clipă, vreau să discut ceva cu mata, dacă nu te superi. Eşti amabil să-mi acorzi numai câteva minute?

Era un ins de vreo patruzeci sau cincizeci de ani, cu capul mare, cu un nas gros, voinic de statură şi lejer în mişcări şi foarte prietenos şi cordial. Se prezentă „avocat Obedenaru" şi îl împinse pe Gabi prevenitor, dar hotărât, să se aşeze pe una din băncile izolate din apropiere.

– Dragă domnule Sterian, scuză-mă că te-am deranjat, dar am să-ţi aduc la cunoştinţă lucruri care te privesc îndeaproape, dar pe care mata nu le cunoşti... Da, da, să iei mata cunoştinţă... De o extremă gravitate pentru situaţia matale... Spune-mi, te rog, tatăl dumitale e secretar de raion de partid? – scuză-mă că te întreb... Dragă domnule Sterian, uite, în două cuvinte, despre ce

e vorba. Mata o cunoşti pe persoana pe care ai condus-o adineauri?... Nu, dragă domnule Sterian, dacă cunoşti biografia (sau autobiografia ei, cum doreşti mata), într-un cuvânt, dacă ştii cine e... Da, da, e studentă la fără frecvenţă, spui mata; nu, dragă domnule Sterian, Anny Hollinger e fiica fostului bijutier regal, ai auzit mata de numele ăsta? Să-ţi spun despre ce e vorba. Domnul Hollinger e clientul meu de patru ani, de două ori l-am apărat în procese de trafic de aur şi dolari, şi acum o săptămână a fost prins din nou cu valută şi e arestat!... Înţelegi mata?

Gabi vru să spună ceva, dar avocatul îi puse afabil mâna pe genunchi şi îl opri:

– Dragă domnule Sterian, mata ştii cine e persoana cealaltă, care o însoţea pe duduia Anny? Ţi-a fost prezentată? Ştii că se numeşte Brătianu, că face parte din familia Brătianu? Dragă, dragă domnule Sterian, mata ştii cine a fost Brătianu?

Dintr-o veche deformare profesională, avocatul vorbea neîntrerupt, înăbuşind, prin revenirea neîncetată asupra ideilor şi apelaţiunilor, intenţiile interlocutorului de a riposta sau de a cere lămuriri.

– ...Spune-mi, spune-mi, da, da, spune-mi, dragă domnule Sterian, mata cunoşti casa unde au intrat cele două persoane? Ştii cine locuieşte acolo? Ai auzit de generalul R., dragă domnule Sterian? Trebuie să fi auzit, fiindcă tatăl matale a fost, probabil, în Piaţa Palatului la 24 februarie '45, când generalul R. a tras cu mitralierele în manifestanţi... Ha, he, aşa, prin urmare, dragă, dragă domnule Sterian, nu ştii că în prezent madam Ursache, alias R., locuieşte în această casă şi dă lecţii de engleză unor persoane aşa, pe care mata le cunoşti şi în acelaşi timp nu le cunoşti, dragă domnule Sterian! Mata ştii pentru ce învaţă ele englezeşte?

Avocatul surâse cu simpatie infinită pentru neştiinţa şi naivitatea interlocutorului său, şi îi puse din nou mâna pe genunchi.

– Învaţă ca să ştie să converseze cu englezii şi americanii, când vor veni englezii şi americanii în ţară, înţelegi mata? Ele aşteaptă liniştite evenimentul ăsta!... Dragă domnule Sterian, câţi ani crezi mata că are duduia Anny Hollinger? – permite-mi să te întreb... În sfârşit, se oprise şi aştepta cu tot dinadinsul să i se răspundă. Dar

Gabi tăcea, uluit. Are nouăsprezece ani, dragă domnule Sterian! exclamă avocatul. Şi din nou se opri, de astă dată ca şi când ar fi dezvăluit în sfârşit faptul cel mai senzaţional şi ar fi aşteptat ca dezvăluirea să-şi producă toate efectele. Are nouăsprezece ani, dragă domnule Sterian. Şi de la vârsta de paisprezece ani, ha, he, da, da, Anny Hollinger trăieşte cu mine, ştii mata? De când au început procesele!... Nu-ţi spun ce ar însemna pentru mata dacă s-ar afla că eşti amestecat în toate acestea, îţi dai seama! Poţi să continui, dragă domnule Sterian, şi în clipa aceea se întrerupse brusc şi se uită la ceasul-brăţară, absorbit deodată de altceva şi strâmbându-se de ora pe care o descoperea, ha, he, da, da, poţi să ignori fondul chestiunii, dar te previn că alţii nu-l vor ignora... Scuză-mă, aş mai sta cu plăcere, cu multă plăcere de vorbă, dar trebuie să plec. La revedere, dragă domnule Sterian!

Şi plecă cu paşi uşori, tinereşti şi parcă la fel de joviali ca şi cuvintele şi ideile sale. Gabi rămase pe bancă posomorât şi multă vreme nu se mişcă de acolo. Când plecă, o luă spre sensul opus celui în care se afla clădirea de pe Schitu Măgureanu.

XIII

Se îndeletnici câtva timp cu scrisori şi cu excursii duminicale la munte, organizate de colectivele sportive din uzină. Scrisorile erau adresate vechilor săi prieteni şi admiratori din timpul studenţiei, dintre cei repartizaţi prin provincie... Ei răspunseră, la aceste scrisori, cu întârziere şi cu entuziasm moderat, în comparaţie cu cel de altădată, fapt care îl plictisi şi îl determină să-şi facă alte legături. E foarte greu însă să-ţi faci legături noi, mai ales când doreşti acest lucru cu tot dinadinsul. În secţia oţelăriilor speciale nu erau decât doi ingineri din aceeaşi generaţie cu el şi încercările făcute cu aceştia nu-i reuşiră: colegii aceştia aveau anturajul lor mai vechi şi Gabi se feri să înţeleagă ceilalţi că el n-avea propriul lui anturaj.

Într-o zi lipsi de la uzină fără să ştie precis de ce. În dimineaţa următoare, un sfert de oră după ce intră în secţie, inginerul-şef îl chemă în birou şi îi spuse să dea un telefon la cadre şi să-şi justifice absenţa.

– Cui să-i dau telefon?

– Tovarăşului Mânăfoaie!

Gabi formă numărul şi i se dădu imediat legătura cu şeful cadrelor.

– A! exclamă Mânăfoaie binevoitor, ce faci, tovarăşe? Încă n-ai plecat?

– Unde să plec? se miră Gabi. Aici e inginerul Sterian.

– Da, da, am auzit, dar trebuia să pleci la N. Ce e cu dumneata?

– Probabil că e vorba de inginerul Valeriu Sterian, de la Siemens-Martin, răspunse Gabi. Aici e inginerul Gabriel Sterian, de la Oţelăriile speciale.

– Ce doreşti? întrebă şeful cadrelor după un moment de tăcere.

– Voiam să vă anunţ că sunt cam bolnav şi vreau să plec în concediu.

– Foarte bine, răspunse tovarăşul Mânăfoaie, după un alt moment de tăcere, de astă dată ceva mai lung, timp în care vocea sa mormăise un „da" în afara receptorului, care nu era adresat celui cu care vorbea. Foarte bine, repetă Mânăfoaie cu răceală, dar de ce ai lipsit dumneata ieri?

– V-am spus că sunt bolnav!

– Prin fapte, tovarăşe, nu prin vorbe!

– Cum prin fapte?

– Adu dumneata certificat medical.

– Şi dacă nu aduc?

– Dacă nu aduci, nu e bine, zise funcţionarul prevenitor, deocamdată vi se reţine din salariu, dar studiază şi dumneata contractul de muncă şi vezi condiţiile pe care trebuie să le îndeplineşti pentru ca să ţi se desfacă. Probabil că asta doreşti, nu?

– Nu, vreau să plec în concediu, spuse tânărul iritat.

– Asta e altceva, treci dumneata pe la Muncă şi salarii, să vedem pe ce lună te-ai programat când s-au făcut listele, te ştergem de pe listă şi te trecem, dacă se mai poate, la data la care doreşti.

Spre prânz, într-un moment când cuptoarele electrice erau încărcate şi prezenţa sa nu era necesară, Gabi ieşi din secţie şi urcă scările administraţiei, să-şi aranjeze plecarea. I se spuse că se poate, să facă o cerere şi să treacă peste trei zile să-şi ridice banii de salariu şi de concediu. Trecu peste trei zile.

– Mergeţi dumneavoastră la Financiar, la tovarăşa Arvanitache, spuse casierul experimentat, văzând că salariatul ezita să semneze ştatul. Vi se pare că nu primiţi cât vi se cuvine? Dânsa o să vă explice cum se calculează un concediu.

Gabi ieşi de la Casierie şi intră la Financiar. Era o sală imensă, cât o secţie de uzină, în care erau concentrate probabil mai toate serviciile. Sala era împărţită în nenumărate cuşti, construite din placaj şi geam, se vedeau funcţionarii, dar vocile lor se auzeau estompate. Gabi deschise uşa unei astfel de cuşti şi întrebă unde lucrează tovarăşa Arvanitache. I se spuse că Financiarul e în fund, în colţul dinspre geam, şi se îndreptă într-acolo. Intră înăuntru şi dădu bună ziua. Era o cuşcă mică, atât cât aveau loc biroul şi două scaune, iar în dreapta şi în stânga erau lipite de ea alte două cuşti. Pe uşa scria *Calculaţii – şef secţie*. O femeie cu fruntea în hârtii şi cu mâna pe manivela unei maşini de calculat, tip râşniţă, lucra absorbită şi nu auzi când inginerul intră şi dădu bună ziua.

– Mă scuzaţi că vă deranjez, reluă el vorbind ceva mai tare, dumneavoastră sunteţi tovarăşa Arvanitache?

– Da, eu sunt, răspunse funcţionara. Ce doriţi?

– Aş vrea să ştiu cum s-au calculat banii mei de concediu.

– Cum vă numiţi?

Şi funcţionara îşi îndoi degetul, bătu în geamul din stânga şi puse din nou mâna pe râşniţă.

– Luaţi loc, tovarăşe inginer, rosti ea.

Avea o voce intimă şi melodioasă. Gabi se aşeză pe scaun. După câteva învârtituri de manivelă funcţionara se ridică şi se uită prin geamul cuştii.

– Ah, exclamă ea cu necaz, reaşezându-se. Aşteptaţi puţin, vine acum funcţionara care v-a făcut calculaţia.

Aşezându-se, Gabi nu-şi mai lua ochii de la ea, şi arăta parcă surprins de ceva, o privea cu expresia celui care se chinuia să-şi

amintească unde şi în ce împrejurări a mai cunoscut o persoană care vorbea şi se comporta asemeni ei. Când ea se ridică, privirea lui o urmări ca atrasă de un magnet.

În cuşca de alături apăru silueta unei femei, ţinea un pahar gol în mână, cu care venise de afară. Şefa de secţie ciocăni iarăşi în geam şi funcţionara se întoarse şi intră în birou.

Se uită la vizitator şi îl întrebă:

– Ce doriţi?

– Domnul inginer cere lămuriri la calculaţie; explică-i, să ştie omul ce bani a primit, zise şefa şi vocea ei deveni izbitoare prin totala ei intimitate. S-a dus să-şi încaseze salariul şi o fi observat dânsul ceva, că n-a venit degeaba, să te deranjeze pe tine de pe coridor.

– La ce secţie lucraţi? îl întrebă funcţionara pe vizitator şi nu aşteptă răspunsul, se aplecă la urechea domnişoarei Arvanitache şi începu să-i şoptească ceva.

Şefa de secţie rămase câteva clipe cu stiloul în mână şi ascultă, apoi răspunse cu voce tare, reluându-şi râşniţa:

– Nu, sunt obosită, scuză-mă! Sunt frântă. Nu pot să vin.

– La ce secţie lucraţi? întrebă funcţionara din nou.

– La 304.

– Aşteptaţi o clipă.

Domnişoara Arvanitache se ridică. Gamba ei era la fel de intimă ca şi vocea. Avea statura aproape mică. Feminitatea ei era parcă desferecată, expusă, între secretele fiinţei ei şi ceilalţi neexistând parcă nicio barieră.

– Unde vă duceţi în concediu, domnule inginer? La mare sau la munte? Şi după ce Gabi spuse unde, ea exclamă: Ah, la mare, vă invidiez!

Şi această exclamaţie neacoperită de nimic, neferită de ceea ce putea sugera – fiindcă invidia pentru plăcerea de a merge la mare se ghicea cel mai puţin în vocea ei, iar cel mai mult în suspinul neaşteptat al unei femei care ar fi vrut şi ea să poată fi atât de liberă să aleagă – îl tulbură atât de tare pe Gabi, încât privirea lui începu deodată să ardă învăluind-o, cercetând-o uimit, neîncrezător într-o asemenea apariţie, a unei femei atât de atrăgătoare care mărturisea

invidia după o bucurie pe care ar fi putut-o obține atât de ușor. Era tânără, dar nu foarte tânără, putea să aibă douăzeci și șase sau douăzeci și opt de ani, avea părul castaniu-închis, cu reflexe negre, nu prea scurt, cu cărare, prelins pe cap și strălucitor de briantină, iar tenul îi era puțin palid, gura rujată, rotundă și cu desenul precis. Privirea dădea expresiei o mare vioiciune.

El se uită pe geamul prin care se vedea funcționara căutând în sertare, apoi se aplecă atingând marginea mesei și rosti:

– Vă deranjez dacă o să vă rog să-mi permiteți... Aș vrea să vă rog să-mi permiteți la ora trei să vă însoțesc, să vă conduc până acasă...

– Vreți să mă conduceți acasă! exclamă ea. Bine, așteptați-mă la ieșire!

XIV

O conduse până acasă și de la autobuz până pe strada ei merseră câteva minute pe jos. Ieșită din birou arăta și mai atrăgătoare, cu statura ei aproape pitică, cu mersul ei parcă legănat (deși nu era deloc legănat, abia își îndoia genunchii în mers) și cu conversația ei intimă, care nu mai lăsa între ea și cel cu care vorbea decât simțirea sau gândirea reală, aceea pe care o aveai, eliminând neînțelegerile, temerile, timiditățile sau complicațiile legate de toate acestea. Era ca și Anny din acest punct de vedere, dar Anny era parcă numai a ei, pe câtă vreme această fată sau femeie părea să fie numai a celui cu care vorbea. Din depărtare, ea își arătă casa, îi spuse că are o casă a ei personală, adică a ei și a părinților, și îi povesti ce-a pățit, cât a trebuit să se zbată ca să nu le bage Spațiul locativ pe cineva la ei. N-aveau decât trei camere și un hol și să-și închipuie cineva care și-a făcut cu greu o astfel de casă, în timpul războiului, când toate sunt scumpe, că intră în ea un străin, care și el n-are nicio vină, dar dacă acolo îl trimite Spațiul locativ, trebuie să stea și el sub un acoperiș. Da, dar o astfel de casă nu e făcută să poată sta și un străin în ea, fiindcă în oricare cameră ai

da nas în nas cu ceilalţi, oriunde ai vrea să te mişti. Până la urmă însă a izbutit, au rămas numai ei, tatăl, mama, un frate mai mic şi ea.

Ajunseră şi se opriră, femeia îi ură concediu plăcut, iar Gabi o urmări apoi în tăcere cum deschide mica poartă. Casa era singură în curte, cu ferestre dintr-o bucată, dreptunghiulare şi late, construită în stil modern, în formă de cub, cu muchiile discret ornamentate, cu grădiniţă şi un arbore de magnolia în dreptul ferestrei dinspre stradă. Odată intrată în curte, femeia nu se mai uită înapoi, deschise uşa antreului şi dispăru.

Gabi se smulse din loc şi porni. „Cine e femeia aceasta?" se întrebă. Nu părea să fie vreo Anny, avea alt limbaj, şi avea o funcţie totuşi mare în uzină. Dar avea o astfel de casă, şi încă făcută în timpul războiului. Cine putea să-şi facă aşa o casă în timpul războiului?

A doua zi, cu un sfert de ceas înainte de ora trei, Gabi pătrunse din nou în biroul de calculaţii al Serviciul financiar. Fata nu era singură şi când îl văzu îl întâmpină ca pe-o cunoştinţă veche şi îl invită să ia loc.

– V-aţi ridicat banii şi aţi venit să ne mai vedeţi? Luaţi loc! Spune-mi, Nuţi, dragă, de ce zici tu că ai făcut şase cópii?

– Arhiva cere, doamnă Arvanitache! răspunse funcţionara.

– Le trebuiesc lor chiar trei cópii? se miră şefa secţiei. Spune-i domnului Negulescu să mai citească şi dânsul *Urzica*.

– Dinspre mine, nici originalele nu le-aş păstra! zise funcţionara.

– Doamnă Arvanitache, spuse o altă funcţionară, cu mâna pe uşă, mâine dimineaţă trebuie să mă duc la CEC, aşa că o să întârzii.

– Du-te, dragă, dar caută şi tu să faci piaţa acum, după-masă, să întârzii mâine mai puţin.

– Nu gătesc eu, doamnă Arvanitache, soacra mea găteşte şi face singură piaţa, răspunse funcţionara zâmbind.

– Atunci, vezi să nu fie coadă prea mare la CEC!

Biroul se goli. Femeia îşi feri privirea. Astăzi îşi schimbase pieptănătura şi avea alt taior.

– Ce mai faceţi, domnule inginer? Când plecaţi?

Tânărul îşi ţinea pieptul lipit de masă şi avea parcă o expresie îngrozită, iar umerii i se mişcau vizibil, zgâlţâiţi rar şi ritmic dinăuntru. Nu răspunse şi femeia nu repetă întrebarea. Tăcerea se prelungi, şi în această tăcere el îi apucă deodată mâna şi în aceeaşi clipă începu s-o sărute pătimaş.

– Domnule inginer! exclamă femeia foarte tulburată, vă rog să nu mai veniţi pe-aici, plecaţi, vă rog să plecaţi!...

– Să nu mai vin? Nu se poate să nu mai vin... Am să vin în fiecare zi! Am vrut să plec să... Dar acum nu mai plec, răspunse el gâfâind.

Ea închise şi deschise ochii în mod voluntar. Se uită apoi iarăşi la el. El îi apucă acum palma şi palma ei prizonieră se încleştă şi se zvârcoli în mâna lui şi începu să şoptească iarăşi întretăiat, cu o voce speriată:

– Trebuie să plecaţi... Vă implor!

El însă nu plecă şi reveni hotărât asupra concediului simţind că i se întâmplă ceva decisiv. Femeia aceasta, în ciuda intimităţii ei, se ferea de el, iar el nici măcar nu mai putea dormi gândindu-se la ea. Când închidea ochii îi vedea statura apărându-i aievea sub pleoape. Piciorul ei mic şi atât de delicat, încât părea ireal, îl obseda.

În noaptea următoare nu dormi nici măcar un minut şi dimineaţă ajunse la uzină mai devreme şi, neştiind ce să facă, se duse ca un orb spre clădirea administraţiei şi urcă spre birourile în care se afla Serviciul financiar. Birourile şi cuştile de placaj şi geam erau pustii, el deschise totuşi uşa în spatele căreia ştia că lucra ea şi nu apucă s-o mai închidă la loc: ea era acolo. Rămase o clipă ca fulgerat, iar ea ţâşni în picioare îngrozită: o prinsese. Ce căuta ea acolo la ora aceea? Se apropie, o luă în braţe şi într-o clipă începu să smulgă de pe ea paltonul pe care nu avusese timp să şi-l scoată şi taiorul ei mititel care păstra în mâinile lui dogoarea şi parfumul intim al bustului ei dezgolit. Era ca şi când ciudata lui oboseală din ultimele săptămâni i-ar fi pregătit pe nesimţite puterea şi violenţa cu care se simţea acum atras de această femeie. Iar schimbarea aceasta ameţitoare, care dădea pornirilor lui o astfel de agresivitate, îi aducea pe buze bâlbâieli bizare, pe care nu credea că avea să le pronunţe vreodată, parcă ar fi vrut să-i spună ceva mai presus de

cuvinte, dar din care nu se înțelegea decât că aceste implorări duioase erau și ele nestăpânite. Iar ea nu făcea decât să se roage ca și el, sporindu-i însă și împingând atât violența cât și propriile lui implorări spre ceea ce pe ea tocmai că o înspăimânta să se petreacă în acel loc...

Scena se repetă apoi în aceeași zi, seara, acasă la el, și apoi a doua zi iarăși, câteva săptămâni la rând. Și de fiecare dată se pierdeau amândoi în aceleași bâlbâieli de la început, căci ea se împotrivea de fiecare dată la fel ca în prima clipă și dacă spaima primei îmbrățișări din dimineața aceea, sporită de surpriza întâlnirii cât și de pericolul de a fi surprinși, pierise, gustul ei straniu le rămăsese în amintire și parcă se rugau unul de altul să facă în așa fel ca acest sentiment ascuțit să nu mai apară, tocmai pentru a nu-l măcina și a-l păstra cu ei pentru totdeauna.

Dar nu puteau să facă nimic pentru că îi atrăgea tocmai ceea ce voiau să păstreze, fiindcă nu se cunoșteau și nu aveau din ce trăi în orele lungi ale nopților pe care le petreceau împreună. El nu știa să povestească nimic și nu știa nici să asculte, iar ea era tot timpul preocupată cum să facă să amâne pentru ziua următoare bâlbâielile cu care el o întâmpina la ieșirea din uzină și cărora știa că din clipa când le auzea ieșindu-i pe gură nu-i mai putea rezista și se ducea cu el și nu se mai întorcea uneori acasă cu zilele, fiindcă rămânând la el peste noapte, la prânz, voința ei era și mai slabă și venea tot la el, iar în noaptea următoare pleca dimineața tot împreună cu el.

Astfel trăiră câteva săptămâni și părea că nimic n-avea să-i oprească să continue astfel luni întregi, când într-o noapte i se întâmplă ei deodată ceva.

Stătea ca de obicei în patul lui, băuseră puțin coniac, fumaseră, și se pregăteau să adoarmă. Gabi stinse lumina și rămaseră în întuneric, el o luă în brațe și după câteva minute chiar adormi. Îl treziră însă curând zgâlțâiturile corpului ei și rămase atent în tăcerea nopții, neînțelegând. Ea nu dormea și o podidise pe neașteptate plânsul. Și nu era una din acele descărcări inexplicabile dar bruște pe care le oferă adesea o femeie după clipe prea pasionate de dragoste. Stătea cu spatele la el și plângea neîncetat și plânse aproape toată noaptea răspunzându-i lui, însă, foarte liniștită, în

întuneric, la toate întrebările. Avea necazuri în familie? Avea, dar nu se gândea acum la ele. La serviciu? Nu, în niciun caz. Avea pe cineva de care îi era frică, voia să se despartă de el şi o ameninţa? (Gabi mai cunoscuse astfel de cazuri.) Nu, n-avea pe nimeni de care să-i fie frică. Era cumva bolnavă? Nu. Îi era cumva dor de cineva din familie, care nu era în ţară sau care murise? (Gabi îşi amintea că odată i se întâmplase şi lui să se gândească la bunica şi i se făcuse rău, începuse să plângă.) Nu, zise ea, nu-şi amintea de nimeni, nu era vorba de aşa ceva. Atunci ce era? Nu ştia nici ea, sau nu voia să spună, se ghemuise cu umerii în pernă şi hohotea neîncetat, hohote adevărate şi rele, fără cea mai slabă urmă de iritaţie în izbucnirile acestea care se reluau, sau de intensificare aţâţată de voinţa femeii, ca să scape de starea aceea, să se autoimpresioneze, sau să-l impresioneze pe el. Atunci Gabi îi puse în cele din urmă o întrebare pe care nu voise să i-o pună, fiindcă dacă nu era în firea lui să fie gelos (nu se interesa niciodată de trecutul unei femei, o femeie fiind pentru el ceva prezent, aşa cum prezentă e o ploaie care cade asupra ta şi te udă; o ploaie care *a fost* nu te pune niciodată să te adăposteşti, de ce te-ar pune atunci pe jăratic ceea ce a făcut altădată o femeie?), era însă, adesea, cinic (aşa i se spusese de către unii) şi de astă dată nu-i făcea nicio plăcere să fie. Dar cum s-o împiedice altfel să nu mai plângă şi mai ales cum să afle ce era cu ea? Îi puse deci întrebarea, dar găsi totuşi o formă ocolită, fiindcă la gândul că s-ar putea să fie adevărat lucrul la care se gândea el îl apucase şi pe el brusc o tristeţe apăsătoare şi tristeţea aceasta îl făcuse să găsească fără efort cuvintele cele mai potrivite.

– Mimi, îi spuse el luând-o în braţe mohorât şi încercând s-o ocrotească parcă de un rău impalpabil, ia spune-mi tu, ţi s-a mai întâmplat asta vreodată?... (Gândul lui iniţial fusese dacă nu cumva ea mai avusese astfel de legături şi dacă nu cumva, la un moment dat, într-o anumită fază a legăturii adică, după un anumit număr de zile, o apuca întotdeauna starea aceasta, cum îi apucă pe unii beţivi, după un anumit număr de pahare, plânsul, deşi la trezire sunt nişte ticăloşi care n-ar scoate o lacrimă să-i pici cu ceară.)

Fără să-şi ridice faţa din pernă, umerii şi capul ei se zgâlţâiră a negaţie de câteva ori şi într-un fel de parcă i-ar fi sugerat că dintre

întrebările lui asta era cea mai puțin apropiată de adevăr. Ce plângea ea atunci? Ce fel de paradis din care fusese izgonită? Gabi, istovit de așteptare și de confuzie, se dădu jos din pat, se spălă și începu să se îmbrace. Se făcuse albastru la geamul lui înalt, nu mai putea dormi, trebuiau să plece amândoi la uzină. Când reveni de la baie o văzu ridicată în pat în capul oaselor, cu chipul la fel de fumuriu ca și zorile și cu ochii ei negri încărcați de o istovire liniștită și sumbră. Gabi rămase neclintit privind-o, în timp ce ea nu-l vedea, contemplând undeva în sinea ei ceva asemănător parcă unei privelişti devastate. Gabi își aminti cât de senină și atrăgătoare fusese ea nu cu mult mai înainte de câteva săptămâni și cât de turburată și schimonosită arăta acum, aproape să n-o mai cunoască. Și deodată i se păru că înțelege ce i se întâmplase ei în această noapte și apăsarea și tristețea aceea îl părăsiră numaidecât: Mimi se speriase de ceva și voia să se despartă, i se mai întâmplase asta și înainte, dar pesemne că niciodată așa de tare ca acum și de aceea plânsese așa de rău. Dar de ce s-o fi speriat?

Veni lângă ea și când o văzu de aproape deodată se contamină, o luă în brațe și începu și el să plângă. Era cu ea, nu se puteau despărți, îi zise el, de unde îi venise ei că trebuie să se despartă? O iubea ca un nebun, din prima clipă când a văzut-o i s-au turburat și mintea și inima și nu mai poate trăi fără ea. N-a înțeles ce i se întâmplă, de aceea i-a pus toată noaptea una după alta întrebările acelea, nu i-a trecut prin cap că pe ea o apasă asemenea gânduri; n-ar fi lăsat-o să se chinuie atâta. Cum adică, își continuă el declarația, de astă dată fără să mai fie însoțită de aceeași bâlbâială pătimașă de până acum, ci de lacrimi fierbinți pe care ea le contempla cu privirea căscată, cum adică, ea crezuse că totul se terminase și voia să nu-l mai vadă? Dar de ce, nu-l iubea și ea, la rândul ei? Să fie oare adevărat că în inima ei totul se terminase și că nu mai simțea pentru el nimic din ce simțise în ziua aceea când mâna ei se zvârcolise într-a lui, când el simțise că nu se mai poate stăpâni fără să-i declare c-o iubește?

Ea nu răspunse nimic, rămase tot timpul tăcută și străină și el nu reuși, în dimineața aceea, oricât se strădui, să reaprindă flacăra care se pare că se stinsese singură în inima ei. Cel puțin așa credea el.

În ziua aceea ea nu se putu duce la uzină, rămase la el şi dormi până la întoarcerea lui. Nici când se întoarse însă nu se dădu jos din pat, îl rugă doar să-i aducă de undeva o gustare şi ţigări, mâncă, fumă în tăcere şi readormi cu ţigara aprinsă alături în scrumieră. Parcă nici nu-l vedea, deşi se uita mereu la el.

A treia zi însă îşi reveni. Arăta iar aşa cum fusese când o cunoscuse el la început. Ca un miracol... Aceeaşi... Noaptea aceasta rea, de care ei nu-i plăcea să-şi amintească, parcă o ferise de ceva, de o prăbuşire sau de o moarte a dragostei. Lui Gabi i se părea că se iubeau mai tare ca înainte...

XV

Pe la mijlocul lui iunie, într-o dimineaţă, după o absenţă de aproape o lună, se auzi din nou pe Aleea Suter acelaşi claxon prin care îşi anunţa Burlacu prezenta, şi Constanţa, care era în dormitor, închise uşa dulapului, ieşi pe balcon şi se aplecă şi se uită în jos. Maşina neagră, cu spinarea lată, strălucitoare, stătea lângă trotuar. Burlacu nu se vedea.

– De unde ai aterizat, Iliuţă? Bună dimineaţa! îi zise după ce urcă în maşină.

– Lăsaţi, spuse băiatul şi întinse mâna pe după spatele ei şi trânti uşa.

– Trebuie să te hotărăşti şi să-mi răspunzi totuşi când îţi dau bună dimineaţa, zise ea. Altfel nu mai merg cu tine.

El îşi mişcă degetele pe volan, se uită în jos.

– Bună dimineaţa, zise şi tuşi. Unde să vă duc?

– Astăzi nu merg pe teren, mă duci la şcoală. Am să-ţi spun eu unde să opreşti, mergi spre Pantelimon. Ascultă, Iliuţă, ce le-ai făcut tu ălora de sunt aşa cuminţi?

El nu răspunse, porni maşina.

– Ei, spune!

– Poftim?

– Eşti surd? N-ai auzit ce te-am întrebat?

– Nimic. S-or fi cuminţit singuri, zise băiatul. Ţinea volanul în braţe şi se uita drept înaintea sa. Era în costum maron, cu cravată la gât şi ceas la mână. Învârti de volan la stânga şi rămase cu el astfel câteva clipe. Maşina ocoli un miliţian care dirija circulaţia, ridicat pe un podium.

– Ascultă, zise Constanţa după câtva timp, ţie ţi se pare că ştii multe, şi poate că şi ştii. Dar eu te sfătuiesc să te porţi ca şi când ai şti puţine, e mai bine aşa, în general... Acuma povesteşte-mi... Sau nu vrei să-mi povesteşti?

– Ba o să vă povestesc, zise el, nu cine ştie ce încântat. Trecu însă multă vreme până spuse: L-am luat pe ăla pe care mi l-aţi arătat şi l-am dus mai încolo...

Doar atât, şi pe Constanţa, care aştepta urmarea şi se uita cu atenţie la el, o pufni deodată râsul; lipsa lui de chef de a povesti era adevărată, nu înţelegea ce nevoie mai era de povestit din moment ce toată chestia se aranjase.

– Bine, l-ai dus mai încolo, şi? Ce i-ai făcut? Dar cum l-ai dus mai încolo, el a vrut? întrebă ea.

Expresia chipului său se schimbă, deveni preocupat. Conduse atent, într-o piaţă, şi o luă apoi pe un bulevard larg.

– Da, zise el, aveţi dreptate...

Şi începu să povestească oarecum mai amănunţit, cu un anume efort de a relata cât de cât cronologic şi exact ceea ce făcuse, dându-şi parcă şi el seama că faptul că el ştia cum se petrecuseră lucrurile nu anula curiozitatea unuia care nu ştia. Însă repede de tot se convinse totuşi de lipsa de însemnătate a faptelor şi le rezumă în câteva fraze. Şi părea mai degrabă scârbit decât încântat de ceea ce făcuse.

– Dar dumneavoastră, zise el pe neaşteptate, de ce nu-mi spuneţi şi mie ce mai faceţi? Data trecută când am urcat sus şi v-aţi culcat, parcă eraţi bolnavă.

– Da, confirmă ea, cum ai ghicit?

– Acum vă e mai bine? întrebă el după ce o auzi vorbind şi aşteptă, după obiceiul lui, câteva clipe, fără să răspundă la întrebarea ei, cu toate că se vedea limpede că o are în urechi.

Şi mai avea şi un zâmbet înţelegător, ca şi când nu i-ar fi fost el ei subordonat tocmai datorită faptului că înţelegerea lui nu-i prea folosea, în orice caz nu-i ajungea să se impună, aşa cum ar fi dorit... Nu considera însă că se afla atât de departe de viaţa ei ascunsă încât să nu i se povestească chiar deloc ceea ce măcar era evident. Avea totuşi înţelegere: le place femeilor, parcă spunea el zâmbind, câte un băiat ca el care nu ştie nimic, mai ales când un altul mai mare care ştie prea multe le-a părăsit...

– Da, acum mi-e mai bine, dar de unde ai aflat? zise Constanţa privindu-l atent.

– Mi-a spus o păsărică, zise el, şi în clipa aceea Constanţa îşi dădu seama că într-adevăr Burlacu ştia tot.

Şi câtva timp tăcură amândoi, el continuând să zâmbească în felul acela şi ea având pe chip o curiozitate pe care şi-o reprima: de unde o fi ştiind? (De fapt, de unde putea să ştie decât din deducţii, învăţat sau mai bine zis silit de mic să observe aceste lucruri chiar de la mama lui?)

– Ţi-am spus eu bine, zise Constanţa în cele din urmă, că ţie ţi se pare că ştii prea multe, cu toate că de fapt ştii prea puţine! Dacă n-aş avea dreptate, n-ai zâmbi tu aşa ca un şmecher. Ia opreşte!

El se sperie aşa de tare şi aşa de brusc, că imediat trase pe dreapta şi opri. Se dădu jos şi ocoli maşina prin faţă şi-i deschise uşa. Se uită apoi la ea cu o speranţă posomorâtă în priviri: poate nu s-a supărat, poate că într-adevăr trebuia să se dea jos aici?

Constanţa trebuia să se dea jos, ajunsese la şcoală, unde fusese chemată încă de ieri şi nu avusese timp să se ducă, dar se şi supărase: fostul ei elev încerca, poate fără să-şi dea seama ce face, să iasă din rolul lui şi să-şi exprime nu se ştie ce sentimente. Ce sentimente?! Doar se exprimaseră odată, când îl cunoscuse la bâlci şi apoi la ferma aceea, ce mai voia? Se uită la el şi când îl văzu, fruntea i se descreţi: nu era niciun pericol, n-avea să mai facă, iată-l ce neliniştit arăta, îi zâmbi şi îi spuse la revedere. Şi ca să-l liniştească şi mai mult şi să se ducă să-şi vadă de serviciul lui, îi făcu, la fel ca altădată când se îndepărta de poarta fermei, un mic semn de despărţire cu mâna. Burlacu o urmări nemişcat tot ca altădată, apoi se întoarse

cu paşi egali şi dispăru pe uşa uriaşei lui maşini, al cărei motor îl făcu apoi să duduie.

Constanţa intră în curtea scolii, apoi în cancelarie. Directorul, singur, scria ceva la biroul comun. Profesoara dădu bună ziua şi se aşeză.

– Ce e cu dumneata de ai slăbit aşa? zise directorul.

– Nu prea mănânc, zise Constanţa. Nu prea mi-e foame. Apoi adăugă: Despre ce e vorba, tovarăşe director? De ce mi-aţi telefonat?

Directorul se ridică şi închise uşa.

– Tovarăşul Nicula de la secţia de învăţământ nu mai e, zise el, a plecat... E de rău, am dat de dracu'. A fost numită în locul lui o tovarăşă, Geta, a trecut pe-aici în inspecţie. A lăsat o notă să te prezinţi la raion.

– Nu ştiţi de ce?

– Nu. Ascultă să-ţi spun mai departe, continuă directorul cu o voce îngrijorată.

Şi începu să relateze o istorie de inspecţie cu amănunte menite nu atât să dezvăluie ceva real, ci mai mult ceea ce simţea el faţă de aceste amănunte, teama pe care i-o inspira faptul că noua şefă de la raion era una dintre cele cu care puteai s-o păţeşti, să fie aşadar cu ochii în patru.

– Când a spus să mă prezint la raion? îl întrebă în cele din urmă Constanţa.

– N-a spus când, dar eu zic să te duci chiar acuma, răspunse directorul.

Nu mai aşteptă şi plecă intrigată la raion chiar în dimineaţa aceea. Şefa secţiei de învăţământ era într-o şedinţă, trebui s-o aştepte cam vreo jumătate de oră, apoi o primi, îi arătă scaunul din faţa biroului şi începu să-i spună despre ce e vorba. Era o femeie grasă şi neagră, cu o înfăţişare foarte puţin plăcută, fapt care se dovedea însă lipsit de importanţă îndată ce începea să vorbească. Vorbea bine, curgător şi fără digresiuni. Raionul, zise ea, ştie cum lucrează pe teren tovarăşa Munteanu şi n-are nicio observaţie negativă de făcut cu privire la munca ei. Şi fiindcă i se adresa

folosind numele vechi, Constanța o întrerupse precizând că era divorțată, se numea Sterian, iar șefa secției lăsă să intervină o pauză, timp în care nu făcu nimic, se uita parcă la călimara de pe birou, apoi continuă;

– Tovarășă Sterian, tovarășul Nicula mi-a și spus că a făcut o propunere de evidențiere la cererea ministerului, referitor la acțiunea de alfabetizare, pe care a înaintat-o Secției de învățământ a Capitalei; nu cunosc în ce constă propunerea, probabil că guvernul are în vedere anumite evidențieri, dat fiind că acest capitol al revoluției noastre culturale s-a încheiat. Tovarășă Sterian, uite de ce te-am chemat. Noi ne-am gândit că sarcina dumitale pe lângă întreprinderile din raionul nostru e ca și îndeplinită. Acum, noi trebuie să intrăm mai profund în acele pături ale populației care, nefiind pe lângă nicio întreprindere, se lasă mai greu antrenate. Avem aici o listă cu toate datele. Ce trebuie făcut? Trebuie să înlocuim pe unii tovarăși care se descurcă mai greu (cum ar fi de pildă tovarășa Tamara Ciobanu, care a venit la mine plângând că i s-a furat geanta cu cinci sute de lei și buletinul de identitate) și să preluăm aceste ultime cazuri pe care să le urmărim până la lichidare. Dau acum niște telefoane la miliție și în altă parte, să se ia cazul în cercetare, și dumneata aruncă-ți o privire pe lista aceasta.

Nu mai era nimic nici de întrebat, nici de adăugat. Constanța luă lista și se uită peste ea. Rubrica *întreprinderea* lipsea de pe această listă, iar la rubrica *meserii* scria: bidinăreasă, ciurar, sparge lemne, spoiește tingiri, haine vechi, pune cozi la topor; din acestea, o listă lungă.

Șefa secției de învățământ închise telefonul...

– Trebuie să fii atentă, continuă. O să-ți fie probabil greu, dar trebuie să te gândești că oamenii aceștia sunt foarte înapoiați și unii dintre ei, rămași cu obiceiuri urâte. Ultimii elevi ai dumitale de la întreprinderi o să-i ia în primire tovarășa Ciobanu, de la Școala elementară nr. 12. Ia contact cu dânsa și începe munca.

– Când credeți dumneavoastră că o să mă întorc la școală? întrebă Constanța fără să se miște. Eu sunt profesoară, predau la

ciclul doi; cât timp credeți dumneavoastră că o să mai iau asupra mea oalele sparte ale altora?

– În general, zise șefa secției cu o voce blândă, acțiunea e pe sfârșite, a mai rămas, cum îți spun, această categorie, de care trebuie să ne ocupăm. N-avem ce face!

Constanța rămase în picioare, cu lista în mână. Era aproape de birou și stătea cu lista în aer, fără s-o privească, posomorâtă. Brusc, îndoi hârtia, deschise geanta și o vârî înăuntru.

– În toamnă aș vrea să mă întorc la școală, să predau elevilor pentru care am fost pregătită.

– Îți promit eu că la toamnă ai să revii la școală, zise șefa secției. Dumneata ne înțelegi mai bine, altfel vorbim cu dumneata, nu e nevoie să-ți explic. Ajută-ne acum, și la toamnă ai să te întorci la școală. Mai mult chiar – ca să vezi că suntem bine informați, chiar dacă dumneata n-ai spus-o la toată lumea – îți promit că voi face tot ce depinde de secție ca să fii numită la o școală medie. Știu că te gândești că acest lucru trebuia făcut mai de mult, dar să știi că nici așa de târziu nu e; dacă ai ști că nu există încă o organizare satisfăcătoare în ce privește încadrările ai zice chiar că ai noroc că predai exact materiile la care ți-ai luat examenul de stat: avem profesori de științe naturale care predau geometria sau profesori de istorie care predau chimia alimentară. Facem noi ordine în toate, numai, uite, nu merge așa de ușor cum cred unii. Sper că e în regulă, da? Sper că m-ai înțeles!

XVI

Aproape toți aceștia noi și ultimi elevi locuiau într-un cartier vestit altădată, Constanța auzise de el, cartierul Tei, dar din ce pricină era vestit, nu știa. Îi găsi stând pe la porți sau trebăluind prin curțile lor pline de orătănii și de copii cu fețe tuciurii și cu burțile goale și le spuse că de aici înainte vor învăța cu ea, să vină în cutare zile ale săptămânii, la ora numită, în sala de pe strada pe care ei o

cunosc şi să fie anunţaţi şi cei care nu sunt acasă; să aibă în vedere fiecare că a doua oară nu va mai veni după ei... Răspunseră femeile, cu o voce mieroasă: Vor veni. Când să vină, mâine după-masă? „Ţine minte, fă, mâine după masă, să-i spui lui Gică să nu plece."

Notă numele celor cu care vorbi şi adresa. A doua zi se duse cu o jumătate de oră mai devreme pe strada unde se afla clădirea cu sala rezervată. Sala era foarte murdară şi mirosea urât. Deschise geamurile. Ieşi apoi în stradă şi începu să se plimbe şi prelungi plimbarea, fiindcă elevii întârziau. Se întoarse apoi obosită de atâta mers şi se aşeză într-o bancă, îşi puse fruntea pe braţe şi rămase nemişcată.

Ridică apoi, după ce trecu multă vreme, fruntea de pe braţe şi se uită neclintit spre uşă, care continua să rămână închisă. Se uită la ceas: trecuse o oră. Se ridică, încuie uşa şi plecă în cartier. „Şi-au bătut joc de mine, gândi, ar fi trebuit să-mi dau seama, prea erau pline de bunăvoinţă ţigăncile acelea ca să nu ascundă o înşelătorie." Văzu trei dintre cele pe care le vizitase ieri, la o răscruce de străzi, şi se îndreptă spre ele.

– Dumneata, zise Constanţa adresâdu-se uneia, de ce n-ai venit la lecţie? Aşa ne-a fost vorba ieri?

– Ai mai fost matale pe la noi? răspunse femeia, fără mirare.

– A fost, fă, ieri, ai uitat? zise alta.

– Dar dumneata, care n-ai uitat, de ce n-ai venit? o întrebă Constanţa. Şi dumneata eşti pe listă.

– Mi-ai spus mie să viu, mânca-te-aş? se holbă ţiganca, fără nedumerire. Mie nu mi-ai spus, să nu le fie bine copiilor mei dacă mi-ai spus! Mă bate Dumnezeu!

Şi continuă să se jure, angajând existenţa a tot ce era legat de ea şi de organismul ei şi dacă n-o credea, mai avea şi un bărbat şi se jura şi pe sănătatea lui. Căsca ochii mari şi cuvintele ieşeau din gura ei cu o convingere care părea nezdruncinată. Nu i s-a spus să vină, s-o omoare Dumnezeu dacă minte. Şi nu mintea, fiindcă lucrul la care se gândea ea era altul: nu voia să se ducă să înveţe şi asta era totuna cu: *nu mi-ai spus*, repetat mereu cu jurăminte. Celelalte clătinau din cap aprobând, da, da, aşa era, jurau şi ele, nu li s-a spus nimic, să le trăsnească pe toate Dumnezeu dacă...

Constanța asculta numai pe jumătate atentă și le întrerupse întrebându-le ce credeau ele, că ei îi plăcea să bată străzile și să le audă cum o mințeau de la obraz? Unde îi era bărbatul? o întrebă pe cea dintâi.

– E la muncă, unde să fie?

– Unde munceşte?

– La *comperativă*, mută mobile, i-a băgat acum la *comperativă*, parcă n-ar fi tot deşălatul ăla, zise femeia. Îl doare la rinichi, domnişoară, se pişă sânge!

– Dacă îl doare la rinichi, de ce nu-şi schimbă meseria? Să-i spui să vină mâine la lecție dacă vrea să-i meargă bine acolo la cooperativă.

Trecu mai departe îndârjită de această rezistență moale, dar de neînvins în inconsistența ei, și după câteva străzi intră într-o casă, într-o curte mică, pe colțul străzii, cu un gard la fel de mic, năpădită de obiecte casnice, în picioare, sau rezemate de pereții casei. Era împânzită de frânghii scurte de rufe, cu sârmă pentru câine, cu tot feluri de pari, de vase de aramă sau de tuci, cu un pom mic în mijloc, o stropitoare alături, o magazie minusculă de lemne într-un colț, un burlan ieşind pe fereastră, o pisică nemişcată pe o prispă concepută pe aceleași dimensiuni înghesuite, dar nu învălmășite. De la uşa curții la uşa odăii nu erau decât patru sau cinci metri, pavați cu cărămidă roşie. Dar existența ordonată a obiectelor în acest spațiu comprimat făcea ca distanța să pară mult mai mare decât era, sugerând-o atât de bine pe cea necesară, încât parcă o și obținea.

În casă mirosea curat și odaia era mobilată cu lucruri bune, un divan-studio, un dulap cu oglindă, un aparat mic de radio, scaune ieftine, dar noi, și pe jos podea de lemn vopsită maron, cu preşuri mari, neuzate. Aici se câştigau altfel de bani decât la ceilalți, dar cine îi câştiga? O țigancă și un tânăr de vreo douăzeci de ani stăteau lângă vatră. Băiatul avea ochi negri și sprâncene mari, mâini subțiri, nervoase. Femeia, bătrână și tăcută, stătea la vatră și cocea plăcinte în cuptor. În casă părea mai larg. Constanța dădu bună ziua și intră în odaie prin uşa deschisă. Se aşeză pe un scaun. Pe pereți se vedeau fotografii înrămate în scoici, o mireasă și ginerele cu

rubedenii şi prieteni, ţigani puşi la cravată şi la pantofi, cu feţe duble, figuri de demult, se vedea după costumele lor cu pantalonii charleston foarte largi şi haina scurtă cu umerii ascuţiţi şi înalţi. Apoi fotografia unei ţigănci în uniformă de miliţie, o fată de vreo nouăsprezece sau douăzeci şi cinci de ani, cu trăsături energice, mongoloide. Bătrâna îşi părăsi plăcintele şi veni în casă.

– Pe dumneata cum te cheamă şi ce meserie ai? îl întrebă Constanţa pe băiat.

Îl chema Sandu Firicel şi era ginerele ei, zise bătrâna.

– Asta nu e o meserie, zise Constanţa.

– Munceşte cu braţele, e muncitor, explică bătrâna.

– De ce n-ai venit ieri la lecţie? îl întrebă Constanţa direct.

– O să vie, o să vie, interveni din nou bătrâna. Să iasă Zambilica mea din spital şi o să vie. O să vorbească Zambilica mea cu tovarăşul maior şi o să-l ajute.

– N-o să poată tovarăşul acela maior să facă nimic pentru dumneata, zise Constanţa.

– De ce? zise bătrâna, cu un ochi căscat parcă de spaimă.

– Fiindcă nu ştie carte, trebuie să înveţe să scrie şi să citească. Şi dumneata la fel. Ai o fată miliţiancă, de ce nu te-a învăţat?

– Să se facă ea sănătoasă, zise bătrâna cu o duioşie ameninţătoare. Îi fac plăcinte să-i duc să mănânce... Aoleu, ce-a mai pătimit, pupa-i-aş tălpile lui Dumnezeu şi domnilor doctori şi tovarăşului maior, că era să moară, era să-şi dea sufletul!...

Ieşi din odaie şi se întoarse după câteva minute cu plăcinte.

– Ia, domnişoară, zise bătrâna. Ia, Sandule.

– Dar ce are fata dumitale de e în spital?

– Ce are? Domnişoară, prin ce a trecut ea, să ferească Dumnezeu şi sfântul Ilie!

Obişnuită cu tot soiul de destăinuiri, Constanţa se feri să întrebe mai mult, era grăbită să plece, dar bătrâna îşi dădu drumul singură, mai mult monologând decât povestind. Bietul tat-său (al fetei), ce om la casa lui, ţambalagiu cunoscut, a dat-o pe fată la şcoală, păcat de el că s-a prăpădit şi n-a apucat s-o vadă ce bine îi stă în uniformă şi ce leafă bună are. Şi Sandu, ce ginere la locul lui, băiat cinstit şi cu suflet în el, o iubeşte pe fată, munceşte şi are grijă de ea.

Astă-iarnă însă, într-o noapte fără stele, dormeau amândoi chiar în patul acela şi un pumn străin spărsese geamul şi cineva trăsese asupra lor din întuneric şapte gloanţe de revolver. Pe el îl găurise în vreo două locuri şi se vindecase repede, dar pe ea o nimeriseră gloanţele în piept şi zăcea de cinci luni în spital. Acum îi era mai bine. Bătrâna şi băiatul stătuseră la capul ei săptămâni de zile.

– Ce mai m-am rugat de ea să nu moară, aoleu, domnişoară!

Fata avea călduri mari şi nu recunoştea pe nimeni. Horcăia şi arunca răul din pieptul ei până în tavan. „O, Rafilico, să nu mori, Zambilica mea, îi spunea bătrâna şi plângea. Fă-te sănătoasă, pune-te pe picioare şi du-te la tovarăşul maior şi spune-i pe toţi, să nu-i laşi să trăiască, cum au vrut ei să mi te omoare! Să-l prinzi pe ăl cu revolverul şi să-l bagi să nu mai vadă lumina soarelui câte zilişoare o mai avea."

Fata mugea, parcă ar fi înjunghiat-o cineva cu cuţitul şi arunca cearşafurile de pe ea, iar bătrâna bocea... O scăpaseră doctorii, iar tovarăşul acela maior venise şi el o dată s-o vadă.

– Cum o să pună ea mâna pe hoţomanul cu revolver! încheie bătrâna ameninţând din nou cu o voce acum sinistră.

Băiatul se posomorî şi părea obsedat şi el de clipa când o să le cadă la amândoi banditul în gheare.

„Dar de ce or fi tras în ei? se întrebă Constanţa. Ce secrete or fi vrut să ucidă sau să răzbune omorându-i? În orice caz, nu le arde lor acuma de învăţătură cu toate că până acuma ei sunt primii de care sunt sigură că vor învăţa."

– Bine, le zise, atunci vă las până iese Zambilica din spital.

– Rafira o cheamă, domnişoară, zise bătrâna petrecând-o. Zambilica îi spun eu, mânca-i-aş ochii!

În dimineaţa următoare, Constanţa vizită o cărămidărie. Zece-cincisprezece dintre cei de pe listă lucrau acolo, în apropierea cartierului, pe un loc viran. Obţinu informaţia de la un bătrân care stătea cu nepotul pe marginea lacului şi meşterea la un zmeu. Bătrânul părea să se fi născut odată cu cartierul şi să-i fi trăit toate schimbările, avea în adânciturile feţei şi în expresia chipului contraste bizare, părea după mâini să fie muncitor calificat, dar

bătrânul era chior, şi în celălalt ochi străluceau din când în când priviri încărcate de viclenie şi ferocitate. Tâmplar paşnic sau gazdă de hoţi, crescător blând de porumbei sau cuţitar, beţiv şi trişor sau umil paznic la un depozit de lemne, era greu de ghicit ce fusese şi ce mai rămăsese.

– Băgaţi de seamă, zise el după ce Constanţa îl întrebă unde puteau fi găsiţi cei de pe listă. Pe unul din ei îl găsiţi la morgă, s-au tăiat azi-noapte cu cuţitele la cărţi... Lăsaţi-i dracului şi vedeţi-vă de treabă. Acum doi ani a fost chemată şi fi-mea, e funcţionară la Filatură, că să-i ia la şcoala de analfabeţi să-i înveţe carte, şi ce credeţi că au făcut? Au venit şi au murdărit clasa, i-a găsit otrăvindu-se pe jos... N-a avut ce să le facă! Îi găsiţi uite-acolo, dincolo de lac, dar luaţi pe cineva cu dumneavoastră, nu vă duceţi singură. Aş merge eu, că unii din ei mă cunosc, he! făcu bătrânul şi rânji, şi ochiul cel bun se micşoră brusc, dar sunt bătrân, domnişoară, mă doare piciorul!

Constanţa reveni în cartier, intră într-un restaurant cu telefon public şi telefonă la raion. Spuse că majoritatea celor de pe lista ei care trebuiau alfabetizaţi lucrau pe un loc viran izolat şi că unul dintre ei, după cât se părea, era la morgă. Ar fi bine s-o însoţească cineva, îi e frică să se ducă singură. Bine, o să se rezolve, îi răspunse şefa secţiei. Unde se afla? Să aştepte acolo, o să vină cineva s-o însoţească. După un ceas sosi un ins de la circa de miliţie, îmbrăcat civil şi Constanţa porni cu el spre cărămidărie. Când se uită la ei, Constanţa gândi: „Bătrânul acela chior are în orice caz multă fantezie."

Erau slabi şi jigăriţi, îi sufla vântul. Oricum, vântul de primăvară care adia insistent prin aceste locuri deschise stinsese, dacă existase cu adevărat, orice flacără pasională din privirile lor. Constanţa dădu bună ziua şi după ce spuse cine e şi de unde vine, scoase din geantă lista şi încercă să facă un fel de apel. Atunci se treziră, o parte lăsară lucrul şi se dădură mai aproape, curioşi şi parcă interesaţi. Erau paşnici, inofensivi, plini de o ciudată umilinţă. Cu o asemenea umilinţă în voce, unul o întrebă de ce a venit. Vrea să le ajute la cărămidă?

– Aţi venit să ne luaţi pâinea de la gură, domnişoară? reluă un altul, înalt şi cocârjat, desculţ, cu pantalonii suflecaţi peste genunchi, frământând nişte pământ cu ţurloaiele lui negre şi subţiri ca nişte beţe uscate.

– Trebuie să învăţaţi carte, zise Constanţa, atentă, uimită de această imperceptibilă schimbare.

– Fără carte nu stăm? zise acelaşi care pusese întrebarea. De ce să învăţăm noi ce-au uitat alţii? Mă, Fănică...

Şi cu ciudata şi nefireasca lui umilinţă, individul alcătui distinct o înjurătură lungă şi trivială, prin care Fănică era invitat să aducă o căldare de apă, apoi continuă fără trecere, adresându-se politicos Constanţei:

– Mai rău o să ne zăpăcim la cap, domnişoară, o să ne rămână copiii pe drumuri.

De ce o să le rămână copiii pe drumuri? Păreau să creadă cu tot dinadinsul că învăţătura o să le încurce atât de tare minţile, încât o să le fie cu neputinţă să-şi mai poată câştiga existenţa.

Trei paşi mai încolo, câţiva începură fără o pricină vădită să se certe. Doi săriră să aplaneze, adăugând însă înjurături nemaipomenit de plastice şi de deşucheate, în timp ce un altul se apropie de un aşa-zis vinovat şi îl scuipă între ochi cu înjurături fiziologice amănunţite şi scabroase. Se produse atunci larmă şi începură să se scuipe unii pe alţii cu dexteritate, nimerindu-se în frunte şi obraji de la o distanţă de câţiva metri. Se îndoiau de şale şi gesticulau indecent, inventând acum înjurături din ce în ce mai josnice şi mai nedemne. Se vedea că totul era simulat şi fusese declanşat printr-un semnal cunoscut numai de ei. La început Constanţa nu auzi, dar la un moment dat ceva o făcu să înţeleagă că ei voiau în felul acesta să scape de ea, şi s-o determine să renunţe de tot. Procedeul o răni însă atât de tare, că începu să tremure şi când aşa-zisa ceartă se mai potoli le spuse cu o voce clocotind de mânie:

– Sunteţi mai răi şi mai murdari ca animalele de cocină. Numai râtul vă lipseşte.

După care, la auzul acestei apostrofări disperate, se lăsă tăcerea. Insul care o însoţea pe Constanţa se uită la ea întrebător. Să intervină? În ce fel? După câtva timp, unul dintre cărămidari spuse

demonstrativ şi liniştit, încercând parcă să remedieze şi să calmeze lucrurile:

– Ţiganul nu e murdar, domnişoară! Când are ţoale pe el e mai boier decât alţii.

Părea să fie şi ironic şi jignit în acelaşi timp. Posomorâtă, Constanţa le întoarse spatele şi se îndepărtă. Se adresă apoi omului în civil şi îi spuse că acum merge singură, îşi spunea că ea era de vină, nu trebuia să vină după ei, ci ei trebuiau aduşi de cineva – nu era treaba ei de cine – la o anumită oră într-o încăpere amenajată şi autorităţile n-aveau decât să aibă grijă ca ei să respecte ora şi ordinea, dacă voiau ca în raionul lor să nu mai rămână sămânţă de analfabeţi.

Ajunsă în cartier, se uită la ceas; mersul pe jos o făcuse să mai uite scena. Era încă devreme. „Poate că, îşi zise, dacă aş fi mai sigură pe doi sau trei dintre ei, până la urmă ar veni dacă nu toţi, cel puţin cei mai buni dintre ei! Există printre ei tineri care pot să apuce pe alte drumuri dacă nu i-ar împiedica ceilalţi prin inerţia vieţii lor mizerabile."

Se uită din nou pe listă. După ce străbătu câteva străzi, se opri şi bătu în treacăt la o casă unde până atunci găsise mereu uşa încuiată. De astă dată i se deschise şi o întâmpină o femeie între două vârste, cu pipa în gură şi cu părul negru şi lăţos revărsat pe umeri. Constanţa intră şi fără voia ei strâmbă din nas, cuprinsă de greaţă. În odaia scundă, cu pământ pe jos, mirosea sufocant a flori putrede şi a aer închis, stătut. Un pat sordid etala albul murdar al unor cearşafuri răvăşite. Vru să se întoarcă şi să iasă, dar o opri vocea voalată a ţigăncii, gâtuită de şoapte.

– Ai venit să-ţi ghicesc, prinţeso? zise, şi vârî mâna sub fustă şi scoase de acolo un ou, o cochilie mare, cu o cavitate lucioasă cu marginile înăuntru. Şezi, mititico, stai aici lângă mine şi taie ghiocul, să-ţi fie cu noroc!

Constanţa, posomorâtă, rămase în picioare.

– Lasă ghicitul, zise. N-avem timp de ghicit.

– A? Cum? N-avem timp? Avem berechet, frumoaso. Să-ţi ghicesc pe-ăl care o să se uite în ochii tăi să-ţi vadă gândul şi dorinţa. Îi spun numele şi averea şi îţi fac cum să-l aduci la tine şi

cum să-l goneşti, ţi-l leg şi dezleg cu legătură de inimă! Hai, mititico, taie ghiocul! Oghiorlane, ia şuieră tu la urechea domnişoarei şi spune-i unde îi e gândul şi de ce îi piere somnul. Taie-l, mititico, uită-te la el şi taie-l pe unde e tăiat, îl vezi cum e tăiat? Parcă e o... seamănă cu o...

Şi spuse numele cu poftă indecentă, trăgând din pipă şi frământând în palme oul cu cavitatea lui lubrică.

– Tai, prinţeso? Ce gura frumoasă mai ai! Ce te-aş mai muşca eu de ea dacă aş fi ăl care...

Şi îşi apropie faţa şi începu să-i şuiere la ureche, în avalanşă, propuneri nefireşti şi nemaiauzite care o făcură pe Constanţa să se retragă şi să iasă speriată.

– Mai vino, prinţeso, mai treci pe la mine, o urmări ţiganca şoptind pe după garduri. Mai vino, mai treci...

Constanţa înteţi paşii. În munca ei auzise folosindu-se des cuvântul *înapoiat*, prin care erau desemnaţi oamenii de acest fel, dar nu-şi putuse închipui că înapoierea are atâtea trepte, care pot coborî atât de jos, încât raza de lumină să nu mai rămână decât o amintire a conştiinţei, repede stinsă. Înapoiaţi erau şi elevii ei din întreprinderi, dar ei nu întârziaseră să ţină totuşi cu ea, să-şi dea seama că în această istorie era vorba de o femeie a cărei trudă trebuie respectată şi a cărei perseverenţă trebuie să-ţi dea de gândit. Că ei nu vedeau prea limpede la ce le-ar folosi să mai înveţe când patruzeci sau cincizeci de ani din viaţa lor se scurseseră fără învăţătură, era adevărat, dar ei nu putuseră să nu gândească în cele din urmă că nu-i costă mare lucru s-o asculte şi că aşa cum făcuseră multe în viaţă şi puţine cu folos, de ce n-ar face-o şi pe asta, când vedeau bine cu ochii lor că ea bătea drumurile după ei şi se gândea la soarta lor? Şi nu fuseseră puţini cei cărora le schimbase cursul vieţii sau le restabilise o linie frântă sau culcată a existenţei lor. Împotrivirea acestora de-acum nu era numai un reflex al unor conştiinţe primitive, ci expresia unui egoism degradat şi bestial, maleabil doar pentru a induce în eroare, ca s-o poată apoi înjosi cu înjurăturile lor, de a căror nemernicie erau pe deplin conştienţi. Până la a câta treaptă puteau ei urca în sus cu ajutorul învăţăturii, când se aflau mult prea departe de prima treaptă?

XVII

De câteva zile dormea puțin noaptea. Fără să întrebe pe nimeni intră într-o farmacie şi ceru un somnifer. Noaptea precedentă dormise cel mai rău. Ajunse acasă, înghiți o pastilă şi se culcă. Trecură câteva ceasuri şi nu adormi. Mai înghiți o pastilă. Stătea în pat, cu perdelele trase. Se înserase.

În acest timp, doctorul Sârbu aştepta un telefon. Îşi îmbunătățea studiul şi aştepta un telefon de la doctorul Stamate, de la Biblioteca Academiei, să-i verifice o informație. Telefonul sună, dar nu era de la colegul său, ci din nou de la fosta soție a doctorului Munteanu.

– Ce spuneți? exclamă el după ce auzi despre ce era vorba. De unde ştiți că sunteți otrăvită?... Adică, ce simțiți?... Bine, vin imediat.

O oră mai târziu stătea la patul ei şi îi scria o rețetă. O rugă pe mama Constanței, care era şi ea acolo (fusese chemată de fiica ei la telefon), să se ducă să cumpere medicamentul.

– V-am prescris o contraotravă, zise el ironic după ce mama plecă. Vă repet, nu e de vină somniferul, vi s-a fixat o oboseală şi încă de data trecută se crease un focar de inerție, am crezut că o să-l învingeți. E bine să vă internați în spital.

– Ce fel de focar, doctore?

Fără s-o vadă, medicul tăcea, cu gândurile în altă parte. După câtva timp, parcă tresări.

– Ce fel de focar? zise. Aşa, un focar de lemne care ard cu vâlvătaie mare. A slăbit ceva în această cutiuță, adăugă apoi, arătând capul.

– Doctore, mi-a fost foarte rău, nu ştiu câte ceasuri am stat leşinată... ce poate să fie asta?

– Ați avut vreun necaz şi dacă n-ați fi fost atât de obosită, nici nu l-ați fi luat în seamă. Stați liniştită, luați până mâine dimineață, dacă vi se mai face rău, douăzeci şi cinci de picături din sticluța pe care o să v-o aducă mama dumneavoastră, şi mâine nu vă duceți pe teren. Odihniți-vă. Eu trebuie să plec.

Şi în timp ce se îndrepta spre uşă îi repetă că era bine totuşi să se interneze, să scape mai repede de acest început de nevroză care se putea înrăutăți.

– Chiar mâine se face liber un pat într-o rezervă la mine, mai spuse el. Dacă nu veniți mâine dimineață la vizită, va trebui pe urmă să mai așteptați. V-aș sfătui să veniți.

Curând după aceea se întoarse și mama de la farmacie și spuse că doctoria o să fie gata abia peste două ceasuri și că a trebuit să se ducă la o farmacie de serviciu, să n-o amâne pe mâine dimineață.

– Trebuie să aștepți; mai ți-e rău? zise mama cu nădejde în glas.

Constanța nu răspunse nimic, se uita la mama ei cu o expresie de parcă ar fi descoperit în clipa aceea sonoritatea cuvintelor și faptul ar fi uimit-o atât de tare, încât nu le mai putea prinde înțelesul. Avea, în orice caz, în privire parcă o astfel de dificultate, ca și când ar fi privit printr-un aparat de fotografiat în care imaginea apărea dublată.

– Trebuie să mănânci ceva, zise mama.

– Da, mamă, dar n-am nimic de mâncare, zise Constanța revenindu-și, clipind însă cu greutate.

O undă de nedumerire și teamă se simțea în glasul ei și mama se neliniști și ea: Ce era? Se simțea din nou rău? Dar n-o întrebă nimic, îi întoarse spatele și dispăru în bucătărie. De acolo se întoarse apoi cu o sacoșă în mână și ieși pe ușă să se ducă și să-i cumpere ceva de mâncare.

Rămasă singură, Constanța stătu câteva minute nemișcată, apoi întinse mâna, luă o carte groasă de la capul patului și începu să citească. Era *Poemul pedagogic*, de Makarenko. Citi vreo zece minute și se răsuci într-o parte cu vădită plăcere, într-o totală destindere. După câtva timp se răsuci iar, apoi se ridică într-un cot și se cufundă cu totul în lectură. Deodată însă tresări și rămase parcă la pândă ca și când hoții ar fi dat târcoale în jurul casei. Se ridică într-un cot și-și roti încet privirea prin odaie, neliniștită parcă de prezența statică a lucrurilor și chiar de însăși existența lor. Se schimbase înfățișarea încăperii? Se dădu jos din pat și începu să se plimbe agitată. Se uită la ceas. În clipa următoare, undeva în noapte izbucni o bubuitură de tun și geamurile zăngăniră. Imediat urmă a doua, apoi o a treia. Constanța începu să tremure, se duse repede spre pat, se întinse și începu să gâfâie. În privire îi licărea

o spaimă mare. Sări iar din pat şi se duse spre uşa cu geam care dădea în balcon. O deschise tremurând, continuând să gâfâie şi ieşi, dar nu stătu acolo deloc, ca şi când n-ar fi găsit ce căuta, reveni şi o luă spre bucătărie, dădu drumul la apă, căută într-o pungă cu zahăr şi luă o bucată şi duse paharul la gură. Îi clănţăneau dinţii, şi la jumătatea paharului aruncă apa şi ieşi din bucătărie şi începu să coboare scările spre parter.

Căuta lume, oameni... Singurătatea în care se simţise până atunci bine era aruncată în aer în însăşi fiinţa ei de către un duşman nevăzut care pusese stăpânire chiar pe sufletul şi gândirea ei... şi ea credea acum că vederea altora o putea ajuta să-l alunge şi să se regăsească... De câteva ori spaima cea mare îi scoase ochii din orbite. „Ah, Doamne, voi muri, nu mai pot să respir" gândi şi se întoarse înapoi, dar nu îndrăzni să se urce în pat, de unde începuse să-i fie rău. Se învârtea prin odaie ca un animal în cuşcă...

Se auzi uşa de jos de la intrare. Mama, cu plasa încărcată cu alimente, începu să urce scările. Constanţa îşi pironi privirea asupra ei şi o strigă:

– Mamă! Nu mai pot să mai merg! Nu-mi mai simt picioarele. E ceva în oraş? S-a anunţat ceva? S-a tras cu tunul.

– Vino şi mănâncă, se răsti mama fără să se uite la ea. Taci că ştii tu ce e ăla tun, zise apoi cu totul liniştită, ferindu-şi însă cu grijă privirea. Hai, vino încoace, continuă cu blândeţe. Boala pe care o ai tu, numai...

Vrusese să spună: numai bărbatu-tău te poate vindeca, amintindu-şi de o boală asemănătoare pe care o avusese şi ea în primul an de căsătorie, dar se opri, fiica ei nu mai avea bărbat.

– Cum să mai poţi merge dacă eşti străvezie? zise. Treci imediat la masă.

Constanţa însă nu putu adormi toată noaptea şi spaima aceea se mai repetă de câteva ori şi mama o veghe, împiedicând-o de câteva ori să-l cheme din nou pe doctorul Sârbu. Îi era rău, mama vedea bine, dar ce putea să-i mai facă doctorul? Trebuia, dimineaţa, să se interneze, cum îi spusese. Criza care izbucnise nu se mai retrăgea...

PARTEA A TREIA

I

Sâmbătă după-amiază, Gabi scoase motocicleta şi se duse la un croitor să-i calce costumul lui de vară, de doc englezesc, cumpărat de maică-sa încă de anul trecut de la Consignaţia, şi pe drum avu surpriza să întâlnească nişte vechi colegi. Era cald, soarele de iulie ardea, era multă lumină peste oraş, şi de pe un trotuar, agitând braţele, un grup de patru sau cinci inşi începu să strige cu voci parcă disperate spre el, care se afla pe aproape, printre cei cu maşini sau motociclete, opriţi la un stop. Erau în costume, deşi era foarte cald, cu serviete în mâini, cu cravată la gulerul şifonat, părând a fi în drum spre gară, ieşind direct dintr-o şedinţă de la ministerul lor de resort, unde fuseseră chemaţi de specialişti să discute chestiuni de specialitate, sau modificări de plan, sau să li se dea cine ştie ce indicaţii. Unul ţinea gura deschisă şi avea o expresie de încântare, nu mai fusese, după cât se părea, de mult prin Capitală.

– Gabi! Gabi!

El întoarse capul şi îi văzu alergând. Recunoscu numaidecât în fruntea lor pe negriciosul Antracit şi trase motocicleta la bordura trotuarului; lăsă motorul să pârâie, nu descălecă, iar dialogul care urmă avu loc printre aceste pârâituri ale motocicletei, amestecate cu zgomotul tramvaielor şi al maşinilor. Nu-l mai văzuseră de anul trecut. Şi-a cumpărat în sfârşit motocicletă? Cât l-a costat?

– Gabi, unde mai stai, să venim pe la tine. Te-ai mutat, dă-ne adresa.

Dar el le spuse că nu-i putea primi acum, se căsătorea şi era ocupat cu pregătirile. Dar le dădu adresa bucuros. Strada Toamnei nr. 15.

– Veniţi la mine, am o casă splendidă, mai adăugă el.

Şi răsuci ghidonul şi pârâiturile se accelerară brusc. Le întinse mâna:

– V-am pupat, la revedere.

– La revedere, Gabi, succes, felicitările noastre.

Nu putuse să-i spună mamei care îl vizita aproape zilnic că se însoară, ar fi devenit în orice caz inevitabile întrebările, cu dorința ei de a-și cunoaște nora și cu interesul tatălui pentru originea socială a viitoarei soții și cum să-i spună de pildă tatălui că domnul Arvanitache a fost secretar general la Ministerul de Externe în 1937, într-un guvern Tătărăscu, și fratele acestuia, arhitectul Arvanitache, fugise din țară în 1946? Le va spune când căsătoria și instalarea lui în casa aceea vor deveni un fapt împlinit, pe care vor trebui să-l accepte vrând-nevrând...

Pe la orele unu a doua zi sună la intrare și Mimi îl primi și îl prezentă părinților ei. Gabi pătrunse în holul mare care alcătuia parterul acestei case și, în timp ce făcea cunoștință cu domnul și doamna Arvanitache și cu fratele mai mic ai fetei, aruncă priviri circulare pline de curiozitate asupra interiorului. Casa părea nemobilată și asta îl cam dezamăgi, întregul ei spațiu, din tavanul alb și până la ferestrele mari, cu pereții dreptunghiulari și întinși, cu rare tablouri pe ei, părea gol. O arcadă de lemn galben, subțire, despărțea acest spațiu în două încăperi oarecum distincte, cea din stânga fiind sufrageria, cu o masă îngustă și lungă, joasă și cu scaune cu spătare mici, vizibil incomode, iar cea din dreapta, salonul. Din spatele unui colț al arcadei urca în spirală o scară de lemn, care ducea, probabil, spre alte odăi ale casei. Un perete întreg era de sticlă și se vedea prin el o terasă prelungindu-se până printre niște straturi de flori; draperii grele, de un roșu-vișiniu, acopereau jumătate din acest perete. Pe jos, suprafața primei încăperi era acoperită de un covor foarte mare, de o culoare indistinctă, bleumarin-deschis sau albastru-închis, sau vișiniu, de la intrare bătea în roșu-aprins. Lângă peretele din dreapta se afla un fel de divan, sau pat, sau canapea, dar care nu era nici divan, nici pat, nici canapea. Acolo stătea doamna Arvanitache în clipa când Gabi se înclină înaintea ei. Lemnul acestei mobile era lăcuit în alb, iar tapiseria era dintr-un material auriu; la căpătâiul ei se vedea o lampă cu picior înalt, cu un abajur cam la fel de auriu ca și canapeaua. Aceeași culoare, alb și auriu, o aveau și cele două fotolii

şi măsuţa aşezată lângă peretele opus, unde stătea domnul Arvanitache cu o carte în mână, şi tânărul Arvanitache, răsfoind nişte reviste. La drept vorbind, nu era chiar aşa de nemobilată. Se mai vedea şi o vitrină ceva mai încolo, prin al cărei cristal se zăreau statuete verzi şi negre, sau vaze albastre, înflorate; pe raftul superior, cu o alună în lăbuţă, stătea o veveriţă împăiată.

Domnul Arvanitache lăsă cartea din mână, doamna Arvanitache se ridică într-un cot pe canapeaua aceea a ei, tânărul Arvanitache se ridică şi el şi, după ce îi oferi musafirului locul său, continuă să răsfoiască revistele preocupat, iar Mimi îşi luă un taburet şi se aşeză în apropierea fratelui. Gabi se uită fără sfială la domnul Arvanitache, un ins cam uscăţiv şi cam ţeapăn, cu gâtul lung şi gros şi cu capul prea mic faţă de asemenea gât. El oferi musafirului pachetul său de ţigări ieftine şi începu conversaţia. Aşadar, domnul Sterian lucra la aceeaşi uzină la care era angajată Mimi?

– L-am cunoscut pe fostul proprietar, inginerul Malaxa, pe vremea când era în plină ascensiune, spuse domnul Arvanitache referindu-se la fostul patron al uzinelor. Era un om foarte capabil, un ascet, continuă el. Secretara lui, soţia unui prieten al fratelui meu, povestea cum a fost angajată de Malaxa, cum aşteptau la uşa lui vreo cincizeci de solicitatoare şi când i-a venit şi ei rândul...

– Despre cine vorbeşti? îl întrerupse doamna Arvanitache.

– Despre Sanda Bujor, nu-ţi aminteşti de ea? răspunse domnul Arvanitache. Cânta la mandolină!

– Sanda Bujor care lucra în '46 la Ambasada americană?

– Da, zise domnul Arvanitache. Se spune că a vrut să fugă cu bărbatul ei, cu o barcă cu motor, sau aşa ceva, şi la somaţie nu s-au oprit şi au fost împuşcaţi amândoi, în raza portului Constanţa. Prin 1938, pe primăvară, aşa, primesc un telefon, continuă domnul Arvanitache.

– Dar Sanda Bujor parcă divorţase, zise doamna Arvanitache, întrerupându-l iar, cum putea atunci să fie împuşcată împreună cu bărbatu-său?

– A fost o combinaţie! Ca să poată ieşi din ţară, Sanda Bujor s-a măritat cu un funcţionar al ambasadei, căpătând cetăţenia

americană, iar bărbatul ei urma să plece într-o delegație și să se întâlnească cu ea în...

– Vorbești prostii, îl întrerupse din nou doamna Arvanitache. Ce-au căutat amândoi la Constanța dacă el urma să plece singur într-o delegație? Parcă așa ziseși.

– Combinația a fost următoarea, explică domnul Arvanitache. Înainte ca el să plece în delegație...

Dar înainte ca domnul Arvanitache să-și fi terminat fraza, doamna Arvanitache îl întrerupse iarăși, dar în alt stil, începând cu altă frază:

– Și cum puteau s-o împuște dacă ea era cetățeancă americană?

Și cuvintele lui *să plece în delegație* se întâlniră și se ciocniră în aer cu ale doamnei Arvanitache *era cetățeancă americană*. După care se făcu tăcere.

– Să vezi cum, zise domnul Arvanitache ca și când n-ar fi luat în seamă chinurile la care era supusă dorința lui de a face conversație.

– Mimi, poți să aștepți mult și bine pe ăla cu sifoanele, spuse doamna Arvanitache răsucindu-se pe canapeaua ei cu o expresie de parcă ar fi avut o durere veche care mai mult o scârbea decât îi pricinuia suferință. Du-te mai bine la Bufet și ia de-acolo.

– Dănuț, dă o fugă, se rugă Mimi și tânărul Arvanitache încetă cu răsfoitul revistelor, se ridică și dispăru undeva, într-una din odăi.

Doamna Arvanitache, după ce obținuse astfel tăcerea bărbatului ei, se interesă de vârsta musafirului. Gabi îi spuse câți ani are și glasul său se încâlci cu al ei și, în clipa când el deschise gura, ea rosti:

– Pari foarte tânăr!

Această observație fu făcută pe un ton aluziv.

Domnul Arvanitache spuse că lui, dimpotrivă, domnul Sterian îi face impresia că trebuie să aibă douăzeci și opt sau treizeci și doi de ani.

– În orice caz, continuă el, uitând că putea fi iar întrerupt, condamnarea la moarte a inginerului Malaxa nu era necesară! Inginerul Malaxa era una și capitalistul Malaxa era cu totul altceva. Putea fi folosit ca specialist.

Doamna Arvanitache se interesă apoi de familia viitorului ei ginere şi îl întrebă ce meserie are tatăl.

– E activist de partid, spuse Gabi.

– Iar mama, probabil ufederistă, zise doamna Arvanitache fără intenţia vizibilă de a face o ironie ieftină.

– Nu, mama nu activează nicăieri.

– Şi dumneata ce eşti acuma, că nu mai eşti proletar, continuă doamna Arvanitache cu interes. Dacă te căsătoreşti şi faci copii, ţi-i primeşte la şcoală?

– De ce nu?! se miră musafirul şi râse.

Doamna Arvanitache contemplă râsul musafirului cu o curiozitate indiferentă şi după ce tăcu câteva clipe zise:

– Cine nu e fiu de proletar n-are dreptul să urmeze cursuri superioare. Pe Dănuţ l-au dat afară din facultate chiar acum două luni. De ce nu răspunzi? insistă doamna Arvanitache, zâmbind parcă din nas, fixându-l pe tânăr cu o privire rece şi imobilă.

– Oricine are dreptul la studii, se bâlbâi Gabi, am avut colegi care...

Mimi pofti pe toată lumea la masă. Mereu cordial, domnul Arvanitache se interesă la rândul lui de producţia uzinei şi de specialitatea tânărului inginer. Mimi servi peşte, scrumbie cu ceapă, apoi ouă umplute şi friptură de porc la tavă. Băură şprituri. Serviciul de masă, farfuriile de peşte, cu peşti desenaţi pe ele, paharele de cristal, tacâmurile grele de argint nu reuşeau să ascundă că masa era totuşi cam sărăcăcioasă, vinul, cam acru şi prăjiturile, ieftine, cumpărate de la cofetărie. Domnul Arvanitache însă înfuleca, şi un anume plus de satisfacţie, înghiţind câte-un ou umplut, dovedea că nu se bucura prea des nici chiar de un astfel de meniu.

– Ai fi putut să-i dai un leu băiatului ăluia să ne aducă gheaţă! zise doamna Arvanitache zâmbind în felul ei ciudat... După ce că e o poşircă, vinul ăsta mai e şi călduţ. Şi îndepărtă de la ea paharul de cristal în care sifonul ieşea vizibil la suprafaţă.

– Mamă, te-am rugat doar să te duci tu sau Dănuţ dimineaţa, când se dă gheaţă la chioşc.

– Nu vorbi prostii, zise mama. Tu ştii de la ce oră se face coadă?

Se pare că pe domnul Arvanitache nu-l deranja faptul că băutura nu era frapată. Îşi turnă un pahar plin şi îl bău cu poftă.

– În chestiuni din acestea, zise el, cum ar fi gheaţa sau liftul care nu merge şi altele de acest gen, se vede, deocamdată, că ideea planificării e o iluzie, deşi i se aduc elogii ca unei zeităţi. De produs se produce, dar mult mai anarhic decât după legea cererii şi a ofertei. Nu se produce ceea ce se planifică. E adevărat că începe să apară scheletul unei industrii naţionale moderne, dar asta pentru că investiţiile sunt uriaşe, zise domnul Arvanitache. Şi problema nu e să investeşti, şi şaptezeci la sută din investiţii să-ţi iasă industrializare, iar treizeci la sută să fie pierderi. Pierderi să nu fie deloc sau foarte puţine. Pe urmă, planificarea nici nu e o noutate. Marile corporaţii americane produc şi ele tot pe baza planificării.

– De unde ştiţi că şaptezeci la sută din investiţii e industrializare şi treizeci la sută pierderi? zise Gabi.

– Parcă el ştie ce spune?! mormăi doamna Arvanitache uitându-se cu infinită nepăsare la aerul din faţă. Mimi, fă-mi mie o cafea tare, mi s-a făcut greaţă de la ouăle tale.

– Nu ţi-au plăcut, mamă?

– Ba au fost foarte bune, dar acum mi-e greaţă! răspunse doamna Arvanitache şi se ridică de la masă.

II

Îşi reluară locurile dinainte şi Mimi servi cafele. Domnul Arvanitache, atât de cordial la început, acum tăcea, iar Mimi se uita în gol. După câteva minute dispăru câtva timp şi se întoarse apoi îmbrăcată pentru ieşire. Cu o expresie surprinsă, musafirul se ridică.

– Gabi! exclamă fata în stradă şi îi puse mâna pe braţ.

– Simpatică mama ta! zise tânărul. Dar de ce l-au dat afară pe fratele tău de la facultate, Mimi? A făcut ceva?

Ea nu răspunse, se opri, şi cu capul într-o parte, ferindu-şi privirile, rosti:

– Gabi, trebuie să mă întorc. Ne vedem mâine. La revedere, sunt foarte obosită, azi-noapte n-am închis un ochi.

El o întrebă de ce, ea îi zâmbi, făcând parcă un efort.

– De emoţie, zise. Mă gândeam că ai să vii tu a doua zi, să-i cunoşti pe părinţii mei şi mă bucuram... Îmi pare bine că ţi-au plăcut...

Se despărţiră.

Mimi se întoarse şi se apucă de spălat vasele. Domnul Arvanitache se retrăsese în dormitor, doamna Arvanitache veni la bucătărie după fiica ei şi se aşeză pe un scaun. Junele Arvanitache se întinsese în hol pe canapeaua pe care o găsise musafirul pe mama lui şi continua să răsfoiască colecţii vechi de reviste ilustrate şi sport. Doamna Arvanitache tăcea cu o expresie imobilă, aşteptând.

Deodată, Mimi renunţă brusc să mai spele vasele, îşi şterse mâinile şi urcă repede sus în odaia ei. Acolo se întinse în pat şi rămase dreaptă, încordată. Prin faţa odăii se auziră apoi după câtva timp foşnete, un du-te-vino care nu părea să se mai termine. După un timp, foşnetele încetară. Apoi, după câteva minute, se auzi distinct zgomotul pe care îl face discul unui telefon când se formează un număr. Mimi se ridică, ieşi din odaie şi închise uşa deschisă de la odaia mamei. Câteva clipe nu se mai auzi nimic, dar după câtva timp vocea doamnei Arvanitache, vorbind la telefon, începu să răzbată distinct prin toate uşile. Convorbirea părea în unele momente că s-ar fi încheiat, dar curând se auzea din nou vocea tocând monoton.

Fata se ridică şi coborî în hol.

– Dănuţ, zise ea, urcă sus şi lasă-mă pe mine aici singură.

Băiatul îşi strânse colecţiile, se ridică fără să spună un cuvânt şi dispăru. Deşi era cald, Mimi se zgribuli şi se făcu covrig, îşi cufundă capul în tapiseria aurie. Tăcerea coborâse asupra casei.

Fără veste, însă, scara interioară trosni şi doamna Arvanitache începu să coboare în hol. Cobora încet, treaptă cu treaptă, cu o expresie bizară, ca şi când ar fi fost somnambulă sau s-ar fi ridicat în clipa aceea, încă sub narcoză, de pe o masă de operaţie. Fata rămase nemişcată. Doamna Arvanitache dădu drumul la radio şi se aşeză într-unul din fotolii. Fata nu se mişca, stătea mai departe

ghemuită, ca şi când ar fi dormit greu. La radio, după ce se încheie un concert de selecţiuni din opere, izbucniră apoi zgomotos hore din Maramureş. Doamna Arvanitache schimbă postul, apoi se ridică şi se apropie de fiica ei. Se aşeză lângă ea.

– Ce e, mamă? Sunt obosită, zise fata în aceeaşi clipă, cu o voce intensă, ridicând fruntea.

Doamna Arvanitache, cu un zâmbet la care participa acum şi o vagă tresărire a buzei superioare, rămase câtva timp cu privirea fixată asupra fetei, apoi clătină negativ din cap. Aşa-zisul zâmbet se accentuă apoi şi întări şi el negaţia, sugerând în plus un dispreţ rece şi poruncitor.

– Bine, am înţeles, zise fiica, lasă-mă acum să dorm!

Doamna Arvanitache se ridică şi se urcă din nou sus, în acelaşi fel cum coborâse, lăsând de astă dată radioul deschis. Fata se duse şi îl stinse, se întoarse şi se ghemui din nou la locul ei. În curând se auziră de sus uşi care se deschideau şi se trânteau neîncetat. Timp de aproape un ceas dură această mişcare, apoi doamna Arvanitache apăru în hol îmbrăcată pentru vizită. Se îndreptă spre ieşire şi dispăru. În sfârşit, se lăsă asupra casei tăcerea.

Peste o jumătate de oră o trezi însă fratele ei care, fără să-i spună vreun cuvânt, se aşeză în fotoliu şi tăcu, uitându-se elocvent pe fereastră. „Te cheamă" spunea expresia chipului lui. Mimi se ridică, intră în bucătărie şi aprinse aragazul. Jumătate de oră de somn îi readusese în priviri strălucirea şi în mişcări calmul şi răbdarea. Umplu un ibric cu apă, îl puse pe reşou, apoi trase un sertar şi scoase o pungă pe care scria ceai hepatic. Pregăti acest ceai, cu care urcă sus în odaia tatălui, luă un taburet şi se aşeză pe el lângă geam. Domnul Arvanitache sorbea din ceai şi se strâmba de neplăcere.

– Dă-mi şi un biscuit, ceru el.

Mimi rămase nemişcată, uitându-se afară. Strada era pustie, nu trecea nimeni. Se auzea însă de undeva zarvă de copii.

– Mai vrei ceva în afară de biscuit?

Domnul Arvanitache nu răspunse. Sorbi ceaiul, scârbit, se întinse în pat şi mormăi:

– Nu mai vreau nimic! Costumul meu bej l-aţi curăţat?

– Nu.

Pe geam se văzu băiatul ieşind. Avea paşi lenţi şi măsuraţi, şi expresia rigidă şi palidă. Fata deschise geamul şi îl strigă; băiatul abia întoarse capul, fără să se oprească din mersul său îmbătrânit.

– Dănuţ, ai bani? Să-ţi dau ceva bani, spuse sora de la geam, dar el îşi văzu de drum ca şi când n-ar fi auzit şi dispăru la colţul străzii. Nu-şi mai revine băiatul ăsta, ce să facem noi eu el?! zise fata.

– Da' belergonul ăla unde o fi dispărut? mormăi domnul Arvanitache cotrobăind cu mâna în sertarul noptierei.

Îl găsi însă, înghiţi pilula şi-şi mai turnă puţin ceai.

Cu vreo şase ani în urmă Dănuţ îşi trăsese un glonte în inimă, în urma unui conflict cu dirigintele clasei. Se furase un stilou, şi din proprie iniţiativă elevii procedaseră rapid la o percheziţie corporală. Stiloul fu găsit în buzunarul unuia dintre ei, şi elevul Arvanitache se apropiase de hoţ şi îl pălmuise. Hoţul izbucnise în hohote de plâns, părăsise clasa şi se întoarse cu dirigintele. Susţinea, impresionându-i pe toţi, că nu el a furat stiloul, că i s-a vârât în buzunar de către făptaş şi îl privea cu o ură fierbinte pe colegul Arvanitache care îl pălmuise. Dirigintele îl chestionă pe elevul Arvanitache: „Eşti sigur că el e hoţul?" „Da", răspunse elevul cu o expresie parcă adormită de convingere şi desconsiderare. „Stiloul s-a găsit în buzunarul lui." „Şi dacă nu e el hoţul?" insistă dirigintele. Elevul Arvanitache părea surd. În clipa aceea un elev cu o expresie de vinovăţie buimăcită şi sinceră pe chip se ridică în picioare şi declară ca el era autorul. „Eu am furat stiloul şi cum a început percheziţia m-am speriat şi l-am strecurat în buzunarul colegului meu." „Bine cel puţin că recunoşti. Vei fi sancţionat, zise profesorul şi continuă: Elevul Arvanitache să ceară scuze colegului său pentru că l-a jignit din greşeală." Elevul Arvanitache răspunse: „N-a fost nicio greşeală, stiloul a fost găsit în buzunarul lui." „Eşti total lipsit de cavalerism, spuse dirigintele. Te-ai grăbit să sancţionezi, ca şi când te-ar fi învestit cineva cu acest drept, în fond eşti un laş, incapabil să recunoşti o greşeală de care nici măcar nu eşti vinovat."

Elevul Arvanitache se făcu alb ca hârtia. Seara, acasă, părinţii săi auziră la un moment dat o împuşcătură în baie. Alergară acolo

şi îl găsiră pe băiat întins pe mozaic, fără cunoştinţă, cu cămaşa desfăcută în dreptul inimii. Pistolul, sustras din ascunzătoarea pe care tatăl o credea ştiută numai de el, îi căzuse în chiuvetă împreună cu manualul de anatomie. Sinuciderea fusese premeditată să nu dea greş, băiatul studiase în faţa oglinzii regiunea inimii, cu o carte în mână şi pistolul în cealaltă. Probabil că nu-şi pierduse cunoştinţa imediat şi, încercând să se agaţe de chiuvetă, scăpase din mâini manualul şi arma. Chemaseră Salvarea şi sinucigaşul scăpă, dar după aceea deveni tăcut, aproape că nu vorbea, erau zile când nu scotea un cuvânt.

– Ţi se pare ţie că nu-şi mai revine, zise domnul Arvanitache auzind exclamaţia fetei. Istoria aia a uitat-o de atunci. Seamănă cu bunicul său după mamă, nici ăla nu scotea mai mult de două cuvinte pe zi.

– Dar eu cu cine semăn, tată? zise Mimi.

– Tu?! se miră domnul Arvanitache. Nu ştiu cu cine semeni!

Şi se ridică din pat să se îmbrace. Arăta bine după ceai şi belergon, şi o jumătate de oră mai târziu plecă şi el de acasă.

III

A doua zi, la uzină, Gabi nu avu răbdare, ca de obicei, să se apropie ora de plecare şi să telefoneze la Serviciul financiar; o chemă pe Mimi mai devreme, i se făcuse dor de ea şi voia s-o audă. Telefonul sună câtva timp în gol, apoi vocea unei femei îi răspunse că doamna Arvanitache lipseşte.

„Nu ştim, n-a venit" i se răspunse cu acel glas sec cu care răspund totdeauna funcţionarii când un coleg de-al lor lipseşte şi ei trebuie să dea toată ziua mereu aceeaşi explicaţie: nu lipseşte din birou, n-a venit astăzi, nu se ştie de ce n-a venit.

„Trebuie să fi fost foarte obosită de n-a venit astăzi la uzină, gândi Gabi şi rămase câteva minute tăcut în biroul secţiei. Nu arăta deloc bine ieri." Ridică receptorul şi formă numărul ei de acasă.

– Cine e? se auzi o voce de bărbat.

Gabi răspunse.

– Cu Mimi, vă rog. Aici inginerul Sterian.

– Lipseşte pentru moment. V-a lăsat vorbă să treceţi pe-aici azi după-masă.

La prânz luă masa la cantina uzinei şi apoi porni direct spre casa fetei. Intră în curte şi sună. Dar abia sună şi un ins se apropie cu paşi lenţi de micile trepte din faţa intrării şi îi făcu semn să-l urmeze. Purta un costum cam vechi şi avea o înfăţişare dură.

– Pe cine căutaţi? întrebă necunoscutul cu o voce coborâtă. Buletinul dumneavoastră.

Gabi se supuse şi scoase actul din portofel. Necunoscutul luă actul şi se retrase din faţa intrării pe terasă. Gabi îl urmă.

– Cine sunteţi dumneavoastră? zise Gabi la rândul său.

– De la miliţie, tovarăşe!

Insul deschise actul şi îl cercetă fără grabă. Apoi îl întrebă pe Gabi ce căuta acolo. Tânărul îl lămuri. Miliţianul în civil păstră actul în podul palmei şi porni spre ieşire. Gabi înţelese că trebuie să-l urmeze mai departe. Merseră în tăcere până la colţul străzii şi când ajunseră acolo se zări adăpostită sub un castan bătrân o maşină.

– Mergeţi cu tovarăşul, zise miliţianul arătând pe cineva, tot în civil, care dăduse drumul la motor şi deschisese uşa maşinii. După cum vedeţi, s-a întâmplat ceva cu prietena dumneavoastră şi e nevoie să daţi anumite lămuriri. Poftiţi buletinul.

Gabi luă actul şi se posomorî, o undă de îndârjire apăru pe chipul său.

– Dar ce s-a întâmplat? întrebă el.

– Mergeţi, zise miliţianul, vă scutim doar de un drum, în loc să primiţi o citaţie acasă, mergeţi acum şi daţi lămuririle care vi se vor cere.

Gabi se urcă şi maşina porni. Străbătură bulevardele spre centru, ajunseră în dreptul miliţiei şi maşina intră înăuntru. Însoţit de miliţianul din maşină, urcă vreo două etaje şi fu introdus într-un birou unde fu invitat să ia loc şi să aştepte. Miliţianul vorbi cu cineva din birou, şi peste câteva clipe apăru un ofiţer care îl pofti

pe tânăr să-l însoţească. Ieşiră pe coridor şi intrară în alt birou, unde îl întâmpină un ofiţer în uniformă care îi explică tânărului cam acelaşi lucru pe care i-l explicase mai înainte celălalt miliţian, punându-i în treacăt şi cam aceleaşi întrebări, dar mai amănunţite.

– Pe fratele prietenei dumneavoastră îl cunoaşteţi demult? Cam de când?

– De ieri, zise Gabi.

Până ieri n-a mai avut prilejul să-l vadă? La vreo reuniune, la vreun aşa-zis ceai, unde să fi fost cu prietena lui?

– Nu, răspunse Gabi.

– Aşteptaţi dincolo, spuse anchetatorul.

După o jumătate de oră fu poftit din nou şi Gabi îl văzu în birou pe tânărul Arvanitache, aşa cum arăta şi ieri, nepăsător şi absent. O expresie deloc ascunsă de mândrie şi dispreţ apăru pe chipul lui când îl zări pe Gabi.

– Îl cunoaşteţi? îl întrebă omul de după birou.

– Da, v-am spus că îl cunosc.

– Dumneata ai spus că nu-l cunoşti! zise anchetatorul adresându-se tânărului Arvanitache.

– Ba da, acum îl cunosc, dar după nume nu mi-am adus aminte, zice cel anchetat rostind foarte rar cuvintele şi cu o intonaţie obosită şi flegmatică.

Uşa din stânga se deschise şi i se făcu semn să iasă.

– O să daţi o declaraţie şi sunteţi liber, i se adresă apoi anchetatorul lui Gabi.

Între timp, aceeaşi uşă se deschise din nou şi în birou fu introdusă o femeie. Gabi se uită la ea, şi când o văzu schiţă mişcarea de a se ridica în picioare, ca şi când ar fi ascultat de un impuls mai puternic decât voinţa lui. Femeia era de o frumuseţe stranie, foarte tânără, cu ochii verzi. Linia frunţii, arcada sprâncenelor, nasul şi trăsăturile gurii erau parcă trase în sus de violenţa unei gândiri fanatice, lăsând să se vadă sub buza superioară dinţii strălucitori, ca nişte mărgăritare îngheţate. Gabi se uită la ea neliniştit, ca şi când apariţia ei ar fi fost însăşi primejdia, încercând acelaşi sentiment care îl stăpânise şi în ziua când fusese oprit de avocatul acela în Cişmigiu, care îi dezvăluise existenţa dublă a lui Anny. Nu cumva

această femeie de aici săvârşise lucruri în care el căzuse fără să ştie, ca într-un coşmar? Nu cumva o cunoştea pe Anny? Sau pe acea Odette? Sau chiar pe Mimi? Şi atunci iată-l din nou învârtindu-se pe o orbită care putea să-l bage la apă fără să ştie... Putea fi altfel? Altfel n-ar fi fost confruntat cu această femeie. Auzi glasul anchetatorului întrebând-o dacă îl cunoaşte, adică pe el, pe Gabi, şi tresări.

Ea tresări de asemenea şi avu o smucitură a capului ca şi când cineva ar fi încercat s-o apuce de sub bărbie cu un frâu invizibil, iar expresia chipului ei căpătă brusc o nuanţă de uimire extremă: dacă îl cunoştea pe individul care stătea pe scaun? Se apropie de el şi îi aruncă o privire de-o clipă, şi rosti un singur cuvânt:

– Nu.

– Dar dumneavoastră? Vă amintiţi s-o fi văzut până acum? Şi urmă o nouă întrebare ca şi cum răspunsul la cea dinainte nu l-ar fi interesat pe anchetator sau ca şi când întrebarea în sine era superfluă sau prematură: în ce împrejurări aţi cunoscut-o pe domnişoara Arvanitache? Şi făcu semn ca femeia să fie scoasă afară.

Gabi povesti. Lucrau la aceeaşi uzină, s-a prezentat la Serviciul financiar...

– Când s-a întâmplat exact?

– În martie.

– Aşadar, înainte de 1 Mai? Unde aţi fost în seara zilei de 30 aprilie?

În seara zilei de 30 aprilie se culcase devreme fiindcă a doua zi în zori trebuia să plece cu Mimi într-o excursie. Anchetatorul mulţumi, îl rugă să pună şi pe hârtie ceea ce spusese prin viu grai şi îi spuse apoi că e liber.

Gabi ieşi din clădirea miliţiei pe la ora şase după-amiază şi se plimbă pe Calea Victoriei până se lăsă întunericul. Merse pe tot traiectul ei, de jos de la Podul Senatului până în Piaţa Victoriei.

Ştia bine că Mimi nu era Anny şi că existenţa ei n-avea pentru el ascunzişuri, totuşi ce se întâmplase, ce făcuse ea de ajunsese să fie arestată? Făcuse ea ceva sau alţii o vârâseră în cine ştie ce istorie fără ca ea să se poată apăra? Şi ce căuta acolo fratele ei? Fratele ei,

palidul acela, nu cumva făcuse vreo prostie? Şi din pricina lui... îşi aminti că doamna Arvanitache parcă spusese ieri nu ştiu ce în legătură cu facultatea, că a fost exclus din facultate... Avu deodată sentimentul că nu se înşală, şi atunci o luă spre casă, având de astă dată presentimentul că dacă Mimi e nevinovată o s-o găsească la el în odaie aşteptându-l.

Urcă scările din câteva salturi şi puse mâna pe clanţă; uşa se deschise larg: Mimi era într-adevăr acolo, stătea în fotoliu şi îl aştepta. Îi puse numaidecât întrebarea, şi ea confirmă din cap: aşa era, ghicise bine, fratele ei era cauza, se întâmplase ceva cu el. Ce anume, ce făcuse?

Ea tăcu într-un fel care dădea de înţeles că ştie, sau că dimpotrivă, e copleşită de neştiinţă, dar nu vorbi, rămase mai departe nemişcată şi posomorâtă, cu o expresie foarte dură, cunoscută lui, asemeni celei din noaptea aceea când ea plânsese, străină şi necruţătoare. Gabi se sperie: nu cumva de astă dată se vor despărţi? Ce însemna iar înfăţişarea aceasta a ei? Ce se întâmplase? Se aplecă jos lângă genunchii ei şi îi vorbi cu îngrijorare şi teamă rugând-o să-i spună cum s-au petrecut lucrurile, ce a făcut fratele ei şi dacă e vorba de ceva lipsit de importanţă, sau este chiar vinovat? În zadar însă o imploră, ea stătea mai departe îngheţată parcă pentru totdeauna în apa aceea neagră în care fusese aruncată... După aproape un ceas de tăcere, începu parcă să-şi revină şi îl rugă, ca şi atunci, s-o lase să se culce.

Se trezi pe la miezul nopţii după cinci ore de somn, se îmbrăcă şi îi ceru s-o ducă la un restaurant bun să mănânce şi să bea ceva. Se duseră la un restaurant şi luară masa. La sfârşit ea ceru o cafea şi îşi aprinse o ţigară. Se mai înseninase, dar tot nu vorbi, deşi părea să fi ajuns foarte aproape de această nevoie obişnuită a tuturor oamenilor, de a se elibera prin cuvinte de ceea ce apasă înăuntru. Era însă aproape doar prin comparaţie cu distanţa pe care conştiinţa ei o străbătuse de la şocul produs, dar nu prin comparaţie cu aceea pe care o mai avea de străbătut, fiindcă nu numai în seara aceea, dar nici în zilele următoare nu vorbi şi nu o făcu nici mai târziu. Nu vorbi nu numai despre subiectul propriu-zis, dar nici despre lucrurile obişnuite la modul în care o făcuse până atunci.

Din pricina asta, Gabi nu mai ştia ce este şi ce nu este important pentru ea, care lucruri prezintă interes şi care nu, ce anume trebuie făcut pentru a obţine de la ea o reacţie dorită şi ce nu. S-o mai însoţească tot aşa ca de obicei la ieşirea din uzină şi să-i mai dea telefon în timpul serviciului? Întâlnirile să aibă loc la el, ca şi până acum, sau poate vrea să vină el acasă la ea? Căsătoria să fie amânată? Sau poate vrea cumva să fie grăbită? „Desigur", spunea ea şi deschidea privirea de uimire, dar alteori zicea: „Nu, Gabi", şi avea o asemenea expresie, încât era limpede că el nu mai trebuia să-i pună vreodată o astfel de întrebare sau să-i facă asemenea propuneri, deşi până atunci răspunsese cu plăcere şi dorise fără rezerve să i se ofere lucrul acela la care se referea el. În cele din urmă Gabi înţelese şi se mai linişti că dacă ea n-a renunţat de tot la ideea de a-l părăsi, în orice caz faptul nu mai e atât de iminent cum se înfăţişase în ora aceea grea... Cât despre întâmplarea propriu-zisă, cu arestarea fratelui ei, el n-o mai întrebă de atunci nimic, înţelese că ori nu avea voie să vorbească, ancheta fiind probabil în curs (şi aceste motive erau suficiente şi lesne de înţeles), ori că aşa se manifesta firea ei în toate împrejurările grele şi că, deci, el nu trebuia să insiste.

IV

Cu toate că în dimineaţa următoare Constanţa se simţi mai bine, deşi nu dormise toată noaptea, se hotărî totuşi să se ducă la spitalul unde lucra doctorul Sârbu şi să se interneze după cum o sfătuise el, ca să nu i se agraveze oboseala aceea însoţită de nelinişte care nu se mai retrăgea. La consultaţii veni chiar doctorul Sârbu şi îi spuse să aştepte. Cu un aer obosit din pricina nopţii de gardă, doctorul Sârbu reveni după o jumătate de oră în holul pavilionului şi îi spuse Constanţei că rezerva în care avea să stea are acum un pat liber şi că trebuie să aştepte să se schimbe rufăria şi să se facă un pic de curăţenie. Totul e în regulă, adăugă el, sunt gata şi formele

de internare, trebuie să vină doar sora de la magazie şi să-i ia hainele.

Se aşezară pe o bancă. Prin hol trecu un om însoţit de mama sau nevasta lui, arăta atât de bolnav încât nu se putea ghici dacă îi e mamă sau nevastă. Parcă ţinea prune în gură. O sprânceană îi era întinsă în sus spre creştetul capului, nasul dat într-o parte de o umflătură ca un măr, iar de o parte şi de alta a gâtului îi crescuseră nişte rotunjimi ca nişte tigve gingaşe, care ridicau în sus pielea capului până după urechi. Mama îşi feri privirea şi îi şopti Constanţei să nu se uite, dar ea se uită şi-l întrebă pe doctorul Sârbu ce are acel om.

– Ce să aibă, gâlme, zise medicul.

Trecu o femeie tânără foarte palidă, care abia se ţinea între două surori. „Eu merg singură, eu nu sunt aşa palidă; nu am gâlme" gândi Constanţa aproape binedispusă. După câtva timp apăru sora de la magazie şi îi spuse s-o urmeze.

– Nu fi aşa speriată, mamă, în trei-patru zile am să ies, zise Constanţa, deşi mama ei nu arăta deloc speriată, ci doar tăcută. Doctore, dumneata unde te duci?

– Eu mă duc acum la alţi bolnavi, zise medicul şi îşi luă la revedere de la cele două femei şi se îndepărtă.

Constanţa coborî la subsol şi sora îi ceru să se dezbrace şi să predea îmbrăcămintea. Din rafturi, dădu jos rufăria de spital, o pijama vărgată, un halat de molton de culoare maron şi nişte papuci mari cu talpa groasă. Bolnava primi toate acestea cu un zâmbet amuzat, parcă de dispreţ, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic prin faptul că părăsea universul ei nelimitat şi pătrundea în altul în care se îngusta brusc manifestarea vieţii. Sora îi văzu zâmbetul, dar nu-i confirmă înţelesul, fără însă să i-l infirme. Era o femeie în vârstă şi privirea ei văzuse multe, poate chiar bolnave care se prezentau la ea ca şi aceasta, sănătoase în aparenţă, dar care ieşeau pe urmă cu picioarele înainte: acest subsol era uneori *staţia terminus*, ultimii paşi în rochie ai unei femei, hainele nu mai erau eliberate celei care le-a lăsat, ci părinţilor sau soţului.

– Lăsaţi totul aici şi mergeţi cu mine, zise o altă soră, care între timp intrase şi aştepta.

Constanța urcă din nou la parter, străbătu două coridoare lungi care miroseau puternic a dezinfectant, urcă un etaj, apoi încă unul și sora se opri în dreptul unei uși, a unui salon în care zăceau zeci de bolnave, îmbrăcate în aceleași pijamale vărgate ca și a ei.

– Aici?

– Veniți cu mine, răspunse sora cu o voce care sugera că aici nu prea are rost să pui multe întrebări, ci trebuie doar să te supui dacă vrei să fii bine tratat și să te faci sănătos.

Constanța o urmă printre lungile șiruri de paturi. O bolnavă stătea cu un maț roșu în gură, cu o expresie chinuită, din care se înțelegea că înghițise până în măruntaie acel maț și că trebuia să stea cu el așa ore întregi, în alt pat dormea o fată într-o totală nemișcare, galbenă ca lămâia, părea moartă. O femeie de serviciu, într-un halat alb, făcea curățenie printre paturi, și, cu toate că geamurile erau deschise, în salon stăruia un miros de medicamente și de trupuri omenești istovite. Cealaltă ieșire a salonului dădea într-un mic hol și continua apoi printr-o ușă asemănătoare, jumătate geam, dând în alt salon, spre altă categorie de bolnave. Micul hol avea o masă și câteva scaune de lemn, și la cele două extremități erau alte două uși, la fel ca și celelalte și care dădeau în așa-zisele rezerve, mici odăi de două persoane, cu ferestrele mari, prin care se vedeau nenumăratele pavilioane ale spitalului. Infirmiera intră într-una din ele, care avea un pat liber, și îi arătă Constanței să se așeze.

– N-aveți voie să păstrați aici mâncare. Nu părăsiți rezerva în timpul vizitelor.

Și plecă. În celălalt pat zăcea o bătrână, dormea sau bolea, nu se mișcă și nu deschise ochii când Constanța își aranjă în noptieră micile obiecte de toaletă și desfăcu și aranjă patul altfel decât era. Se auzi o mișcare la ușă. Constanța se întoarse. Ușa se deschise încet și se ivi o bolnavă de vreo cincizeci de ani, cu mișcări țepene și cu o privire în care zăcea o febră rece, liniștită și imobilă.

– Poftiți, spuse Constanța, ce doriți?

– Pardon! spuse femeia și se retrase fără grabă și i se auziră pașii prin ușa jumătate geam, îndepărtându-se târșâit.

– Culcă-te, maică, acuși vine și doctorul, zise deodată bătrâna.

Deschisese ochii fără să se mişte şi se uita la nou-venită cu o expresie discretă, senină şi resemnată.

– Aşa eram şi eu când am venit, continuă ea, nu ştiam ce să fac cu timpul, nu-mi venea neam să şed locului. „Stai la pat, mătuşă, aici trebuie să stai în pat." „Cum să stau în pat, domnule doctor, când de şaizeci de ani eu n-am ştiut în timpul zilei ce e ăla pat? Cum să stau eu în pat dacă se luminează de ziuă?" „La pat, la pat", zice. Ce să fac, m-am învăţat şi cu asta! încheie bătrâna, subliniind tâlcul situaţiei cu o mişcare energică a sprâncenelor ei albe şi dese.

– Eşti de la ţară? o întrebă Constanţa. Învăţătoare?

– Da. De pe lângă Râmnicul-Vâlcea, dar sunt preoteasă. Cu o învăţătoare s-a ţinut popa, când era şi el mai tânăr, una de pe aici de prin Bucureşti, i-a făcut şi un copil... Acum a îmbătrânit şi popa, adăugă femeia pe neaşteptate şi sublinie iar din sprâncene, cu ironie veselă, tâlcul situaţiei.

Uşa rezervei se deschise şi din nou apăru încet capul aceleiaşi bolnave care o mai deschisese mai înainte.

– Ce doriţi? întrebă Constanţa, dar la fel ca şi mai înainte femeia zise pardon şi se retrase cu mişcări ţepene.

– Nu nimereşte toaleta, zise bătrâna, aşa face mereu, deschide toate uşile... O mai ajută câte o soră, dar sunt şi ele aglomerate.

Se lăsă tăcerea. De undeva de jos se auzea cineva cântând. Deodată, o voce puternică de femeie, care venea de undeva din salonul din stânga, răzbătu prin uşă. Cu o plăcere crescândă şi triumfătoare, în liniştea care se lăsase, ea număra:

– Una, cinci, trei, zece, patru, cinşpe...

O umbră de nelinişte trecu pe chipul Constanţei. Nu cumva, prin apropiere... Dar bătrâna îi alungă teama zâmbind. Îi explică: era vorba de o bolnavă din salonul vecin, care nu mai ştia să numere. N-avea nimic altceva decât încurcătura aceasta în mintea ei, dar celelalte, din plictiseală, să mai râdă, îi spuneau că azi când a pus-o doctorul să numere a numărat mai bine ca ieri, şi atunci ea de bucurie începea să le arate încă o dată.

La orele unsprezece trecu *profesorul*, urmat de suita sa de medici şi surori. Bătrâna, cuminte, se ridică în capul oaselor.

– Ei, ia să vedem, ce vă aduce la noi, spuse profesorul adresându-se Constanței, și după mișcările sale surorile înțeleseră că vrea să stea și i se aduse îndată un scaun. Mi-a spus doctorul Sârbu că aveți o oboseală și nu puteți dormi. Altceva ce mai aveți?

Constanța, după ce ezită, spuse că mâncarea îi face greață, înainte de plecare băuse un ceai cu unt și brânză albă și se simțise foarte rău.

– Păi se vede, ați pierdut în greutate, zise profesorul. Dar asta o să se aranjeze, o să luați la plecare așa, opt-zece kilograme. Sau nu vă convine? Vă convine mai mult silueta, te pomenești că ați luat ceva, vreun medicament din astea și d-aia ați slăbit... Cineva, zise profesorul lăsând bolnava și adresându-se medicilor, făcuse așa, o siluetă de viespe, luând un medicament din astea. Și bărbatul ei, doctor, o ducea în vizite și toată lumea o admira. Pe urmă se așezau la pocher și viespea noastră cerea uite așa o carafă mare de apă... Ăla era el medic, dar pocherul e pocher, nu băga de seamă că soția lui bea așa, cam trei-patru carafe de apă în câteva ore...

– Diabet... zise doctorul Stamate cu vocea lui subțire.

– Dar ce diabet! exclamă profesorul. Acum își face insulină, trei pe zi. Dar are siluetă! Ce e drept, e drept...

Toată lumea zâmbea. Începu s-o consulte, îi ascultă inima și o ciocăni, dar fără prea multă atenție. Nu erau interesanți pentru el acești bolnavi și numai cine știe ce capriciu îl făcea să întârzie mai mult de un minut la patul lor. Între aceste mișcări făcea pauze mari, îi punea întrebări, o părăsea și se adresa mai mult suitei. Doctorul Stamate, cel mai tânăr dintre ei, îl asculta stând rezemat de ușă, atent și admirativ. Atenția celor mai în vârstă scădea însă adesea, și atunci profesorul, cu degetul lui gros, îi trezea înghiontindu-i simbolic în coaste, ca pe niște studenți ignoranți, ținându-le fragmente de prelegeri, reamintindu-le să bage bine la cap, cât îl mai aveau pe el între ei, marile adevăruri elementare ale medicinii.

– Bolnavul se face sănătos singur, spunea el. Ființa monocelulară din care am pornit a fost înzestrată de la origini cu mijloacele de luptă și apărare față de mediu... Poate ai văzut dumneata pe un drum de țară, i se adresa de astă dată Constanței, o căruță care ia pe roate noroi mult și greu și ajunge căruța la poalele unui deal;

atunci țăranul se dă jos și pune umărul și boii se opintesc. Când au ajuns în vârf, stă toată lumea și răsuflă. Dar cine a dus căruța: țăranul sau boii?

– Boii, zise Constanța.

– Ei, doctorul e țăranul, zise profesorul, pune și el umărul, dar opinteala o face bolnavul. Noi o să vă ajutăm, dar dumneavoastră trebuie să vă faceți sănătoasă singură. Cum stați cu stomacul, cu ficatul? Ia să vedem... Suportați bine grăsimile, făinoasele?... Vă doare aici?... Nu vă face bine laptele. Cred și eu, laptele e pentru viței, nu pentru oameni! exclamă profesorul, adresându-se de astă dată medicilor. E normal să vă usture... Trebuie să vă dispensați în general de lapte, deși e păcat, e foarte hrănitor, se adresă apoi Constanței. Numai dacă s-ar găsi lapte care să semene cu cel de mamă... Se spune că laptele de măgăriță ar semăna cu cel uman. De aia, adăugă profesorul, printre oameni sunt atâția măgari!

Bolnava se uita cu privirea sticlind intens la acest om mic de statură, verde și vânjos, a cărui existență parcă o uimea. Avea pe chip o expresie elocventă, ca și când l-ar fi cunoscut pe acest bătrân dintotdeauna, parcă i-ar fi fost rudă sau protector în copilărie. În mod neobișnuit, profesorul întârzia el însuși consultând-o. O întrebă unde lucrează, câte ore, ce eforturi speciale a făcut în ultimul timp. Emise ipoteza că asemenea eforturi pot produce carența unor substanțe necunoscute în metabolism... Trebuie urmărit... Dar nu spuse ce anume și apoi își aminti: era vorba de un caz pe care îl relată medicilor amănunțit... Apoi o întrebă pe bolnavă:

– Vă place să dormiți? Și nu-i așteptă răspunsul. Terapie prin somn și cu insulină! încheie profesorul și se ridică și deodată deveni grăbit și dispăru din rezervă.

– Mâine dimineață să nu mâncați nimic, spuse o soră rămânând în urmă. Mergem la analize.

La prânz, Constanța luă masa, apoi se culcă. Se simțea bine și își spunea că într-o săptămână, cel mult zece zile, avea să iasă de aici odihnită și sănătoasă. Nu dormise de trei nopți. Adormi și se trezi târziu, cu o expresie rătăcită. Un necunoscut în halat alb stătea pe marginea patului și îi lua pulsul. Se ridică în capul oaselor

strângând cu mâna pijamaua închisă până sub bărbie. Privi în jur, cu o dificultate de orientare care nu se limpezea. Prin geam strălucea un cer de aramă în amurg, se vedeau vârfurile unor copaci, nemişcaţi, indiferenţi. Se trase mai spre capătul patului şi privirea îi alunecă pe pereţi, exprimând mereu aceeaşi dificultate de orientare afectivă chinuitoare.

– Cum vă simţiţi? zise omul în alb.

Bolnava îşi trase brusc răsuflarea şi avu o exclamaţie de suferinţă nedefinită, de nelinişte vagă. Scutură din cap, îşi duse palmele la faţă şi-şi frecă ochii; se uită ţintă la omul de lângă ea şi se acoperi cu pătura.

– Dumneavoastră sunteţi doctor?

– Da, zise necunoscutul în halat alb. Eu sunt doctorul Drăghici. Cum vă simţiţi? Aţi dormit, dar parcă nu prea v-a făcut bine somnul!

Avea un glas odihnitor. Era un ins păros, cu favoriţi negri şi cu mulţi negi pe faţă. Şi mâinile îi erau păroase, mari, cu palmele late şi parcă bătătorite de muncă. Podul palmei era însă neted, curat.

– Care e motivul pentru care v-aţi internat în spital?

Bolnava avu o ezitare, apoi răspunse:

– N-am mai putut să merg.

– Acum puteţi să mergeţi? Ia daţi-vă jos din pat.

Se supuse. Doctorul o privi câtva timp cu atenţie, fără să zică nimic.

– Şedeţi, zise el şi n-o mai examină.

– Domnule doctor, şopti bolnava. Îşi duse mâna la gât şi bărbia începu să-i tremure. Sunt foarte tristă...

Medicul tăcea.

– N-aţi mai fost niciodată până acum aşa tristă? zise el în cele din urmă.

– Nu...

Medicul se întoarse spre sora de serviciu, care stătuse tot timpul în picioare lângă uşă, şi spuse numele unui medicament.

– Trebuie să dormiţi mai departe, reluă el apoi. Există oboseli şi mai grave, am avut un caz, un coleg de-al dumneavoastră, profesor de estetică, s-a oprit deodată din expunere şi n-a mai

putut scoate un cuvânt; era la curs şi a rămas mut în faţa studenţilor. Oboseala se localizase la organul vorbirii, acolo unde omul făcuse excese. După tratament, totul s-a aranjat... L-am sfătuit, bineînţeles, să vorbească mai puţin, adăugă medicul, cu o blândă ironie. Dumneavoastră sunteţi departe de aşa ceva, trebuie să vă faceţi bine...

V

Tot aşa gândea şi ea, că trebuie să se facă neapărat bine şi cât mai repede, şi impresia pe care i-o produseră aceşti doi medici, mai ales cel de dimineaţă, căruia ceilalţi îi spuneau profesor, i se părea că e o garanţie. Cât timp stătuseră lângă ea şi o examinaseră se simţise chiar sănătoasă şi se gândise dacă n-ar fi fost mai bine să spună acest lucru acelui profesor, probabil un savant, că nu e chiar aşa de bolnavă ca să se ocupe de ea, când alţii cu adevărat bolnavi poate că îl aşteptau. A doua zi dimineaţă, sora o duse în laborator.

Se aşeză pe un scăunel mic şi alb de metal şi laboranta se apropie şi o înţepă în deget, apoi, cu o vergea subţire de sticlă, aspiră picătura de sânge şi o întinse pe nişte pătrăţele de geam. O altă laborantă o invită să se întindă alături, pe un pat medical de piele şi aduse lângă ea o mulţime de eprubete pe un suport.

– Uitaţi-vă pe geam, spuse fata după ce îi legă braţul cu o bucată roşie de cauciuc, dar bolnava nu se uită pe geam, rămase liniştită, cu braţul întins, şi nu trădă prin nimic că ar fi simţit ceva când acul îi fu introdus în venă.

Constanţa îşi privea mâna, care se făcuse albă ca hârtia. I se aplică vată cu spirt pe locul înţepăturii, îndoi braţul, se ridică şi rămase nemişcată pe marginea patului. Pipăi vata, dezdoi braţul, îl îndoi la loc. Tresări când i se spuse că totul era gata, poate să plece. Înţepătura aceasta de aci îi amintise de alta, asemănătoare, care i se făcuse pentru căsătorie. Paşii i se opriră brusc pe coridor. Scutură din cap, se apropie de un perete, se redresă şi îşi continuă drumul. Fusese în dimineaţa aceea împreună cu *el* la un laborator,

să dea o probă pentru reacţia Wassermann, şi după înţepătură i se dăduse, ca şi acum, puţină vată înmuiată în spirt, dar aruncase vata. El se arătase mirat, ceruse din nou puţină vată. „Fii serioasă, îi spusese, ţine vata acolo." Lăsase în jos mâneca rochiei, râzând: „Lasă că n-o să-mi iasă maţele pe-acolo" îi răspunsese. (Când era mică şi îşi jupuia genunchii sau îşi zdrelea coatele în cădere, venea şi îi arăta mamei zgârietura: „Las', că n-o să-ţi iasă..." zicea mama.) Se grăbi spre rezervă şi se întinse pe pat. I se spusese că trebuie să doarmă mult. Închise deci ochii să alunge amintirea şi mai ales cuvintele acelea care, într-un mod bizar, nu-i mai fugeau din creier, stăteau parcă agăţate şi se pronunţau singure. Sub pleoape însă văzu deodată o imagine vie, un cal cu musculatură suplă. Calul scoase un nechezat. Un om apăru dintr-un grajd şi se repezi la el. Calul se ridică în două picioare, se răsuci, apoi ţâşni în aer, descriind o curbă şi necheză din nou, pătrunzător şi sălbatic. I se întâmplase parcă ceva, nu mai putea fi oprit... Constanţa deschise ochii şi se ridică în capul oaselor. Tremura. Se dădu jos din pat, se duse la baie şi se spălă îndelung cu apă rece. Ce fusese asta? Era o imagine nedorită şi absurdă, niciodată nu văzuse un asemenea cal, al cărui mecanism muscular să fi scăpat de sub controlul creierului şi să dea astfel din picioare. Tot astfel şi cu amintirea înţepăturii: venise nedorită, o simţise chiar fizic în creştet, ca o apăsare înapoi spre infinitul timpului scurs, iar ceea ce rămânea prezent sub ochi nu mai avea înţeles. În baie era un scaun. Se uită la el neliniştită. Ce era un scaun? Simţea cum armonia care îl ţinea întreg în mintea ei se desfăcea, se decupla, un scaun nu mai era un obiect din lemn, făcut de oameni pentru a servi unui scop, ci un obiect ale cărui sensuri se separau. Ce rost avea acest obiect? Ce obiect avea acest rost, această idee de a şedea? Făcu o sforţare şi se smulse din faţa scaunului tremurând de nelinişte.

Ieşi din baie şi se întoarse în rezervă. Intră o soră, care îi aduse ceai, marmeladă şi pâine. După ce mâncă, închise din nou ochii, dar îi deschise repede la loc. Amintirea cutreiera iar, nechemată.

El stătea în picioare, întors cu spatele şi se uita pe geam. Se răsucise apoi s-o vadă. Ea se ridicase, deschisese uşa dulapului şi

scosese paltonul. Se aplecase, trăsese un sertar şi se încălţase. Îmbrăcase paltonul şi, ţinând bărbia în sus, încercase de câteva ori să se încheie. Copca nu se prindea. *El* se apropiase, pusese mâna pe gulerul mic de blană şi o încheiase. Coborâse apoi singură în parcul îngheţat şi o luase pe aleile pline de zăpadă. Începea să se întunece. Se aşezase pe o bancă. „Ce să fac eu acum?" se întrebase.

Când îl cunoscuse anul trecut, era în vacanţă şi se plimba prin Cotroceni, mergea spre Grădina Botanică. De poarta unui stadion se apropiau maşini şi se oprise şi ea să se uite. Intrarea era liberă. Alături se oprise altă maşină şi din ea coborâse un ins foarte bătrân, negricios, iar în urma bătrânului, *el*. Intraseră înăuntru. Era un concurs al Crucii Roşii şi *el* făcea parte din juriu. *El* o urmărea cu privirea.

Nu-şi închipuise că putea exista un bărbat care să fie atât de îndrăzneţ şi în acelaşi timp rezervat. Îi dăduse o întâlnire şi ea acceptase. Stăteau la masă într-o cofetărie şi în general ea tăcea, fiindcă abia avea timp să înţeleagă ceea ce i se întâmplă, deşi mintea îi era trează şi gândea în clipele acelea la modul cel mai febril pe care şi-l cunoştea. „Cine ţi-a stricat materialul ăsta de rochie? zisese el. Poate îţi place? Te pomeneşti că dacă îţi arată cineva o rochie cu adevărat frumoasă o să ţi se pară urâtă? Să ştii că nu e vorba aici nici de lux, nici de bani. Cu acelaşi material şi la acelaşi preţ de lucru... Vezi femeia aceea care intră acum pe uşă? Rochia ei e mai ieftină decât a ta, e însă o rochie frumoasă, îţi place? Şi părul?" continuă el, parcă obsedat.

Stăteau aproape singuri la etajul cofetăriei, la o masă lângă balustradă, de unde vedeau jos mişcarea fără să fie văzuţi. Era linişte şi ea îl asculta cu atâta intensitate, încât nici nu-şi mai dădea seama ce mănâncă. El ceruse un soi de tort care avea un gust neaşteptat de bun, mâncase câteva linguriţe. În acest timp, vorbea, şi ceea ce îi spunea îi tăia parcă răsuflarea, îşi amintea apoi din nou de ceea ce avea în faţă şi se apleca şi înfigea linguriţa. Când ajunsese la păr, atenţia ei, la pândă, îi încetinise mişcările. „Ce vrea să spună de părul meu? se întrebase. Am păr frumos? Trebuie să înghit ce am în gură, fiindcă e în stare să-mi spună ceva să mi se oprească tortul în gât." Înghiţise şi se uitase la el aşteptând, cu

privirea micşorată, ca a pisicilor. Mâna împinsese mai încolo farfuria şi linguriţa. El îi prinsese capul în palme, o întorsese spre el, îi ridicase puţin bărbia şi cu o mână îi strânsese părul la ceafă. „Crezi poate că dacă ai păr frumos trebuie să-l expui? O femeie trebuie să aibă aerul că nu e meritul ei dacă are de pildă părul frumos, şi de aceea îl şi ascunde cu grijă; abia atunci ea atrage cu adevărat atenţia." Ea gândea: „Ăsta profită de teoriile lui ca să-mi pună mâna pe cap." Îl dispreţuise câteva clipe, dar nu zisese totuşi nimic, era atât de curioasă şi de intrigată, că uitase imediat să-l mai dispreţuiască.

Avea nevoie de el, să facă tot ceea ce îi spusese, simţea că el are dreptate. Se vedeau în fiecare zi, şi uneori de două ori pe zi. Se uita în oglindă la înfăţişarea ei schimbată şi îşi spunea că şi fără el ar fi aflat toate aceste lucruri mărunte. Lipsită de tact şi fără să-şi dea seama ce face, chiar îi şi spuse asta într-o zi, adăugând că, de n-ar fi fost el, ar fi fost altul.

El zâmbise subţire, ca şi când i-ar fi făcut o plăcere deosebită declaraţia ei, îi luase mâna cu multă delicateţe şi i-o sărutase continuând să zâmbească.

În ziua aceea se plictisise cu el, o năpădise o senzaţie acută de singurătate. Se despărţiseră ca de obicei după ce văzuseră un film şi se plimbaseră pe străzi. „La revedere" spusese ea. El se înclinase şi răspunsese „La revedere", dar abia acasă îşi dăduse ea seama că el nu-i mai fixase ora şi locul de întâlnire pentru a doua zi. „O să mă caute el, dacă e să mă caute" îşi spusese şi nu se mai gândise la el.

Trecură însă patru zile până ce el o căută din nou. În acest timp, senzaţia aceea de singurătate crescu şi, ca să scape de ea, dimineaţa se ducea la ştrand, stătea la soare, înota şi citea. Cărţile erau de la el. Tot ceea ce îi spusese el despre rochii şi ţinută o lăsase liniştită în forul ei interior, dar într-o zi el îi spusese şi ceva care o făcuse să roşească. Se opriseră în faţa unei librării şi ea intrase şi cumpărase o carte, expusă vizibil în vitrină. Era *Educaţia comunistă*, de Kalinin. „Asta vi se cere la şcoală, sau îl citeşti tu fiindcă te interesează?" zisese el după ce ieşiseră din librărie. „Mă interesează" răspunsese ea. „Educaţie înseamnă corectare, reluase el după câtva

timp. Ce vreți voi să corectați la om? Ce nu vă place? Sau pentru tine problema nu are un caracter atât de direct?" adăugase el văzând că ea tace. „Ba are, răspunsese ea, fiindcă între instrucție și educație nu e un zid, deși sunt două lucruri deosebite." „Deci are!" zisese el. „Sigur că are!" răspunsese ea, parcă tresărind, și vocea ei era gata să continue, dar nu continuase, se oprise, ca și când s-ar fi împiedicat brusc de un obstacol ciudat. „Atunci răspunde, reluase el. Ce vă displace vouă la om de vreți să-l educați? Nu vă place cum l-a făcut natura?" „Nu știu, zise ea cu pornire, dar au unii un talent de a-mi pune niște întrebări, de parcă-mi dau cu o lopată în cap! Nu știu, probabil că așa se socotește, că omul nu e bun de la natură și că trebuie corectat. De unde vrei să știu eu cum era omul de la natură? E cam mult de atunci!"

I se urcase însă sângele în obraji simțind că s-a comportat urât, deși el nu zisese nimic. Stârnise însă în ea pe nesimțite sentimentul acela neplăcut care se naște în noi când suntem siliți să ne recunoaștem ignoranța. „Zici că nu știi cum era omul de la natură, reluase el, în altă zi, încercând s-o facă să se simtă iar în largul ei (și reușise). Tu ești un om natural! Ți-ai însușit prea puține din păcatele vechii societăți, aș zice chiar deloc! În schimb, adăugase el după câtva timp, ești un teren destul de bun pentru păcate noi." „Care ar fi alea?" îl întrebase ea cu o neîncredere ironică și indiferentă. El tăcuse multă vreme. O conducea acasă, se apropiau de cartierul ei. Curiozitatea stârnită de cuvintele lui abia se mai înfrâna, începuse să se gândească la cel mai plăcut lucru pentru ea din zilele acelea, croitoreasa la care el o dusese și la care se găseau tot felul de modele de rochii, de îi lăsa gura apă când își amintea de ele. A doua zi avea o probă și ardea de nerăbdare să vadă cum o să iasă. „Nu zic că te afli în situația unora care găsesc mai plăcut gustul ignoranței decât al științei, zisese el în cele din urmă, dar te simți îndemnată să cochetezi pe chestia asta. Lipsa de atenție în exprimare e un lucru cu care te delectezi? Ce înseamnă de pildă expresia: «Au unii un talent de a-mi da cu lopata în cap»? Eu nu dau nimănui cu lopata în cap, daca vrei să știi. Și, în afară de asta, nu fac parte dintre acei «unii» cu care ai avut tu probabil de-a face."

Vocea lui avea alt timbru. Se gândise mult până să-i răspundă şi îşi alesese cu grijă cuvintele. Se ghicea în spatele vorbelor că o preţuia, existenţa ei îl acapara. Auzindu-l vorbind astfel, bănuind impulsurile lui secrete, luând astfel cunoştinţă de puterea pe care începea în mod inexplicabil s-o aibă asupra lui, ea uitase discuţia cu partea ei neplăcută şi rămăsese doar cu ideea că e cam ignorantă, lucru care însă nu s-ar fi putut spune că lui îi displăcea.

Şi ei îi era plăcută prezenţa lui. Avea, lângă el, un sentiment copleşitor de libertate, necunoscut până atunci, care se ştergea când rămânea singură. La întâlnirea următoare însă, se reaprindea parcă mai puternic şi în curând nu se mai stinse deloc. Sentimentul acesta ajunsese s-o domine, şi când el o ceru în căsătorie, ea avu un zâmbet meditativ: căsătorie?! Adică ce însemna asta? Va mai fi tot aşa de liberă? Se va mai simţi la fel de bine?

Se căsătoriră şi se simţi la fel de bine. Resimţi însă într-un fel exagerat detaşarea ei la acţiunea de alfabetizare, se adapta greu şi perioada primelor luni, când căutară casă şi se mutară, îi fu turburată doar de această criză a ei, când fu cuprinsă de îndoieli, dacă talentul ei în învăţământ era real şi nu era decât o ambiţie susţinută de împrejurări favorabile. Criza trecu şi vechile bucurii reveniră. Se petrecu însă ceva cu el. Rămăsese însărcinată şi el îi ceru să întrerupă sarcina. „Bine, zise ea, dar de ce?" El nu răspunsese aşa cum se aştepta ea; nu răspunsese îndată şi se gândi, şi când vorbi nu spuse nimic revelator. „S-ar putea, zise el, ca viitorul nostru copil să fie răutăcios şi să verifice dacă data naşterii lui faţă de data căsătoriei noastre nu e cumva anterioară. Şi în afară de asta, mai adăugă, văzând că n-a convins-o, nu-mi convine ca la cincizeci de ani să am un copil de douăzeci."

De ce nu-i convenea? Aşa! Nu-i convenea! Ea avu pentru întâia oară sentimentul că libertatea ei e ştirbită, se plânse soacrei şi se pierdu în ezitări, şi nu-i folosi la nimic nici îndemnul mamei, care, într-o zi, fără să ştie despre ce e vorba, o luă deodată la rost: „Ia ascultă, de ce nu faci copii?" Mărturisi: „Mamă, el nu vrea." „Ce e asta nu vrea? Îi poartă el?" zise mama.

Nu-i purta el, dar se împotrivi mai departe cu îndârjire şi atunci ea îi făcu pe plac, deşi avea presimţirea că nu-i mai foloseşte la

nimic, că era prea târziu, că lui i se întâmplase ceva. Îl întrebă: „George, ce e cu tine?" Atunci el îi răspunse: „Trebuie să ne despărțim."

Era iarnă, duminică, stătuse toată ziua în pat și dormise. El nu arăta bine. Când îi auzi declarația, o auzi mai puțin decât văzu chipul lui răvășit, cum nu-l știa. Rămase tăcută pe marginea patului și timpul se scurse îndelung între ei. Apoi parcă își aminti de ceva, se ridică și începu să se îmbrace. Se îmbrăcă metodic, și rochia, puloverul, ciorapii foșneau în tăcerea odăii. În sfârșit, foșnetele încetară, ea deschise șifonierul și scoase din el paltonul, îl îmbrăcă, ridică gulerul și vru să-l încheie sus, sub bărbie, dar nu reușea.

Veni el de la fereastră și puse mâna pe guler. Fața lui era mereu urâțită, albă, încordată, și în privire îi strălucea o luciditate stranie, parcă impură. Ea întoarse capul, îi simți doar degetele sub bărbie, apucând copca și încheindu-i nasturele.

Coborî în parcul cel mare plin de zăpadă de la picioarele cartierului lor și stătu acolo pe o bancă până se făcu miezul nopții. Parcul zăcea în nemișcare, cu copacii încărcați de chiciură. Se ridică apoi de pe bancă aproape înghețată și porni spre casă. „Știu ce am de făcut, gândi. Lampa arde singură, dar nu văd de ce trebuie s-o sting! Nici nu pot și nici nu înțeleg de ce ar fi nevoie! Pentru că unul pleacă din casă, celălalt să rămână în întuneric? Nu văd de ce ar trebui făcut așa!"

Acasă se vârî în pat și adormi numaidecât. El nu dormea, dar nu-i vorbi. Dimineața își dădu seama că el nu putuse închide ochii, dar nu înțelese de ce și nici nu se simți îndemnată să afle. Se duse în bucătărie, pregăti masa, îl chema și mâncară ca și când fiecare ar fi fost singur. Ea se spălă apoi pe mâini, se îmbrăcă și plecă pe teren. Afară era ger și soare; răsuflarea oamenilor se împrăștia în aer, învăluindu-le capetele în aburi...

Se răsuci în pat și căută cu privirea fereastra. Se ridică și o deschise. În curtea spitalului duduia o mașină, într-un castan ciripeau vrăbii. Se întinse la loc, se întoarse pe o parte. „Acum însă ce să fac? se întrebă. Lampa s-a stins și a venit întunericul." Sări în capul oaselor

şi privi în jur. Aerul era parcă înceţoşat, plin de scame şi de pânze de păianjen. Scoase un geamăt, se dădu jos din pat. Ieşi. Se întoarse cu o soră.

– Ei, ce e? întrebă sora.

Îi era rău. Sora ieşi, şi după câteva clipe intră doctorul Drăghici. Stătea întinsă şi respira cu greutate. Sudoarea îi picura pe tâmple, se prelingea pe gât, cearşaful cu care era învelită mirosea puternic a transpiraţie fierbinte şi abundentă. Mâinile îi stăteau întinse de-a lungul corpului, cu palmele întoarse. Se vedea dansul rar al arterei.

– Ce te supără? o întrebă medicul.

– Mi-e foarte rău.

Doctorul Drăghici repetă întrebarea: în ce sens îi era rău? Şi adăugă liniştit şi încurajator:

– Nici măcar nu ai febră, zise el.

Seara ea nu mai putu dormi nici cu somnifere şi criza se repetă la miezul nopţii cu o violenţă sporită. Stătu până dimineaţa într-o stare de semiveghe, apăsată de tăcerea zidurilor şi de întunericul nopţii.

VI

În aceeaşi perioadă, la ambasada română din Roma doctorul Munteanu reuşise să-şi facă un program de lucru aşa cum dorise şi îşi petrecea zilele aproape tot timpul în grădina ambasadei, studiind. Stătea într-un fotoliu de paie, cu volume groase de medicină alături pe o măsuţă, şi citea ore întregi într-o nemişcare aproape totală, semn al unei mari concentrări, după cum fila care se mişca cu un foşnet rapid din timp în timp arăta de asemeni că lectura se asimila cu aviditate şi fără cea mai mică slăbire a atenţiei. Nu-l deranja nimeni, afară de primul consilier (doctorul Munteanu era al treilea), care din când în când, afabil şi onctuos, cobora personal pentru câteva minute şi îl chema să rezolve cine ştie ce chestiune mai urgentă pe care funcţionarii din subordine nu aveau

împuternicirea s-o ia asupra lor. „Ce faci, tovule, spunea el totdeauna, nu vrei să urci pentru cinci minute? E ceva urgent." Folosea această apelațiune pe care cam toată lumea o folosea aici, inclusiv ambasadorul însuși, dar cu care doctorul Munteanu nu izbutea cu niciun chip să se familiarizeze. La început chiar se enervase, și îi replicase primului consilier într-o manieră destul de dură, sperând să curme din rădăcină folosirea cuvântului, zicând că el, doctorul Munteanu, nu era *tov*, *tov* era consilierul, dacă asta îi plăcea, și îl ruga ca pe viitor să nu i se mai adreseze în felul acesta. Dar asta nu folosise la nimic, dimpotrivă, asemeni tuturor celor care venind într-un mediu cu totul străin celui din care au plecat și neconvenindu-le un amănunt, un tic general sau o formulă curentă care constituie, într-un fel, un indiciu asupra nivelului spiritual al relațiilor dintre indivizii noului mediu își exprimă de fapt în felul acesta surpriza și rezerva, și în fond voința de a nu-și însuși fără spirit critic modul de viață și mentalitatea acestui proaspăt mediu în care abia au intrat, doctorul Munteanu fu întâmpinat cu ironie voit grosolană de către cei câțiva șefi ai săi și cu zâmbete subînțelese de politețe neconvinsă și ușor exagerată de către subalterni. Replica sa, dată primului consilier, ajunse la urechea ambasadorului, care la prima ședință i se adresă în auzul tuturor, fără să surâdă: referatul la cutare problemă să-l facă tov Munteanu! Și adăugase: „Sunteți de acord, tovilor?" Bineînțeles că, de satisfacție prea mare, nu râsese nimeni și desigur că după acest bobârnac membrul cel nou al ambasadei fusese iertat.

Furios însă și undeva în forul său interior totuși detașat și nepăsător, doctorul Munteanu forțase și el nota și își permisese atunci să coboare în timpul orelor de serviciu în grădină și să citească. Spre surprinderea lui, ambasadorul nu-i făcuse nicio observație, dimpotrivă, apăruse o mare liniște în jurul lui, și toată lumea se purta cu multă considerație, întrebându-l doar foarte rar, cu un interes respectuos: „Dați vreun examen?"

La două luni de zile însă de la numirea sa acolo, doctorul Munteanu înțelese într-o dimineață că totul fusese nefiresc în jurul lui, că adică așa se purtau funcționarii și șefii cu un om în a cărui prezență acolo nu numai că nu credeau, ci și lucrau ca ea să

devină cât mai curând absență, adică să-l scoată cât mai repede posibil din mijlocul lor. Coborî, tot așa, la el, primul consilier, de astă dată însă cu un plic în mână. Doctorul Munteanu desfăcu plicul și scoase din el hârtia. Era o hârtie cu antetul ministerului și nu conținea decât câteva rânduri.

Ridică privirea.

– Tovarășul ambasador e în cabinet? întrebă el.

– Desigur, răspunse primul consilier pentru prima oară fără afabilitate, bineînțeles că e în cabinet.

Adică, parcă voia el să spună, unde poate să fie dacă nu în cabinet? Doctorul Munteanu se sculă, strânse cărțile, intră în hol și urcă la etaj. Peste o jumătate de oră coborî și intră în cabinetul ambasadorului. Acolo i se confirmă conținutul hârtiei: cariera lui în diplomație se sfârșea, trebuia să plece. Dar ce se întâmplase la București? Nu erau nici două luni de când fusese numit, de ce îl mai numiseră dacă acum îl rechemau? Simțind în clipa aceea în spatele său profesiunea și preocupările sale de medic, doctorul Munteanu își permise să-și exprime cu glas tare această nedumerire, deși știa bine care va fi răspunsul ambasadorului. Simțea însă dorința de a nu tăcea, de a elimina din preocupările sale nedumerirea și contrarierea aceea de funcționar, de care de fapt se simțea străin.

– Ce rost a avut, zise el, numirea mea în această funcție dacă după două luni mi se spune s-o părăsesc? Nu înțeleg, dumneavoastră puteți să-mi explicați?

– Cum să nu, zise ambasadorul, în corpul diplomatic se produc tot felul de mișcări de cadre, poate vă trimit în altă parte, unde se consideră că veți fi mai util, la Paris, la New York, depinde...

Și ambasadorul contemplă parcă aceste posibilități așezate chiar la rând în aer drept înaintea lui și nu părea să se îndoiască de această ipoteză, ca și când ar fi fost unica posibilă, celelalte fiind ori excluse, ca neuzitate în practică, ori cu totul nepotrivite în cazul dat. Acel *depinde* nu însemna decât că se va avea în vedere o mai bună utilizare a cunoștințelor personale ale diplomatului.

– Știți englezește? zise el.

– Desigur, răspunse doctorul Munteanu.

– Ei, exclamă ambasadorul, vedeți, depinde și de asta.

– Pentru mai multă exactitate, zise atunci doctorul Munteanu liniștit, o să solicit funcția de curier diplomatic, deplasările dintr-o capitală în alta fiind aceleași și în schimb ai mai multe avantaje, nu-ți iei nici soția după tine și nici nu trebuie să împachetezi și să despachetezi la bagaje.

– Depinde, zise iar ambasadorul, de astă dată cu un surâs, adică aprecia gluma celuilalt, dar depinde și aici de o mulțime de lucruri, nu-i așa ușor nici asta, să fii numit curier diplomatic.

„Așa-mi trebuie!" gândi atunci doctorul Munteanu simțind că nu numai că își satisfăcuse dorința de a vorbi și că nu mai avea niciun chef să continue, dar că primise și replica pe care o merita o asemenea dorință. Îl întrebă pe ambasador cui să predea hârtiile care se aflau în biroul său și după ce primi răspunsul se retrase și toată ziua aceea se ocupă de plecare.

Soția sa primi știrea cu seninătate – în general ochii ei rămâneau totdeauna senini, și nici măcar sprâncenele nu i se mișcau ca să turbure cel puțin în aparență această seninătate –, și numai prin câteva întrebări apăsate, dar nu apăsate de turburare sau de contrariere, reacționă ea când el îi aduse la cunoștință că trebuiau să plece.

– Ce? zise.

– Trebuie să plecăm, repetă doctorul Munteanu cu un glas alb.

– Când? întrebă ea atunci, deloc alarmată, ca și când noutatea sau neplăcerea consta nu în plecarea în sine, ci în data plecării, care în mod absurd putea fi chiar atunci, în clipa aceea.

„E nebună" gândi doctorul Munteanu surprins de această opacitate de recepție care îl trezea parcă dintr-un vis ciudat, parcă dintr-o căsnicie anterioară chiar primei lui căsnicii, unde mai trăise cu ea aceste momente sau în orice caz o mai auzise întrebând în acest fel, neverosimil, cum făcuse acum. Și nu fusese așa când o cunoscuse (o cunoscuse și îi plăcuse de ea mai demult, când tatăl ei nu era ministru adjunct, și după despărțirea de Constanța ea îl căutase și se căsătoriseră repede), și nu căsătoria o schimbase, ci sarcina, doctorul Munteanu știa bine acest lucru, dar era oare

posibil ca o sarcină să producă schimbări atât de profunde în creierul unei femei încât să n-o mai recunoşti? Şi de ce nu se petrecuseră aceste schimbări cu primul ei bărbat (căci mai fusese şi ea căsătorită o dată, doctorul Munteanu îl cunoştea şi pe fostul ei soţ, un conferenţiar universitar de istorie, de care se despărţise ea) fiindcă şi cu el rămăsese însărcinată şi chiar şi născuse (copilul le murise la cinci ani, de poliomielită). Sau poate că toate acestea aveau să treacă după sarcină?

– Pune mâna şi împachetează, zise el, nu plecăm chiar acum, în clipa asta, dar mâine dimineaţă ar fi bine să ne cărăm.

– De ce? făcu ea.

– Să nu ne prindă, trebuie să ne cărăm cât mai repede posibil. Lasă, că îţi spun eu, pune mâna şi împachetează.

– Vorbeşti aiurea, exclamă ea atunci, simţind că e luată peste picior, şi se şi supără, dar supărarea ei parcă nu avea în ea nimic personal, era parcă o supărare pură, o esenţă de supărare care putea fi scoasă din ea şi turnată sub formă de lichid într-o eprubetă, ca o secreţie gastrică.

Se dădu jos din pat – ea nu se sculase încă la ora aceea –, îşi vârî picioarele în papuci şi ieşi din dormitor. Sarcina încă nu i se vedea şi corpul ei îşi păstra liniile nestricate. Semăna cu maică-sa, o ardeleancă a cărei statură şi fertilitate le moştenea, rămăsese însărcinată aproape imediat. Există femei a căror atracţie naturală e însoţită uneori de un farmec în plus, aproape ideal, constând din sugestia că pe cât de mare e atracţia, tot atât de întreagă îi rămâne bărbatului libertatea faţă de ea, cu condiţia, firește, să fie vorba de un bărbat normal, şi doctorul Munteanu îl invidiase din prima clipă pe fostul ei soţ pentru că găsise o astfel de femeie. Acum, această femeie era a lui şi n-ar fi putut spune că nu era aceeaşi, dar iată de pildă întrebarea aceasta, pusă într-un moment când orice femeie care nu era ca ea s-ar fi alarmat de plecarea însăşi şi nu de modul sau timpul când trebuia făcută. Era oare posibil, se întreba el, în timp ce îşi împacheta cu grijă şi pe îndelete numeroasele volume de medicină, ca hrana destinată să urce spre creierul ei, prin faptul că o parte din ea rămânea mai jos ca să hrănească şi alt creier, să nu-i fie suficientă şi să pună deci o astfel

de întrebare? Da, era foarte posibil, trebuia în orice caz sperat că da, până ce în sfârşit avea să nască şi să se lămurească misterul, îşi mai spuse doctorul Munteanu cu ironie, gândind în acelaşi timp că era cu totul lipsit de importanţă în ce sens avea acest mister să se lămurească. În orice caz, scurtul dialog cu ea şi munca istovitoare de împachetat, totul îl făcu să uite scena neplăcută cu ambasadorul şi chiar ambasada şi oraşul în care se afla. Îi era deja gândul la Bucureşti, la întoarcerea la spital...

Luară avionul a doua zi dimineaţă şi părăsiră Roma pe o vreme frumoasă. La început avionul merse o jumătate de oră printr-o ceaţă deasă, dar după aceea ceaţa se sparse în valuri, coborî foarte jos la suprafaţa pământului, amestecându-se cu norii, şi avionul îşi văzu de drum sub cerul care la această altitudine era veşnic senin.

Era singurul dintre călători care nu dormea, stătea lipit de geam şi se uita în jos nemişcat. Soţia sa stătea în fotoliul din faţă, cu o pungă în mână, şi se străduia să nu vomite. N-o auzea. Trepidaţia motoarelor copleşea aerul în avion. Din când în când, stewardesa trecea printre scaune şi dispărea pe uşa din faţă.

– Ce e cu tine? o întrebă el în cele din urmă pe soţia lui când văzu cum i se zgâlţâie umerii, data trecută nu ţi-a fost rău.

Ea nu auzi nimic şi doctorul Munteanu se ridică şi veni alături de ea.

– E din pricina sarcinii, spuse femeia, şi de astă dată, din pricina intensităţii vibraţiei motoarelor. El nu auzi, îşi aplecă urechea şi ea repetă.

– Ce ai? o întrebă.

– Mi-e greaţă, mi-e foarte rău. E din pricina sarcinii.

El privi dincolo de chipul ei şi câteva clipe nu spuse nimic. Ar fi trebuit să fi luat nişte pastile pentru rău de avion, dar nu luase. „E însărcinată şi ar fi trebuit să se gândească singură la ce-i trebuie, gândi doctorul Munteanu. În general, va suferi în perioada aceasta tot soiul de neplăceri şi după felul cum se uită la mine îşi închipuie probabil că voi lua asupra mea dacă nu toate neplăcerile, cel puţin o parte din ele. Dacă ar fi posibil, bineînţeles că aşa aş face."

– De aici înainte să ai grijă de tot ceea ce îţi trebuie ca femeie însărcinată, fiindcă eu nu pot să te ajut cu nimic, îi spuse aplecându-se

la urechea ei. Se uită la ceas şi adăugă: Mai avem o oră până la Viena, o să te dai jos o oră şi o să-ţi treacă. În general, nu numai acum, cât eşti însărcinată, dar şi după aceea, să nu aud nimic de greţuri, scutece şi biberoane. O s-o ai pe mama ta, pe mama-soacră, şi o mulţime de alte mătuşi la care să te duci şi să te vaieţi sau să te sfătuieşti.

Îi spuse toate acestea zâmbind, dar privirea îi era rece. Tăcu şi continuă să zâmbească. Ea parcă nici nu auzi ce i se spusese, doar o clipă îi aruncă o privire ironică în care sticlea o curioasă sfidare, apoi se strâmbă şi puse din nou mâna pe punga de hârtie. „Aşa crezi tu, parcă îi răspunse, nici măcar nu-mi bat capul să înţeleg ce ai spus. Nici n-am auzit şi nici n-am înţeles. Mie mi-e rău şi tu trebuie să stai lângă mine."

Doctorul Munteanu se retrase în fotoliul său şi închise ochii, dar în curând o auzi vomitând din nou. Icnea fără nicio reţinere. Auzi apoi paşi în jurul ei şi deschise ochii. Stewardesa sosi cu un pahar cu apă. Doctorul se sculă şi ridică de bărbie, cu vârful degetelor, capul soţiei lui, care părea aproape leşinată. Îi luă pulsul. Ea surâse, în timp ce privirea îi deveni rugătoare. Părea să spună că atâta timp cât el stă lângă ea nu-i mai era deloc rău şi privindu-l îl ruga să stea deci lângă ea, s-o ţină de mână şi să fie atent şi absorbit de ceea ce i se întâmpla ei, nimic altceva. Dacă o să se retragă iar în fotoliul lui, o să înceapă din nou să vomite. Ea chiar întinse mâna, i-o apucă pe a lui şi i-o strânse, păstrându-l alături. Doctorul Munteanu se supuse, dar numai pentru câteva minute. Se gândea mereu la această întoarcere a sa cu totul neaşteptată, la faptul că locul său în schemă la spital fusese ocupat în mod sigur, iar cel de la Academie şi mai sigur. Ce se întâmplase totuşi la Bucureşti? Oare socrul lui nu ştia nimic de problema asta? Se putea oare să nu ştie, când el făcea parte din conducerea ministerului, fiind unul dintre adjuncţi? Şi dacă ştia, de ce nu-i dăduse un telefon să-l prevină, să-i explice despre ce era vorba sau, în orice caz, dacă nu putea să-i explice, să-i indice o explicaţie, un sens? Lucrul începea să devină important, cu toate că ieri, când se gândise la întoarcerea sa la spital, i se păruse că nu e, că nu exista, adică, o legătură prea mare între una şi alta. Se întâmplă însă uneori în

viața socială să nu existe nicio legătură reală între două evenimente și cu toate acestea oamenii se comportă față de cei implicați în ele ca și când legătura ar exista. Și într-un mod inexplicabil, de unde până mai înainte nu se putea stabili nicio corelație reală între două întâmplări, deodată această corelație începe să se stabilească și cele două categorii diferite de oameni implicați încep să fie determinați și să suporte consecințele unor evenimente de fapt inexistente. Și acest fenomen curios e un fenomen de inerție și nu de conștiință, pentru că niște inși preveniți pot împiedica fără prea mare greutate stabilirea acestei corelații, iar oamenii nu observă că li s-a smuls de sub nas o pradă a curiozității lor indiferente și a gândirii lor uniforme. Cu aceeași nepăsare s-ar accepta în spital ideea că a fost rechemat de la Roma ca să fie numit la Londra sau la New York, sau dimpotrivă, să fie retrimis în profesiunea lui și încadrat la spital ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat, și cu aceeași nepăsare ar trage de pildă concluzia că intrarea lui în diplomație a fost un eșec sau o întâmplare norocoasă care i-a permis să cunoască timp de două luni un mare oraș european, după cum ar reuși să-și reia sau nu activitatea în secția Academiei, cu toate că nu există nicio legătură reală între aceste două evenimente, la Academie, pur și simplu postul să fie ocupat, și până la anul schema să nu mai poată fi modificată. „Schema va trebui să fie modificată" își spuse doctorul Munteanu hotărât, înțelegând deodată toate implicațiile neașteptate ale întoarcerii lui în medicină. Și cât mai dură drumul se gândi minuțios la tot ceea ce avea de făcut îndată ce ajungea la București. Bineînțeles, trebuia imediat să afle ce s-a întâmplat, deși asta, conform acelei legi de corelație la care tocmai se gândise, nu avea o importanță practică prea mare. Totuși era curios.

Ajunseră la aeroport după-amiază. Era foarte cald la București. Doctorul Munteanu prezentă bagajele la vamă, și soția lui se duse să telefoneze acasă.

– Alo, mamă? Eu sunt, Irina... Suntem la aeroport, la București.

– Ce e cu voi!? exclamă mama.

Dar apoi nu mai zise nimic și trecură câteva clipe lungi de tăcere.

– Tata e acasă? Spune-i să ne trimită maşina!

Iarăşi se scurseră câteva clipe de tăcere.

– Luaţi şi voi un taxi, răspunse mama.

– Un taxi? se miră ea.

– Luaţi un taxi, repetă mama apăsat.

Nu înţelese nimic, închise şi se îndreptă către soţul ei.

– Auzi ce zice mama, că să luăm un taxi!

– Dacă aşa zice, atunci aşa facem, răspunse el preocupat.

Un taxi negru, un Ford bătrân, particular, manevră de la locul lui de staţionare şi trase alături de pasageri.

În oraş era şi mai cald. Bucureştiul zăcea amorţit sub soarele de iulie. Soţii Munteanu ajunseră acasă şi coborâră bagajele. Locuiau într-o vilă la Şosea. Aici era mai răcoare. Câmpia şi lacul Herăstrău şi imensul parc din apropiere purificau aerul de zăpuşeală. Femeia de serviciu le luă în primire bagajele, soţii urcară în apartamentul lor, se dezbrăcară şi făcură un duş. Două ore mai târziu, doctorul Munteanu se afla acasă la socrul său, în biroul acestuia. Ministrul adjunct stătea chiar la birou, într-un halat vişiniu foarte subţire, de mătase, şi citea ceva.

– Bine ai venit, îl întâmpină, şi părăsi cititul fără grabă, se ridică în picioare, ieşi în mijlocul încăperii – o încăpere cu ferestre mari, deschise spre grădina cu măceşi stufoşi şi trandafiri sălbatici care urcau până sub pervaz – şi strânse mâna ginerelui. Arăţi bine, îi spuse, ce face Irina, cum se simte?

Era un ins de şaizeci de ani, foarte voinic, aproape atletic, deşi scurt şi cam înghemuit la înfăţişare. Fusese în tinereţe ziarist şi ajunsese cunoscut după ce devenise de stânga. Dar după ce devenise de stânga încetase să mai fie ziarist şi cu atât mai puţin după 23 August, când trebuise să îndeplinească tot felul de însărcinări cu totul diferite de profesiunea lui.

– Începe să se simtă cam prost, cum e şi normal, îi răspunse doctorul Munteanu. În avion i-a fost cam dezagreabil, dar acum nu mai are nimic.

Uşa se deschise şi intrară mama şi fiica.

– Şi tu arăţi bine, spuse tatăl, nu trebuie să te sperii că din când în când ţi-e rău. Aşa îmi spune bărbatu-tău, că ai călătorit prost.

O îmbrățișă și o sărută.

– Din pricina lui George, ce scârbos poate să mai fie! exclamă ea apoi, cu o expresie de uluială, și își privi soțul cu ochii holbați și furioși.

Se așeză pe un colț al biroului și începu să istorisească cu lux de amănunte cum i-a fost foarte rău, gata să leșine, și că George stătea în fotoliu și „habar n-avea, sforăia ca un nesimțit". Da, așa era, continuă fiica aruncând mereu priviri spre bărbat, spre a atrage atenția mamei asupra tăcerii lui vinovate, a trebuit să plângă și să se roage de el ca să stea puțin lângă ea, și dacă n-ar fi sosit stewardesa nici nu s-ar fi uitat la ea, și numai de rușine s-a ridicat și a venit s-o întrebe ce are.

Doctorul Munteanu, așezat în fotoliu, înțepenise și se făcuse foarte palid. Amuțise, privirea i se făcuse ca gheața. Mama interveni și, deși se vedea că în sinea ei socotea și ea de neiertat purtarea ginerelui, se adresă totuși fiicei spunându-i că nu se vorbește așa unui bărbat, nu-i era rușine? Era și tatăl ei de față, nu-i era rușine de el?

– Mamă, se plânse femeia, cu expresia ei uluită, să zic și eu că era nervos sau supărat de ceva, mai înțeleg, dar el îmi spunea măgăriile zâmbind, uite-așa zâmbea!

Și își schimbă expresia, se însenină, deschise ochii mari și surâse întocmai ca el, cu o liniștită semeție. Își dădu apoi capul pe spate și începu să contemple lumea din jur cu același surâs neclintit și ridicol înțepenit în colțurile gurii.

Tatăl se înveseli.

– Te imită bine, zise adresându-se ginerelui. Apoi adăugă: Irina, ia vezi că pe urmă te duci cu el acasă! Mai bine spune-i Niculinei să ne aducă niște cafele.

Ea își privi soțul și nicio umbră de îndoială n-o turbură, nu-i păsa de el; se ridică foarte liniștită și ieși din odaie.

– Trebuie să fii mai atent cu ea, spuse mama după ce Irina ieși.

Tatăl stătea așezat la locul lui. Palma lui albă întinsă pe brațul plușat al fotoliului se ridică brusc în aer, apoi coborî lin și rămase nemișcată. Femeia aruncă o privire spre această palmă și înțelese. Se ridică și ieși.

– Altfel, ce noutăți? Ce mai face Popescu? întrebă socrul.

Popescu era ambasadorul de la Roma. Doctorul Munteanu nu răspunse, tăcea mereu. Uşa se deschise şi Irina apăru cu cafelele. Călca cu grijă, să nu le verse. Avea gene mari, ochii negri, pe jumătate închişi, atenţi la clătinătura imperceptibilă a tăvii. Cu acelaşi aer absorbit puse serviciul pe birou, luă una dintre ceşti, îl servi pe tatăl ei, apoi reveni şi îl servi pe soţ. Se servi apoi pe sine, se apropie de soţ şi se aşeză pe braţul fotoliului său. Tatăl ceru de pe birou o ţigară de foi, fiica îl servi şi se reaşeză apoi lângă bărbat. Arăta acum mulţumită de el, ca şi când adineauri ar fi povestit o ispravă care lui îi plăcuse mult.

– Irina, eşti obosită de călătorie, ia du-te tu acasă şi trage-i un pui de somn, nu mai sta aci pe capul lui bărbatu-tău! Bea cafeaua şi du-te, zise tatăl.

Ea nu se împotrivi.

– Am şi băut-o, zise. Mă duc!

– Nu lua în seamă ieşirile astea, zise socrul după ce fiica ieşi. Femeile au istericale când sunt însărcinate. Să nu te neliniştеşti că ai fost rechemat, continuă. Întoarce-te la spital. Eu lucrez acuma în altă parte, în altă funcţie. Cred că nu eşti supărat pe mine!

Doctorul Munteanu nu asculta. Mai stătu puţin, întrebându-l cu o voce monosilabică pe socrul său ce se întâmplase, şi plecă apoi şi el.

VII

Cine erau această femeie şi această familie în care intrase fără să reflecteze prea mult? se întrebă după ce ajunse acasă şi rămase singur în biroul său, lăsând deocamdată pe planul doi evenimentul la care se referise socrul, plenara CC care tocmai avusese loc şi scoaterea sa din minister şi trimiterea într-o muncă mai modestă. Oare nu putem trăi cu o femeie fără să fim determinaţi de ea?

– Irina! strigă doctorul Munteanu, în picioare. Se apropie de birou şi apăsă cu talpa pe soneria aşezată pe parchet, chiar lângă marginea biroului.

După câtva timp apăru femeia de serviciu.

– Spune-i doamnei că o rog să vină până aici.

– Doamna s-a culcat, răspunse fata cu accentul ei gros de țărancă.

– Trezește-o.

Soția veni și deschise ușa stăpânindu-și greu un căscat.

– Ce e, dragă, zise, ai uitat drumul spre dormitor, mă chemi prin servitoare?

Nu era revoltată, ci moleșită de somn și de oboseală. Erau orele unsprezece seara.

– Aș vrea să te întreb de ce tu, dacă ai fost prost crescută de părinți, ți-ai închipuit că eu o să înghit scene ca asta pe care mi-ai făcut-o azi la ai tăi? Ia să-mi răspunzi.

– Prost crescut ești tu, răspunse femeia cu un glas distrat și cochet și în aceeași clipă își duse mâna la gură și căscă iarăși, de astă dată lung și cu voluptate.

Se apropie de canapea, și în cămașă, cu un picior vag dezvelit sub genunchi, se așeză. Cam tot în aceeași clipă doctorul Munteanu se apropie și el, o ridică de umeri în capul oaselor. Și deodată o izbi peste obraz. După o clipă o izbi din nou, cu mare violență. Femeia scoase un țipăt pătrunzător, se ghemui pe canapea și își acoperi fața cu brațele. El o apucă de mână, trase de ea și o trânti jos pe covor. Ea continua să țipe, dar scotea un țipăt foarte pur, în care nu era angajat niciun sentiment, ci doar expresia nealterată a senzației violente la care era supusă. Se vedea cum țipetele ei sporeau mânia lui făcându-l să-și întețească loviturile și parcă dădeau în același timp expresiei lui o destindere, ca o eliberare. Continuă s-o lovească, și ea țipa din ce în ce mai ascuțit, cu sunete foarte înalte, parcă vesele. Se tăvălea pe jos, se dezvelea.

– Ridică-te, răcni el și o trase în sus și o aruncă la loc pe canapea.

Ea își reveni într-o clipă, se cabră, privirea îi străluci, începu să plângă, ridică pumnii în aer, și se repezi la el și începu să dea cu pumnii la nimereală, înghesuindu-se în el și proferând injurii. El ridică din nou mâna, dar n-o mai lovi. O ascultă înjurând.

„Acum trebuie să mă hotărăsc dacă să mă despart de ea sau nu, gândi doctorul Munteanu în prada acestei a treia revelații în

douăzeci şi patru de ore pe care i-o producea reacţia ei la loviturі. De la o femeie care ţipă în felul ăsta când e lovită, nu obţii nimic chiar dacă ai lovi-o cu o frânghie udă. Dar cum să mă despart de ea, când am crezut fără nicio rezervă că este exact femeia care îmi trebuie? Înseamnă că o altă femeie o să aibă alte păcate şi că ceea ce îmi trece mie acuma prin cap nu sunt decât nişte pure idei, n-o să mă despart de ea din lipsă de convingere. Poate că totuşi după naştere o să-şi revină!"

Îi spuse cu blândeţe, gâfâind:

– Ascultă, Irino, dacă te mai prind vreodată că te porţi cum te-ai purtat azi la ai tăi, te leg de piciorul patului ca ţăranii, şi te bat până te omor.

– Eu te bat pe tine, eu te leg de piciorul patului! răspunse ea cu promptitudine, fărâmiţând gravitatea clipei prin simularea unei incapacităţi de a sezisa cauza mai adâncă a furiei lui.

– Vasăzică nu vrei să înţelegi cum devine cazul, spuse el uitându-se foarte liniştit la soţia lui. Nu vrei să înţelegi că mi-e foarte dezagreabil gândul că te porţi ca o paţachină, persişti!

– Tu eşti paţachină! Tu persişti!

– Bine, atunci am să te bat iar! o ameninţă el, dar fără gândul de a-i mai face ceva.

Totuşi auzindu-l, ea se întoarse cu faţa, împreună mâinile şi intensifică brusc la maximum cântecul acela din gâtlej, care la ea nu era tocmai plâns, ci o manifestare aparte, compusă din toate chemările şi toate sugestiile. O apucă de păr şi îi dădu capul pe spate. Faţa ei dogorea de loviturile primite, iar parfumul corpului ei în plină tinereţe umplea aerul. În aceeaşi clipă, ea i se adăposti la piept şi de astă dată izbucni în hohote adevărate. Plângea la pieptul lui într-un fel foarte ciudat, ca şi când nu el ar fi fost călăul, ci un altul, de care el trebuia s-o protejeze...

Doctorul Munteanu o lăsă şi ieşi pe terasă, se aşeză într-un fotoliu de răchită. Îşi trase răsuflarea încercând să uite. Arborii care ascundeau vilele cartierului dormeau liniştiţi, nicio frunză nu se mişca. Cerul nopţii era senin, plin de stele. „Nimic de făcut! gândi. Singura speranţă rămâne ca după naştere să-şi revină; copilul o să-i dea de lucru."

A doua zi se sculă devreme şi se duse la minister. Ministrul lipsea în clipa aceea şi fu îndrumat la unul dintre adjuncţi, unde fu primit imediat.

VIII

Doctorul Munteanu ştia că era chemat să i se spună că munca sa în cadrul Ministerului de Externe a încetat şi că trebuia să se prezinte la Ministerul Sănătăţii, totuşi avu şi o surpriză. I se dădu să citească o hârtie – după ce într-adevăr i se spuse că s-a considerat că e mai bine să-şi continue studiile şi cercetările sale în clinică şi la Academie decât să devină diplomat – cu precizarea că între această hârtie şi rechemarea sa de la Roma nu există nicio legătură, dar că totuşi era necesar să se clarifice chestiunea şi să dea o declaraţie scrisă, bineînţeles numai dacă avea ceva de spus, nu era nimic obligatoriu, nu era vorba de o piesă juridică, ci de o chestiune de ordin mai mult moral şi politic. Doctorul Munteanu se posomorî şi nu se atinse de hârtie.

– Despre ce e vorba? întrebă el foarte prudent, sigur pe sine şi hotărât parcă să nu citească dacă această hârtie ar putea constitui un obstacol sau o problemă care l-ar împiedica să se întoarcă imediat la spital. Despre ce e vorba, tovarăşe ministru? repetă el fără să ia în seamă expresia vădită de dezaprobare de pe chipul acestuia. Nu vă supăraţi că insist, dar consider că din clipa aceasta nu mai am nici în clin, nici în mânecă cu ministerul, şi nu văd ce problemă sau chestiune ar mai trebui clarificată din moment ce chiar dumneavoastră o consideraţi ca neobligatorie.

– După ce o citiţi, zise calm ministrul adjunct, zâmbind împăciuitor. Citiţi-o, îşi dădu el parcă cu părerea. Poate ne ajutaţi pe noi, nu trebuie să ziceţi că n-o să mai aveţi nici în clin, nici în mânecă cu ministerul nostru... Poate că o să mai aveţi, cine ştie!

Între timp, doctorul Munteanu luase hârtia, îşi aruncase ochii pe ea şi se făcuse palid. Citise doar titlul, se uitase la semnătură, care lipsea, şi se oprise. Era o notă în copie de trei pagini bătute

la maşină, asupra comportării sale în cadrul ambasadei pe timpul cât stătuse la Roma îndeplinind funcţia de consilier cultural, şi citind acest titlu doctorul Munteanu îşi aminti fulgerător că îi trecuse odată prin cap că nu era bine că în timpul orelor de serviciu cobora în grădină şi citea, dar acest gând nu-i apăsase conştiinţa cu toată gravitatea, şi iată acum rezultatul binemeritat al acestei comportări lipsite de seriozitate şi de răspundere, pe bună dreptate ministerul fusese informat... începu să parcurgă textul, resemnat să întâlnească, cu detaliile necesare, inevitabil umflate (cât fusese secretar de organizaţie în spital mai citise astfel de note), istoria sa cu ieşitul în grădină în timpul programului, dar spre nedumerirea lui întâlni cu totul altceva. Era caracterizat din capul locului ca având un dispreţ ciocoiesc faţă de toţi membrii ambasadei, fiind notorie întâmplarea scandaloasă când doctorul Munteanu a ridicat pur şi simplu glasul la primul consilier, cerând ca lui să nu i se adreseze cu denumirea de *tovarăş*, el fiind, după mamă, de origine aristocratică, deoarece a fost fiică de moşier, nu de muncitori sau ţărani „de la coada vacii". (Ghilimele erau puse aici ca să arate că doctorul Munteanu se exprimase chiar aşa.) În privinţa acestei scene pot să confirme toţi membrii ambasadei care l-au auzit. De altfel, se mai adăuga la acest punct, doctorul Munteanu mergea până acolo cu lipsa unei elementare atitudini de respect tovărăşesc, că până şi faţă de ambasador avea o comportare cu totul necorespunzătoare. Şi se povestea o altă „scenă" care ar fi avut loc când toată lumea a remarcat vocabularul doctorului Munteanu (şi se cita, cu aceleaşi ghilimele, o expresie pe care cel numit ar fi folosit-o la adresa ambasadorului). Pe un ton liniştit şi curgător, nota îşi continua relatarea în acelaşi fel, dezvăluind luxul cu totul nepotrivit în mediul sobru al unei ambasade socialiste pe care îl etalau tovarăşul Munteanu şi soţia dânsului, apoi discuţiile pe care acesta le avea cu persoane necunoscute şi dubioase, apoi erau menţionate prânzurile cât mai copioase pe care le luau cei doi soţi, spectacolele şi filmele decadente la care se duceau, precum şi vizitarea localurilor de noapte (baruri), unde n-au ce căuta reprezentanţii unei ambasade socialiste. Nu se pomenea nimic, până la sfârşit, de singurul fapt adevărat pe care doctorul Munteanu şi-l imputa, şi anume

istoria lecturilor sale nepotrivite, în timpul orelor de program. În spatele fiecărui cuvânt se ghicea rânjetul cinic, încântat de capacitatea sa de invenție și ticluire, a autorului notei. Doctorul Munteanu puse hârtiile pe birou și așteptă ca ministrul adjunct să termine el însuși de citit niște hârtii.

– Ei?! exclamă acesta ridicând fruntea.

– E o murdărie, zise doctorul Munteanu cu un dispreț care se adresa parcă și ministrului, care îi dăduse să citească o astfel de hârtie.

– Dacă se dovedește că nimic nu e adevărat, așa cum sugerați, zise ministrul, atunci vă garantez eu că n-o să-i fie deloc bine acestui ins care a scris-o.

Urmă o pauză plină de îndoieli sugerate de faptul în sine. Din moment ce asemenea hârtie se produsese, însemna că cel ce o făcuse nu se temuse că la o anchetă, dovedindu-se că născocise totul, ar fi fost sancționat.

– Mă îndoiesc că n-o să-i fie bine, zise doctorul Munteanu fără ocol.

– De ce credeți? făcu și adjunctul cu un glas atât de senin, încât părea aproape să confirme îndoielile celuilalt, ca pe un adevăr îndeobște cunoscut, de care sunt surprinși numai cei cărora li se întâmplă asemenea lucruri pentru prima dată.

– Pentru că ar fi trebuit întâi să ordonați ancheta, și pe urmă să-mi arătați această hârtie, dacă ar mai fi fost cazul.

– Mai greșim și noi, zise adjunctul cu aceeași voce care părea și mai senină ca înainte, și cu aceste cuvinte audiența se încheie și doctorul Munteanu părăsi ministerul.

Se făcuse ora unsprezece, dar nu se duse acasă, se prezentă la Ministerul Sănătății, apoi trecu pe la Academie. Dar vechiul post de la Academie ținea direct de marele savant.

I se spuse că Nicolicescu este încă în biroul său. Intră fără să se anunțe, pur și simplu deschise ușa și dispăru pe ea fără să lase nici secretarului și nici altora timpul să-și dea seama că nu respectă regulile anticamerei. „Probabil că Nicolicescu îl așteaptă", gândiră toți și nu zise nimeni nimic.

Înăuntru, când îl văzu, savantul se ridică nehotărât în picioare. Doctorul Munteanu se posomorî. „Mă ia drept cineva mare, un şef de la partid care am intrat fără să mă anunţ, nu mă mai recunoaşte" gândi.

– Domnul?... făcu bătrânul, politicos.

– Doctorul Munteanu, zise tânărul fără şovăire, nemulţumit şi în acelaşi timp prudent, cu o voce care sugera foarte hotărât că n-o să lase să se întâmple nimic nedorit după ce confuzia se va înlătura.

Repetă numele şi spuse funcţia pe care o avusese în secţia Academiei pe care o conducea savantul. Nu-şi mai amintea de el?

– Doctorul Munteanu? Nu-mi amintesc! zise bătrânul cu simplitate.

Erau cunoscute scăpările lui de memorie, care nu-i produceau însă nicio turburare, fapt care îi determina pe unii să le pună sub semnul întrebării. Doctorul Munteanu lăsă să se scurgă o pauză lungă, reflectând posomorât: „Dacă simulează, n-o să-i fie mai comod". Îşi îndreptă privirea asupra savantului.

– Am scris odată un studiu care v-a interesat foarte mult. Despre rolul funcţiunilor endocrine şi importanţa endocrinologiei în lumina pavlovismului. Vă amintiţi?

– Da, mi-aduc aminte, răspunse savantul cu aceeaşi seninătate. Dumneata erai autorul?

– În prezent lucrez la un studiu în care mă ocup foarte pe larg de această problemă. Regret că lipsa mea temporară v-a determinat să mă scoateţi din colectivul secţiei, am anunţat, doar, că doresc să rămân mai departe, continuă doctorul de parcă ar fi fost şi el surd.

– Descurcă-te şi dumneata cum poţi, îi răspunse Nicolicescu preocupat, trădând deodată că îl cunoştea pe tânăr sau că, în orice caz, auzindu-l vorbind şi-a adus aminte de el.

Doctorul Munteanu rămase neclintit. Rosti:

– Zilele acestea am predat *Revistei medicale* un nou articol despre cercetările dumneavoastră. Pot să vi-l trimit să-l citiţi? „Trebuie scris şi trimis imediat la revistă acest articol. Trebuie scris chiar azi", gândi.

– Trimite-l, şi dacă o să am timp o să-l citesc, zise savantul şi dădu semne de nerăbdare. Începu să se foiască pe scaun şi să bată toba cu degetele.

Doctorul Munteanu nu se uita. Părea scufundat într-o adâncă meditaţie.

– Studiul meu de anul trecut a avut un ecou internaţional, reluă. Revista pariziană *Études Endrocrinologiques* reia problema ridicată de mine şi se ocupă pe larg, pornind de la acest articol, de descoperirile dumneavoastră.

– N-am cunoştinţă, zise savantul mirat. Când zici că a apărut?

„Are să uite să se intereseze" gândi doctorul Munteanu.

– Mă mir că n-aţi fost informat, zise. Eu l-am citit la Roma şi mi se pare că l-am adus cu mine. O să-l caut şi o să vi-l trimit.

După ce rosti aceste fraze, se ridică solemn şi detaşat de pe scaun. Îşi încheie haina, rămase drept. Savantul se ridică şi el. Ridică însă în acelaşi timp receptorul.

– Mihăilescu, zise, apoi după câtva timp întrebă în receptor: Cum stai cu schema? Îmi trebuie vechiul loc al doctorului Munteanu. Studiază problema. Apoi închise telefonul şi întinse mâna sa uşoară, ca o crenguţă uscată, spre tânăr. În cel mai rău caz, de la 1 ianuarie, când voi reînnoi schema, o să lucrezi la noi. Trimite-mi revista aceea.

La spital, de astă dată cu hârtia de numire de la Ministerul Sănătăţii în buzunar, doctorul Munteanu se prezentă la direcţie.

– N-avem decât un singur loc liber în schemă, şi anume unul de medic practicant, se împotrivi însă directorul. Duceţi-vă din nou la minister şi cereţi să fiţi repartizat la alt spital. Sau poate vreţi să plecaţi în provincie? mai adăugă el.

Dar celălalt părea parcă decis să nu audă ce nu se cuvine şi trecu peste ultimele cuvinte ale directorului, care erau atât de obraznice, încât merita palme.

– Sper că o să mă încadraţi la locul cuvenit, zise solicitantul fără să-şi accentueze în vreun fel răspunsul.

– Poate de la 1 ianuarie, îşi dădu parcă cu părerea directorul.

– Vă reamintesc că sunt medic de specialitate şi să căutaţi să-mi aranjaţi situaţia imediat, zise doctorul Munteanu zâmbind.

– Trebuie să ştiţi însă, răspunse atunci directorul, zâmbind şi el, binevoitor şi aproape confidenţial, că mai există o serie întreagă de medici tineri foarte capabili, dar care ocupă în momentul de faţă postul de stagiari. Chiar dacă aş vrea eu să prefer pe cineva, tot n-aş putea.

– Da, zise doctorul Munteanu aprobând, cu atât mai mult cu cât metoda preferinţelor vă este cu totul străină.

Şi zicând acestea, îl ţintui cu privirea câteva clipe lungi. „Acum trei luni, acest medic obscur mă saluta el cel dintâi" gândi şi continuă:

– Şi cu atât mai mult cu cât activitatea ştiinţifică a unui medic vă preocupă în cel mai înalt grad. Mi-aduc foarte bine aminte cât de bine vă pricepeaţi dumneavoastră să susţineţi activitatea ştiinţifică în spital. Biroul organizaţiei de partid era foarte des sesizat de străduinţa dumneavoastră.

Directorul tresări. Zâmbetul i se şterse. Era un adversar ascuns şi încăpăţânat al activităţii ştiinţifice a medicilor, mai ales a celor tineri, dar acest lucru nu-l ştiau decât puţini, cei din administraţie, secretara şi intendentul, care îl auzeau deseori bombănind: „Nu te mai poţi mişca de atâţia savanţi." Punea ochii pe câte unul care i se părea lui mai înfumurat şi mai vulnerabil şi îl persecuta pe ascuns, cu dibăcie şi îndârjire.

– De pildă, doctorul Sârbu şi doctorul Stamate, dacă ar şti cu câtă grijă i-aţi ajutat dumneavoastră în muncă, v-ar fi foarte recunoscători, continuă doctorul Munteanu zâmbind subţire. Chiar şi profesorul Istrate şi profesorul Davidovici v-ar felicita pentru unele dovezi foarte concrete ale pasiunii dumneavoastră depuse pentru intensificarea activităţii ştiinţifice. În ceea ce o priveşte pe domnişoara Zane – aceasta era *şefa de lucrări* –, continuă doctorul Munteanu, vă amintiţi ce răspuns i-aţi dat laborantei Mihai Elena când a venit să se plângă că a fost dată afară din laborator...

Directorul mişcă de pe biroul său, dintr-un loc într-altul, hârtiile, prespapierul şi dosarele. Un zâmbet prostesc, de astă dată amuzat, complice, îi strâmbă gura.

– De ce? zise. Toată lumea ştie că eu susţin tineretul! Şi o să vezi că, în ciuda unei anumite situaţii, o să te susţin şi pe dumneata.

Doctorul Munteanu se ridică.

– Nu înțeleg, zise el, la ce situație vă referiți și nici nu vreau să mă gândesc la ce soartă vă așteaptă dacă, trecând peste vechea noastră alianță, ne declarați război, mie și prietenilor mei.

Directorul se prefăcu că e surd, dar nu pentru a confirma vreo declarație de război, ci dimpotrivă, pentru a deveni și mai maleabil.

– Peste două, trei zile, zise el, pleacă doctorul Rusan la Cluj, se transferă... De fapt, el e din Cluj...

Avea poftă de conversație, devenise amabil și familiar, se uita la doctorul Munteanu cu o privire care îl invita să se așeze ca să-i mai dea și alte amănunte despre doctorul Rusan și poate încă despre alții care l-ar interesa. Dar doctorul Munteanu îi întorsese spatele și ieșise.

Din pavilionul direcției se întoarse în pavilionul secției de psihiatrie și intră într-un birou de la demisol. Se uită din nou la ceas: era douăsprezece și jumătate. O ușă deschisă lăsa să se vadă o odaie spațioasă, cu portretele lui Marx, Engels, Lenin și Stalin pe pereți și cu portretele membrilor biroului politic al PMR. Pe culoar, o femeie de serviciu lustruia lespezile de piatră cu o cârpă.

– Mai e cineva pe aici? o întrebă.

– Este, răspunse femeia și se opri din lustruit. Rezemă coada măturii de zid, se apropie de ușa deschisă a biroului și se uită înăuntru. Doctorul Munteanu se afla chiar în fața ușii deschise și se uită și el înăuntru. Ea se miră:

– Era aici!

– Cine?

– Tovarășul doctor Simion. Uite-l, zise femeia arătând spre niște uși din fund.

Tocmai pe el îl căuta, aflase că el era acum secretar al organizației de partid din spital.

– Ce faci, când ai venit? zise doctorul Simion, apropiindu-se.

Era un ins voinic, cu fața mare, albă, frizură bogată, sprâncenele groase și negre. Doctorul Munteanu răspunse că face bine, și la rândul său puse aceeași întrebare.

– Ce faci acum, doctore, ești ocupat?

– Da, se văită doctorul Simion cu o voce mică, dar care îți sugera că e așa de ocupat, că e vai de capul lui, dar că bineînțeles că poți să stai, nici prin minte nu i-a trecut să facă vreo aluzie să pleci, nu se pricepe el la abilități de acest gen.

Doctorul Munteanu reluă:

– Zilele astea o să mă duc la raion să depun talonul, tot Florescu e secretar?

– Ce talon?

Și rostind aceste cuvinte, doctorul Simion avu o uimire mică, senină și puerilă. În spatele ei însă gândirea îi rămânea liberă, intactă și impenetrabilă. Era genul lui țărănesc, *finaud*, cum îl caracterizase cineva. Mai demult doctorul Munteanu fusese cu el în relații mai strânse, dar apoi îl evitase. Ca prieten intim, doctorul Simion era dezagreabil, rădea prea tare și te apuca de braț și de gât în momentele cele mai nepotrivite.

– Cum ce talon? zise doctorul Munteanu rece. Mă întorc în spital, nu trebuie să mi se trimită dosarul meu de membru de partid din nou la raion?

– A! exclamă secretarul organizației. A, da, se corectă el, dosarul tău! Ai nevoie de ceva? adăugă după o clipă, atent și serviabil.

– N-am nevoie de nimic, te-am întrebat dacă tot Florescu e prim-secretar.

– A, nu știi! exclamă doctorul Simion parcă în sfârșit dumirit. Nu, nu mai e Florescu, e Dănilă. Florescu...

Rămase apoi gânditor, cu pleoapele peste ochi, cu fruntea puțin plecată, cu un creion în mână. Și nu spuse nimic de Florescu, ce e cu el, dar doctorul Munteanu înțelese din felul în care celălalt se oprise să mai spună ceva că Florescu nu fusese schimbat din această funcție, ci îndepărtat. De ce, asta chiar că nu putea să spună, nu știa nici el, dar iată noutatea, destul de importantă pentru cineva care a fost secretar de organizație sau membru în birou, cum fusese doctorul Munteanu pe timpul când fusese și Florescu prim-secretar. Firește, gândurile doctorului Simion nu mergeau atât de departe, nu era treaba lui să facă asemenea asociații, care n-aveau niciun rost, numai forurile superioare de partid se

puteau gândi la asta, dacă se ridica cumva vreo problemă specială. Cine poate să ştie?

– Ai fost la Roma...

Şi deodată doctorul Simion îi făcu cu ochiul, într-un fel absurd, şi o roşeaţă bruscă, liliachie i se urcă în obraz. Izbucni în râs, hi, hi, şi, întinzându-se peste birou, îi dădu doctorului Munteanu o palmă zdravănă peste spinare.

Doctorul Munteanu rămase nemişcat, parcă pietrificat. Se lăsă o mică tăcere, care se făcu în curând mare, căci doctorul Simion se potolise tot atât de brusc cum izbucnise, nu mai spunea nimic, stătea cu capul în jos, cu creionul în mână şi cu pleoapele peste ochi. Doctorul Munteanu îi mai puse câteva întrebări, să-şi dea seama ce alte schimbări se mai petrecuseră în lipsa lui, apoi se ridică şi se întoarse acasă.

Era ora patru şi jumătate. Irina, cu expresia ei de uluire care nu spunea nimic, îi arătă, în timp ce serveau masa, o hârtie şi îi explică şi ce era cu ea: trebuiau să schimbe vila pe care o ocupau. În timpul dimineţii se prezentase un funcţionar de la Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi lăsase o repartiţie de la Spaţiul locativ. Trebuiau să se mute în locuinţa indicată în repartiţie.

Doctorul Munteanu se retrase în biroul său şi rămase întins pe canapea timp de mai multe ore în şir. Într-un târziu se ridică, se îmbrăcă şi ieşi în oraş. Cercetă noua locuinţă. Era un apartament central, lângă Grădina Icoanei, cu două camere, bucătărie şi un mic hol. Blocul era aşezat pe o arteră de circulaţie, trecea un tramvai hârâind chiar prin faţa ferestrei.

...N-ar fi stricat ca apartamentul ăsta să fi avut o odaie în plus, cât de mică, îşi spuse doctorul Munteanu plecând. Irina o să nască şi lui avea să-i fie greu să n-audă ceea ce face să se audă în general orice copil. Va trebui să plece de-acasă şi să lucreze la Biblioteca Academiei... Deocamdată însă era bun şi ăsta... Va trebui doar să-şi capitoneze uşa.

IX

Petre Sterian făcuse acel memoriu pe care i-l ceruse Lungu, dar timpul trecea şi nu primea niciun răspuns: zadarnic stătea toată ziua lângă telefon, Lungu nu dădea niciun semn. Şi atunci, nici el nu-l mai aşteptase, fiindcă plenara CC, care îl ţinuse atât de ocupat pe tovarăşul Lungu, avusese loc, trecuseră deja câteva săptămâni şi intraseră în plină vară: până toamna nu mai putea fi vorba de vreo speranţă că problema lui va fi soluţionată. Nici nu mai voise să stea acasă, îl scotea din sărite situaţia aceasta de a da mereu târcoale aparatului negru de ebonită care când suna nu făcea decât să se audă aceleaşi voci, a lui Toma, a lui Vale, a Veronichii şi a altor rude mai îndepărtate sau mai apropiate,

Ieşea pe străzi şi se plimba fără nicio ţintă şi în general începu să se liniştească şi să uite ceea ce îl obseda, mirându-se chiar, uneori, cum de putuse să se frământe el din pricina unei istorii care acum, după trecerea timpului, i se părea de neînţeles. Dacă din pricina ei n-ar fi fost direct implicat, i s-ar fi părut, povestită de cineva, o pură născocire. Trecerea timpului pune pe chipul unor oameni şi întâmplări un semn de întrebare atât de ciudat, încât, deşi cunoşti tu însuţi omul şi ai trăit tu însuţi întâmplarea, eşti cuprins de îndoieli: a existat cu adevărat omul acela şi s-a petrecut aievea meschina întâmplare cunoscută? Şi dacă e adevărat, atunci care e înţelesul ei?

Întâlnise într-una din acele zile pe un funcţionar de la serviciul de cadre al *Atelierelor*, şi acesta îi dădu amănunte cu privire la fostul responsabil financiar al sindicatului, din pricina căruia se întâmplaseră toate acestea. Acest ins lucrase la *Ateliere* până prin '48, când fusese chemat în armată, şi cum era membru de partid şi ţăran sărac de origine, fusese trimis la şcoală şi în doi ani ieşise ofiţer. Se dusese apoi într-o zi pe acasă să-şi vadă părinţii. Unde să se mai ducă după aceea să fie văzut, dacă nu la Mat? În uniformă fiind, cu cizme bine lustruite, cu mănuşi în mână, mai precis, cu o mână înmănuşată, ţinând-o liberă pe cealaltă, intrase deci la el în sat la Mat şi salutase ducând mână cu mănuşa la chipiu, trecând solemn pragul. A! exclamaseră cei care îl văzuseră. Alde Cutare!

Ofițer! Ofițer! Și se adunaseră în jurul lui cei de o generație cu el, se așezaseră la masă și ceruseră de băut. Ciocniseră, așa, cu paharele în aer, când iată în prag încă o veche cunoștință, se uita și el și nu-i venea parcă să creadă. Cine era ofițerul? Cutare? Ei, nu mai spune! Chiar el?!

Și se apropiase de ei și pocnindu-l pe ofițer pe spinare, după obiceiul unor țărani care sub masca unui entuziasm de ocazie își exprimă totodată și invidia, îi zisese: „Ce faci, mă, Cutare? Ce vorbești!? Ești ofițer?" Și vrusese să se așeze să ia și el un pahar. Ce se întâmplase însă în clipa aceea cu ofițerul? Îl măsurase de sus până jos cu dispreț pe noul-venit și îi spusese printre măsele: „Du-te, mă, de-aici și să nu te așezi la masa mea că dacă te iau acum pe vârful cizmei, te zbor de nu te vezi."

Și îi întorsese spatele. Celălalt s-a dus la altă masă, rânjind galben, a cerut și el o sticlă de vin, și după ce a băut un pahar s-a ridicat de la masă și, apropiindu-se de ofițer, i-a spus tot așa, printre măsele: „Mi se pare că o să te zbor eu pe tine, dar fără să fie nevoie să te iau pe vârful cizmei."

Și a plecat.

A auzit toată lumea și au râs: aiurea, putea el să zboare pe cineva, un prost ca el, care abia scăpase din pușcărie, fost șef în frățiile de cruce legionare în '40!...

După șase luni, cine intră însă la același Mat și se așază la o masă? Același ofițer, dar în civil, redevenit acum ceea ce fusese înainte, adică muncitor, toată lumea aflase că fusese dat afară din armată, dar nimeni nu știa de ce. Cine intră însă după câtva timp și cere un chil de vin? Cine se uită și vede pe fostul ofițer? Prostu' ăla! Când îl vede, rânjește iar galben, se apropie de masa lui și îi zice: „Ți-am spus eu că te zbor fără să fie nevoie să te iau pe vârful cizmei!"

El i-o făcuse, fiindcă îi cunoștea adolescența cum și-o cunoștea pe-a lui și trimisese o hârtie acolo la el la unitate, în care povestise amănunțit această adolescență a lor legionară. Tovarășul de la cadre, care îi relata lui Sterian toate acestea, a încheiat: „Am fost în sat după referințe și mi s-a spus că pe urmă ăștia doi s-au împrietenit iar ca pe vremuri și cică s-ar fi dus pe urmă amândoi la unul

din ei acasă şi ar fi luat la rând pe toţi cei ce plecaseră din sat şi ocupau funcţii de răspundere. Erau băuţi, dar destul de treji ca să se apuce de lucru."

Să se apuce de lucru? Adică ce să facă? întrebase Petre Sterian neînţelegând. Să facă altora ceea ce ăla rânjitu' îi făcuse ofiţerului, i-a răspuns funcţionarul. Era însă neclar un lucru: pentru ce ofiţerul, ştiind că ăla îi cunoştea adolescenţa, zisese totuşi că-l zboară pe vârful cizmei? Funcţionarul de la cadre dădu din umeri: ce întrebare! „Aşa, de-al dracului, să-l admire ceilalţi!" zise el. „Chiar cu riscul ca ăla să-l demaşte ca fost legionar?" „Chiar cu riscul!"

Dar toate acestea serviciul de cadre avea să le afle foarte târziu. Individul mai avea încă de riscat! După ce a fost zburat din armată, s-a prezentat apoi la cadre la *Ateliere* şi a declarat că şi-a încheiat serviciul militar şi că vrea să fie reprimit în secţie în vechiul său post. A fost ofiţer? Da, a fost, dar a căzut la un examen şi a fost trecut în rezervă. Era membru de partid, probabil că în armată se considerase totuşi că nu e suficientă o declaraţie a unui legionar ca să se pună în discuţie şi calitatea lui de membru de partid... Serviciul de cadre de atunci n-a intrat mai adânc în problemă, l-au angajat din nou la *Ateliere*, şi totul a fost dat uitării. Era băiat tânăr şi încetul cu încetul a ieşit iar din anonimat, a ajuns, după cum se ştie, responsabil financiar. Iată cum a căzut: tot ca şi prima dată şi tot ca atunci, a riscat pe ceva: se pare că s-ar fi lăudat faţă de unii că acoperă el gestiunea lipsă a unui frate, că erau la un chef şi că ceilalţi, auzindu-l, au râs: he, he, he! He, he, he! cu sensul că aiurea, nu e el în stare să aibă un costum de haine ca lumea pe el, darmite să-l mai ajute pe frate-său! (frate-său fiind de faţă!). Şi s-au uitat la el şi s-au topit iar, behăind: He, he, he! He, he, he! Atunci el cică ar fi băgat mâna în buzunar, ar fi scos un teanc de bani şi l-ar fi zdrobit pe masă cu pumnul. „Poftim banii!" a răcnit el. Şi râsetele au încetat; erau cotizaţiile sindicaliştilor. Şi s-au pus pe chefuit mai departe, zile în şir, de astă dată venind fiecare şi cu prietena lui. În orice caz, riscul a fost acum mult mai mare decât în ziua aceea la Mat, când şi-a riscat gradul şi situaţia militară, de astă dată şi-a riscat chiar libertatea, a primit trei ani.

Acesta era finalul, de neînlăturat, spre care mergea individul, dar până când finalul acesta, ca o lovitură de gong, să fi curmat lanțul reacțiilor pe care existența lui le stârnise (printre care cele mai neprevăzute și mai complicate fuseseră cele care îl implicaseră pe el, pe președintele sindicatului), cât timp trebuise să treacă? Foarte puțin totuși, parcă nici nu existase, ca o insectă dintre acelea care se naște dimineața, și seara moare.

Mai straniu era cum el, Petre Sterian, în calitatea lui de președinte al sindicatului, nu l-a dat imediat pe mâna miliției și a acceptat ca directorul *Atelierelor* și raionul de partid, prin acel Pătrașcu, să garanteze pentru el că va pune banii la loc... A acceptat, n-a rezistat presiunii, ăsta e adevărul. Și nici azi n-a aflat care era rațiunea pentru care aceștia doi voiau să-l acopere pe acest dubios responsabil financiar. Rude nu erau, nici prieteni. Atunci care o fi fost rațiunea?... Să nu fie ei rău văzuți că au promovat un hoț!... Ducă-se dracului toți trei!...

După întâlnirea aceasta cu funcționarul, Petrică Sterian se liniștise aproape cu totul și nu se mai gândea la nimic în legătură cu întreaga istorie, când, deodată, țârâise telefonul. Rodica spusese: „Telefonează Tanța să vin să-i calc rufele" și se dusese și ridicase receptorul. Petre Sterian stătea pe sofa și citea, într-o mână ținea încă ziarul, și hârtia foșnea ritmic și rar. Inconștient, mâna desfăcu foaia și urechea nu mai auzi bătaia violentă a inimii. „Da, e acasă, vine îndată." Petrică se ridică și intră în odaie. Tuși de câteva ori și abia după aceea duse receptorul la ureche. „Petrică, ți-am citit memoriul și m-am informat. Așa este. Pătrașcu de la raionul de partid și directorul *Atelierelor* ți-au pus ție totul în cârcă, cu tot felul de declarații, că ai lucrat mână în mână cu el, ca să se justifice ei de ce nu l-au dat pe mâna miliției. Vino mâine seară la ora șapte să stăm de vorbă. La revedere!" Atât, și a închis telefonul.

...Cineva, vorbindu-ți, poate să-ți șteargă din minte o mulțime de lucruri, mai ales pe cele obișnuite pe care le știi și le vezi și le auzi de o mie de ori și care fac din gândirea ta ceva obișnuit. Îți vorbește și nu pare să-ți spună nici el ceva extraordinar, dar ți se întâmplă parcă o zguduire; lucrurile obișnuite continuă să fie

aceleaşi, un tramvai, un copil pe stradă, o şosea asfaltată, stâlpii ăştia de telegraf, maşina asta în care te-ai urcat ca un simplu călător şi care te va lăsa curând acolo, întinderile de grâu, câmpul negru, proaspăt arat, totul există ca şi mai înainte şi îţi dă ca şi înainte aceeaşi bucurie de a le vedea, dar nu mai fac din gândirea ta ceva obişnuit, ceva din ele se intensifică în sufletul tău şi acest lucru e neîndoielnic, ai dovada în tine însuţi: ştii că ai de înfăptuit ceva important şi eşti cuprins parcă de o patimă să vezi ce o să găseşti acolo unde eşti trimis, ce fel de oameni o să întâlneşti, cum o să lucrezi cu ei, cum o să te descurci, şi sub toate aceste întrebări curge încrederea că vei reuşi, convingerea că nu se poate să nu reuşeşti, când ai în spate partidul, care te-a trimis, şi pe tovarăşul Lungu, care te-a chemat la el şi te-a îndrumat personal...

Dar iată locul... Nu era aşa departe de Bucureşti, cum părea, treizeci sau treizeci şi cinci de kilometri, sau poate chiar numai douăzeci şi cinci... Sat vechi, se vede după salcâmi, parcă ar fi baobabi! Gospodăriile sunt largi şi nu prea se văd bordeie. Da, pare un sat înfloritor... Petre Sterian coborî din autobuz.

X

Nu se înşela, era o comună mare, fostă reşedinţă de plasă, centrul semăna cu un mic orăşel. Avea case mari, adevărate vile de ţară, cu cerdacuri acoperite cu viţă-sălbatică, cu grădiniţe de flori şi curţi pline de gâşte. Cu geamantanul în mână, trecu pe lângă Căminul cultural, o casă de naşteri, văzu o grădiniţă de copii, apoi întâlni cooperativa şi un bufet TAPL (Trustul Alimentaţiei Publice Locale).

La Sfatul popular preşedintele lipsea, era plecat la raion. (Mai târziu aflase că era plecat tocmai în legătură cu schimbarea aceasta de preşedinţi, că el nu voia să fie schimbat şi că se dusese să protesteze sau să se roage să nu fie schimbat; bineînţeles că fusese sfătuit să se întoarcă în sat şi să-şi vadă de treabă, ceea ce el însă nu

făcuse, după cum se va vedea.) Petre Sterian găsi pe activistul de la Sfatul popular raional, pe care președintele raionului i-l dăduse să-l însoțească după ce Sterian se prezentase acolo. Se duse apoi la Bufet și ceru niște salam și o sticlă de bere. I se făcuse foame. Bufetul era plin de țărani. După câtva timp, observă că unii treceau pe lângă el și rosteau: „O să stea și el două-trei săptămâni și o să plece, îl gonim noi de-aici." Dar nu înțelese despre cine era vorba. Tot timpul foiră pe lângă el, intrând și ieșind, aceste căciuli și izmene ciudate, și văzu și câteva șepci, printre care unele îl salutau cu un soi de jenă. „Uite, parcă ziceau, ai în vedere că te salutăm. Nu cu toată mâna, dar te salutăm!" Până seara nu se mai întâmplă nimic. Președintele continua să lipsească.

Dormi în casa de oaspeți. A doua zi după-amiază veni secretarul raionului de partid și avu loc schimbarea oficială a președintelui. Ședința se ținu cu deputații locali și organizația de bază, la sediul organizației, în clădirea Sfatului popular.

Cineva puse din capul locului o întrebare și răspunse chiar secretarul, confirmând, da, chiar așa era, cum credea tovarășul acela că nu este, faptul nu trebuia să producă asupra nimănui nicio turburare, deși la prima vedere ar fi putut să producă: era o hotărâre a partidului. Apoi noul președinte ținu un scurt discurs, în care spuse foarte net că pe el n-o să-l împiedice nimeni să-și îndeplinească sarcina pentru care a fost trimis și n-o să plece în două-trei săptămâni, cum le-ar plăcea unora.

Avea să afle mai târziu de la țărani că ședința aceasta nu s-ar fi desfășurat așa cum știa el, ci oarecum altfel. „Tovarăși, cică ar fi zis secretarul deschizând ședința, știți care e rostul adunării ăsteia?" Unii au zis știm, alții au zis nu știm. „Rostul ședinței ăsteia este: decăderea comitetului executiv și înlocuirea lui cu tovarășul." Atunci s-a ridicat unul și a pus întrebarea: „Păi cum dracu', măi, tovarășe, așa, de sus în jos?" „Da, tovarășe!" a răspuns secretarul. Asta era tot, la asta s-ar fi rezumat toată ședința.

În ziua următoare își începu activitatea chiar din primele clipe când se apropie de clădirea Sfatului. Îl întâmpinară niște inși cu niște priviri neclintite, tăcute și lucioase. Erau patru și veniseră

de dimineață, cu noaptea-n cap, așteptau pe băncile de lemn din fața clădirii și se ridicară în picioare la ivirea noului președinte.

– Cu cine aveți treabă? îi întrebă Sterian.

– Tovarășe președinte, cu dumneata! zise unul dintre ei.

Sterian le întoarse spatele și le făcu semn să vină după el. În birou nu erau scaune, președintele ieși afară și intră la secretar, același secretar, cel nou nu se prezentase încă, și îl întrebă unde se pot găsi niște scaune, să i se aducă niște scaune în birou. Secretarul, un ins bătrân, cu ochelari, „un om de paie", se ridică fără să spună nimic și plecă să caute ceea ce i se ceruse.

– Stăm și în picioare, zise unul dintre cei patru când președintele se întoarse. Tovarășul Ciupuligă nu stătea cu nimeni de vorbă pe scaun, adică el stătea pe scaun, iar tu, care veneai la el, stăteai în picioare.

– Foarte rău, zise Sterian, de ce l-ați învățat așa? Secretarul intră cu câteva scaune. Ei, zise Sterian, despre ce e vorba? Și-și scoase pachetul de țigări din buzunar și dădu să-și aprindă o țigară. Se uită însă la țărani și întinse pachetul peste birou. Ia să fumăm întâi, sau nu fumați?

Țăranii nu se grăbiră să se servească. Se uitau la pachet dintr-o parte, ca și când ar fi reflectat dacă era sau nu cazul să se atingă de el, parcă ar fi vrut să spună că ei nu sunt fumători și e păcat să strice țigările degeaba. Își vârâră totuși degetele și traseră câte o țigară.

– Un lucru trebuie să știți, le spuse Sterian cu o voce fără tocmeală, eu sunt un om pățit, nu-mi place minciuna.

Ei rămaseră țepeni pe scaunele lor, parcă nici nu auziră. Nu-și luară însă ochii de la acest om matur, mai în vârstă decât ei, cărunt la tâmple și puțin cărunt și în mustața lui deasă, cu vârfurile răsucite în sus... Parcă îl întrebau: „Știi tu oare să faci dreptate? Îi cunoști pe țărani, să te descurci cu ei? Noi o să-ți spunem acuma ceva, dar o să înțelegi, o să ne crezi?" Pline de speranță, dar pregătite și pentru dezamăgire, privirile lor întârziară, lucioase și neclintite, măsurându-l pe necunoscut îndelung. Apoi începură să vorbească.

Îşi spuseră întâi numele: erau fraţii Fane şi verii Dinică. Şi spuseră în puţine cuvinte şi de ce veniseră. Fuseseră trecuţi toţi, de către fostul preşedinte, în categoria chiaburilor, vânduseră oile şi caii şi încă mai trebuia să vândă ca să poată preda cotele stabilite pentru chiaburi. Li se distrugeau gospodăriile. Fane Marin şi Dinică Dumitru erau membri de partid; Dinică fusese voluntar contra nemţilor, luptase în Tatra.

– Ai fost chiar voluntar? îl întrebă Sterian.

– N-am fost singur, răspunse Dinică, ca şi când s-ar fi justificat, am fost trei inşi d-aici din sat: eu, Gheorghe al lui Bunoaica şi alde Strătilă, am făcut armata împreună, la artilerie. Gheorghe a rămas pe-acolo, şi-a dat viaţa! Mai bine a făcut!...

Preşedintele parcă nu auzi încheierea deprimată, reluă întrebările, el voia să înţeleagă de ce fuseseră trecuţi la chiaburi. Când se întâmplase faptul? Nu demult. „Acuma recent" ziseră ei. Cum adică, Dinică Dumitru, care a luptat voluntar, membru de partid, de ce n-a ridicat problema în organizaţie? Era chiabur într-adevăr? Nu, fusese trecut conform unui ordin, zice-se, venit de la raion, care considera pe toţi meseriaşii comunei chiaburi. Erau mici meseriaşi, dulghereau, se pricepeau la roţi de căruţe, la montatul unui acoperiş sau la punerea unei ferestre... Nu credeau că există un asemenea ordin! Atunci, zise Sterian, pentru ce n-au ridicat chestiunea în organizaţie? Fane Marin răspunse:

– Am ridicat-o eu, dar ce folos? Au ei acuma un punct nou, păciuitorismul!

– Poftim? făcu Sterian.

– Au ei acuma un punct nou, păciuitorismul. M-au băgat la punctu' ăsta şi mi-au închis gura!

– Eu am făcut contestaţie, zise celălalt Fane. Am venit şi am întrebat ce e cu contestaţia mea. Nici n-a vrut să stea de vorbă, mi-a spus pe urmă secretarul că au băgat-o la dosar, considerând-o *anonimă*, ca unul care nu mi-am predat cotele.

– Păciuitorism, anonimă, rosti fostul cazangiu, supărat, mie să-mi spuneţi clar de ce v-a trecut la chiaburi şi de ce, dacă v-a trecut, nu v-aţi dus la forurile superioare să reclamaţi.

Se auzeau glasuri pe coridor şi Sterian îşi îndreptă atenţia într-acolo. O voce puternică se distinse:

– Ce e, Vasile, ce căutaţi aici? Ia nu mai sprijiniţi pereţii ăştia degeaba şi duceţi-vă acasă, ce dracu' v-aţi adunat aici?

Uşa se deschise apoi cu o mişcare energică, obişnuită s-o deschidă în felul acesta, şi în biroul preşedintelui apăru un ins voinic, cu un baston în mână, cu şapcă şi într-un costum de stofă deschisă, cu dungi, cu cămaşă cu guler răsfrânt. Se apropie de biroul lui Sterian şi aruncă o privire celor patru, care stăteau nemişcaţi pe scaune.

– Ia ieşiţi, bă, niţel afară, le zise.

Poruncise neglijent, cu o mişcare a capului. Luă scaunul de sub unul din ei, îl ridică în aer şi se aşeză alături de Sterian.

– Ieşi, bă, afară, Dinică, ce paştele mă-tii mai aştepţi? zise insul cu o furie calmă, puţin absentă.

Privirea fostului voluntar se albi. Nu se supuse ordinului. Atunci insul se ridică în picioare, îl apucă pe Dinică de guler, merse cu el spre uşă, o deschise şi îl dădu afară.

– V-aţi luat-o în cap, unde ăsta nu ştie cine sunteţi? Afară!

Sterian îl măsură liniştit. Necunoscutul se prezentă şi zise:

– Eu sunt tovarăşul Ciupuligă, preşedintele Sfatului popular.

Sterian se ridică de la birou şi ieşi. Voluntarul din Tatra stătea pe coridor şi aştepta.

– Treci în birou, zise Sterian. Apoi se adresă celor de pe coridor: cine are ceva cu mine să aştepte, eu sunt preşedintele Sfatului popular, tovarăşul Ciupuligă nu mai are nicio atribuţie la sfat, e un cetăţean ca oricare dintre dumneavoastră. Unde e paznicul?

– Ordonaţi! se auzi o voce.

– De aici înainte tovarăşul Ciupuligă nu mai are voie să intre în birourile Sfatului fără să m-anunţi pe mine, porunci fostul cazangiu. Du-te şi dă-l afară!

Între timp însă, Ciupuligă auzise ce se spunea despre el pe coridor şi se grăbi să iasă singur. Nimeni nu înţelese ce voia. Această întâmplare, spre uimirea lui Sterian, nu avu în sat niciun ecou. Se întoarse înăuntru şi îi rechemă pe cei patru şi îi ascultă mai departe.

XI

„Ce fel de ordin o fi primit acest Ciupuligă de la raion? E posibil să existe un astfel de ordin?" se întrebă după ce termină cercetările cu frații Fane și verii Dinică.

În dimineața celei de-a patra zi ceru la telefon Sfatul raional, pe tovarășul președinte. Nu-l găsi însă, era pe teren. Petre Sterian rămase câteva clipe tăcut. „Să-l întreb pe Anghel, își spuse. Dacă e un ordin general, trebuie să-l fi primit și el, și o să-mi spună."

– Raionul Oltenița poți să obții?

– Da. Cu cine doriți? zise telefonista.

– Cu secretarul Sfatului, tovarășul Anghel Sterian.

Telefonista vârî niște fișe și începu, cu voce nazală, să ceară raionul Oltenița. Președintele se întoarse în birou și începu să se uite pe fereastră. În curtea vecină cu Sfatul începu să țipe un groștei. Un țăran cu o muiere îl răsturnaseră cu burta în sus, în timp ce un al treilea îi făcea ceva, între picioarele din urmă, lucrând acolo cu un cuțit. Guițatul crescu în intensitate și puse cu totul stăpânire pe aerul liniștit ca o apă din împrejurimi. Sterian își astupă urechile. Se produse însă brusc o eliberare și guițăturile încetară. Țăranul cu cuțitul ținea în mână două ouă vii, pe care le înfășură apoi într-un jurnal. Telefonul țârâi. Președintele ridică receptorul.

– Anghele, tu ești? întrebă. Cu tovarășul secretar Sterian!

Nu era Anghel. I se spuse că tovarășul nu mai îndeplinea această funcție de vreo zece zile, era mutat în altă parte. Unde?

– Nu știm, tovarășe.

Fostul cazangiu închise și începu să se uite iarăși pe fereastră. „Ce s-o fi întâmplat? se întrebă. Unde l-or fi trimis? Trebuie să mă duc pe-acasă să văd ce-o fi și să-mi aduc și niște rufărie..."

Dar întrebările acestea nu mai găseau în el niciun ecou, și gândul că Anghel iar o fi făcut ceva și că de astă dată o fi fost sancționat nu mai stârni în el nicio preocupare. Îl iertase pentru felul îngâmfat cu care îl primise când se dusese să se sfătuiască după plecarea de la *Ateliere*, dar odată cu iertarea, vechea lui dragoste și părtinire pentru copilul lui cel mai mare, care îl ajutase când Vale și

Constanța erau mici și o duceau greu, nu mai reizbucnise cu putere sporită ca altădată și soarta lui Anghel ca activist social îl lăsa acum aproape indiferent.

Ieși din birou, intră în cel al secretarului și îi spuse că mâine, duminică, pleacă la București; se va întoarce mâine seară sau poimâine dimineață. Traficul de călători până la București era deservit de autobuze mereu supraîncărcate cu țărani și nu te mai puteai mișca de ei, erau veșnic pe drumuri, ocupau locurile cu tot soiul de boarfe, cu păsări și baloturi, cu unelte de tot felul, tot soiul de legături, de saci în care se mișca ceva moale și cald sau care, dimpotrivă, îți striveau genunchii parcă cu pietre de moară, sau cu fiare groase, ascuțite și tari. Petre Sterian călători în picioare tot timpul și ajunse acasă obosit.

– Nu mai sunt tânăr, Rodico, spuse el cu privirea lui naivă, care aștepta o dezmințire.

– Vrei să încui casa și să vin cu tine acolo? zise mama. Mă gândesc la Constanța, o să-mi fie greu să mă duc s-o văd tocmai de acolo; altfel aș veni chiar acum cu tine. Vale tot e plecat.

– Ce e cu Constanța, îi e mai bine?

– Nu, zace! Abia vorbește când mă duc pe la ea... Azi e duminică, mergi și tu s-o vezi?

– Da, merg și eu. A telefonat cumva Anghel? Ce-o fi cu el? Mi s-a spus de acolo că nu mai e la Oltenița de zece zile.

Mama nu răspunse.

Era ora unu și era foarte cald. Sterian se culcă pe sofa. Ea îi pregăti o cafea și îl lăsă singur, să răsfoiască ziarele și să fumeze. Se duse în bucătărie și pregăti un pachet. Rămase după aceea câteva clipe lungi pe un scaun, cu brațele în jos. Anghel fusese scos din funcție și trimis la *Ateliere*, la tâmplărie, pe care o părăsise cu șapte ani în urmă. Primise vot de blam cu avertisment, iar nevastă-sa, Filomița, era anchetată. Cu trei ani în urmă, când se expropriaseră complet moșiile, fusese numită șefă a comisiei de inventariere a unui conac și era bănuită că ar fi sustras de acolo covoare și mobilă. Anghel venise ieri pe aici și îi spusese totul, voia să divorțeze. Dar nu din pricina ei fusese el scos de la Sfatul raional Oltenița.

Se ridică de pe scaun şi intră în sufragerie. Petrică adormise cu ziarul pe piept. Apucă uşurel ziarul, îl dădu la o parte, îl strânse, se duse în bucătărie şi îl vârî în sacoşa pregătită pentru Constanţa. Se întoarse şi se uită din nou la el. Destins, bărbatul ei dormea într-o adâncă nemişcare. Nu mai era tânăr, era adevărat, dar în ochii ei el rămăsese la fel ca atunci când îl văzuse întâia oară, intrând în sala aceea de bal în costumul acela elegant care nu era al lui. De atunci se simţea atât de bine cu el, în ciuda a aproape treizeci de ani de viaţă dusă împreună, încât adesea o copleşea îngrijorarea că zilele ei au fost atât de norocoase, că poate de aceea suferea acum fata ei în spital şi de aceea băiatul ei cel mare era atât de neînfrânat. Fiindcă suferinţa venită din afară nu lasă urme, iar de cea dinăuntru, din casă, el o ferise. Copiii însă, Anghel şi Constanţa, nu păreau să-i semene lui, ci ei, şi pe cel mare nu-l putea feri nimeni, iar pe Constanţa ar fi putut-o feri, dar nu avusese noroc...

Ieşiră amândoi o oră mai târziu din casă şi se îndreptară spre staţia de tramvai. Căldura copleşea oraşul, paralizându-i mişcarea lui de păianjen. Adierea vântului, totdeauna prezentă pe întinderea câmpiei în mijlocul căreia cu multe sute de ani în urmă un cioban se instalase, întemeind aici oraşul, era respinsă acum de zidurile înalte şi cenuşii de beton-armat şi totul ardea: barele tramvaielor, asfaltul trotuarelor, carcasele maşinilor, clanţele uşilor, chiar şi monezile din buzunar erau calde şi ude de transpiraţie. Tramvaiul icnea la opriri, lipsit parcă de viaţă. Pe trotuar, treceau femei în rochii uşoare, cu umerii goi.

Spitalul se afla în extremitatea cealaltă a oraşului. După aproape o oră de mers, tatăl şi mama urcau scările pavilionului în care era internată Constanţa. Fostul cazangiu se mira de mărimea acestui spital, parcă ar fi intrat într-o cetate a cărei existenţă nici măcar n-o bănuise. Nu cunoştea suferinţa pricinuită de boală, fusese bolnav numai când era mic, de scarlatină, la şapte ani, iar la zece, de ceva în legătură cu mateţele şi uitase totul. Scarlatina o luase de la Toma. Mama lor făcuse pâine şi o pitise cu grijă, să nu dea ei de ea; erau la sfârşitul bolii, şi se ştia că dacă copiii mănâncă pâinea caldă, boala se întoarce. Toma descoperise pâinea după miros, se târâse de la locul lui, aşa slăbit cum era, şi se întorsese cu o felie mare.

Mâncaseră amândoi şi „fuseseră să moară", cum spunea mama. Boala maţelor a fost mai veselă: îl dureau, nu mai putea merge, era „surpat". Şi îl vindecase bunica, îi pusese pe burtă o cutie de chibrituri cu patru lumânări aprinse, lipite de ea, şi peste această cutie venise cu o oală de pământ şi i-o aplicase pe burtă ca o ventuză! Dar ce ventuză! Când i-a desfăcut-o, după vreo jumătate de oră, de sub oală au ieşit un şuierat şi un pocnet... Cu astfel de amintiri despre suferinţa pricinuită de boală fostul cazangiu nu era în stare să-şi înţeleagă fiica, pe care în sinea lui nici măcar n-o considera bolnavă, ştia doar atât, că ea trecea acum printr-o perioadă grea, ca orice femeie căreia nu-i reuşise prima căsătorie, şi mai mult decât atât nimic, oboseală şi slăbiciune. Dar astea nu sunt boli!

– Tanţa, şopti el când o văzu (Constanţa era doar foarte palidă), cum ai ajuns tu să slăbeşti aşa, ce s-a întâmplat cu tine? De ce nu te ridici tu din pat să mergi cu mine la aer, cum se poate să stai tu aici în chilia asta, când tu n-ai nimic?

Ea îşi întoarse spre uşă privirea de la părinţi şi nu zise nimic, şi nimic, cât stătură ei, nu-i stârni interesul, iar când mama îi arătă ziarul pe care i-l adusese şi îi spuse că figura într-o listă de profesori şi învăţători cărora printr-un decret li se acordase titlul de „emeriţi", se strâmbă cu indiferenţă, ca şi când n-ar fi înţeles rostul acestor titluri. Se miră doar la un moment dat:

– Ce scrie Vale în plicul ăla aşa de voluminos?

– Nu vrei să citeşti? zise mama. Îţi scrie şi el, îţi spune ce mai face!

Ea nu răspunse îndată. Se uită iar spre uşă, cu ochii ei umflaţi, ca şi când ar fi tot aşteptat să intre cineva la ea şi nu mai intra şi de aceea era tăcută cu părinţii, după care puse mâna pe plic şi îl vârî în noptieră.

– Dacă l-ai adus, lasă-l! zise.

Abia după ce plecară află fostul cazangiu de la soţia lui – ea nu vrusese să-i spună înainte, ca să poată să fie senin cu Constanţa – că Anghel fusese sancţionat şi trimis la munca de jos, iar soţia lui era sub anchetă, şi spre uimirea ei el nu zise decât atât: „Ce putem noi să-i mai facem? Ani de zile a primit avertismente, şi ce să-i facem noi dacă n-a vrut să ţină seama?"

XII

Câteva săptămâni după istoria în care tânărul Arvanitache îşi implicase sora şi părinţii şi Gabi se arătase neliniştit de legătura lui temându-se să nu fie părăsit, Mimi îşi reveni cu totul şi pierdu, fără să-şi dea seama, poziţia cea mai potrivită şi mai avantajoasă pe care ar fi putut-o avea faţă de Gabi dacă ar fi ştiut să păstreze multă vreme ascunse sentimentele care o stăpâneau. Fiindcă atâta timp cât el crezuse că legătura este ameninţată, fusese atent şi plin de grijă cu ea, dar apoi, treptat, această atenţie şi grijă îl părăsiră ca şi când nici n-ar fi fost ale lui vreodată, deşi ea continuă să nu scoată un cuvânt cu privire la fratele ei. Gabi înţelese că de fapt toată îndârjirea ei neagră din ziua aceea nu-l atingea deloc pe el, ci era îndreptată împotriva altcuiva, probabil a situaţiei în care fusese pusă sau poate şi a cuiva anume, dar dacă ea nu mai vorbea, n-avea de ce să-l mai preocupe: descoperind acest lucru, Gabi aşteptă liniştit ca starea aceasta a ei să-i treacă de tot, şi într-adevăr aşa se şi întâmplă, iar el reveni la felul lui de a fi anterior. Dar cum să-şi fi putut ea păstra sentimentele care o copleşiseră în cele două daţi când el se simţise ameninţat, o dată în noaptea aceea ciudată când ea plânsese ore întregi, şi a doua când nu scosese nicio lacrimă, deşi fratele ei era în primejdie? Trebuia să uite totul fiindcă nu putea trăi cu sentimentele pe care i le stârnise fratele ei prin purtarea lui. Nu ştia de ce fusese arestat, dar bănuia că vanitatea lui ascunsă, care pesemne că era atât de mare încât nimic nu răzbătea la suprafaţă, îl vârâse iar în cine ştie ce istorie de genul celei care îl îndemnase odată să se sinucidă, când era elev, şi o căutase deci în felul ăsta cu lumânarea şi o păţise. Şi că nu ţinuse seama de nimic, de mama lui, de asta nu avea decât să se lamenteze mama, fiindcă ea îi încurajase şi hrănise această vanitate, dar ea, sora lui, îl hrănise de-a binelea, îi dăduse mâncare gătită şi câştigată prin munca ei, îl îmbrăcase şi ţinuse cu salariul ei, şi el ar fi trebuit să ştie că, dacă n-ar fi fost ea, toată familia, în cap cu el, ar fi prăjit cartofi pe un godin în cine ştie ce odaie sordidă în care i-ar fi aruncat lupta pentru existenţă care în aceste timpuri era atât de

necruțătoare. Și ce se alesese din toți aceşti ani în care numai grija şi atenția ei fuseseră treze? Să fie arestată şi dusă la miliție şi amenințată să-şi piardă postul fiindcă era el mândru din fire şi mândru datorită educației date de mama? Dacă vrea să se sinucidă, să se arunce cu capul în jos de la un etaj, iar nu să-şi târască sora acolo unde ea nu vrea să meargă. Ca să nu-l urască, se străduise din răsputeri şi izbutise să-l uite. Şi într-adevăr, în acele zile Gabi se micşora parcă şi el în ochii ei, dar apoi creştea la loc şi ea se purta cu el fără să poată ascunde acest flux şi reflux al sentimentelor.

Se înțeleseseră că trebuie aşteptat câtva timp cu căsătoria, să-şi revină mama ei de pe urma istoriei cu Dan şi să se familiarizeze cu ideea că fata ei va avea un bărbat; în toamnă, după căsătorie, urma să se mute la părinții ei. Între timp însă, Mimi îi spuse tânărului că a rămas însărcinată şi că n-are de gând să-şi întrerupă sarcina.

– Înainte de căsătorie, Mimi? o întrebă Gabi, derutat.

– Ce importanță are asta, Gabi? Doar ne vom căsători! Şi pe urmă, eu nu pot să ştiu (cine poate să ştie?) cât timp şi de cine depinde ca o femeie să rămână de mai multe ori însărcinată. După ce o să am un copil, atunci o să pot să fac ce vreau, să mai fac sau să nu mai fac altul, dar până atunci există riscul să ajung, printr-un accident, o femeie stearpă, şi asta nu vreau.

Pentru întâia oară de când se cunoşteau, Gabi se posomorî şi o întrebă, aruncându-i o privire întunecată:

– Ce e asta ce-ai spus tu, că n-ai de gând să *mai* întrerupi sarcina? Când ai mai întrerupt-o?

La rândul ei, fata se întunecă şi ea, nu-i răspunse îndată. Rosti însă imediat după această tăcere, ca şi când hotărârea de a-i face dezvăluirea se luase singură:

– Nu în timpul scurtei mele căsătorii, care s-a soldat cu un eşec şi despre care nu ți-am spus nimic, Gabi, ci la o lună după ce ne-am cunoscut noi doi. Şi adăugă cu aceeaşi voce: Noaptea aceea când am plâns eu. În noaptea aia în corpul meu era o rană, scosesem afară „fructul iubirii" noastre şi mă apucase spaima că o să ajung să înmulțesc şi eu cu una numărul femeilor care din vina lor nu vor mai fi mame. Decât să mai petrec o noapte ca aia, mai bine fac un copil de fată mare!

Şi pronunţând aceste cuvinte, vocea ei căpătă un timbru care parcă mai aducea şi acum adieri din acele ore târzii ale acelei nopţi de care ea se speriase atât de rău. Gabi nu mai spuse nimic timp de câteva minute. Se aflau la el acasă, se pregăteau să iasă, s-o conducă pe ea şi, deşi era gata de plecare, el întârzia, cu fruntea în pământ, în fotoliul în care de obicei stătea ea, adunându-şi în întregime în el corpul ei mic, cu picioare cu tot. Mimi se pieptăna acum în oglinda mare a dulapului şi părea foarte prinsă de această îndeletnicire, nu observă privirea neclintită pe care, după câtva timp, şi-o aţinti Gabi asupra ei.

– Eşti chinezoaică, zise el, de ţi-e frică aşa să nu rămâi fără copii? Numai la chinezi am auzit că o femeie care nu face copii sau face numai unul sau doi nu mai iese toată viaţa din casă.

Acum, că ştia motivul plânsului ei din noaptea aceea, prinsese glas şi o lua peste picior. Gândul că în curând el, Gabi, va avea un copil i se părea nepotrivit, ceva cu totul străin, năstruşnic, şi în orice caz nu al lui, în sensul că nu numai că nu-i simţea nevoia, dar nici aşa, în general, nu se simţea prea aproape cu înţelegerea de acest fenomen care face ca dintr-un om mare să iasă unul mic de tot, chiar din fiinţa lui fizică, şi de asta să trebuiască pe urmă să te ocupi, să-i dai un nume, să-i cumperi haine pe dimensiunile lui, să-l duci la doctor dacă îl doare burta şi aşa mai departe, cu foarte mici deosebiri decât dacă ar fi vorba de unul mare. Practic, asta ar fi ca şi când cu voia ta ai primi să-ţi intre cineva străin în casă şi tu să începi să-l serveşti, să te bagi slugă la el. Fiindcă nu se vedea cum o astfel de fiinţă mică îşi putea da seama câte faci pentru ea şi măcar să-ţi fie recunoscătoare şi să dea din coadă când îi aduci de mâncare, cum ar face un căţel, din contră, poate să înceapă, drept mulţumire, să urle şi să nu te lase să dormi nopţi în şir. Firește, există copii, cum există şi bătrâni, dar copiii ăştia ar trebui... în sfârşit, să-i facă cine vrea, dar el, Gabi, nu înţelegea să i se aducă unul în grijă chiar dacă aducătoarea era o fată ca Mimi, la care el ţinea şi cu care voia să se căsătorească.

– Faci copii, înţeleg, continuă el, dar asta mai târziu, încolo, pe la patruzeci, cincizeci de ani!

– Sunt mai bătrână decât tine, Gabi, am douăzeci şi şase de ani, zise ea continuând să se aranjeze în oglindă. Când aveam douăzeci şi trei, ca tine, nici eu nu înţelegeam cum e cu copiii şi nici acum nu înţeleg mai mult decât că mi-e frică să nu-i mai pot face mai târziu. Atât, mi-e frică şi gata, nu-ţi spun mai multe, fiindcă tot n-ai să înţelegi.

– De ce să nu înţeleg?

– Aşa, pentru că n-o să înţelegi.

– Ba o să înţeleg perfect, protestă el cu un glas care respingea ca absurdă ideea că există lucruri pe care un om le poate înţelege şi altul nu, datorită unei diferenţe oarecare de ani. Ce e de neînţeles aici? Ţi-e frică să nu mai poţi face, înţeleg perfect, repetă el. Dar tu nu înţelegi că n-are de ce să-ţi fie frică? Atâtea femei fac copii la treizeci şi la treizeci şi cinci de ani, şi chiar la patruzeci, de ce tocmai tu n-o să mai faci?

– Aşa, pentru că atunci n-o să mai vreau eu, răspunse femeia şi nu mai dădu nicio explicaţie, ca şi când ar fi premeditat anume să-l pună înaintea unui lucru pe care el nu-l înţelegea.

– De ce n-o să mai vrei tu? întrebă el într-adevăr nedumerit.

– Ei vezi, sublinie ea oprindu-se din pieptănat şi îndreptându-se spre capul divanului, pe marginea căruia se aşează, cu privirea sticlind parcă de o abundenţă de hotărâri mai mici care o susţineau din toate părţile în hotărârea ei unică şi mare, vezi că nu înţelegi!

– Ce nu înţeleg?

– Că tot aşa cum eşti tu acuma străin de ideea de a avea un copil, tot aşa pot să fiu şi eu mai târziu. Vezi că nu înţelegi?

– Şi ce-ţi pasă, zise Gabi, dacă o să fii străină, o să fii străină, nu văd ce trebuie să înţeleg şi nu înţeleg.

– O să-ţi spun eu mai târziu ce nu înţelegi, dacă nu cumva o să înţelegi şi singur între timp.

– Ce-o fi aici de neînţeles?! exclamă Gabi cu nepăsare, adresându-se pereţilor. Era totuşi iritat, încât, văzând că ea nu-i răspunde, continuă: Măcar aşteaptă până ne căsătorim, ce-o să se spună de tine la birou când o să te vadă... La birou şi, în general, cum o să mergi aşa, cu burta ţuguiată!

– Stăpâneşte-te, Gabi, se rugă ea cu blândeţe posomorâtă, măsoară-ţi cuvintele. Ştii că eu nu sunt cicălitoare, nu-mi place nici să mă supăr pe bărbatul la care ţin, dar nici el să nu se amestece în treburile mele, dacă nu le înţelege. Pot să ţin la tine şi aşa, nu te înghesui în sufletul meu. Dacă mie nu-mi pasă de ce-o să se zică în dreapta şi în stânga, nu văd de ce ţi-ar păsa ţie, care eşti bărbat şi n-o să ţi se vadă nimic ţuguiat.

Avusese o astfel de voce pronunţând ultimele cuvinte, încât se vedea cât de colo că ea scontase să-l înveselească, să-l audă râzând de ultima ei remarcă. Dar el nu râse şi nu se înveseli, parcă nici nu auzi ce spuse ea, cu toate că sensul imediat al cuvintelor nu-i scăpa.

– Dacă o să ne căsătorim, o să se spună că n-a fost copilul meu, zise el într-un fel neaşteptat.

– Ce-ţi pasă ţie, Gabi, exclamă ea în aceeaşi clipă, semn că ghicise de la început că el o să spună asta, din moment ce tu ştii că e al tău, ce-ţi pasă de ce-o să se spună?

– Cum să nu-mi pese, zise el deodată, parcă revoltat că se putea concepe să nu-ţi pese de ce s-ar spune într-o astfel de situaţie, îmi pasă, cum să nu-mi pese, ţie nu ţi-ar păsa în locul meu?

– Mie nu-mi pasă în locul meu, dar într-al tău! exclamă ea veselă, în timp ce Gabi nu se însenina deloc şi nici nu părea să înţeleagă ce motive ar avea ea în plus să-i pese mai mult decât lui şi să fie veselă că totuşi nu-i păsa.

Şi în clipa următoare plutiră parcă în odaie şi rămaseră în aer şi în auzul a amândurora, neconsumate, cuvintele des folosite *îmi pasă*, *nu-mi pasă*, care coborâră apoi între ei ca o dificultate misterioasă: rămaseră tăcuţi în acelaşi timp şi se priviră cu nelinişte, ca şi când cineva le-ar fi luat graiul sau ca şi când şi-ar fi dat seama că cel dintâi care va vorbi acum va purta pentru totdeauna răspunderea pentru tot ceea ce avea să urmeze.

– Ei, de ce ai tăcut, Gabi? zise în cele din urmă femeia, reîntorcându-se parcă înstrăinată după acest larg ocol în jurul existenţei lor impalpabile.

– Ba n-am tăcut deloc, răspunse Gabi muiat, cu o voce care mai mult simula că n-a observat că s-a petrecut ceva decât că era

aceeaşi dinainte. Sigur că ai dreptate că ţie ţi-e mai greu decât mie, dar de ce să-ţi fie greu şi ţie?

Se speriase de tăcerea aceea care intervenise, şi acum îi dădea dreptate. Într-un mod ciudat, el venea aproape de ea până la uitarea de sine, dar numai dacă ea îl speria cu gândul pierderii ei, al despărţirii. Cu spaima aceasta fusese cucerit din prima clipă, când ea, după declaraţia lui acolo, în birou, îi ceruse să plece, adică să se ducă în concediu, să nu mai vină la ea, să dispară, să nu mai fie nimic între ei doi. Cum să nu mai fie nimic? citise ea atunci întrebarea îngrozită în privirea lui arzătoare.

Şi acum arăta cam ca atunci, neliniştit şi deodată blând şi aproape de ea, dându-i târcoale: ce s-a întâmplat, parcă o întreba, de ce glasul tău s-a întors din tăcerea lui cu un sunet atât de ciudat? Şi din nou ea pierdu, nu chiar în aceeaşi zi, ci o săptămână mai târziu, când un eveniment neaşteptat se abătu asupra ei, poziţia cea mai potrivită pe care o putea avea faţă de Gabi, neştiind, sau poate nefiind în stare, sau poate neplăcându-i să-şi reprime sentimentele, nedorind să ţină ea astfel în mâna ei cheia acestei legături şi să poată el, astfel, să rămână tot timpul aproape de ea. În ziua aceea însă, la întrebarea lui de ce să-i fie ei greu să ţină copilul, ea îi răspunse mai departe că nu-i e greu deloc şi că nu-i pasă de nimeni, îi făcu adică o declaraţie sugerându-i că pentru ea el era totul şi nu mai dori să ştie de nimic, adică exact ce nu trebuia să-i spună lui Gabi pentru ca ea să devină totul pentru el. Dacă ar fi putut sau dacă şi-ar fi dat seama, ea n-ar fi trebuit să modifice nimic din poziţia lor iniţială, să fi rămas aceeaşi dinainte de a-l cunoaşte, fiindcă el se îndrăgostise de o femeie care în clipa aceea nu-l iubea, şi numai de o astfel de femeie putea el să rămână mai departe îndrăgostit. Tot ceea ce se petrecuse cu ea mai pe urmă, faptul că şi ea se îndrăgostise de el, nu trebuia alungat, dar trebuia ascuns, şi, cu cât mai multă pricepere, cu atât mai bine. Ea însă nu ştia sau nu voia să ascundă nimic, nu-şi dădea seama că o iubire nu e *iubirea* şi că aceea a lui Gabi purta pecetea clipei când se văzuseră prima dată: pornirea lui fulgerătoare şi nestăvilită pentru o femeie despre care numai el ştia ce văzuse la ea, şi ea nu trebuia

să-şi bată capul să afle ce, ci să rămână aşa cum era atunci, cel puţin în aparenţă, şi nu doar pentru câtva timp, ci pentru toată viaţa.

În epoci însă în care viaţa unei societăţi e mai mult sau mai puţin stratificată, în care marile schimbări s-au produs de mult şi generaţiile lasă moştenire una alteia valori morale şi materiale stabile, atenţia oamenilor asupra caracterului irepetabil al marilor acte ale existenţei lor individuale are la dispoziţie şi timpul şi răbdarea să aştepte şi să stăruie. Se moşteneşte ideea că eşti singurul răspunzător de împlinirea lor, marile tipare din afară neputând să te ajute decât cu echilibrul creat între generaţii şi mentalităţi. Un om însă îndrăgostit de o femeie al cărei dosar, de pildă, se încarcă exact în timpul în care urmează să se decidă dacă va avea sau nu loc întemeierea unei noi familii nu mai poate avea sentimentul întreg că e răspunzător de împlinirea acestui act. Dosarul poate interveni făcând imposibilă căsătoria. Mimi Arvanitache ştia că al ei e încărcat cu istoria lui Dan, fratele ei, şi nu mai avea nici timpul şi nici răbdarea să stăruie asupra felului cum ar fi trebuit să se poarte cu ea Gabi ca să se poată mărita. Îl iubea şi nimic altceva nu mai avea loc să se strecoare în mintea ei pe lângă această iubire care acoperea totul, în ciuda faptului că nu se putea să nu simtă măcar instinctiv că acest dosar va slăbi, în conştiinţa lui Gabi, fără voia lui, în funcţie de rezultatul anchetei, care va fi trecut de asemeni acolo sentimentul lui de răspundere.

Pe la mijlocul verii luă sfârşit istoria cu fratele ei, care însă pe ea n-o surprinse prea tare, ca şi când ar mai fi asistat la asta de nenumărate ori. Mai mult chiar, tocmai în perioada aceea găsi că e momentul potrivit să-şi anunţe părinţii de hotărârea ei categorică de a se mărita şi de a-şi aduce bărbatul acasă. Iată ce se petrecu.

Într-o dimineaţă, la birou, chiar după primul sfert de oră de la venire, cele două funcţionare din cuştile vecine o găsiră pe şefa şi prietena lor plângând. Nu le plăcu deloc cum arăta şi se îngrijorară: ce i se întâmplase? Îngălbenise rău, se uita în gol şi lacrimile îi curgeau şiroaie, pătându-i obrazul. Era ca o mască vie zguduită de spasme. Părul ei negru, bine spălat, tăiat scurt şi pieptănat cu cărare într-o parte, rămânea neatins şi nestricat de durerea care îi deforma trăsăturile. O întrebară ce are. Ea le făcu semn cu mâna

să iasă, s-o lase singură. După ce ele ieşiră, încetă să mai plângă, deşi paloarea i se accentua. După un sfert de oră de nemişcare, îşi aminti parcă de ceva, văzu telefonul şi, după ce îl contemplă câteva clipe, ridică receptorul şi formă un număr.

– Mamă! Şi-acum ce e de făcut?

Ascultă răspunsul, care fu scurt. Închise. Se ridică, ieşi şi intră în biroul din dreapta.

– Drăguţo, şopti, şi vocea ei, cu acest *drăguţo* familiar (paloarea chipului îi făcuse între timp nasul şi urechile ca de ceară), sună neverosimil.

– Spune, Mimi!

– Dă-mi o ţigară.

Se liniştise. Aprinse ţigara şi fumă parcă fără chef, ca o păpuşă. Din biroul ei se auzi telefonul. Se ridică de pe scaun şi ieşi.

– Da, mamă!... La ce oră?... Bine!

Şi închise. Venise la serviciu ca totdeauna, dar nu se aşezase bine pe scaun, şi primise un telefon de acasă. Dănuţ fusese executat. Împreună cu o femeie care îi condusese (fiindcă fuseseră mai mulţi) aruncaseră, în seara zilei de 30 aprilie, o bombă într-o Alimentară, omorând şi rănind oameni. Era tot ce aflase mama. Acum îi spunea să vină la cimitir pe la ora unu. Închise telefonul şi ceru numărul interior al lui Gabi.

– Nu ne putem vedea azi şi mâine, Gabi, zise, îmi face rău sarcina, şi doctorul mi-a prescris două zile de concediu. Poimâine îţi dau eu un telefon şi ne vedem... La revedere!

Nu spuse nimănui nimic. Se duse la şeful serviciului, ceru o învoire şi plecă. A doua zi dimineaţă veni la birou şi nu scoase un cuvânt tot timpul. Paloarea însă începuse să i se atenueze, şi în zilele următoare dispăru cu totul.

După ce doliul trecu, spuse deodată părinţilor că e însărcinată şi că are intenţia să se căsătorească imediat. Putea să-şi aducă bărbatul acasă? întrebă ea. Era ca şi când s-ar fi apărat astfel de noi evenimente şi părea decisă ca faptul să se producă înainte de a pleca în concediu. Erau la masă. Domnul Arvanitache, auzind-o, bolborosi:

– Băiatul acela, care a venit în vizită...

Doamna Arvanitache se uită la aerul de sub ochii ei fără să scoată un cuvânt. Stătea în capul mesei şi doar câteva clipe ascultă ce spunea fiica ei, apoi se servi mai departe şi continuă să mănânce ca şi când n-ar fi rostit nimeni nimic în prezenţa ei. Abia într-un târziu se opri cu furculiţa şi cu cuţitul în mâini, cu un aer gânditor. Expresia chipului ei sugera că acum va vorbi. Dar exact în clipa când tatăl şi fiica aşteptau s-o audă, mâna ei stângă, gălbuie, pătată de ani, părăsi furculiţa, se urcă spre ureche, vârî un deget în ea, zgudui astfel urechea, apoi reveni şi continuă să mănânce în tăcere. Se părea că moartea băiatului o zguduise atât de tare, că o lăsase neschimbată, şi numai astfel de reacţii nelalocul lor, cum era cea de azi când fiica ei anunţase o astfel de veste, arătau că nu e încă pe deplin lucidă.

A doua zi dimineaţă, Mimi se sculă mai devreme şi, ferindu-se să facă zgomot, împachetă într-un geamantan uriaş o mulţime de rochii, taioare, pantofi şi rufărie măruntă. În alt geamantan, la fel de mare, vârî haine de iarnă, haine de blană, căciuli femeieşti demodate, cizme îmblănite, poşete, flanele de lână... Încuie geamantanele de piele cu cheile lor, vârî cheile în poşetă, cără geamantanele într-o odăiţă care nu mai servea de cămară, încuie odăiţa şi plecă la serviciu.

La orele trei ieşi cu Gabi pe poarta uzinei. Se detaşară de mulţimea care se îngrămădea în faţa uzinei, urcându-se în autobuze.

– Deocamdată nu e nimic de făcut cu ai mei, zise ea pe neaşteptate. Mama mi-a dat de înţeles că n-o să accepte niciodată să mă mărit cu tine. Poate că s-ar fi îmblânzit ea până la urmă dacă nu s-ar fi întâmplat istoria cu nefericitul ăla de băiat, dar acum cred că nu mai e nimic de făcut. În ochii ei tu eşti unul dintre cei care i-au asasinat băiatul, înţelegi ce vreau să spun...

Auzind-o, el se posomorî foarte tare şi îşi plecă fruntea.

– N-am ce să le fac, zise ea observându-l fără să se uite. Cred că, cu timpul, mamei o să-i fie dor de mine... Mai ales, adăugă ea, că ei nu câştigă nimic şi n-o să aibă din ce să trăiască – doar dacă se vor pune pe vândut... Aşa că eu o să vin acuma la tine şi ne căsătorim.

Îi vorbea monoton, ca despre întâmplări demult petrecute, şi îl ţinea de braţ.

– Dănuţ al vostru, spuse Gabi cu o înfăţişare care parcă se ferea, deşi ea se uita drept înaintea ei, cu totul liniştită, n-a fost un „nefericit", cum ai zis tu, ci un bandit de prima clasă. Da, de prima clasă. Puteai să fii şi tu în Alimentara aia unde au aruncat ei bomba...

Ea parcă nu auzi, cu totul surdă, imitând-o în clipa aceea, fără s-o ştie, pe mama ei.

– Să luăm un taxi şi să trecem pe la mine pe acasă, zise ea, trebuie să-mi iau geamantanele.

– Bine, spuse el într-un târziu, abia înţelegând. Şi bolborosi: Mă scoate din sărite căldura asta înnăbuşitoare.

Luară un taxi, şi Mimi intră grăbită în casă. Doamna Arvanitache stătea întinsă în hol şi citea ceva, parcă nici nu auzi paşii fetei. Când o văzu cu şoferul, care o ajuta, ridică privirea şi rosti:

– Ce e, Mimi, unde cari tu geamantanele alea?

– Plec la mare, răspunse fata, grăbită.

– Pleci la mare! Şi de ce ţi-ai luat atâta bagaj?

Se chinuia în antreu să treacă geamantanul prin uşă. Mâinile şi genunchii îi tremurau vizibil. Doamna Arvanitache lăsă cartea şi ieşi în urma ei.

– Mă grăbesc, mamă, la revedere. Ţi-am lăsat o mie de lei în sertarul din bucătărie.

Gâfâia, în timp ce taxiul manevra să întoarcă. Doamna Arvanitache coborî de pe treptele intrării şi ieşi în stradă. Fata însă n-o aşteptă, deschise uşa maşinii, care manevra încă, şi se adresă şoferului cu voce şoptită şi ameninţătoare:

– N-o mai învârti, nene, dă-i drumul pe unde-o fi! Bag-o în viteză şi ieşi de aci! Deschise apoi uşa maşinii şi flutură din mână: La revedere, mamă, te sărut! La revedere!

Doamna Arvanitache îi întoarse spatele şi intră în curte.

Acasă, în timp ce şoferul le ducea geamantanele în odaie, urcând treptele, ea se împiedică deodată în prag şi căzu.

– Ah, exclamă el, abia stăpânindu-se, uită-te unde calci! Şi o contemplă o clipă cum stătea în genunchi pe treptele de ciment.

O ajută să se ridice. Haide odată, ridică-te mai repede şi nu te mai uita aşa la mine.

În casă zvârli de pe el cămaşa, leoarcă de sudoare, se descălţă şi aruncă pantofii sub pat.

– Aş vrea să fac acuma un duş, dar crezi că e liberă baia? mârâi el. Crezi că e liberă? Crezi că poţi să te mişti de ăştia? Crezi că poţi să faci un pas fără să te loveşti nas în nas cu ei?

Spumega de furie. Nu se gândea că ieşise un eşec cu mutatul în splendida ei casă, dar simţea mai tare cum era aceea în care locuia. Desigur, Toma, taică-său, ar fi putut să-i găsească una bună, dar ştia că anume n-o făcuse, ca să-l determine să se întoarcă lângă maică-sa, acasă la părinţi...

Ieşi în hol şi se îndreptă spre baia comună a apartamentului. Uşa de la baie era într-adevăr încuiată. Se auzea duşul curgând şi bălăcăritul interminabil al celui dinăuntru. Se întoarse în odaie, se trânti în pat şi începu să înjure deschis, cu duşmănie aprinsă, pe cei care ocupaseră baia şi n-o mai eliberau. Îi înjura direct, de mamele lor, scrâşnind din dinţi, zicând că tot porci rămân, cu mutrele lor de imbecili, indiferent dacă o să stea sub duş un sfert de oră sau o zi întreagă, îi înjura cu atâta minuţiozitate şi atât de inventiv, încât ai fi zis că e binedispus şi superior din punctul de vedere al unei anumite stări sufleteşti, când ne contemplăm iritarea şi îi dăm o expresie de compensare, sugerând celor care ne ascultă să ia aminte, în tot cazul, că se spun totuşi nişte adevăruri în ciuda furiei. Fata îl auzea, dar parcă numai cu o ureche, văzându-şi liniştită de geamantane.

– Să ştii, Gabi, spuse ea la un moment dat, că nu mă amuză deloc înjurăturile tale.

– Nici nu trebuie să te amuze, zise el mai potolit.

– Nu, dar ai aerul... Ia vino mai bine şi-mi ajută să desfac geamantanul ăsta, s-a stricat cheia, nu ştiu ce are.

– Dă-ncoace la mine, spuse el şi se ridică şi veni lângă ea şi îi luă cheia din mână.

Ea păstră mâinile aproape de ale lui, lângă broasca de metal. Erau albe şi îngrijite, şi dacă n-ar fi avut unghiile lungi şi date cu lac, ai fi zis că sunt ale unei fetiţe de zece ani. Erau însă mâini

femeieşti, care stăteau în aşteptare lângă ale lui, să-l ajute, concentrând în această aşteptare, fără s-o ştie, mai multă feminitate şi chemare decât orice gest, orice cuvânt rostit sau privire aruncată. Şi tot zgâlţâind la broască, deodată el le văzu şi se opri şi se uită la ea. Ea stătea cu capul plecat, atentă să-i ţină geamantanul să nu se mişte. Îşi ridică fruntea şi se uită la el şi văzu atunci cu uimire cum el lasă cheia şi îi ia mâinile şi începe să i le sărute. Şi cu această uimire care îi amintea lui de primele zile când o cunoscuse, ea reuşi ceea ce sentimentele ei adevărate de iubire erau gata să nu reuşească, să se întâmple adică în aşa fel ca aceste clipe când ea se muta la el de tot să se asocieze în amintirea lor cu prima zi când ea îi călcase pentru întâia oară pragul, fără de care din această zi de acum, care era ceva nou în legătura lor, le-ar fi rămas doar neliniştea şi semnele de întrebare stârnite de mânia lui nejustificată. Acum însă o privea turburat şi îi săruta din ce în ce mai pătimaş mâinile până ce amândoi, ameţiţi, începură să plutească pierduţi pe apele trecutului lor atât de puţin îndepărtat, dar atât de bogat în amintiri...

XIII

Când auzi că doctorul Munteanu s-a întors la spital, pe doctorul Sârbu îl apucă o dorinţă atât de vie să-l vadă, încât îi trebui un mare efort de voinţă să nu pună mâna pe telefon şi să-l caute. Era aproape ca odinioară, când parcă întreaga existenţă părea clădită pe acest sentiment de prietenie de a cărui putere şi întindere nu-şi dăduse seama decât după ce simţise că fusese ameninţat. Iată, acum se reîntorcea, şi nu numai atât, dar părea să nu-şi fi micşorat niciodată intensitatea. Ce se întâmplase oare în acest timp? Ce făcuse el, doctorul Sârbu? Lucrase. Nu cumva în toată această perioadă de trei ani de zile, în care această prietenie fusese hărţuită şi pusă sub semnul tuturor îndoielilor, puterea lui afectivă fusese absorbită de lucrarea lui, şi toate problemele care îl roseseră în legătură cu comportarea doctorului Munteanu în relaţiile din

spital şi în relaţiile dintre ei doi erau numai şi numai reflexul acestei situaţii particulare de care nici el şi nici doctorul Munteanu nu erau vinovaţi? Această linişte, această contemplare calmă, la proporţiile reale ale tuturor evenimentelor care pot surveni într-o prietenie, n-o mai simţise demult de tot, da, tocmai din perioada când îi venise ideea de a studia şi de a aduna material pentru problema sa medicală. Şi oare nu de atunci apăruseră primele semne de criză în prietenia lor? Oare nu de atunci apăruse la el, la doctorul Sârbu, acea intransigenţă morală la care nu poate să reziste niciun sentiment, când fiecare vorbă şi fiecare gest sunt luminate cu o intensitate disproporţionată, care devine nimicitoare? Liniştit, doctorul Sârbu păstră în rezervă impulsul său care îl îndemna atât de viu să pună mâna pe telefon şi să-l caute pe doctorul Munteanu, şi în plimbări lungi pe bulevarde şi prin grădini (începuse să aibă acest obicei comun tuturor intelectualilor care stau prea mult nemişcaţi în faţa lucrărilor lor de specialitate), în mijlocul agitaţiei oraşului şi al oamenilor pe care nu-i auzea, începu să-şi rememoreze fapte de mult uitate şi să privească, retrospectiv, cu un ochi calm, acele întâmplări considerate de el până atunci grave şi de neînţeles şi în care prietenia lor fusese implicată atât de adânc.

Dar ce era la urma urmei atât de grav şi de neînţeles în istoria cu doctoriţa Tiberiu? fu întrebarea care i se puse cel dintâi şi asupra căreia se opri mai îndelung, deoarece istoria aceasta fusese şi cea care îl obsedase cel mai mult, nu mai târziu decât cu două luni în urmă o povestise unui om pe care îl cunoscuse abia cu o lună înainte, fratelui fostei soţii a doctorului Munteanu. Ce arătase desfăşurarea ulterioară a evenimentelor? Rămăsese el cu ideea că această fată era femeia vieţii lui şi că numai datorită acelei întâmplări o pierduse pentru totdeauna? Asemenea sentimente unice nu fuseseră în niciun caz puse în cauză, apăruse cel mult la el un sentiment foarte pur şi în forma lui cea mai distinctă şi deschisă, dar care exprima mai mult o criză a sa bărbătească în general, nevoia de a se căsători, decât una specifică de a întâlni acea singură femeie a cărei viaţă să fi pornit spre el încă de la naştere şi care trebuia să continue lângă el până la moarte. Întrebarea care se punea abia acum era deci dacă doctorul Munteanu

ar fi avut aceeaşi comportare şi în cazul în care doctorița Tiberiu ar fi fost acea femeie unică, şi bineînțeles răspunsul era că nu, cum de nu-şi dăduse seama de acest lucru încă de pe atunci? Ceea ce se petrecuse nu se ridica deloc mai presus de o simplă lezare a vanității masculine, care în forma ei acută e adevărat că poate împinge pe cei implicați la ruperea pentru totdeauna a unei prietenii, iar la oamenii mai puțin evoluați, adică la cei la care această vanitate trezeşte cele mai primare instincte, la crimă. Dar tot atât de adevărat e că doi bărbați sfârşesc prin a se împăca după ce criza a fost lăsată în urmă un timp oarecare, femei ca acelea pentru care au fost gata să se urască pe viață mai putând găsi fiecare separat, dar o prietenie atât de adevărată cum era a lor, nu. Aşadar, nimic în această istorie nu era nici iremediabil şi nici dezastruos.

Dar în celelalte? Doctorul Sârbu se opri asupra uneia singure, la care nici măcar nu făcuse aluzie când îi povestise lui Vale în după-amiaza aceea.

După istoria cu domnişoara Zane, doctorul Munteanu îl căută câteva zile mai târziu şi îi spuse că vrea să se întâlnească neapărat cu el, să discute împreună ceva. Doctorul Sârbu fu convins că în sfârşit i s-a întâmplat prietenului său ceea ce trebuia să i se întâmple şi simți deodată, ca totdeauna în asemenea împrejurări, cum i se mobilizează toată afecțiunea pentru el şi toată puterea gândirii, să poată, în întâlnirea ce avea să aibă loc, să-l influențeze într-un mod hotărâtor şi prietenia lor să devină astfel indestructibilă.

Se înțeleseră asupra datei. Urmau să se vadă duminica viitoare, după masă, acasă la doctorul Munteanu, şi fixară şi ora. Era într-o miercuri. Până duminică doctorul Sârbu nici nu simți cum trec zilele – fiindcă adesea timpul zboară uşor, abia atingându-ne cu trecerea sa când convingerile ne sunt clare şi când credem că sentimentele ne sunt sau ne vor fi împărtăşite – şi se pregăti de întâlnire cu o stare de spirit pe care nu o dată o încercase în această prietenie, de elan şi bucurie proaspătă, alungând în uitare tot ce se adunase între ei, şi istoria cea mai recentă, cu doctorița Tiberiu, în primul rând. Duminică se îmbrăcă de vizită, se prezentă la ora şapte fix în fața uşii apartamentului unde locuia familia Munteanu şi sună. De obicei deschidea mama lui, această femeie cu aerul ei

de stareță atât de fermecător, care după ce îl poftea înăuntru își anunța fiul cu o voce cutremurată de surpriză, zicând „a venit doctorul Sârbu" de parcă ar fi zis „a venit neobișnuitul doctor Sârbu, ieși înaintea lui cu o cunună de lauri". De astă dată însă trecu timpul când ar fi trebuit să audă zgomotul de yale și ușa deschizându-se, și nu apăru nimeni. De obicei ea apărea imediat după prima apăsare pe sonerie. Doctorul Sârbu apăsă încă o dată și așteptă liniștit. Se întâmplă uneori să nu poți veni imediat să deschizi cuiva. Dar trecură minute întregi și dinăuntru nu se auzi niciun semn. Nedumerit, doctorul Sârbu sună iarăși, de astă dată prelung și apoi insistent, după care se opri și așteptă din ce în ce mai nedumerit. Își spuse că poate părinții lui nu sunt acasă și el nu aude din odaia lui și sună din nou, fără să mai ia, câtva timp, degetul de pe sonerie. Nu deschidea nimeni. Se uită la ceas: era șapte și cinci minute, mergea bine, și-l controlase la prânz după radio. Să fi înțeles oare greșit doctorul Munteanu ora de întâlnire, o oră mai devreme? I-ar fi dat în acest caz un telefon să se intereseze ce e cu el, stătuse însă acasă toată după-amiaza, nu primise niciun telefon. Să fi înțeles el o oră după șapte? Nu li se întâmplase așa ceva niciodată, totuși, văzând că nu iese nimeni, coborî foarte nedumerit în stradă și căută un telefon public să vadă ce-o fi cu el, poate doarme sau poate cine știe ce face, o fi la el vreo femeie... Formă numărul, dar nu răspundea nimeni nici la telefon, țârâitul suna în gol. Așadar, doctorul Munteanu nu era acasă, deși știa că la ora aceea avea o întâlnire, și nu o întâlnire dintre cele obișnuite. De ce n-o fi dat el un telefon dacă între timp a survenit ceva atât de grav încât a trebuit să plece?

Doctorul Sârbu ieși din restaurantul de unde dăduse telefon și începu să se plimbe posomorit pe strada pe care locuia doctorul Munteanu. Se gândi să mai urce o dată, dar își spuse îndată că urcă degeaba. Totuși nu se îndepărtă, se întoarse și reveni astfel de câteva ori de jur-împrejurul blocului, neștiind nici el de ce mai întârzia, într-o stare de spirit mult mai confuză și mai rea decât aceea care îl stăpânise în timp ce ieșiseră de la doctorița Tiberiu și el mergea în urmă cu pictorul, și doctorul Munteanu înainte, cu fata. Deodată, ridică privirea spre etajul la care știa că stă prietenul

său şi rămase ţintuit. Tocmai în clipa aceea cineva aprinse lumina în apartament, şi în apropierea geamului doctorul Sârbu zări o figură cunoscută, dar parcă avu o halucinaţie, fiindcă după aceea silueta abia zărită se retrase în interiorul apartamentului: era parcă a doctorului Balaban, o figură prea cunoscută în spital ca să se înşele asupra lui. Cine era acest doctor Balaban? Era chiar fostul preşedinte al sindicatului, marea nulitate notorie de care nu reuşiseră să scape decât după ce un grup de câţiva medici, în frunte cu un anume doctor Strihan, un internist foarte dotat, îl demascase profesional, arătând ca e medicul cel mai prost din tot spitalul. Şi iată-l acum pe doctorul Balaban acasă la doctorul Munteanu. Deci prietenul său era acasă şi nu voia să deschidă! Stăpânindu-şi emoţia aproape dezastruoasă pe care i-o stârni această descoperire, doctorul Sârbu se mai plimbă câteva minute pentru ca plecarea lui să fie considerată acolo sus sigură, apoi urcă din nou şi sună ca un necunoscut care nu se ştie cine poate fi şi trebuie să te duci să deschizi să vezi cine e. Într-adevăr, se auziră paşi înăuntru apropiindu-se de uşă şi cei doi prieteni se pomeniră deodată faţă în faţă. Prima reacţie a doctorului Munteanu: furie cumplită. A doctorului Sârbu la fel, poate chiar mai mare. El pătrunse imediat în apartament uitând de regulile de bună-cuviinţă, şi se duse direct să se convingă dacă se înşelase sau nu în privinţa doctorului Balaban, deşi în clipa aceea îi era absolut indiferent cine era acolo, nu-i mai păsa de motivele pentru care i se făcuse această figură. Era într-adevăr doctorul Balaban şi mai erau şi alţi doi, tot din spital, şi un internist, amândoi detractori ai doctorului Strihan, stăteau la masă şi se vedea că se fumaseră multe ţigări şi se băuseră numeroase cafele, masa de sufragerie era încărcată de ceşti goale şi negre de zaţ şi de scrumiere aproape învârfuite de mucuri, se simţea mirosul în întreg apartamentul. Începură răcnetele. Doctorul Munteanu, că n-are nicio vină, n-a auzit soneria şi că i-a dat un telefon acasă, dar se vedea că nu se străduieşte măcar să ascundă că strategema cu care a fost silit să deschidă uşa îl scosese pur şi simplu din sărite şi că restul nu mai avea nicio importanţă, ăsta fiind lucrul cel mai grav din toată istoria. Iar doctorul Sârbu plimbându-se triumfător de la un capăt la altul

al odăii şi strigând că dacă până acuma a tot sperat că bănuielile lui nu se vor confirma, acum nu mai are nicio îndoială, şi din clipa aceea între ei nu mai putea să fie nimic, intrase doar să-i spună acest adevăr în faţă şi să plece apoi trântind uşa. Ceea ce şi făcu, dar trântind nu uşa de la intrare, ci doar pe aceea de la sufragerie, ca să revină şi să răspundă la întrebarea pe care i-o pusese unul dintre medici, dacă are aşa de mulţi prieteni încât îşi permite să rupă cu unul ca doctorul Munteanu care ţine la el cel mai mult, după cum ştie toată lumea. „Nu, n-am atât de mulţi, dar decât aşa prieteni, mai bine deloc!"

Şi ieşise apoi trântind într-adevăr în urma lui foarte violent uşa de la intrare. Jos în stradă se liniştise, dar abia după aceea apăruse întrebarea care făcea ca întreaga istorie să-i apară cu timpul într-o lumină din ce în ce mai turbure: ce căutau cei trei medici la el şi ce se întâmplase sau se întâmpla la spital, că doctorul Munteanu riscase mai degrabă acest incident grav cu un prieten vechi decât să nu se întâlnească, în după-amiaza aceea, cu cei trei?

Dar tocmai în perioada aceea, îşi spuse doctorul Sârbu, încordarea lui în redactarea lucrării atingea punctul maxim. Astăzi, de pildă, ar fi întârziat poate cinci minute acasă şi ar fi primit telefonul care decomanda întâlnirea, n-ar fi fost atât de punctual, ca la şapte fix să pună degetul pe sonerie. Şi chiar dacă telefonul doctorului Munteanu n-ar fi existat, ar fi acceptat liniştit ideea că i s-a întâmplat prietenului său ceva neobişnuit şi grav şi ar fi plecat, n-ar fi dat târcoale blocului o jumătate de oră ca să-l prindă apoi în flagrant delict. Meritase însă să sufere: îl văzuse pe Ghiţă ieşindu-şi în felul acela din sărite şi răcnind că tot el, doctorul Sârbu, era de vină că îi turburase conciliabulul, dar există oare la oameni comportări care să suporte exigenţa unei sensibilităţi absolute şi implacabile? Cine ar fi rezistat la un astfel de examen? Şi mai ales câtă vreme? Nu era firesc ca într-o prietenie, care dura de aproape zece ani de zile, să apară şi asemenea căderi?

XIV

La ora aceasta însă, când în plimbările sale doctorul Sârbu lua astfel hotărârea să-şi revadă vechiul prieten, doctorul Munteanu îşi încorda întreaga atenţie şi se întreba ce era de făcut, fiindcă într-adevăr situaţia lui se înrăutăţise în mod brutal. Şi nu era atât refuzul, fără explicaţii, pe care îl primi din partea *Revistei medicale* de a-i publica articolul despre marele savant, şi nici faptul că la spital directorul nu se grăbea nici el să-i reglementeze încadrarea, deşi în ziua venirii, când se prezentase la el, se arătase în cele din urmă docil; în aceleaşi zile, doctorul Munteanu se prezentase cu talonul la raionul de partid şi ceruse să fie primit de noul prim-secretar, fusese primit şi audienţa nu decursese aşa cum decurgeau vechile sale întâlniri cu fostul prim-secretar.

Vrusese să spună că, din moment ce nimic nu se schimbase în fond în scurta sa absenţă din spital, nu era cât se poate de firesc să reînceapă să activeze în organizaţie ca şi înainte? Dar cu ce putea el să demonstreze noului secretar că schimbarea de formă nu era şi de fond? Numai într-un singur fel se putea da răspuns unor astfel de întrebări, şi anume numai dacă se admitea dinainte, de către cel care te asculta şi avea puterea să decidă, o altă idee sau sistem de idei de genul celor care puteau asigura pe toată lumea, fără demonstraţie, că faptul era nu numai posibil, ci şi necesar, şi ca atare trebuia de îndată restabilit şi acceptat ceea ce era evident şi indiscutabil: în cazul de faţă, replasarea doctorului Munteanu, la viitoarele alegeri, pentru meritele lui cunoscute, în conducerea organizaţiei, ca secretar sau cel puţin membru în birou. Doctorul Munteanu asistase odată la o şedinţă de UTM din spital când fusese ales secretarul organizaţiei de tineret, care nu numai că lipsea în clipa aceea, dar nici măcar nu-l văzuse cineva la faţă până atunci, abia urma să fie angajat, şi cineva din adunare pusese întrebarea, cum se poate să fie ales cineva şi în lipsă şi necunoscut? Şi activistul de la raion răspunsese foarte liniştit: „Se poate, tovarăşe!" Şi chiar zâmbise puţin înveselit de faptul că unuia îi venise ideea să fie aşa de formalist. Un astfel de activist ar fi trebuit să fi fost noul prim-secretar al raionului de partid, ca să înţeleagă

ceea ce doctorul Munteanu nu exprima decât pe ocolite... Dar nu era, şi din pricina asta nici nu înţelegea ce i se spunea.

– Sigur că da, zise el la un moment dat, sigur că trebuie să activaţi iar, să intraţi în probleme şi să vă aduceţi, nu-i aşa, contribuţia, ca să înviorăm şi mai mult şi mai bine decât până acum viaţa de partid din marele dumneavoastră spital. Aveţi experienţă, nu-i aşa, aţi mai fost şi în birou, şi secretar, aveţi altă perspectivă... Sigur!

Se întâmplă însă uneori ca, atunci când te aştepţi la şi mai rău, lucrurile să ia o întorsătură spre bine. Audienţa aceasta la primul-secretar, deşi se încheiase atât de alb, dădu parcă alt curs faptelor în care doctorul Munteanu era implicat. A doua zi chiar, primi un telefon de la Academie, îl chema Nicolicescu şi află cu uimire că într-adevăr revista pariziană publicase un studiu dedicat savantului, dar într-un număr nu tocmai recent. Savantul îşi reînnoi promisiunea că la prima mişcare în schemă îl va reîncadra, poate chiar mai curând decât spera, şi apoi: citise în manuscris articolul său trimis *Revistei medicale* şi îl considera interesant, dar avea anumite observaţii de făcut, motiv pentru care sugerase redacţiei să mai întârzie publicarea lui. Dar dacă doctorul Munteanu insista, putea să apară şi aşa. Da, să apară, răspunse doctorul Munteanu înfrigurat, iar câteva zile mai târziu, directorul spitalului îi aduse şi el la cunoştinţă că a fost încadrat în vechiul său post din schemă.

Totul era deci din nou bine, în orice caz pentru scurtul timp cât trecuse de la întoarcerea sa era bine, chiar dacă nu se putea spune că totul, fiindcă în organizaţie nu vedea deocamdată cum s-ar putea să se schimbe ceva în sensul în care dorise el să se poată schimba ducându-se în audienţă la primul-secretar Dănilă. Aşa încât, întâlnirea cu doctorul Sârbu îl găsi mulţumit de sine şi liniştit, atât de mulţumit şi de calm, încât neliniştea pe care i-o stârni în primele ceasuri conversaţia cu vechiul său prieten îl urmări după aceea zile în şir. Fiindcă de atâta timp de când nu se mai văzuseră uitase că doctorul Sârbu nu numai că nu era un prieten comod, dar că, dacă nu umblai în preajma lui totdeauna bine înarmat, aşa prieten cum îţi era, îţi punea, cel mai adesea fără voia lui, în primejdie tot echilibrul interior.

XV

A doua zi după ce luă hotărârea, doctorul Sârbu se duse după masa la o prelegere a *profesorului* de psihiatrie şi acolo se întâlniră cei doi doctori prieteni după ce nu se mai văzuseră de mai mult de o jumătate de an.

După prelegere sala nu se goli îndată şi doctorul Sârbu rămase la distanţă observând mişcările prietenului său. Doctorul Stamate şi logodnica lui, doctoriţa Tiberiu, îşi luară la revedere de la el şi plecară împreună. Doctorul Munteanu arăta neschimbat, cu expresia şi comportamentul lui cunoscut când se afla într-o adunare, părând sau poate chiar fiind – doctorul Sârbu nu reuşise nici până acum să afle adevărul – asaltat şi abia făcând faţă multiplelor idei pe care le avea de schimbat cu o mulţime de oameni. Era acelaşi dintotdeauna care cunoştea pe toată lumea şi care avea parcă cu fiecare dintre ei atâtea probleme de rezolvat, încât cutare doctor, un ins cu desăvârşire mediocru, căpăta parcă o lumină, o strălucire, când în trecere pe lângă doctorul Munteanu era oprit de acesta, luat o clipă de braţ, tras doi paşi mai încolo şi apoi angajat într-o conversaţie dintre cele mai însufleţite şi mai intime. Ros de o curiozitate extremă în primele timpuri ale prieteniei lor, doctorul Sârbu se apropia adesea să afle despre ce putea fi vorba, dar tocmai în clipa aceea conversaţia se încheia, cei doi se despărţeau pronunţând cuvinte disparate cu sensuri de clarificare („ne-am înţeles!"), de angajament („îţi dau eu un telefon!"), de promisiuni misterioase („luni, luni vorbesc eu cu el!") şi doctorul Sârbu rămânea mereu cu senzaţia că misterul acestei activităţi spontane, nesilite şi pline de eficacitate se făcea cu atât mai mare cu cât încerca el, prin aceste apropieri, să-l descifreze. La început pusese totul la îndoială, fiindcă e o vârstă când ceea ce nu ne seamănă intră în domeniul existenţei ca spectacol exterior şi singurul reproş pe care îl adresăm prietenilor noştri e că au ales să fie actori în loc să fie, cum e şi mai vesel şi mai plăcut, spectatori; iar dramele sau viciile pe care le joacă sau le întrupează nu micşorează în mod serios afecţiunea noastră pentru

ei, cu condiția să le placă și lor tot atât de mult ca nouă rolul pe care și l-au ales și cu care îi identificăm tot mai mult odată cu trecerea anilor. Dar doctorul Munteanu avea și o privire scrutătoare și o ironie care-i înflorea pe chip, străină de masca sa de actor din diversele roluri pe care le juca. Și doctorul Sârbu, urmărind cu reflectorul atenției aceste scene în care apărea din loc în loc prietenul său, nu se mai simțea doar spectator și gata să savureze jubilând intriga din fotoliul său de dincoace de rampă; doctorul Munteanu îi sugera că există în relațiile dintre oameni poziții care dirijează și jocul actorilor, și conținutul spectacolului, și reacția și opinia celor care se cred spectatori. Și atunci doctorul Sârbu își dădu seama că nu trebuia nimic pus la îndoială și că ceea ce nu ne seamănă nu intră neapărat în domeniul comediei. Fiindcă scena e adevărată, și intriga, menită să ucidă, ucide cu adevărat. Asta înseamnă că morala pe care trebuie s-o tragă spectatorul devine obligatorie, cu aceleași riscuri de a fi ucis ca și actorul, dacă o respinge ca pe o simplă morală care nu l-ar implica.

Da, arăta neschimbat doctorul Munteanu, ce ciudat, părea chiar mai liniștit și mai sigur de sine decât înainte, ca și când ultimele evenimente i-ar fi confirmat lui una dintre cele mai adânci certitudini, în timp ce aceleași evenimente au însemnat pentru alții eșecul. Avea o expresie senină și destinsă și parcă zâmbea cu un aer explicativ. „Știu ce gândiți toți despre întoarcerea mea în spital, părea el să spună, dar nu mă grăbesc să vă dovedesc că vă înșelați, las lucrurile să-și urmeze cursul firesc, și după ce totul o să treacă (și asta o să dureze mult mai puțin decât își închipuie unii) o să vă pomeniți toți convinși că fiecare dintre voi ar fi făcut la fel în locul meu." „Da, poate că ai dreptate", răspundeau unii, în același fel mut, amabili și familiari, în timp ce își exprimau cu glas tare surpriza că îl văd și îi puneau întrebări referitoare la Italia și la medicii și medicina acestei țări, sau la faptul dacă s-a întors de tot la spital sau e numai întâmplător pe acolo...

– A, Nicule, exclamă doctorul Munteanu, și în clipa aceea când îl văzu pe prietenul său stând lângă fereastră și așteptând parcă pe cineva, pe chipul său se produse o schimbare, aerul acela lipsit de ostentație și condescendent în felul acela al lui plăcut se risipi

şi o surpriză şi o bucurie adevărată îi luară locul. La rândul său doctorul Sârbu tresări lovit de aceeaşi surpriză (deşi îl observase timp de câteva minute lungi) şi de emoţie se şi bâlbâi, aproape ca pe vremea când era elev.

– Ce e cu tine, mă, Ghiţă? exclamă şi el, nemaiştiind ce spune, şi se priviră apoi drept în ochi strângându-şi mâinile, învăluiţi câteva clipe lungi în aceeaşi flacără născută din ciudatele lor afinităţi nu pe deplin limpezi nici pentru ei, dar care îi atrăseseră totuşi şi îi ţinuseră prieteni atâţia ani: Ai plecat aşa, continuă doctorul Sârbu să se bâlbâie, ai stat pe acolo pe unde ai fost, nu mi-ai dat şi tu de veste...

– În schimb ţi-am adus nişte cărţi, Nicule, ai să cazi jos când o să începi să le citeşti.

– Mi le-ai adus mie?!

– Ţie personal, ce te miri aşa?

– Nu mă mir, spuse doctorul Sârbu cu un glas care parcă voia să alunge dintre ei orice notă străină sau falsă care ar putea să-i turbure bucuria acestei revederi. Când mi le dai? întrebă el şi pornind amândoi spre ieşire, luându-se de braţ şi vorbind cu însufleţire, stabilind ora şi ziua când urmau să se vadă.

Şi astfel hotărâră să se întâlnească chiar a doua zi, dar nu acasă la doctorul Munteanu, cum se întâmplase totdeauna între ei – doctorul Munteanu însuşi se ferise să facă această propunere dată fiind amintirea acelei scene – şi nici acasă la doctorul Sârbu, unde celălalt nu fusese decât de câteva ori şi nu le era deci niciunuia în aceeaşi măsură de familiară, ci la un restaurant care îndeplinea aceste condiţii, unde se întâlniseră totdeauna, restaurantul zis Bucureşti, odinioară Capşa.

Aveau acolo doi chelneri care îi cunoşteau şi găseau totdeauna pe unul dintre ei de serviciu. Acest restaurant avea încă, pe vremea aceea, obiceiul de a nu schimba chelnerii (obicei după cât se pare foarte înrădăcinat dacă rezistase tocmai în acea perioadă când nu numai vechile obiceiuri, bune sau rele, erau date peste cap, ci şi oamenii schimbaţi de colo până colo, într-o mare febră a căutării celor mai bune formule), şi găseai astfel, după ani de zile, acelaşi om, care îţi păstra parcă amintirea primelor ieşiri la restaurant, a

primului meniu sau pahar închinat în afara familiei şi nu o dată a primei fete pe care ai invitat-o să stea singură cu tine de cealaltă parte a unei mese acoperite cu o faţă albă strălucitoare. Cei doi doctori intraseră prima oară aici ca studenţi. Cunoscuseră întâi braseria şi apoi, cu timpul, intraseră şi în restaurant. Asta se petrecuse după război, după ce deveniră medici şi începură să câştige, fiindcă nu timiditatea îi ţinuse atâţia ani la braserie, ci enormele preţuri de *dincolo*, în raport cu ceea ce părinţii lor le puteau oferi ca bani de buzunar. Amintirile lor comune legate de interiorul roşu al acestui restaurant, despre care ştiau că era foarte vechi şi că fusese locul de întâlnire al aproape tuturor scriitorilor, artiştilor de teatru şi oamenilor politici mari şi mici ai vechii Românii, erau atât de esenţiale, încât adesea veneau aici şi singuri, cu sentimentul că celălalt nu lipseşte: hotărârile luate odinioară împreună, proiectele de viitor, iluziile sau deziluziile trăite şi împărtăşite, primele victorii în profesiune, primele cute crâncene apărute pe fruntea celuilalt trăiau din nou aici în destăinuiri intime, făcute celuilalt chiar dacă el lipsea, şi când se întâmpla uneori – şi se întâmpla nu o dată, ca prin miracol – ca uşa să se deschidă şi, deşi nu existase o înţelegere prealabilă între ei, silueta celuilalt să apară printre rânduri îndreptându-se spre masa cunoscută, inima bătea cu o violenţă de care orice privitor s-ar fi îndoit, fiindcă prietenia e mult mai mult o categorie a spiritului decât oricare alt sentiment spectaculos de care se leagă de obicei la oameni ideea de fericire, cum ar fi dragostea dintre un bărbat şi o femeie. (De aceea şi rezistă prietenia atât de greu când e lovită din afară, ea nefiind alimentată şi susţinută de necesităţi biologice şi apoi sociale, dar şi pentru că fiind sentimentul cel mai lipsit de finalitate, deci cel mai gratuit, este şi cel mai violent atacat şi cel mai puţin apărat dintre toate.) Aici luaseră cei doi prieteni hotărârea să nu-şi deschidă niciunul, niciodată, cabinete medicale de consultaţii acasă, ca să se poată astfel dedica mai bine medicinii şi bolnavilor din spitalul unde aveau să lucreze, să poată să facă cercetări şi să ajungă să se realizeze astfel ca oameni de ştiinţă şi practicieni în aceeaşi măsură. Aici hotărâseră să nu susţină niciodată o cauză sau o iniţiativă din spital care le-ar fi adus unuia sau altuia prejudicii în realizarea acestui scop, în cel mai rău caz, hotărâseră ei, dacă nu

puteau avea o platformă comună, trebuiau să se abţină. Şi tot aici hotărâseră ei că o *madame* Curie în România era greu de găsit, dacă nu chiar imposibil, şi că prin urmare femeia nu trebuia să joace în viaţa lor un alt rol decât acela de a-i face fericiţi (nimic mai mult), şi că orice problemă care le-ar fi încurcat cât de cât drumurile în acest sens trebuia înlăturată, odată cu femeia respectivă, dacă nu se putea altfel. Şi nu mai erau foarte tineri când luaseră aceste hotărâri, erau deja medici cu câţiva ani vechime şi nu puţin timp, de asemenea câţiva ani, aceste hotărâri rămăseseră în întregime în picioare, dintre care cea referitoare la deschiderea de cabinete, până astăzi şi probabil pentru totdeauna. Cea dintâi care fusese însă călcată fusese, bineînţeles, a doua, referitor la platforma comună în spital, care era şi cu neputinţă de respectat multă vreme, iar în ceea ce priveşte ultima, aici se pare că se întâmplase ceva nu întru totul limpede, doctorul Munteanu spusese că doctoriţa Tiberiu nu era, după părerea lui, nici o *madame* Curie, şi nici o femeie în stare să-l facă pe unul din ei doi fericit şi formulase ceva în acest sens în apărarea sa, după şedinţa aceea cu domnişoara Zane *şefa de lucrări*, deşi doctorul Sârbu cam uitase de această veche hotărâre a lor în ce priveşte rolul pe care trebuia să-l joace femeia în viaţa lor şi nu-i ceruse niciun fel de explicaţii în legătură cu comportarea lui în istoria cu doctoriţa Tiberiu.

Tot aici însă venise doctorul Sârbu şi în altă împrejurare, în care dialogul cu cel care lipsea nu mai avusese loc decât prin intermediul unui al treilea, pictorul, în după-amiaza aceea când o vizitase acasă pe aceeaşi doctoriţă Tiberiu şi când explicaţiile unui al treilea, prin simplul fapt că se produceau în acest fel, adică prin pătrunderea unui străin în prietenia lor, marcaseră, indiferent de gravitatea întâmplării, existenţa golului, a faptului că se pierduse ceva şi se produsese o spărtură. Şi tot aici venise doctorul Sârbu şi în seara aceea de duminică, după ce răcniseră amândoi unul la altul că nu mai sunt prieteni, şi continuase cu el dialogul, fiind, de astă dată, nu numai singur, ci şi simţindu-se pentru întâia oară singur la aceeaşi masă la care se întâlniseră împreună *totdeauna*, timp de atâţia ani. Dar şi de la această întâmplare trecuse destul timp, mai bine de un an, şi în clipa când intră în restaurant, doctorul Sârbu uită de toate acestea...

XVI

Era ora opt şi jumătate seara când se găsiră împreună la una dintre mesele lor preferate. În luna aceea, în plină vară, toată lumea se ducea prin grădini sau pe terase, şi Capşa era aproape goală. Un ventilator cât o elice de avion făcea totuşi plăcută şederea şi între zidurile închise ale acestui restaurant. Cei doi medici comandară grătar şi luară înainte peşte cu ceapă, şi ţuici.

– Am auzit că o să ai un copil, Ghiţă, zise doctorul Sârbu fără să ridice ochii din farfurie.

Dacă n-ar fi fost atent, celălalt ar fi putut crede că spusese ceva de peştele pe care îl mânca. Nu-i răspunse îndată, fiindcă doctorul Sârbu chiar ridică fruntea şi îl căută cu privirea pe chelner, căruia îi ceru apoi ceva care lipsea la masă.

– Da, e adevărat, zise doctorul Munteanu după câtva timp, dar cine ţi-a spus?

– Cine crezi că putea să-mi spună?

– O femeie. Doctoriţa Tiberiu! exclamă doctorul Munteanu fără să caute prea mult.

– Da, ea este, confirmă doctorul Sârbu. Nu ştiu de unde află totul despre tine, deşi cred că n-o mai interesezi din niciun punct de vedere. Probabil că îţi poartă pică, deşi nu pare. Eu m-aş teme de resentimentele ei dacă aş fi înlocul tău.

– Nu văd de ce m-aş teme! zise doctorul Munteanu după câtva timp. Ce mi-ar putea face?

– Multe, zise doctorul Sârbu, iarăşi după o tăcere, făcând pauze între întrebări şi răspunsuri şi cu atenţia împărţită... De pildă, mie, care nu i-am făcut nimic. Sunt sigur că o să încerce să-l îndepărteze pe doctorul Stamate de sub influenţa mea şi să-l ia sub a ei. Asta m-ar scoate din sărite, ca să fiu sincer. Ar trebui să mă însor şi eu şi să... Formidabil, suntem de aceeaşi vârstă şi tu te-ai însurat de două ori – aş putea chiar zice de trei –, o să ai în curând un copil şi eu... murmură doctorul Sârbu cu regret, şi nu mai adăugă şi restul gândirii, că, adică, trebuie ca un bărbat să se însoare de cât mai multe ori posibil.

– Depinde ce importanţă acorzi acestor lucruri, zise doctorul Munteanu. De obicei le obţin mai uşor cei care nu le acordă nicio importanţă. Se trezesc deodată cu o nevastă foarte reuşită şi cu doi sau trei copii, foarte reuşiţi şi ei...

– Uite, eu nu le acord nicio importanţă şi nu mă trezesc cu niciun fel de nevastă, nici reuşită, nici nereuşită! exclamă celălalt.

– Dacă nu le acorzi nicio importanţă, zise doctorul Munteanu, cum se face atunci că observi că nu le ai?

– Nu observ că nu le am, observ că nu sunt în regulă, prin comparaţie...

– Dacă ne-am lua după reguli...

Conversaţia curgea domol trecând prin toate acele subiecte strâns legate de oamenii şi întâmplările comune, subiecte care uneori, oricât de meschine ar apărea ele pentru cineva din afară, devin mari îndată ce unul dintre cei doi şi mai ales când amândoi sunt implicaţi personal; şi dimpotrivă, când, deşi mari, subiectele, prin lipsă de aderenţă afectivă, se meschinizează în aceeaşi măsură în ciuda efervescenţei intelectuale care le-ar însoţi. (Aşa se explică de altfel dezamăgirea pe care o simte adesea un om cu o profesiune neintelectuală când nimereşte, din întâmplare, printre intelectuali; el observă cum, într-un mod neaşteptat, aceşti intelectuali discută despre lucruri foarte comune şi adesea excesiv de concrete şi nu o dată într-o manieră cu totul nesărată, la nivelul cel mai ordinar.) Astfel, cei doi prieteni trecură în revistă întâi situaţia lor personală, doctorul Munteanu făcând observaţia că la treizeci de ani nu se poate trage nicio concluzie din faptul dacă eşti sau nu însurat şi ai sau nu ai copii, doctorul Sârbu convenind în cele din urmă că, de fapt, cam aşa era, nu simţea niciun fel de aprehensiune în acest sens... Că e interesant totuşi de ştiut ce simte un bărbat de patruzeci de ani când vine la el fata lui de optsprezece şi îi spune că vrea să se mărite (şi îi spune şi cu cine, îl prezintă şi pe tânăr! „Eu i-aş da afară!“ exclamă doctorul Sârbu parcă speriat). Apoi doctorul Munteanu răspunse ceva mai amănunţit la întrebarea cum de se căsătorise, divorţase, şi apoi se căsătorise din nou într-un timp atât de scurt, aproape mai puţin de un an, şi ca întrebarea să nu forţeze nimic care nu trebuia mărturisit, dacă celălalt nu voia

s-o facă, fusese urmată de precizarea că numai ideea timpului era aceea care îl uimea, dată fiind, după câte ştia el, inerţia imensă a sentimentelor: unii au nevoie pentru asta de foarte mulţi ani! Doctorul Munteanu însă nu se feri şi mărturisi că n-ar fi trebuit să se căsătorească cu Constanţa, deşi se îndrăgostise de ea foarte tare. Era, zise el, o femeie neîmplinită, care aştepta prea multe de la căsătorie şi nu numai de la căsătorie... Şi făcu un gest, adică aşa, în general, de la toate, şi cu asta explicaţiile lui se opriră, fără să aibă însă aerul că ocoleşte întrebarea.

Şi tot astfel răspunse şi la întrebarea ce-a fost cu scurta lui plecare din lumea medicală, întrebare pusă tot aşa ca şi celelalte, cu o încredere deplină că va primi unicul răspuns pe care el îl putea da. Nu, n-a vrut să plece, socrul a fost ambiţios şi el, doctorul Munteanu, a acceptat să-i facă lui pe plac din mai multe motive, între care cele mai importante erau tot de ordin profesional. Adică? Adică, de pildă, avea nevoie de un răgaz de câteva luni să se pună la punct cu o chestiune medicală de un interes excepţional (o să se afle curând despre ce e vorba). Şi au mai fost şi alte motive!

– Şi cum te-ai întors, îl întrebă mai departe doctorul Sârbu, ai terminat punerea aceea la punct, sau...

– Nu prea, dar faptul n-are nicio importanţă.

– Unii o pun în legătură cu ultimele evenimente politice, zise doctorul Sârbu, cu Plenara CC!

– E şi normal!

– Da, dar tu ştii ce se vorbeşte? Nu e bine deloc!

Doctorul Munteanu tresări auzind această exclamaţie şi se uită la el cu atenţie. Asemeni oamenilor care se cunosc bine şi ştiu ce semnificaţie are la un moment dat un gest sau o tresărire a pleoapelor, avu o clipă de încordare şi făcu un efort vizibil şi parcă dezorientat să-şi amintească de ceva în legătură cu felul cum exclamase în clipa aceea doctorul Sârbu.

– Eu n-am auzit nimic, zise doctorul Munteanu într-un târziu şi se opri aici, aşteptând cu o expresie bizară pe chip, parcă un soi de speranţă că nici n-a fost ceva de auzit, şi de invitaţie să nu i se spună totuşi despre ce e vorba în cazul în care se auzise ceva.

– Eu am auzit şi dacă te interesează îţi spun şi ce, răspunse totuşi doctorul Sârbu şi atunci doctorul Munteanu îşi aminti, auzindu-l, de semnificaţia uitată pe care o avea în clipa aceea glasul prietenului său: era siguranţa lui de sine, că are dreptul să-i spună ceea ce de obicei se trece sub tăcere, aşa-zisele „adevăruri nemiloase" menite să-ţi producă, chipurile, revelaţia unor pericole care te pândesc sau a unei nefericiri care te paşte ori a unei înfrângeri iminente faţă de care lumea, plină de nepăsare, nu te avertizează cu nimic.

– Ai să râzi, zise doctorul Munteanu puţin vesel, nu mă interesează chiar deloc ce se spune. Crezi că nu-mi închipui?

– Nu ştiu. N-aş zice că poţi să-ţi închipui aşa ceva, răspunse doctorul Sârbu pe gânduri.

– Bine, Nicule, m-ai convins, o să-mi spui tu, zise doctorul Munteanu cu un glas apropiat şi intim, dar cu o răceală care sugera totuşi neaderenţa lui la acest subiect, dar nu mi-ai spus nimic de tine! Am auzit numai lucruri bune despre studiul tău. Ştii că Nicolicescu ţi l-a citit în manuscris şi că i-a făcut o impresie deosebită? L-am auzit cu urechile mele şi m-am bucurat, deşi nu-mi plăcea deloc că mi te dădea drept exemplu...! Ca şi când tot ce aş fi făcut eu s-ar rezuma la articolele mele elogioase despre studiile lui! Dar *à propos*, am aflat că nu mai faci parte din conducerea *Revistei de psihiatrie*. De ce?

– Asta de mult, zise celălalt.

– Nu prea de mult, în toamnă mai erai încă în colegiu, dacă mi-aduc bine aminte. Mai lucrai?

– Când ne-am văzut noi ultima dată, prin ianuarie, cam pe atunci s-a întâmplat...

– De fapt ce-a fost, am auzit că l-ai dat afară din birou pe profesorul Rotărescu, e adevărat?

– Nu e nicio legătură între una şi alta, de mult voiam să plec.

– De ce? se miră doctorul Munteanu.

– Îmi mânca aproape tot timpul.

– Şi nu e nicio legătură... .

– Am auzit şi eu că profesorul Rotărescu s-a lăudat că m-a dat el pe mine afară... Ar fi vrut el, cum mi-a făcut-o pe vremea când

eram student, când m-a amenințat că mă trimite pe front, și m-a dat de câteva ori afară de la curs... Nu zic că nu era un profesor bun și chiar și un medic bun și mai e încă și acuma, dar e foarte scârbos, îl știi și tu, nu-mi inspiră niciun pic de respect...

– Nu mai mi-aduc aminte, zise doctorul Munteanu. Ce făcea?

– Nu, că nu se purta cu toată lumea așa, și și-acuma sunt mulți care îl ridică în slăvi.

– Tocmai!

– După părerea mea e cam nebun, suferă de mania personalității, nu scoate un cuvânt în care să nu fie vorba de el: *eu, studiile mele, comunicările mele, elevii mei, cercetările mele*, îți vine să-ți verși mațele când îl auzi. La spital acolo unde era șef în timpul războiului, mi-a spus o doctoriță că se purta ca un țicnit, răcnea pe coridoare, înjura...

– Și la revistă cum a fost, sau n-a fost nimic? insistă doctorul Munteanu.

– Era plecat în străinătate doctorul Sterescu și îi țineam locul (îi țineam eu și înainte, nu-i vorbă, dar acum eram oficial redactor-șef) și într-o zi mă pomenesc că se anunță profesorul Rotărescu. „Să poftească", spun, și intră și-mi pune pe birou un dosar gros, testamentul lui științific. „Și ce doriți?" zic. „Cum ce doresc?! se holbează el la mine, să-l publicați în revistă." „Mori dumneata mai întâi, îi zic, și pe urmă vedem noi ce e și cu testamentul, dacă îl publicăm sau nu." S-a ridicat de pe scaun și s-a înălțat așa spre mine peste birou: „Ieși afară!" mi-a spus. „Nu pot să ies afară, zic, sunt la mine în birou, ieși dumneata afară, dacă consideri că ai terminat ce-aveai de spus."

Doctorul Munteanu începu să râdă, dar parcă nu de ceea ce auzise, ci de înfățișarea supărată a prietenului său. Deodată vocea acestuia se schimbă, își ridică privirea spre celălalt și rosti:

– Ascultă, Ghiță, vreau să te întreb ceva! Ce părere ai tu, care e lucrul cel mai stabil și mai plin de sens din activitatea unui om?

– Hai să ne mișcăm, răspunse doctorul Munteanu, să plătim și să ieșim.

Și-i făcu semn chelnerului să vină să le ia banii. Rămaseră apoi tăcuți cât mai dură până li se făcu socoteala și ieșiră apoi afară.

XVII

– Hai s-o luăm încoace spre Şosea, zise doctorul Munteanu şi cotiră pe Calea Victoriei şi o luară în sus spre Piaţa Palatului. Nu văd, spuse el apoi, ce legătură are faptul că e greu să-ţi închipui ce zice lumea la întrebarea care e lucrul cel mai stabil şi mai plin de sens din activitatea unui om! Nu văd nicio legătură.

Totuşi după felul cum îşi rostea el nedumerirea parcă vedea, sau mai bine zis ghicea, dar îi sugera în acelaşi timp celuilalt că de mult nu mai avea el obiceiul să poarte o discuţie pe ghicite. Ăsta era apanajul celor foarte tineri sau al celor care se îmbată cu cuvintele. Despre ce era, de fapt, vorba?

Doctorul Sârbu explică: ce simte cel care e tentat să-şi schimbe profesiunea? De ce o face? La ce visează, în realitate? Se opri în dreptul unei tutungerii şi-şi cumpără un pachet de ţigări. Doctorul Munteanu se opri şi el câţiva paşi mai încolo. Deşi era încă devreme, noaptea de vară a câmpiei care se ghicea dincolo de oraş pusese cu totul stăpânire pe străzi şi bulevarde. Erau puţini trecători, era linişte, şi maşini treceau puţine. Se răcorise, şi aerul purificat lăsa să se vadă cerul plin de stele. Foarte rar spărgeau liniştea doar grupuri de tineri care ieşeau de prin restaurante ameţiţi de alcool şi începeau să vorbească tare cu aceea degajare afectată de limbaj în care se consuma zgomotos ultima rămăşiţă de energie cu care nu voiau în niciun caz să se ducă să se culce şi cu atât mai puţin să viseze. Femeile sau fetele singure riscau totdeauna să nu facă nici zece paşi fără să fie acostate şi asta se întâmpla adesea chiar şi când erau însoţite. De aceea nu o dată aceşti tineri erau tăvăliţi pe jos de acei bărbaţi sau soţi care nu se jenau de scandalul pe care aceste grupuri mizau când le acostau femeile. Înjurăturile şi pumnii în fălci care puteau fi auziţi atunci făceau ca marele oraş să semene în clipa aceea, în acel punct unde se petreceau astfel de scene, cu un sat din care nu lipseau decât câinii...

– Lucrul cel mai stabil şi mai plin de sens din activitatea unui om, zise doctorul Munteanu, este cel pe care ştii să-l faci şi nu un altul, în special nu cel de care te simţi ispitit, dacă ăsta e sensul

întrebării tale. Dar problema nu e asta, fiindcă ce interes poate să prezinte un om care își părăsește meseria fără motiv și se apucă de altceva? Ori nu-i place meseria pe care și-a ales-o, ori în general e vorba de un om căruia nu-i place să exercite o profesiune. M-am întâlnit zilele trecute cu un fost coleg de liceu, dacă-ți mai aduci aminte de el, Clepcea. L-am întrebat ce face. A ridicat așa brațele, cu palmele spre mine, parcă s-ar fi dat prizonier, și ce crezi că mi-a răspuns? „Universal-Genève!", adică de toate, n-avea nicio meserie. Și arăta foarte încântat de sine. Știu ce vrei să spui, că elanul personalității noastre slăbește când începem munca propriu-zisă, pe care o reclamă exercitarea unei profesiuni și că de aceea suntem tot timpul supuși tentației de a o întrerupe sau de a o schimba. Da, e adevărat, dar la ce faci tu aluzie? Faci o simplă observație de ordin psihologic sau vizezi o particularitate de ordin social cu privire la exercitarea profesiunilor?

– Și una și alta, răspunse doctorul Sârbu mergând agale, la oarecare distanță de prietenul său, și fumând. Am vorbit despre această trăsătură psihologică fiindcă o cunosc bine, e foarte accentuată la oameni cu structura mea și e o slăbiciune pe care o învingem cu ajutorul orgoliului. Consider că orgoliul profesional este singurul care este creator și care poate fi, din punct de vedere moral, justificat. Fiindcă mai rea decât truda propriu-zisă pe care o reclamă exercitarea unei profesiuni este lupta cu tentația de a o părăsi, văzând rezultatele așa de puțin spectaculoase pe care le obținem în comparație cu alții, care își potențează profesiunea prin acțiuni care nu sunt străine de ea, dar pe care nu orice profesionist este capabil să le inițieze. Și atunci, ca o compensație, apare orgoliul profesional, ca trăsătură comună a celor mai numeroși, care îi deosebește de ceilalți, mai puțini.

– Și ce vrei să spui cu asta? îl întrebă doctorul Munteanu atent.

– Că observ în lumea intelectuală o scădere a orgoliului profesional. Și că tu ești unul dintre cei care se străduiesc să dea lovituri mortale acestui orgoliu, fără să-ți dai seama că îți pregătești singur terenul ca să fii disprețuit și să devii jucăria altor forțe sociale, care n-au niciun interes ca psihologiile profesionale să se coaguleze și să-și câștige o relativă independență în lupta socială.

N-o să mă apuc acuma, Ghiță, să-ți spun ce se zice sau ce se crede despre tine în legătură cu întoarcerea ta în spital – am observat că nu te interesează fondul problemei, te-ai angajat în mod conștient pe drumul tău și se pare că știi ce-ai de făcut –, dar îți atrag totuși atenția că te pândește o mare primejdie și că ai încă timpul să te retragi pe o poziție din care să ieși învingător. Problema e dacă ai suficient curaj să te retragi pe o asemenea poziție, îți repet, după mine singura de pe care te poți apăra cu succes.

– Să lăsăm presimțirile și ipotezele referitor la situația noastră personală în spital și să reținem fondul problemei, zise doctorul Munteanu cu un glas liniștit. Dacă e vorba de faptul că eu mă străduiesc să dau lovituri mortale profesiunii noastre, aici am ceva de spus și pot să discut cu tine. Ai cunoscut tu vreodată o situație în care profesiunile să se poată exercita absolut liber una de alta și mai ales absolut liber de legile economice și politice ale societății și epocii respective? De unde au luat și cu ce au finanțat Pasteur sau doctorul Babeș institutele lor de cercetări? E foarte comod să vorbim de orgoliul profesional câtă vreme nu facem mai mult decât să prescriem rețete de lentile, cum a făcut tata timp de treizeci de ani – să stai cu el de vorbă și să vezi ce orgolios e, ai zice că toată medicina se sprijină pe el – sau când strângem foarte pe îndelete un număr de cazuri de bătrâni suferind de neurastenie și scriem un excelent studiu despre această chestiune, dar, lăsându-l la o parte pe doctorul Marinescu, care știm cum lucra și ce mijloace a avut, să ne gândim la alți cercetători, să ne întrebăm ce trebuie să fi simțit Babeș când îi lipseau banii ca să-și extindă cercetările și când îndura tot felul de jigniri și umilințe pe măsură ce înainta în vârstă. Așa că s-o lăsăm mai încet cu orgoliul profesional care nu cuprinde o sferă mai mare decât coridorul Serviciului 14 (aceasta era denumirea pavilionului unde lucra doctorul Sârbu) și să ne închipuim mai puțin că un asemenea coridor constituie o poziție de pe care se poate da o bătălie mare – și încă să mai ieși și victorios! Fiindcă asta e probabil poziția la care te referi când îmi prezici că voi avea de înfruntat o mare primejdie.

Încheiase cu o voce în care erau amestecate și tristețe, și indignare, dar și înțelegere afectuoasă pentru cel care se hazardase atât

de imprudent pe un teren necunoscut lui şi înţesat de mine: era totuşi prietenul sau cel mai vechi şi mai de bună-credinţă şi trebuia să-l despartă cu grijă de opiniile sale care erau, ca totdeauna, pe cât de intransigente, pe atât de mărginite. „Formidabil, gândea în acelaşi timp doctorul Sârbu, îmi vorbeşte de parcă ar fi măcinat de aceleaşi griji ca ale doctorului Babeş sau Marinescu."

– Ascultă, Ghiţă, rosti el când celălalt se opri, eu nu-ţi recomand micimea coridorului, ci ideea de coridor. Spitalul, sau spitalele, cu toate coridoarele lor sau dacă vrei, ministerul cu toate cabinetele lui, dar al *Sănătăţii*, nu al *Afacerilor Externe*. Ce legătură are Ministerul Afacerilor Externe cu medicina? Am auzit din gura ta această bizarerie, că ai avut nevoie de câteva luni ca să te pui la punct cu nu ştiu ce. Dacă e să discutăm, tu consideri ăsta un răspuns la întrebarea care ţi se poate pune şi care de fapt ţi s-a şi pus de toată lumea în clipa când te-ai întors în spital? Fiindcă dacă nu te întorceai nu-ţi mai punea nimeni nicio în trebare, totul era în regulă.

– N-am constatat la nimeni şi nici nu cred că îşi pune cineva, în ce mă priveşte, o asemenea întrebare, răspunse doctorul Munteanu cu îndoială. Ce sens ar putea să aibă o asemenea întrebare pe care să mi-o pună alţii şi să nu mi-o pun eu însumi? Dar să presupunem că dacă mi-o pui tu e suficient să mă consider obligat să-i dau un răspuns – altul decât cel particular, accidental şi adevărat pe care mi l-am dat mie însumi când am părăsit pentru câtva timp spitalul. Într-adevăr, e o greşeală, se poate interpreta că am vrut să părăsesc medicina şi n-am reuşit. Ei şi? Nu văd care e problema şi nu înţeleg ce gen de răspuns aştepţi de la mine.

– E foarte ciudat, zise atunci doctorul Sârbu nedumerit, că tocmai tu, care aduci ca argument al orientării tale profesionale dependenţa generală a profesiunilor de factorii politici şi economici, nu-i vezi, în actuala situaţie, ca factori psihologici foarte concreţi şi ce probleme îţi ridică sau o să-ţi ridice.

– Ce te face să crezi că nu-i văd? Formidabil cum seamănă oamenii între ei! exclamă doctorul Munteanu stupefiat parcă deodată atât de tare de această idee, încât uită în aceeaşi clipă că îi pusese celuilalt o întrebare. Seamănă între ei indiferent de vârstă

şi de caracter şi chiar de mentalitate, chiar ieri am avut o discuţie cu părinţii mei exact pe aceeaşi temă şi au venit exact cu aceleaşi idei ca ale tale, formulate doar altfel. Indivizii umani au pierdut multe însuşiri naturale, între altele pe aceea de a rămâne senini şi puternici în faţa schimbărilor. Au nelinişti sufleteşti. Dar ce sens au aceste nelinişti sufleteşti?! Înţeleg să pierd ceva cu care m-a înzestrat natura în schimbul a ceva superior pe planul conştiinţei, dar ce-am câştigat eu pe planul conştiinţei prin faptul că percep schimbările cu nelinişte?

– Eu nu-ţi sugerez să ai nelinişti sufleteşti dacă tu te simţi senin şi puternic, ci îţi spun să te gândeşti dacă într-adevăr eşti destul de senin şi de puternic ca să ieşi victorios din situaţia în care te afli, zise doctorul Sârbu făcând parcă o sforţare să se exprime cu cea mai mare atenţie în aceste clipe, care începeau să devină din ce în ce mai încordate.

– În ce situaţie mă aflu? întrebă într-adevăr celălalt cu o voce care scăzu brusc în volum şi crescu în intensitate. Dacă n-ai să-mi răspunzi acum cu claritate ce-ai înţeles prin aceste cuvinte, va trebui să încetăm imediat discuţia. Avem amândoi experienţă şi ştii şi tu unde poate duce.

– Am să-ţi spun: eu nu pretind de la tine să faci ceea ce nimeni dintre noi nu poate să facă! Dar ceea ce poate să facă ultimul, mă simt foarte îndreptăţit să-ţi cer s-o faci.

– Tu spune-mi net, fără ocolişuri, în ce situaţie mă aflu eu. Răspunde la întrebare, dar pe scurt, că observ că ai început să nu mai poţi spune ceva decât vorbind mult. Ca să-mi spui că nu-ţi place că am plecat câteva luni din spital, m-ai luat ca majorul din poveste, pe departe, despre sensul activităţii umane... Să revenim la problemă. Ce e asta că nu-mi pretinzi să fac ceea ce nimeni dintre noi nu face, dar că ceea ce poate să facă ultimul eţetera? Răspunde întâi la asta.

– Nu pot. Dacă la noi se ştie ceva mai mult în vreo chestiune medicală – şi nu numai medicală – decât în alte ţări (şi în epoca noastră aproape în toate ţările cu un anumit grad de civilizaţie se descoperă tot timpul lucruri care pun foarte acut problema schimburilor culturale şi ştiinţifice), presupun că cine e în urmă,

şi e interesat să nu mai fie, vine pur şi simplu acolo unde s-a produs descoperirea şi află despre ce e vorba. Dacă eu, acum, în anul 1952, aş vrea să aflu ceva, trebuie de asemenea, să plec. Şi pentru asta, cineva, ministerul, Academia, institutul sau spitalul trebuie să aprobe această plecare şi să-mi dea şi bani. Şi pentru ca această aprobare să fie dată, cineva trebuie s-o sprijine, şi acest cineva trebuie să fie mai mare ca mine, fiindcă simpla mea cerere nu e suficientă. Ei, dintre noi – vorbesc de noi, medicii care ne considerăm mai buni, nu de toţi, adăugă doctorul Sârbu ironic făcând cu degetul o roată în aer – niciunul nu vrea sau nu poate să facă tot ce depinde de el ca să reglementeze această chestiune, fiecare se descurcă pe cont propriu şi din pricina asta fiecare îl învinuieşte pe celălalt că stăm prost. Din toţi, tu ai făcut ieşirea cea mai spectaculoasă. Fii atent, o să plăteşti!

Se lăsă tăcere între ei doi, cel care vorbise aşteptând parcă sub tensiune să vadă dacă fusese urmărit în adâncime, dincolo de ceea ce puteau exprima cuvintele, cel de al doilea luptând parcă sub aceeaşi tensiune cu înţelegerea, care îi forţa conştiinţa şi îi forţa aproape în acelaşi timp, sub aceeaşi presiune, gândirea logică, împingându-l să se exprime şi să se lase prins în lanţul adevărurilor ameninţătoare care se încolăceau din ce în ce mai mult deasupra capului său.

– Cu alte cuvinte, rosti el deodată, ca şi când gândirea i-ar fi ţâşnit ca un şuvoi, revii la ideea că sunt vinovat că am vrut să mă las de medicină şi îmi ceri să mă întorc la ea cu umilinţă, ca ultimul dintre medici?

Doctorul Sârbu nu răspunse îndată. Un beţiv trecu printre ei despărţindu-i. Îl ocoliră fără să-i audă înjurăturile triviale şi-şi continuară drumul, de astă dată doctorul Munteanu fiind cel ce aştepta cu încordare extremă răspunsul celuilalt. Tot mergând, ajunseseră la capătul Căii Victoriei şi o luară spre Şosea. Cu toate că aici într-adevăr piaţa şi cele două vechi şosele lărgeau definitiv orizontul de câmpie, pe care Capitala, fără depresiuni spectaculoase de sol, o sugera chiar în centrele ei aglomerate, impresia de oraş mare abia aici prindea consistenţă, cu toate că nu se mai vedeau de-a lungul celor două şosele mărginite de copaci bătrâni şi alei

înflorite de trandafiri decât vile rare, înecate în ierburi de grădină, sau vechi clădiri în care erau adăpostite opere de artă, muzee de tot felul sau vechi institute ştiinţifice. Poate că vastitatea pieţei, în care intrau sau din care porneau şapte sau opt bulevarde şi şosele, şi apoi şoselele însele sugerau existenţa unui oraş mai mare şi mai frumos decât era el în realitate? Parcă şi cerul de noapte era aici mai ceţos şi mai citadin, iar firele groase încărcate cu electricitate care pluteau deasupra pieţei ca o enormă pânza de păianjen din care ţâşneau fulgere albastre la trecerea tramvaielor care mai circulau încă pe acolo în acei ani sporeau şi ele, împreună cu luminile circulare care alungau întunericul şi cele care scăldau Palatul Preşedinţiei Cosiliului de Miniştri, această impresie neconfirmată apoi o mie de metri mai înapoi.

– Da, răspunse într-un târziu doctorul Sârbu, ai înţeles exact ceea ce eu de două ceasuri nu reuşesc să exprim. E una dintre ideile care circulă în spital, după părerea mea cea mai importantă. Bine-înţeles că nu e formulată atât de nobil, dar se poate obţine ca ei să accepte această formulare a ta, adică să revii cu umilinţă la medicină, ca ultimul dintre servitorii ei.

– Dar cum e formulată? zise doctorul Munteanu cu gura strânsă şi nu se auzi bine şi trebui să repete ceea ce spusese.

– Nu e formulată! E ceva, aşa, de natură insesizabilă, dar care ar permite unuia sau altuia să facă sesizabilă o asemenea idee, adică să ţi se întâmple ceva care să te aducă într-o asemenea situaţie umilă. E foarte primejdios, să ştii că e momentul cel mai primejdios prin care treci tu de când ne cunoaştem. Cel puţin aşa mi se pare mie, poate că tu ştii altceva... Nu vreau să-ţi stârnesc nelinişti sufleteşti care să nu-ţi folosească la nimic. Gândeşte-te. De-aia ţi-am spus mai înainte că n-aş zice că poţi să-ţi închipui aşa ceva, că tu ai zis că am să râd, dar nu te interesează chiar deloc ce se spune în spital, că îţi închipui. Ai dreptate, ce se spune poţi să-ţi închipui, mai mult sau mai puţin, dar ce se gândeşte? Ei, aici să vezi. Ţi-am spus, de pildă, ce gândesc eu, dar crezi că numai eu gândesc aşa? Şi fiindcă suntem prieteni, eu am făcut un efort şi ţi-am spus până la urmă ce gândesc şi ca să nu fac vreo greşeală am demarat aşa de greu. Dar crezi că vei mai găsi unul ca mine să-ţi spună?

Nu pentru că s-ar feri de tine, ci pentru că pur şi simplu e dificil de formulat. Pentru că nu mi-era clar nici mie; ştiam doar atât, că se consideră un eşec total încercarea ta de a părăsi profesiunea noastră. Şi ce bărbat, de pildă, ar interpreta fuga soţiei lui de acasă altfel decât o dorinţă expresă de a rupe căsătoria? Nu vreau să duc comparaţia mai departe, dar cum să nu-ţi doresc eu, după această trădare, dacă vreau ca prietenia noastră să nu excludă preocupările comune – fiindcă fără ele am fi tot aşa de puţin prieteni cum ar fi doi soţi care ar face fiecare copii în altă parte – să ţi se întâmple ceva care să-ţi permită să-mi dovedeşti că iubeşti medicina şi că aventurile tale diplomatice, şi la propriu şi la figurat, nu înseamnă nimic şi nu sunt altceva decât simple slăbiciuni (care dintre noi ar refuza câteva luni la Roma sau în altă parte având în acelaşi timp posibilitatea să se întoarcă oricând la spital?). Eu am început să am bănuiala că tu lucrezi la ceva, studiezi nu ştiu ce, dar întâi ce fel de studiu e acela în afara clinicii şi al doilea, chiar dacă ar fi, să zicem, un material de un interes excepţional, cum de altfel mi-ai şi spus, cine ar mai sta acuma să te creadă? Ar însemna că vrei să ne arăţi nouă şi ţie însuţi că iubeşti medicina printr-o lovitură de efect. Numai dacă într-adevăr ai veni cu ceva excepţional s-ar răsturna întreaga situaţie şi toată lumea ar uita. Dar asta ar însemna o mare surpriză pentru mine şi s-ar dovedi că tot ce ţi-am spus până acuma ar fi pură invenţie a unui spirit mărginit şi timorat. De bucurie că ai avut dreptate aş uita imediat că am fost atât de neghiob şi te-am judecat după aparenţe. Poţi să-ţi imaginezi ce bucuros aş fi? Evenimentele din ultimii ani au pus cam greu la încercare prietenia noastră şi despre toate istoriile care au ameninţat-o avem aşa, un fel de sentiment general că aşa s-a întâmplat, ce poţi să faci... Dar oricât de mult ai ţine la cineva, îndoiala persistă şi nu suntem totdeauna la fel de puternici ca să trăim cu îndoiala în noi. Eu acuma pot să-ţi spun că toate acestea nu mai au pentru mine nicio importanţă, ţin la tine şi aşa, dar mult timp după ce s-a petrecut tot ce ştii, n-a fost aşa, şi nimeni nu-mi garantează că n-o să revină în viitor.

– Să lăsăm consideraţiile de ordinul ăsta, zise doctorul Munteanu. Ştii şi tu bine că în materie de prietenie sau de dragoste

contează totdeauna cu ce vii de acasă. Şi eu ţin la tine, dar dacă ar fi să mă iau după toate măgăriile pe care mi le-ai făcut, de mult ar fi trebuit să te consider un duşman şi nu un prieten.

– Ce măgării ţi-am făcut eu ţie? îl întrebă doctorul Sârbu uimit şi izbucni imediat în râs, ca şi când faptul de a face cuiva măgării era ceva foarte vesel.

– Lasă că ştii tu, murmură doctorul Munteanu fără nicio plăcere, şi tăcu, şi merseră astfel unul lângă altul fără să-şi mai spună nimic.

– Ba nu, te rog să-mi spui, zise doctorul Sârbu după ce se gândi câtva timp. N-ai să poţi cita un singur fapt din care să reiasă că ţi-am făcut vreo măgărie.

– Zeci de fapte, zise doctorul Munteanu liniştit şi convins.

– Zeci de fapte?!

– Da, zeci, te crezi foarte departe de genul de măgării pe care le reproşezi altora.

– Spune măcar unul, să văd şi eu ce înţelegi tu prin măgării!

– Aia făcută profesorului Rotărescu ce e?

– Tu spune ce măgărie ţi-am făcut eu ţie în calitate de prieten, lasă-le pe alea!

– Când te-am rugat anul trecut să iei cuvântul în organizaţie contra grupului de cosmopoliţi, ce mi-ai spus?

– Ce ţi-am spus?

– Că tu îl consideri pe doctorul Strihan un medic foarte bun şi nu-ţi dai seama ce e cu cosmopolitismul de care îl făceam noi vinovat.

– Chiar că nu-mi dădeam seama, răspunse doctorul Sârbu nedumerit. Ce-aveai cu el?

– Vezi?! exclamă atunci celălalt şi continuă cu un soi de filozofie a deznădejdii: erai în sală când domnul Strihan a ţinut o comunicare şi a stârnit chicoteli pe seama unor articole ale mele şi aproape că ai râs şi tu, fără să-ţi dai seama că acolo era în joc şi situaţia ta, nu numai a mea şi a altora! Asta nu e o măgărie?

– Uite, ai cuvântul meu, zise doctorul Sârbu solemn, fără să ia în seamă fondul problemei, că acum aflu de la tine că ai avut ceva cu doctorul Strihan. Mă crezi?

– Ţi-am spus că e mai bine să lăsăm la o parte consideraţiile strict personale, sigur că te cred, dar tocmai asta e măgăria, că eu ţi-am atras atenţia şi tu nici măcar nu mai ţii minte.

Doctorul Sârbu vru să spună ceva, dar renunţă, făcu o mişcare din umeri şi din cap de îndoială şi în acelaşi timp de nesiguranţă: era posibil, într-adevăr, aşa ceva se putuse întâmpla, în sfârşit...

– Ai dreptate, zise el, n-are rost să ne apucăm acuma să dezgropăm morţii. Asta e situaţia, zise el încheind parcă abia acum ideea pe care o urmărise înainte ca doctorul Munteanu să-l oprească de la consideraţiile prea personale. Ţi-am spus cam ce se gândeşte şi ce gândesc şi eu... Tu probabil că vezi lucrurile altfel şi ai şi motivele tale, dar eu ţi-am atras atenţia că una e ce gândim noi şi alta e situaţia în care ne pomenim implicaţi şi care are, vrând-nevrând, o anumită semnificaţie, care devine obligatorie, dacă ne pasă. Dacă nu ne pasă şi nu dăm nici doi bani pe semnificaţia propriilor noastre acte de existenţă, totul e în regulă... Cu condiţia ca totul să se termine cu bine.

– Ei nu! mai zise şi doctorul Munteanu, deodată hotărât să încheie discuţia şi, cu o undă de sarcasm la adresa neliniştii ciudate din glasul prietenului său: nu asistăm la o comedie lirică, în care după ce se plânge şi se râde, totul se termină cu bine. În aşteptarea sfârşitului imprevizibil, fii şi tu mai vesel. Tu nu eşti implicat...

PARTEA A PATRA

I

Constanța își amintea acum cu sentimentul că era parcă vorba de o poveste veche, cum se lămurise în acele zile după declarația lui că ei doi ar fi fost fericiți numai dacă nu se căsătoreau, că le plăcea amândurora prea mult să fie liberi pentru ca în cele din urmă o căsătorie să nu-i înstrăineze. Dragostea lor nu fusese nici dragoste de amanți, nici de soți, căsătoria prea rapidă stricând-o pe cea dintâi, și cea dintâi stricând apoi, prin lipsa sau scurtimea ei, pe cea de-a doua. E adevărat că în ceea ce privește această grabă el recunoscuse că era vinovat, dar nici el nu mai știa să explice după aceea de ce se grăbise așa de tare, ce-i venise, îi plăcea de ea, o iubea, o simțea atât de apropiată, atât de a *lui* încât se grăbise să pună mâna pe ea, îl apucase parcă o frică să n-o scape, să nu se întâmple ceva și din pricina asta s-o piardă. Așa îi spusese el, și ce era mai ciudat era că aceste cuvinte exprimau exact ceea ce simțise și ea în aceeași perioadă, și își amintea cum îl întrebase: „Și acum nu mai simți că sunt *a ta*?" „Ba da, îi răspunsese el, dar nu mai știu ce să fac cu tine." „În ce sens? îl întrebase ea atunci simțind în acele clipe cum îi fuge sângele din obraji și se face albă. (Fuseseră clipele cele mai rele din tot ce mai urmase.) În ce sens nu mai știi ce să faci cu mine? Să nu te ferești să vorbești deschis, adăugase ea, fiindcă eu totdeauna m-am gândit că așa cum îi spui cuiva *te iubesc*, tot așa trebuie să-i spui și *nu te mai iubesc*. Unii nici măcar nu vor să audă, crezând că dacă nu se pronunță aceste cuvinte se mai poate drege ceva. Eu vreau să mi le spui!" „Am să-ți vorbesc deschis, îi răspunsese el. Te iubesc, dar nu mai știu ce să fac cu tine, mi-a apărut un sentiment chinuitor că pe lângă iubire ar trebui să mai fac ceva pentru tine și nu știu ce." „Văd eu că-mi vorbești deschis, spusese ea, dar tot pe mine mă lași să ghicesc singură de ce vrei totuși să ne despărțim, deși mă iubești. Nu mă gândesc chiar de azi la asta, mă gândesc de vreo două luni, de când am întrerupt sarcina.

Mare lucru n-am descoperit! Ştiu că ar trebui să înţeleg că la urma urmei nu mă mai iubeşti şi că eşti un bărbat serios care nu vrea să încurce o femeie şi să rămână căsătorit cu ea deşi lui nu-i mai place, dar înţelegerea asta n-o are cineva decât atunci când ori iubeşte foarte tare pe cineva, ori nu-l iubeşte deloc. În ambele cazuri înţelegi mai uşor fiindcă nu ţi-e frică. Or, mie mi-e frică şi de aceea nu înţeleg." „De ce să-ţi fie frică?" spusese el şi i se dusese şi lui sângele din obraji şi se făcuse alb. Se vedea că în aceeaşi clipă chiar îl cuprinsese şi pe el frica. „De ce să-mi fie frică?! întrebase ea mirată. Cum să nu-mi fie frică? Ce facem noi aici, ne jucăm de-a căsătoria, de-a despărţirea? Cum de ne-am putut înşela? Şi cine ne garantează că dacă ne despărţim găsim pe cineva mai bun? Dacă găsim pe cineva mai rău?" Paloarea lui se accentuase auzind-o vorbind astfel şi se îndârjise pe neaşteptate: „Ce putem face? E foarte posibil să nu găsim pe cineva mai bun, dar ajunge gândirea asta ca să ne împiedice să ne despărţim?" „Eu nu spun că ajunge, răspunsese ea, eu spun de ce mi-e frică. Şi parcă mi-e frică şi de ceea ce înţeleg că înseamnă frica asta. Ce-ai făcut?! îl întrebase ea şi pe chipul ei începuse să apară treptat o expresie de înstrăinare înspăimântătoare, de ce ai stricat ce începusem, şi de ce-ai mai început dacă aveai de gând să strici? Ce s-a întâmplat?" „Nu ştiu ce s-a întâmplat, de unde vrei să ştiu eu?" răspunsese el cu o voce parcă golită de viaţă lăuntrică, şi se uitaseră apoi unul la altul, privire în privire, fără să clipească, un timp nesfârşit de lung, căutând parcă să afle astfel ceea ce raţiunea şi gândirea logică nu reuşeau să descifreze.

Era spre seară, într-o zi de duminică, şi după aceea ea se îmbrăcase şi se dusese în parc, simţind nevoia să-şi consolideze înstrăinarea, şi să rămână singură cu mâhnirea aceea apăsătoare care îi stătea atunci pe inimă ca un bolovan.

Seara s-a întors şi s-a culcat. N-a mai scos un cuvânt, a pus capul pe pernă şi în câteva secunde a adormit. Înţelesese că el avea dreptate şi frica îi pierise, asemeni cuiva care, fiind expus total unei lovituri, descoperă că dacă primeşte această lovitură fără să se ferească, n-o să-i mai fie pe urmă frică niciodată.

II

Cu aceste amintiri limpezi, Constanța se considera scăpată de boala ei și singura preocupare care o stăpânea ca o obsesie era de ce picioarele ei nu voiau s-o mai asculte ca altădată și de ce tremura din tot corpul când trebuia să meargă, și abia de putea merge fără să simtă tot timpul senzația că se va prăbuși. Era iritată că zilele treceau și că în loc să simtă o revenire treptată și oricât de înceată a puterilor, dimpotrivă, pe zi ce trecea se simțea mai slăbită și somnul îi era din ce în ce mai scurt și mai obositor. Se trezea dimineața cu dureri vii în tot corpul și cel mai mic gest o istovea, și în loc să se simtă istovită și în dorințele ei ca să poată zăcea și uita că e bolnavă, dimpotrivă, acestea erau și mai vii și mai ascuțite sporind și mai mult procesul de epuizare și inerție în care organismul ei se prăbușise. Și cu timpul, amintirile și reflecțiile asupra trecutului ei încetară cu totul, nu mai veniră nici dorite, nici nedorite, și iritarea puse cu totul stăpânire pe ceea ce ar fi trebuit să rămână neatins, adică viața cea mai intimă a conștiinței.

...Observând dezinteresul cu care era tratat cazul ei – doctorul Sârbu nu trecea pe la ea zile întregi –, Constanța avu deodată bănuiala că de fapt suferă de paralizie generală progresivă și că în curând nu se va mai putea deplasa decât cu căruciorul, cum deja văzuse pe acolo pe coridoare că i se întâmplase unei bolnave. Maladia avea chiar un nume, îl află discutând pe coridor cu alte bolnave, îi spunea boala lui Charcot-Marie, și consta în topirea progresivă a mușchilor picioarelor, doar atât află, și că era incurabilă. Se întoarse în pat abia ținându-se de ziduri și începu să-și examineze pulpele, care i se părură sensibil micșorate. Îi ceru doctorului Drăghici, care o vizita zilnic (medicul acela cu favoriți, atât de blând și de serios), să-i confirme că despre asta era vorba și doctorul Drăghici nu se putu stăpâni și își dădu capul pe spate hohotind scurt. Avea aerul că așa ceva vesel n-a mai auzit de mult, dar ei nu i se păru nimic vesel, deși ideea aceasta îi fu astfel alungată din minte în aceeași clipă. Se împrieteni apoi cu o activistă UTM din Ploiești, care se internase pentru a doua oară și care îi făcea

vizite aproape în fiecare după-amiază şi îi ţinea de urât. Suferea cam de aceleaşi stări ca ale ei, dar într-un fel care parcă mai semăna a boală, adică pe lângă istovirea fizică, o apuca din când în când, chiar în faţa Constanţei, plânsul, mai ales când povestea cum muncea ea acolo în comitetul UTM, şi cum nu păţea să rabde ce întâlnea pe teren şi cum se întorcea apoi noaptea târziu acasă şi nu putea să adoarmă de mânie şi indignare. Era o fată totuşi voinică, avea doi copii şi un bărbat petrolist, şef de echipă. Istoriile ei de pe teren, care o obsedau, erau mai toate în legătură cu copii martiri bătuţi în mod bestial de părinţii lor alcoolici sau desfrânaţi, copii bolnavi şi neîngrijiţi, sau daţi pe mâna unor rude nu mai puţin destrăbălate, care scoteau sufletul din ei pentru o bucată de pâine. Povestirile ei o turburară foarte tare pe Constanţa, aducându-i aminte că şi ea săvârşise ceva asemănător întrerupând o sarcină şi îi veni ideea că asta e pricina bolii ei, regretul adânc că nu făcuse un copil. „Ah, dacă aş fi avut copilul, nimic nu s-ar fi întâmplat", îşi spuse şi avu sentimentul că viaţa ei este stricată acum pentru totdeauna, şi că nu mai are de ce mai trăi. Când o auzi spunând acestea, doctorul Drăghici dădu din umeri şi strâmbându-se cu blândeţe îi spuse să vină cu el în salonul vecin şi să-i arate cel puţin douăzeci de femei bolnave de aceeaşi nevroză, cu copii. N-avea nicio legătură boala asta cu copiii.

Dar iritarea îi creştea şi se lipeau de conştiinţa ei parcă toate ideile şi toate temerile morale. Era bolnavă, îşi spunea, fiindcă nimic din viaţă nu făcuse cum trebuie, nici în copilărie, când o chinuise pe maică-sa cu nepriceperea ei, şi nici mai târziu, când se făcuse mare şi se măritase. Cine îi spusese ei, se pomenea întrebându-se, că aşa trebuie să se poarte o femeie cu un bărbat, să aştepte totul de la el şi ea să nu facă nimic? De la cine învăţase asta? Pentru că nu făcuse nimic pentru el, chiar nimic, cu toate că ţinuse la el şi nu dorise nicio clipă să se despartă. Nu e destul să ţii la cineva, trebuie să mai ştie din când în când şi celălalt cam cum se petrec lucrurile cu *ţinutul* ăsta, cât de tare ţii şi mai ales în ce fel. Simţise doar că e al ei cu un sentiment vechi de tot, din copilărie. În ciuda bătăilor pe care le mâncase când era mică, nu gonise din

gândirea ei copilăria. Nimic din ceea ce simțise, fetiță fiind, că e al ei nu-i putuse fi luat. Privea pe atunci totul cu ochii micșorați, cu acel sentiment aproape divin de posesiune care îi șoptea că tot ceea ce vedea îi aparținea fie și numai pentru faptul că totul se afla mai întâi în ea (nu-și amintise niciodată ca privirea ei să descopere ceva străin), și dacă norii pluteau pe cer și cârciuma din colț era acolo la locul ei și dacă lumina soarelui scălda cartierul sau ploile zguduiau pământul, asta nu era decât o năvală vastă și liniștită a aceloraşi lucruri aflate mai întâi în mintea ei, și le scotea afară prin ochi, fiindcă era destul, de pildă, să strângă din pleoape și să-și astupe urechile, fie și pentru o clipă, pentru ca totul să se acopere, noaptea populată de foșnetele abia auzite ale plopilor, țârâitul greierilor și țânțarilor, tânguirea și vâjâitul crivățului iarna, strigătele căruțașilor și lătratul câțeilor, trâmbele de praf care pluteau seara peste cartier când se întorcea de la școală, trecerea țăranilor spre piețe, cu căciulile lor țuguiate, pe care nu le scoteau nici vara de pe cap, sau ceața de fum de țigară din aceeași cârciumă din colț în care intra sâmbăta seara să-l cheme pe tata la masă. O treabă de făcut, o mână ridicată asupra ei și o bătaie înghițită erau lucruri bizare și puține, se pierdeau în numărul nesfârșit al celor care erau atât de întinse și de supuse voinței ei. Parcă tot timpul cineva o răsfățase mereu și ea nu făcuse niciodată nimic pentru acest cineva care o însoțise peste tot cu devotament. Unde era acum acest cineva? O părăsise și iată că acum ea nu mai era nimic fără el. Gândirea aceasta făcu parcă să sufle asupra ei un vânt agresiv de disperare și începu să se agite și să geamă. Stătea pe spate cu ceafa pe pernă și își clătina capul când spre perete, când spre marginea patului, ca și când cineva nevăzut i s-ar fi așezat pe piept și ar fi silit-o să bea un pahar cu otravă. Vecina ei de pat se dădea jos și chema sora, sora chema medicul și acesta venea și îi prescria doze sporite și din ce în ce mai puternice de calmante, pe care ea le înghițea cu tot mai puțină încredere că o vor ajuta să redevină iar ceea ce fusese odată.

III

Calmantele îşi făcură totuşi efectul. Curând iritarea dispăru, dar lăsă în urma ei o ciudată tăcere, care din zi în zi se făcea tot mai mare. Acum parcă îşi pierdea încetul cu încetul memoria, şi singurul lucru care îi rămânea viu în amintire era doar că avusese memorie. Nimic şi nimeni nu mai răspundea la apel. Nimic parcă nu mai avea sens. Paşii pe coridoare, lumina zidurilor albe nu mai aveau niciun înţeles. În aceste zile tot se mai putea ţine pe picioare şi ieşea uneori afară în curtea spitalului, dar îndura greu spectacolul obişnuit al vieţii. Ce erau această mişcare, aceste obiecte, aceste fiinţe care mergeau pe două picioare şi făceau zgomot articulând sunete? Care era *esenţa* existenţei lor? Nu ştia să răspundă. Şi, îşi zicea ea, nu cumva dacă nu ştim ce sunt lucrurile şi fiinţele şi lumea în care se mişcă ele înseamnă că nu ştim nici cine suntem şi, neştiind cine suntem, nu ştim nici ce putem deveni, în mâna cui se află destinul nostru? Senzaţia era atât de chinuitoare, încât se uita la copaci cu o stranie invidie. Ei erau superbi cu coroanele lor de frunze, înecaţi de lumina soarelui, puternici şi nepăsători. Iar deasupra lor, cerul plin de nori şi soarele atotputernic. Se uita în sus, dar nu putea să îndure lumina, totul era prea viu, copacii prea copaci, norii prea nori, prea adevăraţi, parcă erau fiinţe animate de un mare secret care fusese şi în posesia ei şi de care acum, cu memoria stinsă, nu-şi mai putea aminti. Acelaşi doctor Drăghici o examină şi îi dovedi că totul era în regulă cu memoria ei, dar ea nu ştiu cum să-i explice că faptul că chemările ei adresate trecutului rămâneau fără răspuns însemna că e vorba de pierderea memoriei afective, strivirea ei de către această tăcere prin care nu mai răzbătea nimic. Era ca şi când, rătăcită într-o pădure întunecoasă, ar fi dat de o colibă, din care, deşi ştia că înăuntru sunt oameni şi o aud, nimeni nu voia să răspundă la bătăile ei în poartă. Dar nu numai înapoi se forma un zid, ci şi înaintea ei. Nu mai vedea nimic în viitor, şi atunci avu senzaţia că prezentul este nimicul. Nu mai era nicio luptă de dat, parcă venise sfârşitul. Legată la stâlp şi cu duşmanul dând târcoale în jurul tău cu cuţitul

în mână, nu mai era nimic de sperat: trecutul şi viitorul, aceşti prieteni, nu mai existau. Fusese despărţită de ei, iar ei închişi undeva şi striviţi de marea tăcere. „Înţeleg ce mi s-a întâmplat, gândi ea, sufletul meu a murit, iar eu mai zac încă prin nu se ştie ce ciudăţenie. Probabil că voi muri curând şi fizicește." Şi în aceeaşi clipă, această gândire făcu să urce în ea cu o violenţă copleşitoare chiar senzaţia vie şi iminentă a morţii, senzaţie necunoscută ei până atunci, care smulse parcă năprasnic din mintea ei, cum ar smulge o vijelie copacii din rădăcină, ideea oricărui rău sau oricărei suferinţe care s-ar fi putut compara vreodată cu ea. Şi cum moartea nu venea din afară, ca să lupte cu ea sau să încerce să fugă dinaintea ei, ci venea din chiar intimitatea cea mai adâncă a conştiinţei, de acolo de unde stă parcă ascuns însuşi echilibrul tainic al existenţei unei fiinţe vii, Constanţa nu se mai agită, nu mai gemu, se agăţă doar cu mâinile de marginea de metal a patului şi rămase liniştită aşteptând să moară. Senzaţia crescu atunci până la paroxism, apoi se retrase... Dar îşi croi în sufletul bolnavei parcă un tipar, după care urma să se repete parcă toată viaţa, chinuind-o până la zbaterea finală, moartea cea adevărată şi definitivă, în care suferinţa ar fi pierit şi ea. Astfel începură aceste noi crize, ziua şi noaptea; bolnava începu să refuze mâncarea, deveni tăcută şi în curând puterile fizice o părăsiră aproape cu totul. Vedea că moartea întârzia, dar suferinţa, din ce în ce mai activă, îi şoptea cu o voce neagră: „Viaţa şi moartea sunt lucruri limpezi, unde se află una lipseşte cealaltă. Dar moartea ca un corolar al unei suferinţe îndelungi? Dacă eşti condamnată să suferi astfel, numai într-un singur fel poţi să-i pui capăt..." Era gândirea care o chinuia cel mai tare, fiindcă îşi dădea seama că era de fapt o şoaptă de sinucidere. Cine se cuibărise în sufletul ei şi rânjea de acolo, substituindu-se gândirii ei celei mai secrete?

Înşelate de faptul că mama obţinuse permisiunea să-i aducă mâncare de acasă, infirmierele o neglijară câtva timp şi nu băgară de seamă decât târziu că bolnava nu mânca nici ceea ce i se aducea de acasă şi că slăbea din ce în ce mai rău. Atunci îi spuseră doctorului Sârbu.

Doctorul Sârbu dădu din cap că a auzit şi îşi văzu de alţi bolnavi, după părerea lui mai ameninţaţi. (Nu ni se întâmplă să murim împotriva opiniei celei mai optimiste a medicului?) Când i se spusese că fosta soţie a prietenului său nu doarme şi că are crize în timpul nopţii, contrariat, îi mărise doza de somnifere, iar când i se aduse la cunoştinţă că refuza mâncarea, gândindu-se ce să facă, se consultă cu doctorul Stamate. „Insulina, zise doctorul Stamate, exact insulina o să-i facă bine. A fost de altfel şi părerea profesorului." Doctorul Sârbu nu zise nimic, ieşi din birou şi se duse în rezerva bolnavei. Arăta de nerecunoscut; pe cât fusese de slabă cu o săptămână în urmă, acum arăta de două ori mai rău. Medicul se posomorî, îngrijorat.

– De ce nu mâncaţi? o întrebă.

Ea îşi întoarse faţa de la el şi nu răspunse. Tăcerea ei era ca o lespede, cu nimic nu putea fi urnită. Doctorul Sârbu scoase stiloul dintr-un buzunar, ceru fişa bolnavei şi scrise ceva în ea.

– Insulină? întrebă infirmiera.

– Da. Începeţi de mâine dimineaţă cu patru unităţi, şi continuaţi cu câte patru şi cu câte opt.

Vârî stiloul la loc în buzunar, se uită la mâinile bolnavei, se aplecă, îi luă o mână şi îi pipăi braţul, masându-l în sus spre încheietura cotului.

– Are vene bune, zise. Faceţi-i glucoză după insulină, are o sensibilitate digestivă, să nu mănânce prea multe dulciuri, fermentează...

Se ridică şi ieşi în holul mic dintre cele două saloane, însoţit de infirmieră.

– A slăbit foarte rău, trebuia s-o siliţi să mănânce! De ce nu sunteţi atente?

– I se aduce mâncare de acasă, se dezvinovăţi infirmiera, am crezut că mănâncă. Pe urmă mi-a spus bătrâna că o dă la vecini...

– Spuneţi-i maică-sii să stea lângă ea şi să nu plece până nu mănâncă. Din moment ce tot vine, lăsaţi-o pe mama ei să stea cu ea.

IV

De fapt, doctorul Sârbu se interesa de ea numai pentru că fusese soția prietenului său și pentru că o și vizitase de câteva ori în perioada în care nici el nu știa ce era cu doctorul Munteanu, unde dispăruse. Doctorul Drăghici era cel care trebuia s-o facă sănătoasă și avea deplină încredere în colegul său, mai mult chiar, îl considera cel mai bun practician dintre psihiatrii de-o generație cu el, mai bun decât el și Stamate, deși doctorul Balaban, fostul președinte al sindicatului, ca să se răzbune pentru istoria cu ceaiul de mușețel, lansase odată, nu fără succes, formula că ei trei abia dacă formau un medic bun, unul fiind erudit, altul cercetător și celălalt practician, fiecare separat neputând adică întruni această calitate. Cum în acele zile cei doi prieteni tocmai se revăzuseră, doctorul Sârbu abordă, la cea de-a doua întâlnire pe care o avu cu doctorul Munteanu, chestiunea sănătății Constanței, întrebându-l pe fostul soț dacă avea ceva revelator de spus, de natură să-i ajute psihiatrului s-o pună pe picioare.

– Ai văzut-o? îl întrebă el.

– Da, răspunse doctorul Munteanu, chiar ieri am trecut pe la ea și m-a oprit sora la ușă să-mi spună să n-o trezesc din somn că e foarte greu până o face să adoarmă. Am intrat încet și m-am uitat la ea. Aproape că nici n-am mai recunoscut-o. A slăbit foarte tare.

– Asta n-are nicio importanță, zise doctorul Sârbu, ca și când nu i-ar fi plăcut relevarea acestui aspect al chestiunii, o să-i facem insulină și o să se aranjeze, altceva dacă mai știi. Ai vorbit cu ea?

– Nu, răspunse celălalt, și avu expresie întrebătoare: trebuia să vorbească, era necesar?

– Nici nu cred că ar fi bine, zise doctorul Sârbu. Dar e posibil să-i facă bine puțină psihoterapie. D-aia te întrebam dacă în legătură cu despărțirea ai putea să ne dai vreo indicație. I-aș transmite lui Drăghici și el ar ști cum să se folosească de eventualele date ale problemei. A fost vreo problemă?

– Da, spuse doctorul Munteanu hotărât, dar stingherit totuşi de o anume dificultate în a-şi preciza gândul. Nu ştiu dacă nu greşesc... Când s-a pus problema despărţirii...

– Cine a pus această problemă, tu sau ea?

– Iniţial eu, dar practic, vorbind, problema a devenit, în câteva ceasuri, o problemă comună, ceea ce, mărturisesc, m-a cam uluit, fiindcă de fapt ea nu voia să se despartă. M-a învinuit că de ce m-am apucat să mă căsătoresc dacă la numai câteva luni după aceea trebuia să mă despart. Cum să-ţi spun... Nemaipomenită chestie, nici acuma nu înţeleg, parcă am fi făcut o căsătorie de catolici...

Doctorul Munteanu se opri, dar celălalt îi ceru, din priviri, precizări.

– Din moment ce ne-am căsătorit, ar fi trebuit să rămânem aşa toată viaţa... Cam aşa suna, deşi nu s-a exprimat chiar aşa.

– Asta e mai degrabă ceva ţărănesc, observă doctorul Sârbu. Şi adăugă: Asta era problema?

– Nu, zise doctorul Munteanu, la fel de hotărât ca şi mai înainte, dar fără să pară că îi stă mai mult la îndemână să spună dintr-o dată despre ce era vorba. Două lucruri m-au uimit pe mine în comportarea ei, zise el decis deodată să sugereze cu aceste două lucruri ceea ce i se părea dificil de prins într-o formulare clară şi distinctă, întâi, că a întâmpinat declaraţia mea complet descoperită, nu s-a produs adică nicio panică în conştiinţa ei, deşi s-a făcut albă la faţă şi mi-a declarat că îi e frică...

– Frică de ce? întrebă doctorul Sârbu.

– Frică de tocmai ceea ce eu vedeam că nu îi e, adică de ideea despărţirii, de gândul că nu va găsi unul mai bun ca mine. (M-a întrebat şi pe mine dacă eu cred că voi găsi una mai bună.) Şi al doilea, a fost *înstrăinarea* ei de mine, care s-a produs sub ochii mei, în numai câteva ceasuri. În loc să verse lacrimi şi să continue apoi să ceară, cel puţin un anumit timp, explicaţii, ea a rămas după aceea tăcută, dar nu în sensul că îşi impunea această tăcere ca o măsură de apărare, ci pur şi simplu tăcea fiindcă nu mai avea cu mine nimic de comunicat... Aş vrea să ştiu câţi inşi pot dormi în noaptea care vine după o despărţire, sau în orice caz ce fel de

somn au. Eu n-am dormit aproape deloc câteva zile în şir. Ei, ea a pus capul pe pernă şi a adormit imediat şi profund până în zori. Mă uitam la ea tot timpul şi eram uluit de cât de *singură* dormea ea în noaptea aceea... I-am fost atât de recunoscător de felul cum a primit atât începutul cât şi sfârşitul acestei legături, încât dimineaţa am şi plecat şi i-am lăsat o scrisoare în care îi spuneam că mi-am luat doar cărţile şi hainele şi că totul îi rămânea ei şi că de divorţ o să mă ocup tot eu, e suficient să nu se prezinte la înfăţişare pentru ca instanţa să admită divorţul.

– Nu văd problema, zise doctorul Sârbu, care urmărise totul cu atenţie.

– Ce problemă?! se miră celălalt.

– Te-am întrebat la început dacă a fost o problemă între voi şi tu mi-ai răspuns că a fost, dar că nu ştii dacă n-o să greşeşti spunând care. Spune problema şi vedem noi cum e!

– Da, îţi spun, dar acum am şi mai puţină siguranţă că nu mă înşel. Eu m-am împotrivit la un moment dat ca ea să păstreze o sarcină şi mă tem că am greşit.

– Aţi discutat asta în momentul când s-a pus problema despărţirii?

– Nu, dar mi-a trecut prin cap când am auzit-o că spune că îi e frică. Atunci mi-a fost şi mie frică de ce-am făcut şi m-am gândit că n-aveam dreptul s-o opresc să nască, dacă ea voia.

– Şi ea voia?

– Da.

– În mod deosebit?

– În mod normal.

– Şi?

– Şi mi-am dat seama că trebuia s-o las pe ea să decidă, să-i spun adică mai întâi că nu mai putem trăi împreună şi că eu vreau să ne despărţim şi abia după aceea, eventual, să-mi exprim părerea mea că ar fi bine să nu existe copil (în afară de argumentul obişnuit că şi pentru copil ar fi bine să nu crească fără tată).

– Cum s-au asociat la tine frica ei cu a ta, nu înţeleg. Ce legătură ai văzut tu între faptul că ea simţea în momentul acela o frică şi faptul că tu ai împiedicat-o să nască?

– Am avut în clipa aia senzația că ea nu se va mai remărita niciodată, mărturisi doctorul Munteanu cu un glas care parcă mai sugera și acum spaima care îl cuprinsese atunci având această revelație.

– Aha, zise doctorul Sârbu, înțelegând deodată totul. Un copil, adică, i-ar fi împlinit viața, și faptul că nu s-ar fi recăsătorit n-ar mai fi avut pe urmă nicio importanță. Și presupui că ideea asta a lucrat la ea subteran și ea nu i-a rezistat... Că, adică, e adevărat că nu se va mai remărita... Da, murmură doctorul Sârbu pe gânduri, o să-i spun lui Drăghici și o să încerce să afle de la ea dacă ipoteza asta are vreo bază reală. Ia spune-mi, întreruperea sarcinii s-a făcut fără accident? Mă refer la acele dureri persistente care sunt uneori semnul unor inflamații ireversibile, care, în majoritatea cazurilor, împiedică pe urmă concepția.

– Nu. Totul a decurs normal, îți spun, e o femeie normală, poate prea normală, mai zise doctorul Munteanu de astă dată posomorât și parcă iritat că folosea asemenea expresii care nu spuneau nimic. În mod obișnuit, încercă el să explice, o femeie își reface imediat viața intimă, cu atât mai ușor cu cât căsătoria noastră a fost mai degrabă o legătură legalizată, terminată și aceea foarte repede și fără pic de cenușă între noi. Ăsta e de fapt meritul ei, fiindcă s-a purtat cu o naturalețe foarte rară la femei, strâmbându-se ea nițel când i-am spus că o iubesc, dar strâmbându-se și la sfârșit, când i-am spus că n-o mai iubesc; și acuma când mă gândesc îmi dau seama de ce m-am îndrăgostit de ea, dar aș fi vrut mai degrabă să-mi fi fost soră, cred că aș fi făcut totul pentru ca ea să fie fericită și să nu sufere ca acuma; ca bărbat însă mi-am dat seama că nu mai puteam, și după câte o cunosc eu, n-o să găsească nicăieri unul cu care să se potrivească.

– De aici ipoteza ta că nu se va mai recăsători?

– Acum nu mai am chiar certitudinea că pot să emit o asemenea ipoteză, răspunse doctorul Munteanu, dar nu văd de ce s-a îmbolnăvit. Fiindcă în mod obișnuit, cum spuneam adineauri, ar fi trebuit să-i vină foarte ușor s-o ia de la început cu altcineva, sau în orice caz, dacă nu putea așa repede ca mine, să aibă în vedere o asemenea perspectivă, peste un an sau doi, sau chiar cinci, avea

tot timpul să aştepte şi să caute. Nu, ea se îmbolnăveşte şi, mai mult decât atât, după câte am înţeles eu de la tine şi mi-am dat seama şi când am văzut-o, nici nu vrea să se facă sănătoasă, să lupte cu boala. E posibil chiar să nu-şi dea seama de primejdia care o pândeşte, mai adăugă doctorul Munteanu de astă dată supărat şi foarte mâhnit că un om se putea astfel distruge pe sine când de fapt el se născuse să trăiască şi să fie fericit. Am impresia, continuă el, că aşa detaşată cum era de mine, ideea de căsătorie se asocia la ea cu o idee pură de căsătorie, ca de un ritual pe care nişte legi nescrise, dar invincibile îţi interzic să-l repeţi... Ca la primitivi, pe onoarea mea, moare bărbatul, o îngroapă cu el de vie împreună cu calul şi câinele.

V

Doctorul Drăghici însă nu confirmă nici măcar pe departe această ipoteză.

– Are nevoie să zacă şi să nu mai ştie de ea, asta e, spuse el şi adăugă: insulina o să-i facă bine.

– Vasăzică crezi că n-are nevoie de psihoterapie? zise doctorul Sârbu, nemaiştiind dacă să se mai supere sau nu că toate sugestiile lui în cazul acesta erau respinse.

– Nu, n-are nevoie, în orice caz nu acuma şi în niciun caz în direcţia asta, răspunse doctorul Drăghici. Dar de unde ai ajuns tu de fapt la concluzia asta, apropo de copil şi de recăsătorie? întrebă el curios.

Doctorul Sârbu îi relată discuţia cu fostul ei bărbat şi îi înşiră şi argumentele, evitând însă detaliile intime.

– Auzi ce poate să spună! exclamă doctorul Drăghici contemplând parcă întristat întinderea prostiei umane, care nu-i scuteşte câteodată nici pe indivizii cei mai inteligenţi.

– Bine, doctore, zise atunci doctorul Sârbu uşor atins şi râse cam spart, fiindcă lui i se păruse foarte verosimilă ipoteza prietenului său.

Bine, atunci te ocupi tu în continuare, e în regulă, nu mai zic nimic.

Şi îşi văzu de bolnavii lui, preocupat în zilele acelea, ca orice salariat, unde să se ducă în vara asta să-şi petreacă concediul de odihnă şi cum să facă să-şi pună în acord dorinţele cu posibilităţile.

Avea ceva bani, cartea îi fusese trimisă la tipar, putea să se ducă liniştit în oricare staţiune, la munte sau la mare... să se distreze foarte bine, să se simtă perfect... Să se simtă aşa din toate punctele de vedere... Adică nu chiar din toate, fiindcă anul trecut avusese o aventură la Tuşnad, dar spre surpriza lui, la Bucureşti femeia nu vrusese să-l mai vadă... Hm! Să găseşti o femeie frumoasă căreia să-i faci curte...

Stătea la geam în picioare, şi se uita afară tăcut şi nemişcat. Lanul de grâu sau de ovăz care mărginea golful pe care îl făcea câmpia în această parte a Bucureştiului fusese de mult secerat de oamenii hipodromului şi pe mirişte a uscată crescuse iarbă. În depărtare, căldura verii se materializa parcă în valuri de ceaţă străvezie, iar norii stăteau nemişcaţi pe cer, adormiţi şi cu contururile şterse. Venise timpul somnolenţei.

Această euforie la apropierea verii nu era însă stârnită numai de amintirile concediului precedent şi a unei aventuri pe munte care putea fi repetată. Prietenia lui cu doctorul Munteanu se refăcea de la o zi la alta, cu descoperiri pe care nu le mai credea posibile la vârsta lui, dar care îi confirmau totuşi vechi gândiri de adolescent că viaţa e destul de lungă ca pe parcursul ei, dacă se întâmplă să nu ai noroc, să ai totuşi destul timp să trăieşti din plin acele clipe de adâncă bucurie care ţin numai de fiinţa ta lăuntrică şi asupra cărora nici hazardul şi nici mişcarea neîncetată a lumii nu pot nimic. Destăinuirile care urmară după prima lui întâlnire cu doctorul Munteanu, care nu fusese decât o întoarcere în centrul acelui univers al prieteniei de care preocupările lor profesionale obsesive îi îndepărtaseră spre extremităţi, îi confirmară din plin că nu se înşelase nici la douăzeci de ani, când această prietenie începea, şi nici acum, la treizeci, când se relua după o criză de maturizare.

– Nicule, îi spuse doctorul Munteanu în acele zile, în felul lui neaşteptat, care totdeauna îl făcea pe doctorul Sârbu să simtă o

bătaie de inimă, tu ai avut intuiția unei înfrângeri ale mele, dar nu acolo unde crezi tu, ci în relațiile mele cu mama. Vreau să-ți spun ceva și să fii foarte atent, fiindcă e ceva foarte important pentru mine și nu-ți spun decât ție. Tu o cunoști pe mama?

– Atât cât știi și tu că o cunosc, răspunse doctorul Sârbu.

VI

– N-o cunoști, am să-ți spun eu câteva lucruri despre ea. Mama, continuă doctorul Munteanu, m-a crescut exact cu aceeași stare de spirit cu care m-a născut, că adică eu aș fi în orice caz un copil neobișnuit și că trebuia încă de mic să mă comport ca atare. Dacă eu am fost sau sunt un om excepțional este îndoielnic, dar ceea ce este neîndoielnic este că ea a fost și a rămas o femeie deosebită și singurul lucru care ar mai rămâne de explicat este cum a putut ea să se mărite cu un om ca tata, care fără să aibă cine știe ce cusururi sau vicii ieșite din comun, are totuși unul care te poate face să-l detești, și anume acela că nu știe și nici nu bănuiește ce fel de femeie a fost și a rămas mama. Există astfel de bărbați peste care dă norocul de le iese înainte o femeie ca un vis și trăiesc lângă ea și îi fac copii fără cea mai vagă bănuială că iau de la viață ceea ce nu le e nici destinat și nici nu li se cuvine. Mama a fost ruda săracă a unor așa-zișI moșieri și și-a petrecut copilăria și vacanțele la țară umblând desculță și cățărându-se prin copaci. O puneau și la treabă și n-o fereau deloc de contactul cu țăranii, a căror filozofie și-a însușit-o într-o oarecare măsură, după cum ai să vezi în cele ce-o să-ți spun, și și-a însușit și superstițiile lor; îmi aduc aminte totdeauna cu stupoare cum stătea ea de vorbă cu animalele, cu păsările, cu coțofenele și chiar cu lucrurile neînsuflețite. În vacanțe mă duceam și eu pe la unchiul ei și o vedeam cum redevenea țărancă și cum în ochii ei frumoși stăteau răsturnați salcâmii verzi, liniștiți și încărcați de un soi de flori albe despre care mama îmi spunea că se numesc brebenei și mă îndemna să le rup din crăci și să le mănânc. Nu înțelegeam, mi se părea grețos gustul dulceag și

parfumul acelor flori, dar mama se făcea de nerecunoscut, le mânca şi râdea de mine într-un fel care mă făcea să tremur de o gelozie atât de furioasă (îi ceream, agresiv, să nu le mănânce), încât numai palmele pe care mi le dădea mai mă trezeau şi mă făceau să redevin copil. Mă ducea prin măguri pustii şi îmi arăta cercuri largi în iarbă, urme ale ielelor care dansaseră pe acolo în timpul nopţii şi îmi povestea că ea le-a zărit odată, când era ca mine, şi că nu era adevărat că vederea lor te pocea sau îţi lua graiul, cum se speriau ţăranii, şi că într-o noapte o să mă trezească să le văd şi eu, că sunt „surorile" mele şi că nu trebuie să mă tem de ele. A făcut liceul la Bucureşti şi l-a cunoscut pe tata ca studentă; a întrerupt cursurile şi s-a măritat cu el. Am pomenit adineauri cuvântul gelozie, îţi vorbesc de mama ca să-ţi explic ambiţia mea care pe mulţi, şi chiar şi pe tine, v-a pus în gardă, fiindcă e o trăsătură de caracter care naşte foarte multă ură în jur, mai ales când e însoţită şi de acele merite pe care o ambiţie bine dirijată nu numai că nu le umbreşte, ci chiar le potenţează. Am fost un copil sănătos şi fără sensibilitatea aceea de prisos care dă naştere la atâtea drame în viaţa unora. Cel puţin aşa cred! La ţară, contemplam uneori boii şi îmi plăceau mai ales când stăteau liniştiţi, cu coarnele în aer şi cu ochiul lor netulburat de nicio nelinişte. Cel mai perfect echilibru îl reprezintă boul şi înţelegeam de ce egiptenii îl aleseseră ca zeu. Omul e o fiinţă permanent ameninţată de dezechilibru, şi idealul meu era, în acei ani, să am o minte de geniu şi o insensibilitate de bou. Să nu-ţi închipui însă că o astfel de insensibilitate mi-ar fi fost necesară ca să-mi pun în aplicare nu ştiu ce planuri care aveau să treacă cu tăvălugul peste morala umană, ci numai pentru a nu răspunde excesului de sensibilitate pe care îl observam că exista la oameni şi care se degradează şi ia atâtea forme complicate şi dezgustătoare, în care demnitatea conţine şi o doză de servilism, servilismul, un procent oarecare de demnitate, meschinăria îmbrăcând forme generoase şi aşa mai departe... Gama sentimentelor noastre naturale, îmi spuneam eu, e şi aşa destul de bogată şi complicată, încât ce nevoie mai e de aceste degradări care fac din om personaj de comedie şi de care omul, în momente de relaxare stârnite cu mijloacele artei, râde el însuşi în hohote de complicitate, ea însăşi comică,

cu destinul? Rar mi se întâmpla – şi ceea ce îţi spun acum e valabil şi pentru perioada prin care trec în prezent – să cunosc un om al cărui comportament să nu fie, mai devreme sau mai târziu, atins de acest soi de degradări. Un coleg, licean ca şi mine, mi-a făcut odată cadou un stilou foarte frumos şi din ziua aceea a început să umble cu mine cu braţul pe după gâtul meu şi să mă înjure în mod familiar de mamă. I-am tras la un moment dat, exasperat, palme şi picioare în cur, şi am făcut o impresie foarte proastă asupra tuturor, a celorlalţi colegi, dirigintelui şi chiar mamei. Colegul însuşi, nedumerit şi sincer jignit, plângea cu lacrimi adevărate şi mă implora din priviri să-i cer iertare, să ne împăcăm şi totul să fie iar ca înainte. Nu i-am cerut nicio iertare, i-am mai tras câteva picioare în cur şi i-am înapoiat stiloul, fără ca prin asta să mă fac mai înţeles. Dacă aş fi avut în mine echilibrul unui bou, întâi i-aş fi refuzat stiloul, n-aş fi fost adică sensibil la atenţie, şi al doilea, dacă totuşi l-aş fi primit, aş fi primit apoi cu linişte suverană şi înjurăturile, şi gesturile lui familiare. Doctoriţa Tiberiu a venit la noi în spital prin protecţia domnişoarei Zane, şefa aceea de lucrări, era membră de partid şi medic prost, ambiţioasă şi rea, am cunoscut-o imediat ce fel de fire are. Domnişoara Zane îşi persecuta laborantele şi le ameninţa, şi doctoriţa Tiberiu nu numai că nu zicea nimic, în calitatea ei de membră de partid, dar îi făcea şi vizite acasă acestei femei. Toate acestea ascunse în spatele frumuseţii chipului ei pe care prietenul meu, doctorul Sârbu, văzându-l, i-a plăcut şi a fost pe punctul de a cădea în cursă: era exact ce dorea ea, să se mărite cu unul dintre cei mai buni dintre noi, ca pe urmă, măritată, să-l împingă de la spate pe soţ să ajungă ceea ce ambiţia ei nu era în măsură să valorifice – fiindcă din punctul acesta de vedere proastă nu era şi ştia că numai ambiţia şi frumuseţea nu ajung ca să-ţi câştigi un loc de prestigiu în profesiunea noastră. I-am şi spus-o: „Nu-ţi face iluzii cu doctorul Sârbu, el se poate îndrăgosti de tine, dar după ce o să descopere că s-a înşelat, o să se poarte cu tine fără milă." „Nu mi-e frică", mi-a răspuns ea atunci, cu ochii sticlind, şi atunci am luat eu hotărârea care a dus la desfăşurarea evenimentelor aşa cum le ştii. Ea nu te voia pe tine în mod special, vroia un bărbat care să aibă perspectivele pe care

ea nu le putea avea şi din punctul acesta de vedere eu aveam în ochii ei mai mari perspective decât tine şi nu mi-a fost greu s-o conving că o iubesc, cu atât mai mult cu cât îmi şi plăcea, fiindcă numai un moralist mediocru satirizează o femeie frumoasă. Bineînţeles că pe urmă, când o întoarcere a ei la tine nu mai era posibilă, în şedinţa în care a fost demascată domnişoara Zane, am afirmat cu sânge rece, când mi s-a pus întrebarea, că viitoarea mea soţie n-a dat dovadă de vigilenţă în relaţiile ei cu numita domnişoară şi că merita să fie sancţionată (ea a răspândit în spital ştirea că ne vom căsători, eu nu i-am promis niciodată direct nimic în acest sens, deşi arma folosită de mine ca s-o cuceresc era tocmai asta). O insensibilitate cucerită n-o să semene însă niciodată cu una naturală, totdeauna vei fi acuzat de premeditare şi n-o să poţi să-ţi spui niciodată, aşa cum îşi spunea Caligula căscând, după ce mai otrăvea un patrician: „Ceea ce admir eu cel mai mult la mine este insensibilitatea mea." În fond, imaginea boului pe care mi-au lăsat-o în memorie vizitele mele la ţară se asocia cu ideea de echilibru şi nu de insensibilitate, asta însemnând de fapt puterea de a-ţi urmări liniştit ţelul, de a ara ogorul încet şi adânc, de a mânca mereu aceeaşi iarbă cu aceeaşi foame, care să alunge ideea despre calitatea mâncării şi de a dormi apoi profund după marea trudă depusă în timpul zilei. Despre ce era vorba de fapt? Fiind atât de deosebit de mama, pe care o iubeam şi o admiram pe măsură ce treceau anii şi pe măsură ce luam cunoştinţă de firile noastre atât de diferite, se năştea în acelaşi timp în mine ideea de a-i dovedi ei şi mie însumi că reprezentam o altă ipoteză reuşită de umanitate şi că deosebirea dintre noi nu însemna decât asta şi nu altceva. Eu n-aş putea să spun acuma cu certitudine dacă ideea asta s-a născut în mintea mea în mod spontan sau dacă nu mi-a fost sugerată chiar de mama, cu instinctul ei ieşit din comun care îi spunea că numai aşa, dat fiind că băiatul nu-i semăna, putea stârni în el şi emulaţia de a deveni în viaţă un om care să realizeze ceva mare şi să-i păstreze şi în inima lui, întregi, şi dragostea, şi admiraţia pe care copilul o avea pentru ea în mod natural, cum se întâmplă totdeauna când avem parte de o mamă reuşită şi nu purtăm din naştere cine ştie ce stigmat al unei ereditări încărcate, care ar face din noi, încă

de mici, nişte ticăloşi. Fapt e că şi acum, când sunt un om lucid şi am ajuns la maturitate, tot nu-mi dau seama ce fel de femeie e mama şi de ce nu pot aproape niciodată să vorbesc despre ea ca despre o fiinţă foarte cunoscută, cum ar fi şi firesc din moment ce eu voi avea în curând un copil şi ea va împlini, peste doi-trei ani, vârsta de cincizeci. Nu-mi aduc aminte să mă fi îndoit vreodată de personalitatea mea şi s-o fi simţit într-un fel anihilant pe a ei, cu toate acestea, mulţi ani după ce am început să exercit medicina, toate proiectele mele aveau în vedere înainte de orice reacţia imprevizibilă a mamei şi dorinţa secretă să ajung cândva să trezesc în inima ei aceeaşi admiraţie pentru fiul ei cum avea acest fiu pentru mama lui. Nu era o idee obsesivă, dar era una fundamentală şi ca să-ţi sugerez cât de cât ceva din genul relaţiilor care se stabiliseră între noi încă de la vârsta de cinci ani, să-ţi relatez cum o dată spărsesem unul din puţinele obiecte de preţ din casă şi cum mă apucase groaza la ideea că mama o să vină acasă şi o să vadă. Bunica, făcându-i-se milă de mine – deoarece, cu obiceiurile ei ţărăneşti, mama mă bătea foarte energic când nu reuşea să mă convingă de ceva sau când făceam vreuna boacănă –, îmi propuse să punem totul pe seama întâmplării sau a pisicii şi eu răsuflai uşurat, dar când am auzit paşii mamei pe scări, bunica şi propunerea ei îşi pierdură orice importanţă, alergai la uşă, ieşii afară din apartament şi spusei imediat totul, pedeapsa pe care urma s-o primesc, şi care era neîndoielnică, nemaiavând nicio importanţă. Dar povestindu-ţi scena asta îmi dau seama că am acoperit şi nu am dezvăluit figura mamei, încât mai bine să renunţ la intenţia de a-ţi sugera ceea ce ar fi necesar să înţelegi; ce coloratură particulară căpătă apoi ideea aceasta care mă însoţi de-a lungul vârstelor, să ajung să realizez ceva deosebit în cel mai scurt timp şi în niciun caz atât de târziu încât mama să fie atât de bătrână încât să i se pară totul foarte firesc – cum li se pare tuturor bătrânilor. Bineînţeles că în momentul în care căpătai siguranţa că ideea aceasta era chiar expresia intimă şi necesară a personalităţii mele, admiraţia pentru mama se potoli şi procesul formării mele ca medic şi ca om de ştiinţă se încheie. Este aproximativ perioada din care fiecare cunoscut al nostru sau coleg de profesiune poate

povesti restul intuind mai mult sau mai puțin exact intențiile și premeditările noastre, deduse din ceea ce fiecare a văzut cu ochii lui sau a completat din cele auzite ceea ce s-a întâmplat. Un singur lucru nu-l știe nimeni și am să ți-l spun ție acum. Eu urmăresc să ajungem să vindecăm totuși schizofrenia sau să cucerim în orice caz teritorii întinse din domeniul pe care ea îl ține sub stăpânire, și de trei ani de zile nu dorm decât cinci ore pe noapte studiind tot ceea ce este cunoscut despre ea, ca să pot pe urmă să formez un colectiv de cercetători și să pot să încep astfel atacul frontal contra acestei vechi maladii a psihicului uman. Iată aici rezultatul muncii mele!

Și doctorul Munteanu se sculă de pe canapea – se aflau acasă la el, în noua locuință, doctorul Sârbu exprimându-și dorința să afle unde stă și să vadă cum s-a aranjat –, se duse la birou și scoase din sertarele lui manuscrise impunătoare, cu titluri care se refereau la diversele forme ale maladiei, lucrări, după cum se părea, de sinteză, menite să-l elibereze pe cercetător de ceea ce se făcuse și să-l înarmeze în vederea a ceea ce urma să facă.

– După apariția acestor studii ar fi urmat să fac propunerea și să primesc aprobarea pentru formarea colectivului, continuă doctorul Munteanu în timp ce prietenul său, cu o curiozitate uimită și avidă, răsfoia unul dintre manuscrise. Nu se poate acorda conducerea unui colectiv unui tânăr necunoscut dintr-un spital în care există atâția medici cu experiență și care și ei pot declara, cum aș declara eu, că vor să realizeze lucruri mari în știință. Ar fi ca și când un simplu ofițer ar cere să i se dea conducerea unei armate fiindcă el e tot atât de bun comandant ca și Napoleon... Să trec acuma la lucrul pe care voiam să ți-l spun, la înfrângerea pe care totuși am suferit-o undeva, dar nu în spital, după cum crezi tu și alții, și pe care după teoria ta ar trebui s-o accept.

– O înfrângere, zise doctorul Sârbu, de aceea se cheamă așa, fiindcă dacă o accepți sau nu, urmările ei rămân neschimbate. Dacă există posibilitatea ca aceste consecințe să fie împiedicate înseamnă că nu e încă vorba de o înfrângere.

– Să-ți spun despre ce e vorba, dacă nu cumva ai și ghicit, continuă doctorul Munteanu. E vorba tot de mama. Când am luat

hotărârea cu privire la formarea unui colectiv pe care urma să-l conduc, aveam atunci douăzeci şi şapte de ani şi îmi mai stăteau în faţă – aşa hotărâsem eu – trei ani ca acest colectiv să-şi înceapă activitatea. Timpul mi se părea pe atunci enorm. În aceşti ani, înainte de a mă hotărî să încep publicarea studiilor mele, mi se întâmplă ceva, o cunoscui pe fosta mea soţie. Când a trebuit să mă despart nu mi-a fost deloc uşor, mama se ataşase de Constanţa şi află înaintea mea că o să aibă un nepot. Părinţii nu văd cu ochi buni o despărţire, sunt neliniştiţi când fiii lor strică o căsătorie, ei nu mai au acelaşi timp în faţă şi se tem să nu dispară înainte de a-şi fi văzut copiii cu urmaşi. Încercai să-i explic mamei ceea ce eu însumi nu înţelegeam, de ce nu mai puteam trăi cu Constanţa, şi spre surpriza mea mama vărsă lacrimi, dar nu dintre cele fireşti în asemenea împrejurări, ci lacrimi pline de durere şi mai ales de nelinişte, şi anume tocmai pentru faptul pe care eu îl consideram drept argumentul meu moral, că din moment ce nici eu nu ştiam de ce căsătoria noastră ajunsese într-un impas şi trebuia să ne despărţim, nu vedeam nici de ce trebuia să ne mai lege tardiv un copil, când acest lucru se putea evita fără nicio primejdie pentru nimeni. Îi explicai că şi Constanţa era de acord că n-aveam dreptul să aducem pe lume un copil fără unul dintre părinţi, dar pentru întâia oară cuvintele mele nu găsiră la ea niciun ecou. Suferinţa ei îmi produse încetul cu încetul revelaţia unei judecăţi implacabile, nedorite nici de ea, dar nemiloase şi fără rezerve împotriva cursului pe care îl luase viaţa mea prin această nereuşită în căsătorie. Aici era şi multă superstiţie ţărănească, în ciuda faptului că mama e o femeie instruită şi că trăieşte în Bucureşti de peste treizeci de ani. Mi se păru că sensul durerii ei nu e străin deci de idei exterioare şi mă hotărâi atunci să mă recăsătoresc repede şi tot atât de repede să refac situaţia de la punctul pe care îl presupuneam că reprezintă pentru mama nereuşita mea, adică noua soţie să rămână imediat însărcinată, socotind că pe mamă n-o interesa o anume soţie, ci faptul natural de a avea o soţie care în mod tot atât de natural trebuia să nască. Aici mi se păru că am chiar noroc, pe Irina o cunoşteam demult şi ea chiar a şi rămas însărcinată aşa cum dorisem. Două luni după căsătorie, ministrul mă invită într-o zi

la el în cabinet şi îmi aduse la cunoştinţă că atât pregătirea mea, cât şi nivelul meu politic şi cultural îl îndreptăţesc să-mi acorde sprijinul necesar să mă fac util în cadrul ministerului. Refuzai cu hotărâre şi îi explicai că am alte planuri şi că în niciun caz nu doresc să lucrez în diplomaţie. Sunt medic şi mă interesează medicina. „Am o propunere, zise el. Du-te la Roma, unde e acum liber postul de consilier cultural, ia-ţi lucrările cu tine şi în timpul liber vezi-ţi de medicină. După ce le termini, te întorci la spital." Nu mi s-a părut nerealistă propunerea, cu atât mai mult cu cât aveam să găsesc acolo cărţi şi literatură de specialitate de care aveam absolută nevoie şi, în cadrul serviciului la ambasadă, nu era de presupus că aveam să fiu mai mult ocupat decât la spital. Am hotărât deci să accept. La Roma am despachetat geamantanele cu cărţi şi am stat şi am citit. Nimic altceva n-am făcut în cele câteva luni pe care le-am petrecut acolo... Îţi spuneam data trecută ceva în legătură cu incapacitatea oamenilor de a rămâne senini şi puternici în faţa schimbărilor, cum încep să-i macine neliniştile sufleteşti: mă refeream tocmai la părinţii mei şi îţi spuneam cum au reacţionat ei, ca şi tine, a doua zi după-amiază după ce m-am întors la Bucureşti şi le-am făcut o vizită. În familie se spun uneori lucruri atât de neplăcute, încât te întrebi dacă cel mai mare duşman al tău nu ţi-e de fapt prieten, în comparaţie cu părinţii şi rudele. Se spun din răutate sau din amărăciune, aşa-zisele *adevăruri*, cuvinte crude, nepotrivite, grosolane, în nuditatea lor, justificate de gradul de rudenie sau de sânge. Ce se întâmplase cu tata? M-a întâmpinat cu informaţia că celebrul meu socru cică ar fi fost văzut la o berărie cu şapca pe cap stând la o masă şi bând bere. M-am uitat la el cu atenţie. „Ei şi? zic. Ce e cu asta? N-are şi el voie să bea o bere ca orice cetăţean?" „Nimic! zice. Nimic!" Şi dădea din mâini aşa, ca din nişte vârtelniţe, enervat şi iritat de ceva. „Te-ai grăbit, zice, să laşi fata borţoasă, ca în *Ion* de Liviu Rebreanu, ca să fii mai sigur de zestre! Ei? Şi acum? Unde e zestrea?" „În loc să-ţi vezi de lentilele dumitale, i-am răspuns, şi să cercetezi mai departe dioptriile bolnavilor, îţi vine pofta să fii nedelicat cu fiul tău, a cărui soţie e însărcinată. Ce urmăreşti, să nu mai vorbim cel puţin doi ani?" „De ce ai divorţat tu, George? zice. Ai putea să-mi explici?"

Vorbea ca şi când evenimentul la care se referea s-ar fi produs ieri şi el l-ar fi aflat chiar azi, astfel de prospeţime avea iritarea lui. Asta era insuportabil. Ce voia? Ce se întâmplase în lipsa mea? Mama tăcea şi se uita la mine cu o expresie de mare nelinişte în ochii ei atât de frumoşi. „George, zice ea, nu cumva regreţi că te-ai căsătorit cu Irina?" „Nu, mamă, de ce aş regreta?" i-am răspuns. Dar sensul neliniştii lor era totuşi altul, şi anume, desigur, căderea socrului, de care ei presupuneau că îmi legasem cariera şi că acum nu voi mai fi reprimit la spital (deşi le-am spus că totul e în regulă) şi că nici la minister nu voi rămâne, şi aşa mai departe... Exista totuşi undeva un sâmbure de adevăr: în zilele astea m-am întrebat şi eu dacă n-ar fi fost cazul să reflectez mai mult înainte de a mă recăsători. Irina mă supăra şi mama aflase şi mă vizită într-o zi în noua locuinţă, şi nu se putu abţine să nu observe – fără s-o audă, bineînţeles, Irina –, făcând aluzie la prima mea soţie, că vechiul apartament de pe Aleea Suter era o bijuterie în comparaţie cu ăsta. Observaţia mă turbură, fiindcă mama continua să aibă în glas o tristeţe al cărei înţeles era mult prea evident; ea considera că peste ceea ce mi se întâmplase înainte cu Constanţa – şi care nu putea fi remediat – mi s-a mai întâmplat încă ceva rău, şi anume că voi locui aici definitiv şi în orice caz răul va plana deasupra mea mereu. Era o temere voalată, reţinută, dar foarte reală, de ţărancă rudimentară care consideră schimbarea în bine trecătoare, iar schimbarea în rău definitivă. Care era însă schimbarea asta în rău? Ce se întâmplase şi cu mama? Şi aproape concomitent cu discuţia cu tine mi se strecură pe sub conştiinţa mea lucidă ideea unei înfrângeri în relaţiile mele cu mama, înfrângere care mi se pare lipsită de sens, nedreaptă şi mai ales absurdă prin lipsa de raţiune cu care mama nu vrea să accepte nici căsătoria mea cu Irina, nici copilul care o să vină şi nici ideea de a lupta împotriva acestui fatalism ţărănesc care vede toate lucrurile sub semnul iremediabilului. O căsătorie nereuşită, desigur, poate fi înlocuită cu o alta, căreia să-i zici reuşită, dar ceea ce era să fie nu mai e, şi nici nu mai poate fi! Un copil al soţiei tale pe care ai iubit-o şi pe care ai împiedicat-o să nască este ceva cum nu se poate mai trist şi mai sfâşietor şi aici privirea mamei în care citeam toate acestea ca într-o

carte se lărgea şi îşi sporea vizibil strălucirea, şi deodată începea să curgă din ochii ei un şuvoi de lacrimi cum nu mi s-a întâmplat niciodată s-o văd din copilăria mea până în aceste zile. O iubea, se îndrăgostise de Constanţa şi eu nu ştiam, n-am aflat la timp... Iată, înfrângerea... Fiindcă îmi dau seama că nu pot avea asupra mamei, această fiinţă necunoscută, nicio putere şi că totuşi trebuie să fac ceva. Dar ce pot face? Oamenii care trăiesc sub imperiul unei lumini lăuntrice, cum e mama, sunt tot atât de intratabili ca şi cei al căror suflet zace în întunericul cel mai adânc...

Aici se opri această neaşteptată destăinuire.

VII

Doctorul Drăghici rămase deci să se ocupe în continuare de fosta soţie bolnavă a colegului său, doctorul Munteanu, şi el începu astfel, după ezitările doctorului Sârbu, să aplice energic tratamentul prescris. În fiecare dimineaţă la orele şapte i se făcea Constanţei o înţepătură în braţ şi era apoi ţinută fără să mănânce sau să bea trei ore sub efectul insulinei. În primele două zile reacţia nu fu cea dorită, bolnava nu manifestă nici foamea şi nici setea aşteptată, în a treia zi însă ea se produse din plin şi medicul se aşeză lângă ea pe pat zâmbindu-i în felul acela al lui blajin care făcea din el ţinta admiraţiei aproape a tuturor bolnavilor din toate saloanele. În mintea lor practică şi interesată ei îl confundau şi credeau chiar că e un medic mare şi nu înţelegeau de ce stătea el pe la coadă când trecea în vizită suita aceea care avea în cap un ins scund, gros şi cărunt şi purtând mustaţă şi având mai degrabă înfăţişarea unui ţăran bătrân şi energic decât a unui *profesor*, cum i se adresau ceilalţi, şi care, după cum îşi închipuiau ei, nu vindecase niciodată pe nimeni. Istorisiri cu vindecări neobişnuite care circulau pe seama doctorului Drăghici, transmise printre bolnavi de către cei care stăteau aici în tratament de lungă durată, ajunseseră şi la urechile Constanţei şi, în a treia zi când simţi pentru întâia oară

o modificare în starea ei, tresări când îl văzu şi îi atribui de îndată curioasa şi neaşteptata schimbare pe care o simţea.

– Ce mi-aţi făcut? şopti ea tremurând de emoţie şi de surpriză, încercând să se ridice în capul oaselor, vrând parcă într-o pornire naivă şi ridicolă, pe care o au toţi bolnavii la primele semne de remisiune, să arate că îşi dau seama de efortul medicului şi că îi ies în întâmpinare făcând şi ei un efort asemănător.

– Eu nu v-am făcut nimic, zise doctorul Drăghici, insulina îşi face efectul. Vă e foame, nu e aşa? Aţi uitat de obsesiile dumneavoastră şi acum vă chinuie foamea şi setea... Foarte bine! N-a fost omul, de când e el, supus foamei şi setei?

Începea să-şi aducă aminte de clipele pierdute într-un trecut care fugise în urmă, clipe blânde şi sfioase care acum îi susurau în memorie asemeni unor mici izvoare, mici de tot şi subţirele, atât de dulci şi de subţiri, încât inconsistenţa lor îi picura în inimă remuşcări şi nostalgii sfâşietoare. Începea să ştie ce i s-a întâmplat, bolovanul se dădea încet la o parte de pe inima ei şi imensa apăsare slăbea. „Ştiu de ce m-am îmbolnăvit, îşi spunea, am uitat de copilăria mea, am uitat de viaţa mea trecută, am îngropat aceste bucurii preţioase şi le-am schimbat cu altele, care n-au fost nici bune, nici curate."

Inima începea să-i bată în piept foarte tare confirmându-i nu neliniştea şi spaima, ca înainte, ci seninătatea şi simplitatea unei bucurii calme şi profunde. Sub pleoapele închise se întindeau, într-un dulce somn, primăveri străvezii, miraculoase, iar cerul se dezvelea înaintea ei ca o cupolă şi începea să alerge sub el aruncând de pe ea ca pe o haină toată viaţa trăită până atunci... Nu se mai vedea decât zarea îndepărtată... Câmpia întinsă şi verde... Dincolo de ea se aflau sate cu ţărani care arau şi semănau, dar ea şi cu Vale nu ştiau ce este acela un stat şi nici de ce oamenii aceia numiţi ţărani arau şi semănau... Merseră înainte şi dădură de un loc unde câmpia era plină de un soi de iarbă subţire şi deasă, verde şi înaltă cât ei de mare. Intrară în ea, şi foşnetul firelor îi sperie, ieşiră repede afară, uimiţi şi cu inimile ticăind. Mai încolo, pierdut în zare, ca un punct negru, se vedea un om care păşea agale în urma a doi cai. Păşea regulat într-un fel uimitor, parcă ar fi căutat ceva, dar fără să se grăbească, iar mişcările lui dădeau de înţeles că el căuta

acel ceva de mult şi o să continue să caute astfel până seara, şi mâine, şi toată viaţa, el şi copiii lui. „Ăla ară", spuse Vale, şi Constanţa, cuprinsă de o tainică uimire, înţelese şi ea că într-adevăr omul acela ara, cu toate că niciodată nu mai văzuse nicăieri ceva asemănător. „Vale, hai să vedem şi noi!"

„Haide", răspunse Vale, şi o luară la fugă într-acolo. Omul tocmai întorcea brazda şi, văzându-i, se oprise. Cu un instrument de lemn, având în cap o bucată de fier ca un vârf de cuţit, începuse să cureţe de pământ partea de metal a plugului, care luci o clipă, orbitor, la soare. Era desculţ, în cămaşă şi izmene şi cu o pălărie veche pe cap. Lângă cai, abia atunci băgaseră de seamă că se afla un băiat mare cât picioarele cailor, tot desculţ, tot în cămaşă şi izmene şi tot cu pălărie, la fel de veche ca şi a ţăranului. Era chiar taică-său, dar fără mustăţi, şi fără mâinile acestuia, mari şi noduroase, de culoarea pământului, parcă mult mai mari şi mai noduroase ca ale tatălui lor (când se întorcea de la *Ateliere*, şi când Constanţei i se părea că tatăl ei are nişte mâini foarte mari). „Ce e, măi, copii?" spuse ţăranul văzându-i, şi glasul lui era parcă alb, nu voia nimic de la ei, nu-i alunga şi nu se mira de ei şi era liniştit şi protector, ca şi câmpia, ca şi cerul şi norii alburii şi frumoşi care stăteau pe cer în grămezi liniştite, sub văzduhul adânc al primăverii. „Ce faci, nene, ari?" întrebă Vale îndrăzneţ. „Ar, taică, ar", răspunse ţăranul. Caii răsuflau odihnindu-se, erau obosiţi şi stăteau cuminţi cu capetele în aer, cu trupurile brăzdate de năduşeală. „Ostenirăm caii, Vasilică, zise ţăranul, uite la ei că nici de păscut nu le mai arde. Ia stai şi tu jos şi odihneşte-te." Băiatul se aşeză, aruncă o privire cercetătoare spre Vale, iar ţăranul începu să-şi răsucească o ţigară. Din fundul văii se apropia o femeie cu un par în mână, călcând pe marginea arăturii şi la fiecare pas se oprea, înfigea parul în pământul negru, îl ocolea, arunca ceva în locul unde înfipsese parul, învelea cu piciorul ceea ce aruncase şi mergea mai departe, repetând mereu aceleaşi mişcări. În curând se apropie şi ea de capul locului şi, fără să spună nimic, se aşeză jos. Constanţa o văzu apoi cum întinde mâna şi rupe nişte frunze de iarbă, pe care începu să le mănânce. Băiatul se apropie şi începu şi el să culeagă acele frunze şi să le mănânce. „Ce de măcriş! spuse femeia. Veniţi

încoace, copii, şi culegeţi măcriş." Se apropie şi începu şi ea cu Vale să mestece acele frunze. Erau acre şi în acelaşi timp dulci şi parfumate, atât de bune...

„Ah, se trezi ea apucându-se cu mâinile de marginile patului, mi-e sete, mi-e foarte sete, am să leşin după gustul acesta răcoritor şi dulce... Ah, aceşti ani, atât de istovitori, cu evenimente parcă prea grele, cu bucurii parcă prea încărcate... Am să trăiesc de aci înainte singură acasă la mine, singură de tot, şi dimineaţa o să plec la elevii mei, o să merg încet, o să-i învăţ carte şi după aceea o să mă odihnesc, singură şi liniştită. Şi seara o să-l chem pe Vale la mine, o s-o chem şi pe mama, am să-i servesc cu brânză albă şi salată verde şi cu ceai şi cafea şi Vale o să ne pună să ascultăm muzică... Iar duminică dimineaţa o să mergem cu toţii afară pe câmpie, să ne aşezăm pe iarbă şi să culegem măcriş... N-o să mai iubesc pe nimeni, nimeni n-o să se mai culce de aici înainte în patul meu, nimeni, nimeni..."

Şi viitorul acesta îi dădea parcă o beţie, îl simţea în ea ca o cucerire de preţ şi îşi spunea că niciodată n-avea să-l mai trădeze... Foamea şi mai ales setea aceasta care o făceau să simtă aceste chinuri atât de curate nu erau doar nişte iluzii, se repetau în fiecare dimineaţă şi le trăia aşa cum le simţise odinioară ani nenumăraţi... Iată cum bolboroseau norii urcând ameninţător deasupra cartierului şi cum vocea mamei din casă o striga, pe ea şi pe Vale: „Vale, Tanţa, intraţi înăuntru, închideţi geamurile." Totdeauna mama era neliniştită în astfel de clipe şi închideau geamurile dar nu intrau în casă, se repezeau la poartă şi se uitau de-a lungul străzii, pândind. Şi pe ei îi neliniştea ceea ce avea să vină, dar ei doreau această nelinişte, o căutau. „Vine", ţipa Vale şi o lua la goană înapoi, se urcau în verandă şi apucau stâlpul gros al casei în braţe, aşteptând. Vedea vârtejul cum se apropie acum pe sus, călărind acoperişurile. Era ca o femeie fără contururi, mânioasă şi despletită şi cu partea de jos pătrundea deodată în curte şi îi izbea, plesnindu-le chipurile, cu palmele ei de praf, de pietricele şi de gunoaie. „Tanţa, Vale, intraţi în casă!" striga mama. Cum să intre în casă? Se dădeau jos, ocoleau colţul verandei, se opreau lângă bucătăria de vară şi se urcau pe capra de tăiat lemne. În depărtare, cerul, plin de nori

întunecați, cădea jos. Și deodată, în liniștea care se făcea, începeau prin preajmă să cadă picături rare și mari, zvârlite parcă de sus de cineva. Încetau în aceeași clipă. Apoi porneau iar, acum mai des, intensificându-se sub ochii lor, împânzind aerul și înecând împrejurimile. Vale șoptea: „Zi-i tare!" Și în clipa aceea murmurul sporea și văzduhul se înceţoșa. Săreau jos de pe capră și se adăposteau după zidul casei. Deasupra uruia streașina. Își punea gura sub șuvoi, închidea ochii, lăsa apa să-i stropească cu violență chipul, să-i curgă șiroaie pe gât și pe piept... apa asta care cădea de sus, cu gustul ei de ploaie pe care nicio apă nu-l avea...

Ușa cu geam a rezervei se dădea în lături și apărea sora cu tava de mâncare. Voia să întindă mâna să ia siropul și să-l bea, dar o cumplită slăbiciune îi paraliza mișcările. Nu se mai putea mișca, cerculețe alburii îi apăreau și dispăreau în fața ochilor. Sora își vâra atunci brațul sub ceafa bolnavei, o ridica atât cât să poată bea din pahar și bolnava înghițea lichidul tremurând din tot trupul.

Dar aceste ore ale dimineții în care izvoarele amintirii și ale speranței îi răscoleau atât de adânc sufletul nu-și prelungeau durata dincolo de sfârșitul mesei. Întunericul dens al deprimării revenea iarăși asupra ei îndată ce termina de mâncat și apăsarea grea a unei tristeți disperate îi tăia din nou calea și moartea își repeta asupra conștiinței ei înspăimântate exercițiul ei odios. Încerca să-și prelungească reproșurile acelea care îi subțiau atât de miraculos amintirile, dar efectul nu mai era același. „De ce oare, se întreba, n-am scos o lacrimă când m-am despărțit de bărbatul meu? Măcar când a plecat să fi plâns, să fi vărsat atunci o lacrimă. Nu e de mirare că s-a recăsătorit atât de curând, că m-a uitat atât de repede, căci ce amintiri puteau să-l împiedice pe el să mă uite, când eu treceam totdeauna mută prin fața lui când veneam acasă de pe teren, și când deschideam gura o făceam doar ca să mă vait, să-i spun că îmi merge prost cu elevii, că rămân în fața lor la fel de nătângă și proastă cum rămâneam în fața mamei când îmi punea fierul în mână să calc o rufă?..."

Aduna neîncetat asupra ei învinuiri din ce în ce mai exagerate, cu speranța obscură că această tristețe nemiloasă și agresivă o să-i înece în cele din urmă sufletul și o să poată în sfârșit să bocească

prăbuşită într-o suferinţă reală, cu gemete şi lacrimi. Nu se întâmpla însă nimic şi medicul se mira iarăşi într-o zi auzind-o ce gânduri o stăpânesc.

– Există, zise el, la Dostoievski, un personaj numit Marmeladov, căruia îi place să se învinuiască şi să sufere... Şi să facă şi paradă de cât de multe păcate e el capabil şi de cât de multă suferinţă... Nu ştie el, aşa ca un franţuz, să mănânce un ou *à la coque*, dar în schimb cum ştie să sufere!... Ei, nu mi-aş fi închipuit, continuă doctorul Drăghici, că de când eşti la noi ai devenit o adeptă a lui Marmeladov! Eu, care te tratez şi sunt mai în măsură decât dumneata să-mi dau seama cum îţi merge, îţi spun că îţi merge mult mai bine, te-ai mai îngrăşat şi în curând o să poţi să te plimbi după-masă...

Bolnava însă, în afara dimineţilor, nu simţea nicio ameliorare, cu toate că observase şi ea că se mai îndreptase, luase câteva kilograme şi avea un ten ceva mai colorat. Ieşea din când în când în curte. Dar dacă în urma convorbirilor cu medicul înceta să mai fie obsedată de idei de vinovăţie, în schimb, tristeţea neîncetând să-i sfâşie mereu pieptul cu gheara ei necruţătoare, o idee tot începea să-i dea târcoale, una dintre cele mai statornice şi care nu părea să aibă în ea nimic maladiv şi anume că dacă în cele din urmă va reuşi să se pună pe picioare fiziceşte, împotriva acestei tristeţi disperate care nu voia să cedeze nu există remediu, şi o va purta în inimă până la moarte. Avea senzaţia stranie, cu această tristeţe în ea, că asista la spectacolul vieţii din spatele lui, cum ar fi asistat la o piesă nu din sală, ci din culise, văzând astfel regia vieţii cu toate mijloacele ei de producere a iluziei şi cunoscând parcă totul. În adâncul acestei cunoaşteri zăcea însă spaima de a nu mai cunoaşte nimic şi se îngrozea văzând cum pe sub ochii ei reci şi sticloşi trecea lumea naivă şi nepăsătoare, plutind inconştient în mica ei beţie de dorinţe efemere. Numai cerul şi norii n-aveau moarte şi se ferea să se uite în sus, speriată de întrebările lor mari, pe care le presimţea deasupra capului: „Dacă te-ai născut ca să dispari, pentru ce te-ai mai născut? Noi suntem veşnici!"

Această tristeţe strivitoare era, aşadar, duşmanul ei intim, care nu se temea de niciun medicament şi care era tot atât de neînvins

cum de neînvins e bucuria de a trăi a celui în inima căruia acest duşman nu s-a putut plămădi. Fiindcă tristeţea aceasta nu era o boală, ci o emanaţie a propriei vieţi ajunse într-o etapă în care speranţa nu mai e posibilă.

Începuse să se mişte încet pe coridoare şi să coboare seara în parc şi să se plimbe aşa cum îi şi spusese doctorul Drăghici că o să se întâmple, fără să acorde însă în sinea ei vreo importanţă acestei schimbări, obsedată mereu de viitorul care o întâmpina cu tristeţea aceea cuibărită în adâncul sufletului. *Profesorului*, care o mai văzu o dată în toiul tratamentului şi care îi spuse că arată bine şi că i s-au colorat obrajii, îi răspunse că a observat şi ea acest lucru, dar adevărul e că această culoare seamănă cu aceea a unui măr care are coaja roşie şi frumoasă, dar înăuntru s-a cuibărit un vierme.

VIII

Şi apoi deodată, tot în aceste zile, când se aşteptau mai puţin, cei doi doctori prieteni primiră o lovitură. La treizeci de ani câţi împlineau ei atunci, tinerii fac de obicei experienţa dragostei şi primele iluzii care suportă un şoc mai mare sunt cele legate de o femeie. În privinţa asta însă, unul dintre ei avea iluziile întregi, reuşind să acopere în întregime în amintire eşecul lui cu doctoriţa Tiberiu şi credea, aşa cum cred foarte mulţi oameni, că viaţa noastră pe pământ este foarte lungă şi avem întotdeauna timp să ne-o refacem şi să fim de mai multe ori fericiţi. Cum crezuse doctorul Munteanu căutându-şi foarte rapid o altă nevastă. Nu dintr-o experienţă cu vreo femeie îi aştepta deci lovitura.

Evenimentele avură loc tocmai când doctorul Sârbu le credea cel mai puţin posibile, când doctorul Munteanu îi făcuse destăinuirea aceea a lui stranie cu privire la relaţiile cu maică-sa şi îi dezvăluise planurile lui vechi de a forma în spital un colectiv de cercetători. Doctorul Sârbu se pregătea bucuros să plece în concediu, şi în afară de şedinţa trimestrială a organizaţiei de bază nu mai avea nicio treabă în spital. Îşi lăsase bolnavii în grija

doctorului Drăghici şi Stamate şi îşi încasase chiar şi salariul, intrase adică în plină vacanţă. La două zile însă după ce îşi anunţă plecarea, doctorul Simion îi telefonă acasă şi îl întrebă dacă n-a plecat încă. În cazul când n-a plecat, zise proaspătul secretar, îi reamintea că aveau şedinţă de organizaţie şi îi spuse şi data precisă, ora şi pavilionul unde avea să aibă loc, în pavilionul radiologie, la demisol, fiindcă, zise doctorul Simion cu un glas parcă plin de făgăduieli, acolo era mai răcoare şi puteau să se adune liniştiţi şi să discute conform ordinii de zi.

În felul acesta începu această şedinţă, era într-adevăr foarte cald şi toată lumea se gândea că toţi o să vorbească puţin, să „sleiască" repede ordinea de zi, cum se exprimase în glumă doctorul Simion dându-le tuturor telefoane, şi seara, nu tocmai târziu, să se ducă apoi fiecare acasă.

– O să iei cuvântul, doctore? îl întrebă secretarul organizaţiei pe doctorul Sârbu înainte de a închide.

– Ştii că eu nu vorbesc bine, răspunse doctorul Sârbu mirat. Dar de ce întrebi?

– Ar fi bine să iei cuvântul, zise doctorul Simion parcă reflectând, ca şi când ideea aceasta i-ar fi trecut prin minte chiar în clipa aceea.

– De ce?

– Zic şi eu. Nu vorbeşti bine, dar ai putea să spui lucruri interesante.

Se făcu o mică tăcere înainte ca doctorul Sârbu să răspundă. Noul secretar de organizaţie era un ins corect şi sârguincios ca medic, ca secretar însă dovedea însuşiri deosebite. Evident, activitatea cea mare a unui medic e tot la patul bolnavului, dar dacă aşa am hotărât, aşa trebuie să facem, părea să le spună doctorul Simion. În timpul vechiului birou din care făcea parte şi doctorul Munteanu, se luau de asemenea hotărâri, dar era ceva care lipsea sau care prisosea în modul cum se traduceau ele în practică. Toată lumea parcă uita de ele, deşi mecanismul şedinţelor era acelaşi, frazele care se rosteau aveau în vedere apărarea aceloraşi principii. Şi cu toate acestea, o inerţie curioasă îi împiedica pe membrii biroului să urmărească, şi pe membrii organizaţiei să execute

sarcinile care li se încredințau. Și nu s-ar fi putut spune că doctorului Simion îi displăcea, să zicem, modul degajat sau glumele pe care le făcea de pildă doctorul Munteanu când conducea o ședință, dimpotrivă, în privința aceasta el se străduia chiar să-l imite ca și când ar fi vrut parcă să probeze că nu ăsta era cusurul predecesorilor săi, din contră, ăsta fiind un merit. Și nici că doctorul Simion ar fi exagerat cu îndeplinirea sarcinilor, cum s-ar fi părut la prima vedere. Pe acelea însă care se hotărau le urmărea fără explicații de prisos, având în surâsul său *finaud* și pe chipul său cu trăsături stabile, de om care se simte sigur pe picioarele sale, întipărită expresia însăși a evidenței, vrând parcă să spună că executarea sarcinilor era între altele și o chestiune de disciplină colectivă, atât de necesară intelectualilor în această fază de tranziție de la o societate la alta, când partidul cerea de la membrii săi să-și educe voința și conștiința ca această trecere să dureze cât mai puțin posibil, cu cât mai puține dureri, și scopul comun să fie atins printr-un efort la care să participe cât mai mulți din cei mai buni. „Trebuie să facem treabă, spunea el. Nu mai merge." În asta consta toată filozofia lui. O simpatie fără rezerve începuse deci să înconjoare persoana doctorului Simion, fiecare simțind în mod practic că era activ și că orele pe care le petrecea în ședințe aveau un sens.

Doctorul Sârbu nutrea și el aceleași sentimente ca și ceilalți pentru colegul său și de aceea când doctorul Simion îi spuse la telefon că „ar fi bine să ia cuvântul" el făcu un efort să înțeleagă ce putea să însemne acel „ar fi bine", convins dinainte că nu era vorba de o simplă opinie și știind că doctorul Simion nu era un palavragiu.

– Da, îi răspunse el în cele din urmă; aș putea să spun lucruri interesante, e adevărat, dar știi și dumneata, doctore, că pe urmă trebuie să ia cuvântul altul ca să explice el ce-am vrut să spun eu. Ți-aduci aminte că odată doctorul Balaban a stârnit în sfârșit și el râsete generale spunând că el are curajul să instituie un premiu pentru cine ar fi în stare să înțeleagă și să-i explice și lui ce vreau eu să spun când iau cuvântul. Ți-aduci aminte?

Doctorul Simion râse foarte vesel la celălalt capăt al firului şi apoi se opri şi zise numaidecât, cu alt glas, ca şi când cel care ar fi râs ar fi fost un al treilea care asculta clandestin, pe alt fir.

– Asta e după conceptul grec sau latin al oratoriei, ce-ţi impută doctorul Balaban. După cel anglo-saxon am auzit că e invers: un orator care vorbeşte bine face o impresie foarte proastă, este suspectat că a vrut să-i inducă pe ascultători în eroare folosind arta oratoriei. Dacă vorbeşti bâlbâit în Camera Comunelor, şi nimeni nu înţelege ce-ai vrut să spui, eşti primit cu aplauze furtunoase, ai fost adică sincer, n-ai vrut să iei mînţile nimănui folosind trucuri de efect. Ei, aplică principiul ăsta, încheie doctorul Simion, surprinzător, vorbeşte aşa cum poţi şi eu o să te ascult ca un englez.

– Bine, doctore, răspunse celălalt acceptând, înţelegând în cele din urmă că secretarul are poate în vedere faptul că e prima lui şedinţă trimestrială de când fusese ales noul birou şi că voia ca discuţia la raport să fie interesantă şi reuşită. E în regulă, mai spuse el, am să iau cuvântul.

Dar bineînţeles că nici nu se gândi să ia în seamă sugestia că putea vorbi oricum şi, ca de obicei, se pregăti cu o zi înainte făcându-şi un punctaj minuţios, deşi ştia că aşa minuţios cum şi-l făcea uneori nu-i mai servea la nimic. În privinţa aceasta experienţa îl învăţase pe doctorul Sârbu să nu se încreadă decât foarte aproximativ în punctul de vedere sau în ideile care făceau, cu o zi înainte de şedinţă, obiectul punctajului său. Într-adevăr, pe lângă că vorbea destul de rău, cu acea stângăcie de neînţeles pentru un om care avea totdeauna ceva interesant de spus, dar destul de frecventă la intelectualii a căror gândire nu se desfăşoară în voie decât în intimitate, doctorul Sârbu îşi mai şi agrava această stângăcie, întârziind, din lipsă de experienţă sau perspicacitate, să adopte în luările sale de cuvânt acele formule curente de limbaj şi de gândire menite să înlăture nuanţele şi exprimările prea originale, inoperante, dacă nu chiar dăunătoare, într-o perioadă în care gândirea socială îşi căuta rapid un stil al ei nou, în stare să se impună şi să fie asimilat de categorii largi de oameni, de la intelectuali subtili la muncitori cu calificare superioară sau ţărani. Doctorul Sârbu

se străduia să adopte şi el acest stil, în care lozincile de pe pereţi sau din ziare trebuiau incluse şi rostite cu un astfel de glas, încât să lase impresia că sunt descoperirile proprii ale vorbitorului, dar observa că mai mari succese obţinea în această direcţie portarul spitalului şi atunci îşi amintea că el este intelectual şi trebuie să se exprime ca atare şi când reuşea, era într-adevăr apreciat, numai că asta i se întâmpla o dată pe an. De cele mai multe ori când îşi propunea să ia cuvântul, încă din prima jumătate de oră după începerea şedinţei, ascultându-i pe cei din prezidiu sau pe cei care îl precedau, îşi dădea seama că punctul său de vedere se potrivea cu mersul şedinţei ca nuca în perete. În dezvoltarea ideilor lui el presupunea de pildă posibilitatea adoptării unui ton ironic. Or, şedinţa începea, să zicem, într-o atmosferă gravă, care chiar dacă mai slăbea pe parcurs, tot nu ajungea până acolo încât să permită unui vorbitor să aibă un asemenea ton. Alteori se întâmpla tocmai pe dos, şedinţa începea într-o atmosferă voioasă şi pe undeva, superficială, şi doctorul Sârbu avea în buzunar un punctaj foarte pretenţios, care după cum îl gândise el acasă nu putea fi dezvoltat decât pe un ton grav şi cu citate din filozofi. Şi una dintre cauzele pentru care el vorbea atât de greu la şedinţe avea şi această explicaţie, că el făcea parte din acea categorie de intelectuali a căror gândire se formase din asimilarea culturii profesionale ca student şi a lecturilor solitare ca medic şi nu exprimase niciodată într-o adunare idei care nu aveau legătură directă cu profesiunea. Şi când în şedinţe înţelegea că punctajul lui era dat peste cap, intra în derută fiindcă nu mai putea să-şi retragă cuvântul şi în clipa când de la prezidiu se anunţa: „Are cuvântul doctorul Cutare, se pregăteşte doctorul Sârbu", simţea cum i se formează şi încep să i se rostogolească încet de la ceafă în jos pe şira spinării picături groase şi reci de sudoare. Începea, bineînţeles, să-şi bâlbâie aceleaşi idei din punctaj, fiindcă era incapabil să le reia pe cele care dominau şedinţa, dar nu se mai înţelegea nimic din ideile lui la al căror ton trebuise să renunţe.

IX

De astă dată însă se potrivi ca el să ceară şi doctorul Simion să-i dea primul cuvânt şi cum şedinţa începea într-o atmosferă neutră, putu să vorbească aşa cum se gândise de acasă, deşi i se întâmplă apoi pe parcurs un lucru care nu i se mai întâmplase de mult, adică fu întrerupt din adunare şi cineva îi puse o întrebare neplăcută.

Alături de demisolul unde se ţinea şedinţa străjuiau doi copaci umbroşi şi bătrâni şi cam după ce se termină raportul şi începură discuţiile, un stol gros de vrăbii năvăli în frunzişul lor şi începu să se certe atât de gălăgios şi îndelung, încât doctorul Sârbu, în picioare, se întrerupse brusc şi scurta tăcere amuzată care urmă îl calmă cu totul şi putu după aceea să-i dea înainte nestingherit. De fapt nu vorbise el primul, ci doctorul Mircea, dar era ca şi când n-ar fi vorbit, fiindcă doctorul Mircea cerea totdeauna primul cuvântul ca să nu trebuiască să ia atitudine în cazul când desfăşurarea şedinţei ar fi impus acest lucru, adică să nu i se impute că n-a vorbit, şi toată lumea se învăţase cu el, bălmăjea, cu un aer nu se ştie de ce agresiv, probabil ca să lase impresia că e combativ la adresa duşmanului de clasă, timp de câteva minute, fără să fie ascultat de nimeni şi în felul acesta, adică cu acest protocol pe care nici nu-l mai băgau în seamă, începeau apoi discuţiile. De la raionul de partid participa chiar primul-secretar, se afla în prezidiu cu cei trei membri ai biroului şi asculta foarte atent cuvântul doctorului Sârbu. Fiind nou în această funcţie, toţi înţeleseseră că el voia să cunoască întâi bine această organizaţie cu specificul ei intelectual (venea aproape la toate şedinţele) şi abia pe urmă, după ce avea să se familiarizeze cu ei şi cu problemele lor, să intervină când ar fi fost cazul.

Deocamdată tăcea şi asculta şi numai foarte rar făcea câte o observaţie sau spunea câte un cuvânt care putea fi luat drept o confirmare sau o negare a poziţiei cuiva. Asta făcea o impresie foarte bună şi era de pe acum privit cu simpatie, părea să fie cu totul pe placul lor. Micile lui intervenţii lăsau să transpară că avea toată consideraţia pentru profesiunea lor în care n-avea în niciun caz

pretenția să se amestece, dar cerea și el, la rândul lui, ca în chestiunile politice toți tovarășii medici să fie la curent și să execute ca orice membru de partid sarcinile pe care organizația le trasează. Era o idee care nu trebuia căutați de puțin, datorită aparentei ei simplități, subapreciată. Fusese una dintre puținele pe care le formulase în fața lor, cu o înțelegere potolită și detașată a situației, dat fiind faptul că unii puteau gândi că aceste sarcini nu sunt, deocamdată, la nivelul preocupărilor lor. Dar se va ajunge și acolo.

Deși se simțea foarte liniștit și n-avea de nicăieri vreun indiciu că ideile sale nu se potrivesc cu atmosfera adunării, doctorul Sârbu își dădea seama că vorbește totuși foarte prost și că n-a reușit aproape deloc să stârnească în mod serios interesul cuiva. În sală, deși era liniște, persista o neatenție multiplă, compusă din foșnete fără rost, zgomote mici care se produceau chiar în clipa când el exprima cea mai importantă idee, o tuse a cuiva sau un scârțâit de scaun care se întâlnea chiar cu finalul important, așa credea el, al unei fraze. Ideile din punctajul său se refereau la schimbarea importantă care se petrecuse în organizație (în bine) odată cu alegerea noului birou, și cum reușise doctorul Simion în calitatea lui de secretar să rezolve în câteva luni o serie de probleme care trenau nerezolvate în spital de aproape doi ani, enumerarea minuțioasă a acestor probleme constituind grosul argumentației, și pe deasupra câteva aprecieri foarte elogioase despre același doctor Simion, care, ca un bun secretar, împreună cu un birou activ, reușea să te convingă și să te antreneze. Avea el, doctorul Simion, acest merit, care nu poate fi apreciat la justa sa valoare decât prin comparație cu vechiul birou, care pe el, pe doctorul Sârbu personal, nu l-a făcut să simtă decât că e posesorul unui simplu carnet roșu... Ajunsese foarte mulțumit de sine la acest punct în luarea de cuvânt; pronunțând însă această frază își dădu seama, în timp ce gura continua să scoată cuvinte, că a spus o gogomănie și se grăbi să încheie, prins de o enervare subită, care nedumeri adunarea. Și atunci se auzi întrebarea care îl împiedică să se așeze:

– Tovarășul doctor Sârbu spune că a considerat acțiunile obștești incompatibile cu stofa unui intelectual...

O voce protestă și îl întrerupse:

– Nu s-a exprimat aşa.

Se exprimase astfel: „Mi s-a părut că nu e cazul să facem pe felcerii, substituindu-ne Sanepidului."

– Să precizeze doctorul Sârbu, prin exemple concrete, continuă directorul spitalului neturburat, acele acţiuni obşteşti la care n-a considerat că trebuie să ia parte.

Se făcu tăcere.

– De exemplu, acţiunea de lămurire a populaţiei în ce priveşte respectarea regulilor de igienă pentru prevenirea maladiilor, răspunse vorbitorul. Era o acţiune obştească, deşi sarcina aceasta este a policlinicilor raionale şi a Serviciului sanitar al Capitalei. Uneori însă, trebuie să intervenim tocmai de aceea, că în anumite sectoare sociale este necesară o mobilizare în plus a forţelor.

– Foarte bine, zise atunci primul-secretar al raionului, de la prezidiu.

Şi încurajat parcă, doctorul Sârbu continuă şi deveni şi agresiv:

– Ştiu că tovarăşul director, dacă ar fi situaţia de aşa natură, ar scoate pe câţiva dintre noi, pe care îi crede dânsul, după o apreciere aproximativă, că sunt mai buni pentru tratamentul gâlcilor decât pentru specialitatea la care s-au format şi ne-ar trimite la Căciulaţii din deal, dar deocamdată faptul nu e posibil şi l-aş ruga să nu-mi deformeze ideile înainte de a mi le combate.

Nu râse nimeni şi nici nu prea se înţelese ce-a vrut să spună. Directorul rosti cu sinceră nedumerire şi îşi însoţi întrebarea şi cu o expresie potrivită, care avu un efect instantaneu.

– Care gâlci, doctore? zise el. Şi de ce crezi dumneata că locuitorii din Căciulaţii din deal n-au nevoie de asistenţă medicală!?

Şi adunarea izbucni imediat în hohote. Doctorul Sârbu simţi cum i se urcă încet sângele în obraji şi o undă rece de ură crescu în el la adresa acestui medic mai în vârstă, dar ranchiunos şi în mod absurd invidios pe activitatea ştiinţifică a colegilor lui, şi din pricina căruia toată organizaţia râdea acum fără niciun rost, de el, de doctorul Sârbu. Când se aşeză jos, adică prea târziu, îşi dădu seama că ar fi trebuit în clipa aceea să spună că e uşor să faci circ simulând că nu înţelegi despre ce e vorba, mai greu e... O violentă durere de cap îl picnise ca şi când brusc i s-ar fi prins tâmplele

într-o menghine de fier şi uită tot ce gândise. Da, iată, vechea lui durere care apărea când şi când, la două sau trei luni, şi care îl aducea de fiecare dată în cabinetul medicului medicilor, doctorul Ionescu.

Directorul nu scăpă însă cu maniera aceasta foarte frecventă de a face pe prostul.

– Uite că nu numai doctorul Balaban a reuşit să stârnească ilaritate pe socoteala doctorului Sârbu, ci şi tovarăşul director, zise doctorul Simion de la prezidiu cu o ironie directă, care alungă numaidecât din adunare orice urmă de veselie. Cum e cu caloriferele din sala de comunicări, tovarăşe director? Despre ele a vorbit foarte clar doctorul Sârbu şi la asta ar fi trebuit să vă referiţi, nu la cine trebuie să se ducă de fapt în Căciulaţii din deal. Cred că ştiţi mai bine decât toţi că în Căciulaţii din deal nu există niciun pavilion de psihiatrie şi ca atare n-are ce căuta acolo doctorul Sârbu.

– Care calorifere? întrebă directorul.

– Care stăteau reci, şi noi în paltoane iarna, în timpul comunicărilor, răspunse doctorul Simion cu falsă bunăvoinţă.

– Erau planificate, doctore, răspunse directorul cu o indignare la fel de adevărată ca şi nedumerirea lui de mai înainte privitoare la gâlci, şi adunarea izbucni iar în hohote, deoarece caloriferele acelea se tot planificau de vreo doi ani şi tot nu se mai reparau.

Directorul auzise că o să fie schimbat, întrebările acestea în plenul organizaţiei erau o confirmare a zvonurilor care circulau în acest sens de câtva timp şi nu se sfii să-şi spună deschis părerea aceea a lui pe care el credea că nu i-o cunoşteau decât secretara şi intendentul, şi adăugă:

– Tot nu folosea la nimic, zise el lapidar şi cu o intonaţie parcă resemnată că în zadar se discută pe această temă, el rămâne la convingerea că aşa-zisa „activitate ştiinţifică" a unora ca doctorul Sârbu nu merita reparaţia şi cheltuielile acelei săli.

– Noi o să vă dovedim că foloseşte, răspunse doctorul Simion.

Prim-secretarul Dănilă interveni şi el, spre satisfacţia doctorului Sârbu... Cum, zise el, ce însemna asta, că nu folosea la nimic o sală de comunicări, ce-a vrut să spună directorul cu afirmaţia aceasta ciudată, pe care el, Dănilă, mărturisea sincer, n-o înţelegea? Era sau nu vorba de sala de comunicări?

– Da, zise directorul şi se ridică în picioare.

– Adică o sală în care se adună doctorii şi îşi comunică, nu-i aşa, cazurile mai interesante sau mai grele... Da sau nu?

– Da!

– Atunci cum nu folosea la nimic?

Se făcu tăcere în adunare. Directorul nu răspunse.

– Nu înţeleg! zise Dănilă nedumerit, dar cu o astfel de voce, că toţi îşi dădură seama că dimpotrivă, înţelege prea mult, însă nu vrea să ridice acum problema acestui director care punea beţe în roate propriilor săi colegi profitând de faptul că funcţia îi dădea o astfel de putere. Nu înţeleg, repetă primul-secretar, o să lămurim noi şi chestia asta şi nu înţeleg nici cum dumneavoastră v-aţi împăcat cu situaţia, deşi eraţi aici în organizaţie şi puteaţi să-l trageţi pe tovarăşul director la răspundere, sau dacă era cazul, să-l ajutaţi...

I se dădu cuvântul următorului. Acest al doilea, fiindcă n-avea ce spune, reluă şi el fără să se jeneze ideea emisă de antevorbitor, că adică a activat biroul foarte bine în aceste trei luni şi că într-adevăr, în comparaţie cu vechiul birou simţise şi el că nu e numai posesorul unui simplu carnet roşu... Doctorul Sârbu, apăsându-şi tâmplele cu podul palmelor şi presându-şi din când în când ochii, tresări şi se uită să vadă cine vorbea. Era un vestit chirurg, desfăcător de cranii, un ins a cărui cruzime în limbaj băga groaza în pacienţi, dar pe care îi şi vindeca, şi doctorul Sârbu fu uimit să-l audă vorbind atât de şters şi împrumutând de la el ideea aceea cu carnetul. Mai vorbiră vreo doi cam la fel de şters şi luară o pauză. În pauză doctorul Sârbu se duse la farmacia spitalului şi înghiţi deodată două antinevralgice. Nu simţi însă, după jumătate de oră cât ţinu pauza, nicio ameliorare şi ceru voie să părăsească şedinţa. Doctorul Simion se cam codi, îi dădu de înţeles că ar fi bine să rămână, că o să se reia chestiunea activităţii direcţiei spitalului şi că el, doctorul Sârbu, ar putea să mai ia cuvântul. Nu putea să rabde? Era doar o durere de cap, avea să-i treacă..

– Da, dar trece numai dacă mă duc eu la cineva care îmi dă el nu ştiu ce pilulă, răspunse doctorul Sârbu. Dacă îmi trece, promit că mă întorc.

– Neapărat, zise secretarul organizației. Să știi că o să dureze, suntem informați că doctorul Chirescu (așa îl chema pe director) a venit la ședință cu un dosar, el și Pantofaru (acesta era șeful cadrelor). Nu te uita la ceas și întoarce-te chiar dacă e târziu.

– Am promis, răspunse doctorul Sârbu.

X

Dar nu se ținu de promisiune fiindcă se uită totuși la ceas când îi trecu durerea de cap și i se păru că e prea târziu să mai revină: era unsprezece noaptea când sosi acasă venind de la doctorul Ionescu și nu bănui că la ora aceea târzie ședința mai putea continua. Cum era în concediu, a doua zi nu se duse la spital, dădu însă un telefon să afle la ce oră se terminase și cum decursese, dacă într-adevăr se discutase chestiunea conducerii și dacă directorul spitalului, doctorul Chirescu, venise cu un dosar, așa cum spusese doctorul Simion. I se răspunse că ședința durase până pe la ora două noaptea și că da, se discutase și chestiunea conducerii...

– Ai făcut rău că ai plecat, doctore, zise la celălalt capăt al firului vocea cunoscută a doctoriței Tiberiu (cu ea vorbea, îl căutase întâi pe doctorul Munteanu și i se răspunsese de către o voce necunoscută că lipsea de la spital).

– De ce am făcut rău? o întrebă doctorul Sârbu surprins de tonul ei ciudat, altul decât cel obișnuit.

– Ai să afli, spuse femeia în același fel. Văd că nu știi nimic. Vino la spital, deși nu mai e nimic de făcut.

– Ce să aflu?! repetă el și își dădu seama în aceeași clipă de stupiditatea întrebării.

Ea îl ajută însă în aceeași clipă, șoptindu-i:

– Doctore, vino la spital!... Te aștept. Da' vino imediat.

Doctorul Sârbu nu se grăbi însă să se îmbrace și să plece imediat la spital. Nu-i plăcea să dezlege enigme în care nu credea. Îl căută pe doctorul Simion, dar nu-l găsi, și atunci telefonă laborantei

Mihai Elena, femeia aceea care îl atrăsese cu ani în urmă în partid şi care ţinea şi acum la el.

– Da', spuse ea la telefon foarte uimită, ce e cu dumneavoastră, nu sunteţi aici?

– Nu, sunt în concediu. Ia spune, tovarăşă Elena, cum a fost ieri? Am auzit că aţi ţinut-o până pe la două noaptea.

– Da, răspunse laboranta, şi nu mai spuse nimic, nu mai adăugă niciun amănunt, urmă o tăcere de neînţeles.

– Ce-aţi discutat atâta?

Femeia tăcu însă mai departe, nu veni nimic de la celălalt capăt al firului.

– Probleme, spuse ea în cele din urmă. Darea de seamă... Veniţi la spital, zise apoi cu o voce care în clipa aceea semăna cu a doctoriţei Tiberiu. Nu ştiţi nimic?

– Ce să ştiu?

– Ce s-a întâmplat de dimineaţă?

– Nu.

– Veniţi la spital. Da' veniţi imediat...

Şi se poticni iar, nu mai adăugă nimic.

– Bine, tovarăşă Elena, mulţumesc, zise atunci doctorul Sârbu înţelegând că n-are rost să mai insiste. Închise telefonul şi începu să se îmbrace grăbit.

Era limpede că se întâmplase ceva şi ştia tot spitalul şi nu la telefon avea să afle ce anume. În orice caz se întâmplase ceva în care nu se mai putea interveni, doctorița Tiberiu lăsase să-i scape că nu mai era nimic de făcut. Ce se putuse întâmpla?

O oră mai târziu intra în biroul ei, şi fata se ridică imediat de pe scaun şi veni spre el. Îl apucă de braţ şi îi spuse cu o voce joasă şi foarte hotărâtă, vrând parcă să înlăture astfel tot ce era de prisos în evenimentul şi aşa destul de straniu care se petrecuse:

– Doctorul Munteanu s-a sinucis azi-dimineaţă cu o doză mare de luminal. E la serviciul opt, în agonie. Nu mai e nimic de făcut. Vrei să-l vezi?

Şi în timp ce punea această întrebare fata luă din cuier un halat alb, proaspăt, îl scoase pe cel de pe ea şi se îmbrăcă. Înmărmurit,

doctorul Sârbu se schimbă la față și sângele îi pieri din obraz. Fata îl luă de braț și ieșiră pe coridor.

– Sunt acolo toți profesorii, continuă apoi fata, mergând amândoi de-a lungul coridorului. I-au administrat antidotul și au încercat să-i facă spălături... Nu i se poate descleșta gura și cineva a încercat să-i bage tubul pe nas... N-a reușit decât să-i facă o hemoragie... Când ai telefonat tu tocmai plecasem, profesorul Istrate mi-a șoptit că în câteva ore o să moară și n-am putut să...

Ieșiseră în curte. Doctorul Sârbu își revenise între timp și o întrebă pe doctorița Tiberiu ce s-a întâmplat. A fost ceva în ședință, care e explicația acestei sinucideri?

– Dragă, a fost, răspunse ea cu aceeași voce hotărâtă și din care se simțea că n-are de gând să renunțe la adevărurile pe care ea le știa în legătură cu această problemă, indiferent cine era implicat în ele, chiar și ea însăși. A fost, reluă ea, dar, cum să-ți spun, nimeni nu se sinucide dintr-atât. Ședința s-a terminat pe la orele două și am plecat toți acasă. Dimineața pe la opt a fost adus aici în stare de comă și nevastă-sa pretinde că i s-a întâmplat ceva în timpul nopții, a primit un telefon. Nu era el prea vesel când a venit acasă (și am să-ți povestesc de ce, era bineînțeles în legătură cu ședința) și n-a apucat bine să se dezbrace că a sunat telefonul. Asta e, de la cine a primit el telefonul la ora aia și ce-a aflat, ce i s-a spus... Nevastă-sa pretinde că asta e pricina, că după aia el a intrat în biroul lui, a stat acolo nițel; și pe urmă a ieșit... I-a spus că are puțină treabă și se întoarce. S-a întors cam după vreun ceas și i-a spus nevestei că mai lucrează puțin și se culcă și el (avea obiceiul să lucreze târziu noaptea). Ieșise probabil în oraș după luminal, nu i-a fost greu să-și facă singur o rețetă...

– La ce oră a luat doza?

– Să fi fost ora cinci sau șase...

Doctorul Sârbu se uită la ceas și se posomorî. Nu era foarte târziu, dar nici prea devreme nu mai era. Urcau încet scările serviciului opt. Doctorul Munteanu fusese adus într-o rezervă și stătea întins pe pat, cu ochii închiși cu o paloare mortală pe chipul lui sever, cu trăsături fine și net desenate. Toată lumea tăcea, sau mai bine zis aștepta, și doctorul Sârbu îndată ce intră rămase și el

tăcut, cu fata alături, în aceeaşi aşteptare. Se aflau adunaţi acolo cei mai mari medici ai spitalului şi stăteau toţi cu palmele pe genunchi, cu o expresie de neputinţă pe chipurile lor de savanţi şi profesori experimentaţi care scăpaseră de la moarte bolnavi atinşi de maladii grele şi primejdioase şi nu puteau acum să facă nimic să-şi salveze un coleg care înghiţise nişte pilule. Unii se ridicau şi ieşeau pe coridor, se interogau în şoaptă dacă s-a făcut tot ce trebuia, se răspundea printr-un gest că bineînţeles că se făcuse totul, era acolo şi profesorul Istrate şi profesorul... Şi se îndepărtau continuând întrebările şi şoaptele, întâlnindu-se cu alţii care se grăbeau să intre şi să vadă cu ochii lor ce era. Cei tineri rămâneau respectuoşi în spatele profesorilor şi nu întrebau nimic, îşi plecau fruntea şi după câteva minute ieşeau şi se întorceau la saloanele lor. Doctorul Sârbu nu întrebă nici el nimic şi după câtva timp ieşi şi coborî scările.

– Şi la şedinţă ce s-a întâmplat? zise el aşezându-se pe o bancă şi luându-şi capul în mâini.

– La şedinţă s-a întâmplat aşa, răspunse doctorita Tiberiu rămânând câtva timp în picioare. Discuţia a pornit de la ideea ta cu carnetul roşu şi s-a apucat fiecare să repete ca un papagal că s-a simţit posesorul unui carnet roşu, nu s-a simţit posesorul unui carnet roşu, până când Dănilă s-a cam supărat şi a cerut lămuriri şi aşa a început să se discute de activitatea fostului birou, deşi nu era, după cum ştii şi tu, nimic de genul ăsta pe ordinea de zi. Bineînţeles că s-a ajuns numaidecât în felul ăsta la cazul domnişoarei Zane. Aici doctorul Munteanu a sărit ca ars şi a început să înşire tot ce ştiam toţi de anul trecut de ne săturasem, că grupul Strihan a făcut şi a dres şi cosmopolitismul lui Strihan nu mai ştiu ce... Că asta a fost problema principală a activităţii vechiului birou şi că problema domnişoarei Zane, şefa de lucrări, e o diversiune despre care nu înţelege de ce se mai dezgroapă la ora de faţă când această domnişoară nici nu mai lucrează aici şi cazul ei s-a lămurit de mult. Atunci cineva a spus că nici doctorul Strihan nu mai lucrează, şi atunci de ce doctorul Munteanu îl mai aduce în discuţie? Până aici n-a fost nimic şi dacă doctorul Munteanu n-ar mai fi luat cuvântul, poate că totul s-ar fi oprit... Fiindcă de fapt cei mai

mulți ar fi vrut mai degrabă să se discute activitatea doctorului Balaban și a direcției, fiindcă nimeni nu uitase că doctorul Chirescu era foarte tare sprijinit de sindicat. Fusese el sprijinit și de doctorul Munteanu, dar cu plecarea lui în străinătate, cei mai mulți îl uitaseră. Și acum el vorbea și ne reamintea la toți că de fapt el îl sprijinise cel mai tare atât pe doctorul Chirescu, cât și pe fostul președinte al sindicatului, doctorul Balaban, și că fără el poate că niciunul n-ar fi putut să rămână atât de multă vreme în funcția lui și să provoace atâta discordie. Ne-am enervat toți, adică eu m-am enervat cel mai tare, fiindcă m-a scos din sărite ambiția lui să-i păstreze neatinși pe cei doi și am cerut cuvântul. „Nu înțeleg, am spus eu, cum poate să vorbească aici doctorul Munteanu despre doctorul Strihan pe același ton și cu aceleași insinuări ca și acum doi ani, învinuindu-l în fața organizației de cosmopolitism, când acum se știe că toată această istorie cu «grupul cosmopoliților» e o invenție grosolană a fostului birou în care doctorul Munteanu decidea totul. Doctorul Strihan lucrează acum la Colentina, e membru de partid și numele lui e din ce în ce mai cunoscut în medicina noastră și se bucură peste tot de cea mai mare considerație. *Scînteia* publică sub semnătura lui articole despre diverse probleme medicale, și aici doctorul Munteanu reia învinuirile lui cu care l-a persecutat pe doctorul Strihan ani de zile până l-a gonit din spital, sperând, poate, să-l gonească și din medicină. Ar fi cazul să înceteze cu aceste metode și să încerce să-și vadă într-un spirit mai autocritic propriile lui greșeli." „Nu știu ce a devenit între timp domnul Strihan, a sărit atunci doctorul Munteanu din nou (îți spun, parcă îi luase cineva mințile, anume am pomenit că *Scînteia* îi publica doctorului Strihan articole de popularizare a medicinei, să-l fac să înțeleagă că trebuie să renunțe definitiv la pozițiile lui de dinainte de a fi părăsit spitalul, dar nici prin gând nu-i trecea, din contră), nu știu și nu cunosc despre ce prestigiu e vorba în legătură cu acest domn, a început el să ridice glasul, dar nu mai târziu decât anul trecut domnul Strihan nu se sfia să facă propagandă politică medicinii americane și să atace în toate felurile, el și grupul lui, organizația de partid. Atacul și compromiterea doctorului Balaban, după cum se vede, i-au reușit

pe deplin. Noi am fost de acord că doctorul Balaban are anumite lipsuri, dar istoria cu ceaiul de mușețel arăta că domnul Strihan și grupul lui știau ce fac, că lovind în doctorul Balaban loveau de fapt în organizația de partid, pe care voiau s-o compromită în spital și să instaureze printre medici spiritul lor de grup, dușmănos..." „Nimeni nu poate să citeze nicio acțiune care să susțină ideea doctorului Munteanu că doctorul Strihan nutrea asemenea scopuri, am răspuns eu. Cazul doctorului Balaban e singurul care poate fi citat, și după părerea mea, rău a procedat fostul birou susținându-l să fie ales președinte, când se bucura de o reputație profesională atât de proastă în spital." Atunci s-a ridicat doctorul Zahariade și a cerut să-i pună doctorului Munteanu o întrebare. „Care e motivul, a zis el, că s-au tolerat acțiunile dușmănoase ale șefei de lucrări, domnișoara Zane?" „Ce acțiuni dușmănoase?" a zis doctorul Munteanu. „De pildă, cazul tovarășei Mihai Elena, pe care domnișoara Zane a scos-o din funcție, după cincisprezece ani de muncă în laborator, și cei de la cadre i-au răspuns că dacă vrea, au un post de femeie de serviciu. Tovarășul director și tovarășul Pantofaru sunt aici de față, pot să confirme." „Este adevărat, tovarășe director?" a întrebat atunci Dănilă, de la prezidiu. „Da, este adevărat", a răspuns doctorul Chirescu, și a tăcut, n-a mai dat nicio explicație. „Am de pus și eu o întrebare", a zis atunci și doctorul Munteanu, din ce în ce mai agresiv. (Primejdia care se crease pentru el era foarte mare și n-am înțeles de ce în clipa aceea toată lumea a început să râdă; doctorul Munteanu, înainte de a pune el întrebări altora, avea întâi de răspuns la întrebarea doctorului Zahariade, și se pare că unora li s-a părut comică această situație; mie, dimpotrivă, mi s-a părut tragică.) Să nu crezi nicio clipă că toate acestea, reamintindu-mi de vestita ședință în care el, viitorul meu bărbat (și te asigur că mă ceruse într-adevăr în căsătorie), m-a demascat că n-am fost vigilentă cu domnișoara Zane, îmi trezeau vreun sentiment de răzbunare împlinită. Am ținut foarte tare la el și mai țin și acum și mă simțeam speriată. „Întâi răspunde la întrebarea mea", i-a zis doctorul Zahariade foarte calm, și doctorul Munteanu a replicat imediat: „Ce întrebare?" urmat de astă dată de râsete generale. A intervenit doctorul

Simion de la prezidiu şi s-a făcut linişte. Am înţeles numaidecât un lucru pe care nu l-aş fi crezut niciodată. Doctorul Munteanu, atât de stăpân pe sine, se zăpăcise şi nu mai ştia nici ce are de spus şi nici ce are de făcut. Spre uimirea mea şi a multora s-a aşezat la loc ca şi când totul s-ar fi lămurit şi a trebuit să fie ridicat în picioare de Dănilă, care i-a reamintit întrebarea doctorului Zahariade şi l-a invitat să răspundă la ea. S-a făcut linişte şi toţi am aşteptat ca el să explice cum s-au petrecut lucrurile cu domnişoara Zane, din ce motive a ocrotit-o el vreme atât de îndelungată, şi să terminăm odată cu aceste istorii şi să încheiem şedinţa. Fiindcă se făcuse târziu, eu nu ţi-am redat aici decât părţile care îl privesc pe el, vreo două ceasuri s-a vorbit de pildă despre concedii şi cum a reuşit doctorul Balalban să ne scoată pe toţi din sărite în anii trecuţi încurcându-ne la toţi concediile. Asta în legătură cu felul cum în anul ăsta, datorată sprijinului energic al doctorului Simion dat sindicatului, concediile au fost organizate exemplar.

XI

Între timp doctoriţa Tiberiu se aşezase alături pe bancă şi îşi aprinsese o ţigară. Era o noutate la ea, dar doctorul Sârbu nu observă nimic, tăcea şi se uita în pământ cu capul în mâini, cu ochii larg deschişi şi imobili. Fata reluă cu vocea ei hotărâtă, dar foarte joasă, aproape şoptită:

– „Spuneţi, tovarăşe doctor, i-a cerut Dănilă de la prezidiu, cum explicaţi dumneavoastră faptul că s-au tolerat asemenea acţiuni la adresa unor tovarăşi de-ai noştri – fiindcă au mai fost şi altele, nu numai în cazul tovarăşei Mihai Elena, ştiu asta din dosar – şi dumneavoastră n-aţi luat nicio măsură şi n-aţi sesizat forurile superioare de partid? Cine v-a împiedicat? Eu am găsit sesizări ale unor membri de partid care aduceau la cunoştinţă activitatea duşmănoasă a acestei domnişoare Zane, şi o sesizare de-a dumneavoastră, care eraţi zilnic informat şi nu vă puteaţi înşela în ce priveşte caracterul acestor manifestări, n-am găsit. Poate că aţi

adus totuşi la cunoştinţă partidului comportarea ei. Aţi adus?" Doctorul Munteanu a tăcut. Dănilă a ridicat din umeri şi a spus că nu înţelege. Ştia sau nu ştia doctorul Munteanu de abuzurile acelei *şefe de lucrări*? „Ştiam", a răspuns el. „Vasăzică ştiaţi! Ştiaţi că sunt persecutaţi membri de partid abuzând de faptul că era o persoană cunoscută, cu oarecari merite ştiinţifice?" „Ştiam!" „Vasăzică n-aveaţi niciun dubiu în această privinţă?" „Nu, n-aveam!" „Şi atunci de ce n-aţi ridicat nicăieri această problemă? În birou, în organizaţie, la forurile superioare... Oriunde aţi fi ridicat-o, ar fi fost bine." Doctorul Munteanu tăcea. „Tovarăşe doctor, noi discutăm aici ca să ne lămurim mai bine asupra unor greşeli şi să învăţăm să nu le mai repetăm, a continuat Dănilă. Iată de ce tovarăşul doctor care v-a pus întrebarea, şi la care mă asociez şi eu, ar vrea să ştie de la dumneavoastră, care aveaţi contact direct cu toate problemele spitalului, ce v-a împiedicat să acţionaţi aşa cum se cerea să acţionaţi şi a fost posibil apoi, fiindcă n-aţi acţionat, să se comită tot felul de ilegalităţi şi să se creeze pe urmă o atmosferă foarte turbure, aşa cum singur vă daţi acum seama că s-a creat şi datorită direcţiei, şi serviciului de cadre şi sindicatului şi aşa mai departe. Eu zic să vă mai gândiţi la toate astea şi să ne daţi totuşi un răspuns. Dumneavoastră aţi fost la mine la raion şi după câte am înţeles eu aţi vrea ca tovarăşii din organizaţie să vă încredinţeze iar sarcini importante, dar să ştiţi că o să fie greu să mai aibă cineva încredere că vă puteţi achita de asemenea sarcini, dacă nu lămuriţi aici cum aţi înţeles să vă achitaţi de cele dinainte. O să fie foarte greu, v-o declar deschis." Cam asta i-a spus Dănilă, după care am luat o pauză. Se făcuse ora douăsprezece noaptea. După pauză discuţia a continuat, s-a ridicat doctorul Miron (ştii că el era cel care îl admira şi îl susţinea cel mai mult pe Strihan) şi a spus că deşi nu e statutar şi n-a fost pe ordinea de zi, s-a discutat totuşi practic dezbătându-se cazul comportării doctorului Munteanu şi al abaterilor lui şi că, date fiind faptele grave comise, el propune organizaţiei darea de sancţiuni. S-a discutat dacă să se accepte sau nu propunerea doctorului Miron. A fost până la urmă respinsă, dar s-a votat propunerea unui altuia ca într-o viitoare şedinţă să se reia discuţia ca punct pe ordinea de zi. Doctorul

Miron însă a insistat ca acest punct să nu figureze vag şi a cerut ca el să fie înscris pe ordinea de zi la cea de-a patra adunare generală a organizaţiei, adică în septembrie, după ce toată lumea o să se întoarcă din concediu. Nu s-a acceptat propunerea şi atunci s-a ridicat un altul şi a cerut să se pună la vot propunerea lui, adică să i se dea pe loc doctorului Munteanu un vot de blam. Ne-am enervat toţi şi cineva a răspuns că propunerea asta a mai fost respinsă o dată. Atunci s-a ridicat un altul şi... Doctoriţa Tiberiu tăcu şi doctorul Sârbu ridică fruntea. Se apropiase de ei, venind agale, cu expresia lui liniştită şi blândă, doctorul Drăghici. E adevărat, întrebă el, că doctoral Munteanu a înghiţit două tuburi de luminal şi că nu mai poate fi salvat? Doctorul Sârbu clătină din cap afirmativ şi îşi plecă din nou fruntea. Celălalt mai stătu lângă ei câteva elipe şi fiindcă era vizibil că îi stingherea – doctorul Drăghici nu era în partid – se îndepărtă şi începu să urce şi el scările să-l vadă pe sinucigaş.

Doctoriţa Tiberiu îşi aprinse o nouă ţigară şi îşi încheie tot în şoaptă relatarea. S-a ridicat un altul şi a declarat foarte liniştit că el nu înţelege de ce se respinge propunerea care s-a făcut. Dacă de pildă într-o organizaţie se descoperă la un moment dat, în plină şedinţă, un element duşmănos, o să se amâne excluderea lui la o dată indecisă, pe motivul că individul respectiv nu a fost inclus pe ordinea de zi? Fiindcă la asta se reduce, în ultimă instanţă, obiecţia celor care se opun propunerii ca doctorul Munteanu să fie sancţionat. Nu vrea să insinueze că doctorul Munteanu e un element duşmănos, dar a ieşit aici la iveală în mod complet şi fără putinţă de îndoială că a săvârşit greşeli şi că trebuie sancţionat. El e pentru propunerea de a i se da doctorului Munteanu vot de blam. Asta îl va face să reflecteze mai serios la atitudinea lui şi nu cum a arătat aici, prin tăcerea sa, că disprețuieşte organizaţia din care face parte şi nu consideră că trebuie să răspundă la întrebările îndreptăţite care i s-au pus şi la care s-a asociat chiar şi tovarăşul Dănilă.

S-a pus din nou la vot şi majoritatea a respins propunerea ca doctorul Munteanu să fie sancţionat în această şedinţă, a rămas ca problema comportării lui să fie discutată într-o şedinţă viitoare a organizaţiei. Dar fără să se precizeze data. Era limpede că

majoritatea considera că atât cât fusese îi ajungea doctorului Munteanu şi că el avea să tragă din istoria asta toate concluziile.

– Cam asta a fost, mai spuse fata. Un singur lucru mi se pare întunecos, într-adevăr, de ce n-a vrut el să răspundă la întrebarea care i s-a pus în legătură cu domnişoara Zane? De ce n-a sesizat cazul? Nu înţeleg nimic.

Doctorul Sârbu continua să tacă. O infirmieră coborî scările în goană şi trecu repede pe lângă ei îndreptându-se spre farmacie.

– Şi mai e ceva, continuă după câtva timp doctoriţa Tiberiu. Cred că nu mă înşel, dar am observat că din clipa când în sală s-a râs, şi-a pierdut complet stăpânirea de sine şi nu şi-a revenit decât foarte greu, când a început să-i vorbească Dănilă. Dar nimeni n-a înţeles de ce a tăcut, când i-ar fi fost aşa de uşor să spună ce-a fost...

Doctorul Sârbu se ridică încet, ca un om bătrân, şi începură să urce iarăşi scările. Pe coridor, în dreptul rezervei sinucigaşului era animaţie; se petrecea sau se petrecuse ceva înăuntru, un tânăr medic relata cu admiraţie că venise un psihiatru de la serviciul 14 şi îndrăznise să nu fie de acord cu profesorul Istrate. „Ce faceţi, domnule profesor, îl lăsaţi pe colegul nostru să moară? îl întrebase. I-aţi făcut spălături?" „Încearcă şi dumneata", i-a spus profesorul. Era înăuntru, s-a urcat pe burta lui şi i-a descleştat gura, îi face spălături.

Doctorul Sârbu intră cu fata şi îl văzu pe doctorul Drăghici aplecat asupra sinucigaşului, îl masa energic în timp ce o infirmieră îi făcea spălături. Era foarte greu, gura muribundului se încleşta la loc îndată ce doctorul slăbea masajul. Infirmiera care alergase adineauri intră şi aduse un pachetel pe care îl desfăcu şi îi dizolvă conţinutul în recipientul de care cealaltă infirmieră se folosea. Doctorul Drăghici avea fruntea îmbrobonată de sudoare, dar arăta foarte calm şi dădea ordine foarte energice.

– Antidot, rosti el.

– I s-a administrat o doză dublă, doctore, zise de pe pat, cu bunăvoinţă, unul dintre profesori.

– Nu-i nimic, să-i mai administrăm una, răspunse doctorul Drăghici, continuând energic masajul în timp ce o altă infirmieră legase braţul sinucigaşului, pregătindu-l pentru injecţie.

– Doctore, te ajut eu, administrează-i antidotul, îl masez eu, zise doctorul Sârbu apropiindu-se.

– Fii atent dacă își mai încleștează maxilarele. Era gata să moară prin asfixie, înainte să-l dea gata luminalul. Presează-i mereu cordul și plămânii, dar cât poți de energic.

Doctorița Tiberiu se apropie și ea și începu să le ajute pe infirmiere.

– Doctore, chiar dacă nu scapă, ai toată admirația mea, zise unul dintre profesori ridicându-se și adresându-se doctorului Drăghici. Noi pierdusem orice speranță, acum a mai rămas una...

Și profesorii plecară, ieșind încet pe coridor, unul după altul, tot sceptici în ceea ce privea soarta muribundului, dar având acum rezerve față de prognosticul lor fatal, știind din îndelungata lor experiență că o respirație artificială energică și răbdătoare, și, împotriva tuturor regulilor, încă un antidot, s-ar putea să salveze totuși viața cuiva.

XII

Ceea ce se și întâmplă, sporind în spital reputația de practician inspirat a doctorului Drăghici: sinucigașul scăpă și în câteva zile fu în afara oricărui pericol. Doctorul Sârbu îl îngriji zilnic până se puse pe picioare. Dar aștepta zadarnic să-l audă vorbind. Tăcea cum tăcuse și în ședință, deși lângă el nu mai era decât prietenul său, căruia ar fi putut să-i spună, dacă nu tot adevărul, măcar o parte din el, așa cum avea obiceiul. Ce i se întâmplase de fapt? Fusese oare atât de grav ceea ce descoperise în timpul desfășurării ședinței, încât să răstoarne tot ceea ce frecușul lui cu oamenii și cu intrigile lor îl învățase îndeajuns în lunga lui experiență de om aflat în centrul atenției colegilor lui?

Doctorul Sârbu o vizită pe soția lui acasă și află de la ea cum se petrecuseră lucrurile. Da, era adevărat, răspunse ea, un telefon pe care l-a primit l-a împins pe soțul ei să se sinucidă. L-a auzit și ea a doua oară. Să fi fost la o jumătate de oră după ce s-a întors de la

plimbare. A aprins lumina şi a ridicat receptorul, ştia că soţul ei îşi capitonase uşa de la birou şi n-ar fi auzit dacă ea l-ar fi lăsat să răspundă el. A bănuit însă că trebuie să fie acelaşi telefon de mai înainte şi se întreba dacă să-l deranjeze sau nu pe George, crezând că e vorba de cine ştie ce probleme, cum i se întâmpla şi tatălui ei de multe ori, că era chemat câteodată chiar după ce adormea, târziu. Când a dus receptorul la ureche n-a auzit nimic şi până să spună ea *alo*, odată a izbit-o în urechi un hohot de râs. Dar nu era al unuia, erau mai mulţi şi râdeau aşa, ha, ha, ha, ha, gros şi sardonic. A apucat-o furia, fiindcă i s-a spus: „Unde e, fă, bărbatu-tău, dă-l încoace să-l felicităm din nou..." A închis... A adormit ea la loc, dar nu prea bine, să fi fost ora cinci, cinci şi jumătate, s-a trezit şi a intrat la el. I se întâmpla des să lucreze aşa târziu şi îl găsea la birou cu capul pe braţe, dormind. Îl lăsa, ştia că dacă îl trezeşte să se bage în pat el sparge o fiolă de cofeină şi în loc să se culce, se apucă iar de lucru.

Şi femeia continuă povestirea cu lux de amănunte, cu o expresie cam ciudată, parcă n-ar fi fost vorba de bărbatul ei, ci de o istorie dintr-un film sau un roman pe care l-ar fi citit recent şi l-ar fi găsit pe gustul ei, şi numai când făcu observaţia că dacă n-ar fi trezit-o al doilea telefon din somn bărbatul ei n-ar fi scăpat, fiindcă în acest caz ea s-ar fi trezit pe la zece, unsprezece dimineaţa şi ar fi fost prea târziu să se mai încerce ceva... doctorul Sârbu tresări şi se uită la ea mai atent. „Cu alte cuvinte, cei care l-au împins la sinucidere, cu telefonul lor, tot ei l-au salvat", gândi doctorul Sârbu surprins şi n-o mai ascultă, mulţumi şi îşi încheie vizita posomorât: telefonul acesta nu lămurea mare lucru, se cunoşteau istorii de acest fel, mult mai rele, fără să aibă acest rezultat.

Era urmărit de un singur lucru, pe care nu-l înţelegea: cu o săptămână înainte deschisese el însuşi procesul acesta al relaţiilor pe care prietenul lui şi le crease în spital şi îl avertizase fără putinţă de răstălmăcire că îl pândea o primejdie. Nu era vorba de o primejdie din afara lui, ci de una interioară, aceeaşi primejdie care ne pândeşte totdeauna când nu ne dăm seama la timp că de mult viaţa şi acţiunile noastre nu se mai bizuie pe un echilibru natural al forţelor noastre sufleteşti, ci pe unul artificial, fals. Îl avertizase

că toată lumea aştepta de la el să dea puţin înapoi, iar cei care îl urau, să dea chiar înapoi pe o poziţie dintre cele mai umile. Nu era vorba să facă pe plac acestora din urmă, ci celor dintâi, mai numeroşi, care de altfel îl şi apăraseră în organizaţie, cu toate că îl găseau şi ei vinovat...

XIII

Îl lăsă să iasă din spital şi se duse apoi să-i facă o vizită. Doctorul Munteanu îşi revenise cu totul şi părea de neînţeles că el fusese eroul unui act care dacă s-ar fi împlinit la acea oră l-ar fi făcut să nu mai stea acolo aşezat într-un fotoliu şi afişând un zâmbet subţire, ci în nefiinţă. Cu atât mai avidă era şi privirea doctorului Sârbu, când se uita la el, să afle de fapt ce se întâmplase.

– Foarte multă lume a crezut, mult timp, că eu aş fi condus acest spital din anul când m-am înscris în partid şi până la plecarea mea la Roma, începu doctorul Munteanu ferm, aproape agresiv. În realitate, continuă el, adevărul e cu totul altul şi am să-ţi spun şi ţie, Nicule, ceea ce ştie toată lumea, afară de tine şi de câţiva care înţeleg greu nu numai ceea ce se întâmplă în jurul lor, dar chiar ce li se întâmplă lor înşile. N-am vrut să-ţi spun până acum nimic, fiindcă ignoranţa ta constituia pentru mine un fel de oază, dar acum a venit timpul să-ţi dezvălui totul, deşi îmi dau seama că exista riscul să nu înţelegi şi între noi să se producă o ruptură. Ce vrei să bei, o cafea, o citronadă, un coniac... Mă duc să-i spun mamei, care nu mă crede că acum totul a trecut, cam stă pe la mine, chipurile să-i ajute nevesti-mii... Dorinţa de a muri nu e totdeauna o consecinţă logică a cutăror fapte, sau mai bine zis o anumită grupare de fapte nu ajunge ca să te împingă în mod fatal la un asemenea gest. În dispreţul şi greaţa mea – fiindcă în urma unei asemenea crize, de dispreţ şi de greaţă, am luat eu hotărârea de a muri – tu nu joci niciun rol, chiar dacă ai fi rămas în sală şi ai fi încercat să mă aperi. Tu vorbeşti atât de prost şi în general contezi atât de puţin în opinia celorlalţi, încât fie că aperi, fie că

înjuri pe cineva, efectul e neînsemnat. Am auzit că nevastă-mea a povestit istoria cu telefonul primit şi îmi dau seama că toată lumea crede că din pricina asta... Bineînţeles că nu e din pricina asta, e uşor să-ţi imaginezi trei-patru canalii într-o odaie, cu gurile grohăind lângă un telefon, ca să-ţi dai seama că nu merită o atenţie mai mare decât ai acorda-o unor câini care se dau la tine de după un gard... Fiindcă stau de după gard, nu pot decât să-şi scoată boturile printre ulucile sociale, iar balele lor de satisfacţie nu mă puteau clinti, îi cunoşteam pe toţi, ştiam cine e la celălalt capăt al firului, ştiam şi unde sunt, la doctorul Miron acasă... Citesc în ochii tăi întrebarea cum de m-au copleşit aşa de tare dispreţul şi greaţa şi din ce pricină am cedat şi am vrut să termin. La firi ca a mea, când apar asemenea stări efectul e năprasnic din pricina incapacităţii de a vedea şi accepta eroarea. Unde e eroarea? Şi totuşi am avut revelaţia unui lucru cumplit pentru mine, şi asupra căruia tu m-ai avertizat din timp, dar pe care nu l-am înţeles atunci şi de fapt nici acuma nu-l înţeleg, şi anume că se doreşte umilirea şi izolarea mea. Când eşti puternic, de umilire nu ţi-e frică fiindcă simţi că nu te vei lăsa umilit, şi de izolare nu-ţi pasă fiindcă eşti convins că vei avea destui de partea ta cu care să te retragi şi apoi să lupţi şi să ieşi victorios. Dar eu am simţit deodată că nu mai am organizaţia de partea mea: au râs de mine toţi, în hohote, m-au trădat fiindcă auziseră că doctorul Chirescu, directorul, va fi schimbat şi în locul lui va veni doctorul Strihan şi îşi căutau acum, psihologic, puncţi de înţelegere cu doctorul Miron şi ceilalţi, care au cerut să mi se dea vot de blam, cu intenţia nemărturisită şi tristă, în josnicia ei, de a se aranja cu viitorul grup care avea să domine viaţa în spital, doctorul Simion nefiind decât un om de tranziţie. Tot ceea ce construisem eu atâţia ani, echilibrul existent între diferitele tendinţe, creat de mine cu trudă, se prăbuşea. Să nu crezi că n-am înţeles că era cazul să părăsesc conducerea politică a marelui nostru spital, dar n-am conceput niciun moment ca oamenii care au luptat din toate puterile împotriva organizaţiei noastre să pună ei mâna acum pe organizaţie şi pe administraţie şi să ne elimine apoi pe noi nu numai politic, dar şi ca medici şi ca oameni de ştiinţă. Doctorul Simion, da, de ce nu? Doctorul

Sârbu, foarte bun! Şi ca voi mai sunt destui! Din nenorocire, tu crezi că e posibil să stai izolat şi să reuşeşti, alţii cred că divergenţele nu sunt de neîmpăcat, iar alţii sunt comozi şi nu văd între mine şi doctorul Miron mare deosebire. Iată că acum va veni Strihan, care între timp s-a înscris în partid, să poată să-şi plătească polițele, care sunt mai puternice decât principiile lui aşa-zis liberale. Şi mă găseşte pe mine în picioare în faţa unei organizaţii care îmi pune mie întrebarea laşă de ce n-am sesizat forurile de partid că erau persecutaţi comuniştii de către faimoasa domnişoară Zane, care domină şi acum cu umbra ei destinele unui mare spital. Cum, dar toată lumea ştia, la raion, la regiune, la minister că era ruda marelui N., care nu glumea când era contrazis, în consiliul de miniştri înjura ca un birjar şi bătea cu pumnul în masă, bă, f... Dumnezeul..., semnează decretul, că te împuşc, paştele... Omul primitiv, ajuns la putere, îl admiră pe Stalin şi nu principiile care ne-au fascinat pe noi doi când ne-am înscris în partid. Nu e admirabil să crezi într-o lume care, schimbând totul în jur, se schimbă pe sine? Nu e admirabil să crezi că o construieşti pe valori reale, şi tu, care ai sentimentul valorilor, să aderi la ea cu entuziasm? Ar fi putut această lume să se coaguleze într-o nouă societate fără acest entuziasm al nostru, al intelectualilor idealişti, care ne-am amestecat cu mulţimile şi am purtat acelaşi steag? Am făcut asta în ciuda rânjetelor lui Strihan, care la ora aceea cocheta cu intelectualii partidului liberal, în care a şi intrat şi a făcut parte din conducerea acelei fracţiuni a studenţimii respective, liberale, din Universitate. Şi iată că te trezeşte cu brutalitate un astfel de individ cum era protectorul domnişoarei Zane, pentru care puterea nu înseamnă un mijloc, ci un scop, şi care nu discută cu nimeni... Îţi închipui că m-ar fi cruţat el pe mine când ruda lui (pe care nici măcar nu se învrednicea s-o sfătuiască să se înscrie în partid), domnişoara Zane, ar fi fost pusă în discuţia organizaţiei, şi nu m-ar fi trimis în cel mai idilic caz în Maramureş să practic medicina generală într-un sat în care primul secretar al raionului de partid m-ar fi scos din dispensar să mă duc împreună cu pionierii şi să culeg spicele de grâu rămase în urma secerătoarei (fiindcă ruralul ia şi el parte la putere şi nu mai e rural decât cu casa, forţa lui de

muncă speculându-şi-o pe şantiere, unde câştigă mai bine). Dacă aş fi avut unu la sută îndoiala că n-aş fi păţit acest lucru, aş fi riscat şi aş fi dat-o afară din spital pe domnişoara Zane, care nu era o reacţionară, cum s-a spus, şi nu persecuta membrii de partid, că nu era tâmpită, ci îi plăcea şi ei pur şi simplu să facă la scară mică ceea ce ruda ei cocoţată sus făcea la scară mare. Dar nu puteam să am astfel de îndoieli, fiindcă dacă cei care împărţeau puterea cu acest individ nu erau capabili să-l curăţe, cum să-l înfrunt eu şi cu ce rezultate? E adevărat că n-au întârziat totuşi prea mult şi l-au trimis acolo unde şi el a trimis pe mulţi, dar până atunci a trimis el pe alţii, care n-au fost şi nu vor fi aşa curând reabilitaţi şi ce-ar fi vrut unii, să le îngroş şi eu numărul şi la ora actuală să fi fost la puşcărie ca duşman de clasă şi în orice caz exclus? Să-l înfrunt cu mâinile goale în timp ce el avea în mână o măciucă? Tu şi încă vreo câţiva retraşi şi naivi nu ştiaţi şi nu ştiţi toate acestea, dar cei care mi-au pus întrebarea, inclusiv principialul Dănilă, ştiau, şi nu s-a ridicat niciunul dintre ei să spună că întrebarea era laşă şi că li se putea pune fiecăruia dintre ei. Pentru că tovarăşul Dănilă mă îndoiesc că a găsit în dosar mai mult de una sau două sesizări cărora fostul secretar de raion nu le-a dat curs, persoanele în cauză fiind cine ştie ce laborante victime ale domnişoarei Zane, cărora, date afară cum erau, n-aveau ce să le mai facă. Dispreţul şi greaţa mea împotriva acestei ipocrizii generale m-au făcut să-mi pierd stăpânirea de sine, nu mai ştiam ce spun şi nu mai auzeam ce mi se spune. Cum e posibil să stai şi să te uiţi cum e distrus moralmente un om? Crezi oare că în felul acesta cel aruncat în prăpastie, cum era odinioară aruncat un om ca să ia ciuma cu el, va lua cu sine cu adevărat păcatele altora, izbăvind de culpabilitatea generală pe concetăţenii noştri? Da, suntem vinovaţi, dar nu sacrificând pe unul ca să-i scapi pe ceilalţi vei depăşi această vinovăţie, lumea noastră nu mai poate astăzi să se refugieze în spatele unor mituri atât de primitive. Scapi tu azi, dar mâine îţi va veni rândul, fiindcă tu ai vrut-o, în loc să renunţi la viaţă şi să nu te porţi ca un sclav, îl sacrifici pe altul crezând că tu ai mai multe drepturi decât el să trăieşti... Da, dar aveai organizaţia în mână şi puteai s-o ajuţi pe Mihai Elena, ai putea tu să-mi răspunzi şi îţi răspund şi eu: Puteam

s-o ajut singur? Doctorul Chirescu, directorul spitalului, era împotriva acestei femei, care ştii şi tu, cu aureola pe care şi-o crease atrăsese multă lume în partid – vorba vine, ea nu făcea decât să le bage unora mai fricoşi adeziunea sub nas, sugerându-le că nu e bine dacă n-o semnează; excepţie faci doar tu, care ai avut în acele momente stări de spirit narodniciste – dar această falsă aureolă nu prea mai ţinea seama de realităţi şi vorbea ce trebuie şi ce nu trebuie. Or Chirescu, care era membru în birou, s-a opus când am încercat odată să pun chestiunea domnişoarei Zane pe ordinea de zi. Dacă ai memorie bună, nimeni din organizaţie nu s-a ridicat vreodată să ceară punerea în discuţie a acestui caz. E adevărat sau nu? Nu vreau să spun prin asta că toată organizaţia era compusă din fricoşi, dar unul nu ştia, altul nu era convins că n-avea dreptate domnişoara Zane, altul fusese jignit de criticile cam deplasate ale acestei Mihai Elena, iar altul era, bineînţeles, şi laş. În ziua când Mihai Elena a luat cuvântul şi s-a plâns de tratamentul la care era supusă, doctorul Chirescu i-a tăiat-o declarând că se munceşte prost acolo şi că laborantele îşi fac de cap, ar trebui luate într-o zi nişte măsuri. Iar doctorul Balaban a susţinut acelaşi lucru şi dacă n-aş fi oprit eu discuţia s-ar fi ridicat şi alţii. Crezi că poate să existe un director care să nu-şi găsească susţinători? Te asigur că Chirescu îi avea şi el pe ai lui. Că acuma l-au cam părăsit, nici nu încape îndoială că au făcut-o fiindcă nu le mai folosea la nimic să-l mai apere, aflaseră că va fi schimbat în ciuda opoziţiei lor (vulnerabile!). A, cum să nu, eu înţeleg dorinţa de justiţie a oamenilor, dorinţa lor de a trăi conform unui ideal moral, dar, dacă nu ridici un deget ca să realizezi acest ideal moral, înseamnă că abandonezi totul în profitul omului cu măciuca şi te aranjezi cu el sacrificându-l tocmai pe cel care şi-a pierdut cei mai frumoşi ani luptând ca acest ideal al unei umanităţi mai bune să devină realitate. Cu cine să devină? În fapt, vrea cineva să se realizeze acest ideal? Să presupunem că nu e în firea omului să se sacrifice pentru idei, că omul e un animal fără păr, o maimuţă care şi-a pierdut blana şi coada şi că are mult mai multe şanse de a supravieţui ca speţă dacă se comportă ca o bestie decât ca o fiinţă spirituală şi că spiritualitatea i-a îmbolnăvit conştiinţa făcând din

el un animal bolnav care a luat cunoştinţă de destinul lui tragic, acela că trebuie să moară în timp ce în stare biologică pură, fără conştiinţă morală, e mai sănătos şi mai rezistent: nu ştie că trebuie să moară, şi fibra lui biologică nu e traumatizată de disperarea creştinului Kierkegaard, trăieşte mai mult şi are sentimentul că e nemuritor. Întâi că ăsta e şi sentimentul sclavilor, pe care frica instinctivă, animalică, de moarte îi împiedică să se revolte împotriva stăpânilor sau tiranilor ca să ajungă să trăiască liberi, cum au fost ei odinioară când umblau prin copaci şi dormeau prin grote. Măreţia omului constă în luarea de cunoştinţă că trebuie să moară, că nu e etern şi că trebuie să încerce să obţină eternitatea prin idee. Sclavul n-a ajuns la idee, se crede fără moarte şi îi e frică de ea, în timp ce omul liber a scăpat de această frică şi abia aşa a obţinut eternitatea. În al doilea rând, ipoteza că sunt mai sănătoşi biologic e o pură iluzie. Negrii, de pildă, care n-au fost încă turmentaţi de idei, care nu sunt consecvenţi cu credinţele şi totemurile lor (un zeu, la ei, dacă nu salvează viaţa unui bolnav e batjocorit şi scuipat, apoi abandonat) şi care n-au ajuns încă să depăşească conştiinţa tribală, sunt foarte puţin rezistenţi la infecţii în comparaţie cu albii, şi o negresă, doctoriţă, pe care am cunoscut-o la Roma, mi-a explicat că nu condiţiile sanitare sunt de vină, fiindcă odinioară nici albii n-au avut unele mai bune, ci formula sanguină e deficitară, sângele e slab, microbul e mai puternic decât soldaţii din sânge, care la european sunt foarte energici. Spiritualitatea noastră nu ne-a slăbit biologic, dimpotrivă, aşa bolnavă cum ne e conştiinţa, sângele ne pulsează cu putere în vene, şi dacă avem mai mulţi diabetici decât africanii şi asiaticii, asta se datoreşte faptului că am descoperit insulina, cu care îi ţinem în viaţă, şi nu slăbirii puterii noastre vitale. Ce justificare are deci un om din timpurile noastre să nu lupte pentru o idee? Un singură: că pe porţile libertăţii pe care el le deschide cu ideile lui, năvălesc urangutanii cu bâtele în mână. Ei şi? Asta justifică abandonarea ideii şi sacrificarea tocmai a acelora dintre noi care suntem entuziasmaţi de frumuseţea ei? Ai să-mi răspunzi că eu însumi am încercat să mă aranjez cu urangutanul, sau că în orice caz mi-a fost frică de el, sub pretextul superior că aveam de realizat un lucru măreţ

pentru umanitate şi anume vindecarea nebuniei, în timp ce dacă înfruntam bestia aş fi pierit fără folos. Ei bine, aşa este, n-am nicio justificare; în cele din urmă am ajuns tot acolo, n-am vrut să fiu consecvent cu ideea la care am aderat, mi-am pierdut cârma şi am eşuat în intriga măruntă, uzându-mi cele mai bune forţe sufleteşti, ce aveam mai bun în mine. Din pricina cui? A oamenilor, a semenilor mei, pe care am vrut să-i servesc, dar şi dintr-a mea, şi atunci „am văzut" sfârşitul vieţii, adică mi-am văzut viitorul, lipsit de speranţe şi iluzii şi m-am hotărât să nu aştept până atunci, să parcurg adică fără rost un număr imens de ani stăpânit de dispreţ şi de greaţă, ci să pun punct de pe acuma acestei existenţe recâştigându-mi, fie şi pentru câteva clipe, libertatea supremă. Ştiu, ai să-mi spui că omul trebuie să fie mai modest şi atunci realizează mai mult, ca tine de pildă, care te-ai mărginit în mod voluntar la o prietenie la care ai ţinut în ciuda trădărilor mele şi la câteva mici descoperiri în profesiune, utile însă oamenilor, foarte utile, cu adevărat utile... Dar ce valoare are prietenia şi cât de rezistentă e ea într-o lume care fierbe, cum e lumea noastră? Am fi fost amândoi două personaje ridicole şi ne-am fi rupt la prima intrigă pe care oamenii, geloşi şi singuri, în ciuda concepţiei colectiviste la care au aderat, ar fi ţesut-o cu siguranţă împotriva noastră... Un om care stă în fruntea unei colectivităţi un număr de ani înseamnă că e dorit de acea colectivitate şi ceea ce face el reprezintă voinţa şi intenţiile ei. Am crezut că am condus atâţia ani acest spital în simpatia generală şi că, chiar dacă vine altul în locul meu, această simpatie nu-mi va fi retrasă sau în orice caz nu va fi îndreptată asupra rivalului meu. Ca să descopăr că de fapt ei ţineau mai mult la doctorul Strihan decât la mine. Însemna că în realitate el conducea spitalul din umbră, şi îl acceptau toţi în timp ce pe mine mă ţineau la suprafaţă ca să suport toate şocurile. Astfel îşi protejau ei şovăielile de concepţie, ezitarea de a adera fără rezerve la o credinţă şi la un ideal, să fim în partid dar să simpatizăm şi cu unul care nu e, aşa şi aşa, nici cu idee, nici fără, istoria e vicleană, cine ştie ce surprize ne rezervă, o prietenie cu Strihan ne poate salva, eventual, viaţa, asta se ştie, viaţa, viaţa, înainte de toate viaţa, restul nu contează. Să-l încurajăm pe faţă pe doctorul Munteanu

să fie el cel mai comunist dintre noi şi pe la spate să ne dăruim simpatia doctorului Strihan. În ziua când am descoperit acest adevăr, am făcut şi marea eroare: în loc să mă dau la o parte şi să-l las pe el să se expună, am pornit împotriva lui o luptă deschisă şi necruţătoare, i-am atribuit lui şi grupului lui o boală la modă, cosmopolitismul, şi i-am creat o atmosferă atât de irespirabilă, încât l-am silit să se care de aici, să se ducă în altă parte şi să facă oriunde o vrea pe intelectualul liberal şi filozof, nu mă interesa ce-ar fi devenit, nici dacă ar fi ajuns să ia premiul Nobel. A plecat şi a lăsat în urmă regrete generale. Chiar şi prietenul meu cel mai bun, doctorul Sârbu, îl simpatiza şi nu înţelegea ce am cu el. Iată ce rezistentă e o prietenie! Ca să aud acum că se întoarce deodată înarmat cu titlul de membru de partid, pentru care n-a ridicat niciodată un deget, şi vine să ne izoleze el pe noi şi să ne umilească, mai precis pe mine, în asentimentul general... Nu, *mon cher*, viaţa nu merită trăită oricum, prietenia nu ajunge, au trecut timpurile când Marx, ca să nu se strice cu un prieten, n-a vrut să-l înjure că i-a deformat, public, ideile din *Manifest*. Astăzi ar fi fost silit să-i facă un proces şi să-l silească să declare că e un spion al imperialismului şi în ciuda promisiunii de a-l lăsa în viaţă să-l execute, iar mamei lui, ca să scape de tânguirile ei, să ordone în secret să i se pună o piatră de gât şi să fie aruncată într-un râu... Ai să mă întrebi ce-am să fac... Întâi, nu vreau să mai văd pe nimeni, nici pe tine, nu mai ţin la tine, n-ai fost alături de mine când mi-a fost greu, nu pot să-ţi iert acest lucru. Ai ştiut sau ai bănuit că voi fi pus în discuţie şi ai spălat putina la timp... Văd că taci, ai aerul că eşti nevinovat... Vinovat sau nu, persoana ta nu mai mă interesează şi probabil că o să mă transfer şi din acest spital şi o să încerc să trăiesc ca doctorul Drăghici, care e singurul om la ora actuală pe care îl respect. Mi-a salvat viaţa, în timp ce colegii, prieteni şi profesori, stăteau şi se uitau, aşteptau să mor. Tu stăteai afară pe bancă, la taclale cu doctoriţa Tiberiu, această fiinţă care m-a lovit cel mai tare, răzbunându-se pentru că n-am luat-o de nevastă şi nici pe tine nu te-am lăsat s-o iei. Deocamdată ţin la viaţă, acum, după ce am trecut pe lângă moarte, nu renunţ la *Ideea* la care am aderat în '45, îmi voi realiza pe altă cale aspiraţiile, dar

am instrumentul cu ajutorul căruia pot oricând să renunț dacă încă o dată semenii mei nu vor dori să-i servesc... Şi bineînțeles, voi face în aşa fel încât să nu dau greş...

XIV

„Aşadar, gândi apoi doctorul Sârbu ieşind, uşa secretă a afinităților n-a putut fi forțată de prietenia pe care ți-am purtat-o atâția ani, ci de *ei*, toți cu care ai intrat în conflict. Ai ținut mai mult la părerea şi sentimentele lor decât la mine şi te-ai simțit mai legat de *ei* decât de mine. Ei bine, nici eu nu pot să te mai văd şi ca să aflu adevărul integral o să mă duc acum şi am să stau de vorbă şi cu acest Strihan. Mi-e greu să mai cred că întreg adevărul e de partea ta şi toate intențiile malefice de partea celorlalți."

Doctorul Strihan era un ins blond, surâzător şi cu trăsăturile luminate parcă de o lampă puternică pe care cineva i-ar fi pus-o tot timpul în față. Îl primi pe doctorul Sârbu la spital şi intrară amândoi într-un birou.

– Aveam o antipatie pentru dumneata, zise el continuând să surâdă, dar fără să sugereze cuiva că această antipatie n-ar fi existat şi în prezent. Nu ştiu de ce.

– Pentru că eram prieten cu doctorul Munteanu, încercă doctorul Sârbu să explice.

– Nu cred. Mi-erai antipatic fără explicație, răspunse doctorul Strihan. Doctorul Munteanu mi-era mai degrabă simpatic prin ura pe care mi-o purta. Mă ura foarte tare şi a şi reuşit să mă alunge din spital.

Şi surâse, ca şi când i s-ar fi făcut prin asta un mare serviciu şi o plăcere deosebită. Continuă:

– De câtva timp mă ocup cu filozofia şi îmi atrag atenția în special relațiile şi violența pasiunilor noastre. Suntem o societate la vârsta copilăriei şi totuşi pasiunile noastre n-au frumusețea acestei vârste, mă întreb de ce? Fiindcă nu trăim într-o lume aşa cum o vrem noi, ci într-o lume dată? Poate de aceea?! Sentimentele

noastre iau forme unilaterale poate tocmai datorită faptului că totul e în schimbare şi ceea ce ni se pare azi sublim sau monstruos, mâine devine ridicol şi penibil, chiar dacă alţii sunt loviţi? Cei mai mulţi înţeleg bine acest proces şi se angajează în el păstrându-şi luciditatea, având presentimentul că nu-l pot influenţa decisiv decât pe o lungă perioadă, putând deveni victime dacă nu-şi eşalonează astfel forţele. Alţii însă nu-l înţeleg şi se angajează atât de total în el (cazul doctorului Munteanu), încât îi agravează exact acele laturi care prin însăşi noutatea lor sunt greu de înţeles. Aceşti oameni pasionali (în fond doctorul Munteanu e ambiţios, de aceea a şi intrat în partid atât de timpuriu) devin astfel ţinta atacurilor celor care ar dori să nu se schimbe nimic şi noua societate să se dizolve în mentalitatea celei vechi. Eu am dorit asta! Dar ei nu devin ţinta atacurilor doar a acestora din urmă, ci şi a celor dintâi, care se simt ei înşişi ameninţaţi de formele extremiste ale schimbării. Fiindcă în asemenea perioade însăşi febra schimbărilor dă naştere la stihia schimbărilor şi ameninţarea acestei stihii ascute pasiunile într-un fel atât de violent, încât ulterior devin neverosimile. Nici doctorul Munteanu nu era (şi nici nu putea fi într-un timp atât de scurt de existenţă a noului regim) un comunist atât de convins şi intransigent pe cât căuta el să pară (dovadă atitudinea lui faţă de domnişoara Zane, pe care un comunist mai modest n-ar fi tolerat-o în niciun caz), iar eu nu puteam fi atât de cosmopolit şi de anticomunist pe cât se putea deduce din diferitele mele atitudini luate în conflictele din spital (dovadă faptul că părăsind acest spital, conflictul dintre mine şi doctorul Munteanu s-a stins, dovedind prin intrarea mea în partid că nu aveam nimic cu comuniştii în general, ci cu comuniştii de tipul doctorului Balaban şi Munteanu). Ura doctorului Munteanu împotriva mea nu putea avea altă explicaţie şi „cosmopolitismul" meu nu era o invenţie a doctorului Munteanu, cum credeau unii. A fost real. Şi l-am detestat pe doctorul Munteanu tocmai pentru că era membru de partid şi secretar de organizaţie şi îl consideram responsabil direct şi personal de stihia schimbărilor în cultură printre care interdicţia de a cita autori străini sub pretextul principial că se face astfel „propagandă politică medicinii americane" şi sub lozinca luptei

împotriva cosmopolitismului. Ca să nu mai vorbesc de ridicola teorie a pavloviştilor, că toate maladiile sunt datorate sistemului nervos central. Te doare niţel în anus, e de vină sistemul nervos central. Doctorul Munteanu nici măcar n-are umor! Pasiunile lui au o anumită puritate pe care o capătă prin vecinătatea cu ideile. Dar e în el şi ceva impur, deplorabil, care explică alianţa lui stranie cu un ins ca doctorul Balaban sau Chirescu, nişte nulităţi! De ce nu putuse el să înceteze şi de ce preferase să rămână prizonierul unor metode inacceptabile în cultură, iată un mister care nu mi se va dezvălui curând.

– E adevărat că o să vii director la noi? îl întrebă doctorul Sârbu întrerupând tăcerea care se lăsase între ei.

– Sunt dezolat, ştiu că doctorul Miron a răspândit zvonul ăsta ca să-l deruteze pe doctorul Munteanu, care n-a suportat acest gând. Vai de păcatele mele, cum o să vin, eu sunt filozof şi medic, nu administrator. I-am reproşat asta doctorului Miron, ne-am certat.

Şi spunând acestea, nu mai surâse şi fruntea i se încreţi parcă de o tristeţe liniştită şi însingurată.

– Ce are doctorul Miron cu doctorul Munteanu?

– Nu ştii? se miră doctorul filozof. Doar eşti membru de partid. Când doctorul Miron şi-a dat adeziunea şi s-a discutat primirea lui în organizaţie, doctorul Munteanu l-a atacat violent şi a reuşit să-i amâne intrarea cu un an. N-ai fost de faţă?

– Nu, răspunse doctorul Sârbu.

– Uite, poate că de-aia mi-ai fost antipatic, că nu ştii ceea ce trebuie să ştii şi te-ai angajat politic fără să cedezi mare lucru din libertatea dumitale. Asta nu se poate. Trebuie să fii prezent când e nevoie de dumneata. Dacă ai fi fost de faţă ai fi înţeles mai bine că prietenul dumitale e orbit de ură şi poate l-ai fi putut sprijini să frecventeze mai mult *Ideea* decât *Ambiţia*. În fond de ce te-ai înscris în partid?

– Am fost solicitat, răspunse doctorul Sârbu. Am fost chemat.

– Şi ai răspuns la chemare?

– Da.

– Pe mine nu m-a mai chemat nimeni... Am intrat eu, fiindcă prea mulți ca dumneata au intrat atunci, în '46, săvârșind o greșeală. Am intrat ca să repar, pe cât voi putea, greșelile voastre.

– Ce greșeli?

Dar omul blond, cu surâsul lui însingurat, nu răspunse.

Doctorul Sârbu se ridică.

XV

Spre sfârșitul lui august, cu o lună de zile mai devreme decât fusese fixată șederea sa la Combinatul metalurgic din N., Vale fu înștiințat să se întoarcă la București.

Se prezentă la uzină pe la orele unsprezece, nu prea intrigat de motivul pentru care fusese rechemat – probabil, își spunea, se socotise pur și simplu că era destul cât stătuse la N., și probabil că aveau nevoie de el în scopul cine știe cărei reorganizări –, dar la uzină era și Anda și se duse nu atât că voia s-o vadă *azi*, cât pentru că *mâine* era o noțiune mult prea îndepărtată și străină de ceea ce simțea el în ceasurile acelea, ca să amâne revederea. Îl stăpânea o bucurie totală. Abia călătorind își dăduse seama că distanța dintre București și N., cât și scrisorile pe care le trimisese și primise fuseseră o iluzie care îl ajutase trei luni să suporte liniștit despărțirea de ea. Acum însă această distanță nu mai era, și trebuia s-o vadă și știa că nimic nu-l putea împiedica, avea să se ducă la uzină, să urce în laborator ca la început, ea avea să tresară de surpriză și să se facă palidă, va scăpa ceva din mână! Acest gând făcea să crească în inima lui o bucurie atât de mare, încât parcă nici nu voia s-o mai vadă, deși gândirea lui era prinsă de imaginea ei, cum stătea înaintea ferestrei în picioare, cu silueta ei de trestie, și cum lucra, și cum din când în când ridica privirea, să se uite afară spre câmpie... Stăpânit de un sentiment care iradia dintr-o zonă ascunsă, și care parcă îi șoptea că nimic din ceea ce ni se întâmplă în viață nu se repetă, Vale ocoli, în orele care urmară, cât putu de mult clipa revederii cu Anda. Nu trebuie să ne uităm cât mai mult în forul nostru interior

pentru a potoli această năvală a bucuriei, care zăpăcindu-ne mintea ne-ar putea împiedica să fim fericiți?

Se prezentă întâi la cadre și tovarășul Mânăfoaie îl primi imediat. Spre deosebire de data trecută, când îl văzu, se ridică în picioare, în spatele biroului. Avea un zâmbet care sugera că putea să fie chiar mai mult decât încântat că îl vede, dar că se abținea. Desigur că, în lipsa tânărului inginer, șeful cadrelor s-a străduit și a reușit să obțină în favoarea lui un lucru pe care acum, când o să-l afle, tânărului o să-i facă o mare plăcere. N-o să-i spună chiar el în ce constă lucrul acela, pentru asta trebuie să se ducă la tovarășul director, o să afle acolo.

– Nu știți despre ce e vorba? întrebă Vale.

Mânăfoaie ieși prevenitor și confidențial de după birou, îl luă pe tânăr de braț și merse cu el spre ușă, adică: să nu insiste, să se ducă la tovarășul director personal, fiindcă așa se cuvine, acolo e creierul tuturor problemelor și secretelor.

Al tuturor problemelor, era adevărat, dar nu și al secretelor. Directorul general al acestor uzine nu făcea parte din categoria aceea de șefi care transformă cabinetul lor directorial în camera de mistere, și audiența, într-o ceremonie precedată de așteptări și amânări, de reveniri și manevre diplomatice. Aveai o hârtie și îți trebuia semnătura directorului general, ți-o semna imediat. Voiai să-l vezi ca să-i aduci la cunoștință că în sectorul tău s-a petrecut cutare lucru, care necesită o intervenție de sus: îl vedeai, și intervenția se producea pe loc, la telefon, sau cobora el imediat cu tine acolo în secție (sau nu-l vedeai, dar îți spunea prin secretară să-l cauți la o oră pe care ți-o indica, și la ora aceea îl găseai negreșit și complet liber și-ți stătea la dispoziție). Când fu numit aici și își manifestă în conducere aceste calități, muncitorii, tehnicienii și funcționarii nu prea îl apreciară. Înaintea lui fusese un altul, figură ștearsă, fără calități de conducător, care cât timp putu să stea cuminte și să nu încurce producția cu nepriceperea lui – și reuși să stea aproape un an – nu se atinse nimeni de el. O privire retrospectivă, însă, arăta că, totuși, într-un an de zile directorul fusese silit să aibă anumite inițiative și să ordone anumite măsuri: toate

fuseseră nişte gogomănii, şi se ridicară şi îl criticară; dispăru, nu mai auzi nimeni nimic de el.

Cel nou, tovarăşul Jurcă, venea din provincie, de la Braşov, unde se remarcase în primul an al naţionalizării, la început ca preşedinte al comitetului de întreprindere al unei uzine metalurgice, apoi ca director-adjunct, şi după aceea fusese numit aici, director general al unei mari uzine din Capitală. Un şef care nu creează niciun fel de dificultăţi în relaţiile lui cu oamenii face o impresie hotărât favorabilă, dar nu de adâncime. Oamenii se ataşează adesea cel mai mult de acei conducători care sunt şi buni, dar care au şi reacţii imprevizibile. Ba chiar închid adesea ochii la unele cusururi, dacă această trăsătură se manifestă din plin. Printre istoriile cu funcţionari există una cu un şef căruia subalternii îi prezentau lucrările la semnat concepute în două sau trei versiuni. Dacă citind lucrarea şeful începea să răcnească, funcţionarul, cu altă hârtie la spate, lua din mapă prima versiune şi i-o înfăţişa fulgerător pe a doua, menită să reducă răcnetele la un mormăit, şi stiloul să scârţâie semnătura. De acest şef îşi aduceau aminte mereu.

Tovarăşul Jurcă, ardelean, nu avusese, când venise, asemenea reacţii şi de aceea atât calităţile lui de organizator, cât şi punctualitatea, şi mai ales simţul operativităţii în conducere nu uimiră pe nimeni, ca şi când ar fi fost de la sine înţeles ca el să aibă asemenea virtuţi. Identificarea lui cu problemele îl scufunda într-un anonimat care nu stârnea admiraţia nimănui. Se întâmpla adesea să treacă prin secţii şi abia să fie observat, un om scund de statură, îndesat şi cu mustaţă neagră, tovarăşul director!

Cei care îl cunoşteau bine şi lucrau cu el zilnic ştiau însă că lucrurile nu stăteau chiar aşa, că priceperea lui organizatorică îl costa ceasuri de informaţii şi de cercetări, că punctualitatea lui întâlnea în uzină foarte adesea nepunctualitatea altora, şi asta îi dădea ceasuri mohorâte. („Nu înţeleg, domnule, declara el adjunctului când trebuia să sancţioneze întârzierile repetate, cum poate un om să întârzie două ore la uzină, când eu, care n-am muncă normată, las ceaiul nebăut, şi la ora şapte sunt la postul meu!") Operativitatea lui era nu o dată anihilată, sau în orice caz efectul ei în producţie era mult micşorat de indolenţa sau tembelismul

unora, şi asta îi crea astfel de preocupări şi griji obsesive, încât mintea lui nu mai avea răgazul să mai fie şi imprevizibilă. Şi cu toate astea, într-un anumit sens, era, dar o ştiau puţini, şi când o aflau n-aveau niciun chef s-o mai spună şi altora, sau, cum era cazul unora, nu mai aveau posibilitatea s-o facă, fiindcă tovarăşul Jurcă îi zbura. O singură dată lumea funcţionarilor tresări, ciulind urechile. Se observă că o fată foarte drăguţă, nou angajată, studentă la cursurile serale ale Institutului Maxim Gorki, în clipa când pendula bătea ora două şi jumătate, se îmbrăca şi pleca acasă mai devreme. Semnalul plecării era uneori dat de un telefon, ea răspundea, se ridica şi ieşea din birou. Se află însă că de fapt se ducea la direcţie şi rămânea acolo închisă în cabinetul directorului până la ora trei şi jumătate. Era o fată cam tăcută, puţin timidă, dar deloc intimidabilă, cu privire îndărătnică şi stăruitoare. Când cineva din birou îi puse întrebarea indiscretă, referitoare la plecările ei, studenta răspunse cu candoare: „Am o sarcină de UTM." Şi îşi plimbă privirea aceea a ei asupra tuturor, oprind în faşă chicotelile şi râsetele pe care le putea stârni acest răspuns. Dar faptul fu verificat şi, oricât părea de îndoielnic la prima vedere, se constată că nu mintea. Secretara nu-şi admira directorul, şi ea fu aceea care confirmă, după presupuneri şi deducţii care n-o puteau înşela, că era într-adevăr vorba despre o astfel de sarcină. Mai târziu, studenta povesti ea însăşi amănuntele, dar nu pentru a bârfi, ci ca să-şi arate uimirea şi, spre deosebire de secretară, chiar admiraţia faţă de directorul ei.

O carpetă groasă care preceda un covor uriaş, industrial, unea biroul cu uşa. Distanţa aceasta mare, dintre birou şi uşă, putea da unui şef timpul necesar să observe mersul şi fizionomia celui pe care îl chema sau care solicita audienţa. El putea astfel să-şi dea seama dacă omul venea cu minciuna, cu intriga, sau cu complicitatea, şi să-l manevreze în scopul dorit de el. Tovarăşul Jurcă însă nu se folosea de aceste semne exterioare ale puterii, cum erau biroul său mare, telefoanele şi soneriile de diferite culori, şi nici nu avea plăcerea de a manevra oamenii, de aceea avea atât de puţini admiratori; aceştia însă erau cei mai buni şi cei mai siguri. Studenta, în povestirea ei, se referea la prima întâlnire cu tovarăşul Jurcă,

când fusese şi ea izbită de simplitatea şi sinceritatea reacţiilor lui. O invitase să ia loc, şi fără alte fasoane trăsese unul dintre sertarele biroului, şi începuse să cotrobăie în el. În clipa aceea intră secretara, cu un aer misterios. Tovarăşul Jurcă o privi nemulţumit.

– Ce este? o întrebă.

Femeia spuse un nume şi aşteptă, cu o expresie de convingere că nemulţumirea din glasul directorului general va dispărea la auzul acelui nume. Privirea tovarăşului Jurcă se rotunji însă, şi se mări.

– Poate să fie şi mama tovarăşului, spuse el, în această oră sunt plecat, te-am rugat să anunţi acest lucru, când nu e vorba de chestiuni urgente care privesc uzina.

Tovarăşul Jurcă nu răcnise aceste cuvinte, dar era ca şi cum ar fi făcut-o; gestul din cap şi cuvântul reţinut, calm şi politicos pe care îl spuse adresându-se aceleiaşi secretare creară această impresie.

– ...Poftim!

Adică să iasă afară şi să se ducă la postul ei. Tovarăşul Jurcă se aplecă din nou spre sertarul tras şi scoase din el cărţi şi caiete, pe care le depuse cu respect pe cristalul gros al biroului său.

– Începem, domnişoară?

– Da, începem, tresări studenta. Citiţi!

Aplecat peste birou, omul începu să citească.

Treptat, coatele lui înaintară pe cristal, se lăbărţară, alunecând în părţi, faţa se apropie din ce în ce mai mult de carte, şi în curând el luă o poziţie care amintea de copii, la pupitrele lor, cu umerii strâmbi, cu gâtul într-o parte, urmărind un text în manual. Citind, se bâlbâia adeseori, dar, dovedind un talent pedagogic prematur, studenta îl lăsa să se descurce singur şi atunci el *ştergea* cu o mişcare din cap cuvântul rostit greşit, şi lua pronunţia de la început. Uneori dădea de câmp neted, cunoscut de el mai dinainte, şi atunci citea cu uşurare şi oarecare trufie, având aerul că a mai prins şi el câte ceva din aceste secrete, dar în clipa următoare venea dezminţirea, se auzea glasul studentei care îl corecta chiar în aceste momente, când el crezuse că o iniţiere oarecare tot era pe cale să se producă. Da, era ceva, îi confirma ea, dar şi aici tovarăşul director ori punea accentul greşit, ori mânca un semn moale, ori înmuia o consoană tare.

– Bine, rosti în cele din urmă fata. Acum citiți încă o dată și traduceți fiecare propoziție.

Auzind cuvântul *bine*, directorul se mai însenină. Se redresă în scaun și oftă.

– Greu! Greu al dracului! constată el. Și începu să citească pentru a traduce: *Ruschi celovec – velican.*

Era titlul lecției.

– Pronunție greșită, rosti studenta. De ce puneți accentul pe prima silabă? *Velican* trebuie citit cum ați zice pe românește *pelican.* Traduceți!

– Omul rus uriaș.

– Greșit! exclamă fata. În limba rusă verbul *a fi* nu se întrebuințează, ci se subînțelege în propoziții, în traducere însă nu poate lipsi. Repetați.

– *Ruschi celovec – velican!* repetă tovarășul Jurcă, și după câteva clipe continuă: *Omul rus uriaș.*

– Greșit! V-am spus că verbul auxiliar în traducere nu e eliptic, numai în limba rusă e eliptic.

Tovarășul Jurcă oftă, fruntea i se îmbrobonase de sudoare; se șterse pe frunte și pe ceafă și, ridicând din sprâncene, mărturisi:

– Greu! Greu al dracului!

– Să știți că nu e greu deloc! zise studenta. E foarte simplu: verbul *a fi* în rusește e eliptic, se pune această linioară, și uneori nici măcar această linioară nu apare. Repetați, tovarășe director.

Directorul se aplecă asupra manualului.

– *Ruschi celovec – velican!* Omul rus... începu tovarășul Jurcă și nu îndrăzni să traducă mai departe, se răsturnă în fotoliu și declară timid: Nu înțeleg, domnule, ce e cu elipticul ăsta! Mai spune o dată!

– Tovarășe director, în traducere, verbul *bîti*, adică *a fi*, trebuie folosit, fiindcă nu se subînțelege ca în limba rusă.

De astă dată, chiar sub ochii uimiți ai fetei, fruntea tovarășului Jurcă se umplu brusc de perle mari de sudoare. Un miros ascuțit, violent, de bărbat se răspândi în preajma ei. Rămase tăcută, cu privirea încăpățânată și stăruitoare fixată în cea albastră și blândă a directorului.

– Tovarăşe director, rosti ea, vedeţi, aşa cum traduceţi dumneavoastră are alt înţeles. *Ruschi celovec – velican: Omul rus uriaş. Omul rus este un uriaş*, aşa e corect şi înseamnă cu totul altceva, înţelegeţi?

– Omul rus este un uriaş, îngână directorul şi deodată exclamă: adică cum?

Nu înţelesese nimic, chiar după ce auzise traducerea corectă cu urechile lui.

– Dracu' să-l ia de eliptic! murmură el. Închise cartea, o puse în servietă, vârî şi caietele şi se întinse în fotoliu.

– Bei o cafea? o întrebă.

– Mulţumesc, îngână fata, nu beau.

– Eu am să beau, fiindcă la ora cinci am universitate de partid, trebuie să fiu treaz.

Şi sună şi ceru o cafea tare, fără zahăr.

– Ia spune, mai zise, crezi că am să trec examenul ăsta?

– Dacă învăţaţi, treceţi, tovarăşe director.

– Păi nu învăţ? Uite că învăţ, învăţ cu dumneata.

Fata nu răspunse, nu-l încurajă cu nimic.

– În orice caz, cu elipticul ăsta s-a lămurit, continuă directorul, având poate speranţa secretă că dacă se încurajează singur, înţelegerea va ţâşni, dacă prin efort ea întârzia să se producă.

Dar nu se produse, şi după vreun an de zile el renunţă deodată şi se înscrise la cursurile serale ale Politehnicii; vroia să ajungă inginer mecanic.

XVI

Vale nu-l cunoştea mai mult, dar nici mai puţin decât majoritatea celor dim uzină, şi înclina, ca şi alţii, să creadă mai degrabă că este un conducător mediocru decât unul dintre cei buni.

– Eu am dat dispoziţie să fii chemat, zise directorul după ce îl invită să ia loc. Nu ştiu care e adevărul, o să se lămurească acum, dar oţelarii care lucrează cu dumneata susţin că ai fost trimis la N.

nu în schimb de experienţă, ci sancţionat. Eu am semnat trimiterea dumitale fiind convins că e vorba de un schimb de experienţă, şi a fost într-adevăr vorba de aşa ceva, un inginer de la N. a fost primit de noi la oţelăriile SM. Dar oţelarii de la cuptorul unu pretind că ai fost „aranjat" de şeful aprovizionării şi de inginerul-şef, că nu era cazul să fie trimis la N. chiar şeful *Brigăzii tineretului* şi că, după plecarea dumitale, acest şef al aprovizionării a început încetul cu încetul să le facă oţelarilor tot felul de mizerii. N-au folosit la nimic, zic ei, niciun fel de critici care i-au fost aduse în şedinţele de producţie. Care este părerea dumitale?

Vale întârzie răspunsul câteva clipe.

– Este o idee fixă a oţelarilor de la cuptorul nou, că acest şef cu aprovizionarea nu ne simpatizează pe noi, cei din *Brigada tineretului*, zise el. Nu văd de ce nu ne-ar simpatiza, şi în general n-am înţeles şi nu înţeleg nici acuma ce interese personale pot fi angajate într-o chestiune cum ar fi aprovizionarea secţiei cu materii prime, şi mai ales ce legătură are acest şef cu secţia noastră... „Vinovat e şeful secţiei", gândi în aceeaşi clipă, şi fu gata să-şi exprime acest gând cu glas tare, dar apoi îşi aminti că oţelarii îl cruţau, şi că aveau ei ce aveau cu aprovizionarea, şi nu mai spuse nimic.

– Uite cum, zise directorul. Acest şef a observat că există un interes general pentru fruntaşi în producţie, că atât presa, cât şi conducerea întreprinderilor şi organizaţiilor de partid îi susţin şi îi sprijină în toate felurile. Mai mult chiar, e o dovadă că lucrurile merg foarte bine într-o întreprindere unde sunt mulţi fruntaşi, şi invers, dacă o întreprindere nu-i are înseamnă că stă prost. Şi atunci ce poate face un şef cu aprovizionarea? Eu te ajut să ajungi fruntaş, zice el, îţi sortez materia primă cea mai bună şi te servesc, dar tu trebuie să-mi dai o parte din câştigul pe care o să-l realizezi cu ajutorul meu, fiindcă nu lucrez în acord ca tine. Bineînţeles că asta n-o s-o pretindă niciodată în mod deschis, şi nici măcar confidenţial, fiindcă ar fi un gen de hoţie, dar o s-o facă prin modul de a-ţi repartiza materia primă. Dacă tu n-ai să înţelegi, sau ai să te prefaci că nu înţelegi, te părăseşte şi caută pe altul. Oţelarii care lucrează cu dumneata nu susţin că şeful cu aprovizionarea ar lua „şpagă" direct de la cei de la cuptorul cinci, pe care îi favorizează,

i-ar fi frică să le facă asemenea sugestii, dar că lucrurile se aranjează în altă parte, prin felul cum e susținut la premieri, la recompense...

– Tovarăşe director, eu cred că bănuielile oţelarilor din *Brigada tineretului* trebuie luate în seamă şi trebuie făcută o anchetă, zise Vale.

– Putem verifica imediat, zise directorul şi chemă secretara. Dă-mi te rog dosarul cu primele retribuite pe ultimele zece luni şi invită-i la mine pe tovarăşii Bumbaccea şi Mânăfoaie.

Secretara descuie dulapul din spatele şefului ei, îi dădu dosarul şi ieşi. Directorul îl răsfoi. Se scurseră câteva clipe, în care nu se auzi decât acel răsfoit.

Vale se ridică în picioare.

– Şezi, zise directorul, nu mi-ai spus ce-ai făcut la N. Cum e acolo? E mai bine ca la noi?

– Nu, răspunse Vale şi se reaşeză. Nu stau deloc bine cu cadrele de maiştri la SM, şi nici cu organizarea producţiei. Merge cam alandala, nu prea am avut ce învăţa de la ei. Aş fi avut ce învăţa, dar nu m-au lăsat, aşa e acolo moda, cei vechi nu vor să ridice cadre, ca şi când le-ar fi frică să nu fie pe urmă ei înlocuiţi.

– Asta e mentalitatea de altădată a maistrului român, aflat la cheremul unei industrii care bătea pasul pe loc, zise directorul. Altceva?

Vorbiră până ce uşa se deschise şi apărură cei doi, Bumbaccea (acesta era preşedintele sindicatului) şi Mânăfoaie.

– Ai fost în concediu? zise directorul adresându-se mai departe lui Vale, care se ridicase.

– Nu.

– Când pleci?

– Îl avusesem fixat în august, acum a trecut.

– Îţi iei, dacă vrei, imediat concediu. Acuma treci pe la comitetul de partid, la tovarăşul Negoescu. Are ceva să-ţi spună.

Vale ieşi.

Comitetul de partid avea birourile instalate în nişte barăci construite în mijlocul uzinelor, lângă secţia de sculărie, cea mai liniştită dintre toate. Tot acolo se afla şi comitetul UTM. Lipsa de fast a acestor câteva încăperi, cu podea de scânduri şi cu ferestre

albe de lemn nevopsit, dădea impresia de ceva militar, a unor posturi de stat-major în campanie, unde uniforma pompoasă, parăzile şi defilările erau părăsite. Oamenii erau însă dintre cei obişnuiţi, în civil, cu cravată la gât, cu telefoane pe birouri, cu dulapuri cu hârtii, şi cu hârtii pe birouri. Tovarăşul Negoescu era singur în biroul său, ceilalţi activişti stând câte doi într-o încăpere, lipsind majoritatea timpului, plecaţi prin secţii. Numai spre prânz, către orele două, puteau fi găsiţi mai uşor, când se întorceau şi consemnau în scris unele dintre rezultatele activităţii lor.

Primindu-l pe Vale, tovarăşul Negoescu îl invită să ia loc şi intră direct în subiect, reproşându-i atitudinea pasivă în chestiunea plecării la N. Cum a putut părăsi brigada fără să treacă pe la comitetul de partid şi să anunţe că pleacă? Dacă nu intervenea comitetul de partid, brigada şi-ar fi slăbit coeziunea şi i-ar fi rămas doar numele scris pe o pancartă, cu producţie sub plan. Trebuia cel puţin să-l fi sesizat pe tovarăşul Sava, sau pe tovarăşul...

Vale asculta cu ochii pe fereastră.

– Mă faceţi vinovat, zise el, că am refuzat să reflectez asupra trimiterii mele într-un schimb de experienţă care mi s-a părut foarte normal. Cât priveşte faptul că n-am trecut pe la comitetul de partid, să fim serioşi, tovarăşe Negoescu, dumneavoastră ştiaţi foarte bine despre ce era vorba, sunteţi doar informat de tot ce se petrece, şi dacă ar fi fost ceva în neregulă, m-aţi fi chemat imediat şi aţi fi discutat cu mine chestiunea; sunteţi doar oţelar de aici din uzină, şi tot ce se petrece la SM puteţi afla în cinci minute, ba chiar mai repede, aveţi oţelăriile în palmă. Sper că nu pentru asta m-aţi chemat.

– Uite, zise secretarul atent, dacă comitetul de partid nu e sprijinit în munca lui de cei mai buni din uzină, atunci nici comitetul nu-i poate sprijini pe ei, intenţiile noastre nu se întâlnesc, alunecă pe de lături, ca rândunicile.

– Asta numai în cazul în care eu m-aş considera prin trimiterea mea la N. ca sancţionat. Dar nu mă consider, şi în ce priveşte faptul că n-am trecut pe la dumneavoastră înainte de a pleca, e pentru că n-am bănuit că serviciul aprovizionării şi şeful secţiei SM abia au aşteptat să plec, ca să-mi persecute oamenii din brigadă.

De ce credeți că trebuia să am eu bănuiala asta, și să n-o aveți dumneavoastră, care printr-un simplu telefon puteți afla ceea ce eu nu pot să aflu, și puteți da o dispoziție pe care eu nu pot s-o dau?!

Vorbind, Vale se aprinsese. Ascultându-l, secretarul se aprinsese și el. În același timp însă, Vale văzu prin mica fereastră cele cinci coșuri înalte ale oțelăriilor SM, și în spatele lor, din profil, muchiile ferestrelor laboratorului. Sângele îi pieri din obraji, și privirea începu să-i ardă. Chipul lui căpătă brusc acea paloare pe care o au cei cărora, primind o veste neașteptată, le piere graiul, și inima, prinsă de șoc, începe să bată cu putere, dublându-și ritmul. Rămase tăcut.

Secretarul voia acum să treacă la subiect, dar i se păru că tăcerea tânărului nu confirmă, ci parcă infirmă, sau în orice caz, nu confirmă întru totul punctul său de vedere.

– Chestiunea asta cu serviciul aprovizionării a fost studiată de noi, zise el, sunt unii tovarăși care înțeleg greșit stimularea întrecerilor și a fruntașilor, și sunt alții care profită de această greșeală. Să fie clar, noi nu te criticăm pe dumneata, din contră, te lăudăm. *Brigada tineretului* e dată ca exemplu de întrecere socialistă justă și bine organizată. Foarte bine că dumneata te-ai arătat un element disciplinat, nimic de zis, dar eu te întreb: te-ai gândit vreodată că partidul ar putea să aibă nevoie de oameni ca dumneata, de elemente active, de bază, cu răspundere în viitor, ieșite direct din clasa muncitoare? Noi suntem de părere că dacă nu te-ai gândit, ar fi cazul să te gândești, și îți facem recomandarea asta pentru intrarea în partid. E timpul, tovarășe Sterian, să faci parte din rândurile partidului. Ce părere ai?

Și aici se opri, îi aruncă o privire și zâmbi elocvent. „Pentru asta te-am chemat, restul a fost o introducere nereușită", parcă îi spunea. „O surpriză, reflectă Vale; într-adevăr nu m-am gândit."

– Singurul lucru la care aș putea să mă gândesc ar fi dacă am într-adevăr maturitatea necesară intrării în partid, încolo să știți că n-am la ce mă gândi.

– Știm, de-aia îți și facem propunerea, zise secretarul. De-aia te-am chemat, să te pregătești. Știi ce ai de făcut; în ședința organizației de UTM se va face recomandarea, după care vei lua

parte la şedinţa organizaţiei de bază de la SM, unde se va discuta cererea dumitale. Ai să iei cuvântul şi ai să spui cine eşti şi ce motive te îndreptăţesc să intri în partid. Oţelarii te apreciază, aşa că să nu te intimidezi. Mai treci pe aici cu o zi înainte.

Vale ieşi din baracă de lângă secţia sculărie şi o luă drept înainte. Merse timp de aproape un minut într-o direcţie opusă celor cinci coşuri ale secţiei SM, dar apoi se opri deodată şi se întoarse, o luă direct spre oţelării.

Intră în secţie ca de obicei, urcă scara şi ajunse pe platformă. Unul dintre băieţi îl văzu, se opri cu vătraiul în mână şi îl contemplă, scoase un şuierat, care în aerul dens de zgomote al secţiei abia se auzi. Voia să le atragă atenţia celorlalţi asupra celui care venise. Vale trecu pe lângă băiat, îi puse o clipă mâna pe umăr, şi-i salută pe ceilalţi fără să se oprească, merse agale spre graficul lipit de tabla mare rezemată de peretele din stânga. Câteva clipe mai târziu, oţelarii veniră unul câte unul şi îi întinseră coatele, cu privirile vesele, cu expresiile destinse de oboseala muncii şi bucuria revederii. Maistrul Săndulescu îl apucă de braţ cu o mână, şi cu alta îi arătă graficul în punctul în care săgeata cobora:

– Era s-o păţim, tovarăşe inginer, mergeam în jos... O să vă spunem noi ce-a fost aicea!

Drept răspuns, Vale o luă spre birou, să-i asculte acolo unde se putea vorbi fără să se ridice vocea.

După o jumătate de oră, ieşi de acolo şi se îndreptă spre biroul cel mare al secţiei, mereu cu acelaşi mers, cu paşii mari, cu genunchii parcă înmuiaţi de greutatea corpului, uitându-se, la intervale de câteva secunde, în pământ, cu gândul parcă jumătate în sine, jumătate împrăştiat afară, şi cu efortul mereu treaz de a-l uni. Câteva minute după aceea ieşi şi de acolo şi o luă spre peretele din fund, unde se vedea o potecă trecând printre fiare vechi împrăştiate, blocuri mici de fontă îngheţată, rebutată, şi apoi printr-o uşă care acum, vara, fusese scoasă din pricina căldurii şi pe lângă care şerpuiau şine înguste cu vagoneţi veşnic încărcaţi cu materie primă, împinşi până aici de lucrătorii serviciului aprovizionării. Vale începu să urce rar, treaptă cu treaptă, scara în spirală de metal subţire, care ducea în laborator, şi când ajunse sus deschise

uşa, o închise şi rămase cu mâna pe clanţă. Ea era acolo şi jumătate de clipă el o privi, în jumătatea cealaltă însă, parcă n-o mai văzu, ea se întoarse, şi vederea chipului ei parcă îl supără, îşi feri privirea şi o luă încet spre ea. Nu mergea bine, cu statura lui mare arăta străin, rece, îndepărtat.

Şi chiar era, avea să-şi amintească bine mai târziu: n-o iubea atunci cel mai mult, poate chiar cel mai puţin. Atât de turburat însă n-avea să mai fie niciodată.

– Vale, bine-ai venit, şopti ea, iar el se opri, îi sărută mâna şi se întoarse cu faţa spre geam.

Amândoi erau stăpâni pe mişcările lor, cu grijă că sunt observaţi. Cu privirea afară pe geam, peste câmpul adormit sub soarele de august, el spuse cu vocea înăbuşită de o emoţie pe care zadarnic încercase s-o frâneze începând chiar din primele minute ale dimineţii:

– Nu pot să mă uit la tine.

Atunci ea scoase o exclamaţie nestăpânită şi îl apucă strâns de braţ.

– Du-te, îi spuse, aşteaptă-mă la tine la birou, cobor în zece minute. Du-te imediat...

Şi din nou, rămas singur, în timp ce cobora, avu iarăşi sentimentul acut că ar putea să n-o mai aştepte în birou, să coboare în curtea uzinei, să plece şi să n-o mai vadă niciodată. Iar acest sentiment sporea şi mai mult chemarea pe care o simţea pentru ea, şi de care nu era pe deplin conştient, dar care avea să-i rămână în amintire drept cea mai adâncă şi mai răscolitoare.

XVII

La extremitatea dinspre nord a uzinelor, în partea opusă oraşului, serviciul aprovizionării, biroul, se afla tot într-o baracă în stilul celei în care se afla comitetul de partid. În ziua aceea coborî de la administraţie şi se duse acolo un funcţionar nou angajat, un contabil. Era un ins de vreo treizeci şi cinci de ani, dar părând mult mai bătrân, din pricina ochelarilor şi a mişcărilor lui, care deşi degajate,

aveau în ele parcă un arc ce restrângea, sau, dimpotrivă, în anumite clipe relaxa brusc mişcarea paşilor.

În baracă se aflau un birou şi două mese. Mesele erau goale, fără hârtii, la birou însă, lângă fereastră, şedea şeful aprovizionării şi lucra. Părea să nu fi auzit că intrase cineva, nu răspunse nimic la bună ziua dat de funcţionar. Acesta se apropie, se opri la un metru distanţă de birou şi rosti:

– Vă rog, aici e serviciul aprovizionării?

Omul de la birou era un ins de vreo patruzeci de ani, cu o expresie de seninătate şi tăcere pe chipul său mare. Rămase gânditor câtva timp, cu stiloul în mână, apoi îşi duse mâna la frunte, îşi mângâie tâmplele, privirea îi alunecă într-o parte, se aplecă şi continuă să lucreze în singurătatea sa neturburată. S-ar fi putut spune că hârtiile şi tot ce era pe birou însemnau pentru el ceea ce înseamnă pentru un preot potirul, crucea şi alte simboluri religioase. Odată ridicat de la birou el putea deveni un alt om, să strige sau să profere injurii – cum drăcuie sau înjură de grijanie însuşi preotul care dă această grijanie credincioşilor –, dar cel adevărat era cel de la birou, în elementul lui şi nu cel de toate zilele, care putea discuta şi răspunde la întrebări ca orice om.

– Ce doriţi dumneavoastră? zise el cu blândeţe nespusă, după aproape un sfert de oră de la întrebare.

„Ce doriţi dumneavoastră, în general nu se poate, părea să spună el, dar aveţi dreptul să vorbiţi, vă ascult."

Avea o voce limpede, care pornea parcă din nişte singurătăţi inaccesibile. Din această pricină capul său, aflat aici, în apropiere, părea imens, şi i se vedeau urechile, care sugerau amplificări misterioase, şi fălcile odihnite, calme, rase proaspăt, gura parcă de bronz, cu tăietura delicată, cu un zâmbet interior de linişte şi putere pierdut în cutele obrazului şi bărbiei.

Vizitatorul bâlbâi motivul: căuta pe cineva.

– Pot să-l aştept aici?

– De ce să nu puteţi?! zise omul de după birou, luaţi loc. Uite, continuă el cu uimitoarea sa voce blândă, aveţi un scaun lângă dumneavoastră. Luaţi loc şi aşteptaţi.

Vizitatorul mulțumi, se așeză pe scaun și întrebă dacă poate să fumeze. După cinci minute de tăcere, omul de după birou răspunse:

– Fumați.

Trecu astfel aproape o oră. La un moment dat se auziră pași afară, și vizitatorul tresări, ridică fruntea și se uită spre ușă. Apăruseră doi inși în salopete, unul înalt, masiv, blond, cu capul gol, celălalt mai mult mic decât mijlociu, subțirel, cu mâini fine, cu pălărie pe cap și cu gâtul aplecat puțin într-o parte. Se îndreptară spre mesele libere transpirați de muncă, cu sudoarea înecându-le privirea. Vizitatorul se ridică de pe un scaun și se apropie de ei. Cel mic îl văzu și exclamă:

– Răzășene!

Cel blond și masiv întoarse și el capul, și rămase o clipă țintuit. Apoi exclamă și el:

– Răzeșene!

– Cosmologea, Benone! murmură și vizitatorul. Erau exclamații de uimire și de surpriză, dar parcă restrânse și oprite. Cel mic exclamă iar:

– Ce e cu tine, Răzeșene?

– Ce e cu tine, mă? întrebă și cel blond și masiv, ca un ecou al vocii celuilalt.

Vizitatorul își împinse ochelarii de pe nas, se uită întâi la unul cu gura deschisă, își mută cu o mișcare fără tranziție capul spre celălalt, și schiță un zâmbet încremenit. Se putea însă bănui că în această schiță de zâmbet se aduna toată bucuria lui, și că bucuria aceasta i se părea elocventă în sine: nu răspunse nimic la întrebările celor doi.

– De unde vii, mă? continuă cel mic.

– Ce cauți aici? zise cel blond și masiv.

– Pe voi vă caut! răspunse vizitatorul.

– Și de unde zici că vii? repetă cel mic.

– Din Pașcani. Am fost transferat aici.

– Ce făceai tu la Pașcani?

– Acolo lucram.

– Ce lucrai?

– Eram contabil.

– Bravo, mă, Răzăşene!

– Şi pe-aici de ce-ai venit? reluă cel blond şi masiv.

– N-auzi, am obţinut transferarea. Am văzut în statul de plată numele voastre şi am venit să văz dacă sunteţi voi!

– He! făcu din gât cel blond, ca un soi de concluzie; he! repetă el şi parcă chicoti, şi privirea îi sticli; parcă spusese: „E bine că ai venit! E bine că ai lucrat la Paşcani." Cel mic se uita la musafir degajat şi vag protector. He! făcu din nou cel blond şi masiv, parcă adăugând: „E bine că vă uitaţi unul la altul."

– Câţi ani sunt de când nu ne-am mai văzut, Răzeşene? întrebă cel mic.

– Ehe! Mulţi, zise vizitatorul. Din '45 nu ne-am mai văzut. Dar tu ce mai faci, Cosmologea, mai scrii poezii?

Cosmologea era cel blond şi masiv.

– Mai scriu! Dar tu? zise el.

– Eu ce?

Blondul poet avu parcă o clipă de buimăceală, apoi deodată surâse şi întrebă:

– Mai ţi-aduci aminte de facultate?

– Mi-aduc! S-a dus studenţia! zise contabilul.

– He! făcu blondul, parcă spunând: „S-a dus, asta e!"

– Vasăzică, voi aţi ajuns salahori!

– Da, Răzăşene!

Se lăsă iar tăcerea. Vorbiseră tot timpul în şoaptă şi cei doi salahori, acum, când nu mai spuneau nimic, păreau intrigaţi de ceva, atenţi parcă la ceva care nu reuşea să urce spre treptele superioare ale conştiinţei, dar care lor nu le era deloc străin. Cel mic, cu gâtul strâmb, fuma gânditor. Sub salopeta lui cu greu s-ar fi putut descoperi ceva dintr-un fost student. Poate pălăria! Stătea mereu cu ea pe cap, îl ferea, pesemne, de soarele de afară.

– Dar unde aţi fost voi până acuma, că v-am căutat anul trecut acasă, şopti vizitatorul. Eram într-o delegaţie şi am trecut pe la tine, Cosmologea.

I se răspunse prin tăcere. Masivul poet, observând că celalalt aşteaptă o explicaţie, se uită spre cel mic şi făcu din gât: he! adică,

he, ce vesel, nu înţelege! Şi fiindcă nici această exclamaţie nu-l lămuri pe vizitator, blondul masiv şopti:

– Ai uitat ce-a fost când eram studenţi, Răzeşene?

– Ce? Ce să uit?

– Ai uitat? Diagonala, Răzăşene! Purtai şi tu diagonală!

– Eu? Ce diagonală? se mira musafirul.

– He! chicoti masivul, amuzat de faptul că celălalt nega un lucru atât de bine cunoscut.

Gânditor, scuturând scrumul ţigării cu degetul mic de la aceeaşi mână cu care fuma, cel cu gâtul strâmb şi cu pălăria în cap zise:

– Nu, Răzăşeanu n-a fost.

Şi fiindcă fostul provincial din Paşcani tot nu reuşea să prindă sensul celor ce se spuneau, cel mic continuă:

– Am stat la pârnaie doi ani, Răzăşene, fiindcă am îmbrăcat cămaşa verde când eram studenţii! Şi eu, şi Cosmologea! Tu n-ai îmbrăcat-o!

Cel masiv, Cosmologea, se uită atunci spre vizitator şi exclamă admirativ şi invidios, dar fără răutate:

– Ai avut noroc, mă!

– Adică cum am avut noroc!? exclamă vizitatorul.

– Adică... zise masivul şi făcu un gest de la umăr spre şold, în sensul că a avut noroc că n-a purtat şi el...

Ca şi când purtarea acelei cămăşi şi diagonale ar fi fost o chestie de pur noroc.

– Şi... reluă musafirul mirat, v-au primit în serviciu?!

– Ne-a angajat el, şeful aprovizionării, explică în şoaptă cel mic, arătând cu ţigara peste umăr spre omul de după birou. „Vă primesc, dar la cea mai mică abatere vă zbor", aşa ne-a zis. E prieten cu un ştab de la administraţie, mai adăugă, şi făcu cu ochiul, sugerând că acest ştab de acolo de la administraţie e un om... aşa... înţelegi... care o lasă mai moale! Şi din nou cel mic făcu cu ochiul de sub pălăria lui, mică şi ea, cu borurile trase în jos de jur-împrejur.

Cât durase acest dialog, masivul care fusese şi poet aruncase de câteva ori nişte priviri nedumerite, parcă de aşteptare, dar parcă şi de speranţă nedesluşită, spre omul de după birou, care, absorbit, lucra singur în hârtiile sale. Deodată, cel mic, prins şi el de o

agitație bruscă, se uită la ceasul-brățară și, trăgând intens din țigară, cu privirea la pândă, șopti:

– Mergem?

Masivul nu răspunse, rămase cu o ciudată îndoială în privirea și chiar în ținuta capului său mare și blond. Și rămaseră pe loc. Cel cu pălăria pe cap se uită din nou la ceasul-brățară, strivi țigara în nisipul de deasupra sobei, și apucă întâi mâna vizitatorului, o strânse parcă pe furiș, făcu la fel cu celălalt și șopti:

– V-am salutat, la revedere!

Și o luă repede spre ușă, călcând în vârful picioarelor. Nu făcu însă nici trei pași. În tăcerea care domnea în baracă, se auzi de după biroul de lângă geam o voce îndepărtată și blândă, care rosti:

– Cosmologea, e ora trei fără un sfert, și eu n-am primit încă raportul săptămânal.

– Da, tovarășe Ionescu, răspunse masivul cu o voce jenată, care tot mai nutrea speranța unei posibile amânări a acelui raport. Știți, tovarășe Ionescu, gândiți-vă că... Poate că...

Se întrerupse. Cel mic făcuse o săritură spre ușă și cu un salt de o elasticitate uimitoare, masivul îi tăie drumul și răsuci cheia în ușă.

Omul de dincolo de birou continua să lucreze, cu capul în hârtii, i se vedeau de la distanță urechile mari.

– Tovarășe Ionescu, murmură masivul, cerneală!...

– Cerneală, răcni deodată șeful aprovizionării, și în clipa aceea se produse parcă o revelație, parcă ieși din el adevăratul său eu. Uite aici la mine pe birou cerneală roșie, făcătoare de minuni pentru sufletul vostru verde. Executarea!

Atunci masivul întinse brațele în aer, așa cum fac copii când se joacă de-a baba-oarba, și căută astfel să pună mâna pe cel mic. Acesta se dădu înapoi, dar masivul îl urmări mai departe. Părea un golem jenat, deloc convins, parcă nehotărât, totuși implacabil. Cel mic, nemaiavând unde se retrage, se întinse deodată cu spinarea pe dușumea, și începu să dea din mâini și din picioare, ca un cârcâiac, și să răcnească. Blondul se prăbuși peste el, îl acoperi cu pieptul, întinse mâna spre birou, luă de acolo o sticlă cu cerneală, trase cămașa celui de jos, îl descheie la pantaloni și îi turnă

conținutul ei roșu între picioare. După care se ridică și se uită elocvent spre omul de după birou. „Iată, parcă spunea, e gata și raportul săptămânal."

Între timp, omul de după birou se ridicase și privise atent scena. Zbătându-se, celui mic îi căzuse pălăria de pe cap și stătea și acum cu gâtul strâmb pe podea, încercând cu mișcări precaute să-și ridice în așa fel picioarele, încât cerneala care îi pătase pântecul și fesele goale să nu-i murdărească prea tare salopeta.

– Ce, Benone, răcni omul de după birou, vrei să fugi de raport?!

– Nu, tovarăşe Ionescu. Eu, tovarăşe Ionescu... bâlbâi cel de jos.

Lângă una din mese, cu ochelarii pe mas, cu gura deschisă și cu privirea holbată de uimire, rămăsese vizitatorul de la contabilitate, fostul provincial din Paşcani.

XVIII

Primind-o pe Mimi în casa lui, Gabi începu, nici el nu știa de ce, să întârzie căsătoria. Asta era cu atât mai grav cu cât sarcina iubitei lui avansa. Trebuia să se căsătorească înainte de cincisprezece august, ca să poată pleca împreună în concediu, dar ruptura pe care Mimi o provocase între ea și părinți parcă dăduse peste cap acest plan.

De ce? Așa! Îl dădea peste cap! Nu așa înțelesese el că trebuie să se petreacă lucrurile în ziua când ea îl invitase să-i cunoască părinții și să-i vadă casa. Din pricina fratelui ei însă, palidul acela care bine că fusese împușcat, se rupsese Mimi de ai ei și în acest timp, femeia părea că se dezinteresează și ea de căsătorie. Arăta cu totul prizonieră sarcinii, pe care de altfel o purta cu o ciudată seninătate.

Își făcuseră un obicei ca duminica dimineața să plece împreună la pădurea Băneasa. El scotea motocicleta în curte, și în timp ce motorul pârâia stârnind lătratul tuturor câinilor din cartier, ea pregătea sacoșa cu cele trebuincioase micii excursii, gustare din

friptură rece, ouă şi şvaiţer, firişoare verzi de ceapă, o prăjitură bună care îi plăcea lui, pregătită de ea în bucătăria comună a apartamentului, sticle de bere ţinute la rece în răcitorul improvizat într-o chiuvetă veche. Apoi cobora cu sacoşa, se aşeza în spatele lui şi porneau. Într-o dimineaţă, Gabi gonea tare şi părea obsedat de ceva. Niciodată însă stările acestea ale lui n-aveau o consistenţă pe care el să fie pe deplin stăpân şi să poată vorbi despre ele şi să le apere dacă i-ar fi fost reproşate, sau dimpotrivă să renunţe la ele dovedindu-se nedrepte la adresa cuiva, şi poate chiar rele pentru el însuşi. În ziua când ea se mutase la el şi trecându-i pragul se împiedicase şi căzuse, în loc ca starea aceasta a lui, care atunci pusese stăpânire pe el din pricina căldurii, să se înmoaie şi s-o ridice pe Mimi în braţe, căci el era voinic şi ea uşoară ca fulgul, răcnise la ea să se ridice odată şi să nu se mai holbeze aşa la el. Acum, de pildă, gonea foarte tare, dar cine putea şti din ce pricină? Ieşiră din oraş şi în apropiere de Băneasa şoseaua se curba. În loc să încetinească însă viteza, el o spori îndârjit parcă împotriva curburii însăşi a drumului şi atunci ea se agăţă deodată de gâtul lui şi începu să strige înspăimântată:

– Gabi, opreşte! Opreşte, te rog!

El se scutură cu violenţă de strânsoarea ei, motocicleta derapă, şi în aceeaşi clipă se pomeniră în şanţ. Motocicleta într-o parte, continuând să pârâie şi să scoată fum, el cu pieptul într-un pâlc de scaieţi, şi femeia pe brânci, la marginea şoselei. Gabi sări în picioare cu privirea holbată, se apropie de ea, o apucă de piept ridicând-o în capul oaselor, răcni nestăpânit la ea. Pentru întâia oară scrâşni la adresa ei, cu voce tare, o înjurătură fioroasă.

– Ţi-am spus să nu te agăţi de mine! gâfâi el. Dacă vrei să ne sinucidem amândoi mai agaţă-te încă o dată în felul ăsta şi ai să vezi că o să ne reuşească.

Îi întoarse apoi spatele şi se apropie de motocicletă, pe care o ridică şi începu s-o cerceteze dacă nu s-a stricat ceva la ea. Femeia rămăsese cu privirea rătăcită... Deodată, avu un spasm şi începu să vomite. În acest timp, lângă motocicletă el apăsa pe pedală, şi motorul, după ce stârnea câteva pârâituri repezi, se oprea. După fiecare încercare bolborosea înjurături. În cele din urmă pârâiturile

nu se mai opriră şi, ştergându-se de sudoare şi de praf, blocă motocicleta fără să-i oprească motorul şi aruncă o privire spre femeie.

Acum, că starea aceea îi trecuse şi se convinsese că nici motocicleta n-are nimic, în privire îi străluci, uitându-se cum femeia stă foarte liniştită cu bărbia pe genunchi, pe marginea şoselei pe dâmbul înverzit, teama aceea care-i apărea de fiecare dată când simţea la ea astfel de însingurări. Ultima oară ea mai trecuse printr-o astfel de stare când se hotărâse să păstreze copilul şi când îi mărturisise că nu mai voia să mai întrerupă sarcina şi să mai treacă printr-o noapte aşa de rea ca aceea când plânsese. Se apropie de ea deodată temător şi îi spuse cu vocea aceea a lui care în astfel de clipe părea răguşită de umilinţă şi regrete:

– Mimi, nu te supăra, dar ţi-am spus să nu te mai agăţi de mine, de ce nu înţelegi că mă scoate din sărite când simt cum te agăţi...

Era ca de obicei foarte sincer şi pe ea o izbi parcă pentru întâia oară această declaraţie, care fără voia lui avea prin cuvântul „agăţi" un sens simbolic. Îşi ridică privirea şi îl cercetă cu o intensitate din care nu se mai înţelegea de astă dată nimic: dacă e supărată sau nu pe el, dacă e în pragul de a intra din nou într-una din acele însingurări ale ei ameninţătoare, dacă îi reproşa ceva sau dacă îl ierta. Nimic, doar lucirea unei priviri negre pe chipul ei de pe acum vag umflat şi desfigurat de sarcină, şi care era departe de a sugera că în clipa aceea s-ar putea petrece cu ea ceva deosebit sau alarmant.

Puterea ei de a-l nelinişti, acea retragere în sine care într-adevăr nu era îndreptată împotriva lui Gabi, dar care avea efectul absurd de a-i aminti lui de primele lor întâlniri, când se simţea mistuit de dragoste şi îngrozit ca nu cumva s-o piardă, această putere deci, neştiută nici de ea, nu mai apăruse în clipa de faţă, ca şi când nimic grav nu s-ar fi produs, ca şi când sufletul ei n-ar fi resimţit strigătele şi înjurăturile pe care el i le adresase cu neînfrânată violenţă, ca şi când i s-ar fi făcut declaraţii pătimaşe de dragoste...

Întâmplarea aceasta însă, rămasă fără reacţie din partea ei, aduse după sine, aşa cum se întâmplă totdeauna când lăsăm să treacă nelimpezit ceva grav în care suntem implicaţi, alta asemănătoare, dar şi mai rea...

Era o dimineață de august mai răcoroasă, dintre acele prime dimineți de sfârșit de vară care nu încep chiar de la răsăritul soarelui să înăbușe zidurile orașului în căldură și nemișcare și când soarele însuși părea mai plin de strălucire, dar fără încărcătura lui apăsătoare de flăcări din zilele de caniculă. Gabi se trezise dis-de-dimineață ca să plece cu un coleg de la uzină la pescuit. Foarte ciudat cum îi apucă pe unii bărbați tineri astfel de pasiuni liniștite, rezervate de obicei celor mai în vârstă, cum ar fi pescuitul, un sport bun în orice caz pentru cei contemplativi; sau care își fac din el și o îndeletnicire profitabilă. Se pare însă că lucrurile nu stăteau chiar așa. Gabi fusese rugat de colegul său să-l ducă cu motocicleta la unul dintre lacurile de prin apropierea Capitalei, la Mogoșoaia, și fiindcă nu avusese ce face ceruse și el o undiță cu un viermuș și aruncase cârligul în apă, așa cum văzuse că face colegul său căruia îi promisese să-l aducă și îndărăt, în schimbul împărțirii prăzii. Nu apucase însă să-și dea seama dacă a aruncat sau nu bine undița, că simțise cum se și petrecea un lucru neobișnuit în apă: ceva începuse deodată să se zbată la celălalt capăt al firului, și scosese un răcnet văzând prin undele limpezi ale apei corpul peștelui. Fugea în rotocoale mari coborând în adânc și se zbătea cu o vigoare atât de neașteptată, încât Gabi, care simțea fiecare zvâcnire în podul palmei, scotea de fiecare dată câte un răcnet. Colegul său îi sări în ajutor și îi spuse să stea liniștit, și dacă vrea să nu-l scape „să-l plimbe" puțin și să-l tragă apoi afară cu hotărâre, dar fără bâțâieli, adăugând cu un dispreț amuzat că așa pățesc toți ageamiii, de la început le cade în undiță unul mare, ca să aibă cu ce se lăuda mai târziu, când n-o să mai prindă nimic. Zvâcniturile acelea ale peștelui, pe care le simțise cu un fior, ca pe o veche și totuși nebănuită surpriză în podul palmei, de pe vremea locuințelor lacustre, îl cuceriseră pe Gabi, și a doua zi își cumpără toate cele necesare și abia așteptă duminica următoare să se ducă din nou la pescuit. De astă dată însă nu mai prinse nimic, și cu toate că colegul său împărți cu el peștele, se întoarse acasă obosit și enervat, adică opusul a ceea ce se presupune că oferă acest sport celor care îl practică, odihnirea și calmarea nervilor.

Era ora unu şi aveau mâncare gătită de aseară, dar Mimi se duse să pregătească şi peştele adus de el. Se auzi, la un moment dat, în timp ce femeia râcâia corpul peştelui de solzi, soneria. Nu prea aveau musafiri, ca orice căsnicie încă nelegalizată, şi ea se uită nepăsătoare pe geam să vadă cine putea fi, fiindcă de cele mai dese ori era căutat vechiul locatar sau era căutat vecinul din acelaşi apartament. De la geamul bucătăriei văzu cum stăteau jos în faţa uşii de la intrare patru inşi, aruncând priviri în sus şi rostind cu veselie numele lui Gabi, pe care, după cum lesne se putea ghici, erau foarte nerăbdători să-l vadă. Mimi lăsă peştele şi intră în odaie şi îi spuse despre ce era vorba. El sări în sus din pat, unde se trântise şi răsfoia *Sportul*, şi se duse la geam. Deodată se sperie.

– Du-te şi spune-le să plece! zise el, spune-le că m-am mutat de aici.

Şi cum ea nu părea să înţeleagă sau părea parcă dornică, sau în orice caz nu vedea de ce nu i-ar putea primi, deodată el şuieră:

– N-auzi ce-ţi spun? Eşti surdă?

Şi o pălmui năprasnic, scrâşnind din dinţi; era alb la faţă.

Soneria ţârâi din nou. O voce se auzi de la etajul de sus, parlamentând:

– Pe cine căutaţi?

– Pe inginerul Sterian.

– Da, aici stă, mai sunaţi.

Gabi se trânti în pat gâfâind, şi luă iarăşi ziarul. Mimi ieşi. Coborî scările şi la un moment dat se opri şi-şi trecu palma peste gură. Se uită la mâna înroşită de sânge şi îşi supse buzele. Repetă dialogul:

– Pe cine căutaţi?

– Pe inginerul Sterian.

Erau veseli toţi patru, şi se vedea cât de colo că veselia lor e provincială, că vin adică de foarte departe, şi aveau toţi un aer cam prostesc, fără ştiinţă faţă de complicaţiile vieţii Capitalei, crezând că dacă au venit în grup, de la o distanţă aşa de mare, surpriza şi bucuria celor pe care îi vizitează trebuie să fie cel puţin direct proporţionale cu distanţa dintre oraşul unde locuiesc ei şi Bucureşti.

– Cine sunteți? îi întrebă femeia.

– Colegi de-ai lui Gabi, preciză unul negricios și ciupit de vărsat. Am fost pe strada Toamnei unde ne dăduse el adresa într-o zi, dar o doamnă de acolo ne-a spus că Gabi are altă adresă, ne-a dat-o pe asta.

– Nu stă aici, spuse Mimi, cu glas indiferent. S-a mutat și de-aici. Tăcu câteva clipe, apoi adăugă: Chiar acum două zile s-a mutat...

Și închise ușa. Grupul ieși în curte nedumerit și se îndepărtă. Femeia începu să urce scările. De câteva ori se opri și din nou își supse gura care îi sângera. Intră în odaie, și el sări în sus și începu să se plimbe agitat.

– Au ghicit... Precis că și-au dat seama că sunt acasă și nu vreau să răspund. Dacă în loc să te uiți la mine ai fi coborât imediat să le spui că nu stau aici, n-ar mai fi avut timp aia de la etaj să le spună... Precis că au ghicit! Le dădusem adresa voastră, și acum e sigur că și-au dat seama că nu vreau să-i primesc!

Dar femeia tăcea, și ca și data trecută nu reacționa. Îi întoarse spatele și se duse în bucătăria comună să-și vadă de pește.

XIX

A doua zi se duse la serviciu ca de obicei, și când ajunse le chemă la ea în birou pe cele două subalterne și prietene din cuștile vecine și închise ușa ca să n-o deranjeze nimeni. Stătu astfel cu ele mai bine de o oră.

După-amiază Gabi plecă și el la uzină. Era în schimbul doi. Spre seară, cele două prietene sunară la intrare.

– Cât e ceasul? le întrebă Mimi primindu-le în odaie.

– E șapte.

– Avem timp destul. Haide, zise ea, puneți mâna și ajutați-mă.

Și deschise cu o mișcare energică cele două uși ale șifonierului ieftin, cumpărat de Gabi de la Comlemn, trase de deasupra un geamantan uriaș din carton presat, îl depuse în mijlocul odăii și începu să golească șifonierul de rufe și haine.

Această activitate dură aproape două ceasuri, timp în care cele două femei ieşiră de câteva ori şi se întoarseră una mai devreme, aducând ceva de mâncare, şi alta mult mai târziu, anunţând-o pe prietena şi şefa ei de birou că totul e în regulă.

Se făcuse zece seara. Se dezbrăcară şi se culcară apoi toate trei în pat, înghesuindu-se. Trudite, cele două femei adormiră aproape imediat. Pe la unsprezece şi jumătate, în cartier se auziră deodată răpăiturile unei motociclete, şi femeia tresări şi începu să le hâţâne pe cele două, care sforăiau.

– Treziţi-vă, şopti ea înspăimântată. Haide, a sosit mirele în ceasul al doisprezecelea; să-l întâmpinăm!

La intrare se auzi scârţâitul uşii deschise, apoi paşi grei urcând pe scări. Mimi sări jos, îmbrăcă un halat, apoi reveni şi trase cuvertura peste ea.

– Să nu vă fie frică, şopti ea tremurând.

Cele două se înveliseră şi ele până la gât şi rămaseseră cu privirile holbate spre uşă. Mimi se răzgândi, şi dezvelindu-se brusc, se ridică în capul oaselor pe marginea patului.

Uşa scârţâi. Lumina din tavan se aprinse. Gabi aruncă o privire uimită, apoi se aşternu tăcerea. Trase un scaun şi începu să-şi desfacă şireturile de la pantofi.

– Au dat turcii, nu mai are lumea unde să doarmă? mormăi el cu blândeţe, cu o voce obosită. Sau vă arde de glume? Ce sunt glumele astea, Mimi?

– Nu e glumă, Gabi, trebuie să ne despărţim, zise femeia. Trebuie să pleci chiar în seara asta din casă...

Şi cum el rămăsese neclintit, cu mişcarea cu care voise să-şi desfacă şireturile de la pantofi neterminată, femeia coborî repede, deschise uşile dulapului şi continuă:

– Nimic de-al tău nu mai e aici, afară de pat şi şifonier, pe care o să ai generozitatea să mi le laşi mie. Ţi-am împachetat totul în geamantan şi ţi-am trimis geamantanul acasă la părinţii tăi.

– Ce tot spui tu acolo? Unde zici c-ai trimis lucrurile mele?

– Acasă la părinţii tăi.

– De ce?

– Ţi-am spus că trebuie să ne despărţim, repetă femeia, şi spunând aceste cuvinte se înfrigură brusc; nu te supăra, dă-mi voie să mă bag în pat, mi-e frig.

Se vedea cum îi tremură genunchii.

– Linişteşte-te, porunci una dintre prietene. Hai, linişteşte-te!

– Sunt liniştită, dar mi-e frig!

Cu privirile sticlind, cele două femei stăteau cu ochii pe bărbat, ca două harpii, gata să sară şi să-l ciugulească dacă el ar fi îndrăznit să nu se poarte cum trebuie cu prietena şi şefa lor. „Ce se va întâmpla totuşi? parcă se întrebau. Va reuşi sau nu va reuşi această figură? Sau el nu va ţine seama de nimic şi se va repezi cu pumnii pe noi?" Fiindcă îşi închipuiau că de aceea le chemase Mimi să doarmă la ea, ca s-o apere, şi fiindcă o văzuseră de dimineaţă cu buzele umflate şi plesnite, îşi făcuseră ideea că viaţa ei cu tânărul inginer trebuie să fie un iad, toată ziua numai în bătăi o ţine. Le crescură însă ochii în cap când văzură cum primeşte el declaraţia ei de despărţire. Gabi rămase nemişcat pe scaun, cu mâinile pe genunchi, şi se uită la femeia lui parcă fascinat, ca şi când el şi nu ea i-ar fi făcut lui o declaraţie, şi nu una de despărţire, ci de dragoste, şi acum aştepta neliniştit şi cu sufletul în priviri răspunsul. Surpriza fu aşa de mare pentru cele două femei, că se ridicară încet în capul oaselor ca la un spectacol când îţi lungeşti gâtul şi te dai mereu după cel din faţă, ca să vezi mai bine. Şi se mai întâmplase ceva: palid cum era în clipele acelea, tăcut şi cu privirea parcă hipnotizată de farmecul unei iubiri care, din pricină că era atât de adânc amestecată cu fiinţa lui intimă, nu se putea exprima decât prin acea imobilitate ca de statuie a chipului său nealterat încă de niciunul din semnele de stricăciune ale trecerii anilor, cu părul negru şi tâmplele netezi, deodată lucrurile deveneau îndoielnice: voia într-adevăr Mimi să lase un asemenea bărbat? Avea el într-adevăr cele câteva vicii care te fac să te saturi de cineva, oricât ar fi el de frumos şi oricât te-ar iubi de mult, beţia, curvăsăria şi altele de acelaşi gen? Neîncrederea apăru pe chipul lor, şi în clipele de tăcere care urmară, ele şi erau pe jumătate câştigate de partea lui. Femei măritate şi cu copii, nu mai puţin tinere decât şefa lor, dar ai căror

soți arătaseră și ei cândva ca Gabi și de mult nu mai puteau fi eroii unor asemenea situații, ele fremătară de o bucurie în care totul putea fi implicat, de la încercarea pe care o puteau face să-i împace pe cei doi amanți, până la tresărirea obscură (și care nu numai în sufletul femeilor vulgare nu găsește rezistență), de a încerca apoi, după ce despărțirea se va fi consumat, să-l consoleze în cel mai deplin înțeles al cuvântului pe acest bărbat reușit, dar nenorocos.

În tăcerea aceasta de lungi minute nu se auzi decât o dată cum trecea o mașină. Apoi femeia rosti, cu un glas străin și îndepărtat, altul decât cel înfrigurat și neliniștit cu care își făcuse declarația, efect parcă al aceleiași contemplări la care îl supusese și ea odată cu prietenele ei pe bărbat, ajungând însă parcă la o convingere și mai mare că nu mai era nimic de făcut:

– Gabi, știu că mă iubești și eu te iubesc pe tine, dar s-a întâmplat ceva și nu mai putem trăi împreună. De altfel nici nu e așa o problemă, continuă ea după câteva clipe, văzând că numai privirea lui vorbește și că de fapt el nici nu înțelege bine ce i se spune, afară doar de sensul general al cuvintelor, care pentru el însemnau același lucru, faptul că trebuiau să se despartă; zadarnic deci să-i mai dea explicații. Noi nici nu suntem căsătoriți și cu casa o să te descurci, îl ai pe tatăl tău care te poate ajuta să-ți găsești altă locuință. Eu mă mulțumesc cu odaia asta, n-am chef să mă întorc la ai mei. Fiindcă să știi, Gabi, zise ea mai departe, abia schimbând tonul, în care apăru o vagă urmă de reproș, că mie îmi place odaia asta, și o să fiu bucuroasă să primesc vizite aici...

După care tăcu, prinsă parcă brusc de o greață imensă, care o scârbi și îi desfigură pe loc chipul. Se dădu jos din pat, nu prea repede, și ieși încet din odaie. Se întoarse curând, foarte palidă, găsindu-i pe el în aceeași poziție și pe cele două într-o stare totală de confuzie: acum nu mai înțelegeau nimic. Ce se întâmplase între cei doi? Despre ce putea fi vorba? Și mai ales ce putea fi atât de grav, și în același timp el să nu știe? Pentru că se părea că el nu prea știa despre ce e vorba, cu toate că părea totuși să aibă unele bănuieli.

– Pleacă, Gabi, şi nu căuta să mă chinuieşti să afli de ce nu mai putem trăi împreună, zise femeia urcând iarăşi în pat. Poţi să-ţi închipui şi tu că dacă o femeie însărcinată, în situaţia mea, nici măcar nu mai vrea să-i dea copilului ei o stare civilă obişnuită, trebuie să fie ceva la mijloc, nu? Ca să nu-mi păstrezi însă o amintire rea, o să-ţi spun, dar nu chiar motivul adevărat, numai unul... În loc să fii fericit că eu am păstrat sarcina, tu te-ai apucat să discuţi cu mine... Nu pot să-ţi mai vorbesc, te rog să pleci, spuse ea deodată ridicând glasul, adresându-i-se însă de acum cu o voce îngheţată şi necruţătoare, ca şi când amintirea acelei discuţii ar fi stârnit în ea porniri sălbatice de răzbunare, cărora nu voia să le dea frâu liber. Te rog, Gabi, să pleci imediat, dragul meu, te rog eu din suflet să te ridici şi...

Se opri însă, ca şi când şi-ar fi dat brusc seama că orice manifestare a sentimentelor bune sau rele nu uşura, ci dimpotrivă, îngreuna o despărţire; şi că într-o astfel de luptă (fiindcă se dă totdeauna o luptă al cărei scop nu pare să mai fie doar recâştigarea celuilalt, ci şi acapararea unei poziţii care să te pună cât mai bine la adăpost de suferinţă) învinge cel care e mai viclean, care ia asupra lui vina şi îi lasă celuilalt iluzia că poate să plece liniştit şi să înceapă o nouă viaţă cu altcineva...

– Dar ce te tot rog eu, vreau să mă despart şi tot eu te rog, zise ea atunci făcându-şi parcă sincere reproşuri că nu se stăpânise şi ridicase vocea la el, care poate că în clipa aceea era îndurerat şi sângera şi el în sufletul lui. Te ascult, Gabi, eu am spus ce-aveam de spus, acum vorbeşte şi tu. Poate că o să mă convingi că m-am înşelat.

El nu putea însă articula un singur cuvânt, deşi se vedea după privirea lui – care trecuse de la imobilitatea aceea care le câştigase pe cele două femei, la un dialog dramatic cu ea, cu clipiri şi răsuciri bruşte şi cu întunecări şi izbucniri de lumini încărcate de zeci de întrebări, care se izbeau în el una de alta într-un început încă îndepărtat de tumult interior, dar paralizat de reluările ei, când nu erau în niciun fel previzibile – că avea ceva de spus şi că despărţirea nu se va putea produce fără ca să spună acest ceva.

Reacţia lui fu însă iarăşi neaşteptată pentru cele două femei. Dar se pare că nu şi pentru Mimi, care probabil că tocmai de aceea le chemase la ea. Gabi se ridică în picioare şi ca şi în dimineaţa aceea când veniseră amândoi mai devreme la birou, fără să se fi înţeles între ei, începu să bâiguie ceva pătimaş şi ininteligibil făcând ca privirea femeii să crească şi să se încarce de o nelinişte atât de mare, încât hotărârea ei ameninţa să se prăbuşească...

– Mimi, zise el, eu te iubesc şi tu îmi pui acuma în spinare că am vrut să te fac să nu păstrezi copilul. Dar eu tot la tine m-am gândit şi ţi-am spus că o să avem destul timp, să facem nu unul, ci zece, sau câţi vrei tu, şi aş fi muncit şi te-aş fi ţinut... Dar tu nu mă iubeşti şi ca să nu spui asta, zici că... Sau că... Şi eu... m-am enervat, dar mi-e şi mie necaz că... Dar tu nu mi-ai spus, că dacă ştiam...

Numai prima idee, referitoare la copil, rămăsese inteligibilă, dar era cea mai puţin convingătoare – se simţea că nici măcar ca idee nu înţelege ce legătură ar fi între un copil şi el –, restul fiind mai puternic exprimat, însă nu prin cuvinte, ci prin expresia sa dramatică şi de o sinceritate turbure, în care iubirea ţâşnea fără reţinere ca un element natural şi spectaculos, care n-avea încă o formă şi nu-şi croise încă o albie.

Ascultându-l, cele două femei nu mai aveau acum nicio urmă de îndoială că prietena lor face o greşeală ireparabilă dacă se desparte. Crezând că la mijloc e ceva de ordin practic, care ar trebui forţat, una dintre ele interveni şi o întrebă în şoaptă pe Mimi ce-ar fi dacă s-ar căsători imediat şi ar lăsa la o parte neînţelegerea asta care, o spunea sincer, n-o considera gravă, şi prin căsătorie s-ar fi rezolvat imediat? (Credea că la mijloc era într-adevăr problema copilului, şi probabil vreo discuţie pe care or fi avut-o ei doi pe această temă, şi cine ştie ce greşeală o fi făcut el, pe care ea nu i-o poate ierta; probabil n-o fi vrut el să se căsătorească atunci când ea o fi aşteptat, când a rămas însărcinată, prostie pe care un bărbat tânăr e în stare s-o facă fără să-şi dea seama.) Mimi însă nici nu auzi această întrebare şi de altfel nici Gabi, însă avu darul că întrerupse şuvoiul acela al tânărului, care

nici n-ai fi crezut că putea să ofere surpriza aceasta, să nu fie în stare să vorbească, deşi era atât de elocvent în băiguielile lui, ştia ce simte şi nu mai era, în clipa aceea, copleşit de impulsuri contrarii.

– Da, Gabi, eu te cred, dar nu mai e nimic de făcut, zise femeia hotărâtă. Dacă zici că mă iubeşti, dă-mi şi tu o dovadă, singura la care să mă uit şi eu cu ochii mei şi să-mi spun că am iubit la douăzeci şi şapte de ani un bărbat care mi-a făcut un copil, şi să nu-mi pară rău.

– Care, Mimi? întrebă el. Ce dovadă vrei?

– Pleacă, Gabi.

El îşi lăsă fruntea în jos, şi timp de câteva minute lungi nu mai zise nimic. Se posomorâse foarte tare şi chipul i se albise. Se sculă apoi brusc şi plecă.

Un minut mai târziu, se auziră afară pârâiturile motocicletei. Ţinură câtva timp sub fereastră, deveniră regulate şi începură apoi să se îndepărteze. Femeia ascultă până nu se mai auzi nimic. Mai ascultă încă şi după aceea, timp de câteva minute. Apoi, cu o voce şoptită, dar neşovăitoare, le ceru celor două să se culce şi să adoarmă. Şi în timp ce femeile se pregăteau în tăcere, ea se întorcea din când în când pe o parte şi alta eliberând în răstimpuri o respiraţie şuierată. Tremura din când în când şi o sudoare rece îi acoperea fruntea şi mâinile. Prietenele ei o luară între ele şi încercară s-o liniştească. Ea se agăţa de umerii lor, îşi vâra capul sub braţele lor puternice şi se străduia din răsputeri să răsufle liniştit şi să se elibereze în acea clipă nu atât de suferinţa în sine, cât de manifestarea ei, pe care probabil că şi-o cunoştea şi o speria pe ea însăşi: de aceea le şi invitase pe cele două prietene, s-o ajute în acest moment greu. Nu putea să-şi stăpânească tremurul gurii, când voia să spună ceva îi clănţăneau dinţii. Apoi se linişti şi din rece, fruntea ei începu încetul eu încetul să-i ardă. Adormi într-o state de febră, gemând în somn şi bolborosind cuvinte fără sens. Cele două o vegheară însă până târziu, sfătuindu-se în şoaptă cum să facă a doua zi să fie mereu cu ea, să nu i se întâmple ceva în timpul acestei crize.

XX

Răspunsul Constanței dat *profesorului*, că în ciuda culorilor care îi reveniseră în obraji avea un vierme care i se cuibărise în suflet, nici nu fu auzit de doctorul Drăghici, care îi spuse fără prietenia de altădată că e cam sănătoasă și să se pregătească de plecare... Dar nici ea nu auzi bine și nu înțelese că recomandarea era categorică și cu atât mai puțin nu putu să-și dea seama că expresia de înstrăinare care apăruse și pe chipul surorilor la auzul acestei recomandări nu putea să însemne altceva decât că șederea ei acolo se terminase și că plecarea era o chestiune de zile. Memoria stării ei de sănătate era mai puternică decât memoria stării de boală și nu-și dădea seama că acea luciditate necruțătoare, care îi mărise privirea silind-o să vadă și să înțeleagă ceea ce o ființă vie nu dorește niciodată să vadă și să înțeleagă, adică moartea, începuse să cedeze și că tristețea aceea se retrăgea și ea de la o zi la alta. Continua să zacă, dormind din douăzeci și patru de ore aproape douăzeci, trezindu-se doar pentru câteva ore ca să ia masa și să se plimbe puțin prin curte... „Acum am încetat complet să mai fiu om, își spunea, acum sunt un animal care doarme și se îngrașă."

Îi mai dădură răgaz doar trei zile. La ora aceea ea tot nu știa că scăpase și nu-și mai dădea seama că unii oameni sunt atât de tare înfipți în existență, încât numai un moment de criză din viața lor mai este în stare să-i smulgă puțin din sol și să-i pregătească astfel, împotriva zbaterii lor disperate, să înțeleagă cum trebuie atât viața, cât și moartea. Zbaterea ei se terminase, trebuia să urmeze înțelegerea.

În penultima dimineață se trezi târziu, pe la orele douăsprezece, și găsi alături pe noptieră hainele cu care se internase cu șase săptămâni în urmă. Constanța se îmbrăcă și urcă sus la etaj, pe terasa spitalului, unde se ducea de câteva zile și stătea la soare. Era o terasă lungă, pardosită cu plăci albe de piatră și nu era nimeni la ora aceea, erau orele două, toată lumea dormea și parcă dormeau și împrejurimile, copacii bătrâni de prin apropiere și orizontul senin din depărtare. Numai soarele pe cer era treaz și scălda totul

într-o baie de lumină. Se așeză într-un *chaise-longue* și se întinse la soare. Era plăcut aici, căldura verii era amestecată cu o ușoară adiere a vântului de câmpie, dar mai jos, această răcoare nu putea răzbate și asta îi aminti numaidecât de primăvara și de cartierul copilăriei, care era așezat tot așa ca și spitalul acesta, în acele locuri ale marelui oraș care mai primeau încă nealterate toate mirosurile și toate zvonurile pe care câmpia le aducea dintr-o lume necunoscută. Se simți cuprinsă de o blândă senzație că acum totul se terminase, că răul fusese învins și că abia acum tot ceea ce constituise pentru viața ei o problemă putea fi judecat și înțeles la o măsură potrivită. Ce avea să facă de aici înainte? Fiindcă o legătură eșuată cu un bărbat nu înseamnă nimic, cu doi bărbați însă sunt deodată două eșecuri. Deci cu acest al doilea care ar veni va trebui să trăiască mereu cu frica în sân? Așa se va întâmpla dacă nu va lua o hotărâre acum care să-i schimbe cursul existenței. Dar ce hotărâre să ia? Ce hotărâre se putea lua în afara aceleia la care se și gândise o dată în timp ce zăcea, să trăiască de aici înainte singură și nimeni să nu se mai culce vreodată în patul ei? „Da, așa va fi", gândi ea și o senzație ciudată de nepăsare fericită o năpădi. Era ca și când alături de ea se afla cineva căruia îi încredința toate acestea, și să aibă el grijă să răspundă acestor grave întrebări și pe ea s-o lase să se bucure de lumina și căldura soarelui. Deodată își luă brațele de pe ochi și se ridică în capul oaselor: senzația era atât de vie, încât se uită alături, ca și când ar fi simțit chiar prezența materială a cuiva, care totdeauna o slujise cu devotament și îi făcuse copilăria și adolescența fericite. Iată, se întâmpla iar ca odinioară, când ca și atunci era de ajuns să-ți acoperi ochii pentru ca întreaga lume să-ți rămână prizonieră sub pleoape și să-ți iei mâna de la ochi și totul să năvălească iarăși afară, întregul spațiu cu întregul cer, cu norii uriași și soarele plin de lumină...

Stând astfel în *chaise-longue*, își adună picioarele și-și duse genunchii la gură întorcându-se pe-o parte și adormind cu brațele la ochi. Instinctiv, corpul ei căutase o poziție ciudată, vizibilă adesea la oameni în intimitate, aceea pe care au avut-o odată în pântecul mamei, ghemuiți cu capul în jos, cu spinarea îndoită și

cu genunchii în întâmpinarea frunții. E amintirea la care aspiră parcă permanent, nemulțumiți poate atât de mărimea corpului lor, cât și de greutatea experienței vieții lor de care ar vrea să se dezică. Și dormi astfel până spre seară, până ce o trezi imperceptibila schimbare a luminii care se stingea și a aerului răcoros, care îl alunga pe cel dilatat al zilei de iulie.

A doua zi veni maică-sa s-o ia și, când o văzu liniștită și cu culori în obraji, o apucă în brațe, o strânse și începu s-o sărute izbucnind în plâns. Din asta se vedea cât fusese ea de îngrijorată și ce ușurare simțea acum că își vedea fiica iarăși sănătoasă: asta înainte de orice, sănătatea, fericirea vine după, viața nu începe și nu se termină cu un bărbat. Constanța începu să râdă și astfel, una plângând și alta râzând, o luară împreună spre ieșire, lăsând în urmă această cetate a durerii și această stație terminus care e, adesea, un spital. Pentru ea fusese a regenerării și totul trebuia uitat.

Mai târziu Constanța avea să-și dea însă seama că nu se putea dezice și uita nimic și cu atât mai puțin amintirea morții care o vizitase îndelung. Avea s-o retrăiască ori de câte ori avea să uite prea multă vreme că viața are un sfârșit și că acest sfârșit nu e urmat de nicio recompensă. Nu mai vine nimic după.

Ca să micșoreze spaima pe care i-o dădea totdeauna acest gând, se recăsători și făcu și copii. Iar în orele când uita cu totul prima ei iubire și tot ceea ce o urmase, se simțea fericită...

XXI

Pe la începutul lui decembrie era încă toamnă, liniștită, cu soare bogat, care deși nu mai încălzea orașul ca altădată, îi lumina totuși acoperișurile și îi aurea frunzele căzute și grădinile pardosite cu foi late de castani. Mimi Arvanitache născuse de câteva săptămâni și stătea acasă în concediul de maternitate, se ocupa toată ziua de sugar neajutată de nimeni în afară de cele două prietene, care o vizitau din când în când și îi povesteau ce mai e pe la birou.

Nu i se întâmplase nimic despărțindu-se de Gabi, dar cele două prietene nu încetaseră să-i facă tot felul de aluzii că băiatul suferă, că e foarte la locul lui la uzină și nu s-a încurcat cu nimeni, că e serios și muncește, și toată lumea are o părere bună despre el și nimeni nu înțelege ce are ea cu el, tocmai acum, când e născut, așa și pe dincolo, are și el nevoie de un tată, ca orice copil, că doar nu s-a născut într-un stabiliment...

Ea le asculta foarte atentă, dar nu răspundea nimic. Copilul se născuse în cele din urmă fără tată. Gabi îi dăduse și el târcoale cu câteva săptămâni înainte de acest eveniment, ea îi deschisese ușa și îl primise ca pe-un musafir cunoscut, îl tratã cu un coniac, stătu cu el de vorbă, dar nu obținu de la ea nimic mai mult.

Între timp însă se făcuse frig, și decembrie era el frumos, dar avea dinții din ce în ce mai ascuțiți. Și într-o astfel de zi Gabi o vizită din nou pe fosta lui iubită, și când îl văzu în prag ea îl întâmpină parcă cu o vagă tresărire, o abia perceptibilă urmă din ceea ce altădată fusese al lui, înaintea acestei înstrăinări care apăruse între ei, nu se știe de ce.

Femeia stătu cu el de vorbă, îl tratã iarăși cu un coniac, și când îl văzu că vrea să plece, îi spuse cu un glas alb care semăna iarăși vag cu cel de altădată, să se ducă până în pivniță, și dacă vrea, să-i taie niște lemne pe mai multe săptămâni, că îi vine foarte greu să le taie singură, și are acum cheltuieli mari cu copilul, și îi e greu să plătească pentru treaba asta un tăietor de lemne.

Ca să-i taie ei însă atâtea lemne, lui Gabi îi trebuiră mai multe după-amiezi, și astfel începu să vină la ea aproape zilnic. Îi aducea de la piață alimentele mai grele, o însoțea în unele vizite ca s-o ajute să nu cumva să-i cadă copilul din brațe, o aștepta apoi la aceeași casă în stradă, la ora când îi spunea ea să vină s-o ia...

Astfel trecură mai multe luni, până ce părinții săi îl luară la rost. Ce însemna asta? Așa de mult ținea la femeia aceea? Și dacă ținea de ce nu punea piciorul în prag să legalizeze odată legătura și să-și recunoască copilul? Da, răspunse Gabi întunecat, ținea la ea, dar se întâmplase ceva între ei și nici el nu mai știa dacă mai era ceva de făcut. Bine, zise Veronica, dar ce e cu ea, e smintită, nu-și

dă seama că... Toma se posomorî şi Veronica tăcu, înţelegând că n-are rost să-i pună băiatului astfel de întrebări...

Toma însă se hotărî să-i facă acestei femei o vizită. O găsi pe Mimi pregătindu-şi copilul pentru baie. Tânăra mamă dovedea multă pricepere şi prinsă de îndeletnicirea asta îl cam neglijă pe musafir... La un moment dat însă îl rugă s-o ajute şi Toma luă copilul în braţe şi îl ţinu câteva clipe în aer. Copilul, simţind poate mână străină, făcu „îngî", schimonosindu-şi gura ştirbă, şi avu succesiv, din mâini, din picioare şi din corpul lui crud, zvâcnituri de pisoi. Râdea sau poate plângea, se bucura sau poate, dimpotrivă, nu-i plăcea cum e ţinut, îl durea ceva. Se zbârci din nou şi, parcă repezindu-se înainte, scoase iarăşi micul lui răcnet indescriptibil, sugrumat de surpriză indefinită, de spaimă sau de încântare. Femeia se uita la el, clipind rar, contemplându-l cu o privire umedă, încărcată de lumini statice, pe chip cu o expresie vie de tinereţe şi singurătate.

Tinerii, zise Toma cu acel aer reflexiv pe care îl au toţi oamenii maturi când descoperă adevăruri vechi, îşi risipesc, într-un fel sau altul, tinereţea fără s-o ştie. De ce, continuă el, se chinuia pe ea şi pe Gabi în felul *ăsta*, când în realitate ţineau unul la altul şi erau amândoi legaţi printr-un copil? Ce s-a întâmplat, n-ar putea să-i spună şi lui? Ba da, spuse ea deodată. Lui Gabi nu i-a plăcut casa unde a iubit şi a fost fericit... Şi nu mai spuse nimic, nu mai adăugă niciun cuvânt, nu mai făcu niciun gest din care să se poată înţelege dacă faptul din care ea a înţeles acest lucuu e atât de grav, încât totul e cu neputinţă de reparat, sau dimpotrivă, naşterea, timpul, vizitele acestea au însemnat totuşi ceva şi împăcarea va fi posibilă. „Nici ea nu ştie", îi spuse Toma Veronichii acasă, după ce îi povesti vizita. „Şi ce e de făcut?" zise Veronica. „Ce să fie, răspunse Toma îngândurat, dacă ţine la ea, ce poate să facă?! Să ţină înainte, poate iese bine..."

XXII

În aceeaşi toamnă, Vale se căsători, şi apoi primăvara, înainte chiar ca stagiul său de candidat de partid să se fi încheiat, deveni conştient de faptul că viaţa şi preocupările lui, lecturile lui întinse şi neobosite, şi care fără să-i dea sentimentul că face ceva îi dădeau totuşi pe undeva certitudinea că nu pierde timpul, deşi începuseră şi se petrecuseră sub impulsul unei nevoi stricte a spiritului eliberat de rigorile studiilor obligatorii ale Politehnicii abia terminate, luară apoi un curs neprevăzut, nepremeditat, absorbindu-l şi împingându-l încet şi fără întoarcere pe un drum nou: directorul uzinei îl chemă şi îi spuse că va trebui să părăsească întreprinderea şi să se pună la dispoziţia ministerului; va fi trimis să conducă lucrările de construire a unei uzine metalurgice în Oltenia. Trebuia să plece imediat. Şi Vale părăsi, cu tânăra lui soţie, Capitala şi se instală în oraşul de provincie unde avea să petreacă cel puţin câţiva ani. Şi în timpul pregătirilor de plecare avu şi întâia nostalgie de vârstă: se simţea matur, şi simţea că nu va mai avea parte de ceea ce avusese până atunci, de ore pline de lecturi şi de ceasuri lungi petrecute în familie şi între rude. Îşi întemeia propria lui familie şi în acelaşi timp sentimentul de aşteptare în care trăise până atunci se împlinea. Trebuia, la rândul lui, să facă să se împlinească ceea ce se aştepta de la el.

Cam în aceeaşi perioadă tatăl său îşi îndeplinea şi el sarcina în comuna aceea unde fusese trimis, reuşise să facă să ia fiinţă acolo o cooperativă agricolă de producţie (un g.a.c., cum i se spunea pe atunci), şi fusese apoi chemat în Bucureşti. În urma acestei munci, pe care o duse la ţară, se consideră că e suficient de priceput în treburile agricole şi problemele legate de agricultură, şi fu numit activist de partid în aparatul CC într-o funcţie corespunzătoare.

Cei doi medici prieteni se înstrăinară din ce în ce mai mult după încercarea unuia dintre ei de a se sinucide, şi în câţiva ani relaţiile lor se răciră atât de tare, încât dacă n-ar fi intervenit un al treilea, poate că în cele din urmă s-ar fi înstrăinat de tot şi nimic nu i-ar mai fi putut ajuta să readucă iarăşi ceea ce fusese între ei;

acest al treilea era chiar doctorul Drăghici, salvatorul sinucigaşului, care, în ciuda afecţiunii pe care i-o purtau toţi bolnavii care treceau prin salonul lui, nu avea prieteni, blândeţea firii sale şi pasiunea pentru medicina curativă constituind parcă un obstacol în încercările lui timide de a-şi forma sau de a intra într-un cerc de prieteni. În mod bizar, se ataşă de doctorul Munteanu şi acesta de el. Se vizitau cu nevestele, şi în vara următoare petrecură concediul împreună.

Doctorul Munteanu nu renunţă la ambiţiile lui ştiinţifice, dar, declară el, îşi dăduse seama că a scula un bolnav din pat şi a-l face să meargă, cum reuşea admirabil doctorul Drăghici, sau a-l smulge morţii, cum fusese el însuşi smuls, face tot atât de mult cât toate tratatele, care nu sunt decât un *summum* al activităţii practice de totdeauna... Cândva, pornind de aici, va scrie poate şi el unul, care să dezvăluie lumii în cele din urmă leacul împotriva schizofreniei. Trebuie învinsă această maladie, nu ne putem nici împăca şi nici resemna cu ameninţarea ei. Nu-l mai obseda steaua doctorului Strihan şi arăta cu totul senin când numele acestuia era pomenit în faţa lui.

Cu un tact care era în realitate o deformare profesională şi când consideră el că terenul era suficient de pregătit, doctorul Drăghici îl invită într-o zi la el pe doctorul Sârbu, care între timp se căsătorise şi el, cu o femeie cam micuţă şi urâţică, dar a cărei expresie era plină de viaţă şi de farmec, şi astfel, fără să-şi aibă la început multe de spus, cei doi vechi prieteni reîncepură să se vadă regulat sâmbăta seara, la doctorul Drăghici, care le arăta o consideraţie egală şi care parcă ştia că nu se poate, cu timpul, să nu uite aceşti doi oameni care ţinuseră atât de mult unul la altul de eşecul lor din trecut şi să înceapă să se închege între ei doi o nouă prietenie. Ceea ce se şi întâmplă, mai ales că doctorul Sârbu se strică cu doctorul Stamate din pricina soţiei acestuia, al cărei nume de fată era Tiberiu, şi care nu încetase, după măritiş, să fie ambiţioasă, dimpotrivă, îşi împingea soţul de la spate ca să-şi pună mai bine în valoare talentele lui de erudit în profesiune. El se supunea, dar pe doctorul Sârbu supunerea aceasta îl scotea din sărite...

MARIN PREDA DESPRE *RISIPITORII*

*

REFERINȚE CRITICE

Marin Preda despre *Risipitorii*

Ţin să vă declar că îndată ce am văzut cartea mea apărută, m-am şi înstrăinat de ea. Cu alte cuvinte, îndată ce am avut sentimentul că îşi poate începe existenţa independentă, tot ceea ce reprezenta ea pentru mine a încetat să mai reprezinte, şi pot vorbi acum despre ea ca despre o carte „a altuia", cu avantajul, bineînţeles, al celui care ştie cum s-a născut şi care poate da explicaţii de un ordin special...

Intenţia principală a autorului, scriind această carte, a fost foarte simplă: el a vrut să comunice cititorului observaţiile sale asupra vieţii contemporanilor, şi anume: el şi-a dat seama că unii oameni exclud din viaţa lor sentimentul prieteniei, pe care îl sacrifică premeditat, pornind de la ideea că acest sentiment mai mult îi încurcă decât îi ajută în activitatea lor socială. Aceasta a fost o temă. O altă temă, a doua, la fel de simplă, poate fi formulată cam aşa: în general, oamenii nu sunt cruţaţi în viaţă de suferinţă. Suferinţa nu e un lucru dorit, ea totuşi vine. Autorul a cunoscut oameni care aveau faţă de acest fenomen o atitudine care l-a interesat: ei întâmpinau, de pildă, suferinţa, complet descoperiţi. Ce însemna acest lucru? Că suferinţa care venea nu era pentru ei o surpriză, cu alte cuvinte, că întreaga lor fiinţă era deja unită şi că mobilizarea forţelor sufleteşti – mobilizare care produce de obicei în conştiinţă o anumită panică – era deja înfăptuită, într-un cuvânt, am descoperit sau mi s-a părut că descopăr un anumit tip uman care a început să mă obsedeze şi pe care în cele din urmă l-am conceput concret şi l-am propus cititorului spre a fi contemplat (sub forma unui personaj literar). Critica numeşte această preocupare a unui anumit creator pentru găsirea unei atitudini posibile faţă de un anumit fenomen sufletesc „preocupare etică", altfel spus, că se ridică probleme de ordin moral. N-am avut această intenţie, ci doar să creez şi – dacă reuşesc – să-l predispun pe cititor la admiraţie faţă de tipul uman propus de mine contemplaţiei, morala nefiind pe primul, ci pe al doilea şi chiar al treilea plan. (Personal consider că dacă cititorul nu admiră creaţia, nu sesizează nici morala.)

Iată deci cele două teme principale şi cele două personaje menite să le poarte, e vorba, în primul caz, de doctorul Munteanu şi, în al doilea, de personajul feminin Constanţa. Ce dificultăţi am avut de învins?, sunt întrebat. Ca să sugerez ceva din aceste dificultăţi de învins pentru un scriitor, am să mă refer la altă întrebare care sună aşa: doctorul Munteanu trăieşte cumva o „criză a intelectualului", în măsura în care arivismul lui este

incompatibil cu contextul social în care evoluează şi care îl condamnă pe erou, fără ieşire, la drama sa lăuntrică?

Aşadar, iată ce a înţeles cititorul şi iată (cum am arătat deja) ce-a vrut să exprime scriitorul. E o dificultate capitală de învins pentru un scriitor, să facă deci posibilă coexistenţa, în acelaşi personaj, fără a-i sparge unitatea, a acelor elemente sau date care îl împing pe erou spre un gen de arivism social cu acelea care decurg direct din faptul că eroul elimină *premeditat* sentimentul prieteniei din viaţa lui. Şi exemple de acest gen pot da încă nenumărate, dar eu presupun că ele nu prezintă pentru cititor un interes prea ascuţit; mai important ar fi de aflat dacă s-au ridicat în calea scriitorului dificultăţi care să aibă o semnificaţie teoretică sau ideologică. Pot să vă citez una. Mi s-a pus problema următoare: ce fel de roman să scriu, un roman trăit, în genul *Moromeţilor*, sau un roman de imaginaţie, care îşi propune să atace anumite teme în modul în care o face un *scriitor profesionist*? Trebuie să vă spun că am fost, pur şi simplu, supus parcă unei torturi înainte de a mă decide şi apoi după ce m-am decis şi am început să scriu acest roman. Explicaţia nu este, cred eu, lipsită de interes teoretic şi acum, când procesul este încheiat, pot să dau unele amănunte. De mult timp observasem că niciuna dintre cărţile pe care îmi propuneam să le scriu nu-mi izbutea.

Chiar şi *Moromeţii* a ieşit, aşa cum am mai spus, parcă împotriva voinţei mele. Am tras atunci concluzia că nu voi ajunge niciodată un scriitor profesionist – în sensul în care înţelegea Balzac această noţiune – şi dacă se va mai întâmpla ca în cursul existenţei mele să mai înmagazinez fapte şi impresii la fel de unice cum au fost cele din copilărie – fapte şi impresii care s-au adunat într-un singur personaj, devenind creaţie obiectivă datorită întâmplării, adică datorită norocului de a fi găsit chiar în familie tipurile umane descrise în romanul amintit –, atunci e posibil să mai scriu încă o carte. Foarte posibil şi în acelaşi timp foarte probabil! A forţa destinul nu este totdeauna bine. Poţi ajunge scriitor profesionist, poţi scrie nenumărate alte cărţi, dar poţi rata şansa de a scrie doar o singură carte, însă ce fel de carte!?! Mai adăugaţi la asta faptul că recitind cele două sute de pagini scrise, scriitorul îşi dă seama că repetă o experienţă veche, că, adică, încearcă din nou şi scrie o carte la voinţa lui – şi nu la aceea a hazardului – şi că ceea ce iese justifică depresiunea psihică cea mai neagră, şi atunci veţi avea o idee aproximativă despre dificultăţile pe care le-am avut de învins şi despre satisfacţia şi sentimentul de uşurare de care sunt stăpânit în prezent că toate acestea aparţin acum trecutului.

„Scriitorul şi opera lui. Marin Preda despre *Risipitorii* la un seminar de literatură contemporană", în *Contemporanul*, nr. 49, 1962

Televiziunea mi-a pus întrebarea de ce a treia ediţie care tocmai a apărut a *Risipitorilor* a fost din nou refăcută. Acum, când acest roman a ajuns în

sfârşit la forma lui definitivă, mă gândesc dacă prin efortul scrierii lui n-aş fi putut să scriu cel puţin trei cărţi noi. Întrebarea care mi se pune însă şi care este pentru mine liniştitoare e dacă aceste cărţi noi ar fi putut fi *Friguri*, *Moromeţii*, vol. II, şi *Intrusul*. Sunt convins că n-ar fi fost şi iată de ce.

Prin 1953, adică după terminarea *Moromeţilor*, vol. I, dar care era încă la mine în sertar, m-am apucat să scriu volumul al doilea. M-am chinuit o iarnă şi o vară. Zilnic luptam cu o neputinţă de a scrie a cărei explicaţie îmi scăpa. Pur şi simplu nu ştiam să scriu. Stăteam în faţa hârtiei şi nu reuşeam cel mult decât să descriu scene scrise deja în volumul anterior, reluate însă într-o formă penibilă şi care mi se impuneau în mod bizar, deşi imaginaţia îmi era îndreptată asupra altor subiecte. Mă simţeam stăpânit de dorinţa imperioasă de a vorbi eu, nu personajele mele ţărăneşti, de a gândi cu mintea mea, şi nu cu a lui Ilie Tăbârgel (era unul care mă obseda), sau mai ştiu eu cu a cărui alt ţăran care îşi scotea capul printre rândurile mele trudnice şi vorbea tot el, dar fără să-mi dea sentimentul că spusele lui reprezintă sensul vieţii lui pe acest pământ (şi pe acele timpuri) şi ce soartă îl aştepta! Exasperat, am abandonat totul şi mă gândeam chiar cu seninătate să mă las de scris. Nu-mi plăcea ideea că nu pot să fac altceva decât să mă împleticesc printre picioarele personajelor mele, descriind într-un mod naiv psihologii naive, deşi ele erau expresia unei credinţe şi a unei speranţe, ca într-o nuvelă pe care am publicat-o în acei ani şi care s-a bucurat pe atunci de un mare succes. Inocenţa trebuie să aparţină numai eroilor, nu şi scriitorului. Din această trufie nu m-a scos decât întâmplarea şi, desigur, instinctul. O carte netipărită la timp rătăceşte apoi multă vreme până îşi găseşte locul potrivit în conştiinţa publicului şi a istoriei unei culturi. Din păcate pentru dorinţa de atemporal a multor începători de azi, romanul e legat de istorie şi fără ea se asfixiază. Trebuia să tipăresc ceea ce scrisesem atunci şi nu mai târziu, cu toate că romanul acesta despre ţărănimea antebelică era neterminat: nu mă interesa dacă ţărănimea română continua să se ruineze în capitalism, aşa cum spunea o frază la sfârşitul volumului, pe care ulterior am scos-o, ci viaţa unei categorii umane pândite de vicleniile istoriei; or, aceste viclenii erau abia anunţate.

Cine poate însă să asigure un scriitor că o obsesie a sa aflată în plină dezbatere a conştiinţei va trece în mod sigur şi pragul expresiei artistice? Să păstrăm, mi-am zis, în rezervă marea întrebare despre curgerea timpului şi ce poate ea aduce oamenilor şi să dăm la o parte pânza de pe tabloul gata terminat al unei epoci care s-a scurs. Pentru ceea ce va urma, vom vedea. Şi, astfel, m-am hotărât să dau drumul primului volum din *Moromeţii*. După aceea însă reveni amintirea eşecului, care se confirmă curând la o nouă încercare când vrui să continui acest roman. Mă îmbolnăvii de exasperare, seninătatea mă părăsi, zăcui în spital, apoi mă însănătoşii. Şi într-o zi îmi veni următoarea idee: foarte mulţi oameni din vremea noastră păţesc ce-am păţit eu. Nu este oare exasperarea, provocată de neputinţa de a-ţi atinge un scop

dorit, o realitate a lumii noastre moderne? Şocurile la care suntem supuşi din pricina pierderii seninătăţii şi a echilibrului sufletesc, seninătate şi echilibru supuse unei continue agresiuni a mediului şi de care nici măcar nu suntem totdeauna conştienţi, nu sunt ele oare cauza unor mari tulburări în comportamentul omului de azi?

Şi aşa am început să scriu romanul *Risipitorii*, amânând şi chiar renunţând la continuarea *Moromeţilor*. Şi deodată neputinţa de a scrie a dispărut. Eram atât de entuziasmat, încât socoteam acest roman, în sinea mea, mai bun decât tot ceea ce scrisesem până atunci. În doi ani l-am terminat şi avea peste opt sute de pagini. Urma să apară. Profitând însă de o defecţiune editorială de ultimă oră, mi-am recitit romanul şi nu l-am mai găsit bun. Din opt sute de pagini l-am redus la trei sute cincizeci, pentru ca apoi, în şpalturi, să-i mai adaug o sută. În ciuda acestor contrarieri şi reveniri istovitoare, nu simţeam nicio oboseală, ceea ce ieşea îmi plăcea, aveam sentimentul că am biruit ceva, că am căpătat un stil al meu, al gândirii mele directe, şi nu cum era cel din *Moromeţii*, în care gândirea mea se exprima indirect prin aceea a ţăranilor. Era tocmai ceea ce îmi dăduse mai înainte sentimentul neputinţei, faptul că nu aveam format şi un stil direct, fără de care continuarea chiar a tabloului *Moromeţilor* nu era cu putinţă, căci intram în plină contemporaneitate în care, fatal, scriitorul ştia mai multe decât eroul său ţăran şi la al cărui unic punct de vedere, sau viziune asupra lumii, nu putea rămâne. Descoperind acest adevăr al experienţei mele, nu mai mi-a plăcut nici a doua ediţie a *Risipitorilor*, care ea însăşi a fost rescrisă în întregime. Fiindcă între timp scrisesem povestirea *Friguri* şi volumul al doilea al *Moromeţilor*. Desigur, structura *Risipitorilor* a rămas, în parte, neschimbată, stilul însă, această ţesătură de cuvinte care încheagă figuri şi pasiuni umane, nu mai e aproape deloc acelaşi. Simţind în mână un instrument din ce în ce mai aproape de scopul său, format în aceste nesfârşite refaceri ale *Risipitorilor*, şi curajul mânuitorului lui se schimbă. *Instrusul* a fost scris într-o vară. *Martin Bormann* şi *Friguri* în două luni, *Moromeţii*, voi. II, în doi ani. Pentru un scriitor care cu zece ani în urmă se gândea cu toată seriozitatea să se lase de scris, aceste performanţe, care nu trebuie comparate decât cu el însuşi, au desigur o semnificaţie: sentimentul neputinţei de a scrie, impasul nu sunt totdeauna reale. Dar mă opresc la timp şi nu insist asupra acestui subiect.

Astăzi se scrie mult şi n-am auzit pe nimeni plângându-se că i-ar fi secat forţa creatoare, ca să-i încurajez prin experienţa mea pe alţii. Detaliile şi reflecţiile pe care aş putea să le dau în continuare pe această temă ar risca să pară neverosimile.

„Cum am scris *Risipitorii*", în *România literară*, nr. 1, 1970

Referinţe critice

Aşteptată cu un interes puţin obişnuit, *Risipitorii*, noua carte a lui Marin Preda, confirmă din plin autoritatea prestigioasă a celui care ne-a dăruit, cu ani în urmă, inegalabila monografie moromeţiană şi constituie un succes deosebit al literaturii noastre realist-socialiste. Paginile dedicate în exclusivitate oamenilor contemporani sunt atât de puternice, surprind cu atâta forţă procesele complexe ale vieţii, încât, la sfârşitul lecturii, te simţi cu adevărat copleşit. Încercând să te smulgi din imperiul dominant al romanului, căutând să-ţi ordonezi impresiile, constaţi pur şi simplu că nu ştii ce trebuie să relevi mai întâi.

Probabil că în primul rând s-ar cuveni remarcată excepţionala capacitate de adaptare a scriitorului, adică autenticitatea cu care e urmărită, de astă dată, viaţa citadină. Şi pe drept cuvânt, întrucât, alături de Eugen Barbu, nu cunoaştem alţi scriitori care să dovedească un spirit de pătrundere la fel de adânc, în medii sociale atât de diferite, cum sunt cel orăşenesc şi rural. Discutând dintr-un asemenea punct de vedere, nu facem însă decât să ne exprimăm surprinderea în ceea ce priveşte noile preocupări ale scriitorului. De aceea credem că e inutil să se urmărească cu asiduitate o asemenea idee. Inutil, pentru că e firesc ca un creator cum e Marin Preda – înzestrat cu un acut simţ de observaţie a tot ceea ce e definitoriu şi cu o impresionantă măiestrie analitică – să ne dea, pe lângă romanul ţărănimii din preajma celui de-al Doilea Război Mondial, şi marele roman al oraşului socialist. Dincolo de performanţa saltului tematic, uimitoare ni se pare, în *Risipitorii*, mai ales îndemânarea, abilitatea dovedită în cuprinderea tuturor fenomenelor esenţiale ale construcţiei socialiste, în generalizarea lor, în patosul cu care se dezbat câteva dintre cele mai delicate şi caracteristice probleme ale zilelor noastre. *Risipitorii* e unul dintre puţinele romane unde autorul nu inserează scene de producţie numai de dragul tematicii sau pentru a completa fişele personajelor cu atribute profesionale; unde incursiunile în diverse medii sociale nu se fac în virtutea unor „intenţii" de întregire a universului uman; unde mânuirea unui buchet de personaje, foarte diferite ca mentalitate şi preocupări obşteşti, nu ţinteşte o „frescă" prin aglomerare; şi unde, în sfârşit, episoadele rezervate „foştilor" nu constituie un prilej de desfăşurare suculentă a imaginaţiei, iar personajele pozitive (în speţă activişti) nu au doar rolul ingrat de factotum. Totul este firesc la Marin Preda, totul decurge cu

necesitate din ideea de bază: aceea de a înfățișa la modul sintetic, într-o imagine unică, lumea complexă a societății noastre de prin anii 1951–1952.

Virgil ARDELEANU, „O carte a epocii noastre", în *Steaua*, nr. 12, 1962

Toți aceia care îl admiră pe Marin Preda pentru substanța scrisului său și nu doar pentru niște efecte literare ușor imitabile (un limbaj și un humor anumit al lui Moromete) au deschis – sunt sigur – cu o adâncă emoție romanul *Risipitorii*. Reacția e firească. Marin Preda nu face parte din categoria autorilor care publică două volume pe an ca să realizeze la capătul unei cariere scriitoricești zece rânduri memorabile, și acelea cu indulgență. El elaborează, trudnic, după ce întâmplări trăite, experiențe umane cunoscute, acte observate și vorbe auzite străbat circuite imprevizibile în conștiința sa, se decantează îndelung, trec prin filtrul unor reflecții solide, deși pornite nu o dată din puncte de plecare, la prima vedere, ciudate.

Prozatorul nu poate lucra decât la temperaturi înalte (adică numai dacă se simte angajat într-o problematică vitală), consumându-se în actul creator, chiar dacă la sfârșit, îndărătul stilului rece, detașat, toată această combustie intensă rămâne ascunsă. Rezultatul e însă densitatea de viață și bogăția de semnificații a paginilor pe care el le încredințează tiparului. Și acestea cinci sute ultime ale *Risipitorilor* nu îl dezmint, ci dimpotrivă.

Cartea e un gen original de bildungsroman socialist. Eroii, lovindu-se prima oară cu capul de prag – cum se zice –, își trec examenul vieții. Istoria căsniciei lui Petre Sterian la începutul romanului devine astfel un fel de preludiu la ce va urma. La greu, dragostea între fosta fată de negustor și subțirelul cazangiu de la *Ateliere* își verifică trăinicia și se călește. Există un moment de criză în dialectica iubirii, atrage atenția Marin Preda. Înfrângerea egoismului, a inerției, tandrețea adaugă dragostei forța și durabilitatea tovărășiei. Constanța va repeta experiența mamei ei în condiții morale opuse. Va suferi groaznic ajungând aproape să-și piardă mințile de durere. Încercarea e pentru eroină totuși salutară, pentru că o ajută să-și învingă o anumită puerilitate sentimentală, să-și aleagă viitorul bărbat cu criterii mai severe, să îngrădească într-o măsură infinit superioară locul întâmplării în viața ei. Și Vale se formează cu adevărat neluându-și în glumă tinerețea.

În schimb, Gabi închipuie exemplul „risipitorului" în sensul negativ al cuvântului. Singurul fiu al lui Toma Sterian pare să fie sortit a avea în viață mai mult succes ca vărul său. E frumos, place fetelor, posedă o vioiciune deosebită a spiritului, se poartă degajat, știe să se descurce. Dar Gabi nu-și supune ca Vale permanent actele unei severe analize morale. Dimpotrivă, el s-a obișnuit să ocolească situațiile complicate, încercările dificile. Deși deocamdată în activitatea profesională și chiar în relațiile colegiale nu dă

semne de poltronerie, atitudinea lui egoistă în dragoste îi trădează firea adevărată. Gabi ia viața prea ușor și ea îi va da o lecție dură, nu în planul afirmării sociale, ci în cel al fericirii personale. După câteva avataruri amoroase, eroul întâlnește femeia vieții lui, dar o pierde și când își dă seama de proporțiile dezastrului e prea târziu. Primele efecte ireparabile ale risipirii zestrei morale cu care a pășit în lume se fac simțite. Ceva asemănător pățește și fiul mai mare al lui Petre Sterian, Anghel, pe plan politic însă. Figura lui rămâne totuși până la urmă în umbră și e păcat. [...]

Romanul are o construcție solidă și ingenioasă, cu întreruperi ale acțiunii și explicații ale anumitor reacții morale furnizate treptat dintr-o acumulare de situații concludente cu o margine lăsată liberă jocului interpretărilor, ca în viață. Fuga de discursivitate, de ornamentație inutilă, lasă clădirea cu contururi nete, sigure, prea austere uneori. Sunt efecte literare pe care, refuzând să zăbovească asupra detaliului, autorul le pierde pe alocuri. De asemenea, tonul narațiunii intuit aproape întotdeauna foarte exact contrastează cu unele neglijențe stilistice.

Câteva intervenții de retușare vor face desigur, la viitoarele ediții, și mai evidente marile calități ale acestui roman despre care critica va găsi mereu noi lucruri de spus. Și, încheindu-mi observațiile cu o asemenea convingere, n-am așezat oare cartea lui Marin Preda la locul ei în cadrul literaturii noastre de actualitate?

Ov. S. CROHMĂLNICEANU, „Marin Preda: *Risipitorii* (roman)", în *Gazeta literară*, nr. 43, 1962

Urmărind activitatea literară a lui Marin Preda, observăm o corelație strânsă între experiența de viață a prozatorului și problematica social-morală din scrierile sale. Nu însă într-un sens îngust, restrictiv. Epic prin excelență, autorul romanului *Risipitorii*, apărut zilele acestea în Editura pentru Literatură, nu este nici un scriitor autobiografic și nici un simplu cronicar al timpului său. Ca prozator, Marin Preda se caracterizează, în această privință, tocmai printr-o capacitate puțin obișnuită de a desprinde din fapte contemporane – trăite sau numai cunoscute – semnificații largi și adânci, de o mare forță generalizatoare. [...]

De-abia în ultimul său roman, *Risipitorii*, prozatorul a izbutit să infirme pronosticurile sceptice ale celor care limitau talentul său epic la reflectarea artistică a mediului țărănesc. Cine a urmărit strădaniile depuse, de la primele fragmente din noua operă și până la apariția ei în volum, își dă seama, credem, de perseverența și energia de care a trebuit să dea dovadă prozatorul, spre a depăși faza moromețiană.

Se poate spune, deci, că Marin Preda a străbătut o evoluție complexă de la *Moromeții* și până la *Risipitorii*, în care a fost angajată întreaga sa

personalitate artistică. Să ne gândim, de pildă, numai la funcția socială a personajelor din *Risipitorii*: activiști de partid și sindicali, medici, ingineri, cadre didactice, muncitori și funcționari din întreprinderi etc. De la investigarea unui singur mediu social, familiar încă din copilărie, prozatorul a trecut la secționarea orizontală și verticală a societății, în ansamblul ei, iar de la reconstituirea epică obiectivă a unor practici de viață, devenite aproape rituale, la descifrarea unor manifestări și atitudini în plin proces de cristalizare.

Scriitorul nu s-a îndepărtat, totuși, de aptitudinile sale specifice și esențiale: capacitatea deosebită de analiză a vieții spirituale a personajelor, forța de a reda bogăția și originalitatea individualității eroilor. Și în *Risipitorii*, ca și în *Morometii*, desfășurarea epică are un pivot psihologic, fiind determinată de procesul de prefacere și afirmare a caracterelor. [...]

Varietatea mediilor zugrăvite și a procedeelor artistice utilizate i-a cerut scriitorului o construcție mai complexă și dificilă. În bună parte, Marin Preda a izbutit să îmbine elementele eposului într-o compoziție unitară. Pe alocuri (mai ales în abordarea personajelor din lumea „foștilor"), sudarea episoadelor este insuficientă, fragmentând desfășurarea acțiunii ca ansamblu. Se acordă apoi o importanță exagerată „enigmei" doctorului Munteanu, fapt care se resimte în sens negativ în legătură cu punerea în lumină a ideii artistice de bază a romanului: răspunderea față de modul în care un personaj sau altul își risipește talentul și capacitatea de muncă.

Marin Preda se dovedește [...] un excelent moralist și în romanul *Risipitorii*. Aproape toate problemele importante, pe care le dezbate, se pun în legătură cu formarea, prefacerea și afirmarea personajelor. Chiar forța epică a lucrării rezultă, în primul rând, din capacitatea prozatorului de a dezvălui pregnant dinamica internă a eroilor ca profiluri etice.

Ion LUNGU, „Un eveniment literar", în *Tribuna*, nr. 42 și nr. 43, 1962

Risipitorii, noul roman al lui Marin Preda, aduce numeroase elemente pozitive în creația scriitorului – un mediu nou, orașul, o mare varietate de probleme, personaje etc. –, constituind o lărgire a universului său literar, precum și o sinteză interesantă a prozei analitice cu proza obiectivă. Literar vorbind, cartea depășește în valoare *Îndrăzneala* și *Desfășurarea*, dar mi se pare inferioară *Morometilor* – una dintre marile realizări ale prozei românești – prin inegalitatea tensiunii artistice, inconsecvența literară a unor personaje și neveridicitatea psihologică a unor relații.

Zilele curg – pentru eroii acestui roman – aparent egal, dar iată că fiecare dintre ei trăiește o anumită întâmplare, trece printr-o împrejurare anume și acest moment intens, această zguduire lăuntrică determină pe fiecare să mediteze cu gravitate asupra sa și asupra celorlalți, să-și măsoare forțele,

să-si revalorifice valorile de viață. Timpul, se pare, nu mai are aceeași răbdare pe care păruse a o fi avut față de Moromete, oamenii trăiesc mai intens, timpul nu așteaptă. Tinerii, ne spune autorul prin intermediul doctorului Sârbu, își cheltuiesc adesea energia într-un mod disproporționat cu importanța obiectivă, reală a obiectului, își risipesc disponibilitățile afective în amiciții și iubiri nesemnificative. Este, așadar, un roman antiromantic, care descrie momentul maturizării. Sârbu, Munteanu, Vale, Gabi, Constanța ș.a. sunt tineri care trec, fiecare în felul său, examenul de maturitate al vieții.

O altă idee ce se desprinde din roman pare a fi aceea că faptele noastre au consecințe, că erorile se plătesc, ele provoacă suferință. Romanul este educativ în sens superior, adică îndeamnă la seriozitate, ia atitudine – cu mijloace artistice – împotriva ușurinței în fața problemelor vieții. Spunem aceasta de la început, fiindcă valoarea romanului constă în primul rând în problematica sa psihologică, adică în capacitatea autorului nu numai de a face analiză, ci mai ales de a descoperi sensul etic, implicațiile profunde ale unor acte, gesturi și cuvinte ce par a fi la prima vedere de o însemnătate redusă.

Această dorință de profunzime este, de altfel, și elementul de continuitate care leagă *Risipitorii* de celelalte cărți ale autorului, fiindcă în multe privințe ultimul roman al lui Marin Preda se deosebește apreciabil de cărțile anterioare.

Paul GEORGESCU, *„Risipitorii*, roman de Marin Preda, recenzie", în *România liberă*, nr. 5671, 8 ianuarie 1963

Omenia este unul dintre laitmotivele prozei lui Marin Preda. Care sunt inamicii ei? După părerea lui Pațanghel – *foamea de bani*. Moromete disprețuiește ca atare banul. Neom poți deveni când prin „prietenie înțelegi subordonare și prin activitate științifică expansiune a eului" și ești bântuit de „suflul rece al vanității" (*Risipitorii*), ca doctorul Munteanu. De la omenie, Moromete nu abdică, preferă ruina, face eforturi să și-o mențină nealterată și în primul rând se disimulează mereu. „Singura grijă care poate lua proporții mari în conștiința unui om este să nu se piardă pe sine", conchide doctorul Sârbu. Este tema *Risipitorilor*. Din generația risipitorilor fac parte Vale, Tanța, Gabi Sterian, doctorii Sârbu și Munteanu. Risipitor la propriu e Gabi. Tanța se risipește, anarhic și unilateral, pe sine. Doctorul Sârbu se risipește cu prudență, atât cât să nu se piardă. Munteanu nu risipește nimic. Îi lipsește generozitatea. E arivist – de o glacialitate totală, infinit mai periculos decât frivolul Gabi, deși, aparent, ca și lui Soames din *Forsyte Saga* de Galsworthy, nu i se poate reproșa mare lucru.

Nu se poate afirma că *Moromeții* este cartea unui personaj, iar *Risipitorii* a unei probleme (prietenia sau așa ceva), dezbaterea etică, implicită în

Morometii, mai evidentă, uneori ostentativă în *Risipitorii*, le este comună celor două romane. Dacă Moromete era obligat să se disimuleze, doctorul Sârbu, Tanța, Vale etc., în noile condiții, au posibilitatea afirmării directe, libere, dezinvolte. De aici dezbaterile în privința sincerității, încrederii etc. „Trebuie deci să te faci cunoscut și să faci în așa fel încât să aminteşti celorlalți cine ești tu și care e locul tău adevărat printre ei și că... ei au datoria să fie atenți și drepți... Și nu trebuie în niciun caz să-ți pierzi încrederea", declară doctorul Sârbu. [...]

Starea de surpriză a criticii, la apariția *Risipitorilor*, motivată într-un fel și de noutatea subiectului în opera lui Preda, ține și de o deosebită primenire a modalității romanești, a tehnicii și a viziunii artistice. Ironic, în sens romantic, în *Morometii* Marin Preda își privește distant propriile plăsmuiri, obligându-l pe Moromete să hamletizeze patetic: „Iese sau nu iese șaptezeci? Asta e întrebarea." În *Risipitorii*, cu unele excepții (v. scena cu foștii legionari, de exemplu), autorul, amestecat printre planurile romanului, e mai timid cu ele, mai puțin dezinvolt. Dacă lumea moromețiană îi aparține prin obârșie pe de-a-ntregul, universul risipitorilor nu este domeniul său absolut. Paralela *Morometii-Risipitorii* e oarecum similară cu cazul *Enigma Otiliei-Scrinul negru*. G. Călinescu trece de la un roman de tip balzacian, rotund închis, la unul de un tip, i-aș zice, compozit. La fel, Marin Preda, de la *Morometii*, trece la *Risipitorii*, care este în același timp roman de analiză, de producție, sentimental, de notație reportericească, uneori bildungsroman.

Șerban FOARȚĂ, „Corelația tipurilor literare și temelor în proza lui Marin Preda", în *Orizont*, nr. 8, 1964

Consecvent programului său estetic după care o operă literară nu-și găsește justificarea dacă nu vehiculează o problemă de viață și – chiar mai mult – dacă nu are fixată la temelia întregii ei structuri o astfel de problemă, Marin Preda s-a simțit stimulat (ambiția i-a fost stârnită probabil și de inițiativele lui G. Călinescu în această direcție: *Bietul Ioanide* și *Scrinul negru*) să scrie un roman al orașului contemporan, dar nu o cronică socială pur și simplu, mai mult sau mai puțin expozitivă, ci o carte de confruntări în conștiință și de conștiințe, un roman al eticii socialiste.

Risipitorii (primit mai mult decât elogios de grosul criticii, ceea ce nu l-a împiedicat pe autor să considere că romanul trebuie îmbunătățit, lucru pe care l-a și făcut) reușește, într-o oarecare măsură, să imprime faptelor timbrul specific cărților cu „punct de vedere" și cu ordonare problematică. S-a glosat din belșug în cronici și articole referitor la locul pe care-l ocupă motivul prieteniei și al dragostei în această carte de „morală practică", ce pare a recomanda necesitatea unei rezerve protejatoare în raporturile cu semenii,

în afecțiune mai ales, domeniu în care „risipa" – prea târziu constatată – duce la dezechilibru. Critica chiar a exagerat în această privință, pe o linie ale cărei primejdii au fost de altminteri sesizate de însuși autorul: „Ea (critica) are tendința să înțeleagă prea multe, să atribuie operei literare prea multe idei, încărcându-i bagajul și riscând, prin asta, s-o cam înstrăineze de cititor" (*Luceafărul*, nr. 21, 1962).

Am adăuga la aceste observații de bun-simț și constatarea că uneori furia filozofantă a comentatorilor face să atipească necesarul spirit critic. În realitate, romanul, interesant și promițător ca experiență a lui Marin Preda, nu are un ritm, nu are organicitate, autorul pune în el cam tot ceea ce știe, și acest lucru se simte la lectură, așa cum simți lipsa cutelor la o draperie. Precaritatea conținutului aperceptiv specific lumii înfățișate (mediul intelectual, burghez și chiar muncitoresc) se transmite direct reflecției și notației, nu de puține ori iritante prin artificialitate și printr-o prea zeloasă precizie. Personajele, mai ales, gândesc în fraze gata făcute, într-un stil care anulează orice diferențiere între indivizi.

Cornel REGMAN, *Fișă de dicționar: Marin Preda*, în vol. *Confluențe literare*, București, Editura pentru Literatură, 1966, pp. 84-85

Ce valoare să acordăm [...] noțiunii de risipitor, dacă o privim strict sub specia eticului, detașând-o cumva de implicațiile din planul concret și imediat al vieții eroilor marcați de ea? Semnifică un viciu, o tară morală sau o virtute? Și una și cealaltă concomitent – aceasta pare să fie încheierea la care conduce întreaga desfășurare a cărții lui Preda, și de aici complexitatea simbolului pe care ea îl impune. A fi risipitor ar însemna deci: nepăsare, inconstanță în urmărirea unui țel, dispersarea neglijentă a forțelor, nehotărâre, în fine, slăbiciuni ale spiritului și ale voinței care, laolaltă cu alți factori, determină și explică dramele nerealizării, ratările. Dar a nu reuși în ceea ce întreprinzi, a rata în permanență nu constituie numaidecât indicii de infirmitate morală, ci – poate – numai o ineficiență practică la a cărei origine aflăm: reticența, discreția, candoarea și, mai cu seamă, scrupulul de a nu folosi orice mijloc și de a nu plăti orice preț pentru atingerea obligatorie a scopului. Rezultă atunci că renunțarea sau insuccesul sunt fapte ce pot dobândi, în anumite împrejurări, o calitate etică. E o idee a cărții și o temă de meditație obsedantă în literatura lui Marin Preda, o literatură care e a înfrânților înnobilați de spiritualitatea lor superioară, chiar dacă ineficientă practic.

Prefacerile succesive prin care a trecut acest roman, de la prima sa ediție (1962) până la ultima, anunțată de autor ca definitivă, au urmărit o tot mai deplină obiectivare a viziunii. Marin Preda atenuează în chip inspirat tendința versiunii prime de a da rezolvări stricte (în ordinea epicului, a intrigii)

tuturor raporturilor create între protagoniști: cum era în prima ediție căsătoria Constanței cu doctorul Sârbu sau căsătoria lui Vale, soluționări în spiritul unei echități răsplătitoare și al unui moralism evitat în noile ediții. Aceste raporturi dintre eroi rămân acum în multe cazuri indecise, nu numai în plan social, dar și afectiv, o indecizie care sporește complexitatea vieții interioare. Portretul unuia dintre eroii principali, al doctorului Munteanu, e revăzut substanțial încă de la ediția a II-a, trasat în linii mai puțin apăsate și mult îmbogățit în nuanțe. Menținând ca trăsătură structuratoare enorma vanitate și setea nedomolită de dominație, el nu mai ilustrează însă numai un caz banal de arivism și impostură. E un om care deține o facultate fascinatorie, un suflet care transmite mari curenți de energie, o minte activă, însușiri ce explică mai convingător prietenia pe care i-o acordă de atâta vreme lucidul și scrutătorul doctor Sârbu. Dar, risipitor ca și ceilalți, acționează imprudent și se prăbușește fulgerător, deznodământ accelerat de imensul complex al orgoliilor rănite care îl împinge, de altfel, să încerce gestul autosuprimării.

Nemaidirijând acțiunea romanului pe o rețea atât de riguros întocmită, lăsând unele fire să atârne în gol, estompând unele culori prea vii și diminuând din amploarea părților analitic-explicative, autorul conferă noii versiuni un caracter deschis spre mai multe soluții, posibilități multiple de interpretare, sugerate în subtext.

Gabriel DIMISIANU, *Risipitorii*, în vol. *Prozatori de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1970. pp. 37-40

Există în *Risipitorii* un episod căruia nu i-am dat atenție, când am citit primele versiuni ale romanului, și care acum mi se pare foarte semnificativ. Un psihiatru povestește cum l-a vindecat pe un tânăr tăietor de lemne care suferise un traumatism moral. [...]

Episodul conține *in nuce* romanul care analizează, la niveluri diferite, câteva asemenea „crize" survenite în raportul dintre indivizi și mediul social. Modalitatea literară însăși repetă parcă felul de a proceda al psihiatrului: romanul n-are un singur subiect, nici un singur personaj principal, nici o desfășurare epică liniară, dar se compune din mai multe anchete morale, pe care unele personaje le întreprind pe cont propriu, ducându-le până la capăt sau părăsindu-le, pentru ca altele să le reia de unde au fost întrerupte și să le sfârșească sau să le părăsească la rândul lor. Din această interferență de examene morale (de căutări, de iluzii, de întrebări fără răspuns și de soluții provizorii) rezultă materia epică a *Risipitorilor*, care nu mai are structura închisă, de „istorie" cu început și sfârșit, a romanului tradițional, a *Moromeților*, ci structura deschisă a unei meditații intelectuale. Ceea ce nu

înseamnă că romanul ar fi abstract problematic. Talentul excepțional al prozatorului transformă necontenit, și în chipul cel mai firesc, examenul moral și social într-o aventură existențială, dând fiecărui „exemplu", fiecărui „caz" densitatea inefabilă și concretul misterios al unui destin. [...]

Risipitorii este, într-adevăr, romanul unor crize morale datorate agresiunii mediului social asupra unor oameni care nu pot (sau nu știu) să se apere, naivi sau inconștienți, și care-și pierd, din această cauză, încrederea, se închid în ei, asemenea tăietorului de lemne pe care tovarășii de lucru l-au împins de pe locul său pe bancă, cu brutalitate și nepăsare. Personajele romanului „repetă", în planul ficțiunii literare, șocul moral și depresiunea autorului. Încercând să-și justifice personajele, să le explice comportarea ciudată și să le vindece, autorul încearcă să se justifice și să se vindece pe sine. Aceasta este istoria celei dintâi versiuni a *Risipitorilor* din 1962: transformarea acestei versiuni, în anii care au urmat, rescrierea, în fond, a romanului de încă două ori este o altă istorie, și ea coincide cu descoperirea de către Marin Preda nu pur și simplu a unei teme literare noi (traumatismul moral), dar și a unui mod de a-și lega experiența de literatura pe care o creează, de a preface hazardul inspirației, „norocul" din care a țâșnit un roman așa de perfect, de rotund, ca *Morometii* într-o veritabilă disciplină creatoare, din care aveau să se nască al doilea volum al *Morometilor*, *Friguri*, *Intrusul*, însăși versiunea de azi a *Risipitorilor*. Dintre toate cărțile lui Marin Preda, *Risipitorii* este cea mai semnificativă pentru evoluția prozatorului, pentru că ea este expresia cea mai directă a acestei evoluții: metamorfoza lui Marin Preda, din autor al *Morometilor* în scriitor profesionist.

Oricine compară cele trei forme ale romanului remarcă nu numai superioritatea ultimei, dar deplina ei claritate, artistic vorbind. Nu mai este nimic parazitar, nicio abatere de la sensul principal, cronologia evenimentelor a devenit mai firească. Acum se observă mai bine destinul comun al unor personaje, ca și cum autorul ar repeta, în variante, o situație anumită, încercând să răspundă, prin exemple diferite, la aceleași întrebări: de ce se produce agresiunea mediului asupra indivizilor? În ce condiții își pierd oamenii puterea de a se apăra și încrederea, în ei sau în alții? Cum se reface echilibrul zdruncinat și cu ce preț? [...]

Risipitorii este romanul crizei și al anchetei: diagramă a unor traumatisme morale. Personajele își văd, brusc, amenințată ordinea interioară a existenței lor de până atunci; ele traversează o perioadă depresivă din care ies distruse ori numai modificate sufletește; o nouă ordine se instaurează, dar ea nu mai este clădită pe ignoranță ori pe inconștiență, ci pe amărăciune și pe amintirea unor pierderi ireparabile. Constanța, doctorul Munteanu, doctorul Sârbu, Petre Sterian, Gabi, Mimi Arvanitache parcurg, toți, acest ciclu al clarificării prin suferință, la capătul căruia devin *alții* decât cei care au fost înainte.

Ei sunt „pacienții". Dar sunt și „medicii", fiindcă supraviețuirea lor este o lentă readaptare, care echivalează cu o continuă, neobosită, răscolitoare anchetă morală. Pacienți și medici, ei sunt risipitorii, aceia care nu învață să trăiască decât după ce au risipit o parte din ființa lor, ca un tribut fatal plătit inconștienței, superficialității sau lipsei de experiență. Autorul nu-i scuză, nici nu-i acuză, căci el știe că nu există un adevărat echilibru decât după suferință și îndoială, nici o adevărată seninătate decât după risipire și disperare. El îi contemplă cum se risipesc, mai întâi spre a-și putea relua viața de la început, pe urmă, când „criza" s-a consumat și când „ancheta" pe care au întreprins-o i-a clarificat sufletește.

Romanul se deschide și se încheie, așadar, cu un început: ceea ce desparte aceste două începuturi este, în plan ideatic, traumatismul moral, în plan epic, un anumit ritm temporal. Poate că lucrul cel mai uimitor în *Risipitorii* constă în felul în care Marin Preda știe să sugereze acest timp concret, interior al evenimentelor psihologice. Ca și în *Moromeții*, timpul pare la început răbdător cu oamenii, precipitându-se la sfârșit; meticulos, analitic la început, timpul romanului devine concentrat și sintetic la sfârșit. Nu cred că mă înșel: ceea ce unifică evenimentele sub raport epic, ceea ce preface ideile în viață, exemplele în personaje și ancheta morală în căutare existențială, ceea ce, în definitiv, constituie valoarea inefabilă a romanului este intuiția timpului acestuia care-și schimbă imperceptibil calitatea, durata, antrenând în curgerea lui extraordinar de reală oameni și întâmplări, concretizându-i în tiparele memorabile ale unei existențe sau ale unui destin.

Nicolae MANOLESCU, „Romanul timpului moral", în *Contemporanul*, nr. 4, 1970

Trei versiuni, care au adus fiecare modificări însemnate de structură, însoțite de explicațiile nu atât estetice, cât psihologice ale autorului, iată motive suficiente ca romanul *Risipitorii*, așa cum se prezintă în formă „revăzută, definitivă", să atragă atenția și unui „ochi" critic deprins cu o altfel de lectură a literaturii decât aceea a cronicarului obișnuit. Cronici Marin Preda a avut multe și va mai avea destule. [...] Dar, în sfârșit, să revin la Marin Preda, la scriitorul „profesionist" Marin Preda, expresie folosită superficial de un cronicar-jurnalist, tocmai în legătură cu acest roman, într-o accepție ce mi se pare de două ori greșită.

Dacă prin „profesionist" se înțelege scriitorul care se consacră exclusiv operei sale, din ale cărei venituri se întreține, Marin Preda a fost un astfel de „profesionist" și înainte de *Risipitorii*, de fapt încă de la începutul carierei sale. Stimez sincer tocmai acest tip de scriitor, care înțelege să facă *doar* carieră literară, producând o operă de valoare, implicit socială, prin

semnificație, exponență și putere de circulație. Cu instinctul adevăratului scriitor, Marin Preda a înțeles să-și concentreze toate energiile într-o singură direcție. Când constat în jurul meu ce împrăștiați, într-adevăr „risipitori" cu timpul și posibilitățile lor, sunt atâția scriitori avizi de „poziții" (singura poziție reală a scriitorului autentic este cea literară), nu pot să nu apreciez marea economie și disciplină pe care și le-a impus Marin Preda alături de alți câțiva scriitori (nu mulți), care știu ce vor și care nu vor să facă decât literatură bună. Dacă însă prin „profesionalizare" se înțelege, în cazul *Risipitorilor* și al altor romane, doar eufemismul producției literare curente, de serie, definiția este și mai eronată. Un roman scris de trei ori nu intră în niciun caz în formula literaturii profesionalizate, scrise după rețete oarecum standardizate. Vorba scriitorului, cu energia cheltuită, el putea scrie cel puțin trei noi romane. Dacă a revenit și a insistat asupra unei singure teme, motivul este mai profund și trebuie căutat cu atenție în altă parte.

Marin Preda a vorbit despre inhibiția unui anumit șoc psihologic, pe care l-aș traduce printr-o criză de dezadaptare și readaptare. Venit dintr-un alt mediu, să-i spunem „morometian", foarte tipizat și ancestral în reacțiunile sale, scriitorul n-a asimilat dintr-odată societatea urbană și spiritul citadin. În ce mă privește, nu cred că acest proces este pe deplin încheiat nici azi. Scriitorul intuiește multe nuanțe specifice, descifrează bine mecanismul și stilul unor noi reacții sociale (uzină complicată, mare spital, lumea intelectuală), dar el păstrează încă în linii esențiale viziunea sa literară arhetipică – frustă, mefientă, disimulată, utilitaristă – pe care o regăsește și la eroii săi actuali, nu obligatoriu să se comporte astfel chiar în toate reacțiile lor. [...]

Nu știu dacă s-a vorbit până acum de ceea ce s-ar putea numi (cu o expresie psihologică foarte tehnică la care renunț imediat) *behaviorismul* eroilor lui Marin Preda, aproape toți cazuri tipice de psihologie net comportamentistă. Eroii săi se definesc și se realizează exclusiv prin acțiunile lor, fără a avea și conștiința (cu toate implicațiile lor morale) a acestor acțiuni, totdeauna imediate, spontane, dure, nereflectate, perfect obiective. Expresia „comportament" apare uneori și în portretizarea personajelor. Dar chiar dacă Marin Preda n-ar avea această noțiune (mânuită într-o accepție curentă), este evidența însăși că personajele sale sunt doar *ceea ce fac*, nu *ceea ce gândesc*. Constanța întreprinde lucruri admirabile (acțiuni de alfabetizare), dar fără nicio reprezentare a conduitei sale. Când să dea explicația atitudinii lor, eroii întreprind doar acțiuni, fac simple gesturi. Răspunsul sau reacția lor este un act, nu o analiză sau o motivare morală. [...]

Marin Preda păstrează deci mereu această intuiție a sufletului de tip „țărănesc", nediscursiv, împietrit, milenar, defensiv-viclean și deci închis ermetic. De unde și imposibilitatea comunicării reale. Eroii se înstrăinează

foarte repede unul de altul, impenetrabili și impermeabili. Sunt mereu *singuri*, împinși și desfăcuți, nu de inițiative personale, ci de împrejurări, determinări obiective, exterioare. Tot ce pot ei să surprindă, în rarele lor clipe introspective, sunt doar efectele acestor interrelații sociale, implacabile, mecanice asupra lor. Din care cauză, totul pare produsul unor întâmplări, improvizații sau al unor forțe supraindividuale. Nu-i de mirare că, prinși într-un astfel de clește (inclusiv al inadaptării, al noului statut social), mulți, mai toți eroii din *Risipitorii*, ratează. Sunt de fapt oameni foarte comuni, mediocri, care întâmpină doar eșecuri. Nu ei se „risipesc", ci doar viața îi „risipește", îi destramă, îi anihilează, fiindcă-i domină cu autoritate.

La antipodul „romanului psihologic", *Risipitorii* nu este deci, în niciun caz, „romanul timpului moral". Eroii au doar „moralitatea" actelor și a comportamentelor lor. Obiectivați total în gesturi, ei sunt cu inocență amorali, cu existență imediată, prezentă, comportamentistă, disociați – în momentele hotărâtoare, care definesc o psihologie – de propria lor conștiință. Este de ajuns să se producă primul traumatism moral, ca personajele să reacționeze doar prin impulsiuni, reflexe, acte instinctive, nereflectate. În orice caz, să nu și le poată explica decât tardiv, trudnic, cu mari ocoluri. De cele mai multe ori niciodată.

O expresie care circulă, aplicată destul de fantezist la unii scriitori (conformiști sau inconformiști după împrejurări) este aceea a „curajului social". Îndrăznesc să afirm, în această ordine de idei, că *Risipitorii* constituie, într-adevăr, un astfel de roman, efectiv „curajos", vreau să spun neconvențional, lucid critic, incisiv în toate scenele de critică socială. Mare expert în abuzuri „rurale", Marin Preda continuă ancheta în medii carieriste, birocratizate, de cadre, sau pur și simplu combinative, din sfera industrială și intelectuală. Confruntările de la spitalul de psihiatrie, stilul și tehnica unor ședințe, o serie de manevre de culise, climatul moral care poate genera numeroase nedreptăți și erori flagrante găsesc un scriitor dur, pe măsura lor. Diferite obstacole, inerții, invidii, concurența fără scrupule a promoției sociale par la un moment dat forțe implacabile, uneori chiar monstruoase, prezentate cu o răceală desăvârșită. Marin Preda a ajuns la această maturitate a mijloacelor sale, care poate revela situațiile cele mai crude și cele mai brutale, cu un ochi detașat, impasibil și foarte exact. Momentul social evocat are o bună și deci severă definiție.

Remarcabilă este și construcția, studiată, echilibrată, cu secvențe și episoade bine decupate, fără lungimi, fără digresiuni inutile. Tehnica scriitorului este – acum – evidentă, superioară. Marin Preda știe să se desfășoare simultan pe multe planuri, să sintetizeze în câteva pagini o biografie și o carieră, are

talentul definițiilor lapidare, al caracterizărilor esențiale. A ști unde să începi și să tai o scenă ține în egală măsură de vocație, experiență și rutină, calități pe care Marin Preda le relevă în *Risipitorii* cu o deplină sobrietate.

Adrian MARINO, „Din nou: *Risipitorii*", în *România literară*, nr. 10, 1970

Nu neapărat o ipostază nouă, un experiment neizbutit precum s-a spus de critici, este romanul *Risipitorii* (ed. I – 1962, ed. a II-a – 1965, ed. a III-a – 1969). Aici prozatorul verifică, punând în fața istoriei, niște naturi speciale – intelectualii. Aceștia au reacții ambigue, se rătăcesc în labirintul prezumțiilor și ajung aproape de ratare. În fond, doctorul Munteanu este un caz de ratat ambițios, doctorul Sârbu – un savant veleitar, iar Vale – un ins complexat. Comportamentul lor este în general flexibil și se poate spune că istoria nu-i întoarce din calea începută, nu le distruge vocația. „Risipirea" lor ține de lipsa conservării personalității proprii, de imposibilitatea opțiunilor categorice.

Doctorul Munteanu își cultivă cariera cu o îndemânare demnă de urmașii lui Stănică Rațiu, dar nu are ce pune în loc în momentul renunțării la compromis. În schimb, Sârbu e mai tenace în cultivarea vocației, dar îi lipsește hotărârea și impertinența pentru a se autodepăși, adică ceea ce are doctorul Munteanu. Curioasă este prietenia lor, dar în fond explicabilă, întrucât cei doi se completează perfect unul pe altul, așa cum două jumătăți se cheamă și se atrag pentru a forma un întreg. De aici misterul prieteniei lor devenite proverbiale. Dar cel mai interesant personaj al cărții este totuși Constanța Sterian, soția doctorului Munteanu. (Ne amintim că, în *Moromeții*, Preda excela în conturarea unor tipuri feminine puternice prin voluntarismul afectelor: Polina, Catrina Moromete, Mărioara etc., și vom vedea apoi pe Maria din romanul *Intrusul*.) Constanța deține în potențial enigmatice energii afective, care-l determină pe doctorul Munteanu s-o părăsească. Opțiunea erotică a Constanței (bizară în conștiința doctorului Munteanu, în timp ce pentru sine era o verificare a feminității, aproape ontologică) o conduce la un deznodământ nefericit. Astfel refuzul laș al acestuia de a se angaja la nivelul profund al iubirii ei și divorțul neașteptat o cufundă într-o stare cataleptică indefinită. Dezamăgirea trezește o apatie grea în naturile dotate cu energii latente și, din acest punct de vedere, Constanța anticipează voluntarismul erotic al lui E.B. din romanul *În absența stăpânilor* de Nicolae Breban.

Marin MINCU, *Marin Preda – romancier*, în *Critice*, vol. 2, Editura Cartea Românească, București, 1971, pp. 229-231

A treia ediție a *Risipitorilor* încheie un proces de constituire a romanului în care cele trei ediții „revăzute" nu exprimă atât punerea de acord a conținutului cu un anumit mod de abordare, mai actuală, a problemelor, ci o semnificativă analogie cu ceea ce li se întâmplă personajelor cărții. Acestea trec succesiv prin experiențe pe care apoi și le revizuiesc în lumina altor fapte și a altui tip de relații între ele, fără ca prin aceasta să le poată și anula, șterge din memorie. Când Constanța iese din spital, ea își dăduse seama, în timpul crizei, că înțelegerea și revizuirea nu scad suferința eșecului. Tristețea are însă un sens numai după ce personajul și-a trăit suferința până la capăt ori, cum spune medicul medicilor, doctorul Ionescu, a acceptat-o ca pe o realitate a trupului și a conștiinței sale. Scrierea romanului nu este altceva decât revizuirea succesivă a faptelor prin care trec personajele, iar simplele tăieturi ori adăugiri în text nu fac romanul din această ultimă ediție mai bun ori mai rău. *Risipitorii* este de fapt un roman în trei volume.

Tema acestui roman e aceeași cu a *Intrusului*: relația individului cu ceea ce el crede a fi istoria, mediul, societatea. Personajele intră în scenă cu oarecare dezinvoltură, cu o naivitate a lipsei de experiență care le face de la prima apariție vulnerabile. [...]

Criza, deruta și parțialul eșec al personajelor vin din tratarea relațiilor umane cu normele unui domeniu particular, ori cu cele moștenite fără verificare din ideea falsă, în fond, despre morala umană. Ele pierd, risipesc acele fapte, experiențe, sentimente care, trecute prin norme și criterii străine esenței lor, nu primesc răspunsul așteptat. Faptul că unele au o experiență considerabilă ori că altele abia o câștigă nu schimbă lucrurile. Scriitorul și-a ales personajele în sensul că le-a amestecat vârstele pentru a nu crea iluzii vane. Procesul prin care trec eroii săi nu apasă fatal asupra unei generații ori a alteia, ci își alege victimele cu aceeași siguranță din toate, fiecare trăindu-și criza în împrejurarea caracteristică: profesie, iubire, căsătorie, prietenie. Nu aceste acte fundamentale ale existenței atrag de la sine criza, ci valoarea fiecăruia este pusă cu gravitate la încercare de o nouă istorie în care vechea experiență a omului – personală, familială și socială – se dezmeticește dintr-un echilibru iluzoriu. Eroarea de a confunda noua poziție a individului față de mediu cu sensibilitatea excesivă a omului „modern" este divulgată cu pătrundere unică în literatura de azi. „Excesul de sensibilitate" nu este decât o formulă artificială pe care lipsa de experiență o împinge în fața unor solicitări neașteptate. *Risipitorii* relevă dramatismul neechivoc al acestei situații.

C. STĂNESCU, *Risipitorii*, în vol. *Cronici literare*, București, Editura Cartea Românească, 1971, pp. 53-57

În ediţiile anterioare, tema generaţiilor care se continuă, opunându-se, era mai accentuată. Acum, abia enunţată, această posibilă direcţie de dezvoltare a romanului e părăsită repede, în favoarea intuiţiilor pe care scriitorul le percepe ca fundamentale. [...]

Subiectele pe care le însumează romanul, oarecum mixtate, mai puţin arhitecturate într-un ansamblu, îşi revelă coeficientul comun ca termeni în aceeaşi problemă: cum e posibilă coexistenţa? Din clipa când tonul naraţiunii a devenit interogativ, dramatizat, e limpede că scriitorul a părăsit atitudinea contemplativă, atotştiutoare, pentru o alta, dilematică, acută, implicată direct în soluţionări şi rezultate. [...]

Reflectate, lipsite de expresia nemediată a unei motivaţii interioare, psihologiile au un caracter parţial: ele există prin gesturile lor, şi acelea selecţionate numai întrucât se repercutează asupra altcuiva.

Imediat, în funcţie de acest criteriu, al câmpului de forţă, iradiat sau suportat, se instaurează cele două mari categorii umane: cei care influenţează şi cei care cad sub influenţă.

Aproape toate cuplurile se constituie după această lege secretă a atracţiei dintre contrarii, în care mobilitatea captează inerţia, mediocritatea se lasă sedusă de strălucire, succesul fascinează pe complexaţii de ratare (Sârbu-dr. Munteanu, Constanţa-dr. Munteanu, Gabi-Vale, Vale-Anda, Gabi-Mimi Arvanitache etc.).

Echilibrul se păstrează puţină vreme între limitele normalităţii: relaţia degradându-se repede, involuează spre un raport, făţiş sau subtil, de dominaţie şi dependenţă. Uimitoare îi apare scriitorului această sete de preeminenţă, care, pentru a se satisface, uzează de violenţă şi umilire.

Risipitorii e în fondul lui un roman despre putere şi defensivă. Observaţiile sunt aproape inepuizabile când e vorba de nuanţele acestui raport, despre modurile în care forţa acaparantă îşi subordonează partenerii şi racolează admiratorii, îşi joacă publicul, transformându-l într-un grup adulator sau, dimpotrivă, vindicativ, despre felul în care undele insesizabile ale forţei trec de la un individ la altul, investindu-l cu însemnele alegerii, excepţiei.

Magdalena POPESCU, prefaţă la Marin PREDA, *Risipitorii*, roman, vol. I, ediţia a IV-a revăzută, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, pp. XIII-XVIII

La zece ani de la întâia apariţie (în 1962), romanul lui Marin Preda, *Risipitorii*, intră, cu ediţia a patra revăzută, în „Biblioteca pentru toţi" (două volume: 286 + 327 pagini). Autorul n-a respectat deci nici textul „definitiv" al celei de-a treia ediţii (E.P.L., 1969). Se ştie că această din urmă ediţie modifică radical ediţia a doua (E.P.L., 1965), ea însăşi diferită de cea dintâi. Schimbările treptate au mers nu numai în direcţia simplificării şi concentrării

(ediția a doua cu 104 pagini, iar a treia cu 114 pagini mai puțin decât prima), dar și în direcția transformării psihologiei eroilor, a problematicii lor și prin consecință a structurii narative (în ultima ediție, a patra, noile intervenții sunt doar de natură stilistică).

O primă întrebare pe care și-a pus-o critica, fără s-o lămurească, este cu privire la semnificația titlului. După Magdalena Popescu, autoarea prefeței la ediția a IV-a, „risipitorii" ar fi „urmașii care abuzează sau nu știu să prețuiască ceea ce au moștenit". Credem că romancierul s-a gândit mai degrabă la niște eroi înzestrați cu o anumită disponibilitate (nu numaidecât în sens gidian [...]) pentru aventură, eroi capabili de a intra în competiție cu timpul, de a se angaja în relații cu semenii lor, într-un cuvânt, cu climatul social și moral al epocii. Exponenții aventurilor din *Risipitorii* sunt în cea mai mare parte intelectuali de formație nouă, proveniți din clasa muncitoare, pentru care nu trecutul sau moștenirea contează în primul rând, ci prezentul și viitorul. [...]

Fiind un roman cu intelectuali, *Risipitorii* e în chip firesc un roman de idei. Există sub acest raport deosebiri însemnate între prima și a doua versiune. În prima redactare, Constanța, bolnavă, e îngrijită de doctorul Sârbu și, după o idilă în București și la Tușnad, se mărită cu el. Aici doctorul Sârbu și nu Munteanu se îndoiește de sentimentul prieteniei și admite sacrificarea ei în favoarea altui ideal, ca, de pildă, cel al iubirii. În varianta întâi se atribuie lui Munteanu o predestinație spre exemplaritate, o vocație genială care-i pune în mișcare ambiția. În a doua variantă Marin Preda elimină acest determinism și atribuie lui Munteanu o naștere obișnuită. „Dacă eu am fost sau sunt un om excepțional, mărturisește eroul, este îndoielnic." Irascibilitatea lui față de semeni din prima variantă se transformă într-o concepție filozofică asupra existenței, bizuită pe o formă de nausé care nu exclude ideea de sinucidere, dar și pe respingerea puterii folosite ca scop, nu ca mijloc. Doctorul Munteanu e în versiunea ultimă un adept al unui ideal de viață activ, umanist [...]

Din prizonierul propriei sale vanități, doctorul Munteanu devine, în versiunea ultimă a romanului, umanizat printr-un act disperat de curaj, care putea să-i fie fatal, un militant, dacă nu pentru prietenie în înțelesul restrâns al cuvântului, pentru solidaritate în înțelesul superior.

Al. PIRU, „Risipitorii", în *România literară*, nr. 2, 1973

Valoarea esențială a romanului *Risipitorii* rezidă în tenta sa de frescă. Investigația epică a lui Preda parcurge aici o impresionantă suprafață socială. În acest sens, avem de-a face cu un roman-sondaj.

Straturile societății românești la 1952 sunt trecute în revistă aproape exhaustiv și lapidaritatea este compensată de acuitatea observației. Sunt prospectate lumea satului; periferia, mahalaua; uzina; mediile funcțio-

năreşti; şcoala şi oamenii ei; spitalul, de la laborant până la academician; mediul „foştilor"; e schiţată lumea diplomaţiei şi chiar, prin câteva tuşe, cea a înaltei politici. Arta romancierului e vădită în pregnanţa cu care sunt sugerate o anumită atmosferă istorică şi un complex de probleme specifice fiecărui nivel social, uneori în episoade foarte restrânse. Este, pe lângă meritul unui ochi pătrunzător, şi efectul bunei asimilări a marii literaturi clasice. Pentru a da o imagine extrem de veridică şi semnificativă asupra unui moment nodal al istoriei Europei, bătălia de la Waterloo, Stendhal nu are nevoie decât de vreo câteva pagini. [...]

Lupta cu inerţia este a doua temă a romanului. Personajele au de înfrânt rezistenţe de natură profesională (inginerul Vale în uzină, doctorul Munteanu în spital, directorul Jurcă), de natură morală (doctorul Sârbu), de natură politică (Petre Sterian). Fiind romanul unei societăţi în transformare, *Risipitorii* e şi romanul unor oameni în transformare. Sunt personaje care au de reprimat propria inerţie, cum e Constanţa. [...]

Marin Preda este un moralist, dar nu la nivelul firii insului, ci la nivelul firii unei societăţi. El face radiografii caracterologice nu ale unor structuri individuale, în gen clasic, ci ale unor structuri sociale. Este un moralist la scară amplă, un moralist social.

George PRUTEANU, „Marin Preda", în *Convorbiri literare*, nr. 4, 1973

Departe de a fi o operă de plan doi, *Risipitorii* ocupă, prin caracterul ei de dezvăluire, un loc important în creaţia scriitorului. *Moromeţii* ne prezentase o lume în care seismele nu rămân fără consecinţe asupra omului, asupra alcătuirii lui sufleteşti. Teama cea mare a lui Ilie Moromete este de a nu se înstrăina de sine. *Risipitorii* face un sondaj psihologic adânc, încercând să lumineze din interior procesul sufletesc al alienării, devenind din această pricină o substructură a *Moromeţilor*. *Moromeţii* rămâne totuşi la lumina zilei, în *Risipitorii* se coboară în subteran. Continuitatea există, deşi mediul este altul. Ea este posibilă pentru că, fundamental, prozatorul descrie oameni, şi nu categorii sociale izolate unele de altele prin falsa barieră a unei vechi prejudecăţi. [...]

Intenţia polemică nu lipseşte nici aici. *Risipitorii* este o replică la teorii şi opere contemporane care postulau lipsa de conflict în proză. Viziunea idilică a prozei momentului este serios corectată de realismul acestei cărţi. Omul este o realitate abisală, pare a ne spune scriitorul, iar reacţiile lui sunt imprevizibile. Societatea socialistă nu poate ocoli trăsătura fundamentală a condiţiei umane. Suferinţa este prezentă, iar dramele sufleteşti, dramele morale nu sunt absente. Vale şi Constanţa suferă din dragoste, iar bătrânul Sterian are o suferinţă de alt tip. El şi-a creat o imagine despre lume conform unei idei pentru care a luptat din ilegalitate, imagine care la un moment dat

se destramă. Manifestarea energică a personalității nu e abolită de socialism și accidentele provocate de ea pot fi deosebit de grave. Experiența tânărului tăietor de lemne e doar una. În uzina la care lucrează Vale se ia șpagă, în uzina la care este „exilat" Vale bătrânii refuză să-i califice pe tineri. În spital sunt menținuți în importante funcții medici compromiși profesional. Nicio operă contemporană în proză n-a atins cuprinderea socială a *Risipitorilor* și capacitatea ei problematică. Desfășurarea romanului este antitetică curentului general al prozei momentului. Anume episoade par a fi scrise în replică la opere contemporane cunoscute. [...]

Zona insondabilă a sufletului omenesc, imprevizibilitatea reacțiilor umane n-a fost niciodată părăsită de Marin Preda. Pentru el ea reprezintă punctul de plecare al prozei, rațiunea ei de a fi, una dintre condițiile obligatorii. Vorbind într-unul din interviuri „despre profesiunea de scriitor", el arăta că nu se pot concepe destine individuale în afara adevărului despre om și că marea lacună a unei anume părți a prozei noi era că „sub pretextul că în societatea noastră nu există imprevizibilitate în ce privește mersul societății, atunci nici în cel al destinelor individuale nu există". Supralicitându-se, deci, previzibilul, s-ar renunța la atuurile specifice ale prozei, ajungându-se, consecință de neocolit, la superficialitate, șablon, rețete și, finalmente, la propagarea unei optici schematice asupra realităților și a omului. *Risipitorii* este o replică profesională la părăsirea de către o parte dintre prozatori a uneltelor lor, a imprevizibilului acelei complexe realități care este omul. [...]

În ultima versiune, în care autorul nu se mai dăruie atâtor tentații și teme ca în 1962, sensul titlului este mai ușor de fixat într-o matcă sigură. Risipa este echivalentă cu a trata existența și timpul dintr-un unghi frivol. *Risipitorii* este o invitație la gravitate și meditație. [...] În contextul unei astfel de gândiri, lumea lui „C'eș'copil" ar fi o lume de iresponsabili și „risipirea" e vecina iresponsabilității: primul risipitor care cade victimă „frivolității" este Ilie Moromete, înghițit la un moment dat de sorbul necruțător al dialecticii realului de care se lăsase depășit.

Este surprinzător însă cum o carte în care mai toate personajele trăiesc cazuri-limită, trec prin accentuate crize sufletești sau morale, cunosc albul cearșafurilor de spital sau chiar moartea nu ne transmite o senzație de repulsie: chiar dacă surpriza-i găsește nepregătiți – și nepregătirea unora este deznădăjduitoare! –, ei, organismul lor, sufletul lor, mintea lor acceptă bătălia cu urâtul de care nu vor să se lase invadați. *Risipitorii* este cartea unui autor preocupat de tot ceea ce violentează natura și omul și încredințat că tot ceea ce le-ar violenta este injustiție.

Mihai UNGHEANU, *Risipitorii I, Risipitorii II*, în vol. *Marin Preda. Vocație și aspirație*, Editura Eminescu, București, 1973, pp. 96-106

Șocul psihologic determinat de experiența *Risipitorilor* a avut un efect reifiant și asupra discursului narativ, în barocul narativ ce caracterizează proza autohtonă a deceniului trecut, Marin Preda a păstrat constant încrederea în forța de convingere a romanului de factură realistă, atent în același timp la procedeele tehnice ale marilor romancieri străini. Lăsând la o parte accidentalul, ignorând experiențele nesemnificative, Marin Preda a realizat un discurs narativ modern în care behaviorismul și obiectivitatea rămân elementele fundamentale. Și anterior utilizase comportamentismul, dar acum, fără a elimina complet spațiul interior al motivației, personajele se realizează prin ceea ce fac. Gândurile sunt notate fără nicio tresărire subiectivă, fiecare secvență este consecința precedentei și cauza următorului moment epic.

Cu toate acestea, Marin Preda nu a absolutizat mijloacele artistice utilizate de Hemingway sau de John Dos Passos. Psihologia tipurilor sale exclude subsumarea integrală behaviorismului. Nici *Intrusul*, nici *Risipitorii* nu sunt procese verbale ale unui comportament într-o situație limită. Punctele de vedere concurente sunt utilizate cu o anumită pondere, cu un coeficient de prudență izvorât dintr-un adecvat simț al echilibrului. Ambiguitatea totală, echivocul complet nu îl atrag. Oprirea programatică a intruziunii în conștiințe, negarea notelor distinctive ale semnificatului, convenția incomprehensibilității, a restituirii gesturilor și cuvintelor goale duce, are convingerea, la o inevitabilă artificialitate: „Cum să-l facem pe cititor să înțeleagă ce se întâmplă cu un personaj dacă ne abținem de la orice comentariu al gesturilor și al cuvintelor lui? Am ajunge la artificii bizare, ar fi ca și cum i-am învăța pe eroii noștri alfabetul surdo-muților și pe cititor de asemeni, ca să-i înțeleagă. Cantitatea de convenție ar spori și mai mult..." (Florin Mugur, *Convorbiri cu Marin Preda*, p. 143) Indirect, Marin Preda își exprimă lipsa de aderență la tehnica unei narațiuni ca *Rashomon* de Kurosawa sau *Ursul* de Faulkner.

Păstrând ca modalitate preponderentă behaviorismul, Marin Preda infuzează discursului o atitudine proprie față de personaj. Alternând viziunea exterioară cu aceea lăuntrică, romancierul își interzice selectiv omnisciența, refuzând totodată impasibilitatea neutrală absolută. Marin Preda nu mai știe tot atât cât știu personajele sale, dar nici nu știe mai puțin decât oricare dintre eroii săi: „Rareori [...] fac o investigație directă în gândirea unui personaj, ca să indic sursa acțiunilor sale. Prefer să înfățișez omul în mișcare, iar mișcarea o văd când din afară, când din partea eroului" (*ibidem*).

La nivelul narațiunii și al personajelor stăruie o permanentă indeterminare al cărei model utilizat de Marin Preda coboară în timp până la André Gide. Unui caracter exhaustiv explicat, romancierul îi preferă destinul incomplet, realizat prin înfățișarea unei perioade temporale determinate ale existenței

individuale și așezat într-o fabulație secționată. Evenimente aflate în plină desfășurare sunt întrerupte brusc, înainte de a se fi definit. Cum vor evolua cuplurile Gabi-Mimi și Vale-Anda din *Risipitorii*? Nu știm, dar tăietura rămâne incitantă. Epica însăși nu se mai prezintă ca un edificiu arhitectonic finit. [...]

Ion BĂLU, *Marin Preda*, Editura Albatros, București, 1976, pp. 117-123

Așa cum se prezintă în forma definitivă (ed. a III-a, 1969), *Risipitorii* este romanul unei familii și, lucru nou la Marin Preda, romanul unui sentiment. Primul acoperă o mare arie socială și se întinde pe spațiul a două generații: părinții (Petre și Rodica Sterian, Toma Sterian – fratele celui dintâi, soții Arvanitache – oameni cu stare, atinși de rigorile revoluției, mama doctorului Munteanu etc.) și copiii (Constanța, Vale, Gabi, dr. Munteanu, Mimi Arvanitache). Ca să facă istoria părinților, prozatorul recurge la istoria socială, cu preocuparea (tehnică realistă cunoscută, verificată!) de a subordona viața psihologică unui ansamblu de forțe economice și politice. Petre Sterian este muncitor la *Ateliere*, participă la viața politică, înainte și după cel de-al Doilea Război Mondial, apoi se retrage brusc, fără explicații, pentru a reveni, la îndemnul fratelui său, Toma, și al vechiului lor prieten, Lungu, activist de partid. Istoria, la acest punct, este cunoscută, și ea luminează prea puțin destinele personajului, rămas până la sfârșit fără identitate literară precisă. Părinții intră, în genere, într-o schemă sociologică (muncitorul onest, activistul perspicace, individul care și-a pierdut, odată cu situația socială, personalitatea, ca bătrânul Arvanitache etc.) și, lucru curios, Marin Preda nu face nimic pentru a evita la acest capitol obsesiile maniheistice ale prozei din deceniul al VI-lea.

Copiii intră în alt sistem de relații și viața lor morală este mai bogată. Dramele lor constituie, în fapt, materia romanului și, analizându-le, talentul lui Marin Preda își regăsește forța lui reală. Constanța, Gabi sunt intelectuali și eșecurile lor nu se mai explică social. Ei au tot ce trebuie pentru a reuși, epoca le este favorabilă, totuși viața lor ia adesea un curs tragic. La această familie de personaje trebuie să-i adăugăm pe doctorul Munteanu și pe doctorul Sârbu, istoria prieteniei lor fiind una dintre temele privilegiate ale cărții. Din roman al spațiului social, *Risipitorii* devine un roman al timpului psihologic, accentul căzând acum pe funcțiile morale ale individului, urmărite în existența (sau existențialitatea) lor. Constanța, doctorul Munteanu, Gabi Sterian ratează în viața sentimentală, și eșecul lor provoacă eșecul altora. Explicațiile diferă, într-un caz e vorba de conformism moral, în altul de incapacitatea de a vedea și accepta eroarea. Prozatorul descoperă o relație coerentă, secretă, care leagă viața individului de ceea ce el numește, în altă

parte, subdestin. Epoca, destinul pot justifica multe, dar ele nu justifică totul, în triumful sau eșecul individului intră și o voință bine sau rău dirijată, o ezitare, o lipsă de angajare morală, complicitatea, pe scurt, a forțelor subiective lângă complicitatea existenței obiective. [...]

Este locul de a observa că personajele lui Marin Preda nu se definesc de la început și, în genere, ele nu intră într-o schemă prestabilită. Nu sunt *pozitive* sau *negative*, sunt niște conștiințe tulburate care își trăiesc succesele sau înfrângerile cu luciditate. Ele se definesc pe măsură ce existența lor se complică. E.M. Forster deosebea în literatura modernă personaje rotunde și personaje plate, liniare. La Marin Preda ceea ce domină este categoria personajelor rotunde (observația este valabilă și pentru *Moromeții*, *Intrusul*, *Marele singuratic*); ascunse, repliabile, ambigue, evitând confesiunea directă, totală, ele revin adesea la punctul de plecare. Natura moromețiană este prin excelență o natură circulară. Doctorul Munteanu, doctorul Sârbu, Constanța, din aceeași serie tipologică, vorbind despre ei sau despre alții, dezvăluie totdeauna adevăruri parțiale, avansează un punct de vedere contrazis sau verificat mai târziu de ei sau de alte personaje. Conversația este o formă nu de elucidare, ci de amânare a revelației adevărului. Despre doctorul Munteanu avem impresia, văzând actele lui și comentariile celorlalți, că știm totul, apoi mărturisirile sale răstoarnă perspectiva. Personajul capătă altă dimensiune morală: ceea ce părea mărunt carierism devine expresia unei obsesii pozitive; ce ni se înfățișase, până atunci, ca o formă lamentabilă a labilității în compromis ne apare, acum, ca o dorință superioară de perseverență în idee. Doctorul Munteanu își justifică actul lui disperat prin imposibilitatea de a accepta eroarea. Disprețul și greața față de ipocrizia generală l-au împins la această soluție extremă. El furnizează doctorului Sârbu faptele doveditoare: nu l-a persecutat, cum se spune, pe doctorul Strihan; doctorul Strihan este un vechi adversar politic, deloc pur, deloc liberal; efortul lui a fost ca pe porțile libertății să nu năvălească urangutanii cu bâtele în mână, toată voința lui a pus-o în slujba unei ambiții profesionale: aceea de a descoperi secretul unei boli teribile, schizofrenia. Aventura lui diplomatică e justificată prin dorința de a se instrui. Doctorul Munteanu e, deci, un idealist (în sens moral) și, cum ne lasă să înțelegem, a practicat conștient o pedagogie a entuziasmului. Măreția omului constă, după el, în conștiința că trebuie să moară („că nu e etern și că trebuie să obțină eternitatea prin idee"). A vrut să fie consecvent cu ideea la care a aderat, dar a pierdut cârma, n-a putut rămâne senin și a eșuat în intrigă măruntă. Greața și disprețul l-au doborât și moartea i s-a părut (iată o idee gidiană la Marin Preda!) singura formă de libertate. Prietenia față de doctorul Sârbu nu-i suficientă, de altfel doctorul Sârbu l-a părăsit când i-a fost mai greu. Nu renunță, firește, la idee și va încerca să-și realizeze altfel aspirațiile, dar dacă va constata, încă o dată, că

oamenii n-au nevoie de serviciile lui, el cunoaște calea de a renunța... îi rămâne deschisă încă o poartă a libertății... [...]

Mai impenetrabil este cazul Constanței Sterian, soția nenorocoasă a doctorului Munteanu. Eșecul ei este, la prima vedere, un eșec prin ricoșeu. Părăsită de soț, ea cade într-o stare depresivă din care numai timpul și priceperea doctorului Drăghici o pot scoate. Crescuse greu („parcă avea două mâini stângi"), avusese dificultăți la școală, apoi, devenind adultă, relevă o personalitate puternică, cu reacții imprevizibile, incapabilă să accepte compromisul. Constanța inaugurează un tip feminin care va reveni în operele ulterioare: feminitatea buimacă, impenetrabilă. Rodica Sterian, mama, trecuse și ea printr-o fază de buimăceală, de retragere în sine, de refuz de a accepta viața, apoi își revenise și-și crescuse cu pricepere copiii. Fiica, îndrăgostită de doctorul Munteanu, apoi părăsită, cunoaște un rău de existență asemănător care o va duce, în cele din urmă, pe patul spitalului. [...]

Ca și în cazul altor personaje, soluția este, desigur, provizorie, adevărul – parțial. Însingurarea Constanței este explicată în alți termeni de doctorul Munteanu (el pune, medical, accentul pe consecințele morale ale unui avort!), pentru ca și acest adevăr subiectiv, parțial, să fie reluat, interpretat de inclementul doctor Sârbu. Tehnica romanului constă în a prezenta o serie de adevăruri succesive, complementare sau contradictorii, dovedind astfel că psihologia omului modern se constituie dintr-o sumă de ambiguități. Prozatorul clasic închidea individul într-o categorie (melancolic, expansiv, pesimist etc.), pe care o studia apoi cu sentimentul unei obiectivități depline. Scriitorul modern a pierdut această siguranță, *obiectul* lui (psihologia individului) s-a dovedit a avea adâncimi la care vechile instrumente de analiză nu mai ajung. În limbajul literaturii au pătruns termeni ca *dublu*, *refulare*, *complex*, *viață secretă*, împrumutați din psihanaliză, care dezvăluie o nouă concepție asupra persoanei și o nouă metodă de analiză. Marin Preda, la curent cu toate aceste descoperiri, întocmește fișa clinică a Constanței (în cazul acesta este vorba și de o boală adevărată), dându-ne, ca în *Personna* lui Bergman, un grafic foarte sugestiv al formelor pe care le ia angoasa. Hortensia Papadat-Bengescu făcea o dare de seamă despre evoluția ulcerului, autorul *Risipitorilor* ia ca pretext o tulburare psihică pentru a studia un caz existențial (*alienarea*).

Preferința scriitorului pentru feminitatea curioasă, mândră, imprevizibilă se vede și din studiul altor personaje. Mimi Arvanitache acceptă greu dragostea lui Gabi Sterian, prima ei reacție este să *fugă*, apoi, când tânărul dă semne de iritare, îl părăsește într-o criză de demnitate. În genere, femeile ratează în literatura lui Preda din orgoliu.

Eugen SIMION, *Scriitorii români de azi*, vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1978, pp. 430-436.

În toate articulațiile ei, proza lui Marin Preda trădează o atitudine pozitivă în fața celor mai diverse forme ale vieții, cu o extraordinară propensiune pentru valorile ei concrete, palpabile. În același timp, cititorul simte, dincolo de asperitatea blândă a materiei, umbra ei prelungită și enigmatică. Moartea dă literalmente târcoale acestei realități foșnitoare, explozive, unde anotimpurile, câmpia, animalele, cerul înstelat, simțurile, trupul femeii și al bărbatului, casa, țărâna, dogoarea solară au o respirație comună, adâncă. Neliniștită însă, fiindcă un misterios „verso esoteric" se află insinuat în miezul ascuns vederii directe. Sentimentul morții e asemenea unui „relief interior al pozitivității vitale". Surprinzând intimitatea irepresibilă a letalului, scriitorul nu acordă totuși descoperirii sale o semnificație tragică. Această absență a tragicului e pusă într-o relație brutală și neașteptată cu istoricitatea, fiind formulată în termenii unui paradox propriu veacului nostru. [...]

Moartea încetează să mai fie „la persoana a treia". Câtă vreme îi implica pe alții, văzută ca un simplu fenomen natural, supraconștiința o analiza ca atare, medical, biologic, social etc. cu o obiectivitate a-tragică. În același sens, Preda însuși prezentase evenimentul dintr-o exterioritate problematică, nu și misteriologică. Dar când personajul se află în confruntarea nemijlocită cu sfârșitul *său*, timpul și spațiul sunt anulate într-o efectivitate a unui *acum* și *aici*. Tot ce părea abstract, intemporal, se transformă într-o „contemporaneitate flagrantă". Această flagranță e simțită din primul moment ca un „obstacol"; înaintea fricii, eroii lui Preda simt uluirea că, brusc, ceea ce fusese impersonal se individualizează, îi privește direct. Ei intră în panică. În *Risipitorii*, Constanța, bolnavă, are senzația că „va muri" [...]. Alarma simțurilor e un simptom al spaimei de inevitabil. Teama se instituie ca o stare de boală, erodând relațiile, afectele. E maladia de care suferă protagoniștii romanului: „Teama de moarte e una dintre temele *Risipitorilor*", declară autorul însuși (*Convorbiri cu Marin Preda*, p. 102). Ea subminează existența doctorului Munteanu, îl destramă și-l desfigurează moral. Analizându-i semnele, Sârbu îi spune cu bruschețe că „toate sunt provocate de frica de moarte; iar frica de moarte, în cazul tău, e rezultatul unei epuizări". Epuizare a resurselor etice, alienare în speță, fiindcă personajul istovise o mecanică rudimentară a arivismului, ajunsese la conștiința vidului interior și a eșecului pe toate planurile. Sfârșeală psihică, simțită din pricini diferite, dar cu aceeași concluzie, de Constanța însăși: „Moartea sufletului (...) o aduce pe cea fizică". Aparent coincidentă, atitudinea celor doi e în realitate antinomică, fiindcă exprimă și o „morală" diametral opusă. Spaima de moarte a femeii e provocată de prăbușirea unui mit (erotic) și de incapacitatea de a-l reconstrui, de a găsi împlinirea compensatorie. [...]

„Dulcea ispită" a morții în meditația lui Marin Preda nu e decât un alt termen pentru o „commentatio" reluată, niciodată istovită, unde spiritul său caută să încercuiască, să scruteze și să provoace mereu gândul morții.

Mircea ZACIU, *Commentatio mortis*, în *Timpul n-a mai avut răbdare: Marin Preda*, Editura Cartea Românească, București, 1981, pp. 269–289

Niciun scriitor român nu are, așa ca Marin Preda, sentimentul realului. Eroii săi încep să existe abia atunci când simțurile lor pot lua cunoștință de prezențele înconjurătoare, faptul diurn îi înviorează, nocturnul și oniricul îi moleșesc. Realul este cucerit sau începe să fie cucerit în momentul trezirii. Doar după trezire lumea începe să devină frumoasă. Această lume este „nespus de frumoasă" tocmai fiindcă ea capătă o măsură umană; tocmai fiindcă nu se mai poate sustrage verificărilor experienței. Abstracția nu apare în romanele lui Marin Preda decât însoțită de un cortegiu impozant și grav de exemplificări. De ce are dreptate cutare gânditor? Dacă un șir de istorii, întâmplate, unele, în Siliștea-Gumești, altele, în raza atenției marelui scriitor, nu pot ilustra ideea, ea rămâne suspectă.

Orice gând trebuie verificat în oglinzile lumii concrete, trebuie să ispășească dreptul său la înălțime și zbor traversând „barbaria concretului". [...]

Risipitorii e un roman plin de ecouri ale adâncimilor. Lumea de „la fund" în care trebuie să coboare, în cursul muncii de alfabetizare, Constanța, stârnește „câinii biologici". În convalescența ei, la Tușnad, femeia îi va cânta doctorului Sârbu romanțe care trădează o altă ființă decât cea intelectuală (paginile sunt numai în ediția întâi a romanului), așa cum îi va cânta Matilda lui Petrini. Sunt capitole exemplare prin felul în care deconspiră lumea interioară a personajului, tânjirea după Centrul locului comun. Păstrând pământul afânat al *kitsch*-ului în jurul lor, melodiile evocă o adâncime pierdută.

Toți eroii lui Marin Preda trăiesc o ciudată atracție pentru romanțul sentimental. Mulți cultivă și trăiesc aventuri demne de romanul popular. Uneori anecdotele sau istorioarele pe care le povestesc se hrănesc din universul melodramei. Rămâne mereu ceva care ocrotește plânsul secret, jalea impură a dezmoșteniților luptei pentru idee. Pe drumul către Centru există o lume abandonată la care scriitorul revine cu un profund sentiment de compasiune. E solidar ei. Cârciumi de mahala, restaurante mizere, amoruri ancilare îl întorc pe eroul central în mâlul aluvionar al marginilor care hrănesc și din care se hrănește *kitsch*-ul, dar unde se pot descoperi, mai bine decât în alte locuri, urmele căii regale.

Cornel UNGUREANU, *Proza românească de azi*, vol. 1, Editura Cartea Românească, București, 1985, pp. 220-223

CUPRINS

Cronologie 7
Un roman ghinionist și totodată norocos (prefață de Oana Soare) 15

RISIPITORII

Partea întâi 29
Partea a doua 111
Partea a treia 207
Partea a patra 311

Marin Preda despre Risipitorii 413
Referințe critice 419

Este un bun roman psihologic, în care fiecare caz (personaj) în parte reprezintă o ilustrare a eșecului temporar sau a ratării posibile, acestea fiind, pentru Marin Preda, consecințe sau forme de manifestare ale risipirii de sine. De aici, desigur, și titlul romanului. Întreaga scriere este gândită ca o demonstrație a acestei simple axiome morale, expusă de unul dintre personaje: „Tinerii [...] își risipesc, într-un fel sau altul, tinerețea fără s-o știe." Principala cauză a acestui fenomen derutant ar fi inefabilul psihologic, manifestat sub forma unui rău obscur al firii, care obstruează împlinirea de sine și care se poate manifesta prin acte sau acțiuni ciuntite, neduse până la capăt, prin crize personale, prin eșecuri anticipate sau programate în mod obscur. Scriitorul aglomerează mai multe cazuri, mai multe enigme morale sau psihologice, pe care le analizează, cărora le descoperă necunoscutele pentru a le găsi rezolvarea.

OANA SOARE

JURNALUL NAȚIONAL
Curtea Veche

Află mai mult pe:
www.jurnalul.ro
ISBN 978-606-588-095-5